

โครงสร้างและการเข้าถึงเครือข่ายเศรษฐกิจนอกระบบในชนบท
: กรณีรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป

ปริญญานิพนธ์

ของ

ชนัญญา กาญจนรังษิณนท์

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษาดุริยบัณฑิต สาขาพัฒนศึกษาศาสตร์

เมษายน ๒๕๓๖

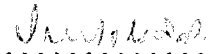
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

คณะกรรมการควบคุมและคณะกรรมการสอบได้พิจารณาปริญญานิพนธ์ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควร
รับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการศึกษาดุขบัณฑิต สาขาพัฒนศึกษาศาสตร์ ของ
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้

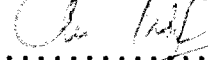
คณะกรรมการควบคุม

..........ประธาน

(พศ.ดร.นภาพร หะวานนท์)

..........กรรมการ

(พศ.ดร.วริทธิ์ เจริญเลิศ)

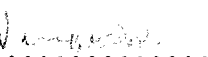
..........กรรมการ

*(ดร.อรอนงค์ โพธิ์สุข)

คณะกรรมการสอบ

..........ประธาน

(พศ.ดร.นภาพร หะวานนท์)

..........กรรมการ

(พศ.ดร.วริทธิ์ เจริญเลิศ)

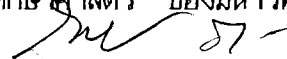
..........กรรมการ

(ดร.อรอนงค์ โพธิ์สุข)

..........กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม

(ดร.นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์)

บัณฑิตวิทยาลัยอนุมัติให้รับปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษาดุขบัณฑิต สาขาพัฒนศึกษาศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

..........คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(ศ.ดร.สมพร บัวทอง)

วันที่ ..26... เดือน...เมษายน..... พ.ศ. 2536.....

ปริญญาโทได้รับทุนสนับสนุน

คือ

ทุน"ภูมิพล"

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์นี้สำเร็จได้ด้วยความกรุณา และความช่วยเหลืออย่างยิ่ง จาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นภาพร หะวานนท์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรวิทย์ เจริญเลิศ และ อาจารย์ ดร.อรรถพล โพธิ์สุข ที่ได้กรุณาเสียสละเวลาทุ่มเทแรงกาย แรงใจ และความคิด ให้คำแนะนำแก่ผู้วิจัยเป็นอย่างมากทั้งในด้านวิชาการและประสบการณ์ ตลอดจนเอาใจใส่ตรวจแก้ไขข้อบกพร่องรวมทั้งติดตามความก้าวหน้าของการทำงานโดยสม่ำเสมอ ส่งผลให้ผู้วิจัยมีกำลังใจต่อสู้กับความยากลำบากในการศึกษาค้นคว้าจนประสบความสำเร็จจนที่สุดในที่สุด ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณ ดร.นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ ผู้อำนวยการกองฝึกอบรม กรมการพัฒนารัฐบาล ที่ได้กรุณามาร่วมเป็นกรรมการสอบและให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์สำหรับแก้ไขปริญญานิพนธ์

ในการเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยได้รับความร่วมมืออย่างยิ่งจาก คุณกฤษณ์ แสงวัฒนรัตน์ พัฒนาการจังหวัดกาญจนบุรี คุณณัฏฐา จาเนียรสวัสดิ์ หัวหน้าฝ่ายแผนงานและโครงการ สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดกาญจนบุรี คุณสาชนันท์ มังคละไชยา พัฒนาการอำเภอท่าม่วง คุณพนดล บุญญาชนันต์ ผู้ประสานงานศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดกาญจนบุรี คุณวราภรณ์ แก้วกรอง วิทยากรของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดกาญจนบุรี คุณสมภาพ เบญจวรรณ คุณไพศาล ลิ่มสุขนิรันดร์ คุณณัฏฐารัตน์ หนูดี เจ้าหน้าที่ของสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอท่าม่วง ด.ต. นิคม จันทร์สว่าง เจ้าหน้าที่ตำรวจ สถานีตำรวจภูธรอำเภอท่าม่วง ผู้วิจัยขอขอบพระคุณทุกท่านที่ได้กล่าวนามข้างต้นเป็นอย่างยิ่ง

นอกจากนี้ ผู้วิจัยขอขอบคุณ ส.ต.ต.อุดม กามมณี เจ้าหน้าที่ตำรวจ สถานีตำรวจภูธรอำเภอท่าม่วง ที่ได้ให้ความช่วยเหลือในการเดินทางตลอดระยะเวลาที่ทำงานภาคสนาม และขอขอบคุณผู้นำท้องถิ่นในอำเภอท่าม่วงทุกตำบล ชาวบ้าน และผู้ประกอบการเกี่ยวข้องกับกิจการรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปทุกคน รวมทั้ง "คุณแดง"และภรรยา ผู้ส่งออกเสื้อผ้าสำเร็จรูป ซึ่งผู้วิจัยไม่อาจระบุนามจริงไว้ ณ ที่นี้ เพื่อเป็นการปกป้องผู้ให้ข้อมูลทุกท่าน ที่ได้กรุณาให้สัมภาษณ์และให้ข้อมูลอันเป็น

ประโยชน์ต่อการวิจัยครั้งนี้

ขอขอบพระคุณ คุณสมเกียรติ เขานันวิบูลย์ หัวหน้าแผนกคลังวัดฤดีป บริษัทยูทสาหกรรม-
กระดาษคราฟท์ไทย จำกัด ตลอดจนพนักงานของบริษัททุกคน ที่ได้ให้การสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ และ
อำนวยความสะดวกนานาประการในการวิเคราะห์ข้อมูล การรายงานผล รวมทั้ง การจัดทำเอกสาร
ต่าง ๆ และขอขอบคุณ คุณรุ่งรอง สีทองดี เจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
รวมทั้งเจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัยทุกคน ที่ได้อำนวยความสะดวกในการติดต่อประสานงานเป็นอย่างดี
พร้อมนี้ ขอขอบคุณ คุณชมพูนุท คนกลาง ที่ช่วยรับภาระการพิมพ์ปฏิญานินพนธ์ด้วยความเอาใจใส่

ขอขอบพระคุณ คณะกรรมการพิจารณาทุน "ภูมิพล" ที่กรุณาพิจารณาให้ได้รับพระราชทานทุน
เป็นกำลังใจในการทำงานปฏิญานินพนธ์ ซึ่งทำให้ผู้วิจัยรู้สึกสำนึกและซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณเป็นยิ่ง
นัก

ผู้อยู่เบื้องหลังความสำเร็จในครั้งนี้ คือ คุณพ่อ คุณแม่ น้อง ๆ และ เพื่อนนิสิตปริญญาเอก
สาขาพัฒนศึกษาศาสตร์ ที่เป็นกำลังใจ โดยเฉพาะ พ.ต.ท. ถวิล เจริญชัย สารวัตรใหญ่สถานี
ตำรวจภูธรอำเภอท่าม่วง ที่กรุณาให้ความช่วยเหลือในทุก ๆ ด้านตลอดระยะเวลาของการศึกษา ซึ่ง
ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณไว้ ณ ที่นี้

พร้อมนี้ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณผู้ที่ให้ความช่วยเหลืออีกหลาย ๆ ท่านที่ไม่ได้กล่าวนามไว้ด้วย

ชณิฏฐา กาญจนรังษิณนท์

สารบัญ

บทที่

หน้า

1	บทนำ.....	1
	ความเป็นมาของการวิจัย.....	1
	จุดมุ่งหมายของการวิจัย.....	17
	คำถามวิจัย.....	18
	ขอบเขตการวิจัย.....	18
	ประโยชน์ของการวิจัย.....	21
	ข้อจำกัดของการวิจัย.....	22
2	เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	23
	แนวความคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจนอกระบบ.....	23
	ความหมายของเศรษฐกิจนอกระบบ.....	23
	ที่มาของเศรษฐกิจนอกระบบ.....	30
	บทบาทของเศรษฐกิจนอกระบบ.....	33
	แนวความคิดทฤษฎีและผลงานวิจัยที่ใช้อธิบายเศรษฐกิจนอกระบบ.....	35
	การศึกษาโครงสร้างของเศรษฐกิจนอกระบบและกระบวนการพัฒนาทักษะ.....	35
	แนวความคิดเกี่ยวกับโครงสร้างของเศรษฐกิจนอกระบบ.....	35
	แนวความคิดเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาทักษะโดยการฝึกอบรม.....	42
	การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จหรือไม่สำเร็จในการเข้าสู่อาชีพนอกระบบ....	44
	ทฤษฎีการเลือกอย่างมีเหตุผล.....	44
	ทฤษฎีการกระทำ.....	47
	แนวความคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางสังคมในการผลิต.....	49
	ทฤษฎีเครือข่ายสังคม.....	54
	ทฤษฎีการเข้าถึง.....	60

แนวความคิดเกี่ยวกับบรรทัดฐาน.....	63
การศึกษาโอกาสที่จะเป็นผู้ประกอบการ.....	68
ความสำคัญของผู้ประกอบการ.....	68
ปัจจัยส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการ.....	69
ผลงานวิจัยเกี่ยวกับเศรษฐกิจนอกระบบ.....	71
กรอบความคิดพื้นฐานในการวิจัย.....	80
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	86
พื้นที่ศึกษา.....	86
วิธีการศึกษา.....	89
4 สภาพชุมชน.....	93
บ้านลุ่ม.....	94
บ้านห้วยไผ่.....	103
บ้านคลองน้อย.....	113
5 โครงสร้างของงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป.....	120
ที่มาของงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปในอำเภอท่าม่วง.....	121
โครงสร้างของงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป.....	123
โครงสร้างเศรษฐกิจ.....	123
โครงสร้างทางสังคม.....	152
6 กระบวนการพัฒนาทักษะ.....	194
การฝึกอบรมวิชาชีพระยะสั้น.....	194
การฝึกทำงาน.....	201
โอกาสในการพัฒนาและเพิ่มพูนทักษะ.....	205

7	เงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสามารถในการเข้าสู่อาชีพรับจ้างเหมาเพื่อผ้าสำเร็จรูป.....	209
	ความสัมพันธ์ทางสังคมในการผลิต.....	209
	เครือข่ายและการเข้าถึงเครือข่ายของงาน.....	223
	ทรัพยากรและการเข้าถึงแหล่งทรัพยากร.....	248
	ความสามารถในการปรับตัวเข้ากับบรรทัดฐานของงาน.....	266
8	โอกาสพัฒนาเป็นผู้ประกอบการ.....	280
9	สรุป และการอภิปรายผล.....	292
	สรุปผลการวิจัย.....	292
	การอภิปรายผลการวิจัย.....	324
	ข้อสรุปเชิงทฤษฎี.....	335
10	ข้อเสนอแนะ.....	339
	ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย.....	339
	ข้อเสนอแนะในการวิจัยต่อไป.....	350
	บรรณานุกรม.....	352
	ภาคผนวก.....	370
	ภาคผนวก ก. นิยามศัพท์.....	371
	ภาคผนวก ข. แนวคำถามในการสัมภาษณ์.....	374
	ประวัติผู้วิจัย.....	390

บัญชีตาราง

ตาราง

หน้า

1	สัดส่วนร้อยละของการส่งออกสินค้าเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม ปี 2523 - 2529.....	8
2	อัตราการเติบโตของภาคอุตสาหกรรมและภาคเกษตรกรรม ปี 2523 - 2532	9
3	ส่วนแบ่งรายได้ของคนไทยระหว่างปี 2519 - 2529.....	10
4	จำนวนแรงงานภาคเอกชนระหว่างเดือนกรกฎาคม - กันยายน 2529.....	11
5	คุณลักษณะของผู้ให้ข่าวสารที่สำคัญกลุ่มที่ 3	92

บัญชีแผนที่

แผนที่

หน้า

1	แผนที่อำเภอท่าม่วง.....	88
2	แผนที่หมู่บ้านส้ม.....	95
3	แผนที่หมู่บ้านห้วยไผ่.....	104
4	แผนที่หมู่บ้านคลองข่อย.....	114

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ

หน้า

1	แผนภูมิโครงสร้างของระบบการจ้างเหมาช่วง.....	129
2	การจัดช่วงชั้นทางสังคมของงานจ้างเหมาช่วง.....	183
3	การจัดช่วงชั้นทางสังคมของงานเห่าเลี้ยงผ้าสาเรีจรูป.....	186
4	แผนภูมิแสดงลักษณะ เครือข่ายของคนส่งผ้า.....	233

ความเป็นมาของการวิจัย

แนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจในช่วงทศวรรษ 1950 และ 1960 ได้รับอิทธิพลจากแบบจำลองทางเศรษฐกิจทวิภาคของหลุยส์ (Lewis. 1954) ที่มองว่าระบบเศรษฐกิจแบ่งเป็นสองภาคที่มีความแตกต่างกันอย่างชัดเจนคือ ภาคอุตสาหกรรมซึ่งมีฐานอยู่ในพื้นที่เขตเมือง เป็นภาคการผลิตที่ทันสมัยและเตรียมพร้อมที่จะเจริญเติบโต อีกภาคหนึ่งคือภาคเกษตรกรรมซึ่งมีฐานอยู่ในพื้นที่ชนบท เป็นภาคการผลิตที่ล้าหลังและขาดศักยภาพที่จะเจริญเติบโต หลุยส์มองว่าการพัฒนาเศรษฐกิจความมุ่งไปที่การพัฒนาอุตสาหกรรม และการเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคเกษตรกรรมมาไว้ที่ภาคอุตสาหกรรม แนวความคิดนี้เห็นได้ชัดเจนมากขึ้นในแบบจำลองเศรษฐกิจทวิภาคที่ดำเนินการตามงานของหลุยส์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแบบจำลองของเฟย์และเรนีส (Fei and Ranis. 1964) ซึ่งมองว่าโดยพื้นฐานแล้วภาคเกษตรกรรมเป็นเพียงแหล่งผลิตอาหาร แหล่งแรงงานและแหล่งเงินออมซึ่งแม้จะจำเป็นสำหรับการเติบโตทางเศรษฐกิจ แต่ในภาคนี้มีแรงงานส่วนเกินอยู่อย่างเหลือเฟือโดยที่ถ้าแรงงานเหล่านี้เคลื่อนย้ายออกมาเสียบ้าง ก็ไม่ได้ทำให้ผลผลิตในภาคเกษตรกรรมลดต่ำลง ดังนั้น การดึงแรงงานออกจากภาคเกษตรกรรมไปใช้ประโยชน์ในภาคอุตสาหกรรม จะอำนวยความสะดวกต่อการผลิตได้มากกว่า (Shaw. 1977) หลักการในการพัฒนาเศรษฐกิจที่สำคัญประการหนึ่ง คือ การเปลี่ยนบทบาทให้ภาคเกษตรกรรมซึ่งเป็นภาคเศรษฐกิจหลักในประเทศให้เป็นภาคเศรษฐกิจที่เล็กลง และพัฒนาภาคอุตสาหกรรมให้เจริญเติบโตขึ้นเป็นภาคเศรษฐกิจหลักของประเทศแทน วิธีนี้จะทำให้ประเทศเกษตรกรรมที่ยากจนพัฒนาเป็นประเทศอุตสาหกรรมที่มีความมั่งคั่ง นโยบายการพัฒนาของประเทศกำลังพัฒนาจำนวนมากจึงมุ่งส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรมมากกว่าภาคเกษตรกรรม กระตุ้นให้เกิดการถ่ายโอนแรงงานจากภาคเกษตรกรรมเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมมากขึ้น ด้วยเชื่อว่าจักเป็นการเพิ่มรายได้ประชาชาติและส่งเสริมการเติบโตทางเศรษฐกิจในระยะยาว (วิลส์ มาร์ติน และ ปีเตอร์ จีวอร์รี่. 2533 : 178- 184) หลุยส์ (Lewis. 1954 : 139- 191) ทำนายแนวโน้มของการเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคเกษตรกรรมเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมว่าจะ

ทำให้นั้ผลผลิตและประสิทธิภาพการผลิตของทั้งสองภาคดีขึ้น

ผลของการพัฒนาตามแนวความคิดข้างต้นก่อให้เกิดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ แต่พร้อมกันนั้นอัตราคนว่างงานและทำงานต่ำกว่าระดับทั้งในเมืองและในชนบทกลับเพิ่มขึ้น ความยากจนมีอยู่ทั่วไปในประเทศโลกที่สาม ประโยชน์ที่เกิดจากการเติบโตทางเศรษฐกิจตกเป็นของคนเพียงบางกลุ่ม โดยเฉพาะผู้ประกอบการอุตสาหกรรม การกระจายรายได้เป็นไปอย่างไม่เท่าเทียม (Todaro. 1985 : 137-138) แม้นักวิเคราะห์ส่วนใหญ่เห็นด้วยกับความคิดที่ว่าในระยะแรกของการพัฒนาเศรษฐกิจจากการเป็นประเทศเกษตรกรรมให้เป็นประเทศอุตสาหกรรม การกระจายรายได้ที่ไม่เท่าเทียมกันเป็นสิ่งที่เลี่ยงไม่พ้น (Adelman. 1986 : 51) แต่นักวิชาการกลุ่มนี้เชื่อว่าเมื่อประเทศสามารถพัฒนาอุตสาหกรรมให้ก้าวหน้าไปได้ถึงระดับหนึ่ง ความต้องการแรงงานในภาคอุตสาหกรรมจะมีมากขึ้น จึงทำให้มีการดูดซับแรงงานเข้าไปในภาคอุตสาหกรรมนั้นมากขึ้น ซึ่งมีผลทำให้มีการเพิ่มค่าแรงและการกระจายรายได้มีความเท่าเทียมกันมากขึ้น (Adelman. 1986 ; Fei, Ranis and Kuo. 1979 ; Morley and Williamson. 1978) อย่างไรก็ตาม นักวิชาการอีกกลุ่มหนึ่งก็ยังคงเห็นว่าแรงงานภาคเกษตรกรรมมีความต้องการและความสามารถในการดูดซับของภาคอุตสาหกรรม อีกทั้งแรงงานส่วนใหญ่ในภาคเกษตรกรรมเป็นแรงงานไร้ทักษะ ทำให้เกิดข้อจำกัดในการจะเข้าไปทำงานในภาคอุตสาหกรรม ผลที่ติดตามมาก็คือเกิดภาวะการมีแรงงานส่วนเกินในภาคเกษตรกรรม โดยที่แรงงานเหล่านี้ก็ไม่อาจเคลื่อนย้ายเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมได้ ทำให้เกิดภาวะการว่างงานทั้งแบบแอบแฝงและแบบเปิดเผยในเขตเมืองและชนบท (Morley. 1982)

บรอมลีย์และเกอร์รี่ (Bromley and Gerry. 1979 : 9) กล่าวว่าไว้ว่า "ในภาคเศรษฐกิจใดที่โอกาสของงานซึ่งมีรายได้มั่นคงหายาก และข้อกำหนดในการได้งานนั้นถูกเลือกจัดให้กับคนบางกลุ่มบางพวก คนกลุ่มน้อยเท่านั้นที่จะได้อยู่ในระบบ ในขณะที่คนส่วนใหญ่จะอยู่นอกระบบและต้องอาศัยรูปแบบของงานชั่วคราวซึ่งมีลักษณะแตกต่างกันไป" ดังนั้นความพยายามที่จะเคลื่อนย้ายแรงงานออกจากภาคเกษตรกรรมจนเกินความสามารถที่ภาคอุตสาหกรรมจะดูดซับไว้ได้ ส่งผล

ให้มีแรงงานจำนวนมากที่ไม่เป็นที่ต้องการของภาคอุตสาหกรรมอีกต่อไป แรงงานเหล่านี้เมื่อไม่สามารถหางานทำได้จะถูกบังคับอยู่ให้หาทางดิ้นรนหาเลี้ยงชีพ โดยดำเนินการขอยุติการ "รับขอ" ของระบบเศรษฐกิจ กล่าวคือไม่ใช่ทั้งในภาคเกษตรกรรมและภาคอุตสาหกรรม เรียกกันว่าเป็นเศรษฐกิจนอกระบบ ในสายตาของนักเศรษฐศาสตร์แรงงานบางกลุ่มมองว่าเศรษฐกิจนอกระบบนี้เป็น "'Port-of-entry' job" สำหรับชาวชนบทที่ย้ายถิ่นเข้ามาหางานทำในเมือง เป็นเสมือนโอกาสที่เปิดให้แรงงานชนบทเหล่านี้เข้ามาพักและสะสมประสบการณ์เพื่อก้าวเข้าสู่การทำงานในภาคที่ทันสมัยต่อไป (Chalongphob Sussangkarn. 1988 : 15 ; Meier. 1984 : 154) แนวการวิเคราะห์ลักษณะนี้เป็นการพิจารณาในระบบเศรษฐกิจในเมืองในลักษณะทวิภาคแบบใหม่คือ ข้างหนึ่งเป็นเศรษฐกิจในระบบที่มีฐานอยู่กับการจ้างงานในภาคเศรษฐกิจและบริการที่ทันสมัย มีความมั่นคงในสภาพการจ้างงานได้รับการคุ้มครองจากรัฐ อีกข้างหนึ่งเป็นเศรษฐกิจนอกระบบที่มีฐานอยู่กับการจ้างงานตัวเองในกิจกรรมนอกเขตแดนของระบบเศรษฐกิจที่เป็นทางการ ไม่มีความมั่นคงในการมีงานทำ ไม่ได้รับการคุ้มครองจากรัฐ และบางกรณียังเป็นกิจกรรมผิดกฎหมายอีกด้วย

อย่างไรก็ตามในช่วง 2 ทศวรรษที่ผ่านมา นักเศรษฐศาสตร์หลายคนเริ่มให้ความสนใจกับการศึกษาถึงการเกิดระบบทวิภาคใหม่ในเขตเมืองมากขึ้นเนื่องจากพบว่ากิจกรรมในภาคเศรษฐกิจนอกระบบนั้นจะขยายมากขึ้น และความคิดที่ว่าเศรษฐกิจนอกระบบเป็นแหล่งรวมของแรงงานที่ไม่มีประสิทธิภาพในการผลิตก็เริ่มปรากฏว่าไม่เป็นความจริง ตรงข้ามมีงานวิจัยพบว่ากิจกรรมจำนวนมากในภาคนี้มีประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจและทำกำไรได้ไม่น้อย (Bremar. 1985 : 45)

เซททูรามาน (Sethuraman. 1981) ได้ศึกษาถึงสัดส่วนของแรงงานเขตเมืองที่อยู่ในกิจกรรมนอกระบบในประเทศกำลังพัฒนา พบว่า เมืองที่มีสัดส่วนของแรงงานที่อยู่ในกิจกรรมนอกระบบต่ำที่สุดคือเมืองโคลัมโบ (Columbo) ของประเทศศรีลังกา แต่ยังมีถึงร้อยละ 19 ของแรงงานทั้งหมดในเมืองนี้ ส่วนเมืองที่มีสัดส่วนของแรงงานในกิจกรรมนอกระบบสูงสุด คือ เมืองกุมาสี (Kumasi) ของประเทศกานา ซึ่งมีถึงร้อยละ 60-70 ของแรงงานทั้งหมด ส่วนในเขตเมืองของประเทศไทย สัดส่วนของแรงงานนอกระบบมีถึงร้อยละ 26 ของแรงงานทั้งหมดในเขตเมือง

เมื่อพิจารณาสัดส่วนโดยเฉลี่ยของทุกประเทศ พบว่าประมาณร้อยละ 50 ของแรงงานในเขตเมือง อยู่ในกิจกรรมนอกระบบ ข้อค้นพบดังกล่าวเป็นการยืนยันว่า เศรษฐกิจนอกระบบกลายเป็นภาคเศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศกำลังพัฒนาที่น่าจับตามอง

นักคิดหลายคนเห็นว่าเศรษฐกิจนอกระบบเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ในกระบวนการพัฒนา พื้นที่ประโยชน์ของเศรษฐกิจนอกระบบอย่างน้อยก็เป็นกันชน (Buffer zone) ไม่ให้เกิดความตึงเครียดของปัญหาคนว่างงานและความยากจนในเมือง เศรษฐกิจนอกระบบกลายเป็นโอกาสทางเศรษฐกิจอีกอย่างหนึ่งที่ช่วยให้คนมีรายได้และมีงานทำ ถึงแม้จะไม่มีคามมั่นคงเท่าไรนัก (Hackenberg. 1980 ; Sethuraman. 1981 ; Hart. 1973 ; Breman. 1985 ; Napaporn Havanon. 1986) ผู้ที่สนับสนุนแนวความคิดนี้เห็นว่าเป็นการดีถ้าจะทำให้เศรษฐกิจทั้งสองภาคส่งเสริมซึ่งกันและกัน โดยให้ความช่วยเหลือแก่เศรษฐกิจนอกระบบผ่านนโยบายของรัฐบาล ด้านสินเชื่อ วิธีการจัดการ พัฒนาทักษะฝีมือแรงงาน ส่งเสริมการตลาด จัดหาวัตถุดิบ เพื่อให้กิจการในภาคนี้มีความสามารถแข่งขันได้มากขึ้น (Papanek. 1975 : 10 ; Breman. 1985 : 51-52) นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยยืนยันด้วยว่า ถ้าพัฒนาเศรษฐกิจนอกระบบอย่างเหมาะสมแล้ว ไม่เพียงแต่จะช่วยทำให้ค่าจ้างแรงงานภาคอุตสาหกรรมสูงขึ้น แต่ยังช่วยให้โอกาสในการเลื่อนขั้นขึ้นเป็นผู้ประกอบการของคนในภาคนี้เป็นไปได้มากขึ้นด้วย (Friedmann and Sullivan. 1974 ; Hackenberg. 1980)

อย่างไรก็ตาม คำนิยามที่ชัดเจนเกี่ยวกับเศรษฐกิจนอกระบบยังคงเป็นที่ถกเถียงกันอยู่ในบรรดานักวิชาการที่สนใจในเรื่องนี้ เพียร์ซ (Pearce. 1986 : 203-204) ให้ความหมายไว้ว่า เศรษฐกิจนอกระบบ เป็นเศรษฐกิจภาคที่จ้างตนเองในกิจการขนาดย่อมที่เน้นการใช้แรงงานเป็นหลัก (small-scale-labour-intensive work) การทำงานโดยทั่วไปมีอัตราส่วนของทุนต่อผลผลิต (capital-output ratio) และอัตราส่วนของทุนต่อแรงงาน (capital-labour ratio) ต่ำ เช่น ตัดเย็บเสื้อผ้า ขายอาหาร ค้าขาย ข้อมรองเท้า เป็นต้น คนกลุ่มนี้ถูกมองว่าว่างงานหรือทำงานต่ำระดับ ไม่ถูกนับรวมอยู่ในสถิติการมีงานทำของประเทศ ส่วนเดวิส (Davies. 1979 : 89-93)

กล่าวว่าเศรษฐกิจนอกระบบเป็นเศรษฐกิจภาคที่เข้าถึงง่าย ไม่มีข้อจำกัดในเรื่องคุณสมบัติของแรงงาน กิจการเป็นของครอบครัว ใช้ความรู้จากการศึกษาในระบบทางการน้อย ไม่อยู่ภายใต้ข้อบังคับของกฎหมาย ใช้เทคนิคการผลิตแบบง่าย ๆ เน้นการใช้แรงงานเป็นหลัก และเจ้าของกิจการเป็นผู้กำหนดวิธีการผลิตเอง

จากคำนิยามของเพียร์ซและเดวิส จะเห็นได้ว่าเศรษฐกิจนอกระบบเป็นภาคเศรษฐกิจที่เป็นอิสระจากภาคเศรษฐกิจอื่น มีวิธีการผลิต ลักษณะการจ้างงานเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว แต่เนื่องจากเศรษฐกิจในภาคนี้มีความหลากหลายของกิจกรรม ไม่มีกฎเกณฑ์แน่นอน ไม่มีการจัดระเบียบ ไม่เปิดเผยตัว และแต่ละกิจกรรมก็มีความแตกต่างกันในวิธีการผลิตและลักษณะการจ้างงาน ทำให้นิยามดังกล่าวไม่อาจใช้ได้กับทุกกิจกรรม นอกจากนี้ในปัจจุบันยังมีกิจกรรมนอกระบบอีกลักษณะหนึ่งที่เริ่มมีความสำคัญมากขึ้น และไม่เป็นกิจกรรมที่แยกตัวโดดเดี่ยวจากภาคเศรษฐกิจในระบบที่ทันสมัย แต่กลับผูกพันกันอย่างใกล้ชิดคือกิจการรับช่วงการผลิต (subcontracting) งานรับช่วงการผลิตมีส่วนเสริมความมั่นคงให้กับอุตสาหกรรมส่งออกอย่างมาก ในแง่ของการลดต้นทุนการผลิตด้านค่าจ้างแรงงาน

กิจการรับช่วงการผลิตเกิดขึ้นท่ามกลางภาวะการแข่งขันในตลาดโลกของสินค้าส่งออกโดยแต่ละประเทศต่างพยายามลดต้นทุนการผลิตเพื่อให้สินค้าของตนมีราคาถูกกว่าสินค้าของประเทศอื่น การมีค่าจ้างแรงงานราคาถูกจึงเป็นกลยุทธ์สำคัญที่ถูกนำมาใช้ ค่าจ้างแรงงานในระบบไม่อาจถูกกดดันให้ต่ำลงได้เนื่องจากมีกฎหมายคุ้มครอง นอกจากนี้เจ้าของกิจการยังต้องเสียค่าใช้จ่ายไปเพื่อการประกันทางสังคม และรับรองสวัสดิการอีกหลายด้าน แรงงานนอกระบบจึงเป็นทางออกหนึ่งที่จะลดค่าจ้างแรงงานลงได้ กิจการส่งออกหลายประเภทจะเลือกจ้างแรงงานในระบบเฉพาะที่จำเป็น และใช้ระบบจ้างเหมาช่วงการผลิตบางส่วนที่ต้องใช้แรงงานมากจากแรงงานนอกระบบ งานรับช่วงการผลิตไม่เพียงแต่แพร่หลายทั่วไปในถิ่นของชนยากจนในเมืองเท่านั้น แต่ยังกระจายออกสู่ชนบทด้วย โดยเฉพาะในท้องถิ่นที่การคมนาคมสะดวก ทำให้เศรษฐกิจนอกระบบไม่เพียงแต่เป็นโอกาสทางเศรษฐกิจที่เปิดสำหรับคนในเมือง แต่ยังเป็นโอกาสสำหรับชาวชนบทที่จะขยายฐานทางเศรษฐกิจ

ของตนจากภาคเกษตรกรรมที่ให้ผลผลิตไม่แน่นอน ซึ่งเรื่องนี้ไม่ใช่เรื่องใหม่ ตามความเป็นจริงแล้ว เกษตรกรในชนบทเองก็พึ่งรายได้จากกิจกรรมนอกภาคเกษตรมานานแล้วโดยเฉพาะเกษตรกรที่มีที่ดินทำกินน้อยทั้งในแอฟริกาและเอเชีย ซึ่งมีทั้งงานเกษตรนอกฟาร์มและงานนอกกรรณ (Anderson, and Leiserson. 1980 : 233 ; citing Booth and Sundrum. 1985 : 106) แต่การขยายตัวของกิจกรรมในเศรษฐกิจนอกรณยังทำให้โอกาสของชาวชนบทมีมากขึ้น ผลพลอยได้จากการขยายตัวของกิจกรรมนอกรณไปสู่ชนบทก็คือ การสกัดกั้นการอพยพย้ายถิ่นเข้าเมือง และลดความเหลื่อมล้ำระหว่างภูมิภาค

เศรษฐกิจนอกรณในปัจจุบันไม่ได้ถูกมองว่าเป็นกิจกรรมที่อยู่ริมขอบของสังคมอีกต่อไป และแม้ว่าในสายตาของนักวิชาการนานาประเทศมองว่า การทำงานในเศรษฐกิจนอกรณนี้เป็นการทำงานต่ำกว่าระดับ (underemployment) (Field. 1975 : 172-173 ; Sarin. 1979 : 133-135 ; ILO. 1972 ; Castells and Portes. 1988 ; Sassen-Koob. 1984) แต่เศรษฐกิจนอกรณกลับมีแนวโน้มที่จะพัฒนาขึ้นภายใต้การสนับสนุนของรัฐบาล รัฐบาลหลายประเทศมีส่วนกระตุ้นให้เกิดเศรษฐกิจนอกรณ เพื่อแก้ความขัดแย้งทางสังคมหรือเพื่อให้ได้รับการสนับสนุนทางการเมือง (Castells and Portes. 1989 : 26) แม้แต่รัฐบาลในประเทศแถบยุโรปเองก็มีนโยบายที่ส่งเสริมเศรษฐกิจนอกรณ เพื่อลดอัตราการว่างงานโดยเปิดเผยและดึงเอาประสิทธิภาพในการผลิตของภาคนี้เข้ามารวมไว้ในเศรษฐกิจของชาติ (Gerry. 1984 ; Benton. 1986 ; Offe. 1985)

ประเทศไทยก็ได้รับอิทธิพลจากแบบจำลองเศรษฐกิจทวิภาคมาเช่นกัน นับตั้งแต่มีการพัฒนาประเทศอย่างมีแผนเมื่อปี 2503 ในสมัยของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี แผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1 ต่อเนื่องมาถึงฉบับที่ 2 มีเป้าหมายที่ชัดเจนคือ การเน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและส่งเสริมภาคเอกชนในการประกอบกิจการอุตสาหกรรม มีการออกพระราชบัญญัติส่งเสริมการลงทุนเพื่อกิจการอุตสาหกรรม พ.ศ.2503 และแก้ไขเพิ่มเติมต่อมา ให้สิทธิประโยชน์กับการลงทุนของเอกชนทั้งคนไทยและคนต่างประเทศอย่างมาก มีการทุ่มเทงบประมาณในการสร้างโครงสร้าง

พื้นฐานทางเศรษฐกิจต่าง ๆ เช่น เส้นทางคมนาคม การชลประทานขนาดใหญ่และการไฟฟ้า เป็นต้น โครงสร้างพื้นฐานเหล่านี้เป็นที่ต้องการและจำเป็นของภาคอุตสาหกรรมมากกว่าภาคเกษตรกรรม จึงเป็นการสะสมทุนให้กับภาคอุตสาหกรรมมากกว่าภาคเกษตรกรรม (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2511 : 29-33) แม้ว่าในแผนพัฒนาฉบับต่อมาจะให้ความสำคัญแก่การพัฒนาสังคมมากขึ้น แต่ก็เป็นการพัฒนาสังคมเพื่อเสริมให้เศรษฐกิจในภาคอุตสาหกรรมมีการเติบโตมั่นคงขึ้น การใช้กลยุทธ์การพัฒนาในระยะแรกซึ่งเป็นแบบผลิตทดแทนการนำเข้าไม่ได้ให้ประโยชน์แก่เศรษฐกิจในชนบท เนื่องจากการผลิตเครื่องอุปโภคบริโภคดังกล่าวมุ่งตอบสนองความต้องการของตลาดใหญ่และผลิตให้มีต้นทุนต่ำที่สุด จึงทำให้นักลงทุนตั้งโรงงานผลิตอยู่ในกรุงเทพฯและปริมณฑลใกล้เคียง ใช้เครื่องจักรในการผลิตมากกว่าใช้แรงงาน พึ่งพาปัจจัยการผลิตส่วนใหญ่จากต่างประเทศ (Government of Thailand. n.d.: 5 ; อ้างอิงมาจาก กฤษ เหมทันจิตต์. 2528 : 191) แม้ว่าต่อมาประมาณ ปี พ.ศ.2513 จะหันมาใช้กลยุทธ์การพัฒนาอุตสาหกรรมแบบมุ่งส่งออกและกระจายอุตสาหกรรมออกไปสู่ส่วนภูมิภาค แต่ปัญหาการเจริญเติบโตเกินไปของเมือง (overurbanization) ปัญหาการว่างงาน ความยากจน และความเหลื่อมล้ำของรายได้ อันเกิดจากการพัฒนาที่ไม่สมดุลนี้ก็กลายเป็นปัญหาที่สะสมตัวมานานจนยากที่จะแก้ไข

การพัฒนาในบั้นปลายได้ส่งผลให้ไทยมีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจค่อนข้างสูงมาตลอด โดยเฉพาะในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาและตั้งแต่ปี 2530 เป็นต้นมา อัตราความเจริญเติบโตสูงมากอย่างไม่เคยปรากฏในประวัติศาสตร์ไทย คือ ในปี 2530 อัตราความเจริญเติบโตสูงถึงร้อยละ 9.5 ในปี 2531 เติบโตร้อยละ 13.2 ปี 2532 เติบโตขึ้นร้อยละ 12.2 และ ปี 2533 เติบโตขึ้นร้อยละ 10.0 (กองบัญชาการประเทศชาติ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ : 2534) การเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วนี้เป็นผลมาจากการใช้ยุทธศาสตร์การพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก ตัวเลขแสดงการเปรียบเทียบสัดส่วนของการส่งออกพืชผลทางการเกษตรซึ่งเคยเป็นผลผลิตจากภาคเศรษฐกิจหลักของไทย กับสินค้าอุตสาหกรรมและสินค้าแปรรูปแสดงไว้ในตาราง 1

ตาราง 1 สัดส่วนร้อยละของการส่งออกสินค้าเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม ปี 2523 - 2529

ประเภท	2523	2524	2525	2526	2527	2528	2529
พืชเศรษฐกิจ 5 ชนิด	42.8	46.8	45.7	42.4	40.5	33.6	30.7
พืชอย่างอื่น	3.8	4.1	5.0	4.3	3.7	4.0	3.1
สินค้าอุตสาหกรรมและ							
สินค้าแปรรูป	53.4	49.1	49.3	53.3	57.8	62.4	66.2

ที่มา : คำนวนจากรายงานประจำปีเดือนของธนาคารแห่งประเทศไทย

(Chalongphob Sussangkarn. 1988 : 3)

จากตาราง 1 เห็นได้ว่า พืชเศรษฐกิจหลัก ซึ่งได้แก่ ข้าว ข้าวโพด ย้อย ยางพารา และมันสำปะหลังมีสัดส่วนการส่งออกลดลงอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะในช่วงปี 2527-2529 อัตราการเติบโตของการส่งออกพืชหลักนี้มีความผันผวนมาตลอด ขึ้นอยู่กับราคาสินค้าและการผลิตในปีนั้น ๆ (Chalongphob Sussangkarn. 1988 : 1-3) และในทางตรงข้ามสินค้าอุตสาหกรรมและสินค้าแปรรูปการส่งออกได้เติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว และในช่วงปี 2528-2529 มีสัดส่วนเกินกว่าร้อยละ 60 ของการส่งออก ตัวเลขนี้แสดงถึงการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างทางเศรษฐกิจของประเทศไทยอย่างชัดเจน ตัวเลขที่ชี้ให้เห็นได้ดียิ่งขึ้นถึงการพัฒนาที่ไม่สมดุลของสาขาการผลิตคืออัตราการเติบโตเปรียบเทียบระหว่างภาคอุตสาหกรรมและภาคเกษตรกรรม ซึ่งแสดงไว้ในตาราง 2

ตาราง 2 อัตราการเติบโตของภาคอุตสาหกรรมและภาคเกษตรกรรม ปี 2523 - 2532

	2523-2529(เฉลี่ย)	2530	2531	2532
ภาคเกษตรกรรม	2.9	-0.2	10.4	4.1
ภาคอุตสาหกรรม	5.2	13.2	16.8	17.0

ที่มา : Bangkok Bank. (1990)

จากตารางจะเห็นได้ว่าอัตราการเติบโตเฉลี่ยของภาคอุตสาหกรรมในช่วงปี พ.ศ.2523 - 2529 สูงมาก เมื่อเปรียบเทียบกับภาคเกษตรกรรม นอกจากนี้ยังพบว่า ในช่วงปี พ.ศ.2530 - 2532 อัตราการเจริญเติบโตของภาคอุตสาหกรรมมีความคงเส้นคงวา ในขณะที่ภาคเกษตรกรรม อัตราการเติบโตมีระดับต่ำกว่าและผันผวนมาตลอด

การศึกษาเกี่ยวกับการกระจายรายได้ในช่วง 10 ปี(2519-2529) พบว่ากลุ่มคนที่มีรายได้สูงสุด 20 เปอร์เซ็นต์ของประชากรทั้งหมด ครอบครองส่วนแบ่งของรายได้ไว้มากถึงร้อยละ 49.3 ของส่วนแบ่งรายได้ทั้งหมดในช่วงปี 2519 และเพิ่มเป็นร้อยละ 51.5 และ 55.6 ในปี 2524 และ 2529 ตามลำดับ ในขณะที่กลุ่มคนที่มีรายได้ต่ำสุด 20 เปอร์เซ็นต์ของประชากรทั้งหมด มีส่วนแบ่งของรายได้มีเพียงร้อยละ 6.0 ของส่วนแบ่งรายได้ทั้งหมดในปี 2519 และลดลงเป็นร้อยละ 5.4 และ 4.5 ในปี 2524 และ 2529 ตามลำดับ (ตาราง 3)

ตาราง 3 ส่วนแบ่งรายได้ของคนไทยระหว่างปี 2519 - 2529

	2519	2524	2529
20% กลุ่มที่มีรายได้สูงสุด	49.3	51.5	55.6
20% กลุ่มที่มีรายได้ระดับกลาง-สูง	21.0	20.6	19.8
20% กลุ่มที่มีรายได้ระดับกลาง	14.0	13.4	12.1
20% กลุ่มที่มีรายได้ระดับกลาง-ต่ำ	9.7	9.1	7.9
20% กลุ่มที่มีรายได้ต่ำที่สุด	6.0	5.4	4.5

ที่มา : TDRI. (1988 : 15)

เมื่อพิจารณาสัมประสิทธิ์จีนิ (Gini coefficient) ซึ่งเป็นดัชนีวัดความไม่เท่าเทียมกัน เมื่อนำมาใช้ในการวัดการกระจายรายได้ พบว่า ดัชนีในช่วง 2519-2529 มีค่ามากขึ้น คือ จาก 0.433 ในปี 2519 เป็น 0.446 และ 0.500 ในปี 2524 และ 2529 ตามลำดับ (Somchai Jitsuchon. 1987 : 108) แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาเศรษฐกิจที่ผ่านมาไม่ได้ช่วยให้การกระจายรายได้ระหว่างกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ในสังคมเป็นอย่างเท่าเทียมกัน การเร่งพัฒนาทำให้เกิดการพัฒนาที่ไม่สมดุลของสาขาการผลิต แรงงานภาคเกษตรกรรมในชนบทต่างหลั่งไหลย้ายถิ่นเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมและบริการในเมืองโดยเฉพาะกรุงเทพฯ และปริมณฑล ก่อให้เกิดปัญหาเช่นเดียวกับที่เกิดขึ้นกับประเทศอื่น ๆ คือ ปริมาณแรงงานมีมากเกินไปสร้างความต้องการของภาคอุตสาหกรรมและบริการจะรับไว้ได้ โดยเฉพาะแรงงานไร้ทักษะ แรงงานเหล่านี้ต่างกระจัดกระจายไปแทรกอยู่ในเศรษฐกิจนอกระบบเพื่อหารายได้ยังชีพ จากการศึกษาของ ฉลองภพ สุสังกร์การณ และคนอื่น ๆ พบว่า แรงงานในภาคเอกชนที่ได้จากการสำรวจแรงงานระหว่างเดือนกรกฎาคม-กันยายน 2529 จำแนกได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ แรงงานรับจ้างกลุ่มหนึ่ง และเจ้าของกิจการและผู้ช่วยธุรกิจครอบครัวอีกกลุ่มหนึ่ง ในกลุ่มแรงงานรับจ้างสามารถแบ่งออกเป็นแรงงานในระบบและแรงงาน

นอกระบบ โดยใช้เวลาว่างของการเข้าทำงาน ความมั่นคงของการจ้างงาน และความแน่นอน
ตายตัวของค่าจ้างเป็นเกณฑ์ ปรากฏจำนวนแรงงานในประเภทต่าง ๆ ดังที่แสดงไว้ในตาราง 4

ตาราง 4 จำนวนแรงงานภาคเอกชน ระหว่างเดือนกรกฎาคม - กันยายน 2529

	จำนวน(หมื่นคน)	สัดส่วน(ร้อยละ)
<u>แรงงานรับจ้าง</u>		
แรงงานในระบบ	962.1	3.9
- อุตสาหกรรม	354.3	1.4
- บริการ	607.8	2.4
แรงงานนอกระบบ	4,347.4	17.5
- เกษตรกรรม	1,845.9	7.4
- อุตสาหกรรม	1,554.7	6.3
- บริการ	946.8	3.8
รวมแรงงานรับจ้างภาคเอกชน	5,309.5	21.4
<u>เจ้าของกิจการและช่วยธุรกิจครอบครัว</u>		
- เกษตรกรรม	15,931.3	64.1
- อุตสาหกรรม	762.1	3.1
- บริการ	2,836.2	11.4
รวมเจ้าของกิจการและช่วยธุรกิจครอบครัว	19,529.6	78.6
รวมแรงงานในภาคเอกชน	24,839.1	100.0

ที่มา : Chalongphob Sussangkarn and Others.(1988 : 79)

เมื่อเทียบสัดส่วนกันแล้ว จะเห็นได้ว่าแรงงานนอกระบบมีสัดส่วนสูงกว่าแรงงานในระบบ มากถึงเท่าตัวในกิจการอุตสาหกรรมและบริการ ซึ่งอาจมีนัยว่ากิจการอุตสาหกรรมและบริการใน ระบบได้หันมาใช้แรงงานรับจ้างนอกระบบมากขึ้นเพื่อลดต้นทุนค่าจ้างแรงงาน เช่นเดียวกับที่เกิดขึ้น ในประเทศอื่น ๆ เช่นกัน

สำหรับชาวชนบทแล้วเศรษฐกิจนอกระบบเป็นช่องทางหนึ่งที่น่าวันจะทวีความสำคัญในฐานะที่ เป็นฐานทางเศรษฐกิจซึ่งมีความหลากหลายของกิจกรรม ทดแทนให้กับความไม่สามารถเคลื่อนย้าย แรงงานเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรม/บริการที่เป็นภาคเศรษฐกิจทันสมัยในระบบได้ รัฐบาลไทยก็มีนโยบาย สนับสนุนเศรษฐกิจนอกระบบให้เกิดทั้งในเมืองและชนบทภายใต้ชื่อว่าอาชีพอิสระนอกระบบ โดยได้ กำหนดเป็นแนวทางการพัฒนาเกี่ยวกับการสร้างงานและบรรเทาปัญหาการว่างงาน มีมาตรการให้ ส่งเสริมทั้งการฝึกอบรม การตลาด การจัดการ เงินทุน การณรงค์เปลี่ยนทัศนคติและค่านิยมให้เห็น ความสำคัญของการประกอบอาชีพอิสระ ส่งเสริมระบบรับช่วงงานให้กระจายออกไปสู่แรงงานที่อยู่ใน เมืองและชนบท (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2529 : 12,30; สำนักงานกฤษฎีกา. 2530 : 95 ; กรอบทิศทางแผนการกระจายรายได้ในแผนฯ 7. 2534 : 30 ; มนัส วิเศษชานนท์ และคนอื่น ๆ. 2534 : 34-35) งานที่หน่วยงานของรัฐดำเนินการได้ อย่างเป็นรูปธรรมในการส่งเสริมอาชีพอิสระนอกระบบ คือ การให้การศึกษาด้านวิชาชีพนอกระบบ โรงเรียนเพื่อพัฒนาทักษะฝีมือแรงงาน ซึ่งดำเนินงานในเขตชนบทเป็นสำคัญ ผู้เข้าร่วมโครงการ นี้เพิ่มขึ้นอย่างมากในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา จาก 132,900 คนในปี 2524 เป็น 1,296,000 คนในปี 2529 (Wattana Suwansang Janjaroen. 1985 : 66) หน่วยงานที่มีบทบาทในด้านนี้มีหลาย หน่วยงาน อาทิเช่น กรมการศึกษานอกโรงเรียน และกรมอาชีวศึกษา สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ สถาบันพัฒนาฝีมือแรงงาน กรมประชาสัมพันธ์ และกรมการพัฒนาชุมชน สังกัดกระทรวงมหาดไทย กรมส่งเสริมการเกษตร สังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม สังกัด กระทรวงอุตสาหกรรม เป็นต้น วิชาชีพที่มีผู้สนใจเข้าศึกษามากที่สุดจากรายงานของกรมการศึกษานอกโรงเรียน คือ วิชาในสาขาศิลปกรรมและช่างศิลปหัตถกรรมทั่วไป ซึ่งได้แก่การตัดเย็บเสื้อผ้า จัดผม เสริมสวย การปักทอ จักสาน ประดิษฐ์สิ่งของต่าง ๆ ฯลฯ ทั้งนี้ผู้เข้าเรียนในวิชาชีพสาขา

นี้ถึงร้อยละ 47.5 ของจำนวนผู้เข้าฝึกวิชาชีพทั้งหมดในช่วงปี 2530-2532 (วิบูลย์ลักษณ์ ทองเชื้อ และคนอื่น ๆ. 2533 : 74)

อย่างไรก็ตามการวิจัยในเรื่องของเศรษฐกิจนอกระบบเท่าที่ผ่านมายังไม่แพร่หลายเท่าที่ควร การวิจัยเกี่ยวกับการจ้างงานนอกภาคเกษตรในอดีตเกือบจะว่างอยู่เฉพาะการทำงานในภาคอุตสาหกรรมและบริการกับภูมิหลังทางสังคมของแรงงาน การปรับตัวของแรงงานให้เข้ากับความเป็นเมืองและชีวิตในภาคอุตสาหกรรม เงื่อนไขการทำงานและสภาพการณ์ในการจัดตั้งกิจการทางเศรษฐกิจขนาดใหญ่ ความสนใจในเรื่องของเศรษฐกิจนอกระบบ เพิ่งได้รับความสนใจเมื่อไม่นานมานี้ แต่ก็ยังคงเป็นการศึกษาในเขตเมืองที่มักเกี่ยวข้องกับการย้ายถิ่นเข้าเมืองของชาวชนบท หรือคนจนในเมืองที่ไม่อาจหางานทำในระบบได้ แต่เพื่อความอยู่รอดของครอบครัวจะต้องเข้าสู่กิจกรรมนอกระบบ (Field. 1975 ; Bogaert. 1985 : 21-26 ; Benton. 1986 ; Birbeck. 1979 : 161-183 ; Chomlada Loprayoon. 1991. etc.) หรือเป็นการศึกษาถึงความสัมพันธ์ของเศรษฐกิจทุนนิยมในระบบกับกิจกรรมในเศรษฐกิจนอกระบบ รวมทั้งบทบาทของเศรษฐกิจนอกระบบที่มีต่อการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยม (Davies. 1979 ; Williams and Emmanuel. 1978 ; Portes and Sassen-Koob. 1987.etc.) ในส่วนของการเคลื่อนย้ายแรงงานตามฤดูกาลหรือถาวร และการเคลื่อนย้ายแรงงานระหว่างภาคเศรษฐกิจภายในท้องถิ่นชนบทเองที่มีความสำคัญอยู่น้อยกลับมีงานวิจัยในเรื่องนี้อยู่ไม่มากนัก เท่าที่มีอยู่เป็นเรื่องของปัจจัยที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนอาชีพของชาวชนบท (พนม แฝงฤทธิ์. 2528) และการประกอบอาชีพเสริมของชาวชนบทเพื่อความอยู่รอดของครอบครัว (สมาลี คู่สกุลนิรันดร์. 2531 ; อารยะ ภูสำหันธ์. 2530)

ผู้วิจัยจึงสนใจจะศึกษาถึงโครงสร้างของอาชีพ เครือข่ายรวมทั้งแบบแผนพฤติกรรมและความคิดของคนในเศรษฐกิจนอกระบบในชนบทของไทย ที่เป็นกิจกรรมรับจ้างงานผลิตจากภาคเศรษฐกิจในระบบ โดยเฉพาะการรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป หรือที่เรียกกันในภาษาพูดว่า"เสื้อโหล" ซึ่งเป็นกิจการในเศรษฐกิจนอกระบบที่พบเห็นกันค่อนข้างมากในปัจจุบัน ธุรกิจประเภทนี้ขยายตัวออกมาจากอุตสาหกรรมสิ่งทอ ซึ่งเป็นอุตสาหกรรมที่มีความสำคัญสูงมากต่อเศรษฐกิจของประเทศไทยปัจจุบัน

ไม่ว่าจะพิจารณาในด้านของมูลค่าเพิ่ม การส่งออก หรือขนาดการจ้างงาน กล่าวคือ ในปี 2530 อุตสาหกรรมสิ่งทอโดยรวมได้ก่อให้เกิดมูลค่าเพิ่มแก่เศรษฐกิจไทยคิดเป็นมูลค่าถึง 26,877 ล้านบาท หรือร้อยละ 24.3 ของมูลค่าเพิ่มทั้งสิ้นในภาคอุตสาหกรรม มีมูลค่าส่งออกสูงถึง 49,204 ล้านบาท หรือร้อยละ 16.5 ของมูลค่าส่งออกทั้งหมด ซึ่งสูงเป็นอันดับหนึ่งของสินค้าส่งออกของไทย อัตราการขยายตัวของการส่งออกสิ่งทอสูงถึงร้อยละ 54.9 ในด้านการจ้างงาน อุตสาหกรรมสิ่งทอเป็นอุตสาหกรรมที่ก่อให้เกิดการจ้างงานมากที่สุดในภาคอุตสาหกรรม คือประมาณ 640,000 คน หรือร้อยละ 25.6 ของการจ้างงานในภาคอุตสาหกรรม ในจำนวนนี้ประมาณ 440,000 คน ทำงานในอุตสาหกรรมผลิตเสื้อผ้าสำเร็จรูป (บรรษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย . 2532 : 1) อย่างไรก็ตามยังไม่มีตัวเลขที่บอกถึงจำนวนแรงงานที่อยู่ในอุตสาหกรรมนี้ได้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะอุตสาหกรรมผลิตเสื้อผ้าสำเร็จรูป เนื่องจากแรงงานที่เกี่ยวข้องมีทั้งที่เป็นแรงงานในระบบซึ่งได้แก่แรงงานที่ทำงานในโรงงานขนาดใหญ่และได้รับการจ้างงานตามกฎหมายแรงงาน และแรงงานนอก ระบบซึ่งได้แก่แรงงานที่อยู่ในโรงงานขนาดเล็ก กิจการธุรกิจตัดเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปห้องแถว และพวกที่รับงานไปทำที่บ้าน ทั้งที่อยู่ในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด

เสื้อผ้าสำเร็จรูปเป็นสินค้าที่มีมูลค่าส่งออกสูงเป็นอันดับหนึ่งอยู่ในขณะนี้ จากข้อมูลของกรมเศรษฐกิจการพาณิชย์ พ.ศ.2534 พบว่า เสื้อผ้าสำเร็จรูปมีมูลค่าส่งออกสูงถึง 65,804.2 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 11.2 ของมูลค่าส่งออกทั้งหมด เนื่องจากการผลิตเสื้อผ้าสำเร็จรูปเป็นกิจการที่ผูกพันกับการส่งออก ความสามารถในการครอบครองส่วนแบ่งของตลาดต่างประเทศขึ้นอยู่ความสามารถในการแข่งขัน ธุรกิจเสื้อผ้าสำเร็จรูปจึงประสบภาวะแข่งขันรุนแรงในหลายรูป การอุตสาหกรรมตัดเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปต่างพยายามใช้นโยบายตัดราคาเป็นเครื่องมือในการลดต้นทุนการผลิตโดยเฉพาะต้นทุนด้านค่าจ้างแรงงานให้ต่ำที่สุดเท่าที่จะทำได้ถูกยุทธศาสตร์เพื่อให้สามารถครอบครองส่วนแบ่งของตลาดได้มากขึ้น (วรวิทย์ เจริญเลิศ. ; กาวดี ทองอุไทย. 2534) การลดต้นทุนด้านค่าจ้างแรงงานให้ต่ำลงวิธีหนึ่งช่วงผลิตให้กับโรงงานขนาดเล็ก กิจการห้องแถว หรือแจกจ่ายให้กับครัวเรือน ทำให้ประหยัดรายจ่ายที่จะต้องจ่ายให้กับสวัสดิการสังคมของคนงาน และจัดซื้อ

เครื่องมือเครื่องจักรในการผลิตเพิ่ม นอกจากนี้ยังสามารถปรับกำลังการผลิตตามความยืดหยุ่นของตลาดได้ และเป็นการกระจายความเสี่ยงไปยังผู้รับเหมาช่วงด้วย เพื่อลดต้นทุนการผลิตให้ต่ำลงไปอีก ระบบรับเหมาช่วงจึงได้กระจายออกไปสู่หมู่บ้านต่าง ๆ ในท้องที่ชนบท เพราะค่าจ้างแรงงานในชนบทต่ำกว่าค่าจ้างแรงงานในเมืองโดยเฉพาะในกรุงเทพฯ อีกทั้งปัจจุบันการคมนาคมติดต่อระหว่างเมืองหลวงกับชนบทในทางท้องที่มีความสะดวกพอสมควร เมื่อพิจารณาค่าขนย้ายวัตถุดิบและผลผลิตไปยังชนบท กับค่าขนย้ายบุคคลจากชนบทเข้าไปทำงานที่โรงงานหรือหน่วยผลิตในเมืองแล้ว เห็นได้ว่าค่าขนย้ายวัตถุดิบและผลผลิตต่ำกว่ามากในท้องที่ที่เส้นทางคมนาคมสะดวก ประกอบกับระบบรับเหมาช่วงมีความสอดคล้องกับสภาพการของชาวชนบท โดยเฉพาะสตรีในชนบทเป็นอย่างดี เนื่องจากรายได้ของครัวเรือนเกษตรกรรมก็ไม่เพียงพอแก่การครองชีพ ผู้หญิงจึงต้องการหารายได้ช่วยเหลือครอบครัว แต่ด้วยการะเินบ้านตามหน้าที่ของผู้หญิงจึงไม่อาจทิ้งบ้านไปเป็นเวลานาน ๆ หรือเข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมที่มีเวลาทำงานตายตัวได้ ระบบจ้างเหมาช่วงที่ผู้หญิงสามารถรับงานไปทำที่บ้านจึงช่วยให้ผู้หญิงผสมผสานงานในบ้าน กับงานเพิ่มรายได้ได้อย่างกลมกลืน ด้วยเหตุเหล่านี้งานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปจึงเผยแพร่ออกไปสู่ชนบทอย่างรวดเร็ว แม้ว่าค่าจ้างจะต่ำและไม่ได้รับการคุ้มครองอันใดจากกฎหมายแรงงานก็ตาม

กิจการเสื้อผ้าสำเร็จรูปไม่เพียงแต่มีความน่าสนใจเฉพาะในแง่ที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศและแผ่ขยายเข้าไปในชนบทอย่างรวดเร็วเท่านั้น แต่ยังมีความน่าสนใจตรงที่เป็นกิจกรรม ซึ่งหน่วยงานทั้งรัฐและเอกชนให้การส่งเสริมโดยการฝึกอบรมวิชาชีพจัดเก็บเสื้อผ้าให้กับสตรีในชนบทอีกด้วย หน่วยงานของรัฐที่มีบทบาทในการฝึกอบรมดังกล่าวสำหรับสตรีในหมู่บ้านชนบทที่สำคัญมี 2 หน่วยงาน คือ กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งดำเนินงานผ่านโครงการกลุ่มสนใจและโครงการฝึกอบรมวิชาชีพระยะสั้น และกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ซึ่งดำเนินงานผ่านแผนพัฒนาเยาวชน แผนพัฒนาสตรี และแผนสร้างเสริมรายได้

การฝึกอบรมของทั้งสองหน่วยงานมีหลักสูตรเหมือนกัน เนื่องจากส่วนใหญ่แล้ววิทยากรจากศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจะเป็นผู้ฝึกสอน และศูนย์จัดสรรงบประมาณให้เป็นค่าตอบแทน ส่วน

วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการฝึกอบรมและสนับสนุนอาชีพเป็นการจัดสรรจากกรมการพัฒนาชุมชน แต่ก็มีบางโครงการผู้เข้ารับการฝึกอบรมออกค่าใช้จ่ายเอง ในการฝึกอบรมแต่ละรุ่นใช้เวลาประมาณ 100-200 ชั่วโมง แล้วแต่ลักษณะโครงการ หลักสูตรที่สอนประกอบด้วย(ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน จังหวัดกาญจนบุรี. 2534)

1. ความรู้เบื้องต้นช่างตัดเสื้อผ้าสตรี ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับการเลือกผ้า และ บำรุงรักษา วัสดุอุปกรณ์ในการตัดเย็บเสื้อ การเย็บตะเข็บแบบต่าง ๆ การตัดซิป การถักรังคุดด้วยมือ การทำ รังคุดกัน และการเลือกผ้า

2. กระโปรง มีเนื้อหาเกี่ยวกับการวัดตัวสำหรับสร้างแบบกระโปรง การสร้างแบบตัด กระโปรงเบื้องต้น การแยกแบบตัดกระโปรงเบื้องต้นเป็นกระโปรงแบบต่าง ๆ สร้างแบบและตัด เย็บกระโปรงนักเรียน กระโปรงลีซัน กระโปรงจีบรอบตัว กระโปรงสองชั้น กระโปรงเข้ารูป กระโปรงเข้ารูปมีชั้นใน ฯลฯ

3. เสื้อ มีเนื้อหาเกี่ยวกับการวัดตัวสำหรับสร้างแบบเสื้อ การสร้างแบบตัดเสื้อเบื้องต้น การแยกแบบเสื้อและแขนเบื้องต้น การแยกแบบเสื้อและแขนเบื้องต้นเป็นแบบต่าง ๆ การสร้าง แบบคอเสื้อแบบต่าง ๆ การสร้างแบบและตัดเย็บเสื้อคอกลมแขนสั้น เสื้อคอปกยาวแบบสปอร์ต เสื้อคอปกบ้านชนบทแขนพอง เสื้อคอปกเชิร์ต ฯลฯ

4. ชุดติดกัน มีเนื้อหาเกี่ยวกับการวัดตัวสำหรับสร้างแบบชุดติดกัน การสร้างแบบตัดเย็บ ชุดติดกันเบื้องต้น การแยกแบบชุดติดกันแบบต่าง ๆ การสร้างแบบและตัดเย็บชุดนอนยาว การสร้าง แบบและตัดเย็บชุดติดกันแบบลาลอง ฯลฯ

5. เสื้อผ้าเด็ก มีเนื้อหาเกี่ยวกับการสร้างแบบและตัดเย็บเสื้อผ้าเด็กอ่อน การวัดตัวสำหรับ สร้างแบบตัดเสื้อเด็ก ชาย-หญิง การสร้างแบบและตัดเย็บเสื้อผ้าเด็กเล็ก ชาย-หญิง การตัดเย็บ เครื่องใช้เด็กอ่อน ฯลฯ

เนื้อหาจะถูกตัดทอนลงไปบ้างหรือรับได้ตามความเหมาะสมขึ้นอยู่กับเวลาของโครงการ งบประมาณ และพื้นฐานความรู้ของผู้เข้ารับการอบรม แต่ยังคงเน้นการปูพื้นฐานเบื้องต้นและการตัด

เย็บเสื้อผ้าทั้งตัว ดังนั้นผู้ผ่านการฝึกอบรมจึงน่าจะมีความสามารถเพียงพอระดับหนึ่งที่จะเข้าสู่อาชีพรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป

อย่างไรก็ตามการเข้าสู่อาชีพนี้ไม่ใช่โอกาสที่เปิดกว้างสำหรับใครก็ได้ การดำเนินกิจกรรมในลักษณะนอกระบบไม่มีกฎหมายที่ผู้ว่าจ้างจะต้องดำเนินการตามกฎหมาย ทุกอย่างจึงขึ้นอยู่กับความพอใจส่วนตัวและความสัมพันธ์ทางสังคม คนบางกลุ่มเท่านั้นที่สามารถเข้าสู่อาชีพรับจ้างเย็บเสื้อผ้านี้ได้และประสบความสำเร็จที่จะได้งานทำอย่างต่อเนื่อง มีรายได้เป็นกอบเป็นกำ ในขณะที่คนอีกกลุ่มหนึ่งแม้จะมีคุณสมบัติที่จะทำอาชีพนี้ได้ เช่น เคยเรียนวิชาชีพหรือฝึกงานมาแล้ว มีจักรเย็บผ้าของตนเอง แต่ก็ไม่สามารถเข้าสู่อาชีพดังกล่าวได้ หรือเข้าสู่อาชีพได้แต่ไม่มีงานทำอย่างต่อเนื่อง รายได้ไม่เพียงพอ จนต้องเลิกไปในที่สุด การศึกษาเกี่ยวกับโครงสร้างสังคมของอาชีพ เครือข่ายและแบบแผนพฤติกรรมของผู้ที่อยู่ในอาชีพนี้และผู้ที่เกี่ยวข้องกับอาชีพนี้ในระดับหนึ่ง จะทำให้เข้าใจถึงความเป็นจริงทางสังคมและเศรษฐกิจของชาวชนบทที่ไม่อยู่ในระบบ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมอาชีพและการสร้างเสริมรายได้ในชนบทต่อไป

จุดมุ่งหมายของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาโครงสร้าง เครือข่าย แบบแผนพฤติกรรมทั้งทางสังคมและเศรษฐกิจของเศรษฐกิจนอกระบบในชนบท ซึ่งเป็นภาคเศรษฐกิจที่ไม่มีข้อจำกัดเกี่ยวกับคุณสมบัติอย่างเป็นทางการ และมีความยืดหยุ่นสูงในการดำเนินวิถีการผลิตซึ่งเหมาะสมกับสภาพการทำงานในภาคเกษตรกรรม อีกทั้งยังเป็นโอกาสทางเศรษฐกิจที่ยังดูดซับแรงงานได้อีกมากสำหรับชาวชนบท

คำถามวิจัย

เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายของการวิจัยจึงตั้งคำถามวิจัยดังนี้

1. โครงสร้างเศรษฐกิจและสังคมของงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปในชนบทเป็นอย่างไร
2. กระบวนการพัฒนาทักษะของผู้ทำงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าเป็นอย่างไร การฝึกอบรมโดย

รัฐมีความพอเพียงหรือไม่ สอดคล้องหรือส่งเสริมการทำงานเ็นียงใด

3. เงื่อนไขทางสังคมและเศรษฐกิจของผู้ประสบความสำเร็จและไม่ประสบความสำเร็จ

ในการเข้าสู่อาชีพรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปแตกต่างกันอย่างไร ในเรื่องต่อไปนี้

- 3.1 ความสัมพันธ์ทางสังคมในการผลิต
- 3.2 เครือข่ายทางสังคมและวิธีการเข้าไปอยู่ในเครือข่ายดังกล่าว
- 3.3 ทรัพยากรและการเข้าถึงแหล่งทรัพยากร
- 3.4 ความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับบรรทัดฐานของการทำงาน
4. โอกาสที่ผู้รับจ้างงานจะพัฒนาขึ้นเป็นผู้ประกอบการมีมากน้อยเพียงใด

ขอบเขตการวิจัย

ผู้วิจัยเลือกศึกษาในพื้นที่อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี เนื่องจากจังหวัดกาญจนบุรีเป็นจังหวัดที่แม้จะมีพื้นที่ใหญ่เป็นอันดับ 3 ของประเทศรองจากจังหวัดเชียงใหม่และนครราชสีมา แต่พื้นที่ที่ใช้ในการเกษตรซึ่งเป็นอาชีพส่วนใหญ่ของคนในพื้นที่นี้กลับมีเพียง 1 ใน 3 ของพื้นที่ทั้งหมดเท่านั้น ที่เหลือเป็นพื้นที่ป่าสงวนและพื้นที่ของทางราชการที่สงวนไว้เพื่อความมั่นคง โอกาสที่เกษตรกรจะเพิ่มรายได้โดยการเพิ่มผลผลิตด้วยวิธีขยายพื้นที่ทางการเกษตรเป็นไปได้ยากมาก การขยายฐานทางเศรษฐกิจจึงมีความสำคัญ อำเภอท่าม่วงได้ส่งเสริมให้ชาวบ้านขยายฐานทางเศรษฐกิจเข้าไปในภาคเศรษฐกิจนอกระบบ โดยการจัดตั้งกลุ่มอาชีพ รวมทั้งการฝึกทักษะอาชีพมากเป็นอันดับหนึ่งของจังหวัดกาญจนบุรี โดยเฉพาะวิชาชีพตัดเย็บเสื้อผ้า (ข้อมูลจากสำนักงานจังหวัดกาญจนบุรีและที่ทำการ

พัฒนาชุมชนจังหวัดกาญจนบุรี) นับตั้งแต่ปี 2528 เป็นต้นมาจนถึงเดือนมิถุนายน 2534 อำเภอท่าม่วงมีผู้ผ่านการฝึกอบรมตามที่บันทึกไว้ในทะเบียนของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดกาญจนบุรี และที่ทำการพัฒนาชุมชนอำเภอท่าม่วง มีจำนวนทั้งสิ้น 476 คน ซึ่งเป็นตัวเลขที่ต่ำกว่าความเป็นจริง เนื่องจากมีหลายโครงการที่ไม่ได้ใช้งบประมาณของทางราชการและไม่มีการบันทึกไว้

ด้วยเหตุที่ อำเภอท่าม่วงมีระยะทางห่างจากกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นศูนย์กลางของรัฐกิจจัดเก็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปเพียง 115 กิโลเมตร เส้นทางคมนาคมติดต่อระหว่างอำเภอท่าม่วงกับกรุงเทพฯ คือ ถนนเพชรเกษมและถนนแสงชูโต ซึ่งเป็นทางหลวงแผ่นดินชนิดทางคู่แบ่งทางขึ้นสองตลอดสาย อีกทั้งเส้นทางคมนาคมติดต่อระหว่างเขตสุขาภิบาลท่าม่วงกับหมู่บ้านต่าง ๆ ในอำเภอก็สามารถติดต่อกันได้อย่างทั่วถึง ทำให้การขนส่งวัตถุดิบและผลผลิตของรัฐกิจจัดเก็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปเป็นไปได้โดยสะดวก เป็นการเอื้ออำนวยให้ระบบงานเหมาะสมช่วงการผลิตกระจายเข้าสู่หมู่บ้านต่าง ๆ ได้อย่างกว้างขวาง มีผู้ประกอบการอาชีพเกี่ยวข้องกับงานรับจ้างเก็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป หรือ "เสื้อโหล" นี้ กระจายอยู่ทั่วไปเป็นจำนวนมาก ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภทคือ

1. คนกลาง คือ ผู้ที่รับงานจากผู้ประกอบการในระบบแล้วมาแจกจ่ายให้กับผู้รับจ้างเก็บหรือผู้รับเหมาช่วงหรือผู้รับเหมาช่วงรายย่อย โดยที่ไม่มีส่วนผลิตเป็นของตนเอง
2. ผู้รับเหมาช่วง คือ ผู้ที่รับงานจากคนกลางหรือผู้ประกอบการในระบบมาเก็บปริมาณมาก และสามารถแจกจ่ายงานให้กับผู้รับเหมาช่วงรายย่อยอีกทอดหนึ่ง
3. ผู้รับเหมาช่วงรายย่อย คือ ผู้ที่รับงานจากคนกลางหรือผู้รับเหมาช่วงมาเก็บเฉพาะตามปริมาณไม่มากพอที่จะแจกจ่ายงานให้กับผู้อื่นอีก ในกลุ่มนี้แบ่งเป็น 3 พวก คือ พวกที่รับงานมาเก็บที่บ้านของตนเอง พวกที่ไปเก็บที่บ้านผู้รับเหมาช่วงโดยมีจักรของตนเอง และพวกที่ไปเก็บที่บ้านผู้รับเหมาช่วงโดยไม่มีจักรของตนเองใช้จักรของผู้รับเหมาช่วง

ผู้ประกอบการอาชีพเกี่ยวข้องกับงานรับจ้างเก็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปประเภทที่ 1 และ 2 ในงานวิจัยนี้ถือว่าเป็นแหล่งจ่ายงานให้กับคนในประเภทที่ 3 หรือผู้รับเหมาช่วงรายย่อย ในกลุ่มผู้รับเหมา

ช่วงรายช้อยนี้มีทั้งผู้ที่ผ่านการฝึกวิชาชีพตัดเย็บเสื้อผ้าจากศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนและพัฒนาชุมชน หรือจากร้านตัดเย็บเสื้อผ้าในท้องที่อำเภอท่าม่วงและท้องที่ใกล้เคียงรวมทั้งผู้ที่ไม่เคยรับการฝึกอบรม วิชาชีพมาเลย แต่อาศัยวิธีฝึกหัดเอาจากงาน ด้วยจำนวนและความหลากหลายของผู้ที่เกี่ยวข้อง ในอาชีพรับจ้างเย็บเสื้อผ้า จะช่วยให้เห็นแบบแผนของพฤติกรรมและความคิดและเครือข่ายความสัมพันธ์ของผู้ที่อยู่ในอาชีพนี้ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

การศึกษาค้นคว้าใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลัก การวิจัยเชิงคุณภาพไม่เน้นการเลือก หมู่บ้านและหน่วยตัวอย่างพอที่จะเป็นตัวแทนทางสถิติ แต่จะใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง โดยหมู่บ้าน และหน่วยตัวอย่างที่ถูกเลือกจะต้องมีลักษณะเหมาะสมสำหรับการศึกษาและทำให้เข้าใจในเรื่องที่จะ ศึกษาได้อย่างลึกซึ้งเพียงพอ ดังนั้นผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาเฉพาะหมู่บ้านที่เคยมีการจัดการฝึกอบรม วิชาชีพตัดเย็บเสื้อผ้าในช่วงปี 2529-2534 และมีคนในหมู่บ้านนั้นที่ผ่านการฝึกอบรมมาแล้วไม่น้อย กว่า 25 คน ซึ่งมีทั้งสิ้น 16 หมู่บ้าน ทั้งนี้พบว่าในบรรดาหมู่บ้านดังกล่าวมีความแตกต่างกันใน ประเด็นสำคัญคือ การมีหรือไม่มีผู้รับเหมาช่วงงานเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปซึ่งเป็นแหล่งจ้างงานที่สำคัญ ากับชาวบ้านที่เป็นผู้รับเหมาช่วงรายช้อย และการมีหรือไม่มีผู้รับเหมาช่วงรายช้อยทั้งที่มีผู้ผ่านการ ฝึกอบรมวิชาชีพมาแล้วจำนวนไม่น้อย สามารถจำแนกได้เป็น 3 ลักษณะคือ

1. หมู่บ้านที่มีทั้งผู้รับเหมาช่วงและผู้รับเหมาช่วงรายช้อยอยู่ในหมู่บ้าน
2. หมู่บ้านที่มีผู้รับเหมาช่วงอยู่ในหมู่บ้าน แต่คนในหมู่บ้านไม่มีผู้ใดเป็นผู้รับเหมาช่วง รายช้อยเลย
3. หมู่บ้านที่ไม่มีผู้รับเหมาช่วงอยู่ในหมู่บ้าน แต่กลับมีคนในหมู่บ้านเป็นผู้รับเหมาช่วง รายช้อย

ดังนั้นผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาหมู่บ้านตามลักษณะความแตกต่างข้างต้นลักษณะละ 1 หมู่บ้าน รวม เป็น 3 หมู่บ้าน ดังนี้

1. หมู่บ้านที่มีทั้งผู้รับเหมาช่วงงานเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปและผู้รับเหมาช่วงรายย่อย

จำนวน 1 หมู่บ้าน

2. หมู่บ้านที่มีผู้รับเหมาช่วงงานเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปแต่ไม่มีผู้รับเหมาช่วงรายย่อยเลย

จำนวน 1 หมู่บ้าน

3. หมู่บ้านที่ไม่มีผู้รับเหมาช่วงงานเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปแต่ในหมู่บ้านกลับมีผู้รับเหมาช่วง

รายย่อย จำนวน 1 หมู่บ้าน

ประโยชน์ของการวิจัย

1. ผลงานวิจัยนี้จะชี้ให้เห็นว่าการฝึกอบรมที่รัฐจัดให้เพื่อส่งเสริมให้คนประกอบอาชีพนอก
ระบบมีส่วนช่วยให้คนสามารถเข้าสู่อาชีพดังกล่าวได้เพียงใด เจ็อนไขทางสังคมและเศรษฐกิจของ
ผู้ประกอบการเอง มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างไรต่อความแตกต่างของความสำเร็จในการเข้าสู่อาชีพนี้

2. ในขณะที่ประเทศไทยได้ผลิตสินค้าและบริการเข้าแข่งขันกับตลาดโลก ระบบเศรษฐกิจ
ในชนบทที่มีการเปลี่ยนแปลงตามไปอย่างรวดเร็ว การแบ่งงานระหว่างเศรษฐกิจนอกระบบกับ
เศรษฐกิจในระบบแทรกตัวอยู่ในชนบทโดยผ่านการจ้างเหมาช่วง ทำให้เห็นภาพของการแบ่งงานกัน
ทำในสังคมอีกรูปแบบหนึ่ง งานวิจัยนี้จะชี้ให้เห็นว่าการทำงานเพียงบางส่วนของกระบวนการผลิต
ทั้งหมด มีบทบาทและมีผลดีผลเสียอย่างไรต่อการพัฒนาทักษะและความเป็นผู้ประกอบการเพื่อโอกาส
ทางเศรษฐกิจของชาวชนบทเอง

3. ผลงานวิจัยนี้จะชี้ให้เห็นว่า การที่รัฐมีนโยบายส่งเสริมให้งานเหมาช่วงผลิตเข้าไปสู่
ชนบทโดยไม่ได้มีการคุ้มครองเท่าที่ควรนั้น มีความเหมาะสมมากน้อยเพียงใด และควรมีการ
ปรับปรุงแก้ไขนโยบายดังกล่าวอย่างไร เพื่อให้ประชาชนในชนบทได้รับประโยชน์อย่างแท้จริง

4. ผลงานวิจัยนี้ จะเป็นแนวทางเสนอแนะในการปรับปรุงการส่งเสริมและการฝึกอบรม
ด้านอาชีพแก่ชาวชนบทของรัฐต่อไป เพื่อให้ประชาชนสามารถเป็นผู้ประกอบการหรือประกอบอาชีพ
อิสระได้ตามเจตนารมณ์ของทางราชการต่อไป

ข้อจำกัดของการวิจัย

เนื่องจากกิจกรรมในเศรษฐกิจนอกระบบมีความหลากหลาย ทั้งในด้านรูปแบบ กระบวนการผลิต และความสัมพันธ์ในการผลิต ซึ่งขึ้นกับธรรมชาติหรือลักษณะของกิจกรรมนั้นเองรวมทั้งบริบทของสังคม งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาเจาะลึกถึงงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป เป็นลักษณะงานที่ถูกแบ่งส่วนหนึ่งในกระบวนการผลิตทั้งหมด การศึกษาครั้งนี้ไม่อาจครอบคลุมกิจกรรมในเศรษฐกิจนอกระบบประเภทอื่นที่มีลักษณะการทำงานแตกต่างออกไปได้ การเลือกพื้นที่ กิจกรรมทางเศรษฐกิจ และหน่วยตัวอย่างเป็นการเลือกแบบเจาะจงเพื่อให้เข้าใจปรากฏการณ์ได้ชัดเจน การนำผลการวิจัยไปสรุปอ้างอิงถึงกิจกรรมนอกระบบอย่างอื่นควรกระทำด้วยความระมัดระวัง และควรพิจารณาถึงโครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจของกิจกรรมและพื้นที่นั้น ๆ ด้วย เพราะโครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจที่แตกต่างกันย่อมส่งผลต่อวิถีการผลิตและเงื่อนไขทางสังคมและเศรษฐกิจของผู้ที่เข้ามาเกี่ยวข้องแตกต่างกันไป

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้คือ การศึกษาถึงโครงสร้าง เครือข่าย แบบแผนพฤติกรรม ทั้งทางสังคมและเศรษฐกิจของเศรษฐกิจนอกระบบของชาวชนบท เพื่อหาข้ออธิบายว่า ทั้ง ๆ ที่ เศรษฐกิจนอกระบบเป็นภาคเศรษฐกิจที่ไม่มีข้อจำกัดเกี่ยวกับคุณสมบัติอย่างเป็นทางการ และมีความ ยืดหยุ่นสูงในการดำเนินวิถีการผลิตซึ่งเหมาะสมกับสภาพการทำงานในภาคเกษตรกรรม อีกทั้งยังเป็น โอกาสทางเศรษฐกิจที่ยังดูดซับแรงงานได้อีกมาก แต่เมื่อชาวชนบทส่วนหนึ่งได้ผ่านการพัฒนาทักษะซึ่ง รัฐบาลเป็นผู้สนับสนุน เหตุใดคนบางกลุ่มจึงประสบความสำเร็จในการเข้าสู่อาชีพนอกระบบ ในขณะที่คน บางกลุ่มไม่ประสบความสำเร็จในการเข้าสู่อาชีพนอกระบบ ในการนี้ได้ประมวลเอกสารและงานวิจัย ที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นการรวบรวมความคิดในการวิจัยและวางแผนวิจัยเป็น 2 ส่วน คือ

1. แนวความคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจนอกระบบ ในหัวข้อนี้กล่าวถึงความหมาย ที่มาและบทบาท ของเศรษฐกิจนอกระบบ

2. แนวความคิด ทฤษฎีและผลงานวิจัยที่ใช้อธิบายระบบการผลิตและความสัมพันธ์ทางสังคม ของเศรษฐกิจนอกระบบ ในหัวข้อนี้จะเสนอเนื้อหาสาระของแนวความคิดทฤษฎีใน 3 ประเด็น คือ การศึกษาโครงสร้างของเศรษฐกิจนอกระบบและกระบวนการพัฒนาทักษะ การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อ ความสำเร็จหรือไม่สำเร็จในการเข้าสู่อาชีพนอกระบบ และการศึกษาโอกาสที่จะเป็นผู้ประกอบการ

1. แนวความคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจนอกระบบ

ความหมายของเศรษฐกิจนอกระบบ

การนิยามความหมายของเศรษฐกิจนอกระบบและเศรษฐกิจในระบบ ยังคงเป็นที่ถกเถียงอยู่ ในวงวิชาการ รวมทั้งคำที่ใช้เรียกก็มักจะแตกต่างกันไปตามเจตนารมณ์ของนักวิชาการผู้นั้น และมัก จะมีการเปรียบเทียบกันในลักษณะเศรษฐกิจที่มีความแตกต่างกันเสมอ

แนวความคิดหนึ่งมองที่ประเด็นของลักษณะการจ้างงานเป็นสำคัญ ได้นิยามว่าเศรษฐกิจนอกระบบ เป็นเศรษฐกิจของกลุ่มที่เป็นเจ้าของกิจการ(self-employment) ส่วนเศรษฐกิจในระบบเป็นเศรษฐกิจของกลุ่มคนที่รับจ้างผู้อื่น (wage-labour) (Pearce. 1986 : 203-204 ; Hart. 1973 : 68) ซึ่งการกำหนดความแตกต่างลักษณะนี้ทำให้ไม่สามารถจัดกลุ่มของคนงานที่รับจ้างในภาคเศรษฐกิจนอกระบบและคนที่ทำงานส่วนตัวในเศรษฐกิจในระบบที่มีอยู่ในสังคมจริง ว่าควรอยู่ในจำพวกใด (Davies. 1979 : 88) รวมทั้งไม่เข้าใจถึงความแตกต่างภายในแต่ละภาคที่ไม่อาจจัดได้ว่าเป็นคนในกลุ่มเดียวกัน (Bremen. 1977) เช่นเดียวกับที่สก๊อตต์(Scott. 1979 : 105-109) กล่าวว่าเป็นการยากที่จะแบ่งประเภทของแรงงานออกเป็นเพียง 2 ประเภทตามเงื่อนไขของการมีงานทำและรูปแบบค่าตอบแทนที่ได้รับจากการทำงานนั้น สิ่งสก๊อตต์นำเข้ามาพิจารณาประกอบก็คือ "ความมีอิสระ" ซึ่งต้องดูถึงโครงสร้างของกิจการ เงื่อนไข 3 ประการที่สก๊อตต์เห็นว่ามีความจำเป็นต่อการกำหนดคุณลักษณะความแตกต่างของแรงงานประเภทต่าง ๆ คือ ความเป็นเจ้าของทรัพย์สินของกิจการอย่างถูกต้องตามกฎหมาย การรับกำไรโดยตรง และการควบคุมกระบวนการตัดสินใจในการผลิต ซึ่งเขาเห็นว่าการดำเนินการเองแม้จะถูกจำกัดด้วยกลไกตลาดที่อยู่เหนืออุปสงค์ของสินค้าหรือบริการ และอุปทานของปัจจัยการผลิต แต่ภายในความจำกัดนั้น เขาก็ยังมีอิสระในการกำหนดกระบวนการผลิต ในขณะที่แรงงานรับจ้างต้องพึ่งพาผู้อื่นทั้งที่อยู่ในฐานะผู้ผลิตเช่นกัน แต่ไม่มีกรรมสิทธิ์ในปัจจัยการผลิต ไม่มีส่วนร่วมในโครงสร้างการตัดสินใจและถูกควบคุมอย่างเข้มงวดในการดำเนินการผลิต แม้สก๊อตต์จะมีความเห็นว่าการแบ่งแรงงานออกเป็นเพียง 2 ประเภทไม่เพียงพอ แต่เขาก็ไม่ได้เสนอว่าควรแบ่งออกเป็นกี่ประเภทอย่างไร

บรอมลีย์และเกอร์รี่ (Bromley and Gerry. 1979 : 5-11) มีความเห็นเช่นเดียวกับสก๊อตต์ว่าในความเป็นจริงแล้ว แรงงานไม่ได้แบ่งได้ชัดเจนเป็น 2 พวกดังกล่าว มันปะปนกันอยู่ระหว่างงานรับจ้างประจำ (stable wage-work) และเจ้าของกิจการหรืองานอิสระส่วนตัวอย่างแท้จริง (true self-employment) เขาสนใจพวกที่อยู่ตรงกลางของสองขั้วนี้และกระบวนการเปลี่ยนผ่านในความต่อเนื่อง (continuum) เป็นพิเศษ เขาได้แบ่งงานที่ไม่ได้อยู่ในกลุ่มงานจ้างประจำที่มีสภาพการจ้างงานที่มั่นคง ออกเป็น 4 พวก รวมเรียกว่างานนอกระบบ หรือ งาน

ชั่วคราว (casual work) ดังนี้

1. งานจ้างแรงงานระยะสั้น (short-term wage work) เป็นงานที่จ้างงานและจ่ายค่าจ้างเป็นรายวัน สัปดาห์ เดือน หรืองวด หรือการจ้างงานและจ่ายค่าจ้างโดยมีปริมาณงานและเวลาที่กำหนดแน่นอนแต่ไม่มีหลักประกันใด ๆ ว่าจะได้รับการจ้างงานต่อหรือไม่ ตามกฎหมายเรียกว่าแรงงานรับจ้าง แต่ก็ไม่ได้รับสิทธิประโยชน์เท่ากับคนงานที่ได้รับการจ้างงานระยะยาวปกติ นายจ้างจะให้เครื่องมือ วัตถุดิบ และปัจจัยนำเข้าอย่างอื่นแก่ผู้รับจ้าง บางครั้งก็กำหนดระยะเวลาชัดเจน อาจทำสัญญาเป็นลักษณะอภัยหรือด้วยวาจาก็ได้
2. งานรับจ้างแฝง (disguised wage-work) ผลผลิตของผู้รับจ้างเป็นส่วนหนึ่งของกิจการที่จ้างโดยตรง โดยที่ผู้รับจ้างไม่ได้เป็นลูกจ้างของกิจการนั้นอย่างถูกกฎหมาย เป็นลักษณะการจ้างเหมาช่วง หรือการขายสินค้าโดยได้ค่าตอบแทนเป็นเปอร์เซ็นต์การขาย (commission) งานประเภทนี้ผู้ว่าจ้างไม่ต้องลงทุนด้านเครื่องจักร เครื่องมือในการผลิตในส่วนที่ผู้รับจ้างใช้ในการผลิต
3. งานพึ่งพา (dependent work) เป็นการทำงานที่ต้องพึ่งกิจการที่ใหญ่กว่าในด้านสินเชื่อ การให้เช่าเครื่องมือ วัตถุดิบ และการรับซื้อสินค้าคืน คล้ายกับพวกที่ 2 แต่พวกนี้จะเห็นการผูกขาด และเอารััดเอาเปรียบของกิจการที่ใหญ่กว่าในกระบวนการทำงานได้ชัดเจน
4. งานส่วนตัวหรืองานอิสระ (true self-employment) เป็นการทำงานโดยอิสระ ผู้ทำงานได้รับรายได้โดยไม่ได้เกี่ยวข้องกับค่าจ้างแรงงาน ไม่เป็นการรับจ้างแฝงหรือการพึ่งพา คนทำงานมีโอกาสเลือกวิธีขายหรือผลิตโดยอิสระ เป็นเจ้าของวิธีการผลิตโดยสิ้นเชิง การผลิตขึ้นอยู่กับเงื่อนไขทางเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งสถานการณ์ด้านอุปสงค์อุปทานของผลผลิต ไม่ขึ้นต่อกิจการใด

การที่เขาเรียกงานทั้ง 4 แบบนี้ว่า งานชั่วคราว (casual work) ไม่ได้หมายความว่าคนงานมีการเปลี่ยนงานหรือเปลี่ยนอาชีพเป็นนิจสิน แต่ในความหมายที่ว่า พวกนี้ต้องเผชิญกับความเสี่ยงจนต้องเปลี่ยนงานเพื่อประทังชีวิต เนื่องจากขาดความมั่นคงในการมีงานทำและขาดความมั่นคงของรายได้ที่จะได้รับจากผู้ว่าจ้างโดยการทำสัญญาจ้างงานระยะยาว โดยสรุปเขาให้คำจำกัดความ

ของงานชั่วคราวว่า เป็นวิธีการดำเนินชีวิตที่ขาดความมั่นคงของรายได้และการมีงานทำในระดับที่
มีเงินเป็น รวมทั้งที่เป็นเจ้าของกิจการเองหรือการทำงานเพื่อคนอื่น ทั้งที่ถูกกฎหมายและไม่ถูก
กฎหมาย ทั้งที่มีและไม่มียุติภาพ

ส่วนบริแมน (Bremen, 1985 : 43) ให้คำจำกัดความไว้มากมาย ว่า ความแตกต่าง
ระหว่างเศรษฐกิจในระบบและเศรษฐกิจนอกระบบ ในข้อที่เกณฑ์ 3 ประการ คือ (1) ชุดของงานที่
ทำมีความสัมพันธ์ภายใต้โครงสร้างแรงงานที่มีการจัดระเบียบภายในอย่างดี (2) สภาพการทำงาน
ถูกบันทึกเป็นสถิติทางเศรษฐกิจของชาติอย่างเป็นทางการ (3) เงื่อนไขการทำงานได้รับความ
คุ้มครองจากกฎหมายของรัฐ หากกิจกรรมใดที่ไม่อยู่ในเกณฑ์นี้ก็คือว่าเป็นเศรษฐกิจนอกระบบทั้งสิ้น

อีกมุมมองหนึ่ง มองความแตกต่างระหว่างเศรษฐกิจในระบบกับเศรษฐกิจนอกระบบที่วิถี
การผลิต (Mode of production) เดวิส (Davies, 1979 : 88-89) กล่าวถึงเศรษฐกิจ
สองภาคว่าแตกต่างกันที่วิถีการผลิต เศรษฐกิจในระบบอาศัยกำลังแรงงานทางสังคมที่มีผลิตภาพสูง
ปัจจัยการผลิตเป็นสมบัติส่วนตัวของคนกลุ่มหนึ่ง คนงานทำการผลิตเพื่อผลประโยชน์ของคนกลุ่มที่เป็น
เจ้าของปัจจัยการผลิตนั้น ความสัมพันธ์ในการผลิตมีลักษณะแบ่งงานกันทำในทางตั้งกล่าวคือแบ่งกัน
ตามสายการบังคับบัญชา วิถีการผลิตของเศรษฐกิจในระบบมีอำนาจเหนือการกำหนดลักษณะของการ
จัดรูปแบบทางสังคม ซึ่งได้แก่ ความสัมพันธ์ทางการเมือง กฎหมาย และสังคม รวมทั้งจิตสำนึกทาง
สังคมด้วย ส่วนเศรษฐกิจนอกระบบ ทั้งปัจจัยการผลิตและเทคนิคการผลิตเป็นแบบไม่ใช้ทุนเข้มข้น
ผู้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตเป็นผู้ดำเนินการผลิตเอง การแบ่งงานกันทำเป็นลักษณะทางราบ วิถี
การผลิตอยู่ภายใต้การจัดรูปแบบทางสังคม ไม่มีอิทธิพลต่อการกำหนดหรือเปลี่ยนแปลงใด ๆ ต่อการ
จัดรูปดังกล่าว ลักษณะและการดำรงอยู่ของเศรษฐกิจนอกระบบขึ้นอยู่กับเศรษฐกิจในระบบ

เห็นได้ว่า การให้ความหมายเศรษฐกิจนอกระบบ ไม่เพียงแต่บ่งบอกความแตกต่างจาก
เศรษฐกิจในระบบเท่านั้น แต่ยังแสดงนโยบายของฐานะของเศรษฐกิจนอกระบบว่าเป็นภาคเศรษฐกิจที่
ด้อยกว่าเศรษฐกิจในระบบ ลักษณะและการดำรงอยู่ของเศรษฐกิจนอกระบบผันแปรไปตามแต่ละสังคม

เป็นการยากที่จะสร้างแนวความคิดที่เป็นนามธรรมชัดเจนเป็นสากลของเศรษฐกิจนอกระบบ อย่างไรก็ตาม นักคิดแนวมาร์กซิสต์กลุ่มหนึ่งได้พยายามสร้างทฤษฎีขึ้นมาจากงานวิจัยที่พวกเขาศึกษาในหลายประเทศต่างกิจกรรม เพื่อหาภาพรวมอธิบายถึงลักษณะ บทบาทและสถานการณ์ของเศรษฐกิจนอกระบบ ในกระบวนการทุน-แรงงาน (capital-labour process) ของระบบเศรษฐกิจประเทศด้อยพัฒนา ชื่อว่า ทฤษฎีการผลิตรายย่อย (Petty production theory) มีสาระดังนี้ (Lewin.1985 : 108-109)

1. เศรษฐกิจนอกระบบมีวิธีการผลิตที่ตกเป็นเบี้ยล่างของเศรษฐกิจในระบบ การจะศึกษาถึงเศรษฐกิจในภาคนี้ให้เข้าใจ ต้องศึกษาภายในกรอบความคิดความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบทุนนิยม การขูดรีดและการครอบครองแรงงานส่วนเกิน และการเชื่อมต่อระหว่างสิ่งต่าง ๆ ดังกล่าว

2. การผลิตรายย่อย (petty production) จะมิอยู่ในช่วงของการเปลี่ยนผ่านเป็นทุนนิยมซึ่งจะถูกกำจัดออกไปทีละน้อยและทุนนิยมก็จะเข้ามาแทนที่ หรือไม่ก็จะมีการแปลงรูปตัวเองไปเป็นการผลิตแบบทุนนิยม

3. ในประเทศด้อยพัฒนา นายทุนจะสนับสนุนให้มีเศรษฐกิจนอกระบบเพื่อให้ได้กำไรสูงขึ้นจากการจ้างผู้รับช่วงผลิตซึ่งทำให้ต้นทุนและความเสี่ยงในการผลิตของนายทุนจะถูกย้ายไปเป็นของผู้ผลิตรายย่อยที่กลายเป็นแรงงานรับจ้างแบบแบ่งไปโดยปริยาย

4. การแจกแจงความแตกต่างของความสัมพันธ์ระหว่างทุนกับแรงงาน ไม่ได้แจกแจงออกไปได้เพียง 2 ขั้ว คือเศรษฐกิจในระบบกับเศรษฐกิจนอกระบบ แต่จะมีความต่อเนื่องหรือรวมอยู่ด้วยกัน โดยมีความสัมพันธ์ในหน้าที่ซึ่งมีความขัดแย้งกัน กล่าวคือ เศรษฐกิจนอกระบบไม่ได้รับใช้ทุนนิยมและรวมอยู่กับเศรษฐกิจในระบบในลักษณะพึ่งพากันและกัน ความสัมพันธ์ที่มีต่อกันเป็นความสัมพันธ์ที่ขัดแย้งกันตลอดเวลา

5. หน้าที่ประโยชน์ (function) ของการผลิตรายย่อยที่มีต่อทุนนิยม คือ การลดต้นทุนแปรผันในการผลิตของนายทุน ด้วยการผลิตสินค้าที่มีค่าจ้างแรงงานราคาถูก และลดค่าจ้างแรงงานในอุตสาหกรรมลง ทำให้ง่ายต่อการผลิตซ้ำและสะสมทุน นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งจำหน่ายสินค้าและบริการราคาถูกให้แก่ประชาชนทั่วไป ซึ่งเป็นการขบวนการขูดรีดส่วนเกินทางอ้อมของทุนนิยม

6. มีการแบ่งแยกชนชั้นภาษาในกลุ่มผู้ผลิตรายย่อยด้วยกัน ผู้ผลิตรายย่อยที่เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตจะมีตำแหน่งที่แตกต่างจากคนงานของพวกเขาเอง ซึ่งให้เห็นถึงกระบวนการก่อรูปทางชนชั้นแบบใหม่ ซึ่งผู้ผลิตรายย่อยจะเติบโตเป็นนายทุนย่อยต่อไป

แม้ว่าทฤษฎีการผลิตรายย่อยจะมีหลักฐานเชิงประจักษ์รองรับอยู่มากมาย แต่นักวิชาการหลายคนได้อภิปรายโต้แย้งว่า ทฤษฎียังมีข้อบกพร่องและขัดแย้งกันเองที่ต้องพิจารณาด้วยความระมัดระวังเพื่อพัฒนากรอบความคิดของทฤษฎีต่อไปหลายประการดังนี้ (Lewin. 1985 : 109-111)

1. ข้อสันนิษฐานเชิงทฤษฎีดังกล่าว ในทางปฏิบัติแล้ว ตั้งอยู่บนการสำรวจเชิงประจักษ์การผลิตขนาดย่อมอย่างใดอย่างหนึ่งเพียงอย่างเดียวนั้นประเทศเดียวแตกต่างกันไป การนำมาเปรียบเทียบกับการผลิตอย่างอื่นและข้ามวัฒนธรรมเป็นเรื่องที่มีข้อบกพร่องในการสรุปอ้างอิง เพราะระดับของการรุกไล่ของทุนนิยมและบริบทในแต่ละประเทศ มีอิทธิพลต่อขนาดและนโยบายสำคัญของการผลิตและกระบวนการผลิตแตกต่างกัน

2. งานวิจัยในทฤษฎีนี้มักวิจัยนำด้วยคำและแนวความคิด เช่น ทุนนิยม ก่อนทุนนิยม และนายทุนย่อย มาใช้ในลักษณะที่ขาดการพิจารณาที่ดี อีกทั้งไม่ใคร่นำแนวความคิดเกี่ยวกับทุนนิยมส่วนรอบนอก (periphery capitalism) มาใช้ในการศึกษาถึงเรื่องการผลิตรายย่อย แต่กลับถือว่าทุนนิยมในบริเวณศูนย์กลาง(core) และในส่วนรอบนอกหรือบริวาร (periphery) มีระดับการครอบงำของทุนนิยมเท่า ๆ กัน ซึ่งในความเห็นของเลวินแล้ว แนวความคิดทุนนิยมในสองส่วนดังกล่าวไม่อาจนำมาใช้แทนกันหรือพิจารณาเป็นเรื่องเดียวกันได้ เนื่องจากระดับการครอบงำของทุนนิยมในส่วนศูนย์กลางและส่วนรอบนอกไม่เท่ากัน

3. ความซับซ้อนและความเป็นปรกฏกันของวิถีการผลิตแบบทุนนิยมส่วนรอบนอกและการผลิตซ้ำ องค์ประกอบที่เข้าใจยากและบทบาทของพลังสังคม รวมทั้งความสัมพันธ์ทางสังคมของการผลิต เครื่องมือและกลไกของการครอบงำและการตกเป็นเบี้ยล่าง ความสำคัญของความสัมพันธ์ของผลิตก่อนทุนนิยมที่ไม่สมบูรณ์แบบ ถูกละเลยหรือเป็นเพียงการพรรณนาไม่ใช้การวิเคราะห์

4. ภาพของประวัติศาสตร์แห่งการรุกและครอบงำของทุนนิยมส่วนรบนอก การเปลี่ยนรูปภายใต้เงื่อนไขของอานิคมยุคหลัง ความขัดแย้งที่ตามมาและการเชื่อมโยงกัน เป็นเรื่องที่จำเป็นต่อการทำความเข้าใจและแปลความหมายของลักษณะสากลของการผลิตรายย่อยและพลวัตรของมันเอง ในขณะที่นักวิชาการหลายคนตระหนักถึงความสำคัญดังกล่าว แต่การประเมินทางเศรษฐศาสตร์การเมืองที่เป็นรากฐานของสาระภายในการผลิตรายย่อย รวมทั้งการประเมินมิติแห่งประวัติศาสตร์กลับขาดหายไปหรือไม่ก็เพียงผิวเผินเต็มที่

5. ทฤษฎีนี้ไม่ได้ให้ความสนใจเท่าที่ควรกับปัจจัยภายในของประเทศบริวารหรือส่วนรบนอก เช่น ความผูกพันระหว่างผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครอง การก่อรูปทางสังคมและพลังสังคม การใช้กลไกทางอุดมการณ์และการปราบปราม และเครื่องมือในการครอบงำเพื่อเสริมแรงและผลิตซ้ำตามแนวและบทบาทของการผลิตรายย่อยในกระบวนการแย่งยึดส่วนเกิน และพลังสังคมต่าง ๆ ซึ่งปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

6. การก่อรูปและความสำนึกทางชนชั้น เป็นผลรวมของประสบการณ์ของบุคคลและกลุ่มคน การผลิตซ้ำ และปฏิสัมพันธ์ที่ระดับสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมและโครงสร้างเศรษฐกิจ แม้ว่าการทำงานจะมีรูปแบบและความหมายต่างกันไปในแต่ละสังคม แต่สิ่งที่จะช่วยอธิบายตำแหน่งทางชนชั้นของผู้ผลิตรายย่อยได้เหมือนกันคือ การเชื่อมต่อของความสัมพันธ์ทางสังคมของการผลิตภายใต้ทุนนิยมส่วนรบนอก

เห็นได้ว่าแนวความคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจนอกระบบแม้แต่การหาคำจำกัดความที่เป็นสากลก็ยังไม่มีความคลุมเครือและไม่ลงรอยกัน ทั้งนี้เนื่องจากธรรมชาติของเศรษฐกิจนอกระบบเองที่มีความหลากหลายของกิจกรรม ไม่มีการจัดระเบียบ ไม่เปิดเผยตัว เปลี่ยนแปลงเร็ว ประชากรที่หาเลี้ยงชีพอยู่ในภาคนี้มีคุณลักษณะหลากหลาย เนื่องจากไม่มีข้อจำกัดเกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้เข้าสู่กิจกรรม จึงไม่สามารถยึดติดอยู่กับคำจำกัดความที่ตายตัว ข้อสรุปจากงานวิจัยในหลายประเทศพบว่าความแตกต่างในรูปแบบและผลของกระบวนการทำให้เป็นนอกระบบไม่ได้เป็นไปโดยสุ่ม หากสืบเนื่องมาจากการจัดระเบียบทางสังคมและเศรษฐกิจของประเทศนั้น ๆ เอง ด้วยเหตุนี้ ในการศึกษาถึงเศรษฐกิจนอกระบบ จึงควรอ้างอิงไปถึงความเป็นจริงแห่งประวัติศาสตร์ที่แสดงถึงแก่นสารในเวลา

เดียวกัน และทำให้เข้าใจในฐานะที่เป็นกระบวนการมากกว่าเป็นวัตถุอย่างหนึ่ง (Castell and Portes. 1989 : 11)

ความหมายของเศรษฐกิจนอกระบบที่ใช้ในงานวิจัยนี้ หมายถึงเศรษฐกิจนอกภาคเกษตรกรรมที่ไม่อยู่ในข่ายจดทะเบียนตามกฎหมายที่เกี่ยวข้อง การจ้างแรงงานไม่เป็นไปตามกฎหมาย แรงงาน การจ้างงานและการจ่ายค่าตอบแทนเป็นการตกลงตามความสมัครใจระหว่างผู้ว่าจ้างและผู้รับจ้าง ผู้ดำเนินการผลิตเป็นเจ้าของหรือผู้จัดการเครื่องมือในการผลิต การดำเนินธุรกิจใช้ความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการ

กิจกรรมที่งานวิจัยนี้จะศึกษาเป็นกิจกรรมประเภทรับช่วงงานผลิต ซึ่งหมายถึง กิจกรรมที่ผู้ว่าจ้างจัดหาวัตถุดิบในการผลิตให้ผู้รับจ้างดำเนินการผลิตตามรูปแบบและภายในระยะเวลาที่ผู้ว่าจ้างกำหนด โดยจ่ายค่าตอบแทนให้เป็นรายชิ้น ส่วนงานการผลิตของผู้รับช่วงเป็นส่วนหนึ่งที่ถูกแบ่งออกมาจากกระบวนการผลิตทั้งหมดของผลผลิตนั้น

ที่มาของเศรษฐกิจนอกระบบ

การศึกษาถึงที่มาของเศรษฐกิจนอกระบบ ให้ข้อสรุปไว้แตกต่างกัน 3 แนวความคิด คือ

แนวความคิดแรก เป็นแนวความคิดตามทฤษฎีกองทัพอสำรองแรงงาน (Reserve army of labour theory) ของสำนักมาร์กซิสต์ ซึ่งกล่าวว่าพัฒนาการของระบบทุนนิยมเป็นม่อเกิดของเศรษฐกิจนอกระบบ แนวความคิดนี้อธิบายว่าผลของการมีเหตุผล (Rationalization) และการนำความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบทุนนิยมเข้ามาในภาคเกษตรกรรม ทำให้ชาวนารายเล็กรายน้อยต้องสูญเสียที่ดินทำกินไปในที่สุด บางรายที่แม้ไม่สูญเสียที่ดินทำกิน ก็ต้องประสบกับความยากจนที่เกิดจากการทำนาไม่ได้ผล ต้องย้ายถิ่นเข้าสู่เมืองเพื่อหางานในภาคอุตสาหกรรมทำ แต่เนื่องจากแรงงานเหล่านี้เป็นแรงงานไร้ฝีมือ ประกอบกับภาคอุตสาหกรรมเองสามารถดูดซับแรงงานได้จำกัด

คนเหล่านี้จึงหางานทำไม่ได้ แต่ต้องดิ้นรนเพื่อหาเลี้ยงชีวิตจึงหารายได้ชั่วคราวไปพลางระหว่างรอ
งานในภาคอุตสาหกรรมด้วยการทำกิจกรรมนอกระบบ เศรษฐกิจนอกระบบในแนวความคิดนี้จึงเกิด
จากแรงงานรับจ้างที่กำลังคอยงาน และเป็นกองทัพล้างแรงงานของเศรษฐกิจในระบบ (Rogers
and Williamson. 1982 ; Lewin. 1985 : 116 ; Chalongphob Sussangkarn.
1988 : 15 ; Meier. 1984 : 157 ; Morley. 1982) ซึ่งเดวีส์ (Davies. 1979 :
94) แย้งว่า เป็นการมองข้ามความแตกต่างภายในเศรษฐกิจนอกระบบเอง เพราะจากงานวิจัยของ
เขาที่ดีชี้พบว่า คนงานที่อยู่ในภาคนี้ไม่ใช่ทุกคนคอยงานในระบบ คนบางกลุ่มเคยทำงานใน
ระบบมาแล้วและไม่ชอบ จึงสมัครใจที่จะหาอาชีพอิสระส่วนตัวในภาคนอกระบบ นอกจากนี้ยังมีความ
อีกกลุ่มหนึ่งไม่คิดจะเข้าทำงานในระบบเลย พอใจที่จะหางานนอกระบบมาตั้งแต่แรก ดังนั้น
เศรษฐกิจนอกระบบเองก็มีความอยู่หลายประเภท ไม่น่าที่จะสรุปได้ว่าเศรษฐกิจนอกระบบเกิดจาก
แรงงานรับจ้างที่คอยงาน และเป็นกองทัพล้างแรงงานของเศรษฐกิจในระบบทั้งหมด

แนวความคิดที่สอง เป็นแนวความคิดตามทฤษฎีว่าด้วยบ่อเกิดนายทุนท้องถิ่น (Fount of
indigenous capitalism) แนวความคิดนี้ต่างจากแนวความคิดแรกโดยสิ้นเชิง มองว่าเศรษฐกิจ
นอกระบบเกิดจากคนในท้องถิ่นนั้น ๆ เองที่เริ่มจะเป็นนายทุนหรือนายทุนพ่อค้าย่อย หากการผลิตสินค้า
และบริการราคาถูกให้กับตลาดท้องถิ่นด้วยการหลีกเลี่ยงค่าใช้จ่ายที่ต้องทำตามกฎหมาย จึงมีต้นทุนต่ำ
กว่าสินค้าและบริการในภาคเศรษฐกิจในระบบ เพื่อสนองความต้องการของชนชั้นแรงงานในเมือง
และคนในท้องถิ่น พัฒนาการของนายทุนท้องถิ่นถูกมองเป็น 2 ทาง ทางหนึ่งคือ นายทุนท้องถิ่นเป็น
จุดเริ่มต้นของการพัฒนาอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ต่อไป โดยที่นายทุนท้องถิ่นจะพัฒนาตัวเองขึ้นเป็นผู้
ประกอบการและดำเนินกิจการอุตสาหกรรมในระบบเสียเอง (Friedman and Alonso. 1975 :
333-342 ; Hackenberg. 1980 : 400) อีกทางหนึ่งคือ นายทุนท้องถิ่นจะอยู่ควบคู่ไปกับการ
พัฒนาอุตสาหกรรม โดยไม่ปรับเปลี่ยนสถานะความเป็นนอกระบบของตน แต่จะดำเนินกิจกรรมสนอง
ความต้องการของตลาดท้องถิ่นส่วนที่มีความเสี่ยงสูงและไม่เป็นที่สนใจของกิจกรรมในระบบของภาค
อุตสาหกรรม (Portes and Walton. 1981 : 84-85 ; Bromley and Gerry. 1979 ;
Flora and Flora. 1987 : 106) แนวความคิดนี้จึงสรุปได้ว่าเศรษฐกิจนอกระบบเป็นพัฒนา

การของสังคมที่เกิดขึ้นโดยอิสระตามโอกาสทางเศรษฐกิจที่เอื้ออำนวย

แนวความคิดที่สาม อธิบายที่มาของเศรษฐกิจนอกระบบว่าเกิดจากการจัดกระทำของเศรษฐกิจในระบบอย่างจงใจ ไม่ใช่เกิดจากการดิ้นรนเพื่อเลี้ยงชีพของแรงงานที่ว่างงานหรือการเกิดนายทุนท้องถิ่น ในทัศนะนี้เห็นว่าเป็นธรรมชาติของการผลิตแบบทุนนิยมที่มุ่งผลิตสินค้าและบริการให้มีต้นทุนต่ำที่สุดเพื่อประโยชน์ในการแข่งขันทางการค้า การดำเนินกิจกรรมในระบบต้องอยู่ภายใต้ข้อบังคับของกฎหมายแรงงาน ซึ่งมีการกำหนดค่าจ้างขั้นต่ำและสวัสดิการทางสังคมที่นายจ้างพึงให้แก่คนงาน ทำให้ต้นทุนการผลิตโดยเฉพาะส่วนต้นทุนค่าจ้างแรงงานไม่สามารถต่ำลงได้ นอกจากนั้นการจัดตั้งและรวมตัวกันของสหภาพแรงงาน ทำให้แรงงานในระบบมีพลังมากขึ้นในการปกป้องและเรียกร้องผลประโยชน์ของตนเอง ยิ่งเป็นอุปสรรคต่อความพยายามของนายจ้างที่จะรักษาระดับค่าจ้างแรงงานให้ต่ำ กิจกรรมในระบบจึงกระตุ้นให้เกิดกิจกรรมนอกระบบขึ้น เพื่อเลี้ยงชีพที่ต้องจ่ายค่าจ้างและสวัสดิการตามกฎหมาย อีกทั้งยังเป็นการทำลายความแข็งแกร่งของสหภาพแรงงานด้วย (Brusco. 1982 ; Sabel. 1982) เพราะถ้าสหภาพแรงงานเรียกร้องผลประโยชน์มากเกินไป นายจ้างอาจบอกเลิกจ้างและหันไปใช้แรงงานนอกระบบเพิ่มขึ้นแทน ในบางประเทศรัฐบาลเป็นฝ่ายสร้างกิจการนอกระบบเสียเอง เพื่อให้สินค้าที่ผลิตเพื่อการส่งออกมีต้นทุนค่าแรงงานที่ถูกสามารถแข่งขันกับประเทศอื่นได้มากขึ้นในตลาดโลก (Portes, Castell and Benton. 1989 : 27-28) และบางประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา และ สเปน กิจกรรมอุตสาหกรรมในระบบบางแห่งเปลี่ยนตัวเองเป็นกิจกรรมนอกระบบ เพราะไม่สามารถจะแข่งขันกับสินค้านำเข้าจากประเทศโลกที่สามที่มีราคาถูกกว่าได้ (Waldinger. 1985 ; Ybara. 1989)

กำเนิดของเศรษฐกิจนอกระบบในชนบทที่เป็นกิจกรรมประเภทรับเหมาช่วงงานผลิตในงานวิจัยนี้อยู่ภายใต้กรอบความคิดทางทฤษฎีที่ว่า เศรษฐกิจนอกระบบในชนบทไม่ใช่ภาคเศรษฐกิจที่เป็นอิสระหรือเกิดขึ้นมาเอง แต่เป็นส่วนหนึ่งของระบบทุนนิยม และเกิดขึ้นโดยความตั้งใจของกิจการในระบบทุนนิยมที่เข้าไปแข่งขันอยู่ในตลาดโลก การแข่งขันอย่างรุนแรงทำให้กิจการเจ้าของทุนต้องหาทางลดต้นทุนด้านค่าจ้างแรงงาน เพื่อเพิ่มหรืออย่างน้อยก็รักษากำไรและส่วนแบ่งตลาดไว้ (Portes

and Walton. 1981 : 55-56) ทางหนึ่งก็คือการส่งงานผลิตบางส่วนที่ต้องใช้แรงงานมากออกไปให้กับกิจการขนาดเล็กหรือกิจการนอกระบบที่มีแรงงานราคาถูกโดยการจ้างเหมาช่วง การจ้างเหมาช่วงการผลิตนี้ไม่เพียงแต่เป็นการย้ายงานผลิตบางส่วนออกไปให้กับผู้รับจ้างนอกโรงงานหรือกิจการในระบบเท่านั้น แต่ยังเป็นการย้ายความเสี่ยงอันเนื่องมาจากความผันผวนทางเศรษฐกิจหรือวัฏจักรธุรกิจของตลาดโลกไปให้กับผู้รับจ้างด้วย แรงงานนอกระบบในชนบทยังมีราคาถูกกว่าแรงงานนอกระบบในเมือง และยังการคมนาคมเป็นไปโดยสะดวก ต้นทุนค่าขนส่งวัตถุดิบและผลผลิตระหว่างเมืองกับชนบทยิ่งต่ำกว่าค่าขนส่งแรงงานในชนบทเข้าไปทำงานในโรงงานหรือหน่วยผลิตในเมืองมากนัก การรับเหมาช่วงงานผลิตจึงได้ขยายเข้าไปในชนบทอย่างรวดเร็ว ประกอบกับสถานการณ์แวดล้อมในชนบทที่เอื้ออำนวยในหลายประการ ได้แก่ความยากจนของชาวชนบท การว่างงานในบางฤดูกาล การมีแรงงานส่วนเกิน และการไม่มีโอกาสทางเศรษฐกิจที่เหมาะสมสำหรับผู้หญิง เป็นต้น เหล่านี้ทำให้การเหมาช่วงงานผลิตกลายเป็นโอกาสและฐานทางเศรษฐกิจที่ชาวชนบทต้องการ โดยมีทุนและการแข่งขันร่วมกับเงื่อนไขทางสังคมของชุมชนชนบทมาเป็นตัวกำหนดโอกาสและแบบแผนพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของกิจกรรมดังกล่าว

บทบาทของเศรษฐกิจนอกระบบ

การเกิดเศรษฐกิจนอกระบบ ทำให้เห็นแบบจำลองของการจัดระเบียบทางเศรษฐกิจที่กระจายออกจากศูนย์กลาง บริษัทขนาดใหญ่ที่มีโครงสร้างทางตั้งและการแบ่งงานกันทำตามสาย การบังคับบัญชาไม่ได้เป็นขั้นสุดท้ายของการพัฒนาอุตสาหกรรมอีกต่อไป เครือข่ายของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เครือข่ายของหน่วยการผลิตและการประสานการทำงานของคนงานที่มีการเชื่อมโยงระหว่างเศรษฐกิจนอกระบบกับเศรษฐกิจในระบบผ่านการเหมาช่วงการผลิตกลายเป็นหัวใจของเศรษฐกิจแบบใหม่ แทรกอยู่ในกิจกรรมทางเศรษฐกิจโดยส่วนรวม (Williamson. 1985 ; Piore and Sabel. 1984 ; Granovetter. 1984) เศรษฐกิจนอกระบบกลายเป็นเครือข่ายของเศรษฐกิจในระบบที่ช่วยให้ต้นทุนของกิจการในระบบลดลง เป็นการสนับสนุนให้กิจการในระบบสร้างกำไรได้มากขึ้น (Roberts. 1989 : 41-42 ; Birbeck. 1978 ; Sklar. 1977 ;

Waldniger. 1985 ; Benton. 1986)

บทบาทอีกประการของเศรษฐกิจนอกระบบคือ ช่วยให้อัตราการว่างงานลดลง เศรษฐกิจนอกระบบกลายเป็นทางเลือกอีกทางหนึ่งสำหรับคนว่างงานในเมือง เขาสามารถเลือกที่จะกลับไปทำการเกษตรในชนบท หรือจะยังคงว่างงานอยู่ในเมืองหรือเลือกที่จะทำงานนอกระบบในเมืองเป็นอาชีพถาวรหรือทำไปพลางระหว่างหางานทำในระบบ (Field. 1975 : 172-173) และเป็นทางเลือกสำหรับคนในชนบทเช่นกัน การที่เศรษฐกิจนอกระบบดูดซับแรงงานได้มากเนื่องจากกิจการในเศรษฐกิจนอกระบบใช้เทคนิคการผลิตแบบใช้แรงงานเข้มข้น ไม่ต้องใช้ทักษะฝีมือมากนัก อีกทั้งไม่ต้องใช้เงินทุนสูง ดังนั้นจึงเป็นฐานเศรษฐกิจที่สำคัญสำหรับผู้ที่ไม่สามารถหางานจากภาคอุตสาหกรรมและผู้มีรายได้น้อยพอแก่การยังชีพ มีงานวิจัยหลายฉบับพบว่า การทำงานนอกระบบก่อให้เกิดรายได้เชิงเปรียบเทียบสูงกว่าการทำงานในภาคเกษตรกรรมและภาคอุตสาหกรรมเสียอีก (Fortuna and Prates. 1989 : 78-79 ; Davies. 1979 : 98-99 ; Lozano. 1985 ; Ferman, Berndt and Selo. 1978 ; Henry. 1978 ; Portes, Blitzler and Curtis. 1986 ; อมรา พงศาพิชญ์. 2534 ; บุญจา จิรภัทรนิมล. 2534) ในกรณีของผู้หญิงซึ่งส่วนใหญ่ทำงานบ้านและมักจะถูกนับว่าเป็นคนว่างงาน เนื่องจากงานบ้านไม่ได้ถูกคำนวณว่าเกิดผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ จากงานวิจัยพบว่า งานนอกระบบในลักษณะรับงานไปทำที่บ้านมีความสอดคล้องกับสถานภาพและหน้าที่ของผู้หญิงที่มีต่อครอบครัว เป็นแหล่งรายได้สำคัญของผู้หญิง (Fernández and Kelly. 1983 ; Ybara. 1989 ; Roberts. 1989 ; Fortuna and Prates. 1989 ; Pardo, Castaño and Soto. 1989 ; Romijn. 1987) นอกจากนี้ในส่วนของชนบทยังช่วยลดการว่างงานตามฤดูกาลได้อีกด้วย เพราะกิจกรรมนอกระบบมีความยืดหยุ่นสูง ปรับตัวได้รวดเร็วกับความผันผวนของปริมาณแรงงาน

เห็นได้ว่าเศรษฐกิจนอกระบบมีบทบาทสำคัญมากขึ้นทุกทีในทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะต่อชาวชนบทที่ประสบปัญหา รายได้ไม่เพียงพอแก่การครองชีพอันเนื่องมาจากการทำการเกษตรไม่ได้ผล และด้วยเหตุที่ชาวชนบทส่วนใหญ่แล้วเป็นแรงงานไร้ทักษะฝีมือหรือมีคุณสมบัติไม่เพียงพอที่จะเข้าทำ

งานในโรงงานอุตสาหกรรมหรือเศรษฐกิจในระบบได้ การได้มีงานนอกภาคเกษตรที่ไม่จำกัด
คุณสมบัติอย่างเป็นทางการในท้องถิ่นชนบทย่อมช่วยให้ชาวชนบทมีฐานะทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นโดยไม่ต้อง
อพยพแรงงานเข้าสู่เมือง

2. แนวความคิด ทฤษฎีและผลงานวิจัยที่ใช้อธิบายเศรษฐกิจนอกระบบ

งานวิจัยครั้งนี้มีการศึกษา 3 ขั้นตอนคือ ขั้นแรกเป็นการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจกับ
คุณลักษณะของปรากฏการณ์ที่จะศึกษา ได้แก่ โครงสร้างของเศรษฐกิจนอกระบบกรณีกิจการรับจ้าง
เย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปของชาวชนบทที่รับช่วงงานมาจากอุตสาหกรรมในระบบ และทักษะที่ใช้ในการ
ผลิตกับการให้ศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อเข้าสู่อาชีพดังกล่าว ขั้นที่สองเป็นการศึกษาเพื่อ
วิเคราะห์ถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อความสำเร็จและไม่สำเร็จของชาวชนบทในการเข้าสู่อาชีวนอก
ระบบ ขั้นที่สามเป็นการวิเคราะห์โอกาสที่ผู้รับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปจะพัฒนาขึ้นเป็นผู้ประกอบการ
การ ซึ่งมีแนวความคิดและทฤษฎีที่ช่วยอธิบายเรื่องดังกล่าวดังนี้

การศึกษาโครงสร้างของเศรษฐกิจนอกระบบและกระบวนการพัฒนาทักษะ

แนวความคิดเกี่ยวกับโครงสร้างของเศรษฐกิจนอกระบบ

ในการศึกษาโครงสร้างของเศรษฐกิจนอกระบบในงานวิจัยนี้มีแนววิเคราะห์ 2 แนวทาง
คือแนววิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์และแนวความคิดทางสังคมวิทยา มีรายละเอียดดังนี้

แนววิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์

การทำความเข้าใจกับกระบวนการทำงานของระบบเศรษฐกิจและพฤติกรรมของหน่วย
เศรษฐกิจนอกระบบนี้ คาสเทลและพอร์ทส์ (Castell and Portes. 1989 : 25-26)เสนอ

แนะแนวทางการวิเคราะห์ไว้ใน 3 ประเด็น คือ

1. การเชื่อมต่อระหว่างเศรษฐกิจนอกระบบและเศรษฐกิจในระบบ
2. ลักษณะการจ้างแรงงานในภาคเศรษฐกิจนอกระบบ
3. ทัศนคติของเจ้าหน้าที่รัฐที่มีต่อภาคเศรษฐกิจนอกระบบ

1. การเชื่อมต่อระหว่างเศรษฐกิจนอกระบบและเศรษฐกิจในระบบ งานวิจัยในช่วง 10 ปี ที่ผ่านมามีแสดงให้เห็นชัดเจนว่า กิจกรรมนอกระบบหลายกิจกรรมไม่ได้เป็นภาคผนวกปริิณมิชของเศรษฐกิจชาติทั้งหมด แต่เป็นองค์ประกอบหนึ่งของเศรษฐกิจชาติ (Peattie. 1981 ; Standing. 1986 ; Benería. 1989) โดยที่หลายกิจกรรมเกิดจากกระบวนการจัดรูปองค์กรของกิจกรรมเศรษฐกิจในระบบเองที่สร้างรูปแบบของเครือข่ายการผลิตและการจัดสรรทรัพยากรที่กระจายออกจากศูนย์กลางขึ้นมาแทนที่รูปแบบสายการบังคับบัญชาภายในองค์กรในรูปแบบเดิม กิจกรรมใหญ่ซึ่งเป็นกิจการในเศรษฐกิจในระบบพยายามสร้างหน่วยนอกระบบขึ้นให้มากที่สุดเท่าที่จะยังคงสร้างผลกำไรให้กับกิจการของตน (Piore and Sabel. 1984) ทั้งนี้เนื่องจากกิจการเหล่านี้ประสบปัญหาอันเนื่องมาจากภาวะแข่งขันรุนแรง และต้องพยายามลดต้นทุนการผลิตให้มากที่สุดเพื่อให้สามารถแข่งขันกับกิจการอื่น ๆ ได้ การใช้หน่วยผลิตและแรงงานในภาคเศรษฐกิจนอกระบบเป็นทางที่จะช่วยลดต้นทุนการผลิตได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะการจ้างเหมาให้หน่วยกิจการนอกระบบรับช่วงงานผลิตบางขั้นตอนที่ต้องใช้แรงงานมาก ได้กลายเป็นเครื่องมือที่กิจการในระบบนิยมใช้เพื่อลดต้นทุนการผลิต และช่วยให้สามารถปรับตัวให้เข้ากับภาวะการแข่งขันของตลาดได้เป็นอย่างดี การจ้างเหมาช่วงจึงเป็นเสมือนสิ่งที่เชื่อมเศรษฐกิจนอกระบบกับเศรษฐกิจในระบบเข้าไว้ด้วยกัน ดังนั้นเศรษฐกิจนอกระบบจึงไม่ใช่กิจการที่เกิดขึ้นโดยอิสระลำพัง แต่เกิดจากการจัดกระทำของกิจการเศรษฐกิจในระบบ การทำความเข้าใจการทำงานและพฤติกรรมของเศรษฐกิจนอกระบบจึงต้องทำความเข้าใจภาษาในบริบทของการเชื่อมต่อระหว่างสองภาคดังกล่าวด้วย

2. ลักษณะการจ้างแรงงานในภาคเศรษฐกิจนอกระบบ ผู้ใช้แรงงานหรือผู้ทำงานใน

เศรษฐกิจนอกระบบมักมีลักษณะเป็นแรงงานระดับต่ำหรือแรงงานไร้ฝีมือ (Sassen-Koob. 1984) คนงานในภาคนี้จึงมักได้รับผลตอบแทนน้อยหรือทำงานในภาวะการทำงานที่แย่กว่าคนงานในระบบ แต่คนงานเหล่านี้ก็ยังคงเข้าทำงานในลักษณะนอกระบบ ซึ่งคาสเทลและพอร์ทส์เชื่อว่าเป็นเพราะการเข้าทำงานนอกระบบเป็นขั้นตอนแรกที่คนงานจะใช้เป็นบันไดเข้าสู่ตลาดแรงงานในระบบต่อไป แต่นักวิจัยหลายคนคัดค้านว่าน่าจะเป็นเพราะคุณสมบัติส่วนตัวของคนงานต่างหากที่ทำให้ นายจ้างกำหนดลักษณะการจ้างงานให้เป็นการจ้างงานนอกระบบ เช่น ความเป็นชนกลุ่มน้อย ผู้หญิง หรือเด็ก เป็นต้น เนื่องจากคุณลักษณะของคนงานเหมาะแก่การรับงานไปทำที่บ้าน ทำงานนอกเวลา หรือ ทำงานชั่วคราว (Fernández-Kelly. 1983 ; Ybara. 1989) ดังนั้นการรับคนเข้าทำงานนอกระบบจึงเป็นอีกเรื่องหนึ่งที่มีความสำคัญในการทำความเข้าใจถึงโครงสร้างของเศรษฐกิจนอกระบบ ซึ่งควรศึกษาว่า คนที่ทำงานอยู่ในภาคนี้มีคุณสมบัติอย่างไร และการมีคุณสมบัติต่างกันมีผลอย่างไรหรือไม่กับค่าตอบแทนที่ได้รับ และวิธีการจ้างแรงงานเป็นอย่างไร

3. ทัศนคติของเจ้าหน้าที่รัฐบาลที่มีต่อเศรษฐกิจนอกระบบ เศรษฐกิจนอกระบบมักพัฒนา

ขึ้นมาภายใต้การสนับสนุนของรัฐบาล เพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งทางสังคมอันเนื่องมาจากการว่างงาน และความยากจน การสนับสนุนกิจกรรมของเศรษฐกิจนอกระบบรัฐอาจดำเนินการได้หลายรูปแบบ เช่น การให้สินเชื่อ การให้การฝึกอบรมพัฒนาทักษะ หรือการให้คำแนะนำด้านการตลาด เป็นต้น โดยไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการกำหนดหมายแรงงานเพื่อให้ความคุ้มครองแรงงานนอกระบบเหล่านี้ หรือ การออกกฎหมายควบคุมกิจการนอกระบบน้อยอย่างเป็นทางการ การทราบถึงบทบาทและทัศนคติของเจ้าหน้าที่รัฐที่มีต่อกิจการเหล่านี้ จะช่วยให้เข้าใจถึงโครงสร้างและโอกาสที่จะเจริญเติบโตต่อไปของเศรษฐกิจนอกระบบได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

แนววิเคราะห์ทางสังคมวิทยา

ในทางสังคมวิทยา มีแนวความคิดที่จะช่วยวิเคราะห์โครงสร้างของเศรษฐกิจนอกระบบ คือ "ทฤษฎีว่าด้วยโครงสร้างสังคม" ซึ่งมีแนววิเคราะห์เกี่ยวกับการดำเนินกิจกรรมภาคเศรษฐกิจนอกระบบในภาพรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป ว่าเป็นดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับคนจำนวนมากมาทำงานร่วมกัน มีการติดต่อสัมพันธ์กันอยู่เสมอ ความสัมพันธ์นี้มีความสำคัญมากสำหรับบุคคลที่เข้ามาเกี่ยวข้องและการดำรงอยู่ของกิจกรรมดังกล่าว เมื่อคนมาติดต่อสัมพันธ์กันเป็นระยะเวลาอันพอสมควรย่อมต้องมีการจัดระเบียบทางสังคม ซึ่งมีได้ประกอบด้วยตัวบุคคลที่เข้ามารับจ้างเย็บเสื้อผ้าเท่านั้น แต่ยังมีส่วนที่ของตำแหน่งต่าง ๆ เช่นผู้รับเหมา ผู้รับเหมาช่วง คนรับจ้างเย็บ คนงานทาสีหน้าท้ออย่างอื่น ๆ ฯลฯ การประสานงานกันในการแจกจ่ายงาน การตรวจสอบคุณภาพ และความคุมการทำงานให้เป็นไปตามกำหนดเวลา การเลือกผู้รับเหมาช่วงและคนงาน ซึ่งก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการผลิตและความต่อเนื่องของกิจการ กล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า แบบแผนการจัดระเบียบของสังคมหนึ่ง ๆ นั้นเป็นเอกภาพ (unity) ที่ใหญ่กว่าผลรวมของส่วนต่าง ๆ ที่ประกอบกันขึ้นมา (Olsen. 1968 : 41) เนื่องจากการจัดระเบียบทางสังคมมีลักษณะที่แน่นอนหนึ่ง การศึกษาถึงการจัดระเบียบทางสังคมจึงทำได้ยาก นักสังคมวิทยาจึงได้สร้างแนวความคิดที่จะนำมาใช้เป็นแนวทางและวิเคราะห์กระบวนการที่เกิดขึ้นในชีวิตสังคม โดยมองการจัดระเบียบทางสังคมในลักษณะของภาพนิ่ง และได้เรียกภาพอันถาวรของการจัดระเบียบทางสังคมนั้นว่า "โครงสร้างสังคม" (Social structure) การนำแนวความคิดเกี่ยวกับโครงสร้างสังคมมาใช้ในการศึกษาเศรษฐกิจนอกระบบของชาวชนบทที่มีรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปนี้ เพื่อศึกษาว่า เศรษฐกิจนอกระบบในภาพนี้มีแบบแผนการจัดระเบียบอย่างไร ทำให้เชื่อมโยงไปถึงการศึกษาปัจจัยที่ทำให้ชาวชนบทประสบความสำเร็จหรือไม่ประสบความสำเร็จในการเข้าสู่อาชีพนี้หรือเข้าร่วมอยู่ในระบบสังคมของเศรษฐกิจนอกระบบกรณีนี้ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ความหมายของคำว่า "โครงสร้างสังคม" นั้น หมายถึง รูปพรรณสัณฐานของกิจกรรมทางสังคมที่มีความต่อเนื่องและมีการจัดระเบียบทางสังคม การศึกษาโครงสร้างสังคมก็คือการศึกษา

แบบแผนการจัดระเบียบทางสังคมนั่นเอง โดยทั่วไปสังคมวิทยาถือว่าสังคมมีการจัดระเบียบใน 2 เรื่องใหญ่ ๆ คือ (นาถาภรณ์ พะวานนท์. ม.ป.ป. : 1)

1. การจัดระเบียบบรรทัดฐาน (Normative Order) ได้แก่ความเข้าใจร่วมกันในกฎเกณฑ์และแนวทางปฏิบัติต่าง ๆ ที่บุคคลยึดถือเป็นหลักในการดำเนินชีวิต และการติดต่อสัมพันธ์กับคนอื่น
2. การจัดระเบียบความแตกต่าง (Differentiation Order) ได้แก่การจัดแยกบุคคลและกลุ่มบุคคลที่มีความสัมพันธ์กันออกเป็นกลุ่มเป็นพวก โดยแต่ละบุคคลหรือแต่ละกลุ่มเหล่านี้จะมีลักษณะและแบบแผนความสัมพันธ์ที่แตกต่างกันไป แนวความคิดที่นักสังคมวิทยาใช้ศึกษาความแตกต่างทางสังคมได้แก่ (1) สถานภาพและบทบาท และ(2) การจัดช่วงชั้นทางสังคม

ในการศึกษาโครงสร้างของระบบงานตั้งแต่เริ่มสี่ผัวสาว เร็วรูปในชุมชนชนบทสามารถนำแนวความคิดข้างต้นมาศึกษาการจัดระเบียบทางสังคมในระบบงานดังกล่าว 2 เรื่องคือ การจัดระเบียบบรรทัดฐาน และการจัดระเบียบความแตกต่าง มโนทัศน์ที่เกี่ยวข้องมี 3 เรื่องคือ บรรทัดฐาน สถานภาพและบทบาท และการจัดช่วงชั้นทางสังคม ซึ่งมีความหมายดังนี้

บรรทัดฐาน เป็นกฎเกณฑ์หรือแนวทางปฏิบัติที่สมาชิกในสังคมหนึ่งยอมรับร่วมกันในการติดต่อสัมพันธ์กันและกัน หรือหมายถึง ระเบียบ กฎเกณฑ์แบบแผนพฤติกรรมหรือคตินิยมที่สังคมวางไว้เพื่อกำหนดแนวทางสำหรับบุคคลยึดถือปฏิบัติในสถานการณ์ต่าง ๆ สังคมจะมีการขบวนการขัดเกลาทางสังคมเพื่อให้สมาชิกได้ทราบถึงระเบียบกฎเกณฑ์ แนวทางปฏิบัติดังกล่าว การจัดระเบียบบรรทัดฐานของระบบงานตั้งแต่เริ่มสี่ผัวสาว เร็วรูปในชนบทได้แก่ ระเบียบแบบแผนพฤติกรรมในการติดต่อธุรกิจและดำเนินกิจกรรมการผลิต วิธีถ่ายทอดระเบียบกฎเกณฑ์ให้กับสมาชิก รวมทั้งมาตรการที่ใช้ในการควบคุมให้สมาชิกปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ดังกล่าว

สถานภาพและบทบาท สถานภาพหมายถึงสิ่งที่บุคคลคาดหวังว่าจะได้รับและสิ่งที่บุคคลต้องทำทั้งหมดที่บุคคลมีอยู่เมื่อต้องเกี่ยวข้องกับผู้อื่นและสังคมส่วนรวม สถานภาพจะเป็นสิ่งกำหนดว่าอะไรที่บุคคลเรียกร้องเอาจากสังคมได้ และตนมีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างไร หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ สถานภาพจะบอกให้ทราบว่าบุคคลนั้นควรจะได้รับอะไรจากสังคมและควรจะทำอะไรแก่สังคมนั้นเอง สถานภาพของบุคคลจะบ่งบอกถึงตำแหน่งทางสังคม สถานภาพมีความหมายในเชิงเปรียบเทียบความสูงต่ำในสังคม โดยทั่วไปความสูงต่ำของสถานภาพขึ้นอยู่กับปัจจัย 3 ประการซึ่งแตกต่างกันแต่ก็มักจะมีมีความเกี่ยวพันซึ่งกันและกัน ดังนี้คือ (นาถาภรณ์ พะวานนท์. ม.ป.ป. : 3)

1. อำนาจ(Power) หมายถึงความสามารถที่จะมีอิทธิพลต่อคนอื่น ๆ ในสังคม โดยกำหนดให้อีกบุคคลหนึ่งกระทำตามที่ต้องการ โดยไม่คำนึงว่าอีกฝ่ายหนึ่งต้องการกระทำหรือไม่

2. เอกสิทธิ์(Privilege) หมายถึงสิทธิพิเศษสำหรับบุคคลบางคนหรือบางกลุ่มที่กฎหมายหรือประเพณีสังคมกำหนดให้เป็นพิเศษ แตกต่างจากที่ผู้อื่นได้รับตามปกติ หรือเป็นประโยชน์พิเศษที่บุคคลได้มาอย่างไม่เสมอภาค

3. เกียรติภูมิ(Prestige) หมายถึงการได้รับการประเมินค่าในทางยกย่องจากคนอื่น ๆ ในสังคม ซึ่งอาจมีได้หลายรูปแบบ เช่น การมีศักดิ์ศรี เกียรติยศ ชื่อเสียง การได้รับความนิยมจากสาธารณชน

ส่วนบทบาท หมายถึงพฤติกรรมที่บุคคลถูกคาดหวังจากตำแหน่งหรือสถานภาพที่ตนมีในสังคม (Popenoe. 1986 : 78) บุคคลอาจมีสถานภาพหลายอย่าง แต่ละสถานภาพก็เกี่ยวข้องกับการแสดงบทบาทแตกต่างกันไป บทบาทที่ถูกคาดหวังอาจไม่ตรงกับบทบาทที่แสดงจริงเสมอไป ด้วยเหตุผลหลายประการ เช่นคนไม่เข้าใจบทบาทของตน หรือปฏิเสธที่จะแสดงบทบาทที่ถูกคาดหวังด้วยเหตุผลทางศีลธรรม หรือเป็นปัญหาทางบุคลิกภาพ หรืออาจเป็นเพราะบทบาทที่ถูกคาดหวังไม่ชัดเจนพอ

บุคคลที่เข้ามาติดต่อสัมพันธ์ในระบบงานตัดเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปในชนบทประกอบด้วยคนที่มีสถานภาพและบทบาทแตกต่างกันไป แต่ละสถานภาพก็ได้รับอำนาจ เอกสิทธิ์ และเกียรติภูมิไม่เท่ากัน อีกทั้งแต่ละสถานภาพก็แสดงบทบาทแตกต่างกันไป

การจัดช่วงชั้นทางสังคม หมายถึงการแบ่งคนในสังคมออกเป็นช่วงชั้นสูงต่ำที่ต่างกันออกไป (นพาวรรณ หะวานนท์. ม.ป.ป. : 4) นักสังคมวิทยามองว่าในสังคมประกอบด้วยบุคคลที่มีสถานภาพต่าง ๆ กัน สถานภาพดังกล่าวมีความสูงต่ำไม่เท่ากัน บางสถานภาพได้รับอำนาจ เกียรติภูมิ และเอกสิทธิ์จากสังคมสูง บางสถานภาพได้รับน้อย ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำในสังคม ในการศึกษาโครงสร้างสังคม นักสังคมวิทยาสืบหาแบบแผนของความเหลื่อมล้ำนี้ การจัดความสูงต่ำของสถานภาพของคน อาจจะจัดโดยดูจากสิ่งต่าง ๆ ที่ปรากฏให้เห็น และประเมินไปตามความเป็นจริง หรืออาจศึกษาในแง่ของความรู้ของคนว่าเขามีสำนึกในชั้นชั้นหรือไม่ หรืออาจถามจากคนอื่นให้ตัดสินว่าคนนั้นคนนี้ควรจัดอยู่ในช่วงชั้นใด

มโนทัศน์เกี่ยวกับสถานภาพและบทบาท และการจัดช่วงชั้นทางสังคม เป็นมโนทัศน์ที่ใช้ในการศึกษาการจัดระเบียบความแตกต่างทางสังคมของเศรษฐกิจนอกระบบในงานวิจัยนี้ ได้แก่การจัดระเบียบตำแหน่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในการทำงาน การติดต่อ การควบคุมบังคับบัญชา การเชื่อมโยงระหว่างตำแหน่งดังกล่าว อำนาจหน้าที่ และบทบาทของแต่ละตำแหน่ง

จากการใช้แนววิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์และสังคมวิทยาข้างต้นเป็นการใช้ในการกำหนดประเด็นในการศึกษาโครงสร้าง ซึ่งจำแนกประเด็นได้ดังนี้

1. รูปแบบและโครงสร้างของระบบเหมาร้างงานผลิต จะศึกษาว่าระบบการเหมาร้างงานผลิตในกิจการตัดเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปมีกี่รูปแบบ แต่ละรูปแบบมีบุคคลใดเข้ามาเกี่ยวข้องบ้าง ลักษณะการประกอบการอย่างไร รวมทั้งมีการติดต่อเชื่อมโยงกันอย่างไรกับกิจการตัดเย็บเสื้อผ้าในระบบซึ่งเป็นผู้ว่าจ้าง

2. ปัจจัยการผลิตและวิธีการผลิต จะศึกษาว่า ในกิจการรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปมีการใช้ปัจจัยการผลิตอะไรบ้าง และงานในแต่ละระดับของหน่วยผลิตมีขั้นตอนและเส้นทางเดินของงานอย่างไร

3. ลักษณะการจ้างแรงงาน จะศึกษาว่าผู้ทำงานในงานรับจ้างเหมาเสื้อผ้าสำเร็จรูปใน
ที่มีประเภท คุณสมบัติ ค่าตอบแทน การค้าประกันการจ้างและการรับจ้าง รวมทั้งหน้าที่อย่างไร

4. ระเบียบกฎเกณฑ์ จะศึกษาว่า การติดต่อสัมพันธ์ระหว่างผู้ว่าจ้างกับผู้รับจ้างไม่ว่าจะ
เป็นระดับผู้รับเหมาช่วง ผู้รับเหมาช่วงรายย่อย หรือคนงานในระดับต่าง ๆ มีการกำหนดระเบียบ
กฎเกณฑ์อย่างไรในเรื่องการทำงาน การจ้างงาน การจ่ายงาน และการคัดเลือกผู้รับเหมาช่วง
ลำดับรองลงไป รวมทั้งวิธีการถ่ายทอดและมาตรการควบคุม นอกจากนี้จะศึกษาว่าใครมีอิทธิพลใน
การกำหนดกฎเกณฑ์ดังกล่าว

5. โครงสร้างตำแหน่งของคนที่เกี่ยวข้องในกิจกรรมนอกระบบ จะศึกษาว่าคนที่เกี่ยวข้อง
ในกิจกรรมนอกระบบมีตำแหน่งใดบ้าง แต่ละตำแหน่งมีสถานภาพและบทบาทอย่างไร สถานภาพที่
บุคคลมีเนื่องจากคุณสมบัติอย่างไร ตำแหน่งต่าง ๆ มีการเชื่อมโยงสัมพันธ์กันอย่างไรในด้าน
การสื่อสารและการดำเนินการผลิต รวมทั้งศึกษาการจัดช่วงชั้นทางสังคมของบุคคลที่เข้ามาเกี่ยว
ข้องในเศรษฐกิจนอกระบบด้วย

แนวความคิดเกี่ยวกับการขยายการพัฒนาทักษะโดยการฝึกอบรม

คำว่า "การฝึกอบรม" มีผู้ให้ความหมายไว้แตกต่างกัน อัมพิกา ไกรฤทธิ (2524 : 199)
กล่าวว่า การฝึกอบรม คือวิธีการต่าง ๆ ซึ่งได้วางแผนล่วงหน้า เพื่อที่จะพัฒนา และเปลี่ยนแปลง
พฤติกรรมของมนุษย์ไปในทิศทางที่หน่วยงานนั้นต้องการ พรหมราช ทรัพย์ประภา (2529 : 275)
ให้ความหมายว่า การฝึกอบรม คือกระบวนการให้ความรู้เพื่อเพิ่มพูนสมรรถภาพการทำงานของ
บุคคลในองค์การ ส่วนความหมายของ ธงชัย สันติวงษ์ (2531 : 164) การฝึกอบรม คือ
กระบวนการที่จัดขึ้นอย่างเป็นระบบ เพื่อที่จะหาหนทางให้มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและทัศนคติของ
พนักงานเพื่อให้สามารถปฏิบัติงานได้ดีขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่การเพิ่มผลผลิตและให้เกิดผลสำเร็จต่อ
เป้าหมายขององค์การ จูเชียส์ (Jucius. 1962 : 236) ให้ความหมายของการฝึกอบรมว่า
เป็นกระบวนการที่จะเพิ่มความรู้และความสามารถในการทำงาน และ ฮาร์บินสันและไมเยอร์
(Harbinson and Myer. 1964 : 1) ให้ความหมายว่า การฝึกอบรมเป็นกระบวนการเพิ่ม

ความรู้ ทักษะในการทำงาน และเพิ่มความสามารถของบุคคลให้มากขึ้น

จากความหมายทั้งหมดข้างต้นสรุปได้ว่า การฝึกอบรมเป็นกระบวนการ ที่จัดขึ้นเพื่อเพิ่มพูนความรู้ พัฒนาทักษะ และเปลี่ยนแปลงทัศนคติ เพื่อให้เกิดพฤติกรรมที่หน่วยงานนั้นต้องการและก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการดำเนินงานกิจกรรมของหน่วยงานหรือองค์การนั้น ๆ

อย่างไรก็ตาม ความรู้ ทักษะ ทัศนคติ ใช้เวลาเรียนรู้จนถึงขั้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไม่เท่ากัน การฝึกอบรมที่มีเวลาจำกัดอาจเปลี่ยนแปลงบุคคลได้เพียงให้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องที่ฝึกอบรมได้เท่านั้น แต่ไม่มีทักษะในการปฏิบัติ เพราะการฝึกทักษะต้องใช้เวลามากกว่าการให้ความรู้และการปลูกฝังทัศนคติยังต้องใช้เวลามากกว่าการให้ความรู้และการฝึกทักษะขึ้นไปอีก (ทวีป ภูมิสิทธิ์. 2529 : 5-6)

จากการติดตามประเมินผลผู้สำเร็จการฝึกอบรมวิชาชีพของศูนย์ฝึกและพัฒนาอาชีพราษฎรไทยบริเวณชายแดน จังหวัดปราจีนบุรี รุ่นที่ 1 พบว่า วิชาชีพที่มีการฝึกทักษะจากการปฏิบัติจริงและใช้ทักษะไม่ซับซ้อนนัก เช่น วิชาช่างตัดผมชาย พิมพ์ดีด และวิชาเกษตรกรรม ผู้เรียนมีความเชื่อมั่นต่อการนำความรู้ไปใช้ในการประกอบอาชีพมากที่สุด ส่วนวิชาที่เน้นการฝึกทักษะด้านการสมมุติและมีทักษะที่ค่อนข้างซับซ้อน เช่น ช่างซ่อมวิทยุ ช่างเชื่อมเครื่องยนต์ ช่างเชื่อมโลหะ ช่างตัดเสื้อสตรี และช่างเสริมสวย เหล่านี้ไม่ค่อยเชื่อมั่นในทักษะของตน และขาดความมั่นใจในการนำความรู้ไปประกอบอาชีพอิสระ (กล้า สมตระกูล. 2532 : 26-27)

ในงานวิจัยนี้จะไดศึกษาถึงกระบวนการพัฒนาทักษะของผู้รับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป ทั้งผู้ที่ผ่านการฝึกอบรมวิชาชีพที่ทางราชการจัดให้ และผู้ที่ไม่ได้เข้ารับการฝึกอบรมวิชาชีพดังกล่าวว่าผ่านการพัฒนาทักษะอย่างไร ความรู้หรือทักษะด้านใดที่จำเป็นในการรับจ้างเย็บเสื้อผ้า โอกาสที่จะพัฒนาทักษะให้มากขึ้นจะหาได้โดยวิธีใด ความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรมวิชาชีพของทางราชการนำไปใช้ในอาชีพได้มากน้อยเพียงใด

การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จหรือไม่สำเร็จในการเข้าสู่อาชีพนอกระบบ

ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์บุคคลลัทธิมองว่า งานเป็นเครื่องมือของบุคคลในการนำไปสู่เป้าหมายของชีวิต ซึ่งอาจเป็นรายได้ ความเพลิดเพลิน การบรรลุความสำเร็จในชีวิต หรือเป้าหมายทางสังคมแล้วแต่บุคคลนั้นจะให้ความสำคัญกับสิ่งใดมากกว่า แต่แทบไม่มีใครปฏิเสธว่างานที่ดีก็คืองานที่ทำให้คนบรรลุเป้าหมายหลายอย่างได้ในขณะเดียวกัน (Lea, Tarpy and Webley. 1987 : 138-140) แต่ไม่ใช่คนทุกคนจะสามารถเลือกที่จะทำหรือไม่ทำงานอย่างหนึ่งอย่างใดได้เสมอไป บางกรณียังเป็นฝ่ายเลือกคนทำ เพราะลักษณะของงานบางอย่างเหมาะสมกับคนบางคนเท่านั้น เช่น งานใช้แรงงานต้องการคนที่มีร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง งานบริหารต้องการคนที่มีความเฉลียวฉลาด งานขายต้องการคนที่มีมนุษยสัมพันธ์ดี เป็นต้น อย่างไรก็ตามงานก็ถูกสร้างขึ้นโดยคน คนเป็นผู้กำหนดวิธีการทำงานและลักษณะของงาน ในการศึกษาเรื่องของการทำงานจึงไม่อาจเลี่ยงเรื่องของการกระทำระหว่างกันของคนไปได้ การที่คนสามารถหรือไม่สามารถเข้าสู่อาชีพหนึ่งได้นั้น มีแนวความคิดทางเศรษฐศาสตร์และสังคมวิทยาอธิบายไว้ในแนวเดียวกันว่าเป็นเรื่องของการเลือกอย่างมีเหตุผลของคน ๆ นั้นเองภายใต้เงื่อนไขต่าง ๆ แนวความคิดที่ใช้อธิบายในเรื่องนี้มีหลายแนวความคิดคือ ทฤษฎีการเลือกอย่างมีเหตุผล ทฤษฎีการกระทำ แนวความคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางสังคมในการผลิต ทฤษฎีเครือข่าย ทฤษฎีการเข้าถึง แนวความคิดเกี่ยวกับบรรทัดฐานซึ่งประกอบด้วย ทฤษฎีบูรณาการด้านหน้าที่ และทฤษฎีระบบกฎเกณฑ์ มีรายละเอียดดังนี้

ทฤษฎีการเลือกอย่างมีเหตุผล (Rational Choice Theory)

ทฤษฎีการเลือกอย่างมีเหตุผลสนใจการเลือกอย่างตั้งใจของบุคคล โดยมองว่า มนุษย์ต่างเลือกประเพณี ปฏิบัติ หรือตัดสินใจในทางที่จะให้ความพึงพอใจสูงสุดแก่ตน ซึ่งเคอร์รีและวอด (Curry and Wade. 1968 : 9) กล่าวว่าความพึงพอใจสูงสุดไม่ใช่เป็นการบรรลุถึงปริมาณมากที่สุด แต่เป็นความชอบ (preference) มากกว่า ชไนเดอร์ (Schneider. 1974 : 42) อธิบายให้ชัดเจนขึ้นไปอีกว่า มนุษย์ในศตวรรษที่ 20 ไม่ได้พยายามที่จะให้ได้มาซึ่งสิ่งของอย่างเดียว

กับคนอื่น ๆ ต้องการเช่นกันให้มากที่สุด หากแต่จะหาตามความชอบของตนให้ได้มาซึ่งสิ่งที่คิดว่าเหมาะสมกับตัวเขามากที่สุด

ในสถานการณ์ที่คนทำการเลือก เอลสเตอร์ (Elster. 1986 : 4) ว่ามีองค์ประกอบเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่ 3 องค์ประกอบ คือ

1. การกระทำชุดหนึ่ง ที่เชื่อว่าเป็นไปตามข้อจำกัดทางกายภาพและเศรษฐกิจที่เป็นเหตุเป็นผลกัน
2. โครงสร้างของสถานการณ์ที่จะกำหนดว่าการกระทำใดจะนำไปสู่ผลอย่างไร
3. ทางเลือกที่เป็นไปได้จำนวนหนึ่งตามความคิดของผู้กระทำ

ทั้งนี้โดยมีตัวผู้กระทำ (Actor) เป็นตำแหน่งของการตัดสินใจและการกระทำ กล่าวคือการกระทำเป็นการแสดงออกของการเลือกของผู้กระทำที่มีเหตุผล (Macdonald and Pettit. 1981) การมีเหตุผลในการกระทำเป็นผลมาจากความเชื่อและความต้องการที่ถูกสร้างขึ้นมาจากผู้กระทำเอง ภายใต้งैต๋องไขทางสังคมที่อยู่ล้อมรอบตัวเขา รวมทั้งตำแหน่งทางสังคมที่เขาดำรงอยู่ และยังขึ้นอยู่กับกรกระทำของผู้อื่นอีกด้วย (Hindess. 1988)

การศึกษาถึงควมมีเหตุผลในการเลือกของคน เอลสเตอร์ (Elster. 1986 : 12-22) อธิบายว่าให้ดูที่ความตั้งใจในการแสดงพฤติกรรม ซึ่งความตั้งใจนั้นจะประกอบไปด้วยความสัมพันธ์ระหว่างกรกระทำกับความต้องการและความเชื่อหรือความรู้ของผู้กระทำ โดยที่บุคคลเลือกที่จะกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งที่เห็นว่าเป็นทางที่ดีที่สุดที่จะให้ผลตามที่ตนต้องการจากความเชื่อหรือความรู้ที่เขาสร้างขึ้นมาจากหลักฐานที่เขาได้มากที่สุดตามความปรารถนาของเขาเอง ในการนี้ทั้งความเชื่อหรือความรู้ และความปรารถนาหรือความต้องการที่บุคคลนั้นมีต้องมีความคงเส้นคงวาและเป็นเหตุเป็นผลกับการกระทำกล่าวคือ บุคคลต้องไม่ทำตามความปรารถนาในลำดับรอง ๆ ลงมาหากว่าไม่มีเหตุผลเพียงพอที่จะทำอย่างนั้น

ฮินเดสส์ (Hindess. 1988) กล่าวว่าเราไม่อาจจะวิเคราะห์ความเชื่อ ความต้องการ และความตั้งใจที่เชื่อมกันอยู่ภายในพฤติกรรมของมนุษย์โดยแยกออกเป็นส่วน ๆ ได้ และเราจะไม่เข้าใจถึงการเชื่อมโยงกันภายในได้ ถ้าเราไม่มีข้อสันนิษฐานว่ามันมีเหตุผล นอกจากนี้เราจะไม่อาจเข้าใจพฤติกรรมของมนุษย์โดยไม่วิเคราะห์ถึงความเชื่อ ความต้องการ และความตั้งใจของผู้กระทำในลักษณะที่เชื่อมโยงซึ่งกันและกัน และเชื่อมโยงสู่พฤติกรรมของคน ถ้าเราไม่มีข้อสันนิษฐานว่าพฤติกรรมนั้นมีเหตุผล ดังนั้น การทำความเข้าใจในเรื่องของมนุษย์จึงต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่ามนุษย์มีเหตุผล

เฮชเตอร์ (Hechter. 1983) ใช้แนวความคิดการเลือกอย่างมีเหตุผลในการศึกษาเชื่อมโยงปรากฏการณ์ระดับจุลภาคกับมหภาค เขาเริ่มวิเคราะห์ด้วยแนวความคิดระดับมหภาคเน้นที่ปรากฏการณ์ของบรรทัดฐานและโครงสร้างทางสังคมที่จำกัดทางเลือกของบุคคล ในทัศนะของเขาไม่ว่าเงื่อนไขทางบรรทัดฐานหรือทางโครงสร้างจะมีพลังเพียงใด บุคคลก็ยังคงสามารถที่จะเลือก เฮชเตอร์ตระหนักดีว่า บรรทัดฐานและโครงสร้างกำหนดภาวะเงื่อนไขให้การแสดงออกของบุคคล แต่อย่างไรก็ตามภาวะเงื่อนไขดังกล่าวก็มีขีดจำกัด มันไม่สามารถกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ได้ทั้งหมด เฮชเตอร์ จึงเสนอว่า เราควรต้องพิจารณาถึงความตั้งใจของมนุษย์ในการกระทำและผลที่ตามมาจากการกระทำนั้นด้วย แต่ไม่ได้หมายความว่า คุณลักษณะของบุคคลควรถูกกำหนดให้มีน้ำหนักมากกว่าคุณลักษณะของโครงสร้าง โครงสร้างก็ยังคงมีความสำคัญอยู่ แต่ควรสนใจที่ความตั้งใจของคนด้วย ในระดับจุลภาค เขาใช้ทฤษฎีการเลือกอย่างมีเหตุผลโดยมีข้อตกลงเบื้องต้นว่า เมื่อบุคคลมีเป้าหมายและความชอบอย่างหนึ่งซึ่งมีความคงที่ คนจะเลือกชุดของการกระทำขึ้นมาชุดหนึ่งอย่างมีเหตุผลเพื่อบรรลุไปสู่เป้าหมายนั้น เขาเห็นว่าการนำทฤษฎีการเลือกอย่างมีเหตุผลเข้ามาช่วยอธิบายปัญหาทางสังคมระดับมหภาคช่วยให้เข้าใจสิ่งที่ศึกษาได้ดีขึ้น นอกจากนี้ เฮชเตอร์ ยังใช้ทฤษฎีการเลือกอย่างมีเหตุผลไปศึกษาถึงการยึดเหนี่ยวของกลุ่มอีกด้วย

ทฤษฎีการกระทำ (Theory of Action)

ในทฤษฎีทางสังคมวิทยา การกระทำหมายถึงการแสดงออกของมนุษย์ที่มีความมุ่งหมายตั้งใจ และมุ่งให้เกิดผลกระทบต่อมนุษย์อีกคนหนึ่งหรือหลายคน การกระทำตามความหมายดังกล่าวจึง หมายถึงการกระทำทางสังคมเสมอซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการกระทำระหว่างกันทางสังคม แนวความคิดนี้เป็นพื้นฐานของทฤษฎีการกระทำ ทฤษฎีการกระทำเป็นทฤษฎีที่วิเคราะห์ผู้กระทำ สถานการณ์ที่เกิดการกระทำ การระบุเป้าหมายของผู้กระทำ ความคาดหวังและค่านิยมของผู้กระทำ วิธีการที่จะบรรลุเป้าหมายเหล่านั้น ลักษณะของสถานการณ์ และความรู้เรื่องสถานการณ์ของผู้กระทำ เป็นต้น

โคเฮน (Cohen. 1968 : 69) ได้รวบรวมข้อสมมุติฐาน (assumption) ของทฤษฎีการกระทำจากงานเขียนของ ไมสส์ (Mises. 1966) พาร์สัน (Parson. 1946) และ เวเบอร์ (Weber. 1947) ซึ่งแนะนำแบบของการวิเคราะห์เพื่ออธิบายการกระทำหรือการปฏิบัติของบุคคล โดยทั่วไปในสถานการณ์ต่าง ๆ คำว่า "บุคคล" โดยทั่วไปหมายถึง ผู้กระทำหรือผู้กระทำทางสังคม ข้อสมมุติฐานของทฤษฎีการกระทำที่โคเฮนรวบรวมได้มีดังนี้

1. ผู้กระทำมีเป้าหมาย การกระทำของเขาทำไปเพื่อเป้าหมายนั้น
2. การกระทำมักจะเกี่ยวข้องกับการเลือกทางหรือเครื่องมือเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย แม้ว่าบางกรณีจะไม่ปรากฏว่าเป็นการเลือก แต่ก็ยังเป็นไปได้ที่จะเห็นความแตกต่างระหว่างเครื่องมือกับเป้าหมายได้ชัดเจน
3. ผู้กระทำคนหนึ่งมักมีหลายเป้าหมาย การกระทำเพื่อให้บรรลุเป้าหมายหนึ่งส่งผลและได้รับผลกระทบจากการกระทำเพื่อบรรลุเป้าหมายอื่นเสมอ
4. การมุ่งสู่เป้าหมายและการเลือกเครื่องมือ มักเกิดขึ้นภายใต้สถานการณ์ซึ่งกระทบกระเทือนถึงชุดของการกระทำ (course of action)
5. ผู้กระทำจะสร้างข้อสมมุติฐานบางอย่างที่เกี่ยวข้องกับลักษณะของเป้าหมายของเขา และความเป็นไปได้ที่จะบรรลุเป้าหมายนั้น

6. การกระทำได้รับอิทธิพลจากสถานการณ์และความรู้ของผู้กระทำเกี่ยวกับสถานการณ์นั้น
7. ผู้กระทำมีแนวความคิด (idea) และแบบของความรู้บางอย่างซึ่งส่งผลต่อการเลือกรับรู้สถานการณ์
8. ผู้กระทำมีความรู้สึกหรือความพอใจอย่างหนึ่งซึ่งส่งผลต่อการรับรู้สถานการณ์และการเลือกเป้าหมาย
9. ผู้กระทำมีบรรทัดฐาน และค่านิยมอย่างหนึ่ง ซึ่งควบคุมการเลือกเป้าหมายและการจัดลำดับเป้าหมาย

โคเฮนอธิบายเพิ่มเติมว่า เป้าหมายแต่ละคนมีไม่เท่ากัน และในคนหนึ่งเป้าหมายแต่ละเป้าหมายของเขาก็มีความสำคัญต่อเขาไม่เท่ากัน ความสัมพันธ์ระหว่างเป้าหมายมีโครงสร้างที่มั่นคงเป้าหมายหนึ่ง ๆ ต้องไม่มีทางเดียวหรือเครื่องมืออย่างเดียวที่จะทำให้บรรลุเป้าหมายได้ เพราะถ้าเป็นเช่นนั้น เป้าหมายกับเครื่องมือก็ไม่มีอะไรแตกต่างกัน การกระทำเพื่อบรรลุเป้าหมายของบุคคลเป็นการกระทำภายใต้สถานการณ์ทางสังคม ซึ่งมีทั้งสถานการณ์ที่อยู่ภายนอกตัวบุคคลนั้น เช่น ความสัมพันธ์ทางสังคม วัฒนธรรม และ สถานการณ์ที่อยู่ภายในตัวบุคคล ได้แก่ ลักษณะอัตวิสัยที่ได้รับประสบการณ์จากสถานการณ์ดังกล่าว เช่น ความคิด ความรู้สึก และความรู้

ความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์ทางสังคมอาจแตกต่างจากสิ่งที่ปรากฏต่อสายตาของคนอื่น แบบของความรู้ความเข้าใจได้รับอิทธิพลมาจากบรรทัดฐานและค่านิยม ในเรื่องที่คุณต้องเลือก อาจต้องคำนึงถึงโอกาสและเงื่อนไขที่เป็นไปได้ในการเลือก โอกาสและเงื่อนไขส่วนหนึ่งก็เป็นผลมาจากโครงสร้างสังคม

ทฤษฎีนี้มีแนวความตรงกันกับทฤษฎีการเลือกอย่างมีเหตุผลที่ว่า การกระทำของคนมิได้เกิดขึ้นโดยอิสระตามความพอใจอย่างไม่มีจำกัด หากแต่การกระทำของบุคคลเป็นพฤติกรรมที่เกิดจากความตั้งใจของบุคคลที่หวังให้เกิดผลตามเป้าหมายที่ต้องการ ความตั้งใจของบุคคลเป็นความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อ ความรู้สึกนึกคิด และความต้องการปรารถนาของคน ที่อยู่ภายใต้เงื่อนไขทาง

สังคมและการกระทำระหว่างกันทางสังคม ความมีเหตุผลในการกระทำควรพิจารณาจาก ความหมายของการกระทำในความคิดของผู้กระทำเองด้วย นอกจากนี้ในการศึกษาถึงพฤติกรรมโดย ตั้งใจหรือการกระทำของมนุษย์ ควรต้องมีข้อตกลงเบื้องต้นว่ามนุษย์นั้นมีเหตุผลในความเชื่อ ความรู้ ความต้องการ การกระทำ และมีเหตุผลในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ ดังกล่าวด้วย ซึ่งเป็นแนวความคิดที่งานวิจัยนี้นำมาใช้ประโยชน์ในการตั้งข้อตกลงเบื้องต้นในการวิจัย

แนวความคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางสังคมในการผลิต

ความสัมพันธ์ทางสังคมเกิดจากการกระทำระหว่างกันของบุคคลที่เกี่ยวข้องในลักษณะต่อเนื่อง การที่บุคคลมีการกระทำทางสังคมระหว่างกันและกันอย่างต่อเนื่องจนกลายเป็นความสัมพันธ์ทางสังคม ได้โน้มน โคเฮน (Cohen. 1968 : 130-136) อธิบายว่าเนื่องมาจากปัจจัยหลายประการ อาทิเช่น ไม่มีทางเลือกอื่น ไม่ต้องการเสี่ยงจากการเปลี่ยนหรือย้ายกลุ่ม ข้อยึดมั่นทางศีลธรรม การยอมรับ เงื่อนไขโดยไม่ได้ยินชัดขึ้น ถูกบังคับข่มขู่ รับรู้ถึงประโยชน์ที่จะได้รับในปัจจุบันหรือในอนาคตของการอยู่ร่วมสืบไป การเข้าไปพัวพันอยู่ในเครือข่ายของความสัมพันธ์ทางสังคม ความต้องการอยู่ในวัฒนธรรมที่ตนคุ้นเคย ความต้องการความเกี่ยวพันทางสังคมที่แข็งแกร่ง เป็นต้น ปกติแล้ว ความสัมพันธ์ทางสังคมไม่ได้เกิดขึ้นเนื่องจากปัจจัยหนึ่งปัจจัยใดเพียงอย่างเดียว แต่จะสืบเนื่องจาก แรงกดดันของหลายปัจจัย หรืออาจจะทุกปัจจัยที่รวมกันอยู่ในโครงสร้างสังคมนั้น การที่บุคคลจะ กระทำการใด ๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ของตนในกลุ่มหรือระบบสังคมใด ก็เป็นเพราะเขาเห็นว่า มีความเป็นไปได้ที่จะหาเช่นนั้นบนสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เป็นอยู่ และเป็นเพราะว่าลักษณะของ ผลประโยชน์ของเขาถูกกำหนดให้เป็นของเขาภายในระบบดังกล่าว ผลประโยชน์เหล่านั้นอาจเป็น การควบคุมทรัพยากรด้านวัตถุ หรือ การได้รับเกียรติ การได้รับการยกย่องนับถือ หรืออำนาจ

การที่บุคคลย้ายจากกลุ่มสังคมหนึ่งไปอยู่กับอีกกลุ่มสังคมหนึ่ง หรือเลือกที่จะไม่ร่วมอยู่ในกลุ่ม สังคมหนึ่ง ก็เป็นสิ่งที่บุคคลทำได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าอย่างไรหนจะได้รับการเปิดโอกาสให้ทำ โดยทั่วไป บุคคลจะย้ายออกจากกลุ่มหนึ่งได้ถ้าภายในกลุ่มที่ข้อยึดมั่นและลักษณะบางข้อของสังคมลักษณะที่ใช้ร่วมกันในการ

กระตุ้นเตือนให้คนตระหนักและรักษาข้อมูลดังกล่าวไว้

อย่างไรก็ตาม ความเกียจคร้านที่แข็งแกร่งที่สุดและข้อมูลมัดที่แน่นเหนียวซึ่งที่สุดก็อาจแตกหักได้ หากบุคคลเห็นว่ามีโอกาสอื่นที่ดีกว่า และผลประโยชน์ที่จะได้รับจากการย้ายออกไปนั้นมีมากกว่า ถึงกระนั้น อาจมีบางคนไม่เต็มใจที่จะกระทำการใด ๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งโอกาสและผลประโยชน์ดังกล่าว หากได้พิจารณาเห็นว่าสิ่งที่มีอยู่แล้วในมือย่อมมั่นคงปลอดภัยกว่าสิ่งที่"อาจ"มี หรือ"คาดว่าจะ"มีในอนาคต การเปลี่ยนแปลงจากสิ่งแวดล้อมอย่างหนึ่งไปสู่สิ่งแวดล้อมใหม่ต้องได้รับการดึงดูดใจอย่างมากจากความคาดหวังว่าจะได้รับประโยชน์อย่างแท้จริง ดังนั้นกล่าวได้ว่าเงื่อนไขที่ทำให้คนอยู่ร่วมในสังคมต่อไปก็คือ ข้อมูลมัด ความเป็นปึกแผ่น และการยึดเหนี่ยวของสังคมนั้น

ในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจด้านการผลิต ไม่เพียงแต่จะมีการกระหึกระหือรือระหว่างคนกับธรรมชาติหรือวัตถุที่ใช้เป็นปัจจัยการผลิตเพื่อให้ได้มาซึ่งผลผลิตเท่านั้น แต่ยังมีมีการกระหึกระหือรือระหว่างคนด้วยกัน คนจะผลิตได้ก็ด้วยความร่วมมือกันในวิธีทางใดวิธีทางหนึ่ง มีการติดต่อและมีความสัมพันธ์กันในรูปแบบหนึ่ง ความสัมพันธ์ทางสังคมที่ผู้ผลิตมีต่อกันในสถานการณ์ที่เขาแลกเปลี่ยนกิจกรรมและมีส่วนร่วมในการผลิตทั้งหมด จะแตกต่างกันไปตามลักษณะของปัจจัยการผลิต เมื่อลักษณะของปัจจัยการผลิตเปลี่ยนแปลงไป รูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมก็จะเปลี่ยนแปลงไปด้วย(คาร์ล มาร์กซ เขียน , กานพล ศรีณอม และ วิทยากร เขียงกุล (แปล). 2526 : 94-95)

แนวความคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางสังคมในการผลิตมาจากหลักธรรมชาติขั้นพื้นฐานที่ว่า การที่คนเราจะทำการผลิตเพื่อให้ตัวเองมีชีวิตอยู่ได้นั้น คนเราจำเป็นต้องเข้าไปมีความสัมพันธ์ลักษณะใดลักษณะหนึ่งกับคนอื่น ๆ ภาษาได้เงื่อนไขของระดับการพัฒนาของปัจจัยการผลิตหรือผลผลิต อันได้แก่วัตถุดิบ ผลผลิตขั้นสุดท้าย วิธีการทำงานทั้งหมดที่ใช้ในการขยายการผลิต เครื่องมือ และความรู้ความชำนาญที่เกี่ยวข้อง (Campbell. 1981 : 123) ความสัมพันธ์ในการผลิตทั้งหมดประกอบกันเป็นโครงสร้างทางเศรษฐกิจของสังคม (Bottomore and Rubel. 1961 : 67) ดังนั้นการศึกษาถึงโครงสร้างทางเศรษฐกิจของสังคมใด จึงควรมุ่งศึกษาถึงความสัมพันธ์ทางสังคม

ในการผลิตของสังคมนั้น

แนวโน้มของการผลิตในสังคมไทยไม่ใช่กระบวนการผลิตแบบสมบูรณ์ในตัวเอง แต่จะมีการแบ่งส่วนการผลิตออกเป็นส่วน ๆ มอบให้หน่วยการผลิตต่าง ๆ แล้วนำมาประกอบเป็นผลผลิตสุดท้ายที่สมบูรณ์ แนวความคิดเกี่ยวกับการผลิตแบบนี้มีมานานแล้ว เดอร์ไคม์ (Durkheim) นักสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศสเขียนไว้ใน *The Division of Labour in Society* (1893) ว่า การผลิตแบบแบ่งงานกันทำมีหน้าที่ประโยชน์ต่อการจัดระเบียบของสังคมที่ซับซ้อน โดยทัศนะของเดอร์ไคม์แล้วมนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่อยู่ภายใต้โครงสร้างสังคม พฤติกรรม ความคิด การกระทำของคน ล้วนเป็นผลมาจากอิทธิพลของสังคมทั้งสิ้น สังคมดำรงอยู่ได้ก็ต่อเมื่อส่วนต่าง ๆ ในสังคมต่างทำหน้าที่ของตนตามที่ได้รับมอบหมายจากสังคม และ ผูกพันอาศัยซึ่งกันและกัน เดอร์ไคม์แบ่งสังคมออกเป็น 2 รูปแบบ คือ สังคมแบบเรียบง่ายและสังคมที่ซับซ้อน

ในสังคมแบบเรียบง่าย ประชากรมีน้อย อาศัยอยู่อย่างกระจัดกระจาย สมาชิกของสังคมมีลักษณะและทำกิจกรรมต่าง ๆ เหมือน ๆ กัน การรวมกลุ่มเป็นกลุ่มเล็ก ๆ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มต่าง ๆ มีน้อยมาก ระบบสังคมแบบนี้เป็นระบบสังคมที่มีเอกพันธ์แบบเป็นส่วน ๆ (segments homogenous) แต่ละส่วนของระบบสังคมมีความคล้ายคลึงซึ่งกันและกัน (Campbell. 1981 : 154 citing *The Division of Labour* : 181 ;) ความสัมพันธ์ในสังคมเป็นแบบเครือญาติในทางสถาบัน การรวมกันเป็นไปอย่างแน่นแฟ้น กฎและความต้องการของสถาบันต่าง ๆ ในสังคมไม่มีความแตกต่างกัน ทุกอย่างเป็นไปตามประเพณี และมีการควบคุมอย่างใกล้ชิด จนสมาชิกในสังคมรู้ชัดเจนถึงสถานภาพ บทบาทของตน และบรรทัดฐานของสังคมว่าเป็นเช่นไร ผู้คนจะมีความรู้สึกนึกคิดเหมือนกัน การยึดเหนี่ยวในสังคมเป็นแบบกลไก (mechanical solidarity) คือ การรวมกันของส่วนต่าง ๆ ของสังคมจากลักษณะและหน้าที่ที่เหมือน ๆ กัน

ส่วนสังคมที่ซับซ้อนนั้น ตรงกันข้ามกับสังคมแบบเรียบง่าย ประชากรหนาแน่น กลุ่มทางสังคมมีโครงสร้างแตกต่างกันไป และมีมากมายหลายกลุ่ม สังคมจะยึดเหนี่ยวกันแบบอินทรีย์

(organical solidarity) คือจะรวมเอาส่วนต่าง ๆ เข้าไว้ด้วยกันในลักษณะพึ่งพาสนับสนุนซึ่งกันและกัน การจัดแจงเชิงสถาบันมีลักษณะและหน้าที่เฉพาะอย่าง ทำให้คนที่อยู่ในระบบสังคมมีหน้าที่เฉพาะตัว ขณะเดียวกันก็ต้องพึ่งพาอาศัยกัน เช่นเดียวกับอวัยวะของร่างกาย ไม่มีใครหรือสถาบันใดอยู่ได้โดยลำพัง ความชำนาญเฉพาะอย่างมีอยู่ในทุกด้านของสังคมไม่เพียงแต่เศรษฐกิจเท่านั้น ซึ่งจะมีหน้าที่ต่อกันเพื่อให้สังคมทั้งหมดดำรงอยู่ได้

การแบ่งงานกันทำในการผลิตในความคิดของเดอว์โคมแล้วเป็นความร่วมมือกันของคนที่มีความชำนาญเฉพาะอย่างแตกต่างกันไป เพื่อเป้าหมายของสังคมร่วมกัน การพัฒนาความร่วมมือในการผลิตทางอุตสาหกรรมจะเสริมสร้างบรรทัดฐานรูปแบบใหม่ของชีวิตสังคม ช่างให้คนที่มีความสามารถเพียงด้านใดด้านหนึ่งก็สามารถอยู่ร่วมกับคนอื่น ๆ ในสังคมได้อย่างมีหน้าที่ประโยชน์ต่อกัน ดังนั้นการที่คนในชนบทซึ่งมีทุนน้อย ทักษะฝีมือต่ำ ไม่มีความรู้ความสามารถในเชิงการค้าและการจัดการ กับนายทุนในเมืองที่มีทุนมากกว่า มีความเชี่ยวชาญทางการค้าและการจัดการ จึงอยู่ร่วมกันในระบบการผลิต พึ่งพาซึ่งกันและกัน และทำหน้าที่ประโยชน์แก่สังคมโดยรวมได้ ความสัมพันธ์ในการผลิตเป็นแบบร่วมมือประสานกันซึ่งแต่ละคนถูกกำหนดหน้าที่โดยสังคม

แต่มาร์กซ์(Marx) กลับเห็นเป็นตรงข้าม ทฤษฎีทางสังคมของมาร์กซ์มองว่าแบบและความสัมพันธ์ทางสังคมในการผลิตเป็นตัวกำหนดลักษณะทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมของสังคมนั้น เขาเห็นว่ามนุษย์เป็นแรงงานที่มีประสิทธิภาพ แต่แบบและความสัมพันธ์ในการผลิตมาจากระดับผลิตภาพของแรงงานลง มาร์กซ์กล่าวว่าธรรมชาติของการผลิตอุตสาหกรรมก็คือการแบ่งแรงงานในการผลิตออกเป็นส่วน ๆ ให้ทำงานเฉพาะอย่างประสานสอดคล้องเป็นจังหวะกับส่วนอื่น ๆ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต ลดการสูญเสียเวลาในการเคลื่อนย้ายจากการทำงานหนึ่งไปทำงานอีกอย่างหนึ่ง แรงงานจึงถูกแยกออกจากความมีประสิทธิภาพ ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องทำทุกอย่างด้วยมือของตัวเอง คนเพียงแต่ทำหน้าที่ของตนให้ดีที่สุดและประสานการผลิตกับคนอื่นได้ ก็ถือว่าเป็นแรงงานที่มีประสิทธิภาพ หน้าที่ในการผลิตจะถูกแบ่งออกให้ฝ่ายที่สุด เพื่อประหยัดค่าใช้จ่ายของนายทุนในการฝึกทักษะให้กับแรงงาน ความรู้ในระบบการผลิตเป็นทรัพย์สินของเจ้าของปัจจัยการผลิต คนงานถูกแปลงรูปเป็นเพียง

ส่วนฝ่ายที่มีชีวิตของเครื่องจักรเท่านั้น การแบ่งงานเช่นนี้เป็นการคุกคามเข้าไปถึงรากฐานของชีวิตบุคคล คนไม่มีโอกาสที่จะพัฒนาทักษะตามศักยภาพที่มี รวมทั้งไม่มีความสัมพันธ์ใด ๆ ต่อผลผลิตของเขาเอง เพราะสินค้าที่ผลิตได้นั้นเป็นผลผลิตของสังคมอันเกิดจากการทำงานร่วมกันกับคนอื่น จนไม่อาจบอกได้ตนเป็นผู้ผลิต ความสัมพันธ์ทางสังคมในการผลิตมีลักษณะของการแบ่งชั้นทางสังคมตามความสัมพันธ์ที่มีต่อปัจจัยการผลิต กล่าวคือ แบ่งออกเป็น 2 ชั้น คือชนชั้นที่เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต และชนชั้นที่ไม่ได้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต ทำให้เกิดความขัดแย้งในผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่นำไปสู่ชนชั้นฝ่ายหนึ่งและทำลายล้างอีกฝ่ายหนึ่งเสมอ (Rattansi. 1982 ; Campbell. 1981 : 113-138)

ในระบบการผลิตแบบเหมาช่วง มาร์กซชี้ว่า ถึงแม้จะเป็นการผลิตที่บ้าน ไม่ใช่ว่าผลิตตามระบบสายพานในโรงงาน แต่ผู้ผลิตก็เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตเพียงบางส่วน และวิธีการผลิตก็เหมือนกับคนงานในโรงงานที่ร่วมกันทำงานเพียงส่วนหนึ่งของกระบวนการผลิตมากกว่าจะผลิตสินค้าจนเสร็จสมบูรณ์เหมือนช้างมีมือในอดีต (Scott. 1979 : 110 ; citing Marx. 1970, vol.1 : 473) ยิ่งกว่านั้นยังทำให้เกิดรูปแบบการขูดรีดแรงงานในครอบครัวโดยเด็กจะถูกบังคับให้เข้าช่วยพ่อแม่ทำงานโดยไม่ได้รับค่าจ้าง โอกาสจะพัฒนาทักษะก็ไม่แตกต่างกับคนงานในโรงงาน คือไม่มีโอกาสจะพัฒนาทักษะนอกเหนือจากที่กระบวนการผลิตกำหนดไว้ให้เป็นหน้าที่ของตน อีกทั้งต้องพึ่งพิงนายทุนตลอดไป

สรุปได้ว่า ความสัมพันธ์ทางสังคมในการผลิตของระบบรับช่วงการผลิต มีผู้เห็นแตกต่างกัน ฝ่ายหนึ่งเห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างระบบดังกล่าวทำให้เกิดการยึดเหนี่ยวแบบพึ่งพาและกันในด้านสังคมตอบสนองความชำนาญเฉพาะอย่างของมนุษย์ แต่อีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่าความสัมพันธ์ดังกล่าวจะนำไปสู่ความขัดแย้งอันเนื่องมาจากการเอารัดเอาเปรียบของผู้ครอบครองปัจจัยการผลิตที่มีต่อแรงงานรับจ้าง และเป็นการทำลายประสิทธิภาพในการผลิตของคน การวิจัยนี้ต้องการจะศึกษารูปแบบของการแบ่งงานของการเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป ว่ามีแนวโน้มจะเป็นการแบ่งงานที่ก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการผลิต และการพึ่งพาอาศัยกันตามความชำนาญเฉพาะอย่าง หรือมีแนวโน้มจะเป็นการแบ่งงานเพื่อ

เกิดประโยชน์กับผู้อื่นได้เสีย โดยที่ผู้รับจ้างงานเป็นฝ่ายถูกเอาเปรียบและไม่มีโอกาสที่จะพัฒนาฝีมือและทักษะ เพื่อช่วยตัวเองเลื่อนขั้นทางสังคมสูงขึ้นได้

ทฤษฎีเครือข่ายสังคม

เครือข่ายสังคม หมายถึงกลุ่มของความสัมพันธ์ที่บุคคลกลุ่มหนึ่งมีต่อกันและกัน ลักษณะของความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นสามารถนำไปใช้อธิบายพฤติกรรมของบุคคลเหล่านี้ได้ (Mitchel. 1969 : 2) หรืออีกความหมายหนึ่งคือ ชุดของการเชื่อมโยงซึ่งกันและกันระหว่างบุคคล ที่ก่อให้เกิดสายใยผูกพันของครอบครัว เพื่อน และคนรู้จักในช่วงชีวิตของคน (Popenoe. 1986 : 113-114) เครือข่ายสังคมอาจเปรียบได้กับภาพของจุดต่าง ๆ ที่มีการเชื่อมโยงกันด้วยเส้นตรงหลาย ๆ เส้น จุดคือบุคคล และเส้นตรงคือสายสัมพันธ์ บุคคลแต่ละคนจึงเป็นเสมือนจุดศูนย์กลางที่มีสายสัมพันธ์กับจุดหรือบุคคลอื่นที่มีสายสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ต่อไปอีกที่บุคคลตรงจุดศูนย์กลางไม่รู้จัก

ความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างกันและกันของบุคคลต่าง ๆ ที่อยู่ในเครือข่ายสังคมนั้น เป็นความสัมพันธ์ในทุกระดับ ที่บุคคลทั้งหมดในเครือข่ายสังคมมีต่อกัน ทั้งระบบเศรษฐกิจ การแต่งงาน เครือญาติ การเมือง และอื่น ๆ ส่วนพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ทางสังคมขึ้นได้แก่การไปมาหาสู่ การเยี่ยมเยียน การปรึกษาหารือ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เครือข่ายสังคมของบุคคลหนึ่ง ๆ จึงเปรียบเสมือนสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคลนั้น ๆ ขณะเดียวกัน บุคคลนั้น ๆ ก็เปรียบเสมือนส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อมทางสังคมของบุคคลอื่น ๆ ในเครือข่ายสังคม ซึ่งสามารถส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมของผู้อื่นด้วยเช่นกัน

ความสัมพันธ์ทางสังคมที่บุคคลมีต่อกันและกันภายในเครือข่าย เมื่อเริ่มจากบุคคลที่เป็นจุดศูนย์กลาง ก็จะขยายวงกว้างออกไปได้หลายปริมณฑลตามขั้นตอนของวงจรชีวิต สถานภาพและบทบาทของบุคคลผู้นั้น จนเกิดปัญหาคือว่าเมื่อจะหาการศึกษาเครือข่ายสังคม จะมีวิธีการใดบ้างที่จะช่วยระบุขอบเขตของเครือข่ายสังคมนั้นได้

บาร์นส์ (นิมพัลย์ ปรีดาสวัสดิ์ และวาทีนิ บุญชะลิกย์. 2533 : 349-351 ; อ้างอิงมาจาก Barnes. 1986) เสนอแนวคิดในการศึกษาเครือข่ายว่า ความสัมพันธ์ทางสังคมก่อให้เกิดเครือข่ายรวมและเครือข่ายย่อย ซึ่งเครือข่ายย่อยก็คือความสัมพันธ์ส่วนหนึ่งในหลาย ๆ ส่วนของเครือข่ายรวม โดยที่เครือข่ายนั้นต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานหลักเกณฑ์เดียวกับเครือข่ายรวม หลักเกณฑ์นี้อาจตั้งอยู่บนพื้นฐานความสัมพันธ์ทางด้านเศรษฐกิจ เครือญาติ การเมือง หรือระบบย่อยอื่น ๆ ของสังคม เครือข่ายรวมเปรียบเสมือนระบบสังคมใหญ่ และเครือข่ายย่อยเปรียบเสมือนระบบสังคมย่อยในการศึกษาเครือข่ายเราอาจศึกษาเครือข่ายย่อยได้ นอกจากนั้นบาร์นส์ยังได้เสนอเกี่ยวกับเครือข่ายตรงและเครือข่ายอ้อม โดยให้ความหมายเครือข่ายตรงว่า หมายถึงการติดต่อโดยตรงของบุคคลที่มีกับผู้อื่น ได้แก่ ครอบครัว ญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน และผู้ร่วมงาน ซึ่งบุคคลเหล่านี้มักมีการติดต่อกันสม่ำเสมอ ส่วนเครือข่ายอ้อมนั้น บาร์นส์หมายถึงการเกี่ยวข้องกับติดต่อของบุคคลที่มีต่อผู้อื่นทางอ้อมโดยที่บุคคลที่เป็นจุดศูนย์กลางอาจไม่รู้ถึงบุคคลนั้นโดยตรง แต่สามารถติดต่อผ่านสมาชิกที่อยู่บนเครือข่ายตรงของตนได้ แนวความคิดของบาร์นส์ช่วยให้เห็นเส้นใยของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลได้ชัดเจนว่า มีการติดต่อกันอย่างไร ผ่านใครบ้าง แต่จะไม่เห็นความแน่นแฟ้นของความสัมพันธ์ดังกล่าว เพราะคนที่ติดต่อกับโดยตรงอาจไม่ใช่คนที่อยู่ใกล้ติดสนิทสนมก็ได้

แนวความคิดของโบเชแวง(นิมพัลย์ ปรีดาสวัสดิ์ และวาทีนิ บุญชะลิกย์. 2533 : 355 ; อ้างอิงมาจาก Boissevain. 1974) เสนอว่าในการศึกษาเครือข่ายของบุคคลต้องเริ่มที่บุคคลที่เป็นจุดศูนย์กลาง และต้องกำหนดลงไปว่าเครือข่ายที่ตนจะศึกษานั้นมีขอบเขตมากน้อยเพียงใด พร้อมกับต้องตั้งข้อสังเกตประเภทของบุคคลหรือกลุ่มบุคคล ซึ่งบุคคลตรงจุดศูนย์กลางมีความสัมพันธ์ด้วย โดยอาศัยระยะห่างทางสังคม (social distance) เป็นเกณฑ์ในการแบ่ง โบเชแวงให้แนวคิดที่ว่าเครือข่ายบุคคลควรประกอบด้วยปริมาณที่สำคัญ ๆ อย่างน้อย 3 ปริมาณ คือ ปริมาณแรก ควรประกอบไปด้วยบุคคลที่ใกล้ชิดกับบุคคลศูนย์กลางมากที่สุด อันได้แก่ ญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง ซึ่งเรียกได้ว่า เครือข่ายใกล้ชิด (intimate network) ปริมาณที่สอง ได้แก่ เครือข่ายรอง (effective network) ซึ่งประกอบไปด้วยบุคคลต่าง ๆ ที่บุคคลศูนย์กลางรู้จักคุ้นเคยน้อยกว่ากลุ่มแรก และปริมาณที่สาม ได้แก่ กลุ่มบุคคลที่บุคคลศูนย์กลางไม่รู้จักรับโดยตรง แต่สามารถติดต่อสัมพันธ์

ด้วยได้ดำเนินการโดยผ่านเครือข่ายใกล้ชิดอีกทีหนึ่ง เรียกว่าเครือข่ายขยาย (extended network) การแบ่งปริมณฑลของเครือข่ายบุคคลซึ่งเสนอโดยโบเชแวงนี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการใช้ระดับความผูกพัน และภาระหน้าที่ที่มีต่อกันและกันเป็นหลัก เป็นแนวความคิดที่สามารถนำมาใช้วิเคราะห์พื้นฐานของ พฤติกรรมของบุคคลภายใต้ความสัมพันธ์ที่แตกต่างกันได้ และทำให้ทราบถึงความแน่นอนของความ สัมพันธ์ทั้งที่มีอยู่ระหว่างบุคคลศูนย์กลางกับคนในปริมณฑลต่าง ๆ อย่างไรก็ตาม แนวความคิดนี้ยัง ทำให้เห็นภาพของการติดต่อไม่ชัดว่าคนในปริมณฑลต่าง ๆ มีความสัมพันธ์กันในลักษณะใด

ผู้วิจัยจึงรวมเอาข้อดีของทั้งสองแนวความคิดดังกล่าวมาใช้ในการวิจัยครั้งนี้ โดยการแบ่ง ปริมณฑลของเครือข่ายออกเป็น ๓ ระดับตามแนวความคิดของโบเชแวง แล้วศึกษาลักษณะการติดต่อ ระหว่างบุคคลที่อยู่ศูนย์กลางกับคนที่อยู่ในปริมณฑลระดับต่าง ๆ ว่าเป็นการใช้เครือข่ายทางตรงหรือ ทางอ้อม ถ้าเป็นทางอ้อมผ่านใครบ้าง ตามแนวความคิดของบาร์นส์ และจะคุยด้วยว่าบุคคลใน เขตปริมณฑลต่าง ๆ มีความสัมพันธ์กันหรือไม่ในลักษณะใด

ในการวิเคราะห์เครือข่ายสังคมไม่เพียงแต่จะศึกษาถึงการดำรงอยู่ของสายใยของความ สัมพันธ์ทางสังคมระหว่างบุคคลเท่านั้น แต่ยังจะเน้นที่ความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างบุคคลที่ดำรง อยู่ในเครือข่ายสังคมว่าจะส่งผลต่อพฤติกรรมซึ่งกันและกันอย่างไร ซึ่งต้องอาศัยปัจจัยเรื่องรูปแบบ มาอธิบายพฤติกรรมด้วย ได้แก่ลักษณะทางด้านเนื้อหาและปริมาณของความสัมพันธทางสังคมของ บุคคลภายในเครือข่ายนั่นเอง ซึ่งเรื่องนี้ปอปโนว์ (Popenoe. 1986 : 114-115) ได้เสนอ ลักษณะของความสัมพันธที่สามารถนำมาเป็นกรอบในการศึกษาวิเคราะห์เครือข่ายสังคมไว้ 3 ลักษณะ ด้วยกันคือ

1. ความเกี่ยวพันกันภายในเครือข่าย หมายถึงความเกี่ยวข้องของบุคคลในเครือข่าย ซึ่งมีได้ตั้งแต่ความเกี่ยวพันกันอย่างหลวม ๆ ไปจนถึงความเกี่ยวพันกันอย่างเหนียวแน่นหรือเข้มข้น เวลล์แมน (Wellman. 1979) ศึกษาถึงความเกี่ยวพันกันภายในเครือข่ายโดยให้บุคคลระบุถึงบุคคล ที่เขารู้สึกสนิทสนมที่สุด ว่าเป็นใคร อยู่ที่ไหน เกี่ยวข้องกันอย่างไร ติดต่อกันด้วยวิธีใด รวมทั้ง

คำถามอื่น ๆ เกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางสังคม พบว่าคนที่มีปริมาณของเครือข่ายมากกว่าหนึ่ง ปริมาณจะมีความความเกี่ยวพันกันคนเครือข่ายนั้นน้อยกว่าคนที่มีปริมาณของเครือข่ายเพียงหนึ่ง ปริมาณ

2. ความสัมพันธ์เชิงซ้อน (Multistrained) หมายถึงจำนวนของบทบาทที่บุคคลมีในการติดต่อกัน บุคคลจะมีหลายบทบาทที่ต้องกระทำในชีวิตประจำวัน ในการมีแต่ละบทบาทเขาได้พบปะรู้จักกับบุคคลอื่นที่มีบทบาทอย่างหนึ่ง และบางครั้งเขาก็ได้พบกับบุคคลเดิมนี้ในบทบาทอื่น ๆ อีก การที่บุคคลสองคนมีความสัมพันธ์กันเพียงบทบาทเดียว เรียกว่าความสัมพันธ์เชิงเดี่ยว (Single strained) และการที่บุคคลสองคนมีความสัมพันธ์กันหลายบทบาท เรียกว่าความสัมพันธ์เชิงซ้อน (Multistrained) ฟิชเชอร์ (Fischer. 1982) พบว่า คนยังมีเครือข่ายสังคมกว้างใหญ่เท่าไร ก็ยังมีความสัมพันธ์เชิงซ้อนมากขึ้นเท่านั้น

3. ความเข้มแข็งหรืออ่อนแอของความเกี่ยวพัน (Strong or weak ties) ความเกี่ยวพันที่เข้มแข็งคือ ความผูกพันที่ต้องทุ่มเทเวลาให้กับความสัมพันธ์ มีความตั้งใจที่เกิดจากความรู้สึก มีความไว้วางใจกันและกัน และมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ความเกี่ยวพันที่อ่อนแอ คือความผูกพันที่บุคคลทุ่มเทตัวเองให้กับความสัมพันธ์นั้นน้อย เช่นคนที่เป็เนียงคนรู้จัก (Granovetter. 1973 ; 1983) นักสังคมวิทยาส่วนใหญ่สนใจความเกี่ยวพันที่เข้มแข็ง ซึ่งกรานอเวตเตอร์ (Granovetter) เสนอว่าไม่ควรประเมินความเกี่ยวพันที่อ่อนแอต่ำเกินไป เพราะความเกี่ยวพันที่อ่อนแอนี้แหละที่ทำให้คนยังคงถูกโยงไว้กับสังคมใหญ่ได้ หากไม่มีความเกี่ยวพันที่อ่อนแอนี้ คนบางคนอาจถูกโดดเดี่ยวออกไปจากเครือข่ายสังคม ในงานวิจัยของเขาพบว่า คนที่เปลี่ยนงานได้ทราบข่าวงานใหม่จากการติดต่อทางสังคม และในหลายกรณีเป็นการติดต่อในบริเวณริมขอบของเครือข่ายสังคมเท่านั้น

ส่วนเบเซแวง (ชาติชาย ณ เชียงใหม่. 2533 : 212-214 : 28-44 ; อ้างอิงมาจาก Boissevain. 1974) เสนอไว้หกเหนือจากข้างต้น อีก 3 ประการ คือ

1. ความสัมพันธ์ทางสังคมที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการแลกเปลี่ยน (Transactional content) สิ่งที่มาแลกเปลี่ยนในความสัมพันธ์ทางสังคมคือ สิ่งของและน้ำใจที่มีการแลกเปลี่ยนกันระหว่างคนสองคนในการแสดงบทบาทแต่ละบทบาท สิ่งที่แลกเปลี่ยนกันนี้ไม่เพียงขึ้นอยู่กับบรรทัดฐานสังคมที่มีอยู่ในแต่ละบทบาทเท่านั้น หากยังขึ้นอยู่กับว่าบุคคลแสดงบทบาทนั้นจะตัดสินใจมีพฤติกรรมอย่างไรด้วย เพราะถึงแม้ว่าในแต่ละบทบาทจะมีบรรทัดฐานและความคาดหวังกำหนดว่าควรจะทำอะไรแลกเปลี่ยนสิ่งใดกันบ้าง แต่ในทางปฏิบัติแล้วมิได้เป็นเช่นนั้นเสมอไป ดังนั้นจึงจำเป็นต้องแสดงให้เห็นว่าในความสัมพันธ์กันตามบทบาทหนึ่งคู่สัมพันธ์มีการแลกเปลี่ยนสิ่งใดบ้าง สิ่งแลกเปลี่ยนที่แสดงให้เห็นถึงเนื้อหา ได้แก่ การทักทาย การสนทนา การเขียนเขียน การช่วยเหลือการทำงาน การให้บริการส่วนบุคคล และการช่วยเหลือทางการเงิน สิ่งเหล่านี้ไม่เพียงแต่ช่วยทำให้เข้าใจว่าบุคคลหนึ่งให้ความสำคัญแก่ความสัมพันธ์ที่มีต่ออีกบุคคลหนึ่งมากน้อยเพียงใด แต่ยังช่วยทำให้เห็นว่าเขาได้รับผลประโยชน์อะไรตอบแทนจากความสัมพันธ์ดังกล่าว

2. ความสัมพันธ์ทางสังคมในลักษณะการแลกเปลี่ยน (Directional flow)
การแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างบุคคลสองคน อาจมีลักษณะของการให้และการรับที่สมดุลกัน หรือให้มากกว่ารับ หรือรับมากกว่าให้ ลักษณะการให้และการรับเป็นเครื่องชี้อีกอันหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่า บุคคลแต่ละคนให้ความสำคัญแก่ความสัมพันธ์ที่มีต่ออีกบุคคลหนึ่งอย่างไร หากมีการให้และการรับในปริมาณที่เท่าเทียมกัน ก็แสดงว่าบุคคลที่มีความสัมพันธ์นั้นมีความใกล้ชิดกันในระดับเท่าเทียมกัน แต่หากความสัมพันธ์ที่มี การให้และการรับไม่เท่าเทียมกัน ผู้ที่ให้มากกว่าย่อมมีความใกล้ชิดกันและเกียติภูมิสูงกว่าผู้รับ เช่นในระบบอุปถัมภ์ ลักษณะของการให้และการรับก็เป็นเครื่องชี้อย่างหนึ่งถึงคุณภาพของความสัมพันธ์นั้น

3. ความถี่และระยะเวลาของความสัมพันธ์ (Frequency and duration of relationship) หมายถึงจำนวนครั้งที่พบหรือไปมาหาสู่กัน และระยะเวลาที่รู้จักกัน การได้พบปะกันบ่อยครั้ง และรู้จักกันมาเป็นเวลานาน จะช่วยให้คนรู้ลึกซึ้งกันมากขึ้น ระยะเวลาจึงเป็นเครื่องชี้ถึงคุณภาพที่ดีอีกตัวหนึ่ง เพราะจะช่วยให้รู้ว่าคนได้ทุ่มเทเวลาให้กับความสัมพันธ์มากน้อย

เพียงใด

หลักการ (Principle) ของการวิเคราะห์เครือข่าย เวลล์แมน (Wellman, 1983) ได้สรุปไว้เป็นข้อ ๆ ดังนี้

1. สิ่งที่เกี่ยวข้องระหว่างผู้กระทำ พฤติกรรมแล้วจะมีสัดส่วนรับกันทั้งในด้านเนื้อหาและปริมาณ กล่าวคือคนที่มีความแตกต่างเปลี่ยนกันมาก ก็จะมีการติดต่อกันบ่อยครั้งและติดต่อกันอยู่เป็นเวลานาน
2. ความเกี่ยวข้องกันระหว่างบุคคลต้องวิเคราะห์ภายในบริบทของโครงสร้างของเครือข่ายใหญ่
3. การสร้างสายสัมพันธ์ทางสังคมให้เป็นโครงสร้างนำไปสู่เครือข่ายหลายชนิด ในด้านหนึ่งคือเครือข่ายส่งผ่านกันได้ เช่น ถ้ามีการเชื่อมโยงระหว่าง ก ข และ ข ค ก็จะมีการเชื่อมโยงระหว่าง ก ค ด้วย ทำให้เกิดสายสัมพันธ์ระหว่าง ก ข ค อีกด้านหนึ่ง จำนวนเส้นเชื่อมที่จะมีได้และความเข้มข้นที่จะเป็นได้ มีขีดจำกัดอยู่ ซึ่งทำให้เห็นขอบเขตที่ชัดเจนของกลุ่มเครือข่ายที่แยกออกจากกลุ่มเครือข่ายอื่น
4. การดำรงอยู่ของกลุ่มเครือข่ายนำไปสู่ความจริงที่ว่า แต่ละกลุ่มอาจมีการเชื่อมโยงระหว่างกัน เช่นเดียวกับระหว่างบุคคล
5. ในระบบที่มีการแจกจ่ายทรัพยากรหาหากไม่เท่าเทียมกัน ความเกี่ยวข้องกันระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ จะมีลักษณะไม่เป็นสัดส่วนรับกัน
6. การจัดสรรทรัพยากรหาหากไม่เท่าเทียมกัน นำไปสู่การร่วมมือและการแข่งขัน

ในการวิจัยครั้งนี้ ใช้แนวความคิดเครือข่ายสังคมมาวิเคราะห์เครือข่ายสังคมของเศรษฐกิจนอกระบบภาษีกิจการรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป โดยมีผู้แจกจ่ายงานเป็นบุคคลศูนย์กลางของเครือข่าย เนื่องจากสายสัมพันธ์ระหว่างผู้แจกจ่ายงานกับผู้รับจ้างในหมู่บ้านมีปริมาณของเครือข่ายอย่างไรตามแหล่งของผู้รับจ้างหนาแน่นอยู่บริเวณตลาด ลักษณะการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างกันเป็นเครือข่ายแบบตรงหรือแบบอ้อม ถ้าเป็นแบบอ้อมการติดต่อต้องดำเนินผ่านใคร บุคคลที่เป็นคนกลาง

อยู่ในปริมาณตลาดในเครือข่าย ความสัมพันธ์ทางสังคมของบุคคลที่อยู่ในเครือข่ายดังกล่าวส่งผลต่อพฤติกรรมซึ่งกันและกันอย่างไร โดยอาศัยลักษณะความสัมพันธ์ที่นำมาเป็นกรอบในการศึกษาวิเคราะห์ ดังนี้ ความสัมพันธ์ที่เกิดจากจำนวนบทบาทของคู่สัมพันธ์ซึ่งมีต่อกัน ความสัมพันธ์ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการแลกเปลี่ยน ความสัมพันธ์ทางสังคมในลักษณะเท่าเทียมและไม่เท่าเทียม ความถี่และระยะเวลาของความสัมพันธ์ โดยจะวิเคราะห์ลักษณะของโครงสร้างของเครือข่ายรวมไปด้วย ซึ่งได้แก่ ขนาดของเครือข่าย ความหนาแน่นภายในเครือข่าย ความเกี่ยวพันภายในเครือข่าย ตำแหน่งของบุคคลในเครือข่ายและกลุ่มของความสัมพันธ์ของบุคคลในเครือข่าย

ทฤษฎีการเข้าถึง (Theory of Access)

การแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการในระบบตลาดที่มีการแข่งขันโดยมีสื่อกลางแลกเปลี่ยนคือ เงินตรา ปัจจัยที่เกี่ยวข้องในระบบการแลกเปลี่ยนที่สำคัญคือ ปริมาณสินค้าและบริการที่มีจำหน่ายหรืออุปทาน ความต้องการในสินค้าและบริการนั้นหรืออุปสงค์ ราคาที่เป็นจุดสมดุลของอุปสงค์และอุปทานดังกล่าว และความสามารถทางเศรษฐกิจของผู้ซื้อสินค้าและบริการดังกล่าว ในระบบตลาดเช่นนี้ไม่มีปัญหาในเรื่องการเข้าถึงแต่อย่างใด แต่สินค้าและบริการบางอย่างที่การแลกเปลี่ยนเป็นไปในระบบตลาดที่ไม่มีการแข่งขันหรือการแข่งขันไม่สมบูรณ์ การเข้าถึงสินค้าและบริการนั้นไม่ได้เป็นไปตามกลไกราคาและความสามารถทางเศรษฐกิจของผู้ซื้อ ในกรณีนี้เป็นกรณีที่ทฤษฎีการเข้าถึงให้ความสนใจที่จะศึกษาและอธิบายว่าในตลาดลักษณะนี้ ผู้ซื้อและผู้ขายเข้าถึงตลาดและโอกาสในการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการได้อย่างไร ด้วยกลวิธีและปัจจัยเงื่อนไขอย่างไร

ทฤษฎีนี้อธิบายว่า ในสถานการณ์ที่การกระจายหรือการแจกจ่ายทรัพยากรของสังคมไม่ได้เป็นไปในระบบตลาดแข่งขันสมบูรณ์ เงินจะไม่ใช้ปัจจัยสำคัญอีกต่อไป แต่ปัจจัยที่เป็นตัวจำกัดหรือเงื่อนไขนำเข้าให้บุคคลเข้าถึงตลาดมี 4 ประการคือ (Burns and Flam. 1987 : 141)

1. ความสามารถในการตลาดซึ่งขึ้นอยู่กับ ทรัพย์สิน รายได้ ความน่าเชื่อถือ ทักษะฝีมือ ความชำนาญการ เป็นต้น
2. สถานภาพทางสังคมที่ได้มาแต่กำเนิด เช่น เชื้อสาย ชนชั้นวรรณะ เพศ อายุ สัญชาติ เชื้อชาติ เป็นต้น
3. สถานภาพที่ได้จากการเป็นสมาชิกขององค์การ กลุ่ม สมาคม หรือ ความเป็นพี่น้อง
4. สถานภาพที่ได้รับการรับรองตามกฎหมาย เช่น ความเป็นพลเมือง ความเป็นบรรษัท ความเป็นคู่สมรส เป็นต้น

นอกจากปัจจัยข้างต้นแล้ว ยังอาจรวมไปถึงอิทธิพล ความรู้ ความสามารถที่บุคคลจะเข้าไปติดต่อสัมพันธ์กับผู้ที่ทำหน้าที่แจกจ่ายทรัพยากรนั้น ๆ อีกด้วย (Schaffer. 1972) กล่าวคือ บุคคลบางคนมีคุณสมบัติด้านความสามารถเพียงพอที่จะเข้าถึงตลาดได้ แต่บรรทัดฐานของกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องกับในระบบการแจกจ่ายนั้นเลือกปฏิบัติต่อสถานภาพต่าง ๆ ของบุคคลไม่เท่าเทียมกัน อาจทำให้บุคคลผู้นั้นไม่สามารถได้รับการแจกจ่ายทรัพยากรดังกล่าวได้ ระบบการแจกจ่ายทรัพยากรหรือสินค้าบริการอย่างใดอย่างหนึ่งของสังคม มักได้รับการเสริมแรงจากระบบการแจกจ่ายที่เชื่อถือโดยทั่ว ๆ ไปในสังคมนั้น เช่น การบรรจุตำแหน่งหน้าที่การงาน การจัดสรรมรดก การจัดสรรอำนาจทางการเมือง (Dahl and Lindblom. 1953)

ในการติดต่อสัมพันธ์กันเพื่อแลกเปลี่ยนสินค้าหรือบริการ กลุ่มสังคมที่รวมกลุ่มกันจัดระเบียบทางสังคมได้สำเร็จจะผูกขาดบทบาทในการกำหนดสินค้าหรือบริการ และระบบการแจกจ่ายสินค้าหรือบริการนั้น เมื่อการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างกันเป็นไปในลักษณะเฉพาะเจาะจงหรือด้วยความผูกพันบางอย่าง ระเบียบกฎเกณฑ์การเข้าถึงก็จะถูกสร้างขึ้นในรูปของการประกอบกิจกรรมร่วมกันบนรากฐานของสถานภาพที่ยอมรับกันในกลุ่มบุคคลนั้น ระเบียบที่สร้างขึ้นจะครอบคลุมแบบวิถีการติดต่อและประเภทของคนที่ได้รับอนุญาตให้เข้ามาเกี่ยวข้องกับในการติดต่อสัมพันธ์นั้นด้วย

ทฤษฎีการเข้าถึงได้แยกสถานการณ์ที่มีปัญหาการเข้าถึงระบบการแจกจ่ายทรัพยากรออกเป็น 2 สถานการณ์ (Schaffer and Wen-hsien. 1985 : 257-276) คือสถานการณ์ที่ทรัพยากรมีหน่วยแจกจ่ายเพียงหน่วยเดียว กับสถานการณ์ที่มีมากกว่า 1 หน่วยงานทำหน้าที่แจกจ่าย ในสถานการณ์แรก คนไม่มีทางเลือก มีหนทางที่จะทำได้เพียง 3 ทางคือ (1) ไม่อยู่ร่วมในระบบการแจกจ่ายนั้นอีกต่อไป (2) ขอมรสภาพไม่ดีขึ้นต่อสู้ รอคอยด้วยความอดทนโดยไม่สนใจว่าคุ้มค่าแก่การรอคอยหรือไม่ ชอฟเฟอร์ (Schaffer. 1972) เรียกพวกนี้ว่า "Camp" (3) กระทำทุกวิถีทางที่จะเข้าไปได้เข้าไปอยู่ในแถวหน้าของผู้ที่จะได้รับการแจกจ่าย อาจด้วยวิธีรุนแรง หรือใช้เส้นให้ลี้ภัยอิทธิพล อาจขโมยอำนาจ ใช้เส้นสาย จนถึงการใช้สินบน

ในสถานการณ์ที่มีหน่วยแจกจ่ายมากกว่า 1 หน่วย คนจะมีทางเลือกมากขึ้นที่จะย้ายตัวเองจากหน่วยหนึ่งไปรับการแจกจ่ายจากหน่วยอื่น แต่ไม่ใช่ทุกคนจะสามารถเลือกและย้ายได้เสมอไป ขึ้นอยู่กับว่าบุคคลนั้นมีคุณสมบัติส่วนตัวได้แก่ ความรู้ ความสามารถ ทักษะรวมทั้งเงินเพียงพที่จะเคลื่อนย้ายหรือไม่ นอกจากนี้ การมีอำนาจ อิทธิพล รวมทั้งเส้นสายที่จะเข้าถึงผู้นำที่แจกจ่ายของอีกหน่วยหนึ่งที่ต้องย้ายเข้าไปนั้นก็ยังมีความสำคัญอยู่เช่นกัน

ดังนั้น กล่าวได้ว่า ในสถานการณ์ใด ๆ ก็ตามที่มีระบบการแจกจ่ายทรัพยากรเป็นไปโดยเลือกปฏิบัติแล้ว ผู้ที่ต้องการรับแจกจ่ายทรัพยากรนั้นอาจจะต้องมีคุณสมบัติจำเป็นบางอย่างนอกเหนือกฎเกณฑ์ปกติ เช่น อิทธิพล อำนาจ เงิน สถานภาพ หรือทักษะที่จำเป็นบางอย่าง ผู้รับการแจกจ่ายต้องหาความรู้ ข่าวสาร และเลือกใช้กลยุทธ์ที่เหมาะสมเพื่อให้การเข้าถึงระบบการแจกจ่ายสัมฤทธิ์ผล

ทฤษฎีการเข้าถึงผู้วิจัยจะใช้เป็นกรอบในการศึกษาการเข้าถึงของชาวชนบทใน 2 ด้าน คือ (1) การเข้าถึงกระบวนการพัฒนาทักษะของกิจการรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำหรับผู้รับเหมา ผู้รับเหมาช่าง และนายราชการเป็นผู้ที่อยู่ในตำแหน่งหน้าที่ผู้จัดสรรแจกจ่าย (2) การเข้าถึงเครือข่ายของงานเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปสำหรับผู้รับเหมาช่างและคนกลาง เป็นผู้ที่อยู่ในตำแหน่งหน้าที่แจกจ่ายโอกาสของการทำงาน ระบบการแจกจ่ายทั้งการพัฒนาทักษะและการมีงานทำไม่ใช้ระบบตลาดแข่งขันสมบูรณ์

ทักษะเป็นทรัพยากรขั้นพื้นฐานที่ผู้ต้องการเข้าสู่ระบบนี้ต้องมี การเข้าถึงการฝึกทักษะจึงเป็นขั้นแรกสุดที่ผู้จะเข้าสู่อาชีพนี้ต้องเผชิญ บุคคลได้ใช้ทรัพยากรที่ตนมีประกอบกับกลวิธีอย่างไรในการเข้าถึงการฝึกทักษะดังกล่าว และใช้ทรัพยากรอะไรที่ตนมีนอกเหนือจากทักษะประกอบกับกลวิธีอย่างไรในการเข้าถึงแหล่งจ้างงาน และทรัพยากรที่บุคคลมีเพียงพอที่จะย้ายตัวเองจากแหล่งรับงานแหล่งหนึ่งไปสู่แหล่งอื่นหรือไม่ สำหรับผู้ที่เข้าไม่ถึงมีทรัพยากรแตกต่างจากพวกที่เข้าถึงอย่างไร

แนวความคิดเกี่ยวกับบรรทัดฐาน

ดังกล่าวแล้วในตอนต้นว่า บรรทัดฐานหมายถึง ระเบียบ กฎเกณฑ์ แบบแผนพฤติกรรมหรือคตินิยมที่สังคมวางไว้ เพื่อกำหนดแนวทางสำหรับบุคคลยึดถือปฏิบัติในสถานการณ์ต่าง ๆ หรือเป็นกฎเกณฑ์หรือแนวทางปฏิบัติที่สมาชิกในสังคมหนึ่งยอมรับร่วมกันในการติดต่อสัมพันธ์กันและกัน อิทธิพลของบรรทัดฐานที่มีต่อการดำเนินกิจกรรมในสังคม มีผู้อธิบายไว้ใน 2 ทฤษฎี คือ ทฤษฎีบูรณาการด้านหน้าที่และทฤษฎีระบบกฎเกณฑ์

ทฤษฎีบูรณาการด้านหน้าที่ (Functional Integration)

ในบรรดาทฤษฎีที่กล่าวถึงรูปแบบต่าง ๆ ของความสัมพันธ์ระหว่างกันด้านหน้าที่เพื่ออธิบายความผันแปรของลักษณะและระดับการบูรณาการด้านหน้าที่หรือการพึ่งพาอาศัยกันของหน้าที่ต่างๆ ในสังคมนั้น โคเฮน(Cohen. 1968 : 151-152) เห็นว่า ทฤษฎีที่อธิบายได้น่าพอใจที่สุดคือ ทฤษฎีที่อธิบายการบูรณาการด้านหน้าที่ว่า เป็นผลตามมาจากความตั้งใจของปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นตลอดเวลา ในทฤษฎีนี้มีสมมุติฐานว่าในกลุ่มสังคมหนึ่งจะมีการดำเนินกิจกรรมหลายอย่าง ซึ่งแต่ละอย่างก็มีบรรทัดฐานของกิจกรรมแตกต่างกันไป ผู้ที่มีปฏิสัมพันธ์ในกิจกรรมหนึ่งจะไปมีปฏิสัมพันธ์กับกิจกรรมอื่นด้วยไม่ทางตรงก็ทางอ้อม ซึ่งอาจเป็นไปได้ 3 ทาง คือ (1) คนที่มีปฏิสัมพันธ์กันในกิจกรรมหนึ่งเป็นคนชุดเดียวกับคนที่ไปมีปฏิสัมพันธ์กันในกิจกรรมอื่น (2) คนที่มีปฏิสัมพันธ์กันในเรื่องหนึ่งไปมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นบางคนในบางเรื่อง (3) คนที่ไม่เคยมีปฏิสัมพันธ์กันโดยตรงอาจมีปฏิสัมพันธ์กัน

ทางอ้อมโดยผ่านคนกลาง การที่คนเข้าร่วมในกิจกรรมทางสังคมแล้วมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นโดยตรง หรือโดยอ้อม จะต้องทำตามบรรทัดฐานซึ่งครอบคลุมกิจกรรมนั้น ๆ และบรรทัดฐานในกิจกรรมหนึ่ง จะติดต่อกับคนนั้นไปมีอิทธิพลต่อกิจกรรมอื่น อิทธิพลของบรรทัดฐานอาจส่งผล 3 ลักษณะ คือ

1. ถ้าบรรทัดฐานชุดต่าง ๆ มีข้อผูกมัดที่ขัดแย้งกัน หรือส่งเสริมผลประโยชน์ที่ขัดแย้งกัน ก็จะทำให้เกิดแรงกดดันให้คนที่ปฏิบัติตามในกิจกรรมดังกล่าวแก้ความขัดแย้งนั้นหรือประนีประนอม หรือสร้างบรรทัดฐานขึ้นมาเชื่อมซึ่งทำให้ความไม่สอดคล้องระหว่างบรรทัดฐาน 2 ชุดลดน้อยลง
2. ถ้ากิจกรรมชุดหนึ่งมีความจำเป็นหรือเป็นประโยชน์สำหรับกิจกรรมอีกชุดหนึ่ง ก็จะมีแรงกดดันบางอย่างทำให้คนที่ปฏิบัติตามในทั้ง 2 กิจกรรมปรับบรรทัดฐานทั้ง 2 ให้เสริมแรงซึ่งกันและกัน
3. ถ้าบรรทัดฐานที่แตกต่างกันมีความเกี่ยวข้องกันและมีความหมายสำหรับผู้ที่ปฏิบัติตามในกิจกรรมนั้น คนผู้นั้นจะมีความโน้มเอียงทางจิตใจที่จะสร้างบรรทัดฐานทั้ง 2 ให้ตรงกัน

ความขัดแย้งหรือการลดความขัดแย้ง การสร้างเสริมและการสร้างความลงรอยระหว่างบรรทัดฐาน จะบังเกิดขึ้นเมื่อการมีดังกล่าวเกิดกับบุคคลคนเดียวกัน ระดับของอิทธิพลที่บรรทัดฐานหนึ่งจะมีต่ออีกบรรทัดฐานหนึ่งหรือกิจกรรมหนึ่งจะมีต่ออีกกิจกรรมหนึ่งขึ้นอยู่กับความถี่และความสม่ำเสมอของการติดต่อ หากติดต่อกันไม่บ่อยนักและไม่สม่ำเสมอ โอกาสที่บรรทัดฐานจะมีอิทธิพลต่ออีกบรรทัดฐานหนึ่งก็มีน้อย และยิ่งกว่านั้นหากปฏิสัมพันธ์กระทำผ่านคนกลางไม่ได้กระทำโดยตรง ระดับของอิทธิพลก็น้อยลงเช่นกัน

เหตุผลที่คนพยายามจะปรับหรือเปลี่ยนบรรทัดฐานที่ติดตัวเขามากับบรรทัดฐานของกิจกรรมที่เข้าไปเกี่ยวข้องให้สอดคล้องกันแล้วยอมทำตามบรรทัดฐานนั้น คือ (Cohen. 1968 : 138-139)

1. เป็นทางที่เื้ออานวษาให้บรรลุเป้าหมายของบุคคลนั้น หรือเพราะเป็นทางที่จะทำให้แน่ใจว่าจะได้รับการปฏิบัติตอบจากคนอื่นในทางองเดียวกัน ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่จะเป็นของความ

สำเร็จในการบรรลุเป้าหมายของตนเอง

2. เป็นปกติวิสัยของเขายู่แล้วที่จะกระทำการเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายของเขาในลักษณะที่ตอบสนองแรงกระตุ้นจากภายนอก
3. มีความรู้ว่าเป็นพันธะหรือเป็นหน้าที่ที่ต้องทำอย่างนั้น ซึ่งอาจเกี่ยวหรือไม่เกี่ยวกับผลประโยชน์ที่จะได้รับจากการทำตามบรรทัดฐานก็ได้
4. กลัวผลที่ตามมาจากการไม่ทำตามบรรทัดฐาน ซึ่งอาจเป็นการลงโทษ การสูญเสียเกียรติยศ ชื่อเสียง หรือถูกขับไล่

ทฤษฎีระบบกฎเกณฑ์ (Rule System Theory)

ตามทฤษฎีระบบกฎเกณฑ์นั้น เบิร์น และ เฟลม (Burns and Flam. 1987) มีทัศนะว่า บุคคลในฐานะเป็น "ผู้กระทำ" เป็นทั้งผู้สร้างและปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคม ระบบกฎเกณฑ์เป็นโครงสร้างและการจัดระเบียบการติดต่อสัมพันธ์และการรวมกลุ่มของคนในสังคม ผู้กระทำจะตีความหมายกฎเกณฑ์นั้นมากฎเกณฑ์นั้นมาใช้และสร้างกฎเกณฑ์ใหม่ ๆ ขึ้นมา บรรทัดฐานก็เป็นรูปแบบหนึ่งของกฎเกณฑ์ของสังคมทฤษฎีนี้มีสมมุติฐานว่า ในบรรดากฎเกณฑ์ของสังคมทั้งหลายมักจะมีทั้งผู้เห็นด้วยและไม่เห็นด้วย มีทั้งความขัดแย้งและความเห็นพ้องกับกฎเกณฑ์ดังกล่าว ผู้กระทำทางสังคมต่างต้องการให้กฎเกณฑ์เอื้อประโยชน์ให้แก่ตน

ในองค์การหรือการรวมกลุ่มเพื่อดำเนินกิจกรรมบางอย่าง จะมีรูปแบบของระบบกฎเกณฑ์เป็นการเฉพาะของตน ซึ่งบังคับใช้ผ่านเครือข่ายของการควบคุมภายในองค์การหรือกลุ่มนั้น ซึ่งมีทั้งกฎเกณฑ์ที่เป็นทางการและกฎเกณฑ์ที่ไม่เป็นทางการ ความสำคัญของการมีกฎเกณฑ์ภายในองค์การหรือกลุ่มที่สำคัญมี 2 ประการคือ

1. เป็นกลไกที่มีประโยชน์ในการรวมกลุ่ม และประสานงานในการดำเนินกิจกรรมของผู้กระทำที่มีความแตกต่างกัน การกระทำที่ต้องร่วมมือกัน กฎเกณฑ์จะบัญญัติว่าพฤติกรรมที่เหมาะสม

และไม่เหมาะสมคืออย่างไร อำนาจหน้าที่ภายในกลุ่มเป็นอย่างไร รวมทั้งวินัยในการทำงานร่วมกันเป็นเช่นไร

2. เป็นกลไกในการจัดสรรและถ่ายเททรัพยากรให้เพียงพอแก่การดำเนินกิจกรรมที่ต้องร่วมมือกันในกลุ่มนั้น กฎเกณฑ์จะกำหนดลักษณะการแบ่งปันผลประโยชน์ภายในกลุ่ม ผู้ออกกฎจะพยายามรักษาและแสวงหาผลประโยชน์นี้ให้กับอำนาจและสถานภาพของตน ลักษณะความสัมพันธ์แบบไม่เท่าเทียมจะเห็นได้ชัดแจ้งจากกฎเกณฑ์ที่สร้างขึ้น การตีความกฎเกณฑ์ การนำกฎเกณฑ์ไปใช้ในทางปฏิบัติ รวมทั้งการดำเนินการเจรจาต่อรอง

กลไกในการควบคุมเป็นองค์ประกอบสำคัญในการใช้กฎเกณฑ์ องค์การหรือกลุ่มสังคมจะมีกลไกในการควบคุมหลายรูปแบบแตกต่างกันไป เช่น การลงโทษตามกฎหมาย การลงโทษภายในเครือข่ายสังคม การโน้มน้าวให้ทำตาม เครื่องมือควบคุมด้านวินัย การควบคุมทางสังคม มาตรฐานทางศีลธรรมในใจของคน การให้หรืองดรางวัลหรือสิ่งตอบแทน เป็นต้น ทฤษฎีระบบกฎเกณฑ์กล่าวว่า การยินยอมทำตามกฎเกณฑ์ขึ้นอยู่กับสถานภาพของผู้กระทำ ผู้ที่มีสถานภาพที่ได้รับประโยชน์จากกฎในกลุ่มสังคมนั้น จะยึดมั่นอยู่ในกฎเกณฑ์ดังกล่าว และพยายามโน้มน้าวให้คนอื่นเห็นดีเห็นงามกับกฎนั้นไปด้วย การใช้กำลังอย่างเปิดเผยไม่ใช่สิ่งจำเป็นในการรักษากฎเกณฑ์ดังกล่าว เพราะอาจทำได้โดยการสร้างเงื่อนไขในลักษณะครอบงำขึ้นมา ทำให้ผู้ที่อยู่ภายใต้การครอบงำอ่อนแอจนไม่สามารถรวมกลุ่มกันต่อต้านหรือต่อสู้ได้ คนบางคนยอมรับกฎเกณฑ์เพียงเพราะกลัวการถูกลงโทษ คนเหล่านี้รับรู้จากประสบการณ์ว่าระบบกฎเกณฑ์จำกัดพฤติกรรมของเขา เขาจะพยายามหาทางปรับตัวให้เข้ากับกฎเกณฑ์หรือไม่ก็หลีกเลี่ยงออกไปจากกฎเกณฑ์นั้นเสีย

ทฤษฎีระบบกฎเกณฑ์แบ่งกฎเกณฑ์ออกเป็น 3 ระดับคือ

1. กฎเกณฑ์ที่ตั้งขึ้นเกี่ยวกับความสัมพันธ์และการติดต่อทางสังคมเฉพาะในกลุ่มหรือองค์การทางสังคมนั้น ๆ ซึ่งแบ่งเป็น 2 ส่วนย่อย คือ กฎในการติดต่อกันหรือกระบวนการทางสังคม และระเบียบการประกอบกันของบทบาทต่าง ๆ หรือชุดของกฎเกณฑ์ที่ประกอบกันเป็นกฎเกณฑ์ใหญ่

2. กฎเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับกลยุทธ์และกลวิธีที่ใช้กันอยู่ทั่วไปในสังคม
3. กฎเกณฑ์ที่เป็นนิสัยและบุคลิกภาพส่วนตัวของบุคคลนั่นเอง

หากกฎเกณฑ์ทั้ง 3 ระดับนี้มีความสอดคล้องต่อกัน เข้ากันได้ หรือเสริมแรงซึ่งกันและกัน ก็จะทำให้บุคคลผู้นั้นเข้ากับการอบขององค์การหรือกลุ่มได้ดี สามารถแสดงบทบาทของคนได้อย่างมีประสิทธิภาพภายในขอบเขตขององค์การหรือกลุ่ม แต่ถ้ากฎเกณฑ์ของนิสัยส่วนบุคคลไปกันไม่ได้กับกฎเกณฑ์ความสัมพันธ์และการติดต่อทางสังคมกับผู้อื่น ไม่เพียงแต่จะทำให้บุคคลนั้นมีปัญหาในการประสานงาน แต่ยังเพิ่มความสับสนไม่แน่นอนในความสัมพันธ์นั้นด้วย ผลที่ตามมาอาจเป็นการเลิกติดต่อสัมพันธ์ หรือสร้างระบบขึ้นมาทดแทน

ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการใช้กฎเกณฑ์ทางสังคม ตามแนวคิดของทฤษฎีนี้ มี

3 ประการ คือ

1. เครื่องมือสำหรับการกระทำ หมายถึง ระยะเวลาและเหตุ ความซับซ้อนในการติดต่อสัมพันธ์ภายในสังคม ภาษาได้กฎเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับบุคคล
2. ความรู้และความสามารถของบุคคลเกี่ยวกับการใช้กฎเกณฑ์นี้ รู้ว่ากฎเกณฑ์เป็นอย่างไร และตั้งใจที่จะยึดมัน แต่ขาดความรู้ ความสามารถในการปฏิบัติตามกฎ เช่น เครื่องมือ ทุน ทักษะการผลิต เป็นต้น
3. ข้อผูกมัดที่บุคคลมีต่อกฎเกณฑ์และแรงจูงใจที่จะยึดมันหรือยอมรับในกฎ บางคนยึดมันในระบบกฎเกณฑ์อย่างเต็มที่ มีความผูกพันและจงรักภักดีต่อกฎอย่างสูง คนอื่นทำตาม ในขณะที่บางคนเพียงแต่ยอมรับ เพราะกลัวถูกลงโทษ และจะพยายามเลี่ยงกฎถ้ามีโอกาส

จากทฤษฎีทั้งสอง เห็นได้ว่าบรรทัดฐานมีความสำคัญในการดำเนินกิจกรรมร่วมกันของกลุ่มคน บุคคลหากต้องการรวมอยู่ในกลุ่มสังคมใด ก็พยายามปรับบรรทัดฐานของตน และบรรทัดฐานของ

กลุ่มสังคมนั้นให้สอดคล้องกันให้มากที่สุด หากปรับให้สอดคล้องกันไม่ได้ ก็มีทางเลือกอยู่ 3 ทางคือ
 1. เรียงร้อยข้อสู่ให้เปลี่ยนแปลงบรรทัดฐานของกลุ่ม ยินยอมรับสถานการณ์ขัดแย้งโดยไม่แข็งขืน หรือ
 2. ออกไปเสียจากกลุ่มสังคมนั้น วิธีการที่บุคคลใช้ในการปรับบรรทัดฐานเพื่อรักษาสถานภาพของตนเอง
 3. ในกลุ่มสังคมจะสะท้อนให้เห็นโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม รวมทั้งการจัดระเบียบภายในกลุ่ม
 สังคมนั้นได้เป็นอย่างดี แต่ละบุคคลอาจมีวิธีการแตกต่างกันไป ในการวิจัยครั้งนี้จะได้ศึกษาว่า
 บรรทัดฐานในการทำงานของเศรษฐกิจแบบเป็นอย่างไร ชาวชนบทที่ประสบความสำเร็จใน
 การเข้าสู่อาชีพนี้มีวิธีการปรับตัวให้เข้ากับบรรทัดฐานของงานได้อย่างไร อะไรเป็นเงื่อนไขส่งเสริม
 หรือจำกัดให้ทำได้สำเร็จหรือไม่สำเร็จในแง่ของเครื่องแวดล้อมการกระทำ ความรู้ความสามารถ
 เกี่ยวกับการทำตามบรรทัดฐาน และข้อผูกมัดและแรงจูงใจที่จะยึดมั่นหรือยอมรับบรรทัดฐานนั้น

การศึกษาโอกาสที่จะเป็นผู้ประกอบการ

ความสำคัญของผู้ประกอบการ

ผู้ประกอบการคือ บุคคลที่ทำการผลิตได้มากกว่าส่วนที่ตนบริโภค หรือเป็นผู้ผลิตที่ทำการ
 ตัดสินใจภายในองค์การธุรกิจว่าจะผลิตสินค้าหรือบริการชนิดใด เป็นจำนวนเท่าไร จะขายอย่างไร
 ด้วยราคาเท่าไร จะใช้จ่ายเงินอย่างไรเป็นค่าอะไรบ้าง ตลอดจนทำการตัดสินใจเกี่ยวกับการ
 ปรับปรุง เปลี่ยนแปลง ขยายกิจการ (Bach. 1971 : 294) ผู้ประกอบการเป็นผู้ที่มีความ
 สำคัญในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม (มุสตี รุมาคม และ เกศินี วิฑูรชาติ. 2529 : 33) และการ
 พัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ (Schumpeter. 1971 ; Wilken. 1977 ; Hagen. 1971)
 เนื่องจากผู้ประกอบการจะเป็นผู้ค้นพบความคิดและโอกาสทางธุรกิจใหม่ ๆ จัดระเบียบภายในธุรกิจ
 และบริหารการดำเนินงานธุรกิจ เพื่อจัดหาสินค้าและบริการให้แก่สาธารณชน การเปลี่ยนแปลงและ
 พัฒนาระบบเศรษฐกิจของประเทศหลายประการมีผลมาจากผู้ประกอบการ ดังนั้น หากได้มีการ
 ส่งเสริมอบรมคนในประเทศตั้งแต่เด็กให้มีวิสัยทัศน์แบบผู้ประกอบการ ก็จะเป็นการช่วยสนับสนุนให้การ
 พัฒนาเศรษฐกิจของประเทศเป็นไปได้อย่างรวดเร็ว เพราะผู้ที่มีวิสัยทัศน์แบบผู้ประกอบการจะเป็น

ผู้ที่สามารถรับรู้โอกาสทางเศรษฐกิจที่แฝงเร้นหรือทั้งสามารถดำเนินการหาผลประโยชน์มาสู่ตนเองได้ (McClelland. 1961)

ปัจจัยที่ส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการ

งานวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งเสริมให้บุคคลเป็นผู้ประกอบการ พบว่ามีปัจจัยหลายประการส่งผลแตกต่างกันไป ดังนี้

1. คุณลักษณะส่วนบุคคล อายุและระดับการศึกษาไม่มีอิทธิพลต่อการเป็นผู้ประกอบการ หรือการประกอบการที่ชัดเจน (Susbauer. 1969 ; Diambomba. 1972) ตรงข้ามกลับพบว่าผู้ประกอบการส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาเพียงการศึกษามัธยมศึกษา (Diambomba. 1972 ; Somsak Tambunlertchai and Chesada Loha-unchit. 1985 : 11 ; สมศักดิ์ แด้มบุญเลิศชัย. 2533 : 58 ; ณรงค์ชัย อัครเศรณี และคนอื่น ๆ. 2526 : 111 ; แสง สงวนเรือง, สมศักดิ์ แด้มบุญเลิศชัย และนิลา สัมมาพันธ์. 2521 : 137) ส่วนจิตลักษณะไม่พบว่ามีอิทธิพลเพียงพอกที่จะอธิบายได้ (Susbauer. 1969 ; พุสดี รุมาคม และเกศินี วิฑูรชาติ. 2529 : 36)

2. ภูมิหลังทางเศรษฐกิจและสังคม ผู้ที่ตนเองหรือครอบครัวมีอาชีพเดิมคือ ค้าขาย มีโอกาสที่จะเป็นผู้ประกอบการมากกว่าผู้มีอาชีพอย่างอื่น (Tran. 1975 ; Hirschmeier. 1971 ; Somsak Tambunlertchai and Chesada Loha-unchit. 1985 : 11 ; สมศักดิ์ แด้มบุญเลิศชัย. 2533 : 59) ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าอาชีพค้าขายเป็นอาชีพที่ก่อให้เกิดกำไรและเอื้ออำนวยต่อการสะสมทุนได้มากกว่าเมื่อเทียบกับอาชีพอื่น นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดประสบการณ์ด้านการตลาดและทักษะในการทำธุรกิจที่จำเป็นในการริเริ่มกิจกรรมประกอบการ

3. ปัจจัยทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ปัจจัยทางเศรษฐกิจที่สำคัญคือเงินทุนในการดำเนินการ งานวิจัยส่วนใหญ่พบว่าเงินทุนที่ใช้ในการประกอบการเป็นเงินของผู้ประกอบการ

เอง (Rozental. 1970 : 261 ; Tongroj Onchan and Others. 1985;
 แสง สงวนเรือง, สมศักดิ์ ตันบุญเลิศชัย และนิธ สัมมาพันธ์. 2521 : 230) และโอกาสใน
 การตลาด (Tran. 1975) ส่วนปัจจัยทางการเมืองได้แก่การสนับสนุนจากรัฐบาล (Bell.
 1968) และนโยบายพัฒนาประเทศของรัฐที่ส่งเสริมโอกาสด้านเศรษฐกิจ (Laufer. 1975)
 สำหรับปัจจัยทางสังคมได้แก่ความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับการประกอบการ (Tran. 1975)
 ค่าใช้จ่ายใหม่ ๆ ที่ได้รับ (Hirschmeier. 1971) และความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างเพื่อนร่วมงาน
 (Susbauer. 1969)

งานวิจัยส่วนใหญ่ พบว่า ไม่มีปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งที่จะมีความสัมพันธ์กับระดับของความสำเร็จ
 ในการประกอบการ หรือระดับของความเป็นผู้ประกอบการได้เพียงลำพัง หากเป็นปฏิสัมพันธ์กัน
 ระหว่างตัวแปรหลาย ๆ ตัวมากกว่า

สำหรับงานวิจัยนี้ จะใช้คำว่าผู้ประกอบการในความหมายที่เป็น เจ้าของกิจการตัดสินใจ
 เลือกว่าสำเร็จรูปที่ติดต่อยังงานได้โดยตรงจากผู้ว่าจ้างในกิจการเศรษฐกิจในระบบ มีอิสระที่จะ
 ตัดสินใจเกี่ยวกับการจัดการในกิจการของตน เช่น การรับงาน การจ้างแรงงาน การจ่ายงาน
 เหมาช่วงรายย่อย เป็นต้น มีหน่วยการผลิตของตนเอง และอาจมีการจ่ายงานไปให้กับผู้รับเหมาราย
 รายย่อยอื่น ๆ อีก ส่วนโอกาสที่ผู้รับเหมารายย่อยจะเลื่อนฐานะขึ้นเป็นผู้ประกอบการนั้นจะ
 วิเคราะห์จากการศึกษาโครงสร้างของกิจการรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป บทบาทของรัฐในการพัฒนา
 ทักษะและเงื่อนไขทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้รับเหมารายย่อยเอง ประกอบกับความคิดเห็นของ
 ผู้รับเหมารายย่อยดังกล่าว

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจนอกระบบ

การวิจัยเกี่ยวกับโครงสร้างของเศรษฐกิจนอกระบบ

งานวิจัยเกี่ยวกับเศรษฐกิจนอกระบบหลายเรื่องที่ใช้แนวความคิดโครงสร้างสังคมอธิบายแบบแผนการจัดระเบียบในเศรษฐกิจนอกระบบ เช่นงานของไพเออร์และซาเบล (Piore and Sabel. 1984) พบว่ากิจกรรมนอกระบบที่มีลักษณะรับเหมาช่วงงานการผลิตมาจากอุตสาหกรรมในระบบ มีการจัดรูปองค์กรในลักษณะกระจายออกจากศูนย์กลาง ไม่มีการบังคับบัญชาตามลำดับชั้น เครื่องจักรเหมือนกิจการในระบบ แต่ละหน่วยการผลิตไม่ขึ้นต่อกัน เป็นการแบ่งงานกันทำในแนวราบ โดยมีสัญญาเหมาช่วงเป็นเครื่องมือเชื่อมระหว่างหน่วยการผลิตเหล่านี้กับกิจการใหญ่ในระบบอุตสาหกรรม ซึ่งอาจทำเป็นลายลักษณ์อักษรหรือไม่ก็ได้ ส่วนวาทานาเบ้ (Watanabe. 1983) ศึกษาถึงโครงสร้างการรับเหมาช่วงของเศรษฐกิจนอกระบบ พบว่ามี 2 ลักษณะคือ การรับเหมาช่วงแนวนาน (Horizontal subcontracting) และการรับเหมาช่วงแนวตั้ง (Vertical subcontracting) การรับเหมาช่วงแนวนาน เป็นการจ้างเหมาให้ผลิตโดยที่ผู้ว่าจ้างไม่ให้อำนาจผู้รับจ้างต้องจัดหาวัตถุดิบเอง เป็นการผลิตตามใบสั่งสินค้าหน่วยผลิตอาจมีผู้ว่าจ้างได้หลายคน ส่วนการรับเหมาแนวตั้ง เป็นการจ้างเหมาที่ผู้ว่าจ้างจะมอบวัตถุดิบให้ผู้รับจ้างผลิตตามข้อกำหนดลักษณะนี้ผู้รับจ้างจะขึ้นตรงกับผู้ว่าจ้างรายนั้นโดยตรง ซึ่งรูปแบบหลังนี้นั้นแม็กซีโกซิทซ์พบว่าไม่ค่อยมีในกิจการผลิตเพื่อส่งออก (Beneria. 1989 : 175) ผิดจากงานวิจัยในประเทศอื่น ๆ (Portes, Castell and Benton. 1989)

เบเนเรีย (Beneria. 1989) พบว่าโครงสร้างของการรับเหมาช่วงงานผลิตมี 3 รูปแบบ คือ

1. การติดต่อกันโดยตรง (Direct articulation) เป็นรูปแบบที่โรงงานหรือกิจการในระบบส่งงานผลิตให้ผู้ผลิตนอกระบบทำโดยไม่ต้องผ่านคนกลาง ซึ่งพบมากในโรงงานหรือกิจการใน

ระบบที่มีขนาดเล็ก ยกเว้นกิจการสิ่งทอ โรงงานใหญ่ที่ส่งงานให้ผู้ผลิตนอกระบบทำโดยตรง

2. การติดต่อผ่านคนกลาง(Mediated articulation) เป็นรูปแบบที่โรงงานหรือกิจการในระบบติดต่อผู้ผลิตนอกระบบโดยผ่านนายหน้าที่ไม่ได้ดำเนินการผลิตเองแต่จะทำหน้าที่เป็นคนกลางระหว่างโรงงานกับผู้ผลิตนอกระบบเท่านั้น

3. รูปแบบผสม (Mixed articulation) เป็นรูปแบบที่โรงงานทำการผลิตทั้งในระบบและนอกระบบเอง เช่น หน้าร้านทำการผลิตในระบบ คือจ่ายภาษีและค่าแรงตามที่กฎหมายกำหนด แต่หลังร้านจ้างคนงานโดยไม่จ่ายค่าจ้างและสวัสดิการตามกฎหมาย บางครั้งจ้างงานมากที่ส่งงานให้คนงานละแวกที่ตั้งโรงงานไปทำที่บ้าน

สำหรับระเบียบกฎเกณฑ์ในการทำงานนั้น กิจการนอกระบบมีความยืดหยุ่นสูง เพราะไม่อยู่ในข่ายต้องปฏิบัติตามกฎหมาย ไม่มีสัญญาจ้างงาน ไม่มีค่าตอบแทนตายตัว เป็นการต่อรองระหว่างบุคคลที่เกี่ยวข้องมากกว่าเป็นเรื่องของกฎเกณฑ์ (Roberts. 1989 : 41-59 ; Fortuna and Prates. 1989 : 78-94 ; Davies. 1979 : 87-104 ; Pardo, Castaño and Soto. 1989 : 95-110 ; สุภาภรณ์ พุ่มพวง. 2534) อย่างไรก็ตาม แม้กิจการนอกระบบจะมีความยืดหยุ่นสูง แต่แบบแผนการจัดระเบียบในการติดต่อสัมพันธ์กันไม่ใช่จะไม่มีเสียเลย เดวิส(Davies. 1979) พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในตำแหน่งต่าง ๆ ที่ติดต่อเกี่ยวข้องได้สร้างแบบแผนของการจัดระเบียบทางสังคมขึ้นเป็นกฎเกณฑ์ทั้งในการกำหนดราคาและลักษณะการทำงาน

ส่วนตำแหน่งทางสังคมของผู้อยู่ในกิจการนอกระบบ พอร์ทส์ บลิทเซอร์ และเคอร์ติส (Portes, Blitzer and Curtis. 1986) พบว่าความแตกต่างของรายได้และการควบคุมกระบวนการทำงานเป็นตัวกำหนดความแตกต่างของตำแหน่งทางสังคมดังกล่าวออกเป็นผู้ประกอบการรายย่อยและคนงาน ซึ่งเอสโคบาร์(Escobar. 1986 ; citing Roberts. 1989)ได้ศึกษาพบว่า ในการมีกิจการที่ต้องพึ่งพิงกะมีมือ คนงานจะมีส่วนควบคุมกระบวนการทำงานมากกว่าซึ่งทำให้มีอำนาจต่อรองได้ระดับหนึ่ง ส่วนโรเบิร์ตส์(Roberts. 1989)เองพบว่า แม้จะมีความแตกต่างระหว่างตำแหน่งทางสังคม แต่ความสัมพันธ์แบบเครือญาติที่เป็นหัวใจสำคัญของการติดต่อในกิจการ

นอกระบบและทักษะฝีมือในการผลิตทำให้ความแตกต่างดังกล่าวไม่เด่นชัดนัก แต่คาสเทลและพอร์ทส์ (Castells and Portes. 1979) ได้สังเคราะห์งานวิจัยในหลายประเทศทั่วโลกพบว่า ถึงแม้จะมีความสัมพันธ์แบบเครือข่าย แต่ตำแหน่งทางสังคมของคนในเศรษฐกิจนอกระบบไม่อยู่ในฐานะเดียวกัน เพราะได้ถูกแบ่งให้แตกต่างกันด้วยความสัมพันธ์ตามอำนาจหน้าที่ในการทำงาน ผู้ที่อยู่ในตำแหน่งที่มีอำนาจหน้าที่ในการทำงานสูงกว่าย่อมอยู่ในตำแหน่งทางสังคมที่สูงกว่า แม้จะเป็นญาติหรือเพื่อนกันก็ตาม เขายกตัวอย่างกรณีผู้หญิงที่รับจ้างเย็บผ้าให้บริษัทเย็บของครอบครัวซึ่งเป็นคนกลางติดต่อระหว่างโรงงานกับคนงานนอกระบบ ย่อมไม่อยู่ในฐานะทางสังคมที่เท่าเทียมกันอีกต่อไป

คุณลักษณะของผู้อยู่ในกิจการนอกระบบ ส่วนใหญ่พบว่าเป็นผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย (Fortuna and Prates. 1989 ; Roberts. 1989 ; Fernández and Kelly. 1983 ; Ybara. 1989 ; Escobar. 1986 ; Pardo, Castaño and Soto. 1989 ; Romijn. 1987) โดยเฉพาะการรับงานไปทำที่บ้าน ซึ่งพบว่าสอดคล้องกับสภาพภาพและบทบาทของผู้หญิงที่มีต่อครอบครัว ในด้านอายุผู้ทำงานนอกระบบมีอายุระหว่าง 14-40 ปี โดยที่สัดส่วนของผู้มีอายุน้อยในกิจการนอกระบบมีมากกว่าสัดส่วนของผู้มีอายุเท่ากันนั้นในกิจการในระบบ (Pardo, Castaño and Soto. 1989)

การวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการเข้าสู่อาชีพนอกระบบ

จากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎี พบว่า เงื่อนไขทางสังคมและเศรษฐกิจที่มีผลต่อความสำเร็จหรือไม่สำเร็จในการเข้าสู่เศรษฐกิจนอกระบบ ได้แก่ ลักษณะความสัมพันธ์ในการผลิต เครือข่ายและการเข้าถึงเครือข่าย การมีและการเข้าถึงทรัพยากรที่จำเป็นในการเข้าสู่อาชีพ และการปรับตัวให้เข้ากับบรรทัดฐานของงาน มีงานวิจัยเกี่ยวกับเศรษฐกิจนอกระบบได้ศึกษาถึงเงื่อนไขดังกล่าวไว้ ดังนี้

1. ลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคมในการผลิต

1.1 ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับปัจจัยการผลิต การศึกษาเศรษฐกิจนอกระบบหลายกรณีพบว่า ปัจจัยการผลิตประเภทเครื่องมือในการผลิตเป็นการผลิตของผู้ประกอบการเอง มีลักษณะเน้นการใช้แรงงานเป็นสำคัญ ไม่ซับซ้อนใช้ง่าย และราคาไม่สูงเกินไป (Romijn. 1987 : 237 ; Davies. 1979 : 90 ; International Labour Office. 1972) ผู้ไม่สามารถจัดซื้อหาเครื่องมือได้ก็จะอยู่ในฐานะเป็นแรงงานหรือเช่าเครื่องมือจากผู้ประกอบการแล้วแต่กรณี ซึ่งต้องอาศัยความสัมพันธ์ส่วนบุคคลหรือเข้าไปอยู่ในวงจรพึ่งพาผู้อื่นส่งผลให้ออกาสถูกเอารัดเอาเปรียบมีมากขึ้น (Bromley and Gerry. 1979 : 12-13 ; Bhattachaya. 1969 : 167-174) ในกรณีเศรษฐกิจนอกระบบแบบรับเหมาช่วงผลิต แม้เครื่องมือการผลิตจะเป็นการระดมยืมของผู้รับเหมาช่วง แต่ก็ไม่มีความจำเป็นที่ปัจจัยการผลิตทั้งหมดรวมทั้งกระบวนการผลิตด้วย เพราะผู้ว่าจ้างซึ่งเป็นเจ้าของวัตถุดิบจะเป็นผู้กำหนดกระบวนการผลิตดังกล่าว (Bose. 1978 ; Gerry. 1979 ; Lewin. 1985 ; Roberts. 1989)

1.2 ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนในการผลิต ลักษณะความสัมพันธ์เป็นความสัมพันธ์แบบส่วนบุคคลมากกว่าความสัมพันธ์แบบเป็นทางการ ไม่ว่าจะเป็นด้านการจ้างแรงงาน การผลิต หรือการแลกเปลี่ยน กระบวนการต่อรองและตำแหน่งในการต่อรองเชิงเปรียบเทียบระหว่างคนที่เข้ามาติดต่อสัมพันธ์กันแทรกตัวเข้าไปมีอิทธิพลอยู่ในทุกขั้นตอนของกิจกรรมทางเศรษฐกิจประเภทนอกระบบนี้ (Davies. 1979 ; Roberts. 1989 ; Paul. 1984 ; Massey and Meegan. 1982 ; Romijn. 1987) แม้ว่าคนส่วนใหญ่ที่ทำงานในภาคเศรษฐกิจนอกระบบจะเป็นคนอยู่ในชนชั้นเดียวกัน แต่เมื่อมาความสัมพันธ์ต่อการผลิตก็พบมีความแตกต่างกันในสถานภาพ สามารถจัดแบ่งออกไปได้อีกเป็น 2 ชั้นชั้น คือ คนงานนอกระบบที่ได้รับการจ้างงานโดยไม่มีสัญญาจ้างงานหรือไม่เป็นไปตามกฎหมายแรงงาน หรือคนงานที่ได้รับการจ้างแรงงานโดยผู้ประกอบการกิจการนอกระบบ กับผู้ประกอบการและคนกลางที่ใช้คนงานนอกระบบในการทำงานและสร้างสายเชื่อมโยงกับภาคเศรษฐกิจในระบบ (Fernández-Kelly and Garcia. 1989 : 249) โดยที่ชั้นชั้นหลังคือผู้ประกอบการจะมีรายได้สูงกว่าชั้นชั้นคนงาน (Portes and

Sassen-Koob. 1987) อาจกล่าวได้ว่า ความแตกต่างของรายได้และการควบคุมกระบวนการทำงานเป็นตัวกำหนดว่าใครอยู่ในชนชั้นใด (Portes, Blitzer and Curtis. 1986) ในกรณีของการจ้างเหมาช่วงงานผลิต ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ว่าจ้างและผู้รับจ้างมีลักษณะที่ไม่มีการทำสัญญาเป็นลายลักษณ์อักษร จึงไม่มีผลบังคับตามกฎหมายในการบอกเลิกสัญญา บางครั้งผู้ว่าจ้างอาจจัดการเรื่องอื่น ๆ นอกเหนือสัญญาเพื่อควบคุมผู้รับจ้างได้มากขึ้น เช่น การให้เงินกู้ซื้อเครื่องมือส่งวัตถุดิบให้ก่อนหักเงินกันภายหลัง จ่ายค่าแรงให้ล่วงหน้า รวมทั้งเรื่องอื่น ๆ ที่เป็นการสร้างหนี้บุญคุณต่อกัน (Fortuna and Prates. 1989 : 84) อย่างไรก็ตามความขัดแย้งระหว่างผู้ว่าจ้างกับผู้รับจ้าง หรือระหว่างผู้ประกอบการกับคนงานในระบบทุนนิยมไม่รุนแรงนัก เพราะความสัมพันธ์ที่ต่อกันนั้นที่เครือญาติ (Roberts. 1989) หรือแบบ"คนสมรู้ร่วมคิด" (complicity) (Capeocchi. 1989 : 210 ; สุภาพร นุ่มพวง. 2534) และบางกรณีก็เป็นความยินยอมของผู้รับจ้างเองที่เกิดจากความรู้สึกเป็นหนี้บุญคุณผู้ว่าจ้างที่เป็นผู้หางานมาให้ทำ หากไม่มีรายได้ (อมรา พงศาพิชญ์. 2534)

2. เครือข่ายและการเข้าถึงเครือข่าย

การศึกษาวิจัยกิจกรรมในเศรษฐกิจนอกระบบในหลายประเทศ พบว่า การดำเนินกิจกรรมมีเครือข่าย ลักษณะความสัมพันธ์ในเครือข่ายเป็นแบบเครือญาติ เพื่อน และวงศ์ผู้อุปถัมภ์ การเข้าถึงเครือข่ายของอาชีพสำหรับบุคคลภายนอกแล้วไม่ใช่เรื่องง่าย (Bienefeld. 1974 : 21 ; Temple. 1975 : 79 ; Bhattacharya. 1969 : 167-174 ; King. 1979 : 217-228 ; McGee and Others. 1989 ; Ngwu. 1985) ภาษาในกลุ่มผู้ผลิตกลุ่มเดียวกันจะมีการติดต่อกันโดยตรง แต่ในระดับระหว่างนายทุนในระบบกับผู้ผลิตนอกระบบ การติดต่อกันผ่านเครือข่ายที่ซับซ้อนของคนกลาง (Lewin. 1985 : 122) ส่วนเครือข่ายในแง่ของการจัดรูปองค์การของกิจกรรมทั้งหมดที่เกี่ยวข้องในการผลิตอย่างใดอย่างหนึ่งนั้น มีลักษณะเครือข่ายที่กระจายการผลิตออกจากศูนย์กลางซึ่งเป็นกิจกรรมอุตสาหกรรมในระบบ แจกจ่ายงานออกไปยังหน่วยผลิตนอกระบบ โดยที่หน่วยผลิตนอกระบบดังกล่าวไม่ขึ้นต่อกัน (Piore and Sabel. 1984)

ปริมาณความสัมพันธ์ของผู้อยู่ในเศรษฐกิจนอกระบบ จากการวิจัยในเขตเมืองประเทศโคลัมเบีย พบว่า มีปริมาณแคบมาก คราวเรือนที่ประกอบอาชีพนี้ไม่ค่อยได้รับความช่วยเหลือจากครอบครัวอื่นที่อยู่ในกลุ่มเครือญาติกันเท่าไรนัก มีเพียงการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันระหว่างพ่อแม่กับลูกและญาติที่สนิทจริง ๆ เท่านั้น แต่กลับมีการติดต่อกับญาติที่อยู่ต่างจังหวัดที่เป็นบ้านเกิดมากกว่า (Pardo, Castaño and Soto. 1989)

การเข้าถึงเครือข่ายทำได้โดยใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวผ่านคนที่อยู่ในเครือข่ายก่อนแล้ว หรือผู้อื่นที่มีอิทธิพลหรือมีความสัมพันธ์กับผู้ที่อยู่ในเครือข่ายนั้น (Bremen. 1985 : 58-59 ; สุภาพร นุ่มพวง. 2534) บางกรณีอาจต้องจ่ายเงินให้กับผู้ที่หาอยู่ก่อนเพื่อให้ได้รับการยินยอมให้ทำงานนั้น (Chomlada Loprayoon. 1991)

3. ทรัพยากรและการเข้าถึงทรัพยากร

การวิจัยในทุกกิจกรรมทุกประเทศพบว่า การศึกษาแบบทางการไม่ใช่ทรัพยากรขั้นพื้นฐานที่ผู้ประกอบการนอกระบบและคนงานนอกระบบต้องมี ส่วนใหญ่แล้วผู้ที่อยู่ในอาชีพนี้เพียงจบการศึกษาภาคบังคับ (McGee and Others. 1989 ; Pardo, Castaño and Soto. 1989 ; Davies. 1979 ; Fortuna and Prates 1989 ; Roberts. 1989 ; King. 1979 ; Ybara. 1989) ทรัพยากรที่สำคัญในการทำงานประเภทนี้ได้แก่

3.1 ทักษะการผลิต การมีทักษะมักจะทำผ่านเครือข่ายสายสัมพันธ์ในครอบครัวและเพื่อน (King. 1979 ; McGee and Others. 1989 ; Chomlada Loprayoon. 1991 ; Ybara. 1989) หรือได้รับการฝึกหัดงานกับผู้ผลิตรายย่อยโดยตรง (Gerry. 1979 ; สุภาพร นุ่มพวง. 2534)

3.2 เครื่องมือการผลิต ส่วนใหญ่เป็นเครื่องมือไม้กับก้อน ราคาคถูก การลงทุนจึงไม่สูงนัก หากไม่มีเงินลงทุนก็อาจเช่าเครื่องมือจากผู้อื่น (Bhattacharya. 1969) หรือผู้ว่า

จ้างจัดหาให้โดยต้องไปทำงานที่บ้านผู้ว่าจ้าง (อมรา พงศาพิชญ์. 2534) หรือกู้ยืมเงินจากญาติ หรือนายทุน (Chomlada Loprayoon. 1991)

3.3 ประสบการณ์ ประสบการณ์อาจไม่ใช่ทรัพยากรที่จำเป็นในการเข้าสู่อาชีพ แต่เป็นทรัพยากรที่จะช่วยส่งเสริมให้ประสบความสำเร็จมากขึ้น จากการวิจัยผู้ประกอบการตัดเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า ประสบการณ์ที่ได้รับจากการเป็นลูกจ้างร้านเย็บเสื้อผ้า ได้เรียนรู้ระบบการจัดการงานในร้าน มีส่วนช่วยให้สามารถประกอบกิจการเป็นของตนเองได้ในเวลาต่อมา (สุภาพร นุ่มนาง. 2534)

3.4 สถานภาพทางสังคม บางกรณีสถานภาพทางสังคมก็เป็นปัจจัยผลักดันให้คนเข้าไปอยู่ในเศรษฐกิจนอกระบบ เช่น การมีสถานภาพเป็นชนกลุ่มน้อย คนจรจัด ผู้ลี้ภัยเข้าเมืองอย่างผิดกฎหมาย คนมีคดีติดตัว คนไม่มีเอกสารให้เข้าทำงาน ผู้หญิง เด็ก หรือคนที่เกษียณอายุแล้ว เป็นต้น บุคคลเหล่านี้ไม่อาจเข้าทำงานอย่างถูกกฎหมายได้ เพราะสถานภาพเดิมผิดกฎหมาย จึงต้องทำงานนอกระบบ (Fernández-Kelly. 1983 ; Sassen-Koob. 1989) แต่บางกรณี สถานภาพทางสังคมก็เป็นปัจจัยดึงดูดให้คนเข้าไปอยู่ในเศรษฐกิจนอกระบบ เช่น ความเป็นพวกเดียวกัน นามสกุล เชื้อสาย เชื้อชาติ สัญชาติ เดียวกัน หรือมาจากหมู่บ้านเดียวกัน (King. 1979 ; McGee and Others. 1989 ; สุภาพร นุ่มนาง. 2534)

3.5 ข่าวสารข้อมูล ข่าวสารข้อมูลเกี่ยวกับช่องทางการเข้าสู่อาชีพนอกระบบ ส่วนใหญ่ได้จากเพื่อนหรือญาติมากกว่าจากเจ้าหน้าที่ของทางราชการหรือสื่ออย่างอื่น (McGee and Others. 1989 ; ณรงค์ชัย อัครเศรณี และคนอื่น ๆ. 2526 : 77)

4. การปรับตัวให้เข้ากับบรรทัดฐานของงาน

บรรทัดฐานของการทำงานนอกระบบเกิดจากลักษณะธรรมชาติของงาน การกำหนดของผู้ว่าจ้าง และการตกลงร่วมกันระหว่างคนทำงาน บรรทัดฐานของเศรษฐกิจนอกระบบก็คือชั่วโมงการทำงานที่ยาวนานที่ไม่มีกำหนดแน่นอน และความตรงต่อเวลาในกำหนดส่งงานหรือนัดหมาย การปฏิบัติงานรับเหมาช่วงที่ผู้รับเหมาสามารถนำงานกลับไปทำที่บ้านได้เป็นงานที่บรรทัดฐานของงานกับสังคมสอดคล้อง

คล้อยกันสำหรับผู้หญิงที่แต่งงานแล้ว เนื่องจากบรรทัดฐานของสังคมกำหนดให้ผู้หญิงมีหน้าที่รับผิดชอบต่อการเลี้ยงดูบุตรและดูแลบ้านเรือน ในขณะที่ผู้หญิงเองก็มีความต้องการที่จะหารายได้เพิ่มสำหรับครอบครัว การรับงานไปทำที่บ้านไม่มีกำหนดเวลาทำงานแน่นอน แล้วแต่ผู้ทํางานใช้เวลาว่างในช่วงใดก็ได้ แต่ต้องให้ทันกำหนดส่งงานเท่านั้น และยังไม่ต้องออกจากบ้านไปทำงานที่อื่นด้วย ถึงแม้ว่าประเภทนี้จะให้ค่าตอบแทนไม่สูงนัก แต่ก็มีผู้หญิงรับไปทำอยู่เป็นจำนวนมาก (Fernández-Kelly and Garcia. 1989 : 262 ; Nelson. 1979 : 283-302 ; Ybara. 1989 ; Escobar. 1986 ; Roberts. 1989 ; Fortuna and Prates. 1989 ; Pardo, Castaño and Soto. 1989 ; Mead. 1981 ; Capecchi. 1989 ; Romijn. 1987 ; เบญจา จิรภัทรนิล. 2534 ; กรมแรงงาน กระทรวงมหาดไทย. 2534 ; อมรา พงศาพิชญ์. 2534) การศึกษาในเรื่องเศรษฐกิจนอกระบบเกือบทั้งหมด ศึกษาจากคนที่อยู่ในเศรษฐกิจภาคนี้แล้ว ซึ่งพบว่าคนทํางานได้ปรับตัวเข้ากับบรรทัดฐานของงานได้แล้ว บางส่วนอยู่ในระหว่างการปรับตัว และมีความพอใจในการทํางานประเภทนี้ ด้วยเหตุผลต่าง ๆ กันไปตามสถานการณ์ เช่น กรณีแรงงานอพยพในเมืองนิวยอร์ก ประเทศสหรัฐอเมริกา สถานภาพแรงงานผิดกฎหมายอยู่แล้ว คือเป็นคนไม่มีบัตรประชาชน ไม่มีเอกสารรับรองให้ทํางานได้ จึงไม่สามารถเข้าทํางานในกิจการในระบบได้ ไม่มีทางเลือกอื่นจึงพอใจที่จะทํางานในเศรษฐกิจนอกระบบ (Sassen-Koob. 1989 : 71) กรณีตลาดแรงงานเมืองไนโรบี ประเทศเคนยา ไม่จ้างผู้หญิงที่แต่งงานแล้วเข้าทํางาน เนื่องจากมีการครอบครัวยาก ลำและขาดงานบ่อย นิยมจ้างผู้หญิงโสดหรือเป็นหม้ายมากกว่า ทำให้ผู้หญิงแต่งงานแล้วมีทางเลือกหรือโอกาสทางเศรษฐกิจน้อยกว่า เมื่อได้งานทำที่บ้านได้จึงมีความพอใจ (Nelson. 1979 : 283-302) หรือกรณีเด็กหนุ่มสาวในเขตเมืองโบโกลา ประเทศดากาเรีย เด็กที่ทํางานนอกระบบแม้จะมีรายได้น้อย แต่เด็กก็มีความพอใจที่จะทำเพราะเขาเห็นว่า เป็นเพียงงานชั่วคราวเท่านั้น การทํางานทำให้เขาได้พบเพื่อน และได้มีโอกาสเรียนหนังสือต่อและได้รับประสบการณ์ไว้ทำธุรกิจของตนเองในอนาคต (Capecchi. 1989 : 210) ในส่วนคนที่ไม่เข้าสู่การทํางานนอกระบบอันเนื่องมาจากปัจจัยบรรทัดฐานของสังคม พบในการศึกษาที่รัฐปีนัง ประเทศมาเลเซีย ว่าคนเชื้อสายมาเลย์ไม่เข้าทํางานนอกระบบ เพราะบรรทัดฐานของสังคมมาเลย์ยึดมั่นกับการเลื่อนชั้นทางสังคมโดยการศึกษาและการรับราชการมากกว่า

การเป็นผู้ประกอบการ และเห็นว่างานพวกนี้ไม่ได้มีความมั่นคง (McGee and Others. 1989)

การวิจัยเกี่ยวกับโอกาสที่จะเป็นผู้ประกอบการของแรงงานนอกระบบ

การศึกษารวบรวมเกี่ยวกับโอกาสที่คนงานนอกระบบจะเลื่อนฐานะขึ้นเป็นผู้ประกอบการนั้น บางกรณีพบว่า เนื่องจากสภาวะแวดล้อมของสังคมนั้น ๆ ก่อให้เกิดการกระจุกตัวของความสามารถในการประกอบการ เป็นวัฒนธรรมทางธุรกิจที่เข้มแข็ง จนมีการถ่ายทอดทางสังคมต่อ ๆ กันมา เช่น งานของคาเปซซี่ (Capecchi. 1989) พบว่า บทบาททางการค้าของภูมิภาคตอนใต้ของประเทศอิตาลีนับตั้งแต่สมัยกลาง (Middle Ages) และการจัดตั้งโรงเรียนเทคนิคสำหรับคนงานในศตวรรษที่ 19 ได้ก่อให้เกิดวัฒนธรรมช่างฝีมือในงานโลหะและสิ่งทอที่ถ่ายทอดมาจนถึงปัจจุบัน สภาพแวดล้อมทางสังคมเช่นนี้ส่งเสริมให้ชาวเมืองอิมิลีย-โรมาเนียมีความเป็นผู้ประกอบการสูง

ในด้านความรู้ งานวิจัยในหลายประเทศพบว่าความรู้เกี่ยวกับการขยายการผลิตเพียงอย่างเดียวไม่พอที่จะทำให้คนงานสามารถเป็นผู้ประกอบการได้ ความรู้ในด้านการจัดการ และทักษะทางธุรกิจเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นสำหรับผู้ประกอบการ (Portes, Castells and Benton. 1989 : 303-304 ; King. 1979 : 221-225)

อีกเรื่องหนึ่งที่มีความสำคัญคือ การสนับสนุนจากรัฐบาล งานวิจัยที่อิมิลีย-โรมาเนีย (Capecchi. 1989) ไมอามี (Stepick. 1989) ชื่องาง (Castells. 1986) และไนโรบี (King. 1979) พบว่ารัฐบาลท้องถิ่นให้ความช่วยเหลืออย่างแข็งขันในด้านสินเชื่อ การตลาด และบริการสาธารณะ ซึ่งช่วยให้นักทุนในการตั้งกิจการที่พอที่คนงานจะตั้งกิจการเป็นของตนเองได้ แต่เกอร์รี่ (Gerry. 1979 : 246) พบว่าในความเป็นจริงแล้วรัฐบาลช่วยอะไรไม่ได้มากนัก เพราะคนที่อยู่ในภาคนอกระบบนี้มากเกินไปที่รัฐบาลจะหาอะไรได้จริงจัง

กรอบความคิดพื้นฐานในการวิจัย

งานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปในชนบทเป็นเศรษฐกิจนอกระบบที่เป็นส่วนหนึ่งของทุนนิยม เกิดจากกิจการส่งออกซึ่งประสบภาวะแข่งขันรุนแรงในตลาดโลก โดยผู้ประกอบการขายขาดทาง ลดต้นทุนการผลิตลงให้ต่ำที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพื่อเพิ่มหรือรักษากำไรและส่วนแบ่งตลาดไว้ งานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปในชนบท จึงเป็นโอกาสสำหรับชาวชนบทที่อยู่ภายใต้ทุนและการแข่งขันโดยมีการรับเหมาช่วงเป็นตัวเชื่อมกับอุตสาหกรรมเสื้อผ้าสำเร็จรูปเพื่อการส่งออกซึ่งเป็นเศรษฐกิจในระบบ และด้วยเหตุที่การดำเนินกิจกรรมในเศรษฐกิจนอกระบบไม่มีข้อจำกัดเกี่ยวกับคุณสมบัติอย่างเป็นทางการในการเข้าทำงาน มีความยืดหยุ่นสูงในการดำเนินการผลิต ซึ่งเหมาะสมกับสภาพชีวิตของชาวชนบท รวมทั้งชาวชนบทเองก็มีความต้องการที่จะขยายฐานทางเศรษฐกิจออกไปในกิจการนอกภาคเกษตรกรรมเพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัว ประกอบกับทางราชการก็ได้ให้ความสำคัญสนับสนุนในการฝึกทักษะวิชาชีพนี้ จึงมีชาวชนบทจำนวนมากไม่ยอมเข้าไปทำงานในกิจการรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป แต่มีชาวชนบทจำนวนมากไม่ยอมเช่นกันที่แม้จะได้รับการฝึกอบรมทักษะวิชาชีพหรือฝึกทำงานมาในระดับหนึ่งแล้วก็ไม่สามารถเข้าทำงานในกิจการดังกล่าวได้

ในการวิจัยครั้งนี้จึงสนใจที่จะศึกษาโครงสร้าง เครือข่าย และแบบแผนพฤติกรรมของเศรษฐกิจนอกระบบกรงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป เพื่อหาข้ออธิบายว่า ทั้ง ๆ ที่งานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปที่ขยายตัวเข้าสู่ชนบทเป็นโอกาสทางเศรษฐกิจที่ยังดูดซับแรงงานได้อีกมาก แต่เมื่อชาวชนบทส่วนหนึ่งได้ผ่านการพัฒนาทักษะซึ่งรัฐเป็นผู้สนับสนุนแล้ว เหตุใดคนบางกลุ่มจึงสามารถเข้าสู่อาชีพนอกระบบนั้นได้ ในขณะที่คนบางกลุ่มไม่สามารถเข้าสู่อาชีพดังกล่าว ในการศึกษาผู้วิจัยได้ตั้งข้อสงสัยเบื้องต้นว่า การเข้าสู่อาชีพเป็นเครื่องมือหรือหนทางหนึ่งไปสู่เป้าหมายบางอย่างของบุคคล การที่บุคคลได้ใช้หรือไม่ใช้ความพยายามและกลวิธีต่าง ๆ เพื่อเข้าสู่อาชีพหนึ่งเป็นผลที่ตามมาของการตัดสินใจเลือกของบุคคลนั้น และเขามีเหตุผลในการตัดสินใจเลือกหรือไม่เลือกเข้าสู่อาชีพนั้น โดยเชื่อว่าการเลือกหรือไม่เลือกดังกล่าวเป็นหนทางที่ดีที่สุดสำหรับเขาและเป็นไปได้สำหรับเขา

ความเชื่อและความต้องการอย่างมีเหตุผลของบุคคลที่นำไปสู่การตัดสินใจเลือกและใช้ความพยายามในการเข้าสู่อาชีพนั้นอยู่ภายใต้เงื่อนไขและสถานการณ์ทางสังคมและเศรษฐกิจที่อยู่ล้อมรอบตัวเขา เช่น โครงสร้างของอาชีพ ความสัมพันธ์ทางสังคม เครือข่ายทางสังคม ปัจจัยการผลิตที่เขาเป็นเจ้าของ บรรทัดฐานทางสังคม เป็นต้น นอกจากนี้ยังอยู่ภายใต้เงื่อนไขภายในตัวผู้กระทำเอง ซึ่งได้แก่ ความสามารถในการปรับตัว ความสามารถในการเข้าไปอยู่ภายในเครือข่ายทางสังคม และความสามารถที่จะให้ได้มาซึ่งทรัพยากรหรือคุณสมบัติจำเป็นบางประการ เช่น ทักษะอาชีพ เป็นต้น เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผู้วิจัยจึงกำหนดการศึกษาเป็น 3 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่แรกเป็นการทำความเข้าใจกับโครงสร้างของเศรษฐกิจนอกระบบในชนบทที่งานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปดังกล่าว รวมทั้งกระบวนการพัฒนาทักษะ ขั้นตอนที่สองเป็นการศึกษาถึงปัจจัยเงื่อนไขที่ทำให้คนสามารถหรือไม่สามารถเข้าไปสู่โครงสร้างที่ซับซ้อนของอาชีพดังกล่าว และขั้นตอนที่สามเป็นการวิเคราะห์โอกาสที่ผู้รับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปจะพัฒนาขึ้นเป็นผู้ประกอบการภายใต้เงื่อนไขและโครงสร้างนั้น ซึ่งมีการรอบคอบคิดในการศึกษาดังนี้

การศึกษาโครงสร้างของงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปในชนบทและกระบวนการพัฒนาทักษะ จะช่วยให้เข้าใจถึงความซับซ้อนของเครือข่ายและแบบแผนพฤติกรรมของผู้ที่อยู่ในอาชีพนี้ ซึ่งนำไปสู่ความเข้าใจถึงเงื่อนไขทางสังคมและเศรษฐกิจที่ส่งผลต่อความสำเร็จหรือไม่สำเร็จของชาวชนบทในการเข้าสู่โครงสร้างอาชีพดังกล่าวได้ชัดเจนยิ่งขึ้น โครงสร้างของงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปในชนบท จะศึกษาทั้งโครงสร้างทางเศรษฐกิจและโครงสร้างทางสังคม กล่าวคือโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่ศึกษา ประกอบด้วย

1. ระบบการจ้างเหมาซึ่งเป็นตัวเชื่อมกิจกรรมนอกระบบในชนบทกับกิจกรรมในระบบในเมือง ประกอบด้วยเรื่องเกี่ยวกับ บุคคลและลักษณะกิจการของผู้ว่าจ้าง ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ว่าจ้างกับผู้รับเหมาช่วง ลักษณะและประเด็นของสัญญาว่าจ้าง รูปแบบของระบบการเหมาช่วงและลักษณะการประกอบการในแต่ละรูปแบบ

2. ปัจจัยการผลิตและวิธีการผลิต ได้แก่ ประเภท และแหล่งที่มาของจักรเย็บผ้า อุปกรณ์ในการตัดเย็บ เงินทุน วัตถุดิบ ขั้นตอนการผลิต และเส้นทางเงินของงาน
3. ลักษณะการจ้างแรงงาน ได้แก่ ประเภทของผู้ทำงานในงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปในชนบท คุณสมบัติ ค่าตอบแทน การค้าประกันการจ้างและการรับจ้าง หน้าที่ความรับผิดชอบของผู้ทำงานแต่ละประเภท

ส่วนโครงสร้างทางสังคมที่ศึกษา ประกอบด้วย

1. ระเบียบกฎเกณฑ์ ได้แก่ ระเบียบกฎเกณฑ์ในการทำงาน การจ้างงาน และการจ่ายเงิน ผู้มีอิทธิพลในการกำหนดระเบียบกฎเกณฑ์ วิธีการกำหนด การถ่ายทอด และการควบคุมการใช้ระเบียบกฎเกณฑ์ดังกล่าว
2. โครงสร้างตำแหน่งของคนที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ตำแหน่งงานทั้งในการจ้างเหมาและงานตัดเย็บ สถานภาพของแต่ละตำแหน่ง ซึ่งได้แก่อำนาจหน้าที่ อิทธิทธิ และการจัดความสูงต่ำของแต่ละสถานภาพ บทบาทของแต่ละตำแหน่ง การติดต่อสัมพันธ์ระหว่างตำแหน่งต่างๆ ในด้านการสื่อสาร และการดำเนินการผลิต โอกาสและวิธีการเลื่อนตำแหน่งงาน

สำหรับกระบวนการพัฒนาทักษะ ศึกษาทั้งที่เป็นการฝึกอบรมวิชาชีพที่ทางราชการจัดขึ้นและการฝึกหัดจากงานที่ชาวชนบทฝึกหัดให้กันเอง ในส่วนของกาฝึกอบรมของทางราชการนั้น ประกอบด้วยที่มาของโครงการฝึกอบรมวิชาชีพตัดเย็บเสื้อผ้าที่ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนและที่ทำการพัฒนาชุมชนอำเภอได้จัดขึ้น วัตถุประสงค์ของโครงการ บุคคลผู้เสนอโครงการ ขั้นตอนการเสนอโครงการ เกณฑ์ในการคัดเลือกคนเข้ารับการฝึกอบรมและบุคคลที่เป็นผู้เลือก เนื้อหาสาระ วิธีการ วัสดุอุปกรณ์ในการฝึกอบรม การประเมินผลและการติดตามผลของโครงการ ส่วนการฝึกหัดจากงานประกอบด้วย แหล่งฝึกงาน ทักษะที่ฝึก และเวลาที่ใช้ในการเรียนรู้ทักษะ ขั้นตอนในการฝึก นอกจากนี้ยังศึกษาต่อไปในประเด็นของความรู้ที่จำเป็นต่อการรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป เพื่อใช้ในการเปรียบเทียบว่าความรู้ด้านดังกล่าวได้รับจากการฝึกอบรมวิชาชีพและการฝึกหัดงานมากน้อยเพียงใด รวมทั้ง

โอกาสและวิธีที่จะพัฒนาทักษะต่อไป

การศึกษาเงื่อนไขทางสังคมและเศรษฐกิจเพื่ออธิบายว่า การที่บุคคลเข้าไปสู่โครงสร้างของอาชีพข้างต้นได้หรือไม่ได้นั้นเนื่องจากเงื่อนไขต่าง ๆ ที่อยู่ล้อมรอบตัวเขาอย่างไร สามารถจำแนกเงื่อนไขทางสังคมและเศรษฐกิจดังกล่าวออกได้เป็น 4 ประการ คือ ความสัมพันธ์ทางสังคมในการผลิต เครือข่ายทางสังคมและวิธีการเข้าไปอยู่ในเครือข่ายดังกล่าว ทรัพยากรและการเข้าถึงแหล่งทรัพยากร ความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับบรรทัดฐานของการทำงาน ซึ่งมีการอบในการพิจารณา ดังนี้

1. ความสัมพันธ์ทางสังคมในการผลิต ในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ บุคคลได้เข้าไปมีความสัมพันธ์ลักษณะใดลักษณะหนึ่งกับบุคคลอื่น ๆ มีการติดต่อสัมพันธ์ แลกเปลี่ยน และร่วมมือกันในการผลิตทั้งหมด ซึ่งจะแตกต่างกันไปตามลักษณะปัจจัยการผลิต ดังนั้นในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจจะเกิดความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นกลุ่มสังคม การที่บุคคลจะย้ายจากกลุ่มสังคมหนึ่งไปอยู่กับอีกสังคมหนึ่ง หรือเลือกที่จะไม่เข้าร่วมอยู่ในกลุ่มสังคมหนึ่งนั้น เป็นสิ่งที่บุคคลทำได้ ขึ้นอยู่กับว่าโอกาสและประโยชน์ที่ได้รับการย้ายไปกับการไม่ย้ายไปอย่างไหนจะมากกว่ากัน ดังนั้นหากภูมิหลังทางเศรษฐกิจมีความสัมพันธ์ทางสังคมในการผลิตที่เกี่ยวข้องอย่างแข็งแกร่ง และมีข้อมูลที่ดีที่แน่นอนเห็นประกอบกับโอกาสและผลประโยชน์ที่จะได้รับจากการย้ายออกไปมีไม่มากนัก บุคคลอาจเลือกที่จะไม่เข้าร่วมในกลุ่มสังคมใหม่ เพราะเป็นการเสี่ยงที่จะสูญเสียความสัมพันธ์กับกลุ่มสังคมเดิมไปในขณะที่กับกลุ่มสังคมใหม่ไม่มั่นคงนัก ทั้งนี้จะพิจารณาได้จากกลุ่มบุคคลที่ทำงานร่วมกัน ลักษณะความสัมพันธ์ภายในกลุ่ม การแบ่งงาน การช่วยเหลือกัน การแบ่งปันผลประโยชน์ และบรรยากาศในการทำงาน ทั้งที่เป็นอาชีพเดิมและอาชีพปัจจุบัน รวมทั้งเหตุจูงใจที่อยู่เบื้องหลังการตัดสินใจของบุคคลในการเข้าหรือไม่เข้าสู่อาชีพรับจ้างแบบเสื่อผ้าสำเร็จรูป

2. เครือข่ายทางสังคมและวิธีการเข้าไปอยู่ในเครือข่ายดังกล่าว ความสัมพันธ์ทางสังคมที่บุคคลกลุ่มหนึ่งมีต่อกันและกันสามารถเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย เครือข่ายของงานรับจ้าง

เย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป มีจุดศูนย์กลางอยู่ที่คนแจกจ่ายงาน ซึ่งเป็นผู้รับเหมาช่วงหรือคนกลาง สายสัมพันธ์ระหว่างผู้แจกจ่ายงานกับผู้รับงานต่าง ๆ จะอยู่ภายในปริซึมของเครื่องช่ายใน 3 ปริซึม คือ เครื่องช่ายกลัดติด เครื่องช่ายรอง และเครื่องช่ายขยาย การแบ่งระดับปริซึมเหล่านี้ไปตามระดับของความผูกพันและการะหนัาที่มีต่อกัน หรือลักษณะของความสัมพันธ์ ลักษณะความสัมพันธ์ได้มาจากจำนวนบทบาทที่บุคคลมีต่อกันในการติดต่อกัน สิ่งที่อยู่สัมพันธ์นำมาแลกเปลี่ยนกัน ลักษณะของความเท่าเทียมในการแลกเปลี่ยน ความถี่และระยะเวลาของความสัมพันธ์ การติดต่อภายในเครื่องช่ายระหว่างจุดศูนย์กลางกับบุคคลในปริซึมจะมีทั้งการติดต่อทางตรงและทางอ้อม นอกจากนี้บุคคลในเขตปริซึมต่าง ๆ ก็ยังมีความสัมพันธ์และมีการติดต่อซึ่งกันและกันเองอีกด้วย บุคคลที่มีความสัมพันธ์กับผู้แจกจ่ายงานในเครื่องช่ายกลัดติด เช่น เป็นญาติหรือเพื่อนสนิท ในเครื่องช่ายรอง เช่น คนรู้จัก เพื่อนบ้าน ญาติห่าง ๆ และในเครื่องช่ายขยาย เช่น ญาติของเพื่อน เพื่อนของเพื่อน จะมีวิธีการและความยากง่ายของการเข้าร่วมในอาชีพรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปแตกต่างกัน โครงสร้างของเครื่องช่ายทั้งหมด ซึ่งได้แก่ขนาดของเครื่องช่าย ความหนาแน่นภายในเครื่องช่าย ความเกี่ยวพันภายในเครื่องช่าย ตำแหน่งและกลุ่มความสัมพันธ์ของบุคคลในเครื่องช่าย เป็นเงื่อนไขที่บุคคลจะได้รับรู้ถึงความเป็นไปได้ที่จะเข้าสู่อาชีพนี้ และเลือกใช้เครื่องมือที่เหมาะสมกับการเข้าสู่อาชีพดังกล่าว ในขณะที่เขายังก็เป็นเงื่อนไขที่จะบอกได้ว่าบุคคลประเภทไหนที่จะประสบความสำเร็จหรือไม่สำเร็จในการเข้าร่วมกับกลุ่มสังคมอาชีพนี้

3. ทรัพยากรและการเข้าถึงแหล่งทรัพยากร ในงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป

ระบบการแจกจ่ายงานเป็นไปโดยเลือกปฏิบัติ ผู้ต้องการรับการจ้างงานหรือต้องการรับงานมาทำต้องมีทรัพยากรที่จำเป็นบางอย่างนอกจากการมีจักรเย็บผ้าและเครื่องมือในการตัดเย็บตามปกติ เช่น ทักษะในการเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป ประสบการณ์ สถานภาพทางสังคม และข่าวสารข้อมูล ซึ่งอาจเป็นทรัพยากรที่อยู่ก่อนหรือต้องแสวงหามาใหม่ เพื่อให้มีคุณสมบัติเพียงพอที่จะได้รับประโยชน์จากระบบการแจกจ่ายได้ ในการให้ได้ว่าซึ่งทรัพยากรแต่ละอย่างนั้น บุคคลต้องหาความรู้ ข่าวสาร และเลือกใช้กลยุทธ์ให้เหมาะสมกับสถานการณ์การแจกจ่ายทรัพยากรนั้น ๆ เช่น การแจกจ่ายทักษะวิชาชีพจึงมีหน่วยราชการเป็นผู้ให้บริการ แต่ผู้แจกจ่ายที่แท้จริงที่จะกำหนดว่าใครบ้างควรได้รับการฝึกอาจ

เป็นผู้ให้ทั้งนั้น ซึ่งอาจใช้ความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีต่อกันฉันท์ญาติเป็นกลยุทธ์ให้ได้รับการเสนอชื่อเข้ารับการฝึกอบรม เป็นต้น ทางเลือกของการเข้าถึงแหล่งแจกจ่ายทรัพยากรขึ้นอยู่กับจำนวนแหล่งแจกจ่ายและระเบียบกฎเกณฑ์ของแต่ละแหล่งซึ่งบุคคลต้องมีความรู้จึงจะเลือกใช้กลยุทธ์ที่เหมาะสมได้

4. ความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับบรรทัดฐานของการทำงาน บรรทัดฐานคือระเบียบกฎเกณฑ์ในการทำงานร่วมกันหรือติดต่อสัมพันธ์กันของสมาชิกในสังคมหนึ่ง บรรทัดฐานที่สำคัญในงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป คือ ความรับผิดชอบในคุณภาพของงานและกำหนดเวลาส่งงาน เนื่องจากผู้รับเหมาช่วงหรือคนกลางต้องส่งมอบงานแก่ผู้ว่าจ้างตามกำหนดเวลาเช่นกัน ดังนั้นในบางครั้งบุคคลอาจต้องเร่งทำงานโดยไม่มีเวลาหยุดพัก ทั้งกลางวันกลางคืน ไม่มีวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ หรือวันหยุดตามประเพณีนิยม หากมีการดำเนินชีวิตเปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะหากบรรทัดฐานเดิมและบรรทัดฐานของสังคมรอบข้างที่ใกล้ชิด เช่น กลุ่มเพื่อน หรือครอบครัว แตกต่างจากบรรทัดฐานในการทำงานในใหม่มากเท่าไร การปรับตัวให้เข้ากับบรรทัดฐานใหม่ยิ่งทำได้ยาก จนอาจนำไปสู่ความสับสนไม่แน่นอนในความสัมพันธ์ที่มีต่อสังคมใหม่ และเลิกการติดต่อสัมพันธ์ไปในที่สุด ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการปรับตัวให้เข้ากับบรรทัดฐานของการทำงานประกอบด้วย (1) เครื่องแวดล้อมการกระทำ ได้แก่ การดำเนินชีวิต บุคคลในครอบครัว และชุมชน (2) ความรอบรู้และความสามารถของบุคคลเกี่ยวกับการทำตามกฎเกณฑ์ ได้แก่ การรู้ว่าจะทำตามได้อย่างไร และสามารถจัดแจงได้โดยไม่ขัดแย้งกับบรรทัดฐานอื่น (3) ขั้วผูกมัดและแรงจูงใจที่จะยอมรับกฎเกณฑ์

โครงสร้างของกิจการรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป บทบาทของรัฐในการพัฒนาทักษะ และเงื่อนไขทางสังคมและเศรษฐกิจเมื่อนำมาประกอบกับความคิดเห็นของผู้รับเหมาช่วงรายย่อยเองในประเด็นความต้องการและวิธีการยกระดับกิจการ จะช่วยให้สามารถวิเคราะห์ถึงโอกาสที่ชาวชนบทผู้รับจ้างเหมารายย่อยจะสามารถเป็นผู้ประกอบการกิจการนอกระบบเองโดยไม่ต้องพึ่งพาผู้รับเหมาช่วงหลายระดับหรือคนกลาง และติดต่อโดยตรงกับผู้ประกอบการกิจการในระบบได้โดยตรงและโดยอิสระได้มากขึ้นเพียงใด

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเพื่อศึกษาโครงสร้าง เครื่องมือ แบบแผนพฤติกรรมของเศรษฐกิจนอกระบบของชาวชนบท การรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป และวิเคราะห์เงื่อนไขทางสังคมและเศรษฐกิจที่มีผลต่อพฤติกรรมการเข้าสู่อาชีพนอกระบบของชาวชนบท การศึกษานี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นวิธีการศึกษา เนื่องจากกิจกรรมในเศรษฐกิจนอกระบบนี้มีลักษณะปกปิดซ่อนเร้น หลบเลี่ยงการจัดเก็บภาษีและการตรวจสอบจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ ทำให้ไม่อาจทราบถึงขนาดและลักษณะการแจกแจงของประชากรได้ อีกทั้งประเด็นที่ศึกษาให้ความสำคัญกับสิ่งที่อยู่ในความนึกคิดและการให้ความหมายของผู้ถูกศึกษา นอกจากนี้ในส่วนของความสัมพันธ์ระหว่างเงื่อนไขทางสังคมและเศรษฐกิจกับการเข้าสู่เครื่องมือของอาชีพนี้มีลักษณะซับซ้อนและเป็นการบวนการที่ต่อเนื่องมากกว่าจะเป็นความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลที่สามารถกำหนดปัจจัยที่เป็นสาเหตุและผลที่จะเกิดขึ้นล่วงหน้าเพื่อการทดสอบ การวิจัยนี้จึงต้องการจะศึกษาแบบแผนที่ซับซ้อนของกระบวนการดังกล่าวโดยใช้วิธีอุปนัย (inductive) ซึ่งเป็นหลักการสำคัญของวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพอันได้แก่การศึกษาข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบแล้วจึงนำข้อมูลดังกล่าวมาหาข้อสรุปในเชิงทฤษฎี

พื้นที่ศึกษา

ผู้วิจัยเลือกศึกษาที่อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี เนื่องจากอำเภอท่าม่วงได้ส่งเสริมให้ชาวบ้านขยายฐานเศรษฐกิจเข้าไปในภาคเศรษฐกิจนอกระบบโดยการจัดตั้งกลุ่มอาชีพและฝึกอบรมทักษะอาชีพมากเป็นอันดับหนึ่งของจังหวัดกาญจนบุรี โดยเฉพาะวิชาชีพตัดเย็บเสื้อผ้า และในหมู่บ้านต่าง ๆ มีผู้ประกอบการ และผู้รับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปกระจายอยู่ทั่วไปเป็นจำนวนมาก เพียงพอที่จะศึกษาถึงโครงสร้าง เครื่องมือ และแบบแผนพฤติกรรมของผู้ที่เกี่ยวข้องกับอาชีพนี้ได้

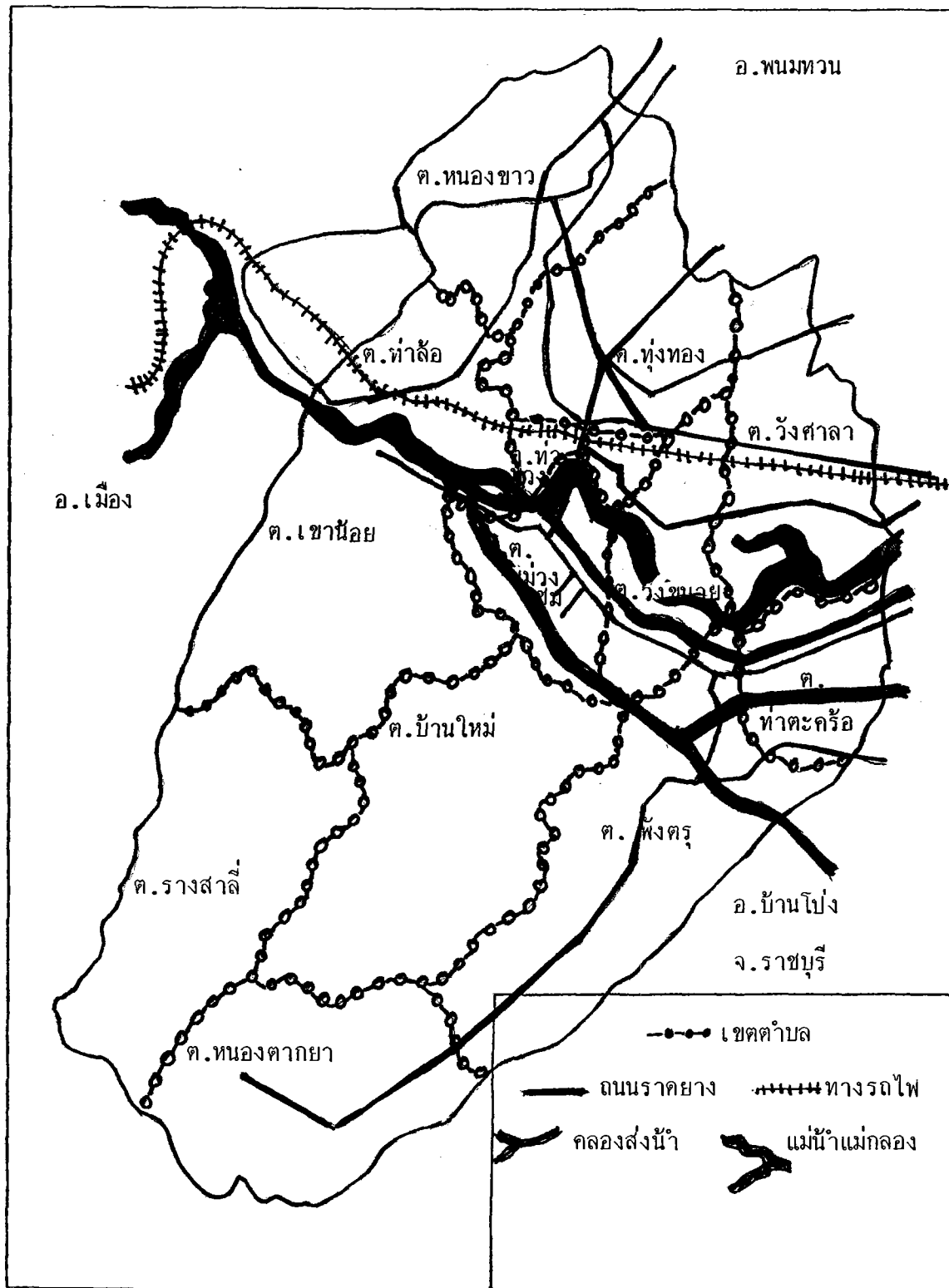
หมู่บ้านที่ศึกษาเลือกจากหมู่บ้านที่เคยจัดให้มีการฝึกอบรมวิชาชีพตัดเย็บเสื้อผ้าแก่ชาวบ้านมาแล้ว ในช่วงปี 2529 -2534 และมีผู้ที่เคยผ่านการฝึกอบรมมาแล้วไม่น้อยกว่า 25 คน จำนวน

16 หมู่บ้าน ผู้วิจัยคัดเลือกมาเพียง 3 หมู่บ้านด้วยวิธีเจาะจงและได้ทำการศึกษาในพื้นที่หมู่บ้านที่มีอยู่จริง แต่เพื่อปกป้องผู้ให้ข้อมูลและผู้เกี่ยวข้องทุกคน จึงใช้ชื่อหมู่บ้านและชื่อบุคคลเป็นชื่อสมมติทั้งสิ้น หมู่บ้านที่ศึกษามีลักษณะดังนี้

1. หมู่บ้านที่มีทั้งผู้รับเหมาช่วงงานเขียนสื่อประชาสัมพันธ์และได้รับเหมาช่วงราชช้อยอยู่ในหมู่บ้าน ผู้วิจัยเลือกศึกษาหมู่บ้านลักษณะนี้จากบ้านลุ่ม
2. หมู่บ้านที่มีผู้รับเหมาช่วงงานเขียนสื่อประชาสัมพันธ์อยู่ในหมู่บ้าน แต่ไม่มีผู้รับเหมาช่วงราชช้อยอยู่ในหมู่บ้านเลย ผู้วิจัยเลือกศึกษาหมู่บ้านลักษณะนี้จากบ้านคลองข่อย
3. หมู่บ้านที่ไม่มีผู้รับเหมาช่วงงานเขียนสื่อประชาสัมพันธ์อยู่ในหมู่บ้าน แต่มีผู้รับเหมาช่วงราชช้อยอยู่ในหมู่บ้าน ผู้วิจัยเลือกศึกษาหมู่บ้านลักษณะนี้จากบ้านห้วยไผ่

การเลือกหมู่บ้านโดยพิจารณาถึงประเด็นการมีผู้รับเหมาช่วงหรือไม่ด้วยนั้น เนื่องจากผู้รับเหมาช่วงเป็นแหล่งจ้างงานที่สำคัญและจะเป็นผู้ที่อยู่ในเครือข่ายของเศรษฐกิจนอกระบบแล้ว การที่คนในหมู่บ้านเข้ารับการฝึกอบรมวิชาชีพแล้วมีแหล่งจ้างงานหรือช่องทางของเครือข่ายอยู่ในหมู่บ้านด้วย นับได้ว่าโอกาสทางเศรษฐกิจเปิดให้แล้ว แต่การที่คนบางกลุ่มในหมู่บ้านไม่สามารถรับงานจากแหล่งจ้างงานที่มีอยู่ในหมู่บ้านได้แม้ว่าจะผ่านการฝึกอบรมมาแล้วก็ตาม เป็นประเด็นที่โอกาสนั้นเปิดให้สำหรับคนประเภทใด ด้วยเงื่อนไขอย่างไร สำหรับหมู่บ้านที่ไม่มีผู้รับเหมาช่วงอยู่ในหมู่บ้าน แต่คนบางกลุ่มสามารถเข้าถึงเครือข่ายนอกหมู่บ้านได้ เป็นเพราะเหตุใด ด้วยเงื่อนไขอย่างไร ผู้วิจัยต้องการศึกษาถึงอิทธิพลของการมีหรือไม่มีเครือข่ายของงานอยู่ในหมู่บ้านว่าจะมีทำให้เงื่อนไขทางสังคมและเศรษฐกิจของคนเข้าสู่เครือข่ายนั้นได้และคนที่เข้าสู่เครือข่ายนั้นไม่ได้แตกต่างหรือเหมือนกันอย่างไร จึงเลือกหมู่บ้านตามลักษณะข้างต้น

แผนที่อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี

วิธีการศึกษา

งานวิจัยนี้ใช้วิธีการสัมภาษณ์ระดับลึก (in-depth interview) เป็นเทคนิคหลักในการเก็บข้อมูล วิธีการนี้มุ่งเน้นการเลือกบุคคลให้เป็นตัวแทนประชากร แต่จะเลือกบุคคลที่สามารถให้ข้อมูลรายละเอียดของเรื่องที่จะศึกษาได้มากที่สุด จึงเลือกบุคคลผู้ให้สัมภาษณ์แบบเจาะจงเรียกว่า ผู้ให้ข่าวสารที่สำคัญ (key informant) ในการเลือกบุคคลผู้ให้สัมภาษณ์ ผู้วิจัยพิจารณาจากคำถามวิจัยทั้ง 4 ข้อ จากคำถามวิจัยข้อที่ 1 ในเรื่องโครงสร้างของระบบงานตัดเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้ให้ข่าวสารที่สำคัญ (key informant) กลุ่มที่ 1 จำนวน 7 คน ดังนี้

1. ผู้รับเหมาช่วงที่รับงานจากผู้ประกอบการในกรุงเทพฯ ที่มีหน่วยงานผลิตอยู่ที่เขต สุขาภิบาลและแจกจ่ายงานไปยังผู้รับเหมาช่วงรายย่อยในหมู่บ้าน จำนวน 1 คน
2. ผู้รับเหมาช่วงที่รับงานจากผู้ประกอบการในกรุงเทพฯ ที่มีหน่วยงานผลิตอยู่ในหมู่บ้าน และแจกจ่ายงานไปยังผู้รับเหมาช่วงรายย่อยเฉพาะในหมู่บ้านที่ตนเองอยู่ จำนวน 1 คน
3. ผู้รับเหมาช่วงที่รับงานจากคนกลางหรือผู้รับเหมาช่วงที่รับงานจากผู้ประกอบการใน กรุงเทพฯ มีหน่วยงานผลิตอยู่ในหมู่บ้าน ดำเนินการผลิตเองไม่ได้แจกจ่ายงานต่อหน้าใครเลย จำนวน 1 คน
4. ผู้รับเหมาช่วงที่รับงานจากคนกลางหรือผู้รับเหมาช่วงที่รับงานจากผู้ประกอบการใน กรุงเทพฯ มีหน่วยงานผลิตอยู่ในหมู่บ้าน ดำเนินการผลิตเองและยังแจกจ่ายงานต่อหน้าผู้อื่นอีก จำนวน 1 คน
5. คนกลาง ที่รับงานมาแจกจ่ายโดยไม่มีการผลิตเป็นของตนเอง จำนวน 2 คน คนหนึ่งแจกจ่ายงานในเขตอำเภอท่าม่วง อีกคนหนึ่งแจกจ่ายงานนอกเขตอำเภอท่าม่วง
6. ผู้ส่งออกที่จ้างเหมาช่วงงานเข็นมาให้คนในเขตอำเภอท่าม่วงทำ จำนวน 1 คน

ผู้ให้ข่าวสารที่สำคัญกลุ่มนี้ ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ในประเด็นต่อไปนี้คือ

1. รูปแบบและโครงสร้างการเฝ้าระวังงานผลิต
2. ปัจจัยการผลิต และ วิธีการผลิต
3. ระเบียบกฎเกณฑ์ในการทำงาน จ้างงาน จ่ายงาน และคัดเลือกผู้รับเฝ้าระวังต่อไป
4. วิธีการถ่ายทอดระเบียบกฎเกณฑ์ดังกล่าวและมาตรการควบคุมให้เป็นไปตามระเบียบนั้น
5. ตำแหน่งและบทบาทของผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหมดในการขบวนการจ้างเฝ้าระวังและการขบวนการผลิตว่ามีใครบ้าง มีการจัดระเบียบทางบทบาทอย่างไร
6. เครือข่ายความสัมพันธ์

ในคำถามวิจัยข้อที่ 2 ในเรื่องขบวนการพัฒนาทักษะของผู้ทำงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป ผู้วิจัยสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องในการฝึกวิชาชีพเป็นผู้ให้ข่าวสารที่สำคัญ กลุ่มที่ 2 ดังนี้

1. วิทยากรของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน จำนวน 1 คน
2. พัฒนาการ จำนวน 1 คน

ผู้ให้ข่าวสารที่สำคัญกลุ่มนี้ได้ให้ข้อมูลในเรื่องการพัฒนาทักษะที่รัฐให้การสนับสนุนผู้รับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป เกี่ยวกับ วัตถุประสงค์ของโครงการฝึกอบรมวิชาชีพตัดเย็บเสื้อผ้า การคัดเลือกคนเข้าอบรม เนื้อหา วิธีการที่ใช้ในการฝึกอบรม การติดตามผล และการประเมินผลโครงการ

ในคำถามวิจัยข้อที่ 2,3 และ 4 ในเรื่องขบวนการพัฒนาทักษะนอกเหนือจากการฝึกอบรมวิชาชีพจากทางราชการ และเงื่อนไขที่มีอิทธิพลต่อการเข้าสู่อาชีพรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป ในเรื่องความสัมพันธ์ทางสังคมในการผลิต เครือข่ายและการเข้าถึง ทรัพยากรและการเข้าถึง การปรับตัวให้เข้ากับบรรทัดฐาน และโอกาสในการเป็นผู้ประกอบการ ผู้วิจัยสัมภาษณ์สตรีในหมู่บ้าน ซึ่งเป็นผู้ให้ข่าวสารที่สำคัญกลุ่มที่ 3 โดยการแบ่งออกเป็นกลุ่ม ๆ ตามมิติและเหตุผลดังนี้

1. แยกสตรีในหมู่บ้านออกเป็น 3 พวก คือ

1.1 พวกที่ผ่านการฝึกอบรมวิชาชีพ

1.2 พวกที่ไม่ผ่านการฝึกอบรมวิชาชีพแต่ฝึกทักษะด้วยการฝึกจากงาน

1.3 พวกที่ไม่เคยเข้ารับการฝึกอบรมวิชาชีพและฝึกทำงานเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป

2. สำหรับกลุ่มที่ 1.1 และ 1.2 แบ่งออกเป็นอีกกลุ่มละ 2 พวก คือ

2.1 พวกที่รับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป

2.2 พวกที่ไม่รับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป

สำหรับกลุ่มที่ 1.3 เมื่อไม่มีทักษะช่วยไม่อยู่ในพวกที่รับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปจึงจัดเป็นพวกไม่รับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป ทั้งนี้ในพวกที่รับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป เลือกสัมภาษณ์เฉพาะผู้ที่อยู่ในอาชีพนี้มาไม่น้อยกว่า 3 เดือนถึงวันสัมภาษณ์ เพื่อให้ได้ข้อมูลจากผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับเครือข่ายของอาชีพนี้พอสมควร

3. กลุ่มในข้อ 2 จะแบ่งออกเป็นอีก 2 พวก คือ

3.1 โสด

3.2 แต่งงานแล้ว

การแบ่งตามสถานภาพสมรส เนื่องจากผลงานวิจัยที่รายงานไว้ในบทที่ 2 ส่วนใหญ่พบว่า งานรับช่วงการผลิตนี้เหมาะสำหรับคนแต่งงานแล้ว สำหรับคนโสด โอกาสและทางเลือกอื่นมีมากกว่า ผู้วิจัยจึงต้องการเปรียบเทียบด้วยว่า เจือจางทางสังคมและเศรษฐกิจของคนใน 2 กลุ่มนี้ที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจจากระบบแตกต่างหรือเหมือนกันอย่างไร หรือไม่

ผู้ให้สัมภาษณ์กลุ่มนี้จำนวนทำให้เห็นชัดเจนเป็นตารางดังนี้

ตาราง 5 คุณลักษณะของผู้ให้ข่าวสารที่สำคัญกลุ่มที่ 3

(รวม 26 ราย)

			หมู่บ้านที่มีผู้รับช่วง และผู้รับช่วงราย ย่อย (บ้านลุ่ม)	หมู่บ้านที่มีผู้รับช่วง แต่ไม่มีผู้รับช่วงรายย่อย (บ้านคลองข่อย)	หมู่บ้านที่ไม่มีผู้รับช่วง แต่มีผู้รับช่วงรายย่อย (บ้านห้วยไผ่)
เรียน วิชาชีพ	รับจ้างเย็บ เสื้อผ้า	โสด	1	-	1
		สมรส	1	-	1
	ไม่รับจ้าง เย็บเสื้อผ้า	โสด	1	1	1
		สมรส	1	1	1
ไม่ เรียน วิชาชีพ แต่ฝึกหัด งาน	รับจ้างเย็บ เสื้อผ้า	โสด	1	-	1
		สมรส	1	-	1
	ไม่รับจ้าง เย็บเสื้อผ้า	โสด	1	1	1
		สมรส	1	1	1
ไม่เรียน และไม่ ฝึกหัด	ไม่รับจ้าง เย็บเสื้อผ้า	โสด	1	1	1
		สมรส	1	1	1

สภาพชุมชน

การศึกษาโครงสร้างและการเข้าถึงเครือข่ายเศรษฐกิจนอกระบบในชนบท การมีรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปในครั้งนี้ เป็นการศึกษาถึงโครงสร้าง เครือข่ายและแบบแผนพฤติกรรมทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมของชาวชนบทที่มีส่วนร่วมอยู่ในเศรษฐกิจนอกระบบในหมู่บ้านต่าง ๆ ของอำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี ชาวอำเภอท่าม่วงได้รับการส่งเสริมวิชาชีพตัดเย็บเสื้อผ้าจากทางราชการ โดยการจัดให้มีการฝึกอบรมวิชาชีพดังกล่าว ในช่วงปีพ.ศ. 2529-2534 มีทั้งสิ้น 56 หมู่บ้าน แต่ละจำนวนหมู่บ้านรับการอบรมมากน้อยแตกต่างกันไป เพื่อให้หมู่บ้านที่ทำการศึกษามีจำนวนหมู่บ้านให้ข้อมูลมากพอ ผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาในหมู่บ้านที่มีผู้ผ่านการฝึกอบรมไม่น้อยกว่า 25 คนซึ่งมีทั้งสิ้น 16 หมู่บ้าน ในหมู่บ้านเหล่านี้บางหมู่บ้านผู้ผ่านการฝึกอบรมได้เข้าสู่อาชีพรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป แต่บางหมู่บ้านไม่มีผู้ผ่านการฝึกอบรมคนใดเลยประกอบอาชีพนี้ และบางหมู่บ้านปรากฏว่ามีคนในหมู่บ้านรับงานจากผู้ว่าจ้างในกิจการตัดเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปเพื่อการส่งออกมาแจกจ่ายให้กับชาวบ้านหมู่บ้านนั้นและหมู่บ้านใกล้เคียง ในขณะที่บางหมู่บ้านต้องรับงานจากคนในหมู่บ้านอื่น ผู้วิจัยได้เลือกศึกษา 3 หมู่บ้านซึ่งมีความแตกต่างกันในประเด็นของการมีหรือไม่มีแหล่งจ้างงานในหมู่บ้าน และการมีหรือไม่มีชาวบ้านที่เป็นผู้รับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป ดังนี้

1. บ้านลุ่ม เป็นหมู่บ้านที่มีแหล่งจ้างงานอยู่ในหมู่บ้านและมีชาวบ้านประกอบอาชีพรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปด้วย
2. บ้านห้วยไผ่ เป็นหมู่บ้านที่ไม่มีแหล่งจ้างงานในหมู่บ้าน แต่มีชาวบ้านประกอบอาชีพรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป
3. บ้านคลองข่อย เป็นหมู่บ้านที่มีแหล่งจ้างงานอยู่ในหมู่บ้าน แต่ชาวบ้านไม่มีผู้ใดประกอบอาชีพรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปเลย

ก่อนที่จะเสนอผลการวิจัยเกี่ยวกับโครงสร้างและการเข้าถึงเครือข่ายเศรษฐกิจนอกระบบในชนบทการมีรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป ในบทนี้จะเสนอสภาพชุมชนของบ้านลุ่ม บ้านห้วยไผ่ และ

บ้านคลองข่อย ทางด้านภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจและสังคม เพื่อให้ทราบและเข้าใจถึงสภาพการประกอบอาชีพ โครงสร้างทางสังคมและบรรทัดฐานทางสังคมที่ยึดถือกันทั่วไปในหมู่บ้านดังกล่าว รวมทั้งประวัติความเป็นมาของอาชีพรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปในหมู่บ้านเป็นเบื้องต้นก่อน ตามลำดับดังนี้

บ้านลุ่ม

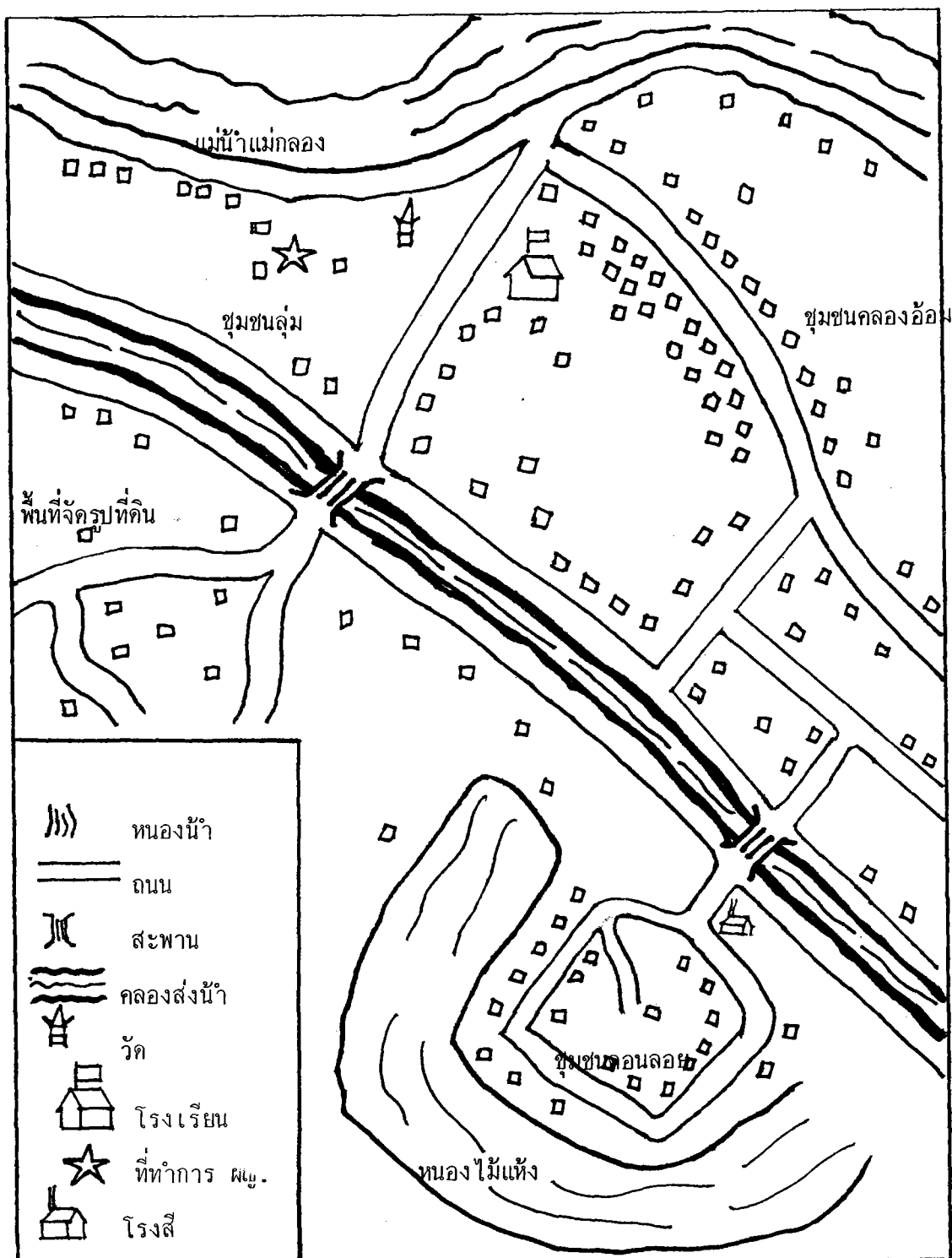
บ้านลุ่มเป็นหมู่บ้านที่ตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่สมัยสงครามโลกครั้งที่สอง ชื่อหมู่บ้านตั้งตามชื่อวัดซึ่งตั้งชื่อเป็นอนุสรณ์แก่ผู้เป็นเจ้าของที่ดิน หมู่บ้านนี้อยู่ห่างจากอำเภอท่าม่วงไปทางตะวันออกเฉียงใต้ เส้นทางคมนาคมติดต่ออำเภอเป็นถนนราดยางตลอดสาย

สภาพทางภูมิศาสตร์

บ้านลุ่ม เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในเขตชลประทาน พื้นดินของหมู่บ้านประมาณ 2,888 ไร่ เป็นพื้นที่ทำการเกษตร 2,506 ไร่ นอกนั้นเป็นที่อยู่อาศัย มีคลองชลประทานและถนนคันคลองแยกหมู่บ้านออกเป็น 2 ข้าง โดยพื้นที่ด้านซ้ายของคลองชลประทานเป็นเขตจัดรูปที่ดิน ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของหมู่บ้านมีหนองน้ำสาธารณะขนาดใหญ่ ซึ่งมีลักษณะเป็นตัว U โอบล้อมชุมชนส่วนหนึ่งไว้

การตั้งถิ่นฐานของชาวบ้านลุ่ม ประกอบด้วยชุมชนย่อย ๆ 4 ชุมชน คือ (1) ชุมชนลุ่ม ซึ่งเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมชุมชน เป็นที่ตั้งของที่ทำการหมู่บ้าน วัด โรงเรียน และร้านค้า (2) ชุมชนคลองข้อม บริเวณนี้เป็นที่ลุ่มที่สุดของหมู่บ้าน เป็นทางระบายน้ำลงสู่แม่น้ำแม่กลองในฤดูน้ำหลาก เมื่อสมัยที่ยังไม่ได้สร้างเขื่อนนาขีราลงภาณ์ (3) ชุมชนเหนือตลาด อยู่ทางทิศเหนือของตลาดปลากี่ และ (4) ชุมชนดอนลอย อยู่ในบริเวณที่ถูกล้อมไว้ด้วยหนองน้ำแห่งมีลักษณะเป็นเกาะ (ดูรายละเอียดในแผนที่หมู่บ้าน)

แผนที่หมู่บ้านลุ่ม

สภาพทางประชากร เศรษฐกิจ และสังคม

บ้านลุ่มเป็นถิ่นที่อยู่ของคนไทยและคนจีนและ คนจีนส่วนใหญ่จะอยู่ในชุมชนลุ่มและเหนือ-ตลาดเป็นเจ้าของกิจการค้าและผู้นำทางเศรษฐกิจของหมู่บ้าน ส่วนคนไทยอยู่ในชุมชนดอนและคลองอ้อม มีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 191 ครัวเรือน จำนวนราษฎร 1,002 คน เป็นชาย 463 คน เป็นหญิง 539 คน ราษฎรส่วนใหญ่ทำการเกษตร

การประกอบอาชีพของชาวบ้านลุ่มส่วนใหญ่ประกอบอาชีพมากกว่าหนึ่งอย่าง คือ มีอาชีพทำนาหรือทำสวนผักเป็นอาชีพหลัก รับจ้าง ทำไร่ข้าวโพดอ่อนและเลี้ยงวัวเป็นอาชีพรอง การทำการเกษตรของชาวบ้านอาศัยแหล่งน้ำถึง 3 แหล่งคือ แม่น้ำแม่กลอง คลองชลประทาน และหนองไม้แห้ง ทำให้มีน้ำเพียงพอแก่การทำการเกษตรได้ตลอดทั้งปี แม้ว่าที่ดินในการทำการเกษตรต่อครัวเรือนจะมีไม่มากนัก สำหรับชาวบ้านที่ประกอบอาชีพเพียงอย่างเดียวส่วนใหญ่เป็นอาชีพรับจ้าง รองลงมาคือ ทำไร่ข้าวโพดอ่อนและค้าขายตามลำดับ ในกลุ่มนี้คนที่ไม่มีที่ดินทำกินจะทำอาชีพรับจ้างและค้าขายของเล็ก ๆ น้อย ๆ หรือประเภทขายแร่-ธาตุนั่น ส่วนคนที่มีที่ดินทำกินจะทำไร่ข้าวโพดอ่อนซึ่งมีกิจกรรมในไร่ให้ทำตลอดทั้งปีจนไม่มีเวลาไปทำอาชีพอื่นเป็นอาชีพเสริม ครัวเรือนที่มีอาชีพทำการเกษตรส่วนใหญ่มีที่ดินเป็นของตนเอง คนที่ไม่มีที่ดินจะต้องเช่าที่ดินของคนอื่นในการทำการเกษตรทั้งหมดมีเพียง 8 ครัวเรือน ลักษณะการประกอบอาชีพเป็นประเด็นหนึ่งที่แสดงความแตกต่างระหว่างคนไทยและคนจีน คนไทยส่วนใหญ่ทำนา ส่วนคนจีนจะทำสวนผักและมักมีอาชีพอื่นเสริมอีกเช่น ปลูกเห็ด นางฟ้า ทำสวนมะม่วง เป็นต้น กิจการค้าขาย ๆ เช่น ขายแร่-ธาตุนั้นเป็นกิจการของคนไทย และกิจการค้าใหญ่ ๆ เช่น โรงสี ผู้รับซื้อผลผลิตและจำหน่ายปัจจัยการผลิตทางการเกษตร ร้านค้าในหมู่บ้าน เป็นของคนจีน

ชาวบ้านลุ่มมีที่ดินในการทำนาประมาณ 1-10 ไร่ ซึ่งมีจำนวนถึง 82 ครัวเรือน แบ่งเป็นพื้นที่ระหว่าง 1-5 ไร่ จำนวน 44 ครัวเรือน พื้นที่ระหว่าง 6-10 ไร่ จำนวน 38 ครัวเรือน ครัวเรือนที่มีที่ดินในการทำนามากกว่า 50 ไร่มีเพียง 2 ครัวเรือนเท่านั้น ชาวบ้านสามารถทำนาได้

ปีละ 2 ครั้ง ได้ผลผลิตเป็นข้าวเปลือกไร่ละ 72-100 ถัง ในการทำนาชาวผู้ไทใช้เครื่องจักรแทบทั้งสิ้น ทั้งการไถและเก็บเกี่ยวโดยจ้างเครื่องจักรมาจากที่อื่นไม่ได้มีไว้เป็นของตนเอง ผลผลิตส่วนใหญ่มักจะเก็บไว้บริโภคที่เหลือจึงขายซึ่งจะมีพ่อค้าคนกลางมารับซื้อถึงหมู่บ้าน แต่ชาวบ้านนิยมเอาข้าวไปขายให้กับโรงสีในหมู่บ้านที่มีอยู่ 1 แห่งมีกำลังผลิต 95 แรงม้า เนื่องจากโรงสีให้บริการพิเศษหลายอย่าง กล่าวคือ เมื่อชาวนานำข้าวเสร็จ โรงสีจะมารับข้าวจากชาวนาไปเก็บไว้ที่โรงสีหาบัญชีไว้ให้เรียบร้อย ถ้าจะขายบ้างเก็บไว้บริโภคบ้าง ทางโรงสีก็จะเก็บส่วนที่จะบริโภคไว้ให้ เมื่อใดที่ต้องการก็ไปบอกโรงสีให้สีเท่าที่ต้องการเป็นครั้งคราว โดยโรงสีไม่คิดค่าฝากข้าวและค่าสีหรือถ้าไม่ต้องการขายก็สามารถฝากข้าวโรงสีไว้ได้เช่นกัน ดังนั้นโรงสีจึงเป็นทั้งผู้จ้างและผู้จัดการของชาวนาไปพร้อมสรรพ โดยได้ค่าตอบแทนเป็นปลายข้าว แกลบ รำ และรายได้ที่เกิดจากการซื้อขาย แลกเปลี่ยนข้าว ในครัวเรือนก็ไม่จำเป็นต้องมีผู้จ้างสำหรับเก็บข้าว เพราะหมู่บ้านฝากข้าวไว้ที่โรงสี

สำหรับค่าเช่านาเก็บปีละ 2 ครั้ง คือ นายรังเก็บ 12 ถังต่อไร่ นายปีเก็บ 15 ถังต่อไร่ บางรายคิดค่าเช่าเป็นข้าวเปลือกจำนวน 1 ใน 3 ส่วนของข้าวที่เก็บเกี่ยวได้ ในการเก็บค่าเช่าเจ้าของนาไม่ต้องไปตวงข้าวจากผู้เช่ามา ไปรับข้าวที่เป็นค่าเช่าได้ที่โรงสีเลย และเจ้าของนาจะฝากหรือจะขายทางโรงสีก็รับจัดการให้ จำนวนผู้เช่านามีการเก็บข้อมูลแยกให้เห็นชัดเจนจากผู้เช่าที่ดำเนินการเกษตรทั้งหมด จึงไม่สามารถนำเสนอไว้ในนี้ได้

สำหรับอาชีพชาวไร่ ช่วงที่ผู้วิจัยเก็บข้อมูลในบ้านกลุ่ม พบว่าไร่ข้าวโพดค่อนข้างเป็นที่ยอมรับปลูกกันมากแทบทุกครัวเรือน แม้ที่ดินเพียง 1 ไร่ก็สามารถมีรายได้จากการปลูกข้าวโพดค่อนข้างเป็นกอบเป็นกำ เนื่องจากสามารถเก็บผลผลิตได้ทั้งปี ลงทุนไม่มากและไม่ต้องใช้ยากำจัดศัตรูพืชด้วยการทำไร่ข้าวโพดอ่อนส่วนใหญ่นิยมใช้พื้นที่ 3-4 ไร่ปลูกได้ปีละ 4 ครั้ง มีพ่อค้าคนกลางหรือตัวแทนรับซื้ออยู่หมู่บ้านถึง 6 รายเพื่อส่งให้กับโรงงานแปรรูปอาหารและตลาดสด เจ้าของจะส่งรถไถมาไถแปรและชักโรงมาให้โดยเจ้าของไร่ไม่ต้องเสียเงินค่าจ้างเพียงแต่ยกต้นข้าวโพดที่เก็บทั้งหมดแล้วให้ตัวแทนไป เจ้าของจะนำไปขายให้กับพ่อค้าเลี้ยงวัวต่อไป สำหรับค่าจ้างแรงงานในการทำไร่ข้าวโพดอ่อนนั้น

ถ้าใช้เครื่องหยอดเม็ด เสียค่าจ้างไร่ละ 100 บาท แต่ถ้าใช้แรงงานคน ค่าแรงหยอดเม็ดข้าวโพด วันละ 50 บาท ขุดหลุมวันละ 60 บาท เก็บฝักกิโลกรัมละ 30 สตางค์ แต่ส่วนใหญ่ชาวไร่นิยม แลกเปลี่ยนแรงงานกันโดยไม่ต้องจ่ายเป็นเงินค่าจ้างซึ่งเรียกว่า"เอาแรง" เมื่อปลูกเสร็จชาวไร่ ก็ใส่ปุ๋ยและให้น้ำให้น้ำ การให้น้ำต้องทำ 3-4 วันครั้ง ไม่ต้องฉีดยาฆ่าแมลง ครบ 40 วันก็เริ่มเก็บ ฝักได้ ฝักจะออกไม่พร้อมกัน ดังนั้น 2-3 วันต้องเก็บฝักครึ่งหนึ่งจนกว่าจะหมด จากนั้นก็ไปปลูกลูกใหม่ ผลผลิตต่อไร่ทุกประมาณ 1,000-1,500 กิโลกรัม ราคาผลผลิตขึ้นลงตามราคาตลาด แต่ถ้าเป็นลูกไร่ของโรงงานอาหารกระป๋องรีเวอส์แคร์ จะได้รับการประกันราคากิโลกรัมละ 2.50 บาท โดยทางโรงงานได้ทำสัญญากับคนในหมู่บ้านคนหนึ่งไว้ให้รวบรวมผลผลิตส่งโรงงานเรียกว่า"หัวหน้าโคด้า" ลูกไร่ส่วนใหญ่อยู่ในบริเวณจัดรูปที่ดิน เดิมชาวไร่ข้าวโพดอ่อนปลูกน้อยเนื่องจากอ้อยราคา ดีและไม่ต้องดูแลมาก ภายหลังจากอ้อยราคาตกประกอบกับมีโรงงานอาหารกระป๋องเกิดขึ้นหลายแห่ง รับซื้อข้าวโพดฝักอ่อน ไร่ข้าวโพดอ่อนจึงเข้ามาแทนที่ไร่อ้อยอย่างรวดเร็วในบ้านลุ่ม เนื่องจาก ราคาคือว่าอ้อยมากนัก อีกทั้งมีน้ำเพื่อการเกษตรอย่างอุดมสมบูรณ์และโรงงานยังมีความต้องการสูง เมื่อมีปลูกอ้อยน้อยลง หัวหน้าโคด้าอ้อยในหมู่บ้านก็ไม่สามารถรวบรวมอ้อยส่งโรงงานน้ำตาลได้ ครบตามสัญญาจึงเลิกกิจการไป ชาวไร่อ้อยที่เหลือหากจะขายก็ต้องไปขึ้นกับหัวหน้าโคด้าอ้อยนอก หมู่บ้าน ชาวไร่อ้อยจึงหันมาปลูกข้าวโพดอ่อนแทน

ส่วนการทำสวนผักของคนจีนทำกันมากในชุมชนลุ่มทั้งสองฝั่งคลองชลประทาน ส่วนผักเป็น งานที่มีกิจกรรมให้ทำทุกวัน แต่ให้ผลตอบแทนต่ำ ผักที่ปลูกมีหลายชนิดเปลี่ยนไปเรื่อยตามราคาตลาดและ ฤดูกาล มีทั้งสวนผัก คื่นห่อขี้ ผักชี ผักกาด ฯลฯ ชาวสวนผักจะเป็นผู้นำผลผลิตไปส่งตลาดเองที่ ตลาดท่าม่วง การทำสวนผักไม่มีการใช้เครื่องทุ่นแรงอยู่บ้าง เช่นการใช้เครื่องจักรในการไถแปร และขักร่อง และการให้น้ำโดยใช้ sprinkle การทำสวนผักในช่วงปลูกและเก็บผลผลิตจำเป็นต้อง ใช้แรงงานคนมาก แต่เนื่องจากแรงงานรับจ้างก็หายากและค่าแรงแพง ทำให้ต้นทุนการผลิตสูง แต่ เป็นที่น่าสังเกตว่าชาวสวนผักนิยมการจ้างแรงงานมากกว่าการแลกเปลี่ยนแรงงานเหมือนที่พบในการมี การทำไร่ข้าวโพดอ่อน

งานรับจ้างในบ้านลุ่มมีตลอดทั้งปี เพราะคนในบ้านทำการเกษตรหลายอย่าง แต่ละอย่างมีช่วงปลูกและเก็บเกี่ยวซึ่งเป็นช่วงใช้แรงงานคนไม่ตรงกัน ดังนั้นคนที่ทำการเกษตรอย่างหนึ่งเมื่อว่างจากงานในไร่นาของตนก็สามารถมารับจ้างในงานเกษตรอย่างอื่นได้ เช่น เดียวกับพวกที่มีอาชีพรับจ้างเป็นอาชีพหลัก ค่าจ้างแรงงานแตกต่างกันไปตามประเภทของงาน งานบางอย่างจ่ายค่าแรงงานเป็นรายวัน และงานบางอย่างจ่ายค่าแรงงานตามปริมาณงานที่ทำ นอกจากนี้ยังมีงานรับจ้างนอกหมู่บ้านและตำบลอีกมาก เนื่องจากบ้านลุ่มอยู่ห่างจากตัวอำเภอท่าม่วงเพียง 8 กม. เท่านั้น นับได้ว่าโอกาสทางเศรษฐกิจสำหรับแรงงานรับจ้างของชาวบ้านลุ่มมีหลากหลาย

ชาวบ้านลุ่มจำนวนมากไม่ออกไปเป็นแรงงานรับจ้างในโรงงานผลิตอาหารและผลไม้กระป๋อง ซึ่งตั้งอยู่ที่ตำบลทุ่งขุนแผนใกล้กับบ้านลุ่ม งานในโรงงานนี้ต้องการแรงงานชั่วคราวประเภทงานเหมา และงานรายวันจำนวนมาก ผู้หญิงในหมู่บ้านหลายคนไปทำงานโรงงานนี้ โดยมีผู้จัดรถบริการรับส่งในอัตราเดือนละ 100 บาทต่อคน คนที่ไปทำงานโรงงานจะต้องออกจากบ้านตั้งแต่เวลา 7.00 น. เลิกงานเวลา 22.00-23.00 น. ได้รับค่าจ้างแตกต่างกันไป ถ้าเป็นงานรายวันจะได้ค่าแรงรวมค่าทำงานล่วงเวลาประมาณวันละ 100 บาท ถ้าเป็นงานเหมาจะได้ตามปริมาณงานที่ทำได้ เช่น ค่าเหมาหั่นมะละกอได้กิโลกรัมละ 1.20 บาท เป็นต้น คนงานหลายคนทำงานได้ไม่นานจะมีอาการหายใจไม่ออก เป็นหัดเจ็บคอ ปวดศีรษะ ผื่นคัน เนื่องจากการแพ้ฝุ่นละออง หน่อควันและสารเคมี

แรงงานรับจ้างอีกส่วนหนึ่งทำงานรับจ้างภายในหมู่บ้าน แต่เนื่องจากการเข้าถึงตลาดแรงงานนอกหมู่บ้านทำได้ยากกว่า ดังนั้นแรงงานรับจ้างในหมู่บ้านจึงหายาก และมีการขึ้นราคาค่าแรง เช่น ถ้าจ่ายค่าแรงวันละ 50 บาท คนงานจะเลิกงาน 16.00 น. ถ้าผู้ว่าจ้างต้องการให้เลิกงาน 18.00 น. ต้องจ่ายค่าแรงวันละ 70-80 บาท

ด้วยเหตุนี้คนที่ทำการเกษตรอย่างเดียวกันนิยมการแลกเปลี่ยนแรงงานมากกว่าการจ้างแรงงาน เป็นการช่วยกันทำโดยไม่คิดค่าจ้างและไม่ต้องการอาหารเลี้ยงด้วย การหาคนเข้าร่วมในการแลกเปลี่ยนแรงงาน เรียกว่า "บอกแขก" แขกที่จะบอกมักเป็นญาติใกล้ชิดก่อน ถ้าแรงงานยังไม่พอจึง

บอกเพื่อนบ้าน ถ้าหาแขกไม่ได้จริง ๆ แล้วจึงจะจ้างแรงงานรับจ้าง เมื่อถึงเวลาทำงานถ้าแขกบ้านเกิดมาช่วยมากกว่าแรงงานที่เจ้าของบ้านมี เจ้าของบ้านก็จะจ่ายให้เป็นค่าจ้างแรงงาน เช่น นาย ก. เป็นเจ้าของบ้าน จะปลูกข้าวโพด มีแรงงานในบ้านเพียง 2 คน คือ ตนเองและภรรยา ถ้า นาย ข. ซึ่งตกลงแลกเปลี่ยนแรงงานกับคนมาช่วยทำงาน 3 คน นาย ก. จะจ่ายค่าแรงให้แก่คนที่ เกินมา เมื่อถึงเวลาที่นาย ข. ปลูก นาย ก. และภรรยาก็จะต้องไปช่วยทำงานให้ นาย ข. หรือ อาจจะจ้างแรงงานรับจ้างไปแทนตนจำนวน 2 คนก็ได้ อัตราการแลกเปลี่ยนแรงงานคิดตามจำนวน วันที่ทำงานให้แก่กัน ถ้า นาย ข. ทำงานให้กับนาย ก. 3 วัน นาย ก. ก็ต้องไปทำงานให้นาย ข. 3 วัน เช่นกัน ถ้างานของนาย ข. ไม่เสร็จต้องการให้นาย ก. ช่วยต่ออีก 2 วัน การแลกเปลี่ยนแรงงาน คราวต่อไปนาย ข. จะต้องทำงานให้นาย ก. เพิ่มขึ้น 2 วัน แม้จะมีการแลกเปลี่ยนแรงงานกันแต่ก็ ไม่สามารถแก้ปัญหาขาดแคลนแรงงานของชาวบ้านกลุ่มได้ เพราะบางช่วงชาวไร่อาจต้องการใช้ แรงงานพร้อม ๆ กัน ถ้าไม่มีแรงงานรับจ้างชาวไร่คงไม่สามารถเก็บเกี่ยวข้าวโพดก่อนได้ทัน ดังนั้น แรงงานรับจ้างจึงยังคงมีความสำคัญต่อชาวบ้านกลุ่มไม่น้อย

ลักษณะครอบครัวของชาวบ้านกลุ่มยังคงมีลักษณะผูกพันกันในหมู่เครือญาติ เมื่อหนุ่มสาวแต่งงาน จะแยกบ้านโดยปลูกเรือนในบริเวณบ้านของพ่อแม่ ไม่มีบรรทัดฐานแน่นอนว่าฝ่ายใดจะไปอยู่กับฝ่ายใด ขึ้นอยู่กับว่าฝ่ายใดมีที่ดินทำกินหรือต้องการแรงงานมากกว่ากัน หากทั้งสองฝ่ายไม่มีที่ดินทำกินทั้งคู่ ก็ อาจย้ายกันไปอยู่และประกอบอาชีพนอกหมู่บ้าน ชุมชนที่เครือญาติผูกพันเกาะกลุ่มกันอย่างเหนียวแน่น คือ คลองอ้อมและดอนลอย ลักษณะเครือญาติจะอยู่กันเป็นกลุ่ม ๆ มีสกุลใหญ่ ๆ อยู่ 2-3 สกุล ส่วน เหนือตลาดและลุ่มมีหลายสกุล แต่ละสกุลจะมีเพียง 1-3 ครอบครัว เนื่องจากมีการเปลี่ยนจากเช่ามา ใช้นามสกุล แซ่ของคนจีนในบ้านลุ่มคือ แซ่ตันและแซ่เล่า บางสกุลชี้ให้เห็นว่าเป็นคนในแซ่เดียวกัน การอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ๆ ในหมู่เครือญาติทำให้การช่วยเหลือกันในหมู่ญาติพี่น้องในการประกอบอาชีพ และกิจกรรมอื่น ๆ ยังคงดำรงอยู่ในลักษณะการแลกเปลี่ยนแรงงาน

ชุมชนที่มีการควบคุมทางสังคมอย่างเข้มงวดคือชุมชนดอนลอย เนื่องจากสภาพทางภูมิศาสตร์ ซึ่งถูกหนองไม้แห้งล้อมรอบเกือบอานวย ทำให้สามารถเข้าออกจากชุมชนได้ทางเดียว ชุมชนนี้ค่อนข้าง

แยกตัวจากชุมชนอื่นอย่างเห็นได้ชัดและสามารถควบคุมความประพฤติดของคนในชุมชนได้อย่างเข้มงวด หากคนในชุมชนคนใดประพฤติดอกีหรืออกรอย เช่น ลักขโมย หรือเกะกะระรานผู้อื่นจะถูกขับไล่ออกจากชุมชนทันที ส่วนชุมชนอื่นเนื่องจากการตั้งบ้านเรือนกระจุกกระจายกันไปตามถนนในหมู่บ้านที่สามารถเข้าออกได้หลายทาง แม้ชุมชนคลองอ้อมที่มีความสัมพันธ์นั้นเครือญาติอย่างเหนียวแน่น แต่ลักษณะทางภูมิศาสตร์ไม่เอื้ออำนวย ทำให้การควบคุมทางสังคมทำได้ยาก

การอยู่ร่วมกันระหว่างคนไทยกับคนจีนได้มีการผสมผสานทางวัฒนธรรม เช่น พิธีกรรมเกี่ยวกับคนตาย คนไทยจะทำพิธีสวดศพที่วัด เมื่อเผาแล้วก็จะนำกระดูกมาบรรจุไว้ในเจดีย์เล็ก ๆ ที่สร้างไว้รายรอบวัด ส่วนคนจีนจะทำพิธีสวดที่บ้านโดยนิมนต์พระที่วัดไปสวด แล้วนำศพมาเก็บไว้ที่เกดงเก็บศพภายในวัด เมื่อถึงวันเซิ้งเม้ง ทั้งคนไทยและคนจีนต่างก็นำทำพิธีการบิณฑูรบาตรบิณฑูรกันที่วัด วัดลุ่มจึงเป็นศูนย์รวมในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของชาวบ้านลุ่มทั้งคนไทยและคนจีน สำหรับภาษาพูดจะมีแต่ละคนแก่เท่านั้นที่ยังพูดภาษาจีนได้ ส่วนคนรุ่นใหม่ไม่มีใครพูดภาษาจีนกันอีกแล้ว

ที่มาของงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป

การฝึกอบรมวิชาชีพตัดเย็บเสื้อผ้าของบ้านลุ่มเป็นกิจกรรมต่อเนื่องจากการจัดตั้งกลุ่มสตรีขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2529 และการจัดตั้งกลุ่มเยาวชนในปี พ.ศ.2530 เพื่อให้สมาชิกของกลุ่มทั้งสองมีความรู้วิชาชีพ การฝึกอบรมจัดขึ้นครั้งแรกที่วัดลุ่มเมื่อวันที่ 19 พฤศจิกายน 2529 ถึง 20 มกราคม 2530 อีกกลุ่มหนึ่งเมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ ถึง 7 เมษายน 2530 โดยมีวิทยากรจากศูนย์การศึกษา-นอกรโรงเรียนจังหวัดกาญจนบุรีเป็นผู้ฝึกอบรม

ในขณะนั้นกิจการบ้านเลื้อยโหลได้เกิดขึ้นแล้วที่ตลาดปลาวารี ซึ่งอยู่ต่อหน้าบ้านลุ่ม สมคิดชาวตลาดปลาวารีได้เข้าไปอยู่ที่กรุงเทพฯ เช่นเดียวกับชาวท่าม่วงคนอื่น ๆ ที่เห็นช่องทางจะร่ำรวยจากกิจการรับจ้างเย็บเสื้อผ้าห้องแถว โดยเปิดร้านที่สถานีขนส่งสายใต้เก่ารับงานจากตลาดบีบีเม้าเย็บ และรับเด็กแถวตลาดปลาวารีไปฝึกงานและเป็นคนงานในร้าน ต่อมาก็ส่งงานออกมาให้กับร้านตัด

เสื้อผ้าที่ตลาดปลาวารีช่วยเย็บ ป้าล้นเป็นหนึ่งนึ่งที่รับได้มาหัดและทำงานให้สมัคร ต่อมาเมื่อเด็กที่ไปอยู่กับสมัครกลับมาอยู่บ้านมีมาทำงานที่บ้านป้าล้น และเด็กที่เรียนตัดเย็บเสื้อผ้าที่บ้านล้นนั้นพากันไปทำงานที่บ้านป้าล้นบ้าง ตามญาติพี่น้องไปทำงานเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปที่นครปฐมบ้าง กรุงเทพฯบ้าง เด็กพวกนี้ต่อมาได้ลงทุนซื้อจักร และรับงานจากป้าล้นมาเย็บที่บ้าน

วิไล เป็นชาวบ้านลุ่มคนแรกที่เปิดกิจการบ้านเสื้อโหลขึ้นในหมู่บ้าน วิไลเข้าไปอยู่กับพี่สาวที่กรุงเทพฯตั้งแต่เรียนจบ ป.4 ได้เข้าเรียนวิชาเย็บตัดเย็บเสื้อผ้าที่โรงเรียนสาธิตช่างสีพระบาทแล้วทำงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าหน้าร้านในร้านตัดเสื้อผ้าของเพื่อนพี่สาวในกรุงเทพฯ ทำงานได้ 2 ปี ก็กลับมาอยู่บ้านช่วยพ่อแม่ทำไร่ และรับจ้างตัดเย็บเสื้อผ้า เมื่อพัฒนาการเข้ามาจัดตั้งคณะกรรมการพัฒนาสตรีระดับหมู่บ้าน (กพส.ม.) ในปีพ.ศ.2529 วิไลได้รับเลือกให้เป็นประธาน กพส.ม. วิไลและคณะกรรมการคนอื่น ๆ ได้เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงหาเด็กเข้ารับการฝึกอบรมวิชาเย็บตัดเย็บเสื้อผ้าทั้งสองรุ่นข้างต้น ในปี 2532 น้องสาวของวิไลซึ่งแต่งงานไปอยู่ที่บ้านบางพลับ ตำบลทุ่งขุนแผน ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากบ้านลุ่มนัก ส่งข่าวมาว่าที่นั่นมีคนรับงานจากกรุงเทพฯมาเย็บเป็นกิจการใหญ่ คือ บ้านเจ็ทอง ถ้าวิไลสนใจจะรับงานมาทำให้ลองติดต่อดู วิไลจึงคิดเปิดกิจการบ้านเสื้อโหลขึ้นเป็นแห่งแรกของบ้านลุ่มรับเด็กที่เคยเรียนตัดเย็บเสื้อผ้ามาทำงานที่บ้านตน มีเด็กจากหมู่บ้านใกล้เคียงเข้ามาขอทำงานด้วย ซึ่งเด็กพวกนี้จะพักค้างที่บ้านวิไลด้วย ส่วนเด็กในหมู่บ้านมาทำงานเข้าไป-เย็นกลับ

คนในหมู่บ้านจะลงทุนซื้อจักรเย็บจักรไฟฟ้าแล้วรับงานจากวิไลไปทำที่บ้าน บางคนไม่มีจักรไฟฟ้าก็มาพึ่งที่บ้านวิไล เจ็ทองจึงให้วิไลเป็นคนแจกจ่ายงานให้ วิไลรับงานจากเจ็ทองอยู่ปีเศษ เมื่อน้องชายและน้องสะใภ้ซึ่งไปทำงานในร้านเสื้อโหลห้องแถวในกรุงเทพฯกลับมาอยู่บ้าน จึงได้ชักชวนกันไปรับงานโดยตรงจากกรุงเทพฯ และในที่สุดวิไลก็ได้รับงานจากลูกค้าสมัคร คนตลาดปลาวารีติดต่อมาทำ โดยต่อมาส่งมาให้ถึงที่ งานของดีมีเป็นงานง่ายราคาถูกและมีงานต่อเนื่องตลอด ซึ่งเหมาะกับเด็กที่มีทักษะไม่เพียงพอจะรับงานปราณีตราคาแพะมาทำ แต่คนที่เคยรับงานจากวิไลได้ไปติดต่อรับงานจากบ้านเจ็ทองและป้าล้นคนส่งผ้าที่ตลาดปลาวารีมาทำแล้ว งานของวิไลจึงจำขายไปไม่ได้มากเช่นที่เคยผ่านมา

นอกจากนี้วิไลยังเป็นวิทยากรวิชาชีพตัดเย็บเสื้อผ้าให้กับศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดกาญจนบุรี จัดการฝึกอบรมวิชาชีพขึ้นอีก 2 รุ่นระหว่าง พ.ศ.2533-2534 และยังรับผิดชอบที่
ต้องการตัดเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปให้อีกด้วย ผู้มีอาชีพรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปในหมู่บ้านหลายคน
เคยฝึกงานจากบ้านวิไล

ปัจจุบันบ้านนี้มีเครือข่ายของแหล่งจ้างงานเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปหลายเครือข่าย เช่น บ้าน
เจ็ทอง(ตำบลทุ่งขุนแผน) บ้านสวน(ตลาดปลากริ) นายสิทธิ(หลานของวิไล) สมชัย (ก้านตำบล
ดอนจิก) และวิไล

บ้านห้วยไผ่

บ้านห้วยไผ่ เป็นหมู่บ้านที่ตั้งมาประมาณ 100 ปีเศษ เดิมบริเวณนี้เป็นป่าดงดิบมีลำห้วย
ไหลผ่าน ชาวบ้านที่มาตั้งรกรากกันแรกได้สร้างบ้านเรือนอาศัยอยู่บริเวณริมห้วยต่อมาจึงขยายขึ้นไป
ทางเหนือ ปัจจุบันลำห้วยต้นเริ่มแห้งยังเป็นแหล่งน้ำที่สำคัญสำหรับการทำนาของชาวบ้าน ส่วนป่า
ดงดิบถูกบุกรุกทำลายกลายเป็นไร่อ้อย ไม่เหลือสภาพป่าให้เห็นแม้แต่น้อย บ้านห้วยไผ่อยู่ห่างจาก
อำเภอท่าม่วงไปทางตะวันออกเฉียงใต้ ประมาณ 24 กิโลเมตร

สภาพทางภูมิศาสตร์

บ้านห้วยไผ่ตั้งอยู่บนที่ราบเชิงเขา มีภูเขาเรียงรายอยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้าน มีลำห้วย
ไหลผ่านทางทิศใต้ และมีถนนรพช.ผ่านกลางหมู่บ้าน พื้นที่ของหมู่บ้านประมาณ 2,829 ไร่เป็นพื้นที่
ทำการเกษตร 2,810 ไร่ นอกนั้นเป็นที่อยู่อาศัย

นอกจากนี้วิไลยังเป็นที่วิทยากรวิชาขึ้นตัดเย็บเสื้อผ้าให้กับศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดกาญจนบุรี จัดการฝึกอบรมวิชาขึ้นอีก 2 รุ่นระหว่าง พ.ศ.2533-2534 และยังรับฝึกเด็กที่ต้องการหัดเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปให้อีกด้วย ผู้มีอาชีพรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปในหมู่บ้านหลายคนเคยฝึกงานจากบ้านวิไล

ปัจจุบันบ้านนี้มีเครือข่ายของแหล่งจ้างงานเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปหลายเครือข่าย เช่น บ้านเจ็ทอง(ตำบลทุ่งขุนแผน) บ้านลำน(ตลาดปลากร) นายสิทธิ(หลานของวิไล) สมชัย (กำนันตำบลดอนจิก) และวิไล

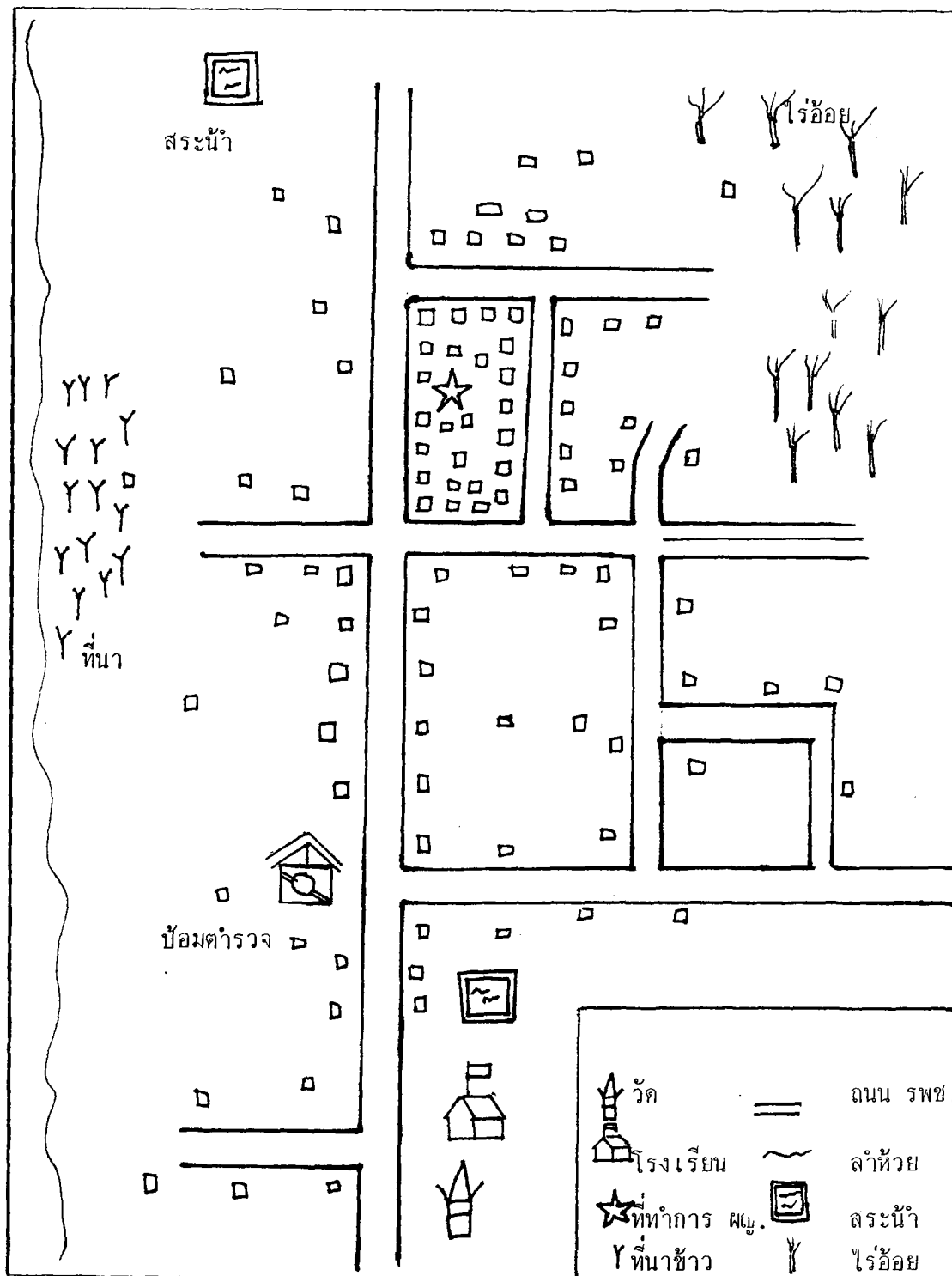
บ้านห้วยไผ่

บ้านห้วยไผ่ เป็นหมู่บ้านที่ตั้งมาประมาณ 100 ปีเศษ เดิมบริเวณนี้เป็นป่าดงดิบมีลำห้วยไหลผ่าน ชาวบ้านที่มาตั้งรกรากครั้งแรกได้สร้างบ้านเรือนอาศัยอยู่บริเวณริมห้วยต่อมาจึงขยายขึ้นไปทางเหนือ ปัจจุบันลำห้วยขึ้นเขามาเป็นแหล่งน้ำที่สำคัญสำหรับการทำนาของชาวบ้าน ส่วนป่าดงดิบถูกบุกรุกทำลายกลายเป็นไร่อ้อย ไม่เหลือสภาพป่าให้เห็นแม้แต่น้อย บ้านห้วยไผ่อยู่ห่างจากอำเภอท่าม่วงไปทางตะวันออกเฉียงใต้ ประมาณ 24 กิโลเมตร

สภาพทางภูมิศาสตร์

บ้านห้วยไผ่ตั้งอยู่พื้นที่ราบเชิงเขา มีภูเขาเรียงรายอยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้าน มีลำห้วยไหลผ่านทางทิศใต้ และมีถนนรพช.ผ่านกลางหมู่บ้าน พื้นที่ของหมู่บ้านประมาณ 2,829 ไร่เป็นพื้นที่ทำการเกษตร 2,810 ไร่ นอกนั้นเป็นที่อยู่อาศัย

แผนที่หมู่บ้านห้วยไผ่

การตั้งถิ่นฐานของหมู่บ้านมีลักษณะเป็นกลุ่มเครือญาติ บ้านเรือนอยู่หนาแน่นทางตะวันออกเฉียงเหนือของหมู่บ้าน ทางทิศตะวันตกเป็นศูนย์ราชการ เช่น บ້อมตำรวจ โรงเรียน วัด สถานีอนามัย และศูนย์ข้อมูลประจำตำบล ร้านค้าของหมู่บ้านจะอยู่บริเวณสองข้างทางถนน รพช. ส่วนพื้นที่เพาะปลูกจะอยู่รอบนอกของชุมชน เดิมหมู่บ้านนี้มีน้ำท่วมบ่อยในฤดูฝน เพราะน้ำจะหลากมาจากเขาทางทิศเหนือของหมู่บ้าน และไหลย้อนลงแม่น้ำแควน้อย แต่เมื่อมีการสร้างเขื่อนวชิราลงกรณ์ขึ้นแล้ว กระแสน้ำเปลี่ยนทิศทาง บริเวณนี้จึงไม่เคยมีน้ำท่วมอีกเลย ตรงกันข้ามกลายเป็นบริเวณขาดแคลนน้ำ และแห้งแล้งมาก

เมื่อ 20 ปีที่แล้ว การเดินทางไปยังบ้านห้วยไผ่ไม่สะดวกเหมือนกับปัจจุบัน สองข้างทางเต็มไปด้วยป่าหนาทึบเป็นที่หลบซ่อนของโจรผู้ร้ายและผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ ประมาณ พ.ศ.2515-2516 ผู้ก่อการร้ายได้เข้ามาชักชวนชาวบ้านห้วยไผ่ให้เข้าร่วมกับพวกตน ทางอำเภอจึงประกาศจัดตั้งบ้านห้วยไผ่เป็นหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง (อปป.) บ้านห้วยไผ่มีการแบ่งชุมชนออกเป็น 7 คุ่ม ตั้งชื่อคุ่มตามสกุลของคนที่อยู่ในคุ่มนั้น และตั้งหัวหน้าคุ่มขึ้นไว้ด้วย

สภาพทางประชากร เศรษฐกิจและสังคม

คนกลุ่มแรกที่อพยพย้ายถิ่นเข้ามาอยู่ที่บ้านห้วยไผ่คือ ลาวโซ่ง จากจังหวัดเพชรบุรี เข้ามาหาไม้และได้ตั้งถิ่นฐานครอบครองอย่างถาวรที่นี่ เข้าจับจองที่ดินทำไร่ทำนาเมื่อมีลูกมีหลานก็ขยายขยายตั้งบ้านเรือนมากขึ้นเรื่อย ๆ จนกลายเป็นชุมชนใหญ่ คนในสกุลของต้นตระกูลดั้งเดิมขณะนี้ เป็นกลุ่มของผู้นำชุมชนทั้งสิ้น ปัจจุบันคนเก่าคนแก่ของหมู่บ้านยังพูดภาษาลาวอยู่และยังมีการยึดถือประเพณีลาวอยู่บ้าง เช่น ประเพณีเลี้ยงผีในวันสารทจีน ซึ่งเป็นวันใดก็ได้ในช่วงข้างขึ้นของเดือน 6 บ้านที่ไหว้ผีจะฆ่าหมู(ภาษาท้องถิ่นว่าผิงหมู) ฆ่าเอาเครื่องในออก แล้วยกขึ้นบ้านสด ๆ ทั้งตัว เช่น ไหว้ผีเหมือนคนจีนทำในวันสารทจีน เมื่อเช่นไหว้แล้วก็จะนำมาทำอาหารเลี้ยงคนในหมู่บ้าน

บ้านห้วยไผ่มีประชากรทั้งสิ้น 74 ครัวเรือน 416 คน เป็นชาย 218 คน เป็นหญิง 198 คน
ราษฎรส่วนใหญ่ทำการเกษตร ผู้ใหญ่บ้านห้วยไผ่ได้รับเลือกให้เป็นกำนันของตำบลนี้ด้วย

การประกอบอาชีพของชาวบ้านห้วยไผ่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพมากกว่า 1 อย่าง คือ มีอาชีพ
ไร่อ้อยเป็นอาชีพหลัก และมีอาชีพทำนา รับจ้าง เลี้ยงสัตว์เป็นอาชีพรอง การทำการเกษตรของ
ชาวบ้านห้วยไผ่อาศัยน้ำจากสระน้ำและลำห้วย 4 แห่ง คือ สระห้วยไผ่ สระหนองไผ่ สระหนอง
สะท้อน และห้วยไผ่ ซึ่งมีน้ำไม่เพียงพอแก่การทำการเกษตร ชาวบ้านที่ประกอบอาชีพเพียงอย่าง
เดียวนั้นส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม รองลงมาคือรับจ้างและค้าขาย ที่ดินในการเกษตรเป็นของ
เกษตรกรผู้ทำ คนที่เข้าที่ดินทำกินมีเพียง 19 ครัวเรือน จากครัวเรือนทำการเกษตรทั้งสิ้น 63
ครัวเรือน ในจำนวนนี้เป็นครัวเรือนที่มีที่ดินอยู่บ้างแล้วและเช่าเพิ่ม 14 ครัวเรือน ไม่มีที่ดินเลยต้อง
เช่าทั้งหมดเพียง 4 ครัวเรือน การเข้าที่ดินส่วนใหญ่เช่าจากคนนอกหมู่บ้าน

ที่ดินที่ใช้ในการทำนาจะอยู่ในบริเวณใกล้สระน้ำและลำห้วยเท่านั้น ซึ่งมีเพียง 18 ครัวเรือน
ที่มีที่ดินสำหรับทำนาได้ ส่วนใหญ่ใช้ที่ดินทำนาเพียง 1-10 ไร่ สามารถทำนาได้ปีละ 1 ครั้ง
ได้ผลผลิตเป็นข้าวเปลือกเพียงไร่ละ 40 ถัง การทำนาของชาวบ้านห้วยไผ่เป็นการผลิตเพื่อยังชีพ
ไม่มีการใช้ปุ๋ยหรือยาฆ่าแมลง พันธุ์ข้าวที่ใช้เป็นเมล็ดพันธุ์ที่เก็บไว้จากการผลิตคราวก่อน เหตุผลที่
ชาวนาไม่ยอมลงทุนเพราะไม่ต้องการเสี่ยงกับความแปรปรวนของดินฟ้าอากาศ หากชาวนาต้องการ
ขายข้าวต้องขายกับพ่อค้าจรที่เข้ามารับซื้อ โรงสีในหมู่บ้านเป็นโรงสีเล็กรับซื้อข้าวอย่างเดียวไม่รับซื้อ
ไม่รับฝากข้าว ชาวบ้านห้วยไผ่จึงเก็บข้าวใส่กระสอบไว้ที่บ้าน ส่วนหนึ่งไว้เป็นพันธุ์สำหรับการทำนา
ครั้งต่อไป อีกส่วนหนึ่งเก็บไว้เพื่อเป็นหลักประกันว่ามีอาหารที่สำคัญที่สุดไว้บริโภคในครัวเรือน การ
ใช้แรงงานในการทำนาขึ้นอยู่กับสภาพดินฟ้าอากาศในแต่ละปี ถ้าปีใดปริมาณน้ำฝนและน้ำในแหล่งน้ำมี
มากชาวนาจะทำนาค้ำ การปักดำใช้แรงงานมากต้องมีการแลกเปลี่ยนแรงงานระหว่างชาวนาด้วยกัน
อัตราการแลกเปลี่ยนแรงงานคิดเป็นจำนวนคนและจำนวนวันที่ทำเหมือนการแลกเปลี่ยนแรงงานของ
ชาวไร่ข้าวในดอยอ่างขางลุ่ม แต่หากปีใดปริมาณน้ำฝนน้อยชาวนาจะทำนาค้ำ ซึ่งไม่ต้องใช้แรง
งานมาก ในปีนั้นก็จะไม่มีการแลกเปลี่ยนแรงงาน ส่วนขั้นตอนเก็บเกี่ยวไม่ใช้แรงงานคน ใช้เครื่อง

จักรของคนต่างถิ่นที่เข้ามารับจ้างเกี่ยวและนวดข้าว ดังนั้นการแลกเปลี่ยนแรงงานของชาวนาจึงไม่ก่อให้เกิดข้อผูกมัดที่แน่นแฟ้นของกลุ่มชาวนา เพราะไม่มีความแน่นอนว่าปีใดจะมีการแลกเปลี่ยนแรงงานกันหรือไม่ อีกทั้งชาวนาก็มีจำนวนน้อยราย จึงไม่ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ทางสังคมในการผลิตของหมู่บ้านมากนัก ผิดกับการแลกเปลี่ยนแรงงานของชาวไร่อ้อย ซึ่งจะได้กล่าวต่อไป

ไร่อ้อยเป็นอาชีพหลักของชาวนาบ้านห้วยไผ่ ครัวเรือนที่ทำไร่อ้อยมีถึง 63 ครัวเรือน ที่ดินที่ใช้ในการทำไร่อ้อยครัวเรือนละ 10-40 ไร่ ได้ผลผลิตโดยเฉลี่ยไร่ละ 8000 กิโลกรัม เป็นการผลิตในระบบตลาดแบบสัญญาข้อตกลงที่ชาวไร่อ้อยจะต้องขายผลผลิตทุก ๆ ต้นของหน่อผ่านระบบโควต้าโดยผลผลิตจะต้องผ่านหัวหน้าโควต้าก่อนที่จะถึงโรงงาน ผู้ที่จะเป็นหัวหน้าโควต้าได้ต้องเป็นผู้ที่สามารถทำสัญญาส่งอ้อยเข้าโรงงานได้ไม่น้อยกว่า 500 ต้น หรือมีที่ดินทำไร่อ้อยอย่างน้อย 300 ไร่ และต้องสามารถจัดหาภรรยาส่งอ้อยไปยังโรงงานได้โดยหักค่าใช้จ่ายจากเจ้าของอ้อย ดังนั้นชาวไร่อ้อยโดยทั่วไปในหมู่บ้านไม่อาจขายผลผลิตของตนเองให้กับโรงงานได้โดยตรง ในบ้านห้วยไผ่มีหัวหน้าโควต้าอ้อย 3 คน คือ ผู้นำหมู่บ้าน น้องเขยของผู้นำหมู่บ้าน และพี่ชายผู้นำหมู่บ้าน ซึ่งทำสัญญาขายอ้อยให้แก่โรงงานไทยรุ่งเรือง และโรงงานน้ำตาลไทย ชาวไร่อ้อยที่เข้าเป็นลูกไร่ในสังกัดของหัวหน้าโควต้าคนใด อาจขอรับสินเชื่อกจากคนนั้นซึ่งโรงงานจัดสรรให้ที่เขียนกันในวงการอ้อยและน้ำตาลว่า "ค่าเกี่ยว" เพื่อไปลงทุนได้ แล้วหักลบกันหลังขายอ้อยให้โรงงาน ทั้งนี้ไม่จำเป็นต้องสังกัดหัวหน้าโควต้าในท้องถิ่นตน มีชาวไร่บางคนสังกัดหัวหน้าโควต้าที่อำเภอท่าเรือ ทั้งนี้ขึ้นกับความสัมพันธ์ที่มีต่อกันและความช่วยเหลือทางการเงินที่หัวหน้าโควต้าจะมีให้ ปัจจุบันชาวไร่อ้อยกำลังประสบปัญหาอย่างมากในการประกอบอาชีพเนื่องจากความแห้งแล้งและราคาผลผลิตตกต่ำ แต่จะเปลี่ยนไปหาการเกษตรอย่างอื่นก็ไม่ใช่เรื่องง่ายนัก เพราะต้องลงทุนปรับที่ดินใหม่หาซื้อมูลตลาดใหม่ บางรายก็ยังใช้หนี้หัวหน้าโควต้าไม่หมด และประการสำคัญที่สุดคือไม่มีแหล่งน้ำ

ชาวไร่อ้อยใช้การแลกเปลี่ยนแรงงานในการผลิต เพราะการปลูกและตัดอ้อยไม่สามารถใช้เครื่องจักรได้ ต้องใช้แรงงานคนเท่านั้น แรงงานจึงเป็นทรัพยากรที่มีค่าของชาวไร่ ชาวไร่จะแลกเปลี่ยนแรงงานกันเฉพาะวงญาติและเพื่อนบ้าน โดยไม่เกี่ยงว่าที่ดินของใครมีมากหรือน้อย เมื่อ

ตกลงแลกเปลี่ยนกันแล้วจะต้องช่วยกันหาจนเสร็จ คนที่มีที่ดินมากก็ต้องหาแรงงานให้มากกว่าคนที่
ที่ดินน้อย หรืออาจต้องจ้างบ้าง คนที่เอาแรงงานมาตัดอ้อยหรือปลูกอ้อยของตนแล้ว ก็ต้องไปใช้แรง
ของตนตัดอ้อยหรือปลูกอ้อยให้คนอื่น หากไม่ไปแต่จ่ายเงินเป็นค่าจ้างให้แทนถือเป็นเรื่องน่ารังเกียจ
อย่างมาก เพราะชาวไร่ถือว่าแรงงานมีค่ามากกว่าเงิน ถึงแม้มีเงินแต่ไม่มีแรงงานที่ตัดอ้อยไม่ได้
จึงเป็นเรื่องของผู้นำใช้แรงก็ต้องจัดหาคนอื่นหรือจ้างคนอื่นนำไปทำงานแทนตน ไม่ว่าจ่ายเงินให้
เจ้าของไร่ไปหาคนงานเอาเอง บ้านใดมีแรงงานมากนับว่าเป็นผู้ได้เปรียบ เพราะนอกจากจะมี
แรงงานไว้สำหรับไร่ของตนมากแล้ว ยังสามารถแลกเปลี่ยนแรงงานกับชาวไร่คนอื่นได้มากขึ้นด้วย
อัตราการแลกเปลี่ยนแรงงานคิดจนวนอ้อยที่ตัดได้เป็นเกณฑ์ อ้อยที่ตัดได้ 10 ตันเท่ากับ 1 มัด 10
มัดคิดเป็นค่าแรง 40 บาท ถ้านาย ก. แลกเปลี่ยนแรงงานกับนาย ข. นาย ข. มาช่วยตัดอ้อยให้นาย
ก. ได้ 1000 มัด เมื่อนาย ก. ไปช่วยตัดอ้อยให้นาย ข. นาย ก. ตัดได้ 1200 มัด เท่ากับ นาย ก.
ใช้แรงคืนให้นาย ข. มากกว่าที่นาย ข. ทำอยู่ 200 มัด นาย ข. ต้องจ่ายเงินเพิ่มให้นาย ก. 800
บาท ดังนั้นบ้านใดมีแรงงานมากก็สามารถมีรายได้จากส่วนเกินของการแลกเปลี่ยนแรงงานได้เช่นกัน
ด้วยเหตุนี้ เมื่อถึงฤดูตัดอ้อย คนที่ออกไปทำงานที่อื่นจะต้องกลับบ้านมาช่วยทางบ้านตัดอ้อย หรือคน
ที่ทำงานอื่นอยู่เป็นอาชีพเสริมก็ต้องหยุดงานนั้นมาตัดอ้อยก่อน

ชาวไร่อ้อยที่มีที่ดินมากจะไม่ใช้การแลกเปลี่ยนแรงงานในการตัดอ้อย แต่จะใช้คนงานของ
หัวหน้าโคว้ามาตัดให้ เพราะจำเป็นต้องใช้แรงงานมาก ถ้าแลกเปลี่ยนแรงงานกับชาวไร่อ้อยด้วย
กัน ตนไม่สามารถไปใช้แรงคืนให้คนอื่นได้ครบทุกบ้านแน่นอน อีกทั้งยังเป็นเรื่องยุ่งยากที่จะต้องหา
แรงงานให้มากเพียงพอ การใช้คนงานของหัวหน้าโคว้าไม่ต้องจ่ายค่าจ้างกันทันที และเจ้าของไร่
สามารถแลกเปลี่ยนแรงงานกับหัวหน้าโคว้าได้ กล่าวคือ เมื่อคนงานมาตัดอ้อยของตนได้เท่าไร ทำ
บัญชีกันไว้ แล้วเจ้าของไร่ก็ตามไปเป็นคนงานของหัวหน้าโคว้าไปตัดอ้อยให้ลูกไร่คนอื่นของหัวหน้า
โคว้าคนนั้นจนกว่าจะหมดฤดูกาล แล้วมาหักลบกลบหนี้กันว่าแรงงานของคนงานที่มาตัดอ้อยให้ตนและ
แรงงานตนที่ไปตัดอ้อยในฐานะคนงานของหัวหน้าโคว้า ส่วนไหนมากกว่ากัน ถ้าเจ้าของไร่ตัดอ้อย
ได้น้อยกว่าที่คนงานมาตัดให้ตน ส่วนที่เกินก็จ่ายเป็นเงินให้กับหัวหน้าโคว้าไป 10 มัด 40 บาท
กรณีนี้พบในกลุ่มชาวไร่อ้อยที่เป็นพี่น้องกับหัวหน้าโคว้ามากกว่าชาวไร่อ้อยทั่ว ๆ ไป

ปัญหาเรื่องที่ดินทำกินในบ้านห้วยไผ่รวมทั้งหมู่บ้านอื่นในตำบลหนองแสง เริ่มมีความรุนแรงมากขึ้น นับตั้งแต่รัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยว นักทุนจากกรุงเทพฯและที่อื่น ๆ เข้ามากว้านซื้อที่ดินในบริเวณนี้มาก เพราะราคาที่ดินในท้องถิ่นไม่สูงอีกทั้งเป็นทำเลที่มีโอกาสพัฒนาเป็นสนามกอล์ฟและที่พักตากอากาศได้ ปัจจุบันมีการสร้างสนามกอล์ฟที่หมู่บ้านหนึ่งทางตอนใต้ของตำบล นอกจากนี้โรงงานอุตสาหกรรมที่ไม่ต้องใช้น้ำมากนักได้เกิดขึ้นอีกหลายแห่ง ชาวบ้านที่ถือครองที่ดินแปลงเล็กแปลงน้อยจากการแบ่งมรดก ไม่มีแรงจูงใจที่จะถือครองไว้ เพราะใช้ทำการเกษตรไม่ได้ผล จึงขายให้กับคนนอกหมู่บ้านไปบ้าง นักทุนในหมู่บ้านบ้าง และระหว่างที่ผู้ซื้อยังไม่ทำประโยชน์อะไรก็ขอเช่าที่ดินไว้ทำไร่ก่อน อัตราค่าเช่าถ้าเป็นที่ดีดินดี ประมาณไร่ละ 200-250 บาทต่อปี ถ้าที่ดินไม่ดี ไร่ละ 150 บาทต่อปี ผู้ที่ยังถือครองที่ดินแปลงใหญ่ในหมู่บ้านได้แก่คนในสกุลใหญ่และกลุ่มชนชั้นนำของหมู่บ้าน โดยเฉพาะคนในสกุลของหมู่บ้าน

ลักษณะครอบครัวและเครือญาติของบ้านห้วยไผ่เหมือนบ้านลุ่ม หมู่สาวที่แต่งงานแล้วจะแยกปลูกบ้านเรือนต่างหากจากพ่อแม่ พ่อแม่จะแบ่งที่ดินให้ทำไร่เป็นสัดส่วนแต่ไม่มากนัก ที่ดินส่วนใหญ่พ่อแม่จะเก็บไว้ทำกินเอง และคนที่ไม่แต่งงานพ่อแม่ก็จะยังไม่แบ่งให้ เมื่อถึงฤดูทำไร่ถือเป็นหน้าที่ของลูก ๆ ที่ยังไม่แต่งงานต้องมาช่วยกันทำเพื่อเป็นรายได้ใช้จ่ายในครอบครัว ชาวบ้านห้วยไผ่เป็นพี่น้องกันเกือบทั้งหมู่บ้าน เนื่องจากคนรุ่นแรกที่มาอยู่ที่นี้มีเพียง 3 สกุล แต่ละสกุลมีลูกมาก 10-12 คน มีการแต่งงานกันภายในหมู่บ้านจนกลายเป็นญาติกันทั้งนั้น ในระยะหลัง ๆ เมื่อมีคนเข้ามาทำไร่มากขึ้น จึงมีการแต่งงานกับคนนอกชุมชนและแตกสกุลออกไปตามสกุลของฝ่ายชายบ้าง แต่ก็ยังคงตั้งถิ่นฐานกันอยู่ในหมู่บ้าน มีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่เป็นคนอื่นย้ายเข้ามาอยู่ในหมู่บ้าน ความสัมพันธ์เช่นนี้ ทำให้ชาวบ้านห้วยไผ่มีความสมัครคึกกัน และให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมของหมู่บ้านเป็นอย่างดีจนสามารถส่งหมู่บ้านเข้าประกวดหมู่บ้านพัฒนาและชนะเลิศถึง 2 ปีซ้อน

ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านห้วยไผ่ไม่ได้นับว่าเป็นนักพัฒนา มีการจัดกิจกรรมพัฒนาหมู่บ้านมากมายหลายกิจกรรม อาทิเช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต หอกระจายข่าว การฝึกอบรมความรู้ด้านต่าง ๆ แก่สตรีและเยาวชน รวมทั้งการพัฒนาสิ่งแวดล้อมภายในหมู่บ้าน และขณะนี้อำเภอ

ทางขอรับการสนับสนุนงบประมาณโครงการสูบน้ำด้วยพลังงานไฟฟ้า และทำคลองส่งน้ำเพื่อแก้ปัญหาความแห้งแล้งของพื้นที่เกษตร

ที่มาของงานรับจ้างตัดเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป

หมู่ บ้านเสื้อโหลอยู่ที่อำเภอเมืองกาญจนบุรี มาหาซื้อเด็กแถวตำบลหนองแล้ง หนองบัวสายเข้าไปทำงานและเป็นคนงานในบ้าน เด็กหลายหมู่บ้านของตำบลหนองแล้งและหนองบัวสายไปทำงานที่นั่นรวมทั้งเด็กบ้านห้วยไผ่ประมาณ 7-8 คนด้วย รินชาวบ้านห้วยไผ่คนหนึ่งเคยไปเย็บเสื้อผ้าอยู่กับญาติที่กรุงเทพฯ และเรียนวิชาเย็บตัดเย็บเสื้อผ้าจากจังหวัดราชบุรีเป็นเวลา 1 ปี เมื่อกลับมาอยู่ที่บ้านเห็นว่าอยู่ที่นี้รับจ้างตัดเย็บเสื้อผ้าหน้าร้านไม่ได้ เพราะลูกค้าน้อย จึงตามเด็กในหมู่บ้านไปอยู่ที่บ้านหมู่ด้วย ต่อมาสมพรซึ่งสามีเป็นครูในโรงเรียนแห่งหนึ่งในอำเภอท่าม่วงแต่พักอาศัยอยู่ในบ้านห้วยไผ่ เคยไปอยู่กรุงเทพฯ ระยะเวลาหนึ่งเพื่อเป็นเพื่อนลูกที่ส่งไปเรียนที่นั่น สมพรอยู่ว่าง ๆ จึงไปทำงานในร้านเสื้อโหลห้องแถวกับน้องชาย เมื่อกลับมาอยู่บ้านห้วยไผ่ได้ทราบข่าวเด็กในหมู่บ้านไปทำงานที่บ้านหมู่จึงตามเข้าไปสมทบ สมพรบอกหมู่ว่าตนเองเคยทำงานอยู่ที่กรุงเทพฯ รู้จักคนเยอะ โดยเฉพาะพวกกิจการเสื้อผ้าสำเร็จรูปที่ส่งผ้าออกเย็บนอกบ้าน แต่เป็นงานปรานีราคาแพงกว่างานที่หมู่รับมาจากอำเภอท่าเรือ ถ้าหมู่สนใจตนเองจะติดต่อให้แล้วไม่ต้องห่วงว่าเด็กจะเย็บไม่ได้เพราะตนเองควบคุมดูแลให้ หมู่จึงให้สมพรเข้าหาคู่ด้วย โดยให้สมพรพาไปติดต่อรับงานและคุมงานเย็บจากการทำงานร่วมกันที่บ้านหมู่ทำให้สมพรได้รับความเชื่อถือจากชาวบ้านห้วยไผ่ เพราะสมพรมีเวลาคุมงานอย่างใกล้ชิด งานที่ออกมาจึงไม่มีปัญหา รายได้ของคนเย็บก็มากเพราะเป็นงานราคาแพง นอกจากนี้ความสัมพันธ์ระหว่างคนต่างถิ่นก็ได้เกิดขึ้นที่นี่และส่งผลให้มีการช่วยเหลือกันในภายหลัง

เมื่อถึงฤดูตัดอ้อย เด็ก ๆ ในบ้านหมู่ก็กลับบ้านมาช่วยทางบ้านตัดอ้อย และบางคนก็ไม่กลับไปอีก คนอื่น ๆ เห็นเพื่อนเลิกก็เลิกกันบ้างพากันกลับมาอยู่บ้าน รวมทั้งรินและสมพร สมพรรับสอนตัดเย็บเสื้อผ้าให้กับเด็กในตำบลหนองแล้งและช่วยกิจการของน้องชายซึ่งกลับมาเปิดร้านตัดเย็บเสื้อผ้าที่บ้านห้วยไผ่ ส่วนรินนอกจากทำไร่ทำนาแล้วยังคงรับจ้างตัดเย็บเสื้อผ้า วันหนึ่งคนหนองบัวสายที่

เคยทำงานด้วยกันที่บ้านชุมชนมาบอกกันว่า บ้านเจ็ททองที่ทุ่งขุนแผนมาส่งงานเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปที่หมู่บ้านเขา ำให้รินลองไปติดต่อดูเผื่อว่าจะมีงานทำ รินจึงเข้าไปติดต่อกับเจ็ททองไม่รู้จักบ้านห้วยไผ่ รู้จักแต่บ้านหนองปลาชุมซึ่งอยู่ติดต่อกับบ้านห้วยไผ่ เพราะมีญาติอยู่ที่นี่ จึงยังไม่ค่อยไว้วางใจที่จะส่งงาน ำให้ริน รินได้อ้างถึงความสนิทสนมคุ้นเคยกับญาติของเจ็ททองที่บ้านหนองปลาชุม เมื่อเจ็ททองตรวจสอบไปทางญาติของตนแล้วทราบบว่ารินกับญาติของตนสนิทสนมกันจริง จึงได้เกิดความไว้วางใจและมาส่งงาน ำให้ที่หมู่บ้าน รินชวนจุ่มเด็กข้างบ้าน ำให้มาหัดและช่วยกันเย็บ

ผู้นำหมู่บ้านอยากให้ได้มีงานทำในหมู่บ้านจะได้ไม่ต้องไปหางานทำในกรุงเทพฯ แต่เห็นว่า คนจะหาอย่างอื่นอย่างรินได้ต้องมีเครื่องมือ ต้องมีจักรเย็บและจักรโพง อีกทั้งต้องมีความรู้ เมื่อขณะ การประกาศหมู่บ้านจึงนำเงินรางวัลไปซื้อจักรเย็บและจักรโพงมาเป็นสมบัติของหมู่บ้าน เพื่อให้เด็กที่ อยากเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปจะได้มีใช้ และได้รับงบประมาณฝึกอบรมตัดเย็บเสื้อผ้าขึ้นอีก 2 รุ่น ในปี 2532 แต่ตัวผู้นำหมู่บ้านเองไม่มีความรู้เรื่องแหล่งจ้างงาน ชาวบ้านต้องชวนชายเอาเองถ้าอยากทำ หลังการฝึกอบรม หญิงและเพื่อนรวม 5 คนได้เข้าไปติดต่อกับงานจากบ้านเจ็ททองบ้างและเอาจักรหลวง มาทำที่บ้านเนิน หากเดือนหลังจากนั้นกิจการของเจ็ททองเริ่มใหญ่ขึ้นจึงไม่ออกมาส่งงาน ำให้คนเย็บ เข้าไปรับงานมาเอง การไปรับงานทำให้คนเย็บประสบปัญหาหลายอย่าง บางครั้งต้องเข้าไปหลาย เทียวเพราะเด็กจัดอะไหล่มาให้ไม่ครบ สิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายและเสียเวลา จึงเลิกรับกันไปในที่ สุด หญิงและเพื่อนไปทำงานที่บ้านเสื้อไหลของดวงใจที่บ้านห้วยคอกไม้ ตามคำชวนของเพื่อนบ้านซึ่งเป็น ญาติกับดวงใจ จุ่มแต่งงานย้ายไปอยู่ที่อื่น ส่วนรินก็หันกลับมารับจ้างตัดเย็บเสื้อผ้าตามเดิม

พจนาน้องสาวผู้นำหมู่บ้านมีลูกสาวชื่อสมใจ สมใจเคยเข้าร่วมการฝึกอบรมวิชาชีพตัดเย็บ เสื้อผ้าด้วย พจนานเห็นว่าอาชีพทำไรทำเป็นงานหนักไม่อยากให้ลูกสาวต้องลำบาก จึงอยากให้ลูกสาว มีกิจการเกี่ยวกับการตัดเย็บเสื้อผ้าสักอย่างหนึ่ง แต่ความรู้ของสมใจไม่เพียงพอที่จะเป็นช่างเสื้อได้ อยาก ำให้เย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปก็ไม่ทราบจะรับงานที่ไหน เพราะคนที่เคยมาส่งในหมู่บ้านก็ไม่มีมาส่งแล้ว คนที่เคยหาอยู่ก็เลิกกันไปหมด พจนาคิดจะรื้อฟื้นขึ้นมาใหม่ เห็นว่าสมพรเป็นช่างเสื้อเคยไปอยู่ กรุงเทพฯ เคยคุมงานให้ชุมชน น่าจะ ำให้คำแนะนำได้ สมพรเองก็ว่าตัวเองรู้จักพวกที่ส่งงานออกเย็บ

ข้างนอก แต่ไม่มีรถจะไปรับงานมา แล้วก็ไม่มีทุน พจนามีรถมีทุน ทั้งสองจึงร่วมมือกันทำกิจการบ้าน เลื้อยโหลขึ้นมามากครั้งหนึ่งในบ้านห้วยไผ่ โดยสมพรทานน้ำที่อย่างที่เคยทำที่บ้านขมิ้น พจนาลงทุนซื้อ จักรโม่และจักรเย็บผ้าไปให้ลูกและหลานสาว แล้วชักชวนญาติพี่น้องมาช่วยกันเย็บที่บ้านตน แต่ การทำงานครั้งนี้ไม่ราบรื่นอย่างที่ทุกคนหวัง คนที่มาทำงานที่บ้านพจนามีทั้งคนที่เคยผ่านการฝึกอบรม วิชาชีพที่หมู่บ้านจัดขึ้นมาแล้วซึ่งไม่มีทักษะมากนัก และคนที่ไม่มีทักษะเลย งานที่ได้รับมาเป็นงานปรกติ ราคาม่งจนวน 500 ตัว คนที่หาซึ่งไม่มีความชำนาญจึงทำได้ช้า สมพรจึงส่งงานไปให้คนในหมู่บ้าน ยื่นช่วยเย็บด้วย การจ่ายงานปรกติออกไปทานอกบ้านทำให้สมพรควบคุมงานได้ไม่ทั่วถึง ผลก็คือ เจ้าของงานไม่รับงานจนวน 80 ตัวให้สมพรซื้อคืนไปตัวละ 100 บาท ถ้าไม่ซื้อเงินค่าแรงก็จะไม่ จ่าย สมพรไม่ยอมซื้อคืน งานนั้นคนเย็บจึงไม่ได้เงินค่าแรง และพจนาก็เกิดเลิกล้มเกี่ยวพันงานเย็บ เลื้อยผ้าสำเร็จรูปไปเลย จักรที่ซื้อมาขายต่อให้กับคนในหมู่บ้าน ส่วนสมพรเปลี่ยนอาชีพไปขายประกัน ชีวิต

ในระหว่างที่พจนากับสมพรร่วมกันรับงานจากกรุงเทพฯ นั้น รินก็ได้รับการติดต่อจากรุ่งซึ่ง อยู่ในประเทศสเปนมาทำงานรับงาน รุ่งได้รับคำบอกเล่าจากคนหนองบัวสายที่ไปทำงานกับตนว่าริน เย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปได้ รุ่งจึงมาติดต่อพร้อมแบบเสื้อที่ต้องการให้เย็บมาให้รินดูว่ารินจะเย็บให้ได้ ไหน รินตอบว่าได้ รุ่งจึงมาส่งงานให้ รินรับงานจากรุ่งมาเย็บอีกหลายครั้งจนกระทั่งจินดาจ้างงาน จากบ้านเจ็ทองมาหาคนเย็บในตำบลหนองแสง

จินดาเป็นชาวบ้านหนองปลาชุม เป็นลูกเลี้ยงพี่เลี้ยงน้องกับเจ็ทอง รินเป็นเพื่อนสนิทสนมกัน มากกับจินดามาตั้งแต่เด็ก จินดาเห็นว่ารินทำงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปมานาน รู้จักคนที่เคยทำ อาชีพนี้หลายคน จึงอาศัยความเป็นเพื่อนขอร้องให้รินช่วยรับงานจากตนและช่วยแนะนำให้ตนรู้จักคน อื่น ๆ ที่รับเย็บผ้า นอกจากนี้ยังขอให้รินหาคนในบ้านห้วยไผ่มาจ้างงานจากตนเพื่อจะได้ขยายกิจการ ได้กว้างขวางขึ้น ด้วยความเห็นแก่เพื่อน รินจึงเลิกรับงานจากรุ่งมาทำให้จินดาและแนะนำชาจักรที่ บ้านตาลดำน บางปลาชุม ให้จินดาไปส่งงาน พร้อมกับให้ความช่วยเหลือชาวบ้านห้วยไผ่ให้ติดต่อรับ งานจากจินดา จนกระทั่งชาจักรบ้านห้วยไผ่สามารถติดต่อโดยตรงกับจินดาอยู่จนถึงปัจจุบันนี้

บ้านคลองข่อย

บ้านคลองข่อย เป็นหมู่บ้านที่แยกมาจากบ้านตาลด้วน เมื่อปี 2531มี ถนน รพช. เป็นเส้นแบ่งเขตแดนระหว่างบ้านตาลด้วนกับบ้านคลองข่อย เดิมบริเวณนี้มีลำรางแต่ปัจจุบันกลายเป็นที่นาไปหมดแล้ว ซึ่งชาวบ้านเรียกว่านาท้องราง และป่าในบริเวณนี้ก็เปลี่ยนสภาพกลายเป็นไร่ธัญพืชแล้วเช่นกัน บ้านคลองข่อยอยู่ห่างจากอำเภอดำรง 27 กิโลเมตร ห่างจากบ้านห้วยไผ่ไปทางตะวันออกเฉียงเหนือ 3 กิโลเมตร

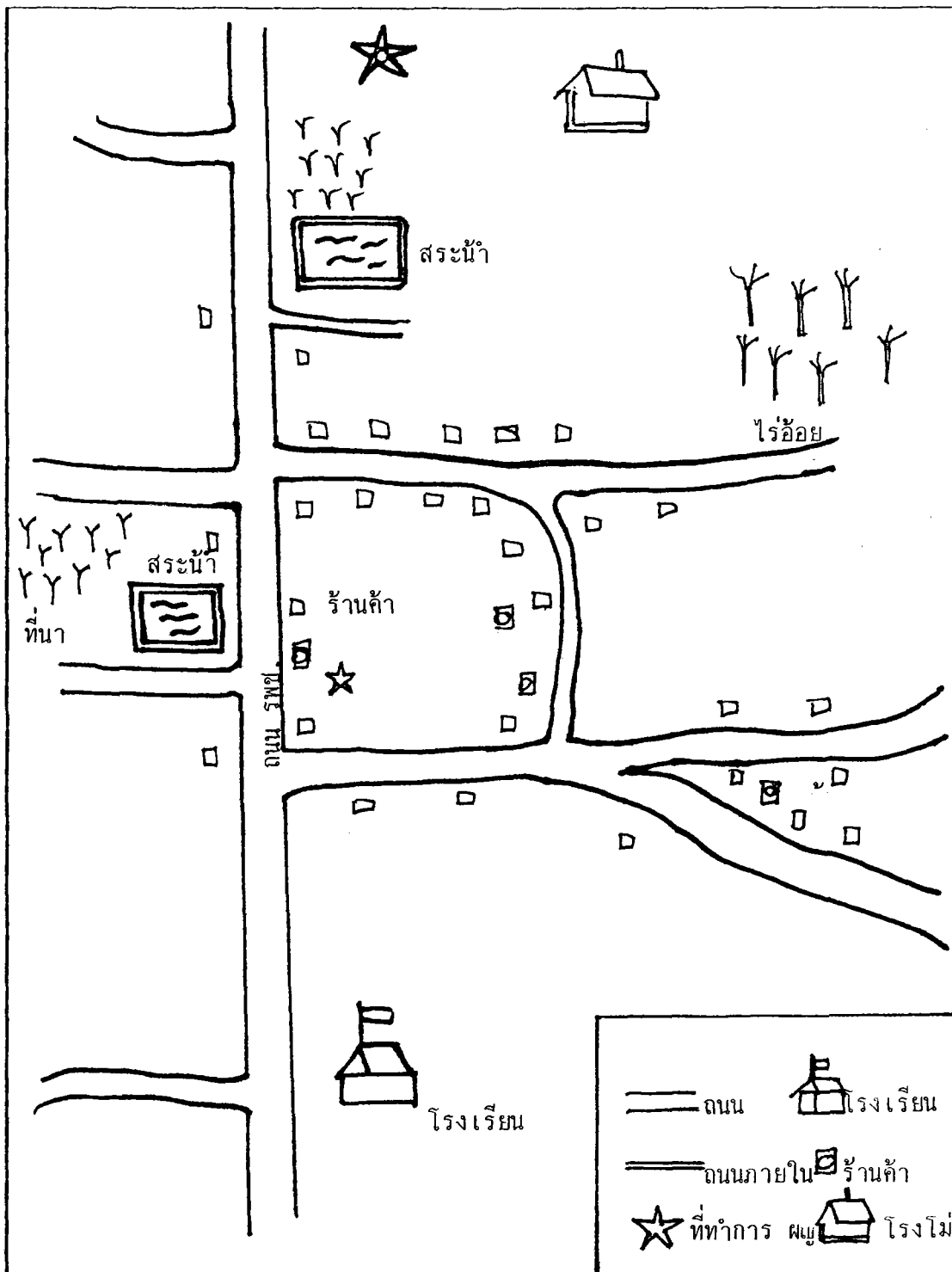
สภาพทางภูมิศาสตร์

บ้านคลองข่อย มีสภาพทางภูมิศาสตร์เหมือนบ้านห้วยไผ่ พื้นที่ของหมู่บ้าน 1,532 ไร่ เป็นพื้นที่ทำการเกษตร 1,232 ไร่ นอกนั้นเป็นที่อยู่อาศัย

การตั้งถิ่นฐานของหมู่บ้านแบ่งเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มหนึ่งมีบ้านเรือนอยู่หนาแน่นเป็นชุมชนเดิม อีกกลุ่มหนึ่งอยู่กระจัดกระจายไปตามถนนทางทิศตะวันตก ซึ่งตั้งบ้านเรือนอยู่ในที่ดินที่ใช้ทำการเกษตรของตน กลุ่มนี้เพิ่งได้รับการตั้งชื่อว่าบ้านคลองน้อย เป็นมาตั้งชื่อเพื่อขอขยายเขตไฟฟ้า ห่างจากชุมชนไปทางใต้มีโรงเรียนบ้านคลองข่อยเป็นโรงเรียนประถมศึกษาประจำหมู่บ้านแต่ไม่มีวัด ชาวบ้านคลองข่อยจะไปทำบุญหรือร่วมพิธีกรรมทางศาสนาที่วัดในเขตอำเภอเมืองหรือวัดที่บ้านห้วยไผ่ ร้านค้าของหมู่บ้านมีเพียง 3 แห่ง ส่วนพื้นที่เพาะปลูกอยู่รอบนอกชุมชน บ้านคลองข่อยเดิมเป็นที่ดอนที่ไม่ถูกน้ำท่วมในฤดูน้ำหลาก ชาวบ้านสามารถทำนาได้ผลดี เมื่อกระแสน้ำเปลี่ยนทิศทางการสร้างเขื่อนบริเวณนี้จึงแห้งแล้งมากที่สุด

บ้านคลองข่อยเป็นหมู่บ้านอพย. เช่นเดียวกัน แต่ไม่ได้มีการจัดแบ่งชุมชนออกเป็นคุ่มอย่างเป็นการเช่นที่บ้านห้วยไผ่ ชุมชนได้แบ่งแยกโดยธรรมชาติจากการตั้งถิ่นฐาน เป็นพวกริมถนน (หมายถึง ถนน รพช.) พวกในหมู่บ้าน และพวกคลองน้อย

แผนที่หมู่บ้านคลองข่อย

สภาพทางประชากร เศรษฐกิจและสังคม

ต้นตระกูลดั้งเดิมของชาวคลองข่อยมาจากตำบลอนจิก อำเภอกำแพงซึ่งได้ตั้ง่อนว่าหน้าท่ามขึ้นมาเลี้ยงที่นี่ในช่วงฤดูน้ำหลาก ต่อมาเห็นว่าที่ดินแถวนี้มีความอุดมสมบูรณ์และยังไม่มีผู้จับจองจึงเข้าจับจองและตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัย ถากถางที่ดินทำไร่ทำนา ที่ดินของหมู่บ้านอยู่ติดกับเขตที่ดินของกองทัพบก การถากถางที่ดินเข้าไปทำกินในเขตพื้นที่ของทหารทำกันมานานตั้งแต่เริ่มตั้งถิ่นฐานโดยที่ชาวบ้านไม่รู้ว่าเป็นที่ของใคร เนื่องจากเห็นเป็นป่าเหมือนคนอื่นคน เมื่อทหารบอกว่าเป็นเขตของทหาร ชาวบ้านก็ไม่ทำอะไรแต่ขออนุญาตให้ทำนาทำกินโดยขอมจ่ายเงินค่าบำรุงให้กับเจ้าจรัสร้อยละ 5 บาท ต่อมาเมื่อเจ้าจรัสเสียชีวิตไปก็ไม่มีใครมาเก็บเงินต่อ ชาวบ้านยังคงทำนาทำกินอยู่ในพื้นที่นั้นโดยไม่มีเอกสารสิทธิ์ และเนื่องจากชาวบ้านไม่ทราบแน่นอนว่าเขตที่ดินของทหารอยู่ตรงไหน จึงมีการกระเทาะทะกัณฑ์อยู่เสมอระหว่างทหารกับชาวบ้าน อีกทั้งนโยบายของทหารก็ไม่มีความแน่นอน บางยุคบางสมัยก็ผ่อนผันให้ทำกินได้ บางยุคบางสมัยก็จะเอาคืนไม่ให้ทำกินอย่างเด็ดขาด อ้างว่าทหารจะใช้พื้นที่ตรงนั้น แต่เมื่อชาวบ้านเห็นว่าเวลาผ่านไปทหารก็ไม่ได้ใช้ที่ดินทำประโยชน์อะไรก็เข้าไปทำไร่อีก เมื่อประมาณ พ.ศ. 2534 ทหารมาบอกว่าจะจัดสรรที่ดินให้ใหม่ครอบครัวละ 15 ไร่ ในที่ดินเดิมบ้างที่ดินใหม่บ้าง แล้วก็เงิบหายไปอีก เมื่อเร็ว ๆ นี้ทหารอนุญาตให้ชาวบ้านเข้าไปปลูกพืชล้มลุกได้แต่ไม่ให้ปลูกอ้อย และยังการกีดกันไม่ให้ชาวบ้านปลูกไผ่ อ้างว่าจะใช้พื้นที่ตรงนั้น จนถึงขณะนี้ปัญหาที่ดินทำกินของชาวบ้านส่วนหนึ่งในบ้านคลองข่อยและหมู่บ้านใกล้เคียงจึงยังหาข้อยุติไม่ได้

บ้านคลองข่อย มีราษฎรทั้งสิ้น 61 ครอบครัว 326 คน เป็นชาย 156 คน เป็นหญิง 170 คน พื้นที่ของหมู่บ้าน 1,532 ไร่ ใช้ทำการเกษตร 1,732 ไร่ นอกนั้นเป็นที่อยู่อาศัย การประกอบอาชีพของชาวบ้านคลองข่อยส่วนใหญ่ประกอบอาชีพมากกว่า 1 อย่าง คือ มีอาชีพทำไร่อ้อยเป็นหลัก และมีอาชีพทำนา รับจ้าง เลี้ยงวัวเป็นอาชีพรอง การทำการเกษตรของชาวบ้านคลองข่อยอาศัยน้ำฝนเป็นหลัก ที่ดินส่วนใหญ่เป็นที่ของตนเอง ซึ่งหมายความว่าคนที่มีที่ดินอยู่ในเขตทหารด้วยการทำนาของชาวคลองข่อยเป็นการผลิตเพื่อยังชีพเท่านั้น เพื่อเป็นหลักประกันของครอบครัวว่าอย่างน้อยก็มีอาหารประทังชีพ ไม่มีการใช้ปุ๋ยและสารเคมีเช่นเดียวกับชาวบ้านห้วยไผ่ ที่ดินที่ใช้ในการทำนาอยู่

ระหว่าง 1-5 ไร่

ไร่ย่อยเป็นอาชีพหลักของชาวบ้านคลองข่อย ที่ดินที่ใช้ในการทำไร่ย่อยโดยเฉลี่ยครัวเรือนละ 10 ไร่ ผลผลิตต่อไร่โดยเฉลี่ย 7,500 กิโลกรัม ระบบการตลาดของย่อยเช่นเดียวกับบ้านห้วยไผ่ หัวหน้าโคตตำในหมู่บ้านที่สำคัญคือ ผู้ใหญ่บ้าน ปัจจุบันนี้ให้ภรรยาและลูกสาวลูกชายดำเนินการแทนแต่ชาวบ้านก็ถือว่าเป็นโคตตำเดียวกัน ความสัมพันธ์ทางสังคมในการผลิตของชาวไร่ย่อยเหมือนบ้านห้วยไผ่ คือ มีการแลกเปลี่ยนแรงงานหรือเอาแรงกันระหว่างญาติพี่น้องที่อยู่บ้านใกล้ ๆ กัน บ้านใดมีแรงงานมาก หัวหน้าโคตตำจะจ้างเป็นคนงานไปตัดย่อยให้หัวหน้าโคตตำและลูกไร่ที่ต้องการคนงาน เนื่องจากหัวหน้าโคตตำเองมีไร่ย่อยถึง 100 ไร่ และไม่สามารถหาแรงงานจากที่อื่นได้เพียงพอ

เลี้ยงวัวเป็นอีกอาชีพหนึ่งที่มีความสำคัญรองลงมาจากไร่ย่อย วัวที่เลี้ยงเป็นวัวพันธุ์พื้นเมืองและเลี้ยงตามธรรมชาติ บางครอบครัวรับจ้างเลี้ยงวัวให้คนอื่นโดยแบ่งลูกวัวกันกับเจ้าของ ส่วนวัวที่คนเลี้ยงสามารถขายได้ มีพ่อค้ามารับซื้อในราคาถุงละ 2 บาท (ถุงขนาดถุงใส่ปุ๋ย) เจ้าของวัวที่จ้างให้ชาวบ้านเลี้ยงมีทั้งคนในหมู่บ้านและคนนอกหมู่บ้าน ลูกวัวที่เป็นของคนเลี้ยง คนเลี้ยงสามารถขายหรือเก็บไว้ขายพันธุ์ต่อก็ได้

อาชีพรับจ้างในหมู่บ้านมีเพียงงานด้านการเกษตรเท่านั้น ดังนั้นจึงมีอพยพแรงงานออกไปทำงานนอกหมู่บ้านเป็นจำนวนมาก บางกลุ่มก็ไปทำงานทำในกรุงเทพฯ และจังหวัดใหญ่ ๆ บางกลุ่มไปทำงานในสนามกอล์ฟที่หมู่บ้านข้างเคียงซึ่งอยู่ระหว่างการก่อสร้าง ต้องการแรงงานไปขุดขุดการค่น้ำและอื่น ๆ บางกลุ่มไปทำงานที่โรงงานอาหารกระป๋อง ซึ่งมีรถมารับ-ส่งคนงานถึงในหมู่บ้าน โดยคิดค่าบริการคนละ 200 บาทต่อเดือน

ลักษณะครอบครัวและเครือญาติของบ้านคลองข่อย มีลักษณะผูกพันในหมู่เครือญาติเช่นเดียวกับบ้านลุ่มและบ้านห้วยไผ่ คนในหมู่บ้านเป็นญาติกันเป็นส่วนใหญ่มีเพียง 3 สกุลใหญ่ ๆ แต่ความสัมพันธ์เชื้อจะมีเฉพาะญาติที่อยู่บ้านใกล้ ๆ กัน บ้านห่างออกไปจะรู้จักสนิทกันเฉพาะคนรุ่นเดียวกัน หรือ

เป็นนักเรียนรุ่นเดียวกัน ซึ่งเป็นลักษณะเด่นของหมู่บ้านนี้ ผิดจากบ้านลุ่มแม้จะคนละเชื้อชาติ แต่ก็รู้จักกันเป็นส่วนใหญ่ บ้านห้วยไผ่ก็เช่นกัน ทั้งนี้เนื่องจากชาวบ้านคลองซ้อยไม่ได้ไปหาบุญหรือร่วมพิธีกรรมทางศาสนาที่วัดเดียวกัน และไม่มีศูนย์รวมของกิจกรรมหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านเองก็ไม่ได้ให้ความสนใจกับกิจกรรมการพัฒนาหมู่บ้านเท่าไรนัก แต่ไปมุ่งงานอาชีพของตนเองมากกว่า จนมีฐานะแตกต่างจากคนส่วนใหญ่ในหมู่บ้านอย่างมาก อาชีพของผู้ใหญ่บ้านมีทั้งไร่อ้อย 100 กว่าไร่ในเขตทหาร ไร่ผัสดิบที่ไผ่ทรายจำนวนนับซัด มีร้านค้าอาหารสดและเครื่องอุปโภคบริโภค เป็นหัวหน้าโคตต้าอ้อย และท้ายสุดทำกิจการปั๊มน้ำมันอยู่ที่บ้านห้วยไผ่ ผู้ใหญ่บ้านมักจะไปดูแลและพักอยู่ที่ปั๊มน้ำมันมากกว่าที่บ้านคลองซ้อย กิจกรรมในหมู่บ้านให้การศึกษาและลูกชายซึ่งตนเองตั้งใจให้เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ดูแล ทำให้ความสัมพันธ์ทางสังคมของชาวบ้านคลองซ้อยจำต้องอยู่ในกลุ่มญาติและเพื่อนบ้านใกล้เคียงเท่านั้น ขาดความผูกพันกับชุมชนในส่วนรวม ช่องว่างระหว่างครอบครัวผู้ใหญ่บ้านและชาวบ้านยิ่งมีมากขึ้น เมื่อลูกสาวของผู้ใหญ่บ้านซึ่งไปเรียนหนังสือที่กรุงเทพฯ กลับมาอยู่บ้าน เข้ามาดำเนินกิจการต่าง ๆ แทนพ่อ ความช่วยเหลือที่ชาวบ้านขอรับจากผู้ใหญ่บ้านเป็นเรื่องธุรกิจหมด การให้ความช่วยเหลือด้านการเงินต้องอยู่ในรูปเงินกู้มีดอกเบี้ย ชาวบ้านยิ่งเห็นว่าผู้ใหญ่บ้านไม่เป็นผู้นำที่ดี แต่ก็ไม่สามารถทำอะไรได้ เพราะผู้ใหญ่บ้านเป็นหัวหน้าโคตต้าอ้อยที่ต้องพึ่งพาในการขายอ้อยให้โรงงาน เมื่อมีชาวบ้านคนหนึ่งไปทาสัญญากับโรงงานน้ำตาลเป็นหัวหน้าโคตต้าคนใหม่ ลูกไร่ที่ไม่มีการขะยี้ลีนอะไรกับผู้ใหญ่บ้านก็หันไปสังกัดหัวหน้าโคตต้าคนใหม่กันหลายราย ความไม่ชอบใจในตัวผู้ใหญ่บ้านและครอบครัวแสดงออกมาให้เห็นได้ชัดเจน เมื่อผู้ใหญ่บ้านลาออกจากตำแหน่งก่อนเกษียณ ด้วยหวังจะให้ลูกชายซึ่งเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านอยู่ขึ้นดำรงตำแหน่งแทนตนก่อนวันที่ 7 กรกฎาคม 2535 ซึ่งมีผลให้ผู้ใหญ่บ้านที่ได้รับเลือกตั้งก่อนวันนั้นสามารถดำรงตำแหน่งได้จนถึงอายุ 60 ปี หากหลังจากวันนั้นผู้ใหญ่บ้านจะอยู่ในตำแหน่งได้เพียง 5 ปีเท่านั้นต้องเลือกตั้งใหม่ ผู้ใหญ่บ้านคิดว่าคงไม่มีชาวบ้านคนใดสมัครเข้าแข่งขัน เพราะยังเชื่อว่าตนเองมีอำนาจเหนือชาวบ้าน แต่ปรากฏว่าชาวบ้านในสกุลใหญ่ไม่ยอม ส่งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านเดิมอีกคนหนึ่งเข้าสมัครรับเลือกตั้งแข่งกับลูกชายผู้ใหญ่บ้าน ผลการเลือกตั้งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านคนที่ชาวบ้านเสนอชื่อชนะอย่างท่วมท้นได้เป็นผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน

ที่มาของงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป

การฝึกอบรมวิชาชีพตัดเย็บเสื้อผ้าในบ้านคลองข่อยดำเนินการในปี 2532 หลังจากที่บ้าน ห้วยไผ่จัดขึ้นเป็นการจัดขึ้นตามกระแสการพัฒนาของตำบล โดยที่บ้านผู้ใหญ่บ้านเป็นสถานที่ฝึกอบรม ช่วงเวลาที่ทำเป็นการใกล้ช่วงตัดอ้อยของชาวบ้านพอดี คนที่ไปเข้าร่วมโครงการจึงเรียนข้างเขียด บ้าง นอกจากคนที่ไม่ได้ทำไร้อ้อยก็สามารถเรียนได้จนจบหลักสูตร การฝึกอบรมที่บ้านคลองข่อยแทบ จะพูดได้ว่าไม่บรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการเลยเนื่องจากหลายสาเหตุประกอบกัน กล่าวคือวิทยากร ไม่มีความรับผิดชอบ มาสาย-กลับเร็ว ใช้เวลาสอนเพียงวันละ 1-2 ชั่วโมงแทนที่จะเป็น 3 ชั่วโมง ตามที่โครงการกำหนด ผู้เข้าอบรมเองก็มีการะนในไร่นาไม่สามารถเข้าเรียนได้ทุกวัน ภรรยาผู้ใหญ่ บ้านซึ่งได้รับมอบหมายจากผู้ใหญ่ให้จัดการดูแลเกี่ยวกับโครงการนี้ก็ไม่มีศรัทธาในการฝึกอบรมและหยุด อยู่เสมอว่าจะมาเรียนกันทำไม เรียนแล้วก็ไม่ได้อะไรหรอก ผลก็คือ ผู้ผ่านการฝึกอบรมมีเพียง 2 คนที่ไปเรียนจนลุล่วงตามที่กำหนด นอกนั้นไม่มีทักษะเพียงพอที่จะไปทำงานได้เลย

บ้านรัตน เป็นบ้านแรกในชุมชนคลองข่อยที่ทำอาชีพรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปอย่างเป็น ล่าเป็นสัน ครอบครัวมีฐานะมั่นคง มีที่ดินจับจองไว้เป็นร้อย ๆ ไร่ให้ชาบ้านเข้าทำการเกษตร เริ่มกิจการจากการที่น้องสาวคนที่สองเมื่อแต่งงานไปอยู่ที่อำเภอเมืองอยู่บ้านเฉย ๆ ก็รับงานเสื้อผ้า สำเร็จรูปจากท่าเรือมาเย็บ น้องสาวคนเล็กเข้าไปอยู่ด้วยช่วยเย็บอยู่ระยะหนึ่งก็กลับมาอยู่บ้านโดย เองงานของผีสามมาหนี ๆ ที่บ้านช่วยกันเย็บ เมื่อเสร็จก็เอาไปส่งให้ ต่อมาคนส่งผ้าที่อำเภอเมือง ทราบข่าวจากน้องสาวที่เย็บเสื้อผ้าที่อำเภอเมืองว่า บ้านรัตนเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปได้จึงมาติดต่อส่ง งานให้ถึงบ้านรัตนเห็นว่างานนี้น่าจะหารายได้ที่ดีได้ อีกทั้งยังไม่ต้องออกไปตากแดดในไร่นา จึงให้ ชาบ้านเข้าที่ไร่นา ตัดสินใจซื้อจักรอุตสาหกรรมเพิ่มอีก 1 หลัง แล้วรับงานจริงจังทำงานร่วมกัน 3 คนที่น้อง พ่อแม่เมื่อว่างจากงานอื่นก็จะมาช่วยจัดเรียงผ้าบ้าง ตัดชิ้นผ้าบ้าง ฝั่งผ้าให้บ้าง ทำให้ สามารถทำงานได้ไวขึ้น แต่ละครั้งบ้านรัตนารับงานได้ถึง 1,000 ตัวเสร็จภายใน 10 วัน หากให้มี รายได้เดือนละ 7,000 - 10,000 บาท บางเดือนก็ได้มากกว่า 10,000 บาท

แม่ของรัตนาเป็นญาติกับคนในหมู่บ้านคลองข่อย น่าจะเป็นที่พึ่งของชาวบ้านคลองข่อยได้อีกทางหนึ่ง รัตนาเคยรับเด็กเข้าไปฝึกงานด้วยหลายคน แต่ส่วนใหญ่ไม่ประสบความสำเร็จ เพราะเด็กมักจะหยุดไปกลางคันเพื่อช่วยพ่อแม่ทำไร่ รัตนาเห็นว่า ถ้าจะทำอย่างนี้ทำอย่างก็อย่าทำเลยดีกว่า และไม่ค่อยเต็มใจที่จะรับฝึกงานให้ใคร ปัจจุบันบ้านรัตนารับงานจากจินดา คนหนองปลาชุม จินดาจ้างงานให้บ้านรัตนาแพงกว่าที่จ่ายให้ชาวบ้านทั่วไปตัวละ .50 บาท จินดาเคยขอให้บ้านรัตนาช่วยเป็นจุดลงงานให้คนอื่นที่อยากเก็บมารับต่อหรือช่วยส่งงานให้กับคนอื่นในหมู่บ้าน แต่รัตนาไม่รับเพราะไม่อยากยุ่งกับใคร ครอบครัวรัตนาค่อนข้างจะเก็บตัว ไม่ชอบคบหาสมาคมกับใคร เป็นครอบครัวที่มีฐานะดีมาก ญาติพี่น้องจึงเกรงใจไม่กล้าไปรบกวน ดังนั้นการที่ขายนเสื้อโหลของรัตนาจึงจำกัดอยู่แต่ภายในครอบครัว ไม่ส่งผลให้ชาวบ้านคลองข่อยมีโอกาสทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นแต่อย่างใด

นอกจากบ้านรัตนาแล้ว ลูกสาวผู้ใหญ่บ้านคลองข่อยก็เคยรับงานจากกรุงเทพฯ มาส่งให้กับคนในตำบลหนองแล้งเย็น แต่ไม่ได้มาสร้างงานใหม่ให้กับชาวบ้านคลองข่อย เพราะลูกสาวผู้ใหญ่ไม่ได้ส่งงานให้ชาวบ้านคลองข่อยเก็บกลับไปส่งให้ที่หนองปลาชุม และหนองจิก ซึ่งอยู่ติดกับบ้านห้วยไผ่ ดังนั้นการเป็นแหล่งจ้างงานของลูกสาวผู้ใหญ่บ้านก็ไม่ได้มีส่วนช่วยชาวบ้านคลองข่อยแต่อย่างใด

ปัจจุบันคนในหมู่บ้านคลองข่อยมีผู้ที่อาชีพรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปเพียงคนเดียวคือ ละออง ซึ่งพ่อได้นำไปฝากให้บ้านรัตนาดำเนิน ละอองใช้เวลาฝึกงานอยู่ที่บ้านรัตนาถึง 1 ปีเต็มจึงสามารถรับงานจากบ้านรัตนามาทำได้ นับว่าเป็นผู้ที่มีความอดทนเป็นเยี่ยม แต่เนื่องจากละอองเองเป็นคนเก็บตัว จึงไม่มีใครคิดจะใช้ละอองเป็นสะพานเชื่อมโย่งไปหาบ้านรัตนาเลย

โครงสร้างของงานรับจ้างเหมาเสื้อผ้าสำเร็จรูป

ในการศึกษาโครงสร้างและการเข้าถึงเครือข่ายเศรษฐกิจนอกระบบในชนบทของงานรับจ้างเหมาเสื้อผ้าสำเร็จรูป ผู้วิจัยได้กำหนดไว้เป็น 3 ขั้นตอนคือ ขั้นตอนที่แรกเป็นการทำความเข้าใจกับโครงสร้างของเศรษฐกิจนอกระบบในชนบทของงานรับจ้างเหมาเสื้อผ้าสำเร็จรูปดังกล่าว รวมทั้งกระบวนการพัฒนาทักษะ ขั้นตอนที่สองเป็นการศึกษาถึงปัจจัยเงื่อนไขที่ทำให้บุคคลสามารถหรือไม่สามารถเข้าสู่โครงสร้างที่ซับซ้อนของอาชีพดังกล่าว และขั้นตอนที่สามเป็นการวิเคราะห์โอกาสที่ผู้รับจ้างเหมาเสื้อผ้าสำเร็จรูปจะพัฒนาขึ้นเป็นผู้ประกอบการภายใต้เงื่อนไขและโครงสร้างนั้น โดยทำการศึกษาในพื้นที่ 3 หมู่บ้านของอำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี คือ บ้านลุ่ม บ้านห้วยไผ่ และบ้านคลองข่อย ซึ่งมีโอกาสทางเศรษฐกิจแตกต่างกันในแง่ของการมีหรือไม่มีแหล่งจ้างงานเพื่อหาคำตอบได้ว่า ทั้งทั้งงานรับจ้างเหมาเสื้อผ้าสำเร็จรูปที่ขยายตัวเข้าสู่ชนบทเป็นโอกาสทางเศรษฐกิจที่ยังดูดซับแรงงานได้อีกมาก แต่เมื่อชาวชนบทส่วนหนึ่งได้ผ่านการพัฒนาทักษะซึ่งรัฐเป็นผู้สนับสนุนแล้ว เหตุใดคนบางกลุ่มจึงสามารถเข้าสู่อาชีพนอกระบบนั้นได้ ในขณะที่คนบางกลุ่มไม่สามารถเข้าสู่อาชีพดังกล่าว ในการศึกษาผู้วิจัยได้มีข้อถกเถียงเบื้องต้นว่า การเข้าสู่อาชีพเป็นเครื่องมือหรือหนทางหนึ่งไปสู่เป้าหมายบางอย่างของบุคคล การที่บุคคลได้ใช้ความพยายามและกลวิธีต่าง ๆ เพื่อเข้าสู่อาชีพหนึ่งเป็นผลที่ตามมาของการตัดสินใจเลือกของบุคคลนั้น และเขามีเหตุผลในการตัดสินใจเลือกหรือไม่เลือกเข้าสู่อาชีพนั้น โดยเชื่อว่าการเลือกหรือไม่เลือกดังกล่าวเป็นหนทางที่ดีที่สุดสำหรับเขาและเป็นไปได้สำหรับเขา การเสนอผลการวิจัยจะจำแนกเป็น 4 บท ตามหัวข้อดังนี้

1. โครงสร้างของงานรับจ้างเหมาเสื้อผ้าสำเร็จรูป ประกอบด้วย ที่มาของงานรับจ้างเหมาเสื้อผ้าสำเร็จรูปในอำเภอท่าม่วง โครงสร้างทางเศรษฐกิจและโครงสร้างทางสังคมของงานรับจ้างเหมาเสื้อผ้าสำเร็จรูป
2. กระบวนการพัฒนาทักษะ ประกอบด้วย การฝึกอบรมวิชาชีพซึ่งรัฐเป็นผู้จัดทำ และการฝึกทำงานซึ่งเป็นกระบวนการพัฒนาทักษะซึ่งเจ้าของงานหรือผู้ที่อยู่ในอาชีพลำดับกล่าวฝึกให้

3. เงื่อนไขทางสังคมและเศรษฐกิจที่ส่งผลต่อความสามารถในการเข้าสู่อาชีพ ประกอบด้วยเงื่อนไข 4 ประการคือ ความสัมพันธ์ทางสังคมในการผลิต เครือข่ายและการเข้าถึงเครือข่ายของงาน ทรัพยากรและการเข้าถึงแหล่งจัดสรรทรัพยากรและการปรับตัวให้เข้ากับบรรทัดฐานของงาน
4. โอกาสที่จะพัฒนาขึ้นเป็นผู้ประกอบการ

ที่มาของงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปในอำเภอท่าม่วง

งานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปในเขตท้องที่อำเภอท่าม่วงเกิดจากการขยายตัวของธุรกิจตัดเย็บเสื้อผ้าห้องแถวในกรุงเทพฯ เนื่องจากในอดีตธุรกิจตัดเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปมีการขยายตัวจำกัดอยู่เพียงในกรุงเทพฯ ตลาดเสื้อผ้าสำเร็จรูปที่สำคัญคือ ตลาดนาหุจัดและตลาดบีบี เป็นแหล่งผลิตเสื้อผ้าราคาถูกที่นิยมตัดผ้าและจัดโต๊ะให้ประกอบเสื้อผ้าจำหน่ายให้ร้านห้องแถวรับงานไปเย็บถึงแม้ราคาค่อนข้างถูก แต่ก็มียานจำหน่ายอย่างต่อเนื่อง

ชาวท่าม่วงเข้ามาเกี่ยวข้องกับธุรกิจตัดเย็บเสื้อผ้าห้องแถวในกรุงเทพฯ เพื่อส่งตลาดบีบีเป็นครั้งแรกเมื่อประมาณ พ.ศ. 2527 หญิงสาวชาวท่าม่วงคนหนึ่งได้แต่งงานกับชายหนุ่มชาวกรุงเทพฯ ผ่านระบบแม่สื่อตามธรรมเนียมจีน ครอบครัวของฝ่ายชายทำกิจการตัดเย็บเสื้อผ้าส่งตลาดบีบี เมื่อแต่งงานแล้วหญิงสาวก็ได้เข้าไปช่วยกิจการของครอบครัวฝ่ายชาย ช่วงงานมีมากหาคนเย็บไม่ทัน ก็จะส่งงานมาให้ห้องสาวที่ท่าม่วงช่วยเย็บให้ น้องสาวจึงเปิดกิจการบ้านเสื้อโหลขึ้นเป็นแห่งแรกของอำเภอท่าม่วง รับเด็กจากบ้านเรือนใกล้เคียงบ้าง ลูกหลานของญาติพี่น้องบ้างมาฝึกและทำงานในบ้าน การเดินทางไปมาระหว่างกรุงเทพฯ กับท่าม่วง หอบหิ้วถุงผ้าขนาดใหญ่เข้าไปส่งเสื้อผ้าและรับงานออกมาให้เด็กที่บ้านทำส่งผลให้ชาวคราวเกี่ยวข้องกับงานของตลาดบีบีแพร่สะพัด ชาวท่าม่วงที่มีความรู้เกี่ยวกับการตัดเย็บอยู่บ้างเห็นช่องทางที่จะทำมาหากินในกรุงเทพฯ จึงได้ย้ายเข้าไปเปิดร้านห้องแถวบริเวณสถานีขนส่งสายใต้และสถานีรถไฟอากาศสายใต้เก่า รับงานจากตลาดบีบีมาเย็บเมื่อปริมาณงานมากขึ้นมีมาชนญาติพี่น้องเข้าไปช่วยและหาเด็กจากหมู่บ้านต่าง ๆ เข้าไปฝึกงานเย็บและเป็นลูกน้องในร้าน คนอื่น ๆ เห็นความสำเร็จของคนที่ย้ายไปก่อนทำตามเข้าไปทำบ้าง บางราย

กิจการก็เป็นไปด้วยดี บางรายก็เลิกไปในที่สุดเมื่อประสบปัญหาการรับส่งงาน เวลาผ่านไป ผู้เข้าร่วมกิจกรรมต่างก็สะสมประสบการณ์และเงินทุน ทยายกิจการออกไปตั้งร้านของตนเอง เมื่อภาวะเศรษฐกิจการส่งออกเจริญเติบโตขึ้น เจ้าของร้านบางคนสามารถติดต่อตลาดต่างประเทศได้โดยผ่านชาวต่างประเทศที่เข้ามาอยู่ในประเทศไทยเป็นคนกลาง ชาวต่างประเทศเหล่านี้เป็นชาวตะวันออกกลางซึ่งตั้งบริษัทส่งออกหรือที่คนในวงการเรียกว่า "Office คนกลาง" อยู่ที่ย่านสุขุมวิท เจ้าของร้านเลื้อยไหลห้องแถวจึงพัฒนากิจการของตนมาเป็นการตัดเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปเพื่อการส่งออก เมื่อรับการสั่งซื้อมาตัดและจัดอะไหล่ประกอบเสื้อผ้าส่งให้ร้านห้องแถวของคนที่เคยร่วมงานกันมาไปเย็บร้านที่มีทุนก็จะตั้งโต๊ะตัดและขอรับเหมาช่วงงานจากผู้ส่งออกมาตัดส่งคนเย็บเอง ผู้ส่งออกบางคนจึงไม่มีโต๊ะตัดเองแต่จะรับการสั่งซื้อมาจ้างเหมาให้โต๊ะตัดอื่นเป็นผู้ดำเนินการแทน เสื้อผ้าสำเร็จรูปที่ผลิตในกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นเสื้อผาราคาถูกที่ทำจากผ้าฝ้ายผลิตในประเทศ โดยเฉพาะงานที่ทำจากผ้าหม้อห้อม (เป็นผ้าฝ้ายย้อมสีน้ำเงิน เมื่อฟอกสีแล้วจะดูคล้ายยีนส์ฟอก)

เมื่อการส่งออกขยายตัวมากขึ้นในช่วงประมาณ พ.ศ.2529 การขยายกำลังผลิตภายในกรุงเทพฯประสบปัญหา เนื่องจากราคาที่ดินและอาคารสิ่งก่อสร้างที่จะเปิดหรือขยายร้านแพงขึ้น อีกทั้งแรงงานราคาถูกก็หายาก เจ้าของร้านจึงเปลี่ยนรูปแบบจากตัดและเย็บภายในร้านมาเป็นตัดอย่างเดียว ส่งงานเย็บมาให้ญาติพี่น้องที่ทำมาว้างและลูกน้องในร้านที่แต่งงานแล้วกลับมาอยู่บ้านเย็บให้หากให้เกิดบ้านเลื้อยไหลขึ้นที่ทำมาว้างอีกหลายแห่งซึ่งรับได้จากหมู่บ้านต่าง ๆ เข้ามาฝึกงานและเป็นลูกน้องในบ้าน การเข้ามาฝึกงานและเป็นลูกน้องในบ้านต้องอยู่อาศัยกับเจ้าของบ้าน ดังนั้นเมื่อเด็กแต่งงานจึงมักจะกลับไปอยู่บ้านของตน เมื่องานมีมาก เจ้าของบ้านจึงเอางานไปส่งให้เด็กลูกน้องเก่าเย็บที่บ้านของเด็ก และต่อมาก็ขยายวงออกไปสู่คนอื่น ๆ ในชุมชน ทำให้เกิดการแพร่กระจายของงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปในหมู่บ้านต่าง ๆ ในอำเภอท่าม่วงอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

"ตอนฉันน้องของพี่เขยเขาทำ ตอนนั้นเขาเริ่มรวมแล้วพี่ชายมีชายคือพี่เขยผมเข้าไป

ผมก็เข้าไปช่วย ขับรถให้เขาบ้าง ต่อมาก็ขอด(พี่ชาย)ก็เข้าไปทำ ผมก็ไปช่วย

ขอดอยู่ 2 ปี ตอนนั้นทำส่งบีบี แล้วจึงขยายไปส่งออก" (คนส่งผ้า)

"การแจกงานออกข้างนอกของเราทำมาสัก 5 ปีแล้ว เดิมก็รับค่าแรงเขาเหมือนกัน รับค่า แรงอยู่ 3-4 ปี รับมาเก็บเป็นตัว หอเรามีความรู้มีเงิน ทุน ก็ขยาย ตัวออกมาเรื่อย ๆ แต่ เดิมงานมันน้อยก็ทำกันภายในกรุงเทพฯ" (ผู้ส่งออก)

โครงสร้างของงานรับจ้างเก็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป

การศึกษาโครงสร้างจะช่วยให้เข้าใจถึงคุณลักษณะของปรากฏการณ์ที่จะศึกษา เป็นพื้นฐานของการศึกษาขั้นต่อไป เพราะโครงสร้างจะทำให้ทราบถึงกระบวนการทำงานของระบบเศรษฐกิจ และแบบแผนพฤติกรรมของงานรับจ้างเก็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปซึ่งเป็นกิจกรรมเศรษฐกิจนอกกรอบในระบบ ในการเสนอผลการวิจัยครั้งนี้ได้จำแนกโครงสร้างเป็น 2 ด้านคือ โครงสร้างทางเศรษฐกิจและ โครงสร้างทางสังคม การกล่าวถึงโครงสร้างทั้งสอง แม้ว่าผู้วิจัยจะมุ่งถึงกิจกรรมในหมู่บ้านชนบท เป็นสำคัญ แต่เนื่องจากกิจกรรมดังกล่าวผูกพันอย่างใกล้ชิดกับภาคเศรษฐกิจในระบบคือธุรกิจส่งออก และถูกสร้างขึ้นอย่างจงใจให้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการผลิตเสื้อผ้าสำเร็จรูปเพื่อการส่งออก จึงไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ที่จะต้องกล่าวถึงโครงสร้างที่เชื่อมโยงกันดังกล่าว

โครงสร้างเศรษฐกิจ

การรับเหมาช่วงเป็นเครื่องมือเชื่อมเศรษฐกิจในระบบกับเศรษฐกิจนอกกรอบและยังเป็น เครื่องมือผนวกคนในเมืองหลวงและคนในชนบทเข้าไว้ในกิจกรรมทางเศรษฐกิจอย่างเดียวกันด้วย งานรับจ้างเก็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปในหมู่บ้านของอำเภอท่าม่วงเกิดขึ้นจากการขยายตัวของธุรกิจตัดเก็บ เสื้อผ้าสำเร็จรูปในกรุงเทพฯ เป็นเวลาประมาณ 6-7 ปีมาแล้ว โครงสร้างได้แสดงให้เห็นชัดเจนถึง การแบ่งงานกันทำของคน 3 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้จัดการผลิตซึ่งได้แก่ผู้ส่งออกและผู้รับเหมาช่วงงานจากผู้ส่งออกไปจัดการตัดและความคุมการผลิต กลุ่มคนกลางซึ่งได้แก่ผู้ที่เป็นคนประสานงานระหว่างผู้ตัด และผู้เก็บ หรือกลุ่มผู้จัดการผลิตและกลุ่มผู้ดำเนินการผลิต และกลุ่มสุดท้ายคือกลุ่มผู้ดำเนินการผลิต

ซึ่งได้แก่ผู้รับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปที่อยู่ในกิจการเศรษฐกิจนอกระบบในชนบท ทั้งสามกลุ่มทำงานประสานสอดคล้องกัน ร่วมมือและพึ่งพากันและกันตามหน้าที่และความสามารถของตน จนปรากฏให้เห็นเป็นโครงสร้างทางเศรษฐกิจดังนี้

1. กิจการของผู้ว่าจ้าง

ผู้ว่าจ้างเหมาะช่วงงานเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป ซึ่งเป็นต้นทางของงานจากกรุงเทพฯสามารถจำแนกได้เป็น 2 ประเภทคือ

1. ผู้ส่งออก

กิจการของผู้ส่งออกอยู่ในรูปบริษัทเจ้าของคนเดียว ผู้ส่งออกจะติดต่อกับลูกค้าต่างประเทศโดยมีชาวต่างประเทศที่อยู่ในประเทศไทยเป็นคนกลางให้ เมื่อลูกค้าต่างประเทศเดินทางเข้ามาซื้อสินค้า คนกลางจะจ้างให้ผู้ส่งออกมาตัวอย่างสินค้าไปเสนอขาย ถ้าลูกค้าพอใจก็ทนายสั่งซื้อกัน ในการผลิตสินค้า ผู้ส่งออกเป็นผู้ลงทุนในด้านวัตถุดิบเองทั้งหมด วัตถุดิบที่ใช้เป็นของที่ผลิตขึ้นภายในประเทศทั้งสิ้น เมื่อได้รับการสั่งซื้อ ผู้ส่งออกอาจว่าจ้างให้กิจการตัดเย็บหรือโรงงานเสื้อโหลอื่นผลิตแทนก็ได้ ผู้ส่งออกบางคนมีโต๊ะตัดของตนเอง มีคนงานตัดและจัดระเบียบประกอบเสื้อผ้าส่งงานให้กับคนรับงานเพื่อส่งงานต่อไปให้กับชาจักรหรือคนที่รับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปต่อไป

2. โต๊ะตัด

เป็นกิจการที่ไม่ได้ติดต่อกับการสั่งซื้อจากลูกค้าต่างประเทศโดยตรง แต่รับเหมาช่วงจากผู้ส่งออกมาทำการตัดและแจกจ่ายงานเย็บออกไปให้กับชาจักรหรือผู้รับเหมาช่วงรายย่อยต่อไป ในการนี้ผู้ส่งออกจะได้เงินเสมือนค่านายหน้าในการรับงานแต่ละ 1-2 บาท โต๊ะตัดอาจเป็นผู้ลงทุนด้านวัตถุดิบเองทั้งหมดหรือผู้ส่งออกจัดหาวัตถุดิบให้ก็ได้แล้วแต่จะตกลงกัน แต่โต๊ะตัดต้องรับผิดชอบขั้นตอน

การผลิตทั้งหมด จนถึงการผลิตห่อพร้อมที่จะส่งออก ผู้รับงานจากโต๊ะตัดในกรุงเทพมหานครมักจะไม่ใช่ชาวจีนแต่เป็นคนส่งผ้าหรือคนกลาง โต๊ะตัดที่ส่งงานมาให้อาเภothamwangs เป็นกิจการของคนthamwangs ทำเรือ หรือเมืองกาญจนบุรีทั้งสิ้น ที่ตั้งโต๊ะตัดในกรุงเทพฯอยู่ที่ บางกอกน้อย บางแค ราษฎร์บูรณะ และแคราย เป็นห้องแถวขนาด 1-3 คูหา ในอาเภothamwangs มีโต๊ะตัด 2 แห่ง แห่งหนึ่งอยู่ริมถนนแสงชูโตสายกรุงเทพฯ-กาญจนบุรีชื่อว่าโต๊ะตัดเขาลอย รับงานจากผู้ส่งออกในกรุงเทพฯมาตัดจ่ายงานเย็บและรับผิดชอบกระบวนการผลิตทั้งหมดโดยลงทุนซื้อวัตถุดิบเองทั้งหมด อีกแห่งหนึ่งอยู่ในเขตสุขาภิบาลthamwangs รับงานจากโต๊ะตัดในกรุงเทพฯอีกต่อหนึ่งมาตัดและจ่ายงานเย็บและรับผิดชอบกระบวนการผลิตทั้งหมดเช่นกัน โดยที่โต๊ะตัดกรุงเทพฯจัดหาวัตถุดิบให้ทั้งหมด โต๊ะตัดบางแห่งมีพนักงานเย็บอยู่ในร้านด้วย แต่ส่วนใหญ่จะส่งงานให้ชาวจีนข้างนอกมากกว่า

2. กิจการของคนกลาง

ชาวจีนหรือผู้รับเหมาช่วงรายย่อยในหมู่บ้านไม่สามารถรับงานโดยตรงจากผู้ส่งออกหรือโต๊ะตัดได้เลย จะต้องติดต่อผ่านผู้รับเหมาช่วงจากผู้ส่งออกและโต๊ะตัดหรือคนกลาง ซึ่งในสังคมงานตัดเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปเรียกว่า "คนส่งผ้า" คนส่งผ้ามีฐานะเท่ากับเป็นผู้ว่าจ้างของชาวจีนมีหน้าที่เอางานมาส่งให้ชาวจีนและรับงานจากชาวจีนไปส่งให้ผู้ว่าจ้างของตน คนส่งผ้าจําแนกได้เป็น 2 ประเภท คือ

1. บ้านเลื้อไหล เป็นร้านหรือบ้านที่มีพนักงานเย็บในบ้านด้วยและส่งงานให้ชาวจีนนอกบ้านด้วย บางแห่งเริ่มกิจการด้วยการรับงานมาส่งอย่างเดียว ต่อมาเห็นว่าเวลางานมีปัญหาต้องแก้ไข การส่งกลับไปให้ชาวจีนแก้ทำให้เสียเวลาจึงลงจักรไว้เพื่อซ่อมแก้ไขงาน และหาคนงานมาช่วย บางแห่งเริ่มจากคนรับงานมาเย็บที่บ้านเท่านั้น ต่อมางานมากขึ้นก็ขยายงานออกไป หรือคนงานในร้านแต่งงานกลับไปอยู่บ้าน เมื่อไม่มีงานทำก็กลับมาของงานออกไปเย็บที่บ้าน เจ้าของบ้านจึงเอางานไปส่งให้แล้วขยายชาวจีนเพิ่มขึ้น การมีคนงานในบ้านด้วยและส่งงานออกข้างนอกด้วยเป็นผลดีต่อคนส่งผ้าที่สามารถรับงานปริมาณและมีราคาแพงมาทำได้ เพราะสามารถควบคุมดูแลได้ทั่วถึง

ทำให้เจ้าของบ้านมีรายได้น่าพอใจขึ้น แต่เจ้าของบ้านบางคนก็เห็นว่าเป็นการมากที่ต้องดูแลคนงานโดยที่คนงานต้องพักและกินอยู่กับเจ้าของบ้านด้วย ในการส่งผ้าให้ชาจักรข้างนอกเย็บ ชาจักรจะเรียกเจ้าของบ้านเสียโน่นว่าเป็นเจ้าของผ้าหรือคนส่งผ้า

2. คนส่งผ้า เป็นผู้รับเหมาช่างที่ไม่มีนายผลิตของตนเอง รับงานจากโต๊ะตัดหรือผู้ส่งออก แล้วนำมาจ่ายค่าให้กับชาจักร เมื่อชาจักรเย็บเสร็จก็รวบรวมส่งกลับกรุงเทพฯ หรือผู้ว่าจ้าง คนส่งผ้าบางรายรับงานมาจากโต๊ะตัดในอำเภอท่าม่วงไปส่งตามหมู่บ้านเพราะไม่สะดวกที่จะเข้ากรุงเทพฯ คนส่งผ้าจำเป็นต้องมีชาจักรที่ไว้ใจได้ เพราะตนไม่มีคนงานไว้คอยแกล้งงาน หากงานมีปัญหาก็จะเสียเวลาต้องส่งกลับไปที่อีกเที่ยวหนึ่งหรือต้องยอมให้ผู้ว่าจ้างหักค่าจ้างเพื่อไปจ้างให้ผู้อื่นแก้

คนกลางของชาวบ้านในหมู่บ้านที่ทำการศึกษาคือ 3 หมู่บ้าน คือ บ้านลุ่ม บ้านหัวขี้ไต้ และบ้านคลองข่อย มีดังนี้

บ้านลุ่ม

1. บ้านเจ็ททอง ตั้งอยู่ที่บ้านบางพลับ ตำบลทุ่งขุนแผน รับงานจากโต๊ะตัดที่กรุงเทพฯ เข้ามาเย็บในบ้านและส่งงานให้ชาจักรหลายหมู่บ้าน
2. บ้านล้น บ้านอยู่ที่ตลาดปลาวงรี รับงานจากโต๊ะตัดที่กรุงเทพฯ เข้ามาเย็บที่บ้านและส่งให้ชาจักรในหมู่บ้านใกล้เคียง
3. บอสิทธิ ร้านห้องแถวอยู่ในเขตสุขาภิบาลท่าม่วง รับงานจากโต๊ะตัดที่กรุงเทพฯ เข้ามาเย็บที่บ้านและส่งให้ชาจักรหลายหมู่บ้าน
4. สมชัย กำนันต.ดอนจิก บ้านอยู่ที่ ม.1 ต.ดอนจิก รับงานจากโต๊ะตัดในท่าม่วงส่งให้เต็กในบ้านเย็บและให้ชาจักรในหมู่บ้านใกล้เคียง
5. วิไล บ้านอยู่ในหมู่บ้านลุ่ม โต๊ะตัดที่กรุงเทพฯ ส่งงานให้ รับเย็บในบ้านและส่งชาจักรในหมู่บ้านลุ่มเท่านั้น

บ้านห้วยไผ่

1. จินดา บ้านอยู่ที่หนองปลาชุม รับงานจากโต๊ะตัดและคนส่งผ้าในท้องที่อำเภอท่าม่วง หลายแห่ง เช่น บ้านเจ็ทอง โต๊ะตัดเขาลอย และบ้านเลื้อยโหลที่อยู่เขตสุขาภิบาลท่าม่วง มาส่งให้ ขาจักรในตำบลหนองแล้ง โดยไม่มีคนเก็บในบ้าน
2. สมพรหรือเจ็พร เป็นชาวบ้านห้วยไผ่ เคยรับงานจากโต๊ะตัดหรือร้านเลื้อยโหลห้องแถวในกรุงเทพฯ มาเก็บในบ้านและส่งให้ขาจักรในหมู่บ้านใกล้เคียง แต่ขณะนี้เลิกงานแล้ว
3. ดวงใจ เป็นเจ้าของบ้านเลื้อยโหลที่ตั้งอยู่ที่บ้านห้วยดอกไม้ รับงานจากโต๊ะตัดที่ กรุงเทพฯ มาเก็บในบ้าน ไม่จ้างงานให้ขาจักรนอกบ้าน เด็กสาวในบ้านห้วยไผ่ 6 คนทำงานอยู่ที่นี้

บ้านคลองข่อย

1. จินดา บ้านอยู่ที่หนองปลาชุม รับงานจากโต๊ะตัด และคนส่งผ้าในท้องที่อำเภอท่าม่วง หลายแห่ง เช่น บ้านเจ็ทอง โต๊ะตัดเขาลอย บ้านเลื้อยโหลที่อยู่เขตสุขาภิบาลท่าม่วง มาส่งให้ ขาจักรในตำบลหนองแล้ง โดยไม่มีคนเก็บในบ้าน
2. บ้านรัตน บ้านคลองข่อย เป็นบ้านเลื้อยโหลที่ทำเฉพาะในครอบครัว รับงานจากจินดา มาเก็บคราวละ 600-1,000 ตัว มีศักยภาพที่จะเป็นคนส่งผ้าให้กับขาจักรในหมู่บ้านได้ แต่ไม่ส่งผ้าให้ใครนอกจากเด็กบ้านคลองข่อยชื่อว่า "ละออง" ซึ่งเคยทำงานจากบ้านรัตนพิเศษเพียงคนเดียว

3. ระบบการเหมาช่วง

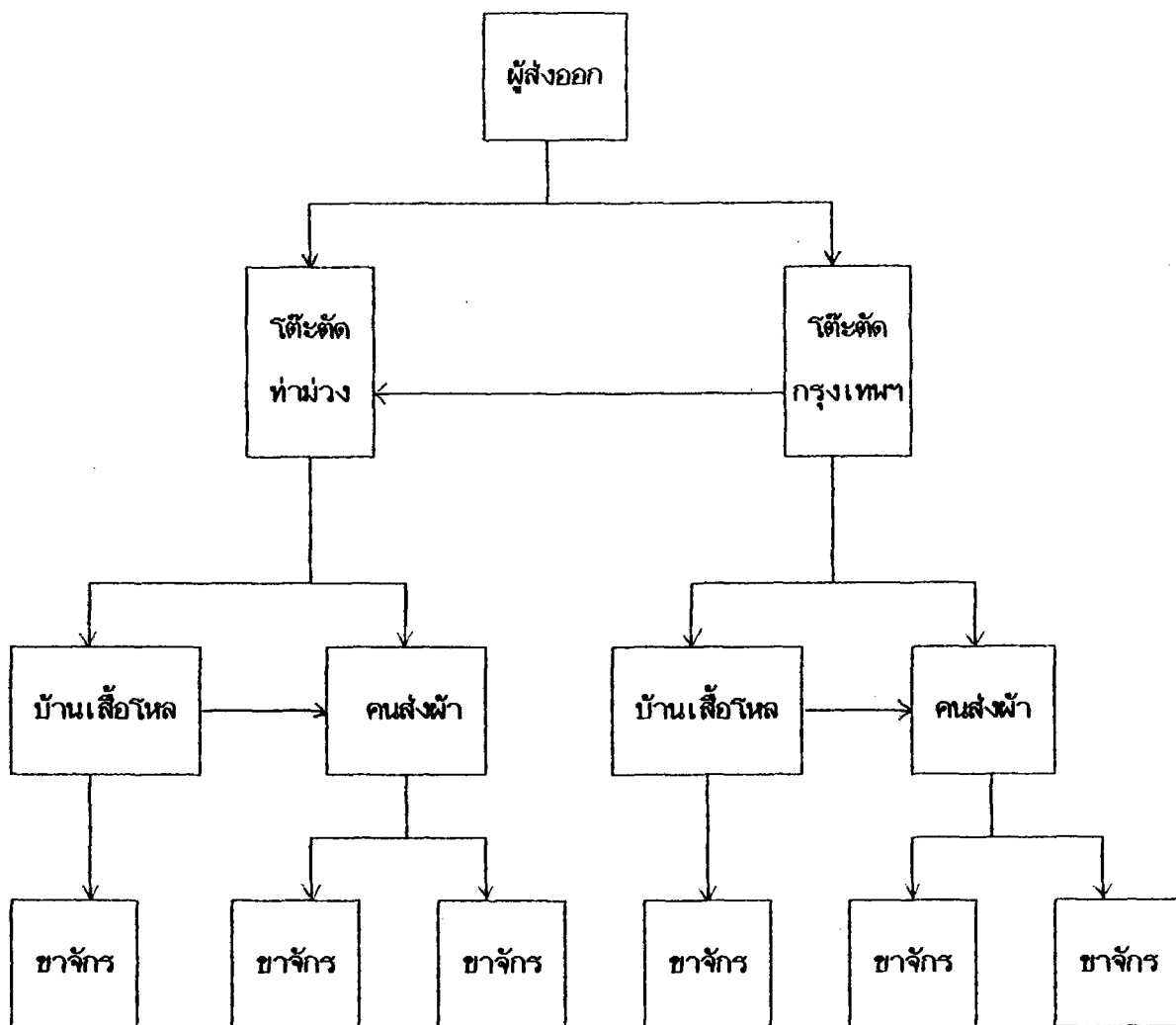
ระบบการเหมาช่วงถูกนำมาเข้ามาใช้ในทุกระบวนการผลิตของรัฐกิจตั้งแต่เก็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป ไม่ว่าจะเป็นการตัดเย็บ ชักฟอกย้อมสี ถักราง-ติดกระดุม จนถึงการบรรจุหีบห่อ ในการเหมาช่วง กระบวนการผลิตอื่นยกเว้นขั้นเก็บฝักขณะเป็นการเหมาช่วงแบบแนวราบ คือผู้ว่าจ้างจะให้ผู้รับจ้างจัดหาวัตถุดิบเอง แต่ในขั้นตอนการเก็บการเหมาช่วงจะเป็นแบบแนวตั้ง คือผู้ว่าจ้างจะมอบวัตถุดิบให้ผู้รับจ้างหรือขาจักรทำตามแบบที่กำหนด ขาจักรแต่ละคนไม่ขึ้นต่อกันจะขึ้นตรงต่อผู้ว่าจ้างที่ติดต่อกับเท่านั้น ไม่ต้องรับผิดชอบต่อผู้ว่าจ้างที่อยู่ระดับเหนือขึ้นไป หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าขาจักรขึ้นตรงต่อคนส่งผ้าและ

คนส่งผ้าขึ้นตรงต่อโต๊ะตัด โต๊ะตัดขึ้นตรงต่อผู้ส่งออก เป็นลำดับขึ้น รูปแบบการเหมาช่วงงานเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปของหมู่บ้านในอำเภอท่าม่วงมี 3 รูปแบบ คือ

1. การติดต่อโดยตรง เป็นรูปแบบที่โต๊ะตัดส่งงานเย็บให้กับชาจักรโดยไม่ต้องผ่านคนกลางพบกันในกรณีที่เป็นชาจักรรายใหญ่ ชาจักรที่รวมกันเป็นชุมชน หรือบ้านเสื้อโหลที่มีคนงานในบ้าน สามารถรับงานเย็บได้คราวละตั้งแต่ 1,200 ตัวขึ้นไป เช่น แม่บ้านในบ้านนักชลประทาน เขื่อนวชิราลงกรณ์และแม่บ้านในค่ายทหาร เป็นต้น ถ้ารับงานได้มากกว่านี้ต้องเป็นผู้ที่มีความสัมพันธ์ส่วนตัวกันอย่างใกล้ชิด เช่น ญาติพี่น้องหรือคนงานเก่าแก่ ในรูปแบบนี้โต๊ะตัดจะมาส่งงานเองชาจักรไม่ต้องเดินทางเข้าไปรับงาน โต๊ะตัดที่อยู่อำเภอท่าม่วงนิยมใช้รูปแบบนี้
2. การติดต่อผ่านคนกลาง เป็นรูปแบบที่โต๊ะตัดส่งงานเย็บให้ชาจักรผ่านคนกลางหรือคนส่งผ้าที่ไม่ได้ดำเนินการเย็บเองจะหาหน้าที่เป็นคนกลางระหว่างโต๊ะตัดกับชาจักรเท่านั้น ในรูปแบบนี้คนส่งผ้าจะต้องไปรับงานจากโต๊ะตัดเอง แต่ชาจักรไม่ต้องมารับงานจากคนส่งผ้า คนส่งผ้าจะไปส่งงานให้ชาจักรถึงบ้านเลย
3. รูปแบบผสม เป็นรูปแบบที่โต๊ะตัดส่งงานเย็บให้ชาจักรที่เป็นบ้านเสื้อโหลที่มีคนงานเย็บในบ้านด้วยและเป็นคนกลางส่งงานให้ชาจักรรายย่อยอื่น ๆ ในหมู่บ้านต่าง ๆ ด้วย รูปแบบนี้โต๊ะตัดอาจเดินทางมาส่งงานเอง หรือเจ้าของบ้านเสื้อโหลเข้าไปรับงานจากโต๊ะตัดก็ได้ ขึ้นอยู่กับความสามารถในการจัดหาพาหนะขนส่งของชาจักร และยังมีคนส่งผ้าบางคนรับงานจากบ้านเสื้อโหลประเภทนี้ออกไปส่งให้กับชาจักรตามหมู่บ้านอีกทอดหนึ่ง เช่นกรณีของจินดาที่รับงานจากบ้านเจ็ทองซึ่งเป็นบ้านเสื้อโหลและคนส่งผ้าออกไปส่งให้กับชาจักรในตำบลหนองแล้ง

โครงสร้างของระบบการจ้างเหมาช่วงสามารถแสดงเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

ภาพประกอบ 1 แผนภูมิโครงสร้างของระบบการจ้างเหมาช่วง

4. ปัจจัยและวิธีการผลิต

ในงานรับเหมาช่วงเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป ปัจจัยการผลิตที่สำคัญคือ เครื่องมือการผลิต วัตถุดิบและแรงงาน

เครื่องมือการผลิต

1. จักรเย็บผ้า เป็นปัจจัยการผลิตที่จำเป็นที่สุดในการทำงาน แบ่งออกเป็น 2 ชนิด คือ

1.1 จักรบ้าน เป็นจักรเย็บผ้าธรรมดาที่ใช้กับในครัวเรือน มีมอเตอร์ จักรชนิดนี้ ราคาประมาณ 1,300 - 2,900 บาท ขึ้นอยู่กับยี่ห้อและกำลังแรงของมอเตอร์ เป็นจักรที่ขายกันในหมู่บ้านใช้เป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากราคาไม่แพงนัก บางคนก็มีไว้ใช้ในครัวเรือนอยู่แล้ว

1.2 จักรอุตสาหกรรม เป็นจักรเย็บผ้าที่มีประสิทธิภาพสูง มีความแข็งแรงทนทาน มากกว่าจักรเย็บผ้าธรรมดาหรือจักรบ้าน ราคาประมาณ 16,000 - 19,000 บาท เป็นจักรที่นิยมใช้ในหน่วยผลิตของผู้รับเหมาช่วงและผู้ที่ยึดงานเหมาช่วงเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปเป็นอาชีพหลัก เพราะสามารถทำงานได้ไวกว่าจักรธรรมดาถึงเท่าตัว แต่ก็มีข้อเสียเช่นกัน คือ กินไฟมากกว่า

2. จักรรีด เป็นจักรที่ใช้รีดผ้ากันลู่ ซึ่งเรียกว่ารีดผ้า และรีดผ้า จักรจะตัดชายผ้าที่เป็นส่วนเกินจากแนวที่กันลู่ทิ้งไป จักรรีดมีหลายขนาดซึ่งมีความทนทานต่างกันไป แบ่งเป็น 2 ชนิด คือ จักรรีด 3 เส้น และ จักรรีด 5 เส้น จักรรีด 3 เส้นใช้รีดผ้าอย่างเดียวซึ่งนิยมใช้กันทั่วไปราคาประมาณ 3,500 - 5,000 บาท ส่วนจักรรีด 5 เส้นจะรีดพร้อมเย็บตะเข็บไปด้วยกัน จักรรีด 5 เส้นไม่เป็นที่นิยมใช้เพราะราคาแพง และหากใช้ในหน่วยผลิตที่มีผู้เย็บหลายคนต้องรอคิวกันเสียเวลา

3. กรรมกรตัดผ้า โดยปกติผ้าที่ส่งมาถูกตัดเป็นชิ้นพอดีแล้ว ไม่ต้องตัดหรือเจียนแต่งอีก ส่วนใหญ่กรรมกรจึงมักใช้ในการตัดชิ้นด้านมากกว่า หากผู้เย็บเย็บไปตัดไป การใช้กรรมกรจะสะดวกแก่การทำงาน แต่ถ้าผู้เย็บจะไม่ตัดด้านที่เชื่อมระหว่างชิ้นเลย คือเย็บผ้าชิ้นใดชิ้นหนึ่งติดต่อกันไปจนหมดกองแล้วตัดด้านที่เดียวก็ไม่จำเป็นต้องใช้กรรมกร อาจใช้อุปกรณ์ตัดด้านซึ่งเรียกว่า ก้านปู ก็ได้ ก้านปูมีขาสองขาคล้ายกรรมกร แต่ไม่มีค้ำหว่างคล่องนิ้ว ปลายขาทั้งสองข้างเป็นใบมีดใช้ตัด มีราคาถูกกว่ากรรมกรมาก

จักรเย็บผ้าและจักรนั่งเป็นหัวใจของงานเย็บที่ชาวจักรต้องมี การเป็นเจ้าของเครื่องมือการผลิตทั้ง 2 ชนิดนี้เป็นตัวกำหนดฐานะ ตำแหน่ง และระดับรายได้ของคนในโครงสร้างทางเศรษฐกิจของงานรับเหมาช่วง ผู้ที่ไม่มีเครื่องมือการผลิตย่อมต้องอาศัยความสัมพันธ์ส่วนบุคคลเข้าไปขอพึ่งพาผู้อื่น ส่งผลให้ถูกเอารัดเอาเปรียบมากขึ้น

2. วัตถุดิบ วัตถุดิบในงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปมี 3 อย่างคือ

2.1 ตัวเสื้อผ้า เป็นชิ้นส่วนของตัวเสื้อ กระโปรง หรือกางเกง มีชิ้นหน้า และชิ้นหลัง

2.2 อะไหล่ เป็นส่วนประกอบต่าง ๆ ของตัวเสื้อผ้า เช่น กระเป๋ ปกเสื้อ หูกางเกง แขนเสื้อ หล่อบึ่งปก หล่อบึ่งแขนหรือขา รวมทั้งอุปกรณ์ตกแต่งอื่น เช่น zip เขือก ยี่ห้อ เบอร์ขนาด ฟองน้ำ เป็นต้น

2.3 วัสดุที่ใช้ในการเย็บ ได้แก่วัสดุที่ใช้กับจักรเย็บผ้าและจักรนั่งเพื่อให้สามารถทำงานเย็บเสื้อผ้าได้ เช่น ด้ายพุ่ง ด้ายเย็บ เข็มเย็บผ้า น้ำมันจักร เป็นต้น

วัตถุดิบที่ผู้ว่าจ้างจัดส่งให้เป็นผ้าซึ่งตัดเป็นชิ้นส่วนต่าง ๆ เรียบร้อยแล้ว สามารถนำมาเย็บประกอบกันได้เลย ส่วนใหญ่เป็นงานผ้าฝ้ายหม้อห้อมหรือผ้าฝ้ายย้อมสี และอะไหล่ซึ่งจะจัดมาให้พอดีกับปริมาณงานที่ผู้ว่าจ้าง ส่วนวัสดุที่ใช้ในการเย็บ เช่น ด้ายที่ใช้เย็บชาวจักรอาจซื้อจากผู้ว่าจ้างหรือซื้อ

เองจากที่อื่นก็ได้ ส่วนใหญ่แล้วจะให้ผู้ว่าจ้างจัดส่งให้แล้วหักเงินกันภายหลัง เพราะจะซื้อขายกันในราคาต้นทุนซึ่งถูกกว่าราคาตลาดทั่วไปและไม่ต้องลงทุนก่อนด้วย

3. แรงงาน แรงงานที่ใช้ในงานเย็บเป็นแรงงานหญิงทั้งสิ้น ส่วนใหญ่เป็นโสด ถ้าเป็นหญิงที่แต่งงานแล้วก็ต้องไม่มีการครอบครัวยากนัก เนื่องจาก หากรับงานน้อยรายได้ก็ได้น้อยไปด้วย และถ้ารับงานไม่ถึงปริมาณขั้นต่ำที่คนส่งผ้าจะส่งให้ ขาจักรก็ต้องขอแบ่งงานจากผู้อื่นทำเองส่งผลให้ฐานะในการทำงานไม่มั่นคง การรับงานมากทำให้งานเย็บเป็นงานที่มีชั่วโมงการทำงานยาวนาน คนที่มีการครอบครัวยากไม่สามารถทำงานให้เสร็จได้ตามกำหนด แรงงานบางส่วนจะรับงานเฉพาะช่วงที่ว่างจากงานในไร่ นา เมื่อมีงานในไร่ นา ก็จะหยุดรับงานและเมื่อเสร็จจากงานในไร่ นา แล้วก็กลับมารับงานทำใหม่ แต่ก็มีแรงงานบางส่วนที่รับงานประจำยึดเป็นอาชีพหลัก เนื่องจากครอบครัวไม่มีที่ดินทำการเกษตร หรือแรงงานในครอบครัวมีเหลือเฟือ หรือเป็นแรงงานส่วนเกินของครอบครัวอยู่แล้ว สำหรับทักษะฝีมือของแรงงานในงานเย็บนี้ไม่จำเป็นต้องใช้ความรู้จากการศึกษาในระบบ แต่เนื่องจากงานเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปเป็นงานที่ต้องทำทั้งตัวไม่ใช่เย็บเพียงชิ้นส่วนใดชิ้นส่วนหนึ่ง แรงงานจึงต้องมีทักษะอยู่ระดับหนึ่ง อย่างน้อยต้องใช้จักรเป็น แกะแบบได้ คือสามารถดูแบบเสื้อผ้า ออกและสามารถนำชิ้นส่วนอะไหล่มาประกอบเป็นเสื้อผ้าได้ แต่ก็จำเป็นต้องมีทักษะฝีมือถึงขนาดสามารถเย็บเสื้อผ้าร้านได้ ดังนั้นทักษะฝีมือของแรงงานที่ได้มาจากการฝึกหัดงานเย็บในบ้าน เลือกลหรือจากชาจักรด้วยกันก็เพียงพอที่จะทำงานได้แล้ว

ส่วนของวิธีการผลิตเสื้อผ้าสำเร็จรูปเหมือนกับการผลิตสินค้าอุตสาหกรรมโดยทั่วไปที่จะทำการแบ่งแรงงานในการผลิตออกเป็นส่วน ๆ ให้ทำงานเฉพาะอย่างประสานสอดคล้องเป็นจังหวะกับส่วนอื่นเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต ผู้รับจ้างงานเย็บจะหาหน้าที่เย็บอย่างเดียว ผู้ว่าจ้างต้องเตรียมวัตถุดิบให้ครบถ้วน ในการจัดเตรียมวัตถุดิบ ผ้าจะถูกตัดเป็นชิ้นส่วนต่าง ๆ โดยใช้โต๊ะตัดซึ่งมีขนาดประมาณกว้าง 1.20 ม. ยาว 2.40 ม. ซึ่งผ้าลงบนโต๊ะให้ถึงประมาณ 200 - 300 ชิ้นซึ่งต้องใช้ผ้าหลายม้วน เมื่อผ้าหมดม้วนจะถูกระดานหนึ่งเลื่อนให้ดันไว้ให้เป็นที่สังเกต เพราะผ้าแต่ละม้วนสีจะไม่เหมือนกันทีเดียว หากไม่ถูกระดานไว้เป็นที่สังเกต ผู้เย็บอาจประกอบเสื้อผ้าจากผ้าคนละ

มีงานไว้วันตัวเดียวกัน เมื่อเข้าไปพอสิจจะเห็นชัดเจนว่าสีผ้าในเสื้อตัวนั้นไม่เหมือนกัน เมื่อถึงผ้าเสร็จก็จะวางแบบของเสื้อผ้าที่เขียนแยกเป็นส่วนต่าง ๆ ทั้งตัวเสื้อผ้าและอะไหล่ลงเป็นชั้นบนสุด การวางแบบลงบนผ้าจะต้องให้สูญเสียผ้าให้น้อยที่สุด หน้าผ้าหนึ่งจะสามารถวางแบบได้ 6 ขนาดหรือ 6 size ใหญ่เล็กต่างกันไป จากนั้นช่างตัดจะใช้เครื่องตัดซึ่งมีลักษณะคล้ายเลื่อยไฟฟ้าตัดไปตามรอยแบบที่วางไว้ แยกผ้าชั้นบนสุดส่งไปให้ช่างเย็บแบบเย็บเป็นตัวแบบสำหรับผู้รับเหมาช่วงงานดูเป็นตัวอย่าง ที่เหลือกองรวมไว้แล้วจัดอะไหล่อื่น เช่น เชือก ขางยึด ตรา เบอร์ดและอื่น ๆ ตามแบบเสื้อผ้าที่ต้องการให้เย็บประกอบลงไปด้วยพร้อมเพื่อส่งให้กับผู้รับเหมาช่วงเย็บต่อไป

การเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป ผู้เย็บจะได้รับตัวเสื้อผ้าพร้อมอะไหล่สำหรับเย็บประมาณ 100 - 200 ตัวแล้วแต่ความสามารถและข้อกำหนดของคนส่งผ้าพร้อมกับตัวแบบ บางครั้งถ้าเป็นแบบง่าย ๆ หรือแบบที่เคยทำมาแล้วก็อาจจะไม่มีตัวแบบมาให้ ผู้เย็บแต่ละคนจะมีขั้นตอนการเย็บหรือเย็บชิ้นส่วนใดก่อนหลังไม่เหมือนกัน ขึ้นอยู่กับความถนัดของผู้นั้นเอง โดยไม่เย็บทีละตัวแต่จะเย็บทีละชิ้นหรือทีละส่วน เช่น จะเย็บเข้าตะเย็บข้าง ก็เย็บตะเย็บข้างไปให้เสร็จทั้งหมด 100 - 200 ตัว ถ้าจะติดกระเป๋าก็ติดกระเป๋าสีจนเสร็จหมดเช่นกัน ซึ่งจะทำได้ไววกว่าเย็บทีละตัวแบบเสื้อหน้าร้าน การเย็บจะติดตราและเบอร์ดด้วย หากกางเกงติดขีปก็ต้องเย็บขีปด้วย แต่ไม่ต้องทำรางกระดุมและติดกระดุม ถ้าเป็นกางเกงใส่ขางยึดตอกตาไม้ร้อยเชือก คนส่งผ้าต้องให้เครื่องตอกตาไม้มาด้วย ซึ่งผู้เย็บจะต้องตอกตาไม้ร้อยเชือกให้เรียบร้อย เมื่อเย็บเสร็จตามแบบนั้นตรวจสอบกันไว้รอการส่งงาน

"จะเย็บอะไรก่อนหลัง แล้วแต่คนถนัด บางคนเย็บปลายแขนก่อน

บางคนเข้าไหล่ก่อน"(บ้านเสื้อไหล)

"พองานมา หนูจะทำงานหลังก่อน เย็บเป้ากางเกงติดกันก่อน อะไหล่เราก็เก็บ

ไว้ มันง่ายดี แล้วมาทำกระเป๋าก็มีหลายอย่าง แต่ละรุ่นไม่เหมือนกันยกยกไม่ได้

หรือ"(ชาจักร)

"เขี่ยเสี้ยนหน้าร้านกับเขี่ยเสี้ยนโหล วิธีเขี่ยไม่เหมือนกัน เขาเขี่ยขึ้นโหลก็ขึ้นนั้นตลอด เขาเขี่ยที่ละชิ้นก็ได้โว แล้วเสี้ยนโหลก็เข้าปากทีหลัง ไม่เหมือนเสี้ยนหน้าร้าน"(ผู้ส่งออก)

เส้นทางเดินของงานไม่เป็นเหมือนระบบสายพานในโรงงาน เนื่องจากผู้เขี่ยจะทำงานเขี่ยทั้งตัวไม่ใช่เขี่ยเพียงบางส่วน นอกจากเด็กฝึกงานเท่านั้นที่จะเขี่ยเป็นบางชิ้นส่วนตามแต่เจ้าของบ้านจะสั่ง ดังนั้นเส้นทางเดินของงานจึงมีลักษณะเดินไปยังหน่วยผลิตชิ้นตอนอื่นโดยมีผู้ว่าจ้างทั้งทางเป็นผู้ส่งผ่านงานแต่ละขั้นตอน คือ จากโต๊ะตัดส่งไปยังแผนกเขี่ยแบบ แบบและผ้าถูกส่งไปยังแผนกจัดผ้าและอะไหล่ ซึ่งเป็นแผนกส่งงานออกไปยังหน่วยเขี่ย เมื่องานเขี่ยกลับมาจะถูกส่งไปฟอก-ย้อม ถัก ราวติดกระดุมและบรรจุหีบห่อ การส่งงานไปยังหน่วยเขี่ยจะมีเส้นทางเดินของงานซับซ้อนกว่าหน่วยอื่น เนื่องจากมีผู้รับเหมาช่วงบางคนไม่ได้เขี่ยเอง แต่ส่งงานต่อแก่ช่างจักรรายย่อย ๆ อีกต่อหนึ่ง เส้นทางเดินของงานบางเส้นทางถูกส่งต่อหลายช่วงกว่าจะถึงมือคนเขี่ยจริง ๆ ดังที่ได้กล่าวรายละเอียดไว้แล้วในเรื่องระบบการเหมาช่วง

5. ลักษณะการจ้างแรงงาน

ผู้ใช้แรงงานในงานเขี่ยเสี้ยนผ้าสำเร็จรูปในอำเภอท่าม่วง จำนวนตามลักษณะการจ้างแรงงานได้เป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. เด็กฝึกงาน เป็นแรงงานไร้ฝีมือเข้ามาฝึกทักษะการเขี่ยเพื่อรับงานเหมาช่วงต่อไป เด็กฝึกงานอาจกินอยู่อาศัยที่บ้านเสี้ยนโหลหรือบ้านผู้สอนหรือไม่ก็ได้ การรับเด็กเข้าฝึกงานส่วนมากจะรับจากเด็กที่มีความสัมพันธ์ส่วนตัวกันทางใดทางหนึ่ง เช่น เป็นญาติกัน เป็นลูกหลานของเพื่อนหรือคนรู้จักหรือคนในละแวกบ้าน เด็กฝึกงานระยะแรกจะไม่ได้รับค่าตอบแทนหรือได้น้อยมาก ระยะเวลาในการมีฐานะเป็นเด็กฝึกงานขึ้นอยู่กับผู้สอน บางคนอาจฝึกเพียง 3 วันหรือ 1 เดือน หลังจากนั้นให้รับเหมางานและรับค่าตอบแทนเป็นรายชิ้นไปเลย แต่บางคนก็นานหลายเดือน แล้วแต่เกณฑ์ที่จะวัด

ว่า "เป็นงานแล้ว" ของผู้สอนจะกำหนดไว้แค่ไหน ผู้สอนเห็นว่าการฝึกงานให้เด็กเป็นการลงทุนอย่างหนึ่ง ดังนั้นเมื่อเด็กทำงานเป็นแล้วควรจะอยู่ทำงานกับผู้สอนสักระยะหนึ่งถือเป็นการตอบแทนการลงทุน ถ้าผู้สอนเป็นเจ้าของบ้านเสื้อโหลหรือชาจักร หลังจากเด็กทำงานเป็นแล้ว การทำงานอยู่กับผู้สอนเด็กจะต้องแบ่งครึ่งรายได้ให้กับเจ้าของบ้านเหมือนเป็นลูกน้องในบ้าน ถ้าผู้สอนเป็นคนส่งผ้า หลังจากเด็กทำงานเป็นแล้วต้องรับผ้าจากคนส่งผ้ามาเย็บเท่ากับทำให้คนส่งผ้ามีรายได้จากส่วนแบ่งรายได้เพิ่มขึ้นจากชาจักรที่เพิ่มขึ้น

"จะฝึกงานให้เขาประมาณ 1-2 เดือน ให้น้ำค่าใช้จ่ายเล็กน้อยไม่ได้ให้เยอะ พอเขาเป็นแล้ว จะให้เขาทำเนาเลย เมื่อฝึกเด็กพวกนี้ให้ทำงานให้เรา ถ้าเราไม่ยอมลงทุนให้เขา เขาก็ ไม่สามารถจะเป็นงานได้" (ผู้ส่งออก)

"ต้องทำกับเราอย่างน้อยปีนึง เพราะ 6 เดือนแรกนี้เราไม่ค่อยได้อะไร เขาจะเย็บผ้าและเปลี่ยนด้ายเปลี่ยนเข็ม 6 เดือนหลังถึงจะค่อยได้กำไรบ้าง เพราะเด็กคล่องแล้ว และเราได้แบ่งครึ่งกับเด็ก"(บ้านเสื้อโหล)

"เรื่องค่าฝึกเราไม่คิด ถ้าเขาจะทำงานกับเรานะ ถ้าเขาไม่ทำงานกับเรา เราก็ไม่อยากฝึกเขา ฝึกแล้วไปทำงานที่อื่นเราก็มองเขาไม่ถูก" (คนส่งผ้า)

2. คนงานเย็บผ้าในบ้านหรือลูกน้องในบ้าน เป็นแรงงานทั้งฝีมือและมีฝีมือที่ไม่มีเครื่องมือการผลิตของตนเอง ส่วนใหญ่เป็นแรงงานที่เลื่อนระดับมาจากเด็กฝึกงาน แรงงานประเภทนี้มักกินอยู่พักอาศัยกับเจ้าของบ้าน การทำงานในลักษณะรับเหมาช่วงได้ค่าตอบแทนเป็นรายชิ้นแบ่งครึ่งกับเจ้าของบ้าน เช่น ค่าเย็บตัวละ 6 บาท คนเย็บได้ 3 บาท อีก 3 บาทเป็นของเจ้าของบ้าน ทั้งนี้คนเย็บไม่ต้องลงทุนค่าด้าย ค่าไฟ รวมทั้งค่ากินอยู่ แต่บางแห่งเจ้าของบ้านไม่ได้พักอาศัยอยู่ด้วยให้เพียงข้าวสาร คนเย็บซื้อกับข้าวและทำกินกันเอง คนงานบางคนมีบ้านอยู่ใกล้บ้านเสื้อโหลก็จะกลับไปกินและพักที่บ้านของตนก็ได้ แต่ค่าตอบแทนก็ไม่แตกต่างกัน เจ้าของบ้านบางรายชอบที่จะให้มีคนงานอยู่ในบ้านเพราะสามารถหางานราคาแพงมาลงได้ และนั่นหมายถึงเจ้าของบ้านก็ได้รายได้จากส่วนแบ่งสูงขึ้นด้วย แต่เจ้าของบ้านบางรายเห็นว่าการมีคนงานในบ้านเป็นการระ ราชได้ที่ได้ไม่คุ้มค่า

กับความยุ่งยากที่ต้องรับผิดชอบ

"จะฝึกได้ก็ในร้านนี้ให้เก่งจะได้รับงานดี ๆ มาลง เพราะจะได้ราคาดีกว่าอย่าง
กางเกงนี้ ตัวละ 10 บาท แบ่งครึ่งกับเรา เราได้ 5 บาท งานราคาแพงก็เขีย
ยาก ต้องมีฝีมือดี ส่งออกไปข้างนอกไม่ได้ ต้องทำในบ้าน" (บ้านเลื้อยไหล)

"เมื่อก่อนในร้านมีจักร 10 กว่าตัว แล้วดูแลยุ่งยาก ก็หลายพ่อหลายแม่ ทะเลาะ
กัน เหนื่อยใจ ถึงเขาออกไปข้างนอกเราจะได้ไ้ยลง แต่ค่าใช้จ่ายเราก็น้อย
ลงไปด้วย ไม่ต้องดูแล ว่างมากก็ไม่ได้ เรา(เป็น)ผู้ชาย ที่นี้บ้านใครบ้านมัน สมชาย"
(คนส่งผ้า)

แรงงานประเภทนี้อาจเรียกได้ว่าเป็นแรงงานรับจ้าง เพราะจ้างเพียงแรงงานมาทำการ
ผลิตด้วยเครื่องมือการผลิตของผู้ว่าจ้างในสถานที่ทำงานของผู้ว่าจ้าง แต่การรับจ้างในลักษณะงาน
เหมาะที่ผู้ว่าจ้างไม่ได้กำหนดเวลาทำงาน คนงานจะทำงานเมื่อไร อย่างไรก็ได้ แต่ต้องทำงานให้
แล้วเสร็จภายในระยะเวลาที่กำหนด ได้รับค่าตอบแทนตามปริมาณงานที่ทำได้ ไม่มีสวัสดิการอย่างอื่น
ใด การที่ผู้ว่าจ้างบางคนให้การดูแลสวัสดิการของคนงานเช่น การรักษาพยาบาลยามเจ็บป่วย ถือ
เป็นความกรุณาของเจ้าของบ้านในฐานะที่มีความสัมพันธ์ส่วนตัวต่อกัน ไม่ใช่การหน้าที่ที่ต้องกระทำ
ในฐานะผู้ว่าจ้างหรือนายจ้าง

"ถ้าเต็กไม่สบายก็พาไปหาหมอ แล้วเราก็ก่อเงินให้ ก็เหมือนนี้น้องกัน ไม่
สบายก็พาไปหาหมอ บางครั้งรื้อยกว่าบาทสองรื้อยกว่าบาท เราก็ก่อให้" (บ้านเลื้อยไหล)

"เวลาไม่สบาย เราก็ดูแลตัวเอง ไปหาหมอเอง ที่ทำเรือบ้างทำม่วงบ้าง" (คนงาน)

"เวลาไม่สบายเราก็กินยาเอง" (คนงาน)

3. ชาจักร เป็นผู้รับเหมาช่วงรายย่อยนอกหน่วยผลิตของผู้รับเหมาช่วงหรือคนส่งผ้า
ชาจักรต้องจัดหาเครื่องมือการผลิตเอง ลักษณะการจ้างแรงงานเป็นการจ้างเหมาช่วงได้รับค่าตอบแทน

แทนตามปริมาณงานที่ทำ สามารถกำหนดเวลาทำงานและขั้นตอนการทำงานตลอดจนสถานที่ทำงานได้ โดยอิสระแต่ต้องกำหนดส่งงานและรูปแบบ ข้าราชการมีความสำคัญต่อคนส่งผ้ามาก เพราะเป็นผู้ลงมือเย็บที่แท้จริง และเนื่องจากข้าราชการทำงานอยู่ที่บ้านของตนเองและกระจัดกระจายกันการควบคุมดูแลให้ทั่วถึงทำได้ยาก หากข้าราชการส่งงานมาไม่เรียบร้อยหรือไม่ทัน คนส่งผ้าซึ่งเป็นผู้รับเหมาช่วงโดยตรงจากผู้ว่าจ้างย่อมต้องรับผิดชอบ การตกลงรับใครเข้าเป็นข้าราชการของตนจึงเป็นเรื่องที่ต้องพิจารณาเป็นพิเศษ ในขณะที่ชาวบ้านหากมีกฎเกณฑ์มากหรือเคร่งครัดเกินไปก็หาข้าราชการได้ยากเช่นกัน เพราะคนส่งผ้าที่ส่งงานให้ข้าราชการในท้องที่อำเภอท่าม่วงมีหลายราย การรับและรักษาข้าราชการจึงกลายเป็นประเด็นหนึ่งของการแข่งขันระหว่างคนส่งผ้าด้วยกัน นอกจากนี้การมีข้าราชการยิ่งมากเท่าไรกำลังการผลิตของคนส่งผ้าคนนั้นก็มีมากเท่านั้น และผลประโยชน์ที่ได้รับจากการรับเหมางานก็มากด้วย

คุณสมบัติของข้าราชการที่คนส่งผ้าโดยทั่วไปต้องการ คือ มีฝีมือ ทำงานดี ทำงานเรียบร้อย มีความรับผิดชอบ ตรงเวลา และบ้านอยู่ในขอบเขตที่จะส่งงานได้ ไม่จำเป็นต้องเป็นญาติกัน แต่ก็มีความสัมพันธ์ส่วนตัวทางใดทางหนึ่งไม่ทางตรงก็ทางอ้อม ในการว่าจ้างไม่มีการทำสัญญาว่าจ้างเป็นลายลักษณ์อักษร และไม่มีการค้ำประกัน ดังนั้นความสัมพันธ์ส่วนตัวจึงเป็นสิ่งสำคัญในการติดต่อกัน ช่วยลดความไม่แน่นอนและความเสี่ยงต่อการเสียหายในการจ้างงานที่การควบคุมจากรัฐมีน้อย เช่น งานรับเหมาช่วงงานเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปนี้

ชั่วโมงการทำงานของข้าราชการถูกกำหนดโดยปริมาณงานที่ได้รับการว่าจ้างและกำหนดส่งงาน หากงานที่ได้รับมีปริมาณมาก กำหนดส่งงานน้อยวัน ข้าราชการต้องใช้ชั่วโมงทำงานต่อวันมากกว่างานที่มีกำหนดส่งงานมากหรือนานวันกว่า ค่าแรงที่คนส่งผ้าได้รับจากการว่าจ้างจะถูกคนส่งผ้าไว้เป็นส่วนแบ่งของตน .50 - 1 บาท ที่เหลือเป็นค่าแรงของข้าราชการ ซึ่งประมาณตัวละ 3 - 5 บาท ขึ้นอยู่กับแบบและขนาดของงาน คนส่งผ้าจะจัดส่งวัตถุดิบให้ทุกอย่างวันด้วยเย็บและด้ายหนึ่งที่ข้าราชการต้องซื้อเอง อาจให้คนส่งผ้าจัดส่งให้แล้วหักเงินกันภายหลังหรือจะหาซื้อเองตามท้องตลาดก็ได้

สำหรับกิจการโต๊ะตัด มีการจ้างงานอีกลักษณะหนึ่งคือ แรงงานรับจ้างซึ่งรับค่าตอบแทนเป็นรายวันหรือรายเดือน ตำแหน่งงานที่มีการจ้างงานเป็นรายวันหรือรายเดือน ได้แก่

1. คนซื้อ ทำหน้าที่คำนวณค่าใช้จ่ายและวัตถุดิบที่จะใช้ในการผลิตเสื้อผ้าแต่ละแบบว่า เสื้อแบบนี้ ควรจะใช้วัตถุดิบเท่าไร เป็นต้นทุนค่าวัตถุดิบเท่าไร ค่าแรงงานแต่ละขั้นตอนการผลิตเป็นเท่าไร ถ้าไรเท่าไร ราคาสินค้าควรเป็นเท่าไร คนซื้อช่างแบบต้องมีความสัมพันธ์กันในการทำงาน ถ้าคนซื้อคำนวณวัตถุดิบออกมาแล้ว ช่างแบบไม่สามารถวางแบบภาษาได้ข้อจำกัดของวัตถุดิบที่กำหนดไว้ได้ วัตถุดิบที่สั่งซื้อมาจะไม่พอ ต้นทุนการผลิตอาจเพิ่มขึ้นจากที่คำนวณไว้ทำให้กำไรที่ควรได้ลดลง
2. ช่างแบบ ทำหน้าที่เขียนแยกแบบเสื้อผ้าลงในกระดาษแข็ง เมื่อถึงผ้าบนโต๊ะตัดก็จะวางแบบบนผ้า การวางแบบจะต้องให้สิ้นเปลืองผ้าให้น้อยที่สุด เหลือเศษผ้าให้น้อยที่สุด
3. ช่างตัด หน้าที่ตัดผ้าโดยใช้เครื่องตัดผ้าตัดออกมาตามแบบที่วางไว้ ช่างตัดต้องดูแบบออกว่าตรงไหนคืออะไร เมื่อตัดเสร็จจะแยกชิ้นผ้าบนสุดซึ่งเป็นผ้าที่มีรอยซอส์จากการวางแบบไปให้ช่างเย็บเย็บเป็นแบบ ช่างตัดจะทำงานหนักที่สุด เพราะผ้าที่ตัดหนาถึง 200-300 ชั้น ต้องใช้แรงมาก ส่วนใหญ่จึงเป็นผู้ชาย
4. ช่างเย็บ หน้าที่เย็บเสื้อผ้าเป็นแบบให้แก่มือรับเหมาช่าง และซ่อมแก้งานที่บกพร่องเมื่อรับงานกลับมา สำหรับช่างเย็บบางกิจการจ่ายค่าตอบแทนเป็นรายชิ้น
5. เด็กจัดอะไหล่ หน้าที่จัดผ้าที่ตัดแล้วแยกเป็นกอง ๆ ตามขนาด เพื่อจัดส่งให้แก่ผู้รับเหมาช่างต่อไป เด็กจัดอะไหล่จะได้รับค่าแรงถูกที่สุด เพราะไม่ต้องใช้ทักษะอะไรในการทำงาน เนื่องจากผู้วางแบบได้ทำเครื่องหมายไว้ที่ผ้าชั้นบนสุดแล้วว่าส่วนไหนเป็นอะไหล่ของขนาดใด โต๊ะตัดบางแห่งจึงหาทางจ้างแรงงานที่มีค่าแรงถูกที่สุดสำหรับงานนี้

6. ฝ่ายบรรจุภัณฑ์ ทาน้ำที่ตรวจดูความเรียบร้อยอีกครั้ง ตัดเศษด้วยที่ไม่ต้องการทิ้ง เสียแล้วฝ่ายบรรจุถุงพลาสติกเพื่อเตรียมส่งมอบงาน งานในฝ่ายนี้หลายแห่งใช้วิธีจ้างเหมาช่วงในผู้อื่น ทำ เพราะต้องใช้แรงงานมาก แต่หาสามารถหาแรงงานราคาถูกได้เพียงพอก็ทำเองได้ งานนี้ไม่มีแนวโน้มจะใช้วิธีการเหมาช่วงให้ชาวชนบททำมากขึ้น

การจ้างแรงงานของกิจการนี้จะตัด ไม่มีสัญญาจ้างงานเป็นลายลักษณ์อักษรเช่นกัน อีกทั้ง ไม่มีการกำหนดเวลาทำงานแน่นอน ส่วนใหญ่มีชั่วโมงการทำงานยาวนาน โดยไม่มีค่าตอบแทนล่วงเวลา

"เวลาทำงานของพวกกินเงินเดือนไม่ได้กำหนด เราเป็นกันเองนะ ใครเสร็จก่อนก็พักก่อน" (ผู้ส่งออกที่มีติดขัดของตนเอง)

6. ลักษณะความสัมพันธ์ภายในธุรกิจตัดเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป

1. ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ว่าจ้างและผู้รับเหมาช่วง

ในการติดต่อธุรกิจระหว่างผู้ว่าจ้างและผู้รับเหมาช่วงทุกระดับทุกประเภท ไม่มีการทำสัญญาว่าจ้างเป็นลายลักษณ์อักษร เพียงแต่ตกลงกันด้วยวาจาเกี่ยวกับกำหนดส่งงานและรูปแบบของงาน นอกจากเป็นการติดต่อระหว่างคนที่รู้จักกันและไม่ใช้คนจังหวัดเดียวกัน ก็จะมีการทำสัญญาเป็นลายลักษณ์อักษร พร้อมเรียกเงินค้ำประกันการทำงาน 2,000-5,000 บาท แล้วแต่ผู้ว่าจ้างจะเรียก และอาจต้องมีสำเนาทะเบียนบ้านและบัตรประชาชนไว้เป็นหลักฐาน เช่นกรณีของวิไล เจ้าของบ้านเสื้อโหลและเป็นคนส่งผ้าให้ชาวจีนนอกบ้านเคยติดต่อรับงานจากร้านเสื้อโหลในกรุงเทพฯ ที่ไม่รู้จักกัน

"มีหนังสือสัญญาระบุว่าจะทำงานให้ครบจำนวนไม่ให้ขาดไม่ให้เสียหาย เขาจะเขียนมาแล้ว ให้เราเซ็นรับทราบ แล้วก็จ่ายเงิน(ค้ำประกัน 3,000 บาท)ให้เขาไป" (วิไล)

ผู้รับเหมาช่วงส่วนใหญ่จะใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวในการติดต่อธุรกิจโดยที่ระยะเริ่มแรกเป็นการติดต่อระหว่างคนที่มีความสัมพันธ์อันดีหรือญาติ ในระยะต่อมาขยายวงไปสู่คนที่มีความสัมพันธ์กันมากขึ้น ความเคร่งครัดในกฎเกณฑ์และระเบียบแบบแผนแบบธุรกิจจึงไม่ปรากฏชัดเจน การติดต่อซึ่งกันและกันอยู่ในรูปแบบไม่เป็นทางการ อาศัยความไว้นื้อเชื่อใจกันเป็นหลัก หากการดำเนินธุรกิจร่วมกันเป็นไปด้วยความราบรื่นในระยะแรก ต่างฝ่ายต่างจะพยายามรักษาความสัมพันธ์ไว้นั่นคง โดยที่ฝ่ายผู้ว่าจ้างจะถือเป็นหน้าที่ที่จะต้องหางานส่งให้กับผู้รับเหมาช่วงอย่างสม่ำเสมอเพื่อไม่ให้ความสัมพันธ์หยุดชะงักลง ซึ่งเรียกว่า "การเลี้ยงขา" ผู้รับเหมาช่วงก็ถือเป็นหน้าที่ที่จะหางานให้เสร็จทันเวลาเพื่อไม่ให้ธุรกิจของผู้ว่าจ้างเสียหาย

"ปีหนึ่งจะมีช่วงงานน้อยครั้งหนึ่ง เราจะต้องรับงานซึ่งบางครั้งไม่มีกำไรมาทำ

ซื้อผ้าตอน เขาขายตุ๊ก ๆ มาตุ๋นไว้หน้าไม่ฝังงาน เลี้ยงขาไว้" (ผู้ส่งออก)

"งานเขาก็จะไม่ให้ขาด ถ้างานของเขาไม่มีเขาก็จะหาที่อื่นมาให้ ส่วนมากเขา

จะไม่ให้ ขาด เขาเลี้ยงขา เลี้ยงลูกน้อง กลัวจะไปทำงานที่อื่นแล้วไม่กลับมาทำ

งานให้เขา" (ผู้รับเหมาช่วง)

ถ้าการดำเนินธุรกิจร่วมกันไม่ราบรื่นเท่าที่ควร ไม่ว่าจะเป็นความผิดของฝ่ายใด ต่างฝ่ายต่างก็จะยังคงรักษาความสัมพันธ์ส่วนตัวที่ดีเอาไว้ แม้ว่าอาจยุติการติดต่อธุรกิจกันไป แต่ถ้าความสัมพันธ์ส่วนตัวหมดไป แม้ว่าการดำเนินธุรกิจร่วมกันไม่มีปัญหา ทั้งสองฝ่ายอาจเลิกติดต่อธุรกิจกัน เพราะความสัมพันธ์ส่วนตัวก่อให้เกิดความไว้วางใจกันซึ่งเป็นสิ่งสำคัญช่วยลดความไม่แน่นอนและความเสี่ยงต่อการเสียหายของการดำเนินธุรกิจที่อยู่นอกเหนือการควบคุมจากรัฐ เมื่อขาดความสัมพันธ์ส่วนตัวกัน ความไว้วางใจก็หมดไปด้วย การติดต่อธุรกิจกันต่อไปย่อมมีความเสี่ยงสูง

"เราไม่เคยปรับเขาอะ ได้แต่บอกว่าจะปรับ แต่ปรับไม่ลง เพราะผลที่เขาปรับ

กับที่เขา ต้องชดเชยมันผิดกันมาก แล้วส่วนใหญ่ก็คนรู้จักกันทั้งนั้น" (ผู้ส่งออก)

"ถึงพอใจกัน แต่ถ้างานไม่ดีก็ต้องเลิกกัน ไม่ได้ขัดใจอะไรกันเลย ถ้างานไม่ดีก็ต้องเลิกกัน ไม่ได้โกรธกัน เราพูดกันดีกัน แต่บอกเลิกกันได้ เจอกันก็คุยกัน มีงานก็ช่วย" (ผู้รับเหมาช่วง)

ผู้รับเหมาช่วงเห็นว่าความสัมพันธ์ที่ทั้งสองฝ่ายมีต่อกันไม่ใช่ความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ แต่เป็นความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกันมากกว่า เพราะถึงแม้ผู้ว่าจ้างจะเป็นเจ้าของงาน แต่ผู้ว่าจ้างก็มีหลายราย ผู้รับเหมาช่วงสามารถเลือกหรือรับงานจากผู้ว่าจ้างคนอื่น ๆ ได้ ในขณะที่ผู้ว่าจ้างไม่สามารถเข้าถึงซากกรได้โดยตรง เพราะซากกรอยู่อย่างกระจัดกระจายเป็นรายเล็กรายน้อย ผู้รับเหมาช่วงจึงเป็นเสมือนผู้จัดการให้งานเรียบร้อยลงได้ หากขาดผู้รับเหมาช่วงเท่ากับขาดซากกรงานของผู้ว่าจ้างก็ไม่ประสบความสำเร็จ ดังนั้นผู้รับเหมาช่วงมีซากกรจำนวนมาก มีเครือข่ายความช่วยเหลือกับซากกรอย่างมั่นคง จะมีความรู้สึกที่ผู้ว่าจ้างมาพึ่งพาอาศัยมากกว่าเป็นผู้อุปถัมภ์คนในการทำงาน

"เขารู้คนเยอะมาก เราไม่ค่อยจ้างงานเท่าไร เพราะมีหลายเจ้า เขาต้องการคนเยอะ" (ผู้รับเหมาช่วง)

"เขากลัวเราจะไม่เยอะให้เขามากกว่า บางทีบอกว่าจะไม่เยอะก็แค่อยู่คนเดียว" (ผู้รับเหมาช่วง)

"ผมทำมานาน คนโน้นรู้จัก คนนี้รู้จัก ก็มีเครดิต ผมไม่เคยวิ่งหางานนะ มีแต่เจ้าของโรงงานมาหา..เออ! ช่วยหน่อยได้ไหม" (ผู้รับเหมาช่วง)

2. ความสัมพันธ์ระหว่างคนส่งผ้ากับซากกร

ในการติดต่อว่าจ้างงานเย็บระหว่างคนส่งผ้ากับซากกรนั้นมีการทำสัญญาว่าจ้างเป็นลายลักษณ์อักษรเช่นกัน เพียงแต่ตกลงกันด้วยวาจาถึงเรื่องกำหนดเวลา และรูปแบบของงาน ไม่มีการเรียกเงินค่าประกันตลอดจนหลักฐานเอกสารอะไรทั้งสิ้น สิ่งที่จะเป็นหลักประกันความเสียหายในการทำ

งานร่วมกัน คือ ความสัมพันธ์ส่วนตัว ส่วนใหญ่จะส่งงานให้เฉพาะชาจกรที่รู้จักกัน ชาจกรรุ่นแรก ๆ มักเป็นลูกน้องเก่าในบ้านเลื้อยโหลที่แต่งงานแล้วกลับไปอยู่บ้านตน เมื่ออยู่บ้านไม่มีงานทำก็กลับมาขอ งานเจ้าของบ้านไปเรื่อย เจ้าของบ้านบางคนมีงานมากขึ้นก็ไปขอให้ลูกน้องเก่าช่วยเรื่อย ต่อมาก็ ขยายวงไปสู่ญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านของชาจกรคนนั้น บางคนหาลูกน้องมาช่วยเรื่อยในบ้าน เกิดเป็น บ้านเลื้อยโหลเล็ก ๆ ในหมู่บ้าน เมื่อลูกน้องในบ้านแต่งงานเข้าขไปอยู่บ้านสามีหรือย้ายไปอยู่ที่อื่น ก็มา ติดต่อกับคนส่งผ้าโดยตรงให้ไปส่งงานให้ เครือข่ายของชาจกรจึงขยายวงกว้างออกไปเรื่อย ๆ ดังนั้น การรู้จักกันระหว่างคนส่งผ้ากับชาจกรจึงเป็นได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม แต่เมื่อคนส่งผ้าตัดสินใจจะ ส่งงานให้ชาจกรคนใดก็ตาม คนส่งผ้าจะติดต่อโดยตรงกับชาจกรคนนั้น โดยจะไปส่งผ้าให้ที่บ้าน เพื่อ รู้จักแหล่งที่อยู่ที่เหมาะสมของชาจกร ชาจกรเองก็นิยมที่จะรับงานจากคนส่งผ้าที่ตนรู้จักกันที่อยู่ของเขา เช่นกัน

ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างคนส่งผ้ากับชาจกร ถูกกำหนดโดยทักษะการผลิตและกรรมสิทธิ ในเครื่องมือการผลิตของชาจกร ประกอบกับความมั่นคงในงานและสถานะทางการเงินของคนส่งผ้า ในการมีที่ชาจกรมีทักษะการผลิตว่า ไม่มีเครื่องมือการผลิตเป็นของตนเอง ต้องพึ่งพาคนส่งผ้าในด้าน อื่น ๆ นอกเหนือจากการรับงานตามปกติ เช่น ขอเบิกเงินล่วงหน้า ขอเช่าจักรเย็บจักรพัง ขอให้ ออกเงินซื้อจักรให้ก่อนแล้วผ่อนใช้คืนโดยหักจากค่าแรง หรือขอยืมจักร เป็นต้น แม้ว่าความช่วยเหลือ เหล่านี้ไม่ใช่การให้เปล่า เพราะคนส่งผ้าก็ได้รับประโยชน์ตอบแทนในรูปของการมีกำลังการผลิตเพิ่ม ขึ้น และบางรายยังได้ดอกเบี้ยจากการให้ความช่วยเหลือทางการเงินอีกด้วย แต่ชาจกรจะมีความ รู้สึกว่าคนส่งผ้ามีบุญคุณต่อตน ช่วยแก้ปัญหา และเป็นที่ยิงให้ได้ในระดับหนึ่ง

"เขาคือ เวลาเราเดือดร้อนเขาก็ช่วยเราได้บ้าง แต่ก็ไม่มาก เราไปขอ ความช่วยเหลืออย่างนี้จากคนอื่นไม่ได้หรอก เพราะเราไม่รู้จักเขา เขาก็ไม่ไว้ใจเรา นี่เราทำอยู่กับเจจินดา เงินทองก็อยู่กับเขาอยู่แล้ว เพราะทำงานให้เขา ก็ขยืมเขาได้" (ชาจกร)

คนส่งผ้าจะพยายามให้ชาจักรเห็นว่าบริการของตนดีกว่าของคนอื่น ๆ เพื่อให้ชาจักรอยู่กับตนนาน ๆ ดังนั้นคนส่งผ้าจึงมักไม่ขัดข้องที่จะให้ความช่วยเหลือถ้าอยู่ในวิสัยที่จะทำได้ อีกทั้งยังเป็นหนทางที่จะทำให้คนส่งผ้ามีอำนาจเหนือชาจักร และผูกมัดชาจักรให้อยู่ในสังกัดตนได้นาน ๆ ไม่ไปรับงานของคนอื่น เพราะชาจักรเป็นแรงงานในการผลิต ยังมีชาจักรอยู่ในสังกัดมาก ส่วนแบ่งรายได้ของคนส่งผ้าก็มาก และยิ่งชาจักรอยู่ในสังกัดนานเท่าใด ความชำนาญในการผลิตของชาจักรก็ยิ่งมีมากขึ้น ทำงานได้เร็วขึ้นมากขึ้น คนส่งผ้าก็ยิ่งได้รับส่วนแบ่งรายได้มากขึ้นไปอีกและยังทำให้กิจการของคนส่งผ้าก็จะมีความมั่นคง เพราะสามารถประมาณกำลังการผลิตของเครือข่ายตนได้อย่างแน่นอน เป็นที่น่าเชื่อถือในสายตาของผู้นำจ้าง

"บางคนขัดสน มีครอบครัว แหนเงินเดือนน้อย ก็ขอเบิกล่วงหน้าได้ เรารู้ เราเคยผ่านมาก่อน เงินเดือนไม่พอใช้แน่ ๆ ก็เห็นใจเขา" (คนส่งผ้า)
 "ลูกน้องผมก็เบิกเงินล่วงหน้า ผมดูตามความจำเป็น ผมก็ให้ เพราะถ้าเขามีเขาไม่มาเบิกหรือขอความช่วยเหลือกันไป เขาช่วยเราทำงานแล้วเขาเดือดร้อน ถ้าเราไม่ช่วยเขาจะไปหาใคร เราช่วย" (คนส่งผ้า)

ในกรณีที่ชาจักรมีทักษะการผลิต มีกรรมสิทธิ์ในเครื่องมือการผลิต ชาจักรจะมีอำนาจต่อรองสูงขึ้น คนส่งผ้าจะให้ผลประโยชน์ด้วยการโยนงานให้ทำไม่ขาด จ่ายเงินให้ตรงเวลา สร้างความเป็นกันเองสนิทสนมคุ้นเคยเป็นการส่วนตัว เพื่อให้เกิดความไว้วางใจกันและซื้อผูกมัดทางใจต่อกันความสัมพันธ์ที่มีต่อกันอยู่ในลักษณะของการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน ถ้าชาจักรรับงานอย่างสม่ำเสมอต่อเนื่อง และมีความรับผิดชอบ คนส่งผ้าจะให้ความเกรงใจถือเป็นขาประจำ ส่งงานให้ไม่ขาด จ่ายเงินให้ตรงเวลา ในทางอ้อมเดียวกันถ้าคนส่งผ้าสามารถส่งงานได้สม่ำเสมอและจ่ายเงินตรงเวลา ชาจักรก็จะอยู่ในสังกัดได้นาน

"เขาหางานมาให้เราทำแต่เขาก็ได้กำไรจากเรา ก็ถือว่าเป็นการแลกเปลี่ยนกันไป พอใจก็ทำ แบบเขาไม่ได้มาลงจักรให้เราหรือมาลงทุนให้เรา เราทำของ

เราเอง ไม่มีเรื่องบุญคุณ ไม่พอใจก็เลิกกัน" (ชาจักร)

"ถ้าเงินเราออกตรงเวลา ชาจักรก็จะอยู่กับเราตลอดไม่ไปไหน ผมไม่มีปัญหา
งานขาด ถ้าที่นี่ไม่มีก็ต้องการอื่น(มาส่งนี่) เราต้องส่งงานให้สม่ำเสมอ"
(คนส่งผ้า)

ความพยายามผูกมัดกันด้วยความสัมพันธ์ส่วนตัวและความผูกพันทางใจ ทำให้ความเคร่งครัด
ในกฎเกณฑ์การทำงานร่วมกันผ่อนคลายลงบ้าง อีกทั้งความรู้สึกว่าถูกขูดรีดแรงงานจากการทำงาน
วันละหลายชั่วโมงด้วยค่าจ้างแรงงานที่ต่ำกว่าบรรเทาเบาบางด้วยการชี้ให้เห็นความจำเป็นที่ว่างงาน
มีกำหนดเวลา ค่าจ้างแรงงานถูกกำหนดมาจากผู้ว่าจ้างไว้ตายตัว ไม่ใช่สิ่งที่คนส่งผ้าสร้างกฎเกณฑ์
ขึ้นมาบังคับชาจักร ทั้งสองฝ่ายต่างร่วมชะตากรรมเดียวกันเพียงแต่มีหน้าที่ต่างกันเท่านั้น

3. ความสัมพันธ์ระหว่างคนส่งผ้า

โดยทั่วไปคนส่งผ้าจะรู้ว่าใครบ้างเป็นคนส่งผ้า แต่จะติดต่อกับเกี่ยวข้องกับเฉพาะกับคนที่มี
ความสัมพันธ์กันเป็นส่วนตัวเท่านั้น เช่น ญาติพี่น้อง เพื่อน หรือเคยรับงานจากผู้ว่าจ้างคนเดียวกัน
หรือเรียกได้ว่ารู้จักกันคุ้นกันมาแล้วในระดับหนึ่ง คนส่งผ้าที่รู้จักกันเป็นการส่วนตัวจะช่วยเหลือกันใน
เวลาที่งานขาดโดยไม่เอากำไรกันเพื่อให้ชาจักรมีงานทำตลอด หรือถ้าคนหนึ่งได้รับงานยาก ชาจักร
ของตนหาไม่ได้ อาจขอให้คนส่งผ้าอีกคนหนึ่งที่มีชาจักรฝีมือดีช่วยทำให้เพื่อตนจะไม่เสียความสัมพันธ์
กับผู้ว่าจ้าง การให้ความช่วยเหลือแบ่งงานให้คนอื่นทำ ไม่ได้ทำให้เจ้าของงานเสียหายหรือเสีย
ผลประโยชน์ เนื่องจากผู้ว่าจ้างของคนส่งผ้าบางรายสามารถส่งงานได้มาก เมื่อคนส่งผ้าแบ่งงานให้
คนอื่นทำก็แจ้งให้ผู้ว่าจ้างส่งงานมาเพิ่มได้

"ที่อื่นงานขาดก็มาเอาที่นี่ ส่วนมากก็ให้ ไม่ได้กำไรหรอก ก็ให้เต็ม ๆ เพราะ
เขาก็วิ่งผ้าเหมือนกัน อาชีพเดียวกัน" (คนส่งผ้า)

"ช่วงงานขาดหลายวันก็จะไปติดต่อนิกาย ได้มาก็เอามาให้คนที่ทำเร็วก่อน"

(คนส่งผ้า)

"ต่างคนต่างรับงาน ถ้างานขาดก็ไปเอาได้เหมือนกัน ถ้างานไม่ขาดก็ไม่ไปเอา เจอกันก็คุยกัน"(คนส่งผ้า)

นอกเหนือจากการแบ่งงานแล้ว คนส่งผ้าอาจให้ความช่วยเหลือกันในด้านอื่น ๆ เช่น ให้เข้าจักร หรือติดต่อนักว่าจ้างให้ คนส่งผ้าด้วยกันจะไม่หางานกันเนื่องจากในการทำงานเป็นการทำงานคนเดียวและใช้การติดต่อกับชาจักรโดยตรง ดังนั้น ความสามารถของคนส่งผ้าแต่ละคนจะมีขีดจำกัด ไม่อาจขยายหรือเพิ่มชาจักรได้โดยไม่ขอบเขต ส่วนใหญ่แล้วชาจักรของแต่ละคนจะอยู่เป็นถิ่นหรือบริเวณหนึ่ง ดังนั้นหากคนส่งผ้าคนหนึ่งจะได้รับการเพิ่มขึ้นก็ไม่ได้หมายความว่างานของตนจะลดลง

นอกจากนี้ยังถือเป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับคนส่งผ้าที่จะไม่"แย่งชา"หรือ"หุบชา"กัน คนส่งผ้าจะรู้ว่าใครเป็นชาจักรของใครหรือท้องถิ่นใดใครเป็นคนส่งงานอยู่ คนส่งผ้าจะไม่ไปส่งงานในถิ่นของคนอื่น หรือส่งงานให้กับชาจักรของคนอื่น นอกจากชาจักรกับคนส่งผ้าเดิมเลิกติดต่อกันแล้ว และชาจักรเป็นฝ่ายมาขอรับงานกับตน จึงจะเข้าไปส่งงานได้ คนส่งผ้าที่แย่งชาจักรของคนอื่นจะถูกสังคมคนส่งผ้าประณามว่าเป็น "ไ้ตัวร้าย" ไม่มีใครคบหาสมาคมด้วยและไม่มีใครให้ความช่วยเหลือเมื่อประสบปัญหา แม้ว่าการกีดกันคนส่งผ้านอกเขตจะไม่มีบทลงโทษผู้ละเมิดอย่างจริงจังและเป็นทางการ แต่คนส่งผ้าด้วยกันจะถือเป็นแนวทางปฏิบัติร่วมกันอย่างเคร่งครัด อีกทั้งชาจักรเองก็ยอมรับเป็นแนวทางปฏิบัติเช่นกันที่จะไม่รับงานจากคนส่งผ้าคนอื่นถ้ายังติดต่อกับคนส่งผ้าคนใดคนหนึ่งอยู่ อย่างไรก็ตาม การกีดกันคนส่งผ้านอกเขตบางครั้งก็เพิ่มแรงจูงใจให้มีการร่วมกันกระทำความผิดระหว่างคนส่งผ้า นอกเขตกับชาจักร เพราะชาจักรอาจได้รับประโยชน์จากการได้รับค่าแรงสูงขึ้น คนส่งผ้าบางคนจึงใช้การให้ค่าแรงสูงเป็นเครื่องมือในการจูงใจให้ชาจักรของคนอื่นมารับงานจากตน เมื่อชาจักรมาร่วมกระทำความผิดกับตนแล้ว ชาจักรก็ถูกคนส่งผ้าเดิมตั้งข้อรังเกียจไปด้วย หากลดค่าแรงลงในภายหลัง ชาจักรก็อาจจะเปลี่ยนไปรับงานจากคนส่งผ้าเดิมได้อีก

"พอเขารู้ว่าเราส่ง เขาก็จะไม่ส่ง ถ้าเขาเลิกจากเจ้านี้ไปแล้วก็จะบอกเขาว่า ถ้าจะทำงานให้ไปคุยกันที่บ้าน ถ้าไม่ทำกับเขาแล้วนะ ถ้าทำกับเขาแล้วจะไม่เข้าไป เราจะไม่ทำอะไรแบบให้มันไม่สบายใจกัน" (คนส่งผ้า)

"ได้ภายในหมู่บ้านส่วนใหญ่รับของทอง(บ้านเจ็ทอง) เขารับของทองอยู่ แล้วก็เลยไม่ยอมมาให้ ทำเจ้าไหนก็เจ้านั้น" (คนส่งผ้า)

การแข่งขันระหว่างคนส่งผ้าไม่ได้อยู่ที่ราคา เพราะราคาค่าแรงเย็บจะไม่ต่างกันมาก และถูกกำหนดมาจากผู้ว่าจ้าง นอกจากนั้นการเปรียบเทียบราคาทำได้ยาก เพราะงานแต่ละแบบยากง่ายต่างกันไป ราคาอาจแปรไปตามความยากง่ายของแบบและความแตกต่างของขนาด คนส่งผ้าจะถือเป็นมารยาทที่จะไม่ตัดราคากัน แต่จะไปแข่งขันกันในด้านการให้บริการ กล่าวคือ มีงานง่ายให้ทำมากกว่างานยาก ส่งงานได้สม่ำเสมอไม่ขาด จ่ายเงินเร็วและตรงเวลา และไม่จู้จี้

"เวลาเราเอามาส่งลูกน้องเราก็ส่งเท่า ๆ กับคนอื่น อาชีพเดียวกันอย่าให้คิดจกกัน ที่คนอื่นตัดราคาเรา เขาทำไม่ได้มัน เดียวก็โดนคนอื่นอีก เราไม่ทำก็ไม่มีใครมาแข่งกับเรา" (คนส่งผ้า)

"เดี๋ยวนี้คนส่งเขอะก็ติดกันเรื่องเงิน เจ้านี้จ่ายเดือนหนึ่ง อีกเจ้ามาที่ว่าครึ่งเดือนจ่าย อีกเจ้ามาอีกแล้วทำชุดจ่ายชุดเลย แข่งกันนะ บางเจ้าให้แบ่งเก็บงานแล้วหายไปเลยก็มี บางเจ้าถูกหน่อยแต่ไม่เก็บว คนเย็บก็อยู่ได้" (คนส่งผ้า) ✓

"เย็บผ้าโหลมันไม่ติดราคากันหรอก มันต้องคอยฟังกัน ไม่เงินแล้วคนเย็บเล็ก จะต้องสืบราคา จะต้องให้เท่ากัน สูงต่ำกว่ากันไม่ได้ จะต้องตามราคากัน ตาม size เบอร์นั้นเบอร์นี้ เรื่องราคาไม่ติดกัน ถ้ามึงไหนก็ไม่ติด ก็มีเรื่องเงินว่าจ่ายตรงเวลาไม่ติดนัด ก็ทำได้ตลอดไป เรื่องราคาไม่ต้องคิด"(ชาจักร)

4. ความสัมพันธ์ระหว่างชาจักร

ความสัมพันธ์ระหว่างชาจักรถูกกำหนดโดยทักษะการผลิต กรรมสิทธิ์ และ ประเภทของ เครื่องมือการผลิต และความสามารถในการเข้าถึงคนส่งผ้า ในการทำงานรับเหมาช่วงตามปกติแล้ว ชาจักรแต่ละคนไม่ขึ้นต่อกัน ต่างคนต่างขึ้นตรงต่อคนส่งผ้าของตนเท่านั้น แต่ในความเป็นจริงชาจักร จะต้องติดต่อกับชาจักรคนอื่น ๆ ในลักษณะใดลักษณะหนึ่งตั้งแต่เริ่มเข้าสู่เครือข่ายของงานนี้ และส่วนใหญ่จะมีความสัมพันธ์ส่วนตัวเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่ด้วยเสมอ ชาจักรที่ติดต่อกับชาจักรคนอื่นมักจะอยู่ ละแวกบ้านเดียวกัน ดังนั้นจึงมีความสัมพันธ์ส่วนตัวกันอยู่ก่อนแล้ว

ชาจักรส่วนมากจะเย็บผ้าได้ หรืออย่างน้อยก็ใช้จักรเป็น มีจักรบ้านเป็นของตนเอง ขอแบ่ง งานเย็บจากชาจักรเก่าซึ่งเป็นเพื่อนบ้านมาทำ ใช้จักรที่ฝังของเพื่อนบ้านอยู่ระยะหนึ่ง เมื่อเห็นว่าตน หาได้ก็จะหาทางเข้าถึงตัวคนส่งผ้าโดยอ้างชื่อเพื่อน ถ้าได้งานและแน่ใจว่าจะทำงานไปอีกนานจึง จะลงทุนซื้อจักรใหม่ แม้จะมีจักรใหม่และจักรเย็บผ้า แต่การใช้จักรบ้านทำให้ชาจักรไม่สามารถทำ งานได้เพียงคนเดียว เพราะปริมาณงานที่คนส่งผ้าจะส่งให้แต่ละคราวมากเกินไปกว่าคนเย็บ 1 คนใช้ จักบ้านจะเย็บได้เสร็จ จำเป็นต้องทำงานร่วมกับชาจักรคนอื่นที่สามารถแบ่งงานกันได้ หรือลงทุนซื้อ จักรอุตสาหกรรมซึ่งชาจักรส่วนใหญ่จะไม่ลงทุน เพราะราคาสูงเกินไป ความสัมพันธ์ในลักษณะนี้เป็น ความสัมพันธ์แบบต่างพึ่งพากันไม่มีการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน แต่ถ้าเป็นชาจักรราย เล็ก รายน้อยซึ่งรับงานเฉพาะช่วงหมดงานในไร่นา หรือรับมาทำเฉพาะเวลาว่างครั้งละไม่เกิน 50 ตัว ชาจักรพวกนี้จะต้องพึ่งพาชาจักรรายใหญ่ที่รับงานและทำเป็นอาชีพหลัก เพราะคนส่งผ้าบางคนจะไม่ ส่งงานให้ชาจักรรายเล็กรายน้อยโดยตรง แต่จะส่งให้ชาจักรรายใหญ่ แล้วให้ชาจักรรายเล็กรายน้อย ไปแบ่งงานมาทำเองอีกต่อหนึ่ง ในกรณีนี้ แม้ชาจักรรายใหญ่จะไม่มีส่วนแบ่งผลประโยชน์จากการ แบ่งงานให้ แต่ก็มีอำนาจที่จะจัดการแบ่งให้ใครมากน้อยเพียงใดหรือไม่แบ่งให้เลย

จักรใหม่เป็นเครื่องมือการผลิตที่จำเป็นอีกอย่างหนึ่งในการรับงานเย็บมาทำ ชาจักรทุกคน ต้องมีหรือสามารถจัดหาจักรใหม่มาได้ เพราะผ้าทุกชิ้นต้องฝังริมผ้า ถ้าชาจักรไม่มีจักรใหม่อาจ

ขอเช่าจากคนอื่นหรือใช้จักรวังของชาจักรคนอื่นที่อยู่ใกล้เคียงกันหรือรับงานจากคนส่งผ้าคนเดียวกัน ซึ่งต้องนำผ้าไปวังที่บ้านเขา และจ่ายให้เจ้าของจักรตัวละ 1 บาท (มีเพียงชาจักรบ้านห้วยไผ่เท่านั้นที่เรียกเก็บเพียง 50 สตางค์) เป็นค่าตัวจักร ค่าพาหนะการใช้จักร การจะไปใช้จักรวังของคนอื่นได้ต้องเป็นคนที่ยังรู้จักขอพอกันเท่านั้น หากไม่รู้จักขอพอกัน เจ้าของจักรจะไม่ยินยอมให้ใช้

"ถ้าใครไม่มีจักรวังมีแต่จักรบ้านก็ใช้ได้ แต่ต้องไปวังบ้านคนอื่น ต้องรู้จักกัน

นะ ถ้าไม่รู้จักกันเขาก็ไม่ให้วังหรอก" (ชาจักร) ✓

"แต่ก่อนนั้นผมไม่เคยหาบ้านดี เพราะไปใช้วังบ้านเขา แต่เดี๋ยวนี้มีวังเอง ก็ไม่ถึงกับ วิจารณ์หรอก แต่ไม่ได้ไปมาหาสู่กัน นอกจากเจอกันก็พูดกันบ้างเท่านั้น บ้าง" (ชาจักร)

ชาจักรจึงทำงานกันเป็นกลุ่มเล็ก ๆ 2-3 คน ซึ่งผูกพันกันไว้ด้วยความสัมพันธ์ส่วนตัว และความจำเป็นในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ แม้ว่าการติดต่อกันเกี่ยวกับงานบางอย่างต้องจ่ายค่าตอบแทนให้กัน เช่น ใช้จักรวังจ่ายตัวละ 1 บาท ให้คนอื่นใส่เชือกด้ายขอบกางเกงจ่ายตัวละ 1 บาท ทำงานไม่เสร็จให้คนอื่นทำต่อจ่ายให้ตามส่วนที่ทำได้ แต่ชาจักรก็เห็นว่าการทำงานเช่นนี้เป็น "ช่วยกัน" ไม่ใช่การแลกเปลี่ยนผลประโยชน์กัน แสดงถึงอิทธิพลของความผูกพันกันเป็นส่วนตัวในฐานะญาติ หรือเพื่อนบ้าน ได้เข้ามาแทรกอยู่ในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจอย่างไม่อาจแยกออกจากกันได้

"ถ้าเห็นคนเดี่ยว size หนึ่งไม่ไหวก็ต้องหาบ้านใกล้ ๆ กันแล้วแบ่งกันคนละครึ่ง

ให้เขาแบ่งกันเอง ไม่ค่อยมีปัญหาว่าเขาแบ่งกันไม่ได้ ถ้างานเสร็จไม่เสร็จเขา

ก็จะช่วยกันทำ ส่วนใหญ่เขาจะเป็นเพื่อนกัน ชวนกันมาทำ" (คนส่งผ้า)

"เขาจะมาลงที่นี่ นื่อง ๆ ก็มาแบ่งไป size หนึ่งก็แบ่งกันไป ถ้าหาคนเดี่ยวก็ไม่

ไหว นื่องสามีจักรวัง แต่นื่องสามีไม่มี มาวังที่นี่" (ชาจักร)

"อย่างแน่นม เย็บเจ้าเดียวกัน ถ้าใครไม่เสร็จก็ช่วยกัน แล้วก็คิดค่าจ้างให้
อย่างบางที่เขาเหลือาส์ชอบาส์บาง บ้าล่วนเอามาให้เราช่วยเย็บได้ตัวละบาท"
(ชาจักร)

5. ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าของบ้านเสื้อโหลกับลูกน้อง

ลูกน้องเป็นคนที่คนทำอาชีพเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปใช้ในความหมายถึงคนงานเย็บผ้าในบ้าน
เสื้อโหล บางคนเรียกว่าเด็กในบ้าน เพราะลูกน้องในบ้านส่วนใหญ่เป็นเด็กสาวอายุระหว่าง 15-20
ปี คนมีอายุและคนแต่งงานแล้วไม่นิยมเป็นลูกน้องในบ้าน เพราะไม่สะดวกที่จะพักอาศัยอยู่กับ
เจ้าของบ้าน การทำงานในบ้านเสื้อโหลไม่มีหัวหน้าคนงาน เจ้าของบ้านเป็นผู้ควบคุมดูแลผู้เดียว
ลูกน้องส่วนใหญ่เป็นลูกหลานของญาติพี่น้อง เพื่อนบ้านหรือคนรู้จักที่เข้ามาฝึกงาน เมื่อพอทำได้
เจ้าของบ้านก็จะให้รับเหมางานเอง รับผิดชอบเย็บทั้งตัวและได้รับค่าตอบแทนตามปริมาณงานที่ทำ
ได้แบ่งครึ่งรายได้กับเจ้าของบ้าน เจ้าของบ้านเป็นผู้จัดหาเครื่องมือการผลิต และออกค่าใช้จ่ายให้
ทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นค่าน้ำค่าไฟค่าอาหารค่าด้ายและให้พักอยู่ด้วย

ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าของบ้านกับลูกน้องเหมือนคนในครอบครัวเดียวกัน ไม่มีกฎเกณฑ์ใน
การทำงานที่เคร่งครัดเป็นทางการ เจ้าของบ้านจะให้อิสระแก่ลูกน้องในเวลาทำงานพอสมควร ไม่
มีกำหนดเวลาเริ่ม-เลิกงานที่แน่นอนตายตัว แต่เจ้าของบ้านจะใช้วิธีการตุนทางอ้อมให้ลูกน้องอยู่ใน
กฎเกณฑ์ที่ตนเองต้องการ เช่น อนุญาตให้ลูกน้องตั้งแต่เช้าก็จะเปิดวิทยุเสียงดัง ๆ เป็นการปลุกให้ตื่น
แทนการบอกตรง ๆ หรือถ้าอนุญาตให้ลูกน้องเร่งการทำงานให้ก็จะสร้างบรรยากาศการแข่งขันกระตุ้น
ให้ลูกน้องรับงานมากขึ้น ทำงานในชั่วโมงการทำงานยาวนานขึ้นเพื่อให้มีรายได้มากขึ้นเป็นการ
แข่งขันกันว่าเดือนนี้ใครจะได้รายได้มากกว่ากัน หรือมีรางวัลล่อใจว่าถ้าใครทำได้เท่านั้นเท่านั้นจะ
มีรางวัลให้ อาจเป็นสร้อยคอทองคำหนัก 1 สลึง เป็นต้น โดยจะไม่ใช้วิธีการบังคับโดยตรง

"มีแต่คนอยากได้งานเยอะ ๆ ไม่อยากได้งานน้อย ๆ บางคนเอาเป็น size ไม่ทันเวลาคิดเงินได้น้อยเขาไม่ชอบ" (เจ้าของบ้านเสื้อโหล)

"ถ้าเด็กอยู่ในบ้านเรา ทำงานดี เรามีรางวัลส่งใจ เช่น ถ้าทำงานได้เท่านั้นเท่านี้ จะมีทองให้สลึงหรืออะไรก็ เขาก็แข่งกัน ถึงแม้ไม่มีรางวัลก็แข่งกัน เวลาอยู่กันเยอะ ๆ บรรยากาศการแข่งขันขึ้นอยู่กับเรา เราจะบอกเขาว่าคนนั้นได้เท่านั้นนะ อะไรก็" (เจ้าของบ้านเสื้อโหล) ✓

นอกจากในการทำงานจะไม่มีบรรยากาศเคร่งครัดเป็นทางการแล้ว ในการใช้ชีวิตร่วมกัน เจ้าของบ้านจะดูแลเอาใจใส่ความเป็นอยู่ของลูกน้องพอสมควร เนื่องจากมีความรู้สึกที่ลูกน้องเป็นเหมือนลูกหลาน บางครั้งก็ได้ส่งสิ่งของไปถึงชีวิตส่วนตัวและความประพฤติในเรื่องอื่นนอกจากงานอีกด้วยทั้งนี้ด้วยความห่วงใยในสวัสดิภาพของลูกน้อง ไม่ใช่เพื่อผลประโยชน์ของตนเอง ในขณะที่ตัวเขาก็ระมัดระวังไม่ให้ลูกน้องรู้สึกว่าคุณบังคับหรือถูกควบคุมจนเกินไป ถ้าเจ้าของบ้านใจดีเป็นกันเองไม่จู้จี้ ลูกน้องก็จะอยู่ด้วยได้นาน ๆ

"(เด็ก)จะไปไหนต้องบอก แล้วไม่เคยปล่อยเขาไปเที่ยวตามลำพัง มีกลุ่ม ๆ มารับก็ไม่ให้ไป กลัวเป็นอะไรไป เด็กก็ไม่เห็นว่าอะไร เพราะเราพาไปเที่ยวบ่อย" (เจ้าของบ้านเสื้อโหล)

"เด็กนี้จู้จี้เขามากไม่ได้นะ เขาจะไม่ค่อยยอมไม่พอใจ ก็บอกเขาว่าเราจะจู้จี้เฉพาะเรื่องงาน เพราะอยากทำให้เขาได้ทำงานดี ๆ เรื่องส่วนตัวเขาเราไม่ยุ่ง" (เจ้าของบ้านเสื้อโหล)

"ไม่มีการโอ้อวดหรือเอาใจใครเป็นพิเศษเหมือนกันหมด เขาก็แสดงกับทุกคนเหมือนกันหมด นอกจากเรื่องงานพี่จะไม่ค่อยส่งเรื่องอื่น ผู้ชายมาคุยด้วยเขาก็ให้คุยได้แต่ไม่ติด ก็มีการเตือน ๆ กันบ้าง" (ลูกน้องในบ้าน)

ลูกน้องในบ้านมักจะได้อ่านเขียนที่เป็นงานละเอียดหรืองานยาก และราคาดีกว่าชาจักรข้างนอก เพราะเจ้าของบ้านสามารถควบคุมดูแลและให้คำแนะนำได้ทั่วถึง จึงมีโอกาสดีกว่าชาจักรข้างนอกในการพัฒนาทักษะฝีมือ แม้ว่ารายได้จะต้องแบ่งครึ่งกับเจ้าของบ้าน แต่ก็ถือว่าตนไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการลงทุนซื้อเครื่องมือการผลิต วัตถุดิบ ไม่ต้องจ่ายค่าไฟ ค่าอาหาร และค่าที่พัก หากได้อ่านราคาแพงก็จะมีรายได้ดีกว่าชาจักรข้างนอก

6. ความสัมพันธ์ระหว่างลูกน้องในบ้าน

ลูกน้องในบ้านเชื้อโหลจะเป็นคนรุ่นราวคราวเดียวกันที่มีอายุระหว่าง 15 - 20 ปี เป็นคนรุ่นเดียวกันมาทำงานด้วยกัน กินอยู่หลับนอนด้วยกัน ทำให้เกิดความสัมพันธ์แบบพี่น้องและเพื่อนได้ง่าย ลูกน้องในบ้านจึงไม่ค่อยมีปัญหาในการปรับตัวเข้ากับเพื่อนใหม่หรือคนเก่ามากนัก เมื่อมีคนเข้ามาใหม่ คนเก่า ๆ จะช่วยสอนให้ คอยแนะนำและช่วยเหลือ จึงทำให้มีความผูกพันกัน นอกจากนี้บ้านเชื้อโหลส่วนใหญ่ในท่าม่วงเป็นบ้านพักอาศัยที่กว้างขวางหรือเป็นตึกแถวที่มีสภาพดีพอสมควร ที่พักอาศัยสำหรับลูกน้องในบ้านจึงไม่แออัดคับแคบเช่นในโรงงาน สถานที่ทำงานโปร่งสบายพอสมควร อีกทั้งการปกครองของเจ้าของบ้านทำให้ลูกน้องทุกคนมีฐานะเท่ากัน ไม่มีใครเป็นหัวหน้าหรือใหญ่กว่าใคร และลักษณะการทำงานที่ต่างคนต่างทำไม่เกี่ยวข้องกับคนอื่น ทำให้ลูกน้องไม่มีความเครียด ไม่ถูกกดดัน แม้จะต้องทำงานมากกว่า 12 ชั่วโมงต่อวันก็ทนได้เพราะมีเพื่อนอยู่หลายคน คอยกันไป หยอกล้อกันบ้าง ก็ทำให้ไม่ท้อ เมื่อแยกย้ายกันกลับไปยังบ้านบางคนยังมีการติดต่อและส่งข่าวแก่กันในเรื่องแหล่งจ้างงาน ซึ่งช่วยให้คนที่อยู่ในห้องที่ไม่มีใครส่งข่าวมีข่าวสารข้อมูลและเข้าถึงเครือข่ายของแหล่งจ้างงานได้

"อยู่ด้วยกัน 5 คนนี้ก็ช่วยกันได้ ทำงานดี ก็ไม่เป็นไร เพราะอยู่ด้วยกัน สนุก ไม่ท้อทรมาน" (ลูกน้องในบ้าน)

"ตอนทำเชื้อโหลก็ช่วยสอนกัน ถ้าไม่สบายก็ช่วยเหลือกัน" (ลูกน้องในบ้าน)

"เพื่อนที่หนองบัวสายเคยทำงานอยู่ด้วยกันที่บ้านขม่มุ เขายกมาว่าเจ้ทอง
ไปส่งงานในหมู่บ้านเขา ให้เราไปลองติดต่อดู อีกคราวหนึ่งเขาก็ก้อเจ้รุ่ง
ว่าเราทำงานอย่างนี้ เยี่ยมดี เขามาเจ้รุ่งมาหาเรา" (ชาจักร)

โครงสร้างทางสังคม

งานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปในอำเภอท่าม่วง เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับคนจำนวนมาก
คนเหล่านี้มาทำงานร่วมกัน มีการติดต่อสัมพันธ์กันอยู่เสมอและเป็นเวลานาน จนมีการจัดระเบียบทาง
สังคมซึ่งประกอบด้วยชาจักรที่เข้ามารับจ้างเย็บและบุคคลในตำแหน่งต่าง ๆ เช่น ผู้ส่งออก โต้ะตัด
ผู้รับเหมาช่วง คนส่งผ้า บ้านเสื้อโหล และคนงานในหน้าที่อื่น ๆ ในการประสานงานในการแจกจ่าย
งาน การควบคุมการทำงานให้เป็นไปตามกำหนดเวลา การเลือกชาจักร และกิจกรรมอื่น ๆ เพื่อ
ให้เกิดประสิทธิภาพในการผลิตและความต่อเนื่องของกิจการ ในส่วนนี้จะนำเสนอลักษณะของ
โครงสร้างทางสังคมของงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปในอำเภอท่าม่วง โดยแยกการนำเสนอออกเป็น
เป็น 2 ประเด็นใหญ่ ๆ คือ การจัดระเบียบบรรทัดฐานซึ่งเป็นระเบียบกฎเกณฑ์หรือแนวทางที่ผู้ที่มา
เกี่ยวข้องในเครือข่ายนี้ใช้เป็นหลักหรือแนวทางในการติดต่อสัมพันธ์กัน และโครงสร้างตำแหน่งซึ่ง
เป็นการจัดระเบียบความแตกต่างและความสูงต่ำของบุคคลในเครือข่ายที่มาติดต่อสัมพันธ์กัน ผลการ
วิจัยเป็นดังนี้

ระเบียบกฎเกณฑ์

กฎเกณฑ์หรือแนวทางปฏิบัติที่ผู้เกี่ยวข้องในงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปในอำเภอท่าม่วง
ได้วางไว้เพื่อกำหนดแนวทางสำหรับบุคคลยึดถือปฏิบัติ สามารถจำแนกได้เป็น 3 เรื่องใหญ่ คือ
ระเบียบกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการจ้างงาน การจ้างงานและการทำงาน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

การจ้างงาน

การจ้างงานเป็นจุดเริ่มต้นของการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างผู้ว่าจ้างกับผู้รับเหมาช่าง และคนส่งผ้ากับชาจักร เป็นการตัดสินใจของเจ้าของงานเมื่อเห็นช่องทางที่จะได้ประโยชน์จากการจ้างงานออกไปให้ผู้อื่นทำ แต่การจ้างงานในลักษณะที่หลีกเลี่ยงข้อผูกมัดทางกฎหมาย จำเป็นต้องมีกฎเกณฑ์บางประการขึ้นมาเพื่อประกันไม่ให้เกิดความเสียหายแก่งานที่จ้างออกไปและกระทบถึงผลประโยชน์ที่ตนจะได้รับ ในการสร้างกฎเกณฑ์ ผู้สร้างกฎหมายามรักษาและแสวงหาผลประโยชน์ให้กับอำนาจและสถานภาพของตน กฎเกณฑ์ในการจ้างงานเป็นกลไกสำคัญในการจัดสรรและถ่ายเทงานให้กับชาจักร อีกทั้งเป็นตัวกำหนดโครงสร้างและการจัดระเบียบการติดต่อสัมพันธ์และการรวมกลุ่มกันของผู้เกี่ยวข้อง กฎเกณฑ์ในการจ้างงานมีดังนี้

1. ปริมาณงานที่จ้าง การจ้างงานออกจากโต๊ะตัดจะจ้างงานคราวละ 1 โต๊ะ หมายถึงจำนวนผ้าที่ตัดได้ในการชิงผ้าบนโต๊ะตัดแต่ละครั้งซึ่งประกอบด้วยเลือกผ้าขนาดต่าง ๆ จำนวน 6 ขนาด หรือ 6 size ประมาณ 1,200 - 1,500 ตัว ทั้งนี้เพื่อความสะดวกในการจ้างงาน โต๊ะตัดจะไม่แยกแบ่งจ้างเป็น size เพราะยุ่งยากในการจัดโต๊ะใหญ่ ดังนั้นผู้รับงานจากโต๊ะตัดต้องเป็นผู้รับเหมาช่างที่มีชาจักรในสังกัดหรือลูกน้องในบ้านเพียงพอที่จะเย็บได้ ชาจักรตามหมู่บ้านไม่สามารถจะเข้าถึงโต๊ะตัดได้เลย นอกจากเป็นชาจักรรายใหญ่ที่รับงานได้คราวละ 1 โต๊ะ ในระดับผู้รับเหมาช่างหรือคนส่งผ้าโดยทั่วไปจะจ้างงานคราวละ 1 size หรือประมาณ 200 - 300 ตัว ทั้งนี้เพื่อความสะดวกของคนส่งผ้าอีกเช่นกัน เพราะผ้าที่ตัดจากโต๊ะตัดจะรวมมาเป็นกอง ๆ มีดแยกผ้าแต่ละอย่างไว้เป็นกอง ๆ เช่น ตัวเสื้อขึ้นหน้าข้างซ้าย ตัวเสื้อขึ้นหน้าด้านขวา ตามที่ตัดรวมกันมาโดยไม่แยกเป็น size ซึ่งประกอบด้วยตัวและอะไหล่ จากนั้นก็จ้างงานออกไป หากแยกน้อยกว่า 1 size คนส่งผ้าก็จะต้องมาแบ่งซึ่งคนส่งผ้าที่รับงานมาเป็นจำนวนมากเห็นว่ายุ่งยากเสียเวลา ดังนั้นชาจักรที่รับงานจากคนส่งผ้าต้องรับไปหมดทั้ง size ซึ่งจะมีเวลาเย็บประมาณ 7 - 10 วัน ชาจักรที่ทำงานหนักและต้องการจะรับงานน้อยกว่านั้นก็ต้องรวมกลุ่มกับชาจักรคนอื่นแล้วแบ่งงานกันเอง การกำหนดกฎเกณฑ์เกี่ยวกับปริมาณงานที่จะจ้างไว้เช่นนี้ ทำให้ผู้ว่าจ้างไม่ยุ่งยากใน

การติดต่อและความคุ้มค่าการทำงานของชาจักรรายย่อยเพราะมีคนส่งผ้าดูแลแทน ส่วนคนส่งผ้าก็สะดวกในการจ่ายงานไม่ต้องแบ่งงาน ชาจักรจะแบ่งงานกันเองและตรวจสอบงานได้ง่ายเพราะงาน size หนึ่งจะอยู่ที่คนกลุ่มเดียวกัน แทนที่จะต้องแจกไปให้ทางบ้านเหนือ 30 ตัว บ้านใต้ 40 ตัว และคนในกลุ่มเดียวกันก็จะจำได้ว่าตัวไหนใครทำ หากมีปัญหาสามารถส่งกลับมาให้คนงานแก้ได้ง่ายขึ้น

"เราไม่รู้รู้ว่าเขาจะส่งงานต่อให้ใคร เราไม่สามารถที่จะรู้ได้ เรานอกว่าคุณจะไปแจกงานใครต่อก็แล้วแต่นะ แต่คุณส่งงานเรามาต้องให้ถูกสเปกของเรา ถ้าไม่ถูกสเปก คุณต้องรับผิดชอบเพราะเราจะไม่ไปทางชาจักรทางนั้น เราจะเอาผิดกับหัวหน้าเขา" (ผู้ส่งออก)

"เขาก็รู้ว่าเราไปจ่ายให้คนอื่นต่อ แต่เขาก็ไม่ว่าอะไร งานส่งมาเขาก็รู้ว่าเราต้องให้คนอื่นทำต่อ เพราะไม่ทันอยู่แล้ว แต่เขาก็ไม่ว่าอะไร" (คนส่งผ้า)

"ถ้าเขียคนเดียว size หนึ่งไม่ไหวก็ต้องหาบ้านใกล้ ๆ กันแล้วแบ่งกันคนละครึ่งให้เขาแบ่งกันเอง" (คนส่งผ้า)

ระเบียบกฎเกณฑ์ดังกล่าวส่งผลต่อบรรทัดฐานและจิตตอสัมพันธในชุมชน ทำให้ชาจักรในบ้านลุ่ม และบ้านห้วยไม่มีการรวมกลุ่มกันเป็นกลุ่มเล็ก ๆ หลาย ๆ กลุ่ม ตามกำลังของชาจักรที่จะรับงานได้ การจ่ายงานภายในกลุ่ม คนส่งผ้าไม่ได้ให้ส่วนแบ่งรายได้เป็นพิเศษแก่ผู้รับงานทุกคนจะได้รับค่าจ้างตามปริมาณงานที่ทำเหมือนกันหมด ถ้าความสัมพันธภายในกลุ่มของชาจักรมีลักษณะสอดคล้องกับบรรทัดฐานและความสัมพันธ์ในชุมชน คือเป็นการรวมกลุ่มกันในกลุ่มเครือญาติและเพื่อนบ้านใกล้เคียง การทำงานร่วมกันก็ราบรื่น แต่หากการรวมกลุ่มที่ไม่สอดคล้องกับบรรทัดฐานและความสัมพันธ์ในชุมชน การทำงานภายในกลุ่มจะประสบปัญหายุ่งยาก สมาชิกกลุ่มมีความขัดแย้งและคับข้องใจ กลุ่มของชาจักรมีการจัดระเบียบการจ่ายงานภายในกลุ่มแตกต่างกันไปเป็น 3 รูปแบบคือ

1. คนส่งผ้าเป็นผู้กำหนดให้แบ่งไปเท่า ๆ กัน รูปแบบนี้กลุ่มไม่ได้กำหนดกฎเกณฑ์ขึ้นมาเอง การรวมกลุ่มไม่จำเป็นต้องเป็นความสมัครใจของชาจักร เป็นเพียงการรวมกลุ่มของคนอยู่บ้านใกล้กันเพื่อความสะดวกในการส่งงานเท่านั้น

2. ทำงานร่วมกันไม่มีการแบ่งงาน รูปแบบนี้มักเป็นกลุ่มของคนในบ้านเดียวกันมอบหมายให้คนใดคนหนึ่งเป็นคนรับงานจากคนส่งผ้าแล้วมาช่วยกันทำ โดยไม่มีการแบ่งชัดเจนว่าใครทำอะไร รายได้จากการทำงานใช้ร่วมกันในครอบครัว

3. ชาจักรแบ่งงานกันเองตามความสมัครใจ รูปแบบนี้คนในกลุ่มมักมีความสัมพันธ์กันใกล้ชิด อาจเป็นญาติพี่น้องหรือเพื่อน หรือเป็นคนที่มีความสัมพันธ์ทางสังคมในการทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจอย่างอื่นด้วย อาจนำจักรมารวมกันเย็บที่บ้านคนใดคนหนึ่งหรือเย็บที่บ้านของตนเองก็ได้ โดยแบ่งงานไปรับผิดชอบในจำนวนหนึ่งแล้วแต่ละคนจะลงมือเย็บเอง แต่ละคนจะได้รับรายได้ตามส่วนที่ตนทำงาน

อย่างไรก็ตามการจ่ายงานในระดับคนส่งผ้ากับชาจักรในหมู่บ้าน ระเบียบนี้อาจยืดหยุ่นไปได้บ้างโดยที่คนส่งผ้าเป็นผู้จัดการแบ่งงานให้สำหรับผู้ที่รับงานได้คราวละครั้ง size เองเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ชาจักร คนส่งผ้าบางคนก็รับงานไม่มากนักและมีชาจักรน้อย ชาจักรอยู่บ้านชุมชนเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน อาจยินยอมแบ่งงานให้กับชาจักรรายเล็กรายน้อยเองโดยตรง เพื่อให้มีความใกล้ชิดกับชาจักรและสามารถควบคุมดูแลด้วยตนเองได้ อีกทั้งยังทำให้ขยายจำนวนชาจักรได้ง่ายขึ้นด้วย

"ถ้ารับไม่ถึง size จะเป็นงานลอกชิ้น เราจะนับ 3 ชิ้นแยกเลย ชิ้นหนึ่งจะมี

หนังสือพิมพ์รอง บางทีชิ้นละ 24 ชิ้น อะไหล่เราจะนับ 3 ชิ้นแยกเลย แบ่งให้ได้

เรานับเป็นตัว บางคนเขาไม่จำมาให้หรอกนะ ถ้าเขาทำใหญ่แล้ว เขาจะไม่เห็นคน

เล็ก ๆ หรอกอยู่ยากเขา ส่วนมากคนเล็ก ๆ นะมือหนึ่งเริ่มต้นงานก็มีปัญหาแน่" (คนส่งผ้า)

2. ลักษณะงานที่ง่าย งานที่รับเหมาช่วงมาจากผู้ส่งออกหรือโต๊ะตัดมีหลายประเภท มีทั้งเสื้อ กางเกง กระโปรง ทั้งของเด็กและผู้ใหญ่ ทำจากผ้าฝ้ายซึ่งมีทั้งผ้าฝ้ายสีและผ้าหม้อห้อม งานที่ง่ายให้ช่างจักรในหมู่บ้านเย็บไปใช้จะจ่ายได้ทุกประเภทดังกล่าวให้กับช่างจักรทุกคน เพราะช่างจักรแต่ละคนมีทักษะฝีมือและสภาพของสถานที่ทำงานต่างกัน คนส่งผ้าจะแบ่งงานออกเป็น 2 ประเภท คือ

2.1 งานละเอียด ได้แก่งานเสื้อที่ทำจากผ้าฝ้ายเนื้อดี สีสะอาด หรืองานที่ต้องตกแต่งส่วนประกอบมาก และต้องใช้ฝีมือเย็บประณีตหรืองานชุด งานประเภทนี้จะไม่ส่งออกให้ช่างจักรในหมู่บ้านทำ เพราะเป็นงานยากต้องควบคุมใกล้ชิด และต้องระมัดระวังไม่ให้เปื้อนฝุ่นหรือสกปรก คนส่งผ้าจึงนำลูกน้องในบ้านเย็บเป็นส่วนใหญ่

2.2 งานขยาย ได้แก่งานกางเกง กระโปรง ทำจากผ้าฝ้ายเนื้อธรรมดา สีเข้มหรือผ้าหม้อห้อม ไม่มีการตกแต่งส่วนประกอบมากนัก หรือถ้ามีก็ทำได้น้อยมาก ไม่ต้องการความประณีตมากนัก งานประเภทนี้จะถูกส่งออกให้ช่างจักรในหมู่บ้านทำ และไม่ต้องเลือกช่างจักรทุกคนสามารถเย็บได้ เพราะเป็นงานง่ายไม่ซับซ้อน งานที่ช่างจักรเย็บอาจเป็นกางเกงขาสั้นผ้าหม้อห้อม ใส่ขางยืดขอบเองและขอบขา มีกระเป๋าลูกฟองน้ำเดินเส้นเป็นตารางเย็บแปะ 2 ข้างและกางเกงขาสั้นผ้าหม้อห้อมใส่ขางยืดขอบเอาด้านหลัง ด้านหน้าติดขีป มีหูเข็มขัด กระเป๋ายัดด้านหลัง ขาปลิ้น หรือแบบอื่น ๆ ตามที่ลูกค้าสั่ง

งานละเอียดจะได้รับค่าแรงแพงกว่างานขยาย แต่งานขยายก็สามารถทำได้เร็วกว่างานละเอียด และช่างจักรในหมู่บ้านก็สามารถทำได้ดีกว่า เนื่องจากทักษะฝีมือช่างจักรไม่พอที่จะรับงานละเอียดได้ นอกจากนี้สภาพบ้านเรือนของช่างจักรโดยทั่วไปไม่สะอาด งานเปื้อนฝุ่นละอองจากดินและลูกรังได้ง่าย จึงเหมาะกับการทำงานหม้อห้อมที่ไม่ต้องระมัดระวังเพราะถึงอย่างไรก็ต้องนำไปซักฟอกสีอีกครั้งหนึ่งอยู่แล้ว

"งานราคาแพงก็จะเขียยขาต้องฝีมือดี ปรานีต ส่งออกไปข้างนอกไม่ได้ ต้องทำในบ้าน" (คนส่งผ้า)

"ถ้าเป็นงานผ้าสีฟ้าสะอาดเกิน ถิ่นนี้มาลาบาก มันไกล เราต้องการงานหม้อห้อม ถ้าไม่มีที่นี่เราก็โทรไปถามอีกที่ว่ามีไหม" (คนส่งผ้า)

"งานหม้อห้อมงานขายไม่ค่อย เขียยยังงเขาทีเอา มันถูกแล้วเขียยง่าย ถ้าไปเจองานมูตียไม่ค่อย เขาก็เขียยไม่ได้แล้ว" (คนส่งผ้า)

"งานขาย ๆ จะลงที่บ้าน นวงานจุกจิกจะลงที่บ้าน ถ้างานง่าย ๆ ถึงจะปล่อยข้างนอก เพราะไม่มันดูแลไม่ถึง หากเสื้อผ้าอยู่ในบ้านจะดีหมด ดูแลถึง" (คนส่งผ้า)

3. วิธีการจ้างงาน ถ้าเป็นการจ้างงานจากผู้ว่าจ้างให้คนส่งผ้า มีทั้งที่ผู้ว่าจ้างมาส่งให้และคนส่งผ้าไปรับเอง ขึ้นอยู่กับความรู้จักกันคุ้นเคยและข้อตกลง ถ้าผู้ว่าจ้างรู้จักกับคนส่งผ้าดีว่าเป็นใคร บ้านอยู่ที่ไหน วิธีการจ้างงานก็จะขึ้นอยู่กับคนส่งผ้าว่าจะสะดวกที่จะไปรับงานเองหรือไม่ แต่ถ้าผู้ว่าจ้างไม่รู้จักหรือคุ้นเคยกับคนส่งผ้าเท่าไรนัก ผู้ว่าจ้างจะหาวิธีสร้างความแน่ใจว่าถ้ามีปัญหาจะสามารถติดต่อกับคนส่งผ้าได้โดยอาจขอได้รประชาชนและสำเนาทะเบียนบ้านไว้แล้วให้คนส่งผ้าเข้าไปรับงานมาเอง หรือผู้ว่าจ้างเองมาส่งให้ คนส่งผ้าส่วนใหญ่ในอำเภอท่าม่วงจะติดต่อกับผู้ว่าจ้างที่รู้จักคุ้นเคยกันมาก่อนหรือไม่ก็เป็นคนบ้านเดียวกัน รู้จักกันที่อยู่ของกันและกันดี วิธีการรับจ้างงานจึงขึ้นอยู่กับความสะดวกของคนส่งผ้าที่จะไปรับเองหรือไม่ การไปรับงานที่โต๊ะตัดจะได้รับค่าแรงมากกว่าให้ผู้ว่าจ้างเอาออกมาส่งให้คนน้อย

"ถ้าเขามาส่งเขาก็คิดค่าน้ำมันเราเหมือนกัน เขาจะหักเราไว้อีกนิดหนึ่งที่ว่าไม่หักไม่จริงหรอก เขาจะหักไว้แล้ว เขาไม่บอกเรา ถ้ามาส่งเรา 200 บาท เขาจะเอา 50 สตางค์มันคิดไปแล้ว 1,200 บาท วันหนึ่งก็ทำได้เยอะ" (คนส่งผ้า)

ในการจ่ายงานจากคนส่งผ้าให้กับชาจักร คนส่งผ้านิยมใช้วิธีการจ่ายตรงคือ คนส่งผ้าจะเป็นผู้นำผ้าไปส่งให้ชาจักรถึงบ้าน ถ้าเป็นชาจักรที่รับรวมกับคนอื่นก็มารับผ้าที่บ้านซึ่งคนส่งผ้าก็คอยลงผ้าไว้ บางครั้งคนส่งผ้าก็อาจไปส่งให้ที่บ้านของทุกคนที่อยู่ในกลุ่มเดียวกันเลยไม่ต้องแบ่งกันเอง แต่เป็นที่รู้กันว่า ถ้าผ้าหรืออะไหล่ของใครขาดก็มาตามกันได้ภายในกลุ่มของตน เพราะเป็นผ้าที่มาจาก size เดียวกัน ชาจักรที่ต้องการแม้รับไม่ครบ size ก็ต้องติดต่อโดยตรงกับคนส่งผ้า นอกจากเป็นการร่วมกันทำในครัวเรือน การติดต่อโดยตรงทำให้คนส่งผ้าสามารถควบคุมดูแลการทำงานได้ใกล้ชิด และสามารถเข้าไปแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง เช่น ถ้าใกล้เวลาส่งงาน เห็นว่าชาจักรคนใดจะทำงานไม่ทันแน่ก็จะมาแบ่งงานไปให้คนที่อยู่ในกลุ่มเดียวกันช่วยแล้วแบ่งค่าแรงไปตามส่วนที่ช่วย หรือถ้างานออกมาไม่ถูกแบบก็สามารถส่งตรงให้ชาจักรดูเย็บเป็นชุดก็ได้ โดยที่ชาจักรอีกคนไม่ต้องมีส่วนรับผิดชอบไปด้วย ซึ่งก็ทำให้ชาจักรที่เป็นผู้รับงานไม่หนักใจที่จะรับงานมาแบ่งให้เพื่อน เท่ากับเป็นเพียงผู้อำนวยความสะดวกให้คนส่งผ้าไม่ต้องมานับแบ่งเท่านั้น ในกรณีที่ชาจักรคนหนึ่งรับงานแล้วแบ่งให้คนอื่นโดยที่คนนั้นไม่ได้ติดต่อขอรับงานจากคนส่งผ้าโดยตรง คนส่งผ้าก็จะไม่รับรู้ในการแบ่งงานนั้น ถ้ามีข้อผิดพลาดเกิดขึ้นกับงานคนที่รับงานไปจะต้องรับผิดชอบเอง กรณีเช่นนี้ชาจักรคนที่รับงานอาจมีปัญหากับคนส่งผ้าทั้ง ๆ ที่ตนไม่ได้เป็นผู้ทำงานผิดข้อตกลง เช่นกรณีที่เกิดขึ้นในบ้านลุ่ม กลุ่มของ ส้ม เฉลา ตู่ย จ่อม ส้มเป็นพี่สาวเฉลาทำงานจากป้าล้น แล้วแบ่งให้น้องสาวช่วยทำ ต่อมาจ่อมไปขอรับงานจากป้าล้นแต่ทำคราละ 1 size ไม่ไหว ป้าล้นจึงลงงานให้แบ่งครึ่งกับส้มเพราะเห็นว่าบ้านอยู่ใกล้กัน บางครั้งป้าล้นก็เอางานมาส่งให้จ่อมเองครึ่ง size ให้บ้านส้มครึ่ง size ส้มกับเฉลาจะแบ่งงานกันเอง ต่อมาป้าของส้มมาขอแบ่งงานให้ให้ลูกสาวชื่อตู่ยทำคราละ 20-30 ตัว โดยไม่ได้ติดต่อกับป้าล้น ดังนั้นส้มไม่ต้องรับผิดชอบกับงานของจ่อม แต่ต้องรับผิดชอบงานของเฉลาและตู่ย ซึ่งมีอยู่คราหนึ่งเฉลากับตู่ยทำผิดแบบ ส้มให้สองคนนั้นแก้ แต่สองคนนั้นไม่แก้ ป้าล้นตำราจ่อมจึงตำหนีส้ม แม้ว่าป้าล้นจะทราบว่าส้มไม่ได้เย็บผิดแบบ แต่ในฐานะที่ส้มเป็นคนรับงานมาแบ่งกันเอง ส้มจึงต้องรับผิดชอบ

"ความจริงหนูไม่ผิด ป้าป้าเขาทำผิดจ้ะ น้องสาวทำผิด หนูก็สอนแล้ว บอกแล้ว
ธรรมชาติหนูไม่ชอบทำผิดอยู่แล้ว ที่นี้หนูเป็นคนรับงานมา ป้าล้นก็ใส่หนูใหญ่..พ่อ

าให้หนูไปจ้อเขา ว่าหนูก็ผิดเพราะเป็นคนรับงานมา หนูไปบ้านเขา แต่เขาก็ไม่
พูดด้วย" (ชาจักร)

ทางด้านชาจักรเองก็ชอบที่จะให้คนส่งผ้ามาจ้างงานให้โดยตรง การแบ่งงานกันเองโดยไม่
ให้คนส่งผ้ารับรู้ นั้น ถ้าไม่ใช่พี่น้องหรือเพื่อนสนิทกันจริง ๆ ชาจักรจะไม่ทำ เพราะในการแบ่งงาน
ชาจักรก็ไม่ได้ผลประโยชน์เป็นส่วนแบ่งรายได้แต่อย่างใด เนื่องจากค่าแรงราคาถูกอยู่แล้ว
ถ้าจะหักเป็นค่ารับงานคนเย็บก็จะยิ่งได้ค่าแรงน้อยมาก และทำให้เกิดความรู้สึกที่ไม่ดีต่อกันในฐานะ
ผลประโยชน์จากพี่น้องเพื่อนฝูง ในกรณีที่มีความสัมพันธ์ส่วนตัวกันมานาน ชาจักรไม่อาจปฏิเสธได้ที่จะ
บอกคนที่ขอแบ่งงานจากตนไว้ก่อนเลยว่าตนจะไม่ขอรับผลิตขอบอะไรทั้งสิ้นให้ไปตกลงกับคนส่งเองจะ
ดีกว่า แต่ในระยะแรก ๆ แบ่งงานไปทำก่อนก็ได้เป็นการทดลองดูว่าจะทำได้ไหม ถ้าทำได้ก็ควรจะไป
ติดต่อกับคนส่งผ้าเองเลย

"ตอนไปรับงานจากพี่ริน ก็ไม่ได้ตกลงเรื่องอะไรกัน เขาไม่รับผลิตขอบอะไร

สักอย่าง เขาว่าแบ่งงานไปทำได้ แต่เรื่องเงินให้ไปทวงกันเอง" (ชาจักร)

"ถ้าคนรับจากรินไปทำ รินก็ไม่ได้อะไรจากทางนี้ แล้วต้องรับผลิตขอบด้วย" (คนส่งผ้า)

ดังนั้นจึงเป็นความเห็นต้องตอกกันทั้งฝ่ายคนส่งผ้าและชาจักรว่าวิธีการจ้างงานแบบจ่ายตรง
เป็นแนวทางปฏิบัติที่ดีและให้ประโยชน์กับทั้งสองฝ่าย ทางฝ่ายคนส่งผ้านอกจากประโยชน์ที่สามารถ
ควบคุมดูแลได้ทั่วถึงและแก้ปัญหาได้ทันที่ต่างที่ดังที่กล่าวมาแล้ว สามารถประมาณกำลังผลิตของตนได้
แน่นอน และมีโอกาสขยายชาจักรออกไปได้กว้างขวางยิ่งขึ้นด้วย เช่นกรณีของสมควร ชาจักรบ้านลุ่ม
ระยะแรกแบ่งงานจากเพื่อนชื่อฝน เมื่อคนส่งผ้าทราบก็แนะนำให้แยกบัญชีกันแล้วเอาผ้ามาส่งให้ที่บ้าน
ไม่ต้องไปรับที่ฝนซึ่งบ้านอยู่ไกลกัน เพราะเดิมฝนรับงาน 1 size อยู่แล้ว สมควรจึงแยกบัญชีกับฝน
และรับงานมา 1 size แบ่งกันกับน้องสาวและน้องสะใภ้ที่บ้านอยู่ติดกันแทน หรือกรณีของวารินและ
ลอย ชาจักรบ้านห้วยไผ่ ระยะแรกแบ่งงานจากรินเพื่อนบ้านมาทำ เมื่อคนส่งผ้าทราบก็แนะนำให้แยก
บัญชีกันแล้วให้วารินกับลอย รวมกันรับงานต่างหากจากริน ทำให้สามารถส่งงานได้ 2 size แทนที่จะ

เป็น 1 size

อย่างไรก็ตาม ระเบียบในการจ้างงานที่ใช้วิธีการจ่ายตรงและไปจ่ายให้ที่บ้านชาจักร เป็นการเริ่มต้นทุนให้กับคนส่งผ้าในการติดต่อกับชาจักร ถ้าคนส่งผ้าเห็นว่าทุนที่เพิ่มขึ้นนั้นไม่มีความจำเป็น และไม่ก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการผลิต กล่าวคือได้งานเพิ่มขึ้นมาอีก 1 size แต่ต้องเดินทางไปส่งไกลโดยไม่มีชาจักรเก่าอยู่บริเวณใกล้เคียง หรือส่งผ้าเข้าไปในอาณาเขตเครือข่ายของคนส่งผ้าคนอื่นซึ่งจะทำให้ผิดใจกัน คนส่งผ้าอาจไม่ส่งงานให้และจำต้องเครือข่ายไว้เพียงเท่าที่มี นอกจากนี้ระเบียบข้างต้นก็เป็นการเริ่มต้นทุนให้กับชาจักรในการติดต่อกับคนส่งผ้าเช่นกัน การไม่สามารถรับงานจากชาจักรที่รู้จักกันได้หรือรับได้แต่ไม่ได้รับผลประโยชน์เท่าที่ควร ชาจักรต้องทุ่มเทเวลาและความพยายามที่จะเข้าไปติดต่อโดยตรงกับคนส่งผ้า ยิ่งไม่เคยมีความรู้จักมาก่อน ต้นทุนในการติดต่อก็ยิ่งสูง ถ้าชาจักรเห็นว่าต้นทุนที่ต้องจ่ายไม่มีความจำเป็นหรือไม่ก่อให้เกิดผลประโยชน์ตามความมุ่งหมายเท่าที่ควรก็อาจไม่ยอมลงทุน ยินยอมที่จะอยู่ในฐานะเสียเปรียบชาจักรคนอื่น ๆ โดยขอแบ่งงานจากชาจักรเก่าที่สนิทสนมกันมาทำเป็นครั้งคราว เมื่อมีโอกาสทางเศรษฐกิจอื่นที่ดีกว่าก็สามารถออกจากเครือข่ายได้ง่ายหรือถ้ามีเครือข่ายของคนส่งผ้าคนอื่นให้ผลตอบแทนที่ดีกว่าก็สามารถโยกย้ายไปได้ง่ายกว่าคนที่ติดต่อโดยตรงและอยู่ในฐานะชาจักรในเครือข่ายแล้ว

การจ้างงาน

กฎเกณฑ์เกี่ยวกับการจ้างงาน เป็นการกำหนดแนวทางปฏิบัติในการเลือกคนเข้าสู่เครือข่ายของงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปอีกทั้งเป็นกลไกในการแบ่งปันผลประโยชน์ภายในกลุ่มผู้เกี่ยวข้อง การจ้างเหมาช่วงกันเป็นทอด ๆ ในลักษณะหลักเลี้ยงกฎหมายและไม่มีสัญญาผูกมัดเป็นลายลักษณ์อักษร การเลือกบุคคลที่จะรับการว่าจ้าง ลักษณะการจ้างและการตอบแทนผลประโยชน์ได้เกิดขึ้นอย่างไม่เป็นทางการ จนกลายเป็นกฎเกณฑ์ที่เข้าใจร่วมกันระหว่างผู้ที่ติดต่อสัมพันธ์กัน ซึ่งสามารถจำแนกได้ดังนี้

1. คุณสมบัติของผู้รับเหมาช่วง ผู้รับเหมาช่วงแบ่งเป็น 2 ระดับคือ (1) ระดับผู้รับเหมาช่วง เป็นระดับของผู้รับเหมาช่วงจากผู้ว่าจ้างซึ่งเป็นผู้ส่งออกหรือตัดได้แก่บ้านเสื่อไหลและคนส่งผ้า (2) ระดับคนเย็บ เป็นระดับของผู้รับเหมาช่วงจากเจ้าของบ้านเสื่อไหลและคนส่งผ้าได้แก่ ขาจักรตามบ้านและลูกน้องในบ้าน

ระดับผู้รับเหมาช่วง ผู้ว่าจ้างมีแนวทางปฏิบัติในการเลือกผู้รับเหมาช่วงโดยพิจารณาถึงคุณสมบัติดังนี้

1. ความสามารถในการผลิต ผู้รับเหมาช่วงต้องสามารถผลิตหรือเย็บงานได้ตามแบบ ถูกต้อง และมีมือเรียบร้อย ทั้งนี้ไม่ว่าผู้รับเหมาช่วงเป็นผู้ฝีมือ ผู้รับเหมาช่วงอาจส่งงานให้ใครเย็บต่อก็ได้ แต่งานที่ส่งกลับไปที่ถูกต้องตามแบบและเรียบร้อย ซึ่งแสดงว่าผู้รับเหมาช่วงมีขาจักรที่สามารถทำงานให้ได้ตามความต้องการของผู้ว่าจ้าง ผู้ว่าจ้างอาจให้ผู้รับเหมาช่วงทดลองรับงานไปงวดหนึ่งเพื่อดูผลงาน ถ้าผลงานเป็นที่พอใจก็ติดต่อว่าจ้างกันไปคุณภาพของงานไม่มีเกณฑ์มาตรฐานกำหนดไว้ ขึ้นอยู่กับลักษณะของสินค้า ถ้าเป็นงานผ้าหม้อห้อม แม้ฝีมือเย็บจะไม่ปราณีตแต่ทำงานได้ถูกแบบก็ถือว่าใช้ได้ เพราะเป็นสินค้าราคาถูกและเมื่อนำไปซักฟอกสีแล้วจะกลบเกลื่อนร่องรอยความไม่เรียบร้อยได้

"อย่างว่ามีคนไปสมัครงานกันเราว่าจ้างให้เขาทำไหม เราก็จะว่าให้เขาเย็บมาให้เราดูก่อน ดูฝีมือ ถ้าฝีมือใช้ได้ก็ให้เขา" (ผู้ส่งออก)

"เขาให้เราลองเย็บก่อน เกือบพันตัว เขาเห็นเราเป็นงานแล้ว มันหนึ่งก็เย็บ 2 อาทิตย์ คนเย็บเยอะ เด็กเย็บเยอะ" (บ้านเสื่อไหล)

"ครั้งแรกที่ไปส่งเขาเขื่อนำดูเลยว่ายเย็บดีไหม ฝักรดีไหม เขายเย็บดีไหม เป็นกางเกงเย็บด้วย เดินด้วยสีทอง ตอนแรกเขาตรวจเกือบทุกตัว พอไว้ใจได้ เขาก็ไม่ค่อยดู" (คนส่งผ้า)

2. สถานการณ์ทางสังคม ผู้ว่าจ้างจะพิจารณาถึงสถานการณ์ทางสังคมของผู้รับเหมาช่วงที่ได้จากการเป็นเครือข่าย คนรู้จัก คนบ้านเดียวกัน หรือคนในวงการ ประกอบในการเลือกผู้รับเหมาช่วงด้วย ในการติดต่อรับงานผู้ว่าจ้างจึงมักจะถามว่าเป็นคนที่ไหน เคยรับงานของใครบ้าง ถ้าเป็นคนบ้านเดียวกัน(ซึ่งอาจหมายความว่าไปถึงคนที่อยู่อำเภอหรือจังหวัดใกล้เคียงกับกาญจนบุรีด้วย)หรือเคยรับงานจากคนที่ตนรู้จักหรือเป็นคนอยู่ในวงการตัดเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปอยู่แล้ว จะได้รับการพิจารณาเป็นพิเศษ ในบางครั้งผู้รับเหมาช่วงต้องอาศัยหรือกล่าวอ้างถึงคนที่มีความสัมพันธ์กับผู้ว่าจ้างอยู่เดิมเพื่อให้ได้มาซึ่งสถานการณ์ทางสังคมที่ผู้ว่าจ้างต้องการ การใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวเป็นเครื่องมือในการติดต่อธุรกิจกันลดความไม่แน่นอนและความเสี่ยงต่อการเสียหายของระบบเศรษฐกิจที่การควบคุมจากรัฐมีน้อย

"ตอนไปติดต่อที่โรงงานก็บอกเขาว่าเป็นคนท่าม่วง เขาก็ถามว่าเคยทำที่ไหนมาก่อน บอกว่าทำที่ป่าจาเนียร ไรยอดก็เคย เขาก็เลยให้ใหญ่เลย" (คนส่งผ้า)

"มีอยู่คนนึงมาจากลพบุรี แพนไม่ได้รับเขา เราไม่รู้จักกับเขา เขาก็ว่าจะให้วางมัดจำเท่าไร ใจเราไม่เคยจะเขียนมัดจำจากคน เราก็มักกล้าเรียกเขา" (ผู้ส่งออก)

"คนท่าม่วงไปหาซื้อโหลที่กรุงเทพฯ ะยะนะ แต่ถ้าเป็นลูกน้องที่เขาไม่สนิทจริง เขาก็ไม่ให้นำ เขาก็จะเก็บของเขานะ เขาไม่อยากเสี่ยงกับงานข้างนอก" (คนส่งผ้า)

3. ความไว้วางใจ ความไว้วางใจของผู้รับเหมาช่วงที่ผู้ว่าจ้างต้องการ มี 2 เรื่องคือ ความสามารถในการทำงานและความซื่อสัตย์ เนื่องจากการจ้างงานไม่มีสัญญาเป็นลายลักษณ์อักษร วัตถุประสงค์ที่ผู้ว่าจ้างส่งให้ผู้รับเหมาช่วงคิดเป็นเงินลงทุนหลายหมื่นบาท และงานที่ส่งให้ผู้รับเหมาช่วงคนหนึ่งยังผูกพันกับงานที่ส่งให้ผู้รับเหมาช่วงคนอื่น เช่น ถ้าเป็นงานชุด มีเสื้อและกางเกง งานจะถูกส่งให้ตามความถนัดของคนเย็บ เสื้อจะถูกส่งไปให้ผู้รับเหมาช่วงเจ้าหนึ่ง ส่วนกางเกงจะถูกส่งไปให้อีกเจ้าหนึ่ง การสั่งซื้อวัตถุดิบแต่ละครั้งแม้จะเป็นสีเดียวกันแต่ก็จะมีไม่เหมือนกัน

เสียทีเดียวคือมีการเขียนสัญญาจ้าง ถ้าผู้รับเลือกไม่ส่งงานหรือย้ายออกงานไป ทางเก่งที่เลือกก็ส่งให้ลูกค้าไม่ได้ เพราะลูกค้าสั่งทำเป็นชุด ถ้าจะสั่งเข้ามาตัวใหม่สีก็ไม่เหมือนกัน ผู้ว่าจ้างก็จะเสียหายได้ถึงแสนกว่าบาทหรือหลายแสนบาท นอกจากนี้ยังไม่สามารถส่งงานให้กับลูกค้าได้ตามกำหนดสัญญาด้วยเหตุนี้ ความไว้นับถือเชื่อใจกันได้ถือเป็นเรื่องสำคัญอย่างหนึ่งในการเลือกรับผู้รับเหมาช่วง เพราะถึงแม้จะมีการเรียกเงินค้ำประกันในการรับงาน ถ้าผู้รับงานไม่ซื่อสัตย์ การยึดเงินประกันก็ไม่คุ้มกับค่าเสียหายที่ผู้ว่าจ้างได้รับ

"ถ้าเราเรียก(เงินค้ำประกัน)เขาหนึ่งหมื่น เราก็ไม่คุ้มกับงานที่ให้แก่เขาไป ถ้าคนไหนเราไว้วางใจได้ เขาเองงานไปแล้วไม่มี เราก็ให้เขาไปได้ มัดจำนี้ไม่จำเป็นเลย" (ผู้ส่งออก)

เห็นได้ว่าระเบียบในการเลือกจ้างงานแก่ผู้รับเหมาช่วงเป็นการจำกัดจำนวนของผู้รับเหมาช่วงที่สามารถได้รับการจ้างงาน ผู้ที่ได้รับเลือกแล้วจึงมีโอกาสนี้จะได้ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจมากขึ้น เพราะราคาค่าจ้างแรงงานยังคงสูงอยู่ภายใต้เงื่อนไขดังกล่าว ทำให้ส่วนแบ่งที่ผู้รับเหมาช่วงได้รับจากการส่งงานให้ช่างจกรสูงขึ้นไปด้วย แต่ถ้ายกเลิกไม่จำกัดคุณสมบัติของผู้รับเหมาช่วงจะทำให้จำนวนผู้รับเหมาช่วงมีมาก เกิดการแข่งขันเสนอลดค่าแรงตัวเองเพื่อให้ได้งาน ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่ผู้รับเหมาช่วงจะได้รับก็ลดลงในขณะเดียวกัน ช่างจกรก็จะถูกกดค่าแรงงานให้ต่ำลงไปอีก อย่างไรก็ตามถึงแม้ผู้ว่าจ้างต้องการให้เกิดการแข่งขันกันระหว่างผู้รับเหมาช่วงเพื่อตนจะได้รับผลประโยชน์เพิ่มขึ้นเพียงใดก็ไม่สามารถทำได้ เพราะการทำธุรกิจร่วมกันในลักษณะนอกระบบมีความเสี่ยงต่อการเสียหายสูง จำเป็นต้องจำกัดวงของการติดต่ออยู่ในกลุ่มคนที่รู้จักและไว้วางใจกันได้เท่านั้น

ระดับคนเข้า

คนเข้ามี 2 ประเภทคือ ลูกน้องในบ้าน และชาจกร ผู้ว่าจ้างซึ่งได้แก่เจ้าของบ้าน ลีโหล และคนส่งผ้า มีแนวทางปฏิบัติในการเลือกโดยพิจารณาถึงคุณสมบัติของคนเข้าดังนี้

ลูกน้องในบ้าน

ลูกน้องในบ้านไม่จำเป็นต้องมีทักษะฝีมือมาก่อน เพราะเจ้าของบ้านสามารถสอนงานให้ได้ การรับคนเข้ามาก็ขึ้นอยู่กับคนในบ้าน เจ้าของบ้านได้คำนึงถึงปัญหาที่อาจตามมาในการอยู่ร่วมกัน และความคุ้มค่าในการลงทุนที่จะต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการกินอยู่และจัดหาเครื่องมือการผลิตและวัตถุดิบ ตลอดจนค่าใส่หุ้ให้กับลูกน้องคนนั้นด้วย แม้ว่าผลประโยชน์ที่เจ้าของบ้านจะได้รับจากการมีลูกน้องอยู่ภายในบ้านในหลายประการ แต่เจ้าของบ้านบางคนก็เห็นว่าเป็นการระบมากเกินไปที่จะต้องดูแล นอกจากนี้การที่ลูกน้องเข้ามาอยู่ในบ้านไม่เพียงแต่มีปฏิสัมพันธ์เฉพาะกับเจ้าของบ้านเท่านั้น ยังจะต้องมีปฏิสัมพันธ์กับคนในครอบครัวของเจ้าของบ้านด้วย คุณสมบัติของลูกน้องในบ้านจึงได้รับการพิจารณาแตกต่างจากการรับชาจกรตามบ้าน ซึ่งมีดังนี้

1. สถานภาพทางสังคม เจ้าของบ้านจะเลือกรับลูกน้องเข้ามาอยู่ในบ้านจากเครือญาติ ลูกหลานของเพื่อน คนบ้านใกล้เรือนเคียง หรือลูกหลานของคนี่รู้จักคุ้นเคยกัน อย่างดีมาก่อน ซึ่งจะทำให้มีความคุ้นเคยและรู้สึกเหมือนเป็นลูกเป็นหลาน ไม่ลำบากใจในการควบคุมดูแล ไม่มีปัญหากับคนในครอบครัวคนอื่น ๆ ถ้าไม่มีสถานภาพข้างต้น เจ้าของบ้านจะดูจากลักษณะของเด็กกว่าพอจะไว้วางใจได้ไหม จะอยู่ร่วมกับคนอื่นได้ไหม แต่ถ้าเจ้าของบ้านไม่ได้ใช้บ้านของตนเป็นสถานที่ทำงาน มีที่ทำงานแยกออกไปต่างหาก สถานภาพทางสังคมก็ไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงมากนัก เพราะเด็กไม่ได้มากินอยู่ร่วมกับตนและครอบครัว อย่างเช่นกรณีของสมชัย บ้านอยู่ที่ดอนจิก ที่บ้านลีโหลอยู่ที่ถ้ำเพชร เพราะแม่ไม่ชอบให้ใครมาทวงถามว่าอยู่บ้าน และพ่อป่วยต้องการพักผ่อน ลูกน้องจะทำงานและพักที่ถ้ำเพชร สมชัยจะไม่คำนึงถึงสถานภาพทางสังคมของบุคคลใน

การรับเข้าทำงาน แต่สำหรับนิภา ทำงานอยู่ในบ้าน ลูกน้องต้องอยู่ร่วมในบ้านด้วย นิภาจึงเลือกรับลูกน้องเฉพาะที่เป็นญาติกัน จะมีคนอื่นเป็นส่วนน้อย

2. ความตั้งใจและความอดทนในการทำงาน การทำงานในบ้านสี่อโหล

เจ้าของบ้านต้องลงทุนและใช้จ่ายเงินไม่น้อยสำหรับลูกน้องแต่ละคน เจ้าของบ้านจึงต้องการให้ลูกน้องตั้งใจทำงานเพื่อให้คุ้มกับค่าใช้จ่าย ถ้าลูกน้องไม่ตั้งใจทำงานหรือทำงานไม่เต็มที่ งานที่ได้ก็จะน้อย ไม่คุ้มกับค่าใช้จ่าย นอกจากนี้ลักษณะของงานรับเหมาช่วงถ้าทำได้เร็วก็สามารถส่งงานได้เร็วและสามารถรับงานเข้ามาใหม่ได้อีก เจ้าของบ้านจึงชอบที่จะให้ลูกน้องทำงานวันละหลายชั่วโมงเพื่อให้งานเสร็จเร็ว บางครั้งต้องทำงานถึงเที่ยงคืนหรือตีหนึ่ง และบางครั้งก็ทำงานกันจนสว่างซึ่งนับเป็นปรากฏการณ์ปกติของบ้านสี่อโหล หากลูกน้องไม่มีความตั้งใจทำงานและไม่อดทนต่อการทำงานทั้งวันทั้งคืน เจ้าของบ้านก็ไม่สามารถส่งงานได้เร็วอย่างที่คาดหวังไว้ เจ้าของบ้านเห็นว่าเด็กส่วนใหญ่ชอบเที่ยว ไม่อดทน และถ้าลูกน้องในบ้านคนหนึ่งเกเรก็จะทำให้คนอื่นเกเรตามไปด้วย เจ้าของบ้านก็จะไม่สามารถควบคุมให้ลูกน้องเร่งงานให้ตามความต้องการของตนได้ แต่ถ้าเป็นชาจักรข้างนอกจะไม่มีปัญหาอย่างนี้ พฤติกรรมของชาจักรคนหนึ่งจะไม่ส่งผลถึงพฤติกรรมของชาจักรคนอื่น เพราะไม่ได้ทำงานอยู่ในที่เดียวกัน ยกเว้นชาจักรที่รับงานร่วมกัน การพิจารณาถึงความตั้งใจทำงานและความอดทนของบุคคลจึงเป็นคุณสมบัติสำคัญอีกประการหนึ่งในการรับคนเข้ามาเป็นลูกน้องในบ้าน

"ต้องมีเด็กที่เอากันกับเราด้วย ถ้าเด็กไม่เอา เราก็แย เราทำเองไม่ได้ เด็ก

ส่วนใหญ่ไม่ค่อยทน" (เจ้าของบ้านสี่อโหล)

"ทำงานไม่คุ้มกันหรอก บางทีงานง่าย ๆ แทนที่จะรับทำให้เราละ มันเย็บข้าวอะไร

จี่ เสียค่าไฟโดยเปล่าประโยชน์ วันหนึ่งนี้ถ้าไม่ได้คนละยี่สิบตัวจี่ก็ไม่ได้อะไรแล้ว"

(เจ้าของบ้านสี่อโหล)

ชาจักร

ชาจักรจะทำงานที่บ้านของตนเอง ชาจักรแต่ละคนมีอิสระที่จะกำหนดเวลาทำงานเอง ความสามารถในการทำงานของชาจักรแตกต่างกันไปทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ การที่คนส่งผ้าจะส่งมอบวัตถุดิบมูลค่าขึ้นเป็นที่ตนรับมาจากคนอื่นให้กับชาจักรคนใดไป คนส่งผ้าจะต้องพิจารณาให้แน่ใจว่างานจะถูกส่งกลับมาไม่สูญหายและไม่เสียหายซึ่งจะเป็นผลให้ตนต้องรับผิดชอบผู้ว่าจ้าง ด้วยเหตุนี้ จึงได้คำนึงถึงคุณสมบัติของชาจักรที่จะส่งงานให้ดังนี้

1. มีเครื่องมือการผลิต ชาจักรจะต้องเป็นผู้จัดหาเครื่องมือการผลิตเอง เครื่องมือการผลิตสำคัญคือ จักรเย็บผ้า จักรปัก กรรไกรหรือก้านปู ชาจักรส่วนใหญ่จะมีจักรเย็บผ้าไว้ใช้ในครัวเรือนอยู่แล้ว จักรเย็บผ้าจะเป็นแบบใดก็ได้แต่ต้องมีมอเตอร์ ส่วนจักรปักชาจักรอาจหาซื้อไว้ใช้เองหรือใช้ร่วมกับคนอื่นหรือขอเช่าจากคนส่งผ้าก็ได้ (ถ้ามี) จักรปักมีความสำคัญสำหรับการเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป เพราะผ้าทุกชิ้นต้องปักริมผ้ากันลุ่ย หากไม่มีก็ไม่สามารถทำงานได้ การไปติดต่อขอรับงาน ชาจักรต้องทราบอยู่แล้วว่าต้องไปใช้เครื่องมือการผลิตอะไรบ้าง คนส่งผ้าเองก็คาดหวังว่าชาจักรมีหรือสามารถหาเครื่องมือการผลิตมาใช้ในการทำงานได้ ถ้าไม่มีชาจักรอาจขอความช่วยเหลือจากคนส่งผ้าได้ คนส่งผ้าจะให้ความช่วยเหลือได้ในลักษณะใดขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ที่มีต่อกัน และนโยบายของคนส่งผ้าแต่ละคน บางคนอาจให้ความช่วยเหลือในลักษณะช่วยจัดหาให้ ชาจักรผ่อนส่งกับร้านจำหน่าย บางคนก็ให้ยืมจักรที่ตนมีแต่ไม่ได้ใช้ให้ชาจักรนำไปทดลองก่อนระหว่างที่ยังไม่เงินลงทุนซื้อเอง บางคนก็ให้เช่า บางคนก็ช่วยออกเงินสดให้แล้วให้ชาจักรผ่อนส่งกับตน เมื่อชาจักรมาติดต่อขอรับงาน ไม่มีคนส่งผ้าคนใดถามชาจักรถึงเรื่องการมีหรือไม่มีเครื่องมือการผลิตเลย ซึ่งแสดงว่าทั้งสองฝ่ายที่เข้ามาติดต่อสัมพันธ์กันมีความเข้าใจตรงกันอยู่แล้วว่าชาจักรมีเครื่องมือที่จะรับงานได้

"ไม่เคยปล่อยจักร...ชาจักรต้องมีจักรปัก ถ้าไม่มีก็ให้หาซื้อกันเอง" (คนส่งผ้า)

"บางที่ก็ต้องช่วยลงจักรให้เขาจักร ก็ช่วยกันออก คนเขามี 1,000 เอาของ
ฉันไป 2,500 ชื่อจักรตัวหนึ่ง ถ้าให้เราหักทุก size เราจะไม่คิดเงินดอก ถ้า
หาบ้างไม่หาบ้าง ก็ต้องช่วยดอกเรามา ทำเป็นเงินกูไป" (คนส่งผ้า)

2. ทักษะฝีมือ ชาจักรต้องสามารถใช้จักรเป็น แกะแบบได้ คือ สามารถดู
แบบเสื้อผ้าออกว่าจะเอาอะไหล่ชิ้นไหนประกอบ เข้ากับตัวเสื้ออย่างไรจึงจะถูกต้องตามแบบ นอกจาก
นี้ต้องทำงานให้เรียบร้อย งดงามดี ซึ่งมาตรฐานเกี่ยวกับคุณภาพนี้ขึ้นอยู่กับความพอใจของคนส่งผ้า
เป็นหลัก คนส่งผ้าบางคนให้ความหมายของการทำงานดีเพียงแค่เย็บได้ เรียบร้อยถูกแบบไม่มีเศษด้วย
ที่เกินออกมา บางคนหมายความว่ามีการมีผีเข็มก็ส่งไปเสมอด้วย และบางคนขึ้นอยู่กับอารมณ์
ถ้าอารมณ์ดีก็ไม่เคร่งครัดนักในการตรวจสอบคุณภาพ การที่จะทราบว่าชาจักรคนไหนทำงานดีหรือ
ไม่ดี คนส่งผ้าจะให้ทดลองทำงานก่อนในครั้งแรก อาจเป็น 1-2 ตัว หรือ 1 งวดก็ได้ บางคนให้
ลองแกะแบบให้ดูเลย ถ้าทำได้ก็จะไปส่งผ้าให้ กรณีที่คนส่งผ้าไม่แน่ใจอาจให้ชาจักรฝึกงานอยู่กับตน
2 - 3 วันก่อนก็ได้ ชาจักรบางคนไม่ต้องผ่านการทดลองงานเลยถ้าได้รับการรับรองจากบุคคลที่
คนส่งผ้าเชื่อถือ เช่น ชาจักรเก่า หรือญาติพี่น้อง เป็นต้น ทักษะฝีมือเป็นสิ่งที่จำเป็นในระดับชาจักร
เพราะชาจักรทำงานอยู่ที่บ้านตนเอง คนส่งผ้าไม่สามารถไปติดตามดูแล้วได้บ่อยครั้งนัก

"เลือกคนรับงานดูจากเย็บเรียบร้อยไหม ให้เขาลองเย็บดู ถ้าดีก็จะให้ ดูว่าเย็บ
ดีไหม ทำงานเรียบร้อยไหม ไว้ใจได้ไหม" (คนส่งผ้า)

"เลือกคนเย็บ ส่วนมากจะให้ทดลองเย็บก่อน 10 ตัว บางทีถ้าเขามาที่บ้าน จะ
ให้เขาแกะแบบให้ดูเลย" (คนส่งผ้า)

3. สถานที่ทำงาน คนส่งผ้าจะมีชาจักรประจำของตนอยู่แล้วเป็นเขต ๆ
เช่น บ้านผมมีชาจักรอยู่ที่กิ่งอำเภอตาเมะขามเตี้ย จันทน์มีชาจักรอยู่ที่ตำบลหนองแสง นิคมมีชาจักร
อยู่ที่ทุ่งทอง ชุกกะมี เขาหิน สมชัยมีชาจักรอยู่ที่ตลาดและถ้ำเพชร เป็นต้น ถ้าผู้ที่ต้องการรับงานมา
หาอยู่บริเวณที่คนส่งผ้ามีชาจักรประจำอยู่แล้วก็ไม่ค่อยมีปัญหา คนส่งผ้ามักจะไม่นัดชั่งที่จะรับเป็น

ชาจักรในสังกัด แต่ถ้าอยู่ห่างไกลจากเขตของตนและรับงานไม่มาก คนส่งผ้าจะไม่รับเพราะไม่คุ้มกับค่าใช้จ่ายในการติดต่อด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าอยู่ในเขตส่งผ้าของคนอื่นก็ต้องระมัดระวังเป็นพิเศษว่าให้ติดใจกับคนส่งผ้าด้วยกัน หากเป็นเขตส่งผ้าของคนที่ได้รับเหมาช่วงจากตนไปอีกทอดหนึ่ง ก็จะไม่รับชาจักรในเขตนั้นอย่างเด็ดขาด เช่น เขตหนองแสงจะไปขอรับงานจากบ้านเจ็ทองเอง เจ็ทองจะไม่ส่งให้ เพราะจินดาเป็นผู้รับเหมาช่วงจากเจ็ทองมาส่งให้ชาจักรบริเวณนี้อยู่แล้ว

"ถ้าเขาติดต่อมาก็ไม่ใช่จะรับทุกคน บางครั้งก็เกียจส่งก็บอกว่างานไม่มี ถ้าขยัน

ส่งก็บอกว่ามี ต้องดู ไกลเกินไม่อยากส่ง" (คนส่งผ้า)

"อยากได้ชาจักรเต็ม แต่ต้องได้ชาใกล้ ๆ ที่ทุ่งสมอ หัวกะล่อมันไกลเกิน คนละ

ทิศเลย ที่สารองก็ไกล แต่เห็นว่ามีสองเจ้า ก็เลยส่ง" (คนส่งผ้า)

"ตอนหลังเขาไม่เอามาส่ง มันไม่คุ้มทางเขามาส่งเจ้าเดียว" (ชาจักร)

3. สถานภาพทางสังคม ในระเบียบชาจักรไม่จำเป็นต้องเป็นญาติพี่น้อง เพื่อนหรือคนรู้จักกับคนส่งผ้าก็ได้แต่ต้องอ้างถึงความเกี่ยวพันทางใดทางหนึ่งกับผู้ที่อยู่ในเครือข่ายของ คนส่งผ้า เช่นเพื่อน หรือญาติพี่น้องของชาจักรเก่า หรือเป็นสมาชิกในชุมชนหรือถิ่นที่คนส่งผ้าคุ้นเคย คนส่งผ้ามักถามผู้ที่ขอรับงานว่า "บ้านช่องอยู่ที่ไหน" ในลักษณะที่สนใจในด้านสถานภาพทางสังคมว่าเป็นสมาชิกของชุมชนใด เป็นลูกเต้าเหล่าใคร รู้จักใครที่คนส่งผ้ารู้จักในถิ่นนั้น ๆ หรือไม่ มีถิ่นฐาน ที่อยู่แน่นอนหรือไม่ เพื่อสร้างความมั่นใจว่างานที่ส่งให้มันไม่สูญหาย ถ้าถิ่นที่อยู่อยู่ใกล้กับบ้านของ คนรู้จัก ญาติหรือเพื่อนของคนส่งผ้า คนส่งผ้าก็จะถามว่ารู้จักคนนั้นไหม หากรู้จักก็ถือได้ว่าเป็นพวกกัน ได้ทางหนึ่ง เมื่อมีการอ้างถึงความเกี่ยวพัน คนส่งผ้าอาจมีการตรวจสอบข้อมูลโดยสอบถามกับบุคคล ที่ถูกอ้าง ถ้าข้อมูลเป็นจริงตรงกัน การติดต่อเรื่องงานก็ดำเนินต่อไปได้ ถ้าข้อมูลไม่เป็นจริง คนส่งผ้าก็จะหาหลักประกันอย่างอื่นต่อไปหรืออาจจะระมัดระวังมากขึ้นในการส่งงานให้

"เขาถามฉันว่ารู้จักเจียไหม ก็บอกว่า รู้จักสนิทกัน วันหลังเขาก็ไปถามเจียว่า

รู้จักฉันไหม เจียก็ว่ารู้ สนิทกัน เขาก็เลยส่งงานมาให้ใหญ่เลย" (ชาจักร)

"ถ้าไม่รู้จักเขา ผมจะไปที่บ้านเขาเลย ไม่ทันเวลาเขาออกงานไปแล้วหาขไป
เลย ผมก็ต้องรับใช้" (คนส่งผ้า)

2. ลักษณะการจ้างงาน ถึงแม้จะเป็นการจ้างเหมาช่วงที่ไม่มีสัญญาว่าจ้างและ
ไม่มีหลักประกันว่าจะได้รับการจ้างต่อหรือไม่ แต่ก็มีกฎเกณฑ์ที่เข้าใจร่วมกันระหว่างผู้ว่าจ้างและผู้
รับจ้าง ทั้ง 2 ระดับ คือระดับผู้ว่าจ้างกับผู้รับเหมาช่วงและระดับคนส่งผ้ากับชาจักร กำหนดไว้ดังนี้

1. การจ่ายเงินค่าจ้าง ผู้ว่าจ้างจะกำหนดราคาค่าจ้างแรงงานแตกต่างกันไป
กันไปตามแบบและขนาดของเสื้อผ้าที่ผู้ว่าจ้าง ผู้รับเหมาช่วงหรือคนส่งผ้าส่งต่อให้ชาจักรโดยหักค่าจ้าง
ไว้โดยทั่วไปตัวละ 1 บาท ถ้าเป็นแบบยากอาจหักไว้เพียง 50 สตางค์ ถ้าให้ลูกน้องในบ้านหา ก็จะให้
เพียงครึ่งหนึ่งของค่าจ้างที่ส่งชาจักร การจ่ายเงินค่าจ้างโดยทั่วไปไม่จ่ายเป็นรายงวดของงานแต่จะ
รวบรวมบัญชีจ่ายกันตอนสิ้นเดือน ว่าส่งงานไปถึงงวดกี่ตัว เป็นเงินเท่าไร หักค่าด้วยและหนี้สินอื่น(ถ้า
มี) ที่เหลือเป็นค่าจ้างแรงงานสุทธิที่ได้ แล้วจ่ายให้ภายในวันที่ 10 ของทุกเดือน ถ้าผู้ว่าจ้างไม่มี
ปัญหาด้านการเงิน คนส่งผ้าก็สามารถจ่ายเงินค่าจ้างได้ตรงเวลา แต่ถ้าผู้ว่าจ้างมีปัญหาและคนส่งผ้า
ไม่ต้องการเสียความน่าเชื่อถือในสายตาของชาจักรและลูกน้องอาจต้องต่อรองจ่ายเงินส่วนตัวไปก่อน
ในกรณีที่งานที่ส่งไปมีปัญหาและถูกหักค่าแรง ถ้าคนส่งผ้าหักชาจักรที่เข้บงานนั้นต่อก็สามารถทำได้
หากความผิดนั้นเกิดจากการทำงานของชาจักร แต่ถ้าความผิดนั้นเกิดจากคนส่งผ้าส่งงานผิดเอง
คนส่งผ้าไม่สามารถหักเงินค่าจ้างชาจักรได้ เพราะไม่ถือเป็นความบกพร่องของชาจักร ชาจักรไม่
ได้ทำงานผิดข้อตกลง ถ้าคนส่งผ้าไม่รับผิดขอมาหักเงินชาจักร ชาจักรอาจไม่รับงานต่อไปอีก และ
ในกรณีที่ชาจักรคนหนึ่งทำผิดข้อตกลง คนส่งผ้าจะหักค่าจ้างคนอื่นด้วยไม่ได้ เพราะชาจักรแต่ละคน
ไม่เกี่ยวข้องกันในการทำงาน กฎเกณฑ์การจ่ายค่าจ้างจึงเป็นเรื่องละเอียดอ่อน คนส่งผ้าต้อง
ระมัดระวังและรอบคอบ เพราะชาจักรได้รับค่าจ้างเข้บต่อตัวน้อยอยู่แล้ว หากการจ่ายเงินไม่ตรง
เวลา และหักค่าจ้างอย่างไม่เป็นธรรม ชาจักรอาจเลิกรับงานซึ่งส่งผลเสียหายแก่เครือข่ายของ
คนส่งผ้าเอง

"เขา(ผู้ว่าจ้าง)ไม่จ่ายเรา เราต้องจ่ายลูกน้อง(ชาจกร) ไม่เงินงานเราก็ชัก
อีกหน่อยไม่มีใครเชื่อถือ ก็ทำงานอีกไม่ได้ เราก็คะเป็นลูกน้องเขาก็เลยเห็น
ใจ ที่เขาทำงานเขาต้องขาดได้เงิน ชำบ้านกว่าจะเข้ามาได้ตัวหนึ่ง 3 บาท 5
บาทก็ไปโกงเขา" (คนส่งผ้า)

"นี่สาวของชาจกรของหนู เขารับจากฝั่งท่าทอง ทางนี้ก็เล่าให้ฟังว่าออกไปตั้ง
นานแล้วเงินเดือน แต่ทางโน้นยังไม่ได้ หนูว่าลูกน้องไม่มีใช้ นี่แดง(ผู้ว่าจ้าง)
เขายังไม่ให้ เขาก็ยังไม่ให้จริง ๆ แหละ แต่หนูออกไปก่อน" (คนส่งผ้า)

"เขา(คนส่งผ้า)มาบอกแบบผิเอง พอเขาไปกรุงเทพฯ ทางนั้นบอกผิ จะมา
ให้เรานะ ก็เราก็ดูยอม เขาไปให้คนอื่นแก่ ตอนนั้นคนแก่เขาเข้าไปไม่ดี เขาก็
กลับมาใหม่ อันนี้เขามาให้ ตอนจ่ายเงินเขาจ่ายครึ่งเดียว ไข่ที่เขาจ้างคนอื่นละ
เขาก็กินเงินไป ก็เลยโลเลกัน เลิกกันใจ ความจริงความผิของเขานะ" (ชาจกร)

2. ความต่อเนื่องของการว่าจ้าง การรับเหมาช่างทั้ง 2 ระดับมีลักษณะ

เหมือนกันในเรื่องความต่อเนื่องของการว่าจ้าง กล่าวคือ ถ้าผลการทดลองงานเป็นที่พอใจของฝ่าย
ผู้ว่าจ้างก็จะมีการว่าจ้างกันตลอดไป ผู้ว่าจ้างจะหางานมาป้อนให้ผู้รับจ้างทำอย่างต่อเนื่องอาจมาก
หรือน้อยในบางช่วง แต่จะไม่ให้ขาดการติดต่อกันซึ่งเรียกว่าการ"เลี้ยงขา" เว้นแต่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง
สูญเสียความน่าเชื่อถือ อีกฝ่ายก็จะเลิกติดต่อ ความน่าเชื่อถือของฝ่ายผู้ว่าจ้างได้แก่ ความตรงต่อ
เวลาในการจ่ายเงิน ความเป็นธรรมในการพิจารณาความผิของผู้รับจ้าง ความสามารถในการ
เลี้ยงขา ส่วนความน่าเชื่อถือของฝ่ายผู้รับจ้างได้แก่ ความตรงต่อเวลาในการส่งมอบงาน ความ
เอาใจใส่ในการทำงาน ฝีมือในการทำงาน และความภักดีต่อผู้ว่าจ้างซึ่งหมายถึงการไม่รับงานจาก
ผู้ว่าจ้างคนอื่นในขณะที่ติดต่อยังรับงานจากผู้ว่าจ้างคนหนึ่งอยู่ แต่ในกรณีที่ผู้รับจ้างเป็นผู้รับเหมาช่าง
หรือคนส่งผ้าไม่ใช่ชาจกร ความภักดีอาจไม่จำเป็น คนส่งผ้าสามารถรับงานจากผู้ว่าจ้างได้หลายคน
แต่ต้องรับผิดชอบงานของผู้ว่าจ้างทุกคนได้ สำหรับชาจกรแล้วความภักดีต่อคนส่งผ้าเป็นเรื่องจำเป็น
หากรับงานจากคนนั้นอย่างคนนี้มีบ้าง หรือจ้างงานราคาแพงก็รับ งานราคาถูกก็ไม่รับ ไม่รับงานคนอื่นที่
ราคาแพงกว่า ก็จะสูญเสียความน่าเชื่อถือ คนส่งผ้าเดิมจะไม่ส่งงานมาให้อีก ในขณะที่คนส่งผ้าใหม่

อาจตั้งข้อรังเกียจ การควบคุมให้เป็นไปตามบรรทัดฐานนี้ทำให้ชาวจักรบางคนถูกกีดกันออกไป การกีดกันชาวจักรอาจเพิ่มแรงจูงใจให้มีการร่วมกับทำแบบผิดบรรทัดฐาน ระหว่างคนส่งพัสดุกับชาวจักรที่ถูกรังเกียจ เพราะคนส่งพัสดุได้ประโยชน์จากการมีชาวจักรเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ชาวจักรคนนั้นจะกักตุนต่อตน เพราะไม่มีทางไปอีกแล้ว งานราคาถูกก็สามารถส่งให้ทำได้

"คนทำตลาด ๆ จะไม่เปลี่ยน(คนส่งพัสดุ) จะขึ้น แล้วงานจะเสมอ เวลาช่วงงานไม่ทัน เขา(คนส่งพัสดุคนอื่น)จะมาตี (เสนอราคาสูงกว่า) แล้วพองงานน้อยก็หายไป พอเรามีงานก็ไม่อยากส่งพวกที่เปลี่ยนอีกแล้ว ผมชอบขึ้น ทำแล้วสบายใจ"

(คนส่งพัสดุ)

"บางทีหนูก็เสียขาย แต่เราทำไปหนีบเงินก็ไม่ได้ หรือทำหนีบหนีบก็ไม่ได้ มันยังโง่งนะ ถ้าเอาที่หนีบข้างที่หนีบ ก็ขาดความเลื่อมใสจากคนที่เราเคยทำอยู่ ขาดความเชื่อถือ..ทำตลาดไปตลาดมาไม่ดี เดี่ยวเขาไม่เอาเราทั้งสองทางก็แย่"

(ชาวจักร)

การหยุดรับงานเป็นบางช่วง ชาวจักรสามารถทำได้ เนื่องจากชาวจักรบางส่วนจะเข้ามารับงานเฉพาะช่วงที่ว่างจากงานในไร่นา ดังนั้นในช่วงฤดูการผลิตหรือเก็บเกี่ยว ชาวจักรจะรับงานในกรณีที่คนส่งพัสดุจะทราบอยู่แล้วถึงความจำเป็นดังกล่าว เมื่อหมดงานในไร่นาก็จะมาส่งพัสดุให้อีก หรือถ้าชาวจักรมีความจำเป็นอย่างอื่น เช่น ไม่สบาย มีกิจธุระส่วนตัวที่ต้องไปทำสักระยะหนึ่ง หรือจะไปทำงานอื่นชั่วคราว ก็สามารถหยุดรับงานชั่วคราวได้ แต่ต้องบอกให้คนส่งพัสดุทราบล่วงหน้า เพื่อคนส่งพัสดุจะได้รับงานมาน้อยลงหรือเพิ่มงานให้กับชาวจักรคนอื่นได้ กิจการของคนส่งพัสดุก็ไม่เสียหาย ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างชาวจักรกับคนส่งพัสดุดำเนินต่อไปได้เมื่อชาวจักรพร้อมจะรับงานต่อ ในทางอ้อมเดียวกัน ถ้าคนส่งพัสดุไม่สามารถป้อนงานให้ชาวจักรได้เป็นบางช่วงก็ต้องบอกให้ชาวจักรทราบเพื่อให้ชาวจักรหางานอย่างอื่นทำไปพลางก่อนในระหว่างนั้น ถ้าขาดการติดต่อไปเฉย ๆ ชาวจักรสามารถเปลี่ยนไปรับงานของคนอื่นได้ เพราะถือว่าคนส่งพัสดุไม่ประสงค์จะส่งงานให้อีกแล้ว บางคนก็จะทิ้งงานไว้ที่บ้านชาวจักรในระหว่างที่ยังหางานใหม่มาส่งไม่ได้ เพื่อให้ชาวจักรและคนส่งพัสดุคนอื่นเห็นว่า

ตนยังไม่ตัดความสัมพันธ์กับชาจักร

"เขาไม่ว่าหรอกที่เราไม่รับงานเขาสม่ำเสมอ ก็เล่าให้ฟังว่าเราไม่ได้รับคนอื่น บอกเขาว่างานมันถูกหนูทำไม่ไหว จะนั่งทำอยู่ไม่ได้ เพราะในครัวหนูไม่มีอะไรเลย..(จึงหยุดชั่วคราวไปทำงานอย่างอื่น)" (ชาจักร)

"ถ้าไม่รับเราก็ต้องบอกเขา เขาจะได้เอาผ้ามาน้อย ไม่บอกไม่ได้ เดี่ยวเขาเอาผ้ามาเพื่อ จะเลิกจะหยุดก็ต้องบอกกัน ไม่งั้นเขาจะไปส่งที่ไหน" (ชาจักร)

"ช่วงนี้งานผมก็ขาด ผมก็จะคุยก่อนว่า ช่วงนี้งานขาดนะ มีงานอื่นก็ทำกันไปก่อน ตัดอ้อขตัดอะไรไปก่อน จะไม่หาไปเฉย ๆ " (คนส่งผ้า)

การบอกเลิกการจ้าง คนส่งผ้าจะไม่บอกชาจักรตรง ๆ ซึ่งอาจเป็นเพราะว่าชาจักรกับคนส่งผ้าได้ติดต่อกันในลักษณะส่วนตัว ความสัมพันธ์ที่มีระหว่างกันทำให้คนส่งผ้าจะบอกเลิกการจ้างชาจักรจึงมีลักษณะให้ชาจักรทราบเป็นนัย ๆ ว่าไม่ประสงค์จะจ้างต่ออีกแล้ว โดยการบอกว่า "งานหมด งานไม่มี ถ้ามีแล้วจะเอาไปให้" หรือไม่ส่งงานให้โดยไม่ได้บอกให้เจ้าตัวทราบว่าจะไม่ไปส่ง เพราะอะไร หรือส่งงานให้ไม่สม่ำเสมอจนชาจักรเลิกติดต่อไปเอง หรือไม่พูดด้วย ไม่สนใจ แม้แต่ในระดับผู้ว่าจ้างหรือได้ติดต่อกับผู้รับเหมาช่วงหรือคนส่งผ้าก็เช่นกัน ถ้าเอางานไปส่งแล้วผู้ว่าจ้างไม่ทำงานกลับมาด้วยก็แสดงว่าผู้ว่าจ้างจะเลิกจ้างต่อ ต้องรับทางถามหนี้สินที่ค้างอยู่ มิฉะนั้นค่าแรงที่ผู้ว่าจ้างยังไม่ได้จ่ายให้อาจถูกยึดเวลาชำระออกไป

"เขามาส่งบ้างไม่ส่งบ้าง บางทีเดือนนึงเขามาส่งผ้า 2 คน ก็เลขไม่เอา" (ชาจักร)

"ถ้าทำไม่ดีก็เลิกกันไป ไม่เอางานไปส่ง บอกเขาว่างานหมด" (คนส่งผ้า)

"ไม่เคยตัดเงินชาจักร ลดงานก็ไม่เคย บอกเลิกก็คือ ไม่ไปส่งเขาเฉย ๆ" (ชาจักร)

การทำงาน

การทำงานลักษณะงานเหมาะสมข้างให้อิสระแก่ผู้ทำงานในการกำหนดเวลาและวิธีการทำงานของตนเอง แต่ในบรรดาผู้เกี่ยวข้องกับรับเหมาช่วงเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป ก็ได้มีกฎเกณฑ์บางประการเป็นแนวทางปฏิบัติที่ยึดถือร่วมกัน ดังนี้

1. เวลาทำงาน ขาจักรสามารถเลือกเวลาทำงานที่เหมาะสมสำหรับตนเองได้ ขาจักรเห็นว่าในช่วงเวลากลางคืนจะทำงานได้มากกว่าช่วงกลางวัน เพราะคนอื่นพักผ่อนไปแล้วไม่มีใครมาชวนคุยหรือขัดจังหวะการทำงาน ขาจักรส่วนใหญ่จึงมักจะทำงานดึกและตื่นสาย เวลาทำงานอยู่ในช่วง 8.00-12.00 น. หยุดพักผ่อนในช่วง 12.00-14.00 และหลังจากนั้นจะทำงานต่อไปจนถึงเที่ยงคืน ถ้าเป็นช่วงงานเร่งอาจทำงานจนถึงสว่าง เพื่อให้งานเสร็จทันกำหนดส่ง หากเป็นลูกน้องในบ้าน แม้ว่าจะไม่มีกำหนดเวลาทำงานตายตัว แต่เจ้าของบ้านมักจะกระตุ้นให้ลูกน้องตื่นเช้าและนอนดึก อย่างไรก็ตามเวลาทำงานอาจยืดหยุ่นได้ บางวันขาจักรหรือลูกน้องอาจนอนกันทั้งวัน ถ้าวันก่อนหน้านั้นต้องทำงานกันถึงสว่าง การมีชั่วโมงการทำงานต่อวันยาวนานก็เพราะมีกำหนดส่งงานจำกัดไว้ กำหนดส่งงานบางครั้งคนส่งผ้าหรือเจ้าของบ้านเสียใจหลีกกำหนดขึ้นให้เร็วกว่ากำหนดที่ตกลงกับผู้ว่าจ้าง เพราะถ้างานส่งได้เร็วก็สามารถรับงานมาได้บ่อยครั้งขึ้นเท่ากับมีรายได้มากขึ้น และคนเย็บเองก็มีรายได้มากขึ้นด้วยเช่นกัน ทว่ากฎเกณฑ์เกี่ยวกับชั่วโมงการทำงานได้รับการยอมรับจากคนเย็บด้วย ไม่ค่อยจะมีใครต้องการหลีกเลี่ยงนัก เพราะการทำงานวันละหลายชั่วโมงทำให้ตนเองได้รับผลประโยชน์ตอบแทนมากขึ้น วันหยุดสำหรับขาจักรและลูกน้องในบ้านคือวันที่ไม่มีงานทำงานยังไม่มา หรือทำงานเก่าเสร็จแล้วแต่ผู้ว่าจ้างยังไม่มารับงานและเอางานใหม่มาส่ง สิ่งที่ขาจักรและลูกน้องในบ้านเสียใจหากในวันหยุด คือการพักผ่อนอย่างแท้จริงโดยการนอนหลับกันทั้งวันทดแทนที่อดหลับอดนอนกันหลายคืนในช่วงมีงาน สำหรับในวันที่มีงานทำช่วงใดที่ขาจักรและลูกน้องในบ้านเสียใจหยุดพัก เช่นตอนเที่ยงหลังจากรับประทานอาหารกลางวันแล้วเป็นต้น ขาจักรและลูกน้องในบ้านเสียใจจะใช้ช่วงเวลานั้นนอนให้หลับทันที เพราะหลังจากตื่นขึ้นมาในตอนบ่ายจะต้องทำงานต่อเนื่องไปจนถึงเที่ยงคืนหรืออาจถึงเช้าวันรุ่งขึ้น

"เช้า 6 โมงเช้าเราก็รีบกาให้ตื่น บางทีก็เปิดเพลงดัง ๆ ให้เขาส่ง ถ้างานเร่ง ๆ ก็นอนดิ๊ก หรือไม่ก็เข้านอนสว่าง วันรุ่งขึ้นก็นอน เข้านอนสว่างหน่อยที่นี้ งานเร่งงานมาก" (เจ้าของบ้านเสื้อโหล)

"มีงานทำทุกวัน นาน ๆ จะขาดช่วงสักที ถ้าขาดหลายวันจะกลับบ้าน ถ้าขาดวันสองวันก็ไม่กลับ นึกพอ เพราะช่วงมีงานเข้าน เรานอนดิ๊ก พอว่างงานก็จะนอน" (ลูกน้องในบ้านเสื้อโหล)

"บางทีนอนดิ๊ก ตี 1-2 ตี 4 ก็ลุกขึ้นมาทำอีกแล้ว มันมีกำหนดก็ต้องรีบทำให้เขา" (ชาจักร)

"นี่นอนบางทีก็ร่วมเตียงคืน ตื่น 6 โมงแต่ก่อนไม่มีอะไร 2 ทุ่มก็นอนแล้ว มาเข้านานี้แหละนอนดิ๊ก ถ้าเรานอนจนแจ้งก็จะไม่ได้งาน" (ชาจักร)

2. คุณภาพของงาน เมื่อผู้รับเหมาช่วงได้รับการว่าจ้างก็จะได้รับแบบของเสื้อผ้า มาด้วยพร้อมวัตถุับ ผู้รับเหมาช่วงอาจเขียนแบบขึ้นมาใหม่เพื่อให้ลูกน้องในบ้านและส่งให้ชาจักรดูเป็นตัวอย่าง หรือไม่ก็อธิบายให้คนเข้านเข้าใจว่า จะต้องทำอย่างไร คนเข้านจะต้องเข้านตามแบบให้ถูกต้อง และต้องระวังเรื่องสีฟ้าในการประกอบตัวเสื้อผ้าไม่ให้เพี้ยนสี เพราะผ้าแต่ละชิ้น(ซึ่งค้นไว้ด้วยกระดาษหนังสือพิมพ์)จะมีสีแตกต่างกันอยู่เล็กน้อย เนื่องจากเป็นผ้าคนละม้วน นอกจากนั้นคนเข้านจะต้องเข้านให้เรียบร้อย ฝีเข็มสม่ำเสมอ คนส่งผ้าบางรายเน้นให้เข้านฝีเข็มถี่ด้วย ถ้าเข้านผิดแบบเพี้ยนสี ไม่ได้เรียบร้อย คนส่งผ้าหรือเจ้าของบ้านบอกให้เลาะ ต้องเลาะ ต้องแก้ไข ถ้าไม่เลาะ ไม่แก้ไข คนส่งผ้าหรือเจ้าของบ้านต้องเอาไปให้คนอื่นแก้ไขให้ คนเข้านจะถูกหักค่าแรงเท่ากับจำนวนที่ต้องจ่ายให้คนที่แก้ไข บางครั้งคุณภาพของงานเป็นที่พอใจของคนส่งผ้าแล้ว แต่ไม่ถูกใจผู้ว่าจ้าง ผู้ว่าจ้างอาจส่งกลับมาแก้ คนเข้านต้องแก้ไขโดยไม่ถูกหักค่าแรง ถ้าผู้ว่าจ้างไม่ส่งกลับมาแก้ไขแต่ให้คนอื่นแก้ไขแทน ก็จะหักค่าแรงหรือไม่จ่ายค่าแรง คนส่งผ้าก็จะมาหักค่าแรงหรือไม่จ่ายค่าแรงคนเข้านเช่นกัน แต่หากว่าความผิดนั้นเป็นเพราะคนส่งผ้าออกแบบเอง คนส่งผ้าจะหักค่าแรงคนเข้านไม่ได้

"คนรับงานไปต้องรับผิดชอบ ถ้าไม่แก้เราต้องไปจ้างคนอื่นแก้ เราก็หักเงิน และ
ทำผิดแบบ ไม่ตรงแบบ หรือหาของเสีย ก็ต้องถูกหักเงิน" (คนส่งผ้า)
"จ๋อมเคยทำเพี้ยนสี โดนหักไป 100 บาท ประมาณ 80 ตัว ทางโรงงานเขา
แก้ ป้าลั่นเขาไม่เอามาแก้ เขาว่าเขาไม่ให้ลูกน้องเลาะหรือก ถ้าทำอะไร
ผิดก็ให้ทางโรงงานแก้แล้วหักเงินไป" (ชาจักร)

3. กำหนดส่งงาน ผู้รับเหมาช่วงจะต้องส่งงานให้ทันกำหนดที่ตกลงกับผู้ว่าจ้างไว้
ถ้าส่งงานไม่ทัน ผู้ว่าจ้างบางคนจะไม่รับงานเลย ผู้รับเหมาช่วงต้องซื้อไปเลยในราคาต้นทุนของ
วัตถุดิบที่รับไป แต่ส่วนใหญ่แล้วมักมีการอะลุ่มอล่วย เพราะผู้ว่าจ้างจะต้องมีงานที่ต้องส่งมอบไปซัก
พอกสักพัก ถ้างานเข้บส่งมาช้าก็จะไปเร่งเวลาในขั้นตอนอื่นแทน การทำงานในบ้านเสื้อโหล
เจ้าของบ้านก็จะบอกให้ลูกน้องทราบดีว่าจะต้องส่งงานเมื่อไร ลูกน้องต้องเข้บให้ทันส่ง โดยที่เจ้าของ
บ้านจะจ่ายงานให้ลูกน้องแต่ละคนอาจไม่เท่ากัน คนใดเข้บเก่ง ทำงานไวก็จะได้รับงานมากขึ้น
คนใดเข้บไม่เก่ง ทำงานไม่ไวก็จะได้รับงานน้อยหน่อย เพื่อให้เสร็จภายในกำหนดเวลาพร้อม ๆ กัน

สำหรับชาจักร คนส่งผ้ามักจะให้เวลาทำงานน้อยกว่ากำหนดส่งงานจริง
ประมาณ 1-2 วัน ดังนั้นถ้าชาจักรทำไม่ทันก็ยึดเหนี่ยวให้อีก 1-2 วัน ถ้าชาจักรคนใดทำไม่ทันต้อง
บอกให้คนส่งผ้าทราบเพื่อคนส่งผ้าจะได้สามารถเอางานไปให้คนอื่นช่วยทำต่อเพื่อให้ทันกำหนดส่งงาน
และชาจักรก็จะถูกหักค่าแรงไปตามส่วนที่ยังไม่เสร็จนั้นไปให้ผู้ว่าจ้างหาคนอื่นเข้บต่อในส่วนที่ยังไม่
เสร็จแล้วหักค่าแรงไป ซึ่งคนส่งผ้าก็จะหักชาจักรอีกต่อหนึ่ง แต่การหักค่าแรงในการนี้ทำไม่ทันกำหนด
มักได้รับการอะลุ่มอล่วย ถ้างานที่เหลือไม่มากนัก คนส่งผ้าอาจช่วยเข้บต่อโดยไม่หักค่าแรงก็ได้

"บางคนส่งไม่ทันเขาก็หัก แต่ผมไม่เคย เพราะผมกับทางโรงงานผูกพันได้"
(คนส่งผ้า)

"บางทีงานเราเข้บไม่ทัน เราก็หอบเข้าไปให้เขาช่วยทักหักเงินกันไป ถ้าเราทำ
ไปได้ครึ่ง ๆ เขาก็ตีราคาให้ครึ่งหนึ่ง เขาตีให้เอง แล้วแต่เล็กน้อย" (คนส่งผ้า)

"กฎเขาว่า ถ้าถึงเวลาที่เขาเร่ง เราก็ต้องเร่งให้เขา เขาพูดไว้ก่อนเลย แต่
ถ้าไม่ไหวจริง ๆ เขาก็ late ให้ แต่ก็แค่วันสองวันเท่านั้นแหละ ต้องบอกเขา
ด้วย เพราะถ้าไม่ทันจริง ๆ เขาจะได้ให้คนอื่นช่วย" (ชาจักร)

4. สถานที่ทำงาน การทำงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป ถ้าจะยึดเป็นอาชีพ
แล้วต้องทำงานด้วยชั่วโมงทำงานยาวนานดังกล่าวมาแล้ว ดังนั้นคนที่จะทำอาชีพนี้ควรมีสถานที่ทำงาน
กับที่พักอาศัยที่อยู่ติดกันหรือทำงานในที่ที่อาศัย เพื่อความสะดวกและความปลอดภัยในการทำงาน
เวลากลางคืน ด้วยเหตุนี้ ถ้าจะทำงานในฐานะลูกน้องคนอื่น ก็ควรจะพักค้างอยู่กับเจ้าของบ้าน
ถ้าไม่สามารถพักค้างได้ก็ควรจะจัดหาเครื่องมือการผลิตไปทำงานที่บ้านของตน การทำงานในบ้าน
ของคนอื่นแล้วกลับไปพักอาศัยที่บ้านตนเอง ทำงานเข้าไป-เย็นกลับเป็นการไม่สะดวกและทำงานได้
น้อย เมื่อไม่สามารถไปพักค้างที่บ้านคนอื่นอาจเป็นเพราะมีสามีและลูกที่ต้องดูแลหรือผู้ปกครองไม่
อนุญาต ก็ควรซื้อหรือจัดหาจักรเย็บจักรไฟฟ้าและอุปกรณ์อื่น ทำงานที่บ้านตนเองในฐานะชาจักร

"ถ้าเย็บที่นี่ก็ควรจะค้างเลขดีกว่าไป-กลับ ได้งานน้อย พวกไป-กลับ" (เจ้า
ของบ้านเสือโหล)

"ตอนไม่มีจักรไฟฟ้า ต้องไปเย็บที่โน่น(บ้านเสือโหล) ต้องซื้อรถไปวันละ 3-4 ครั้ง
กลับบ้านลำบาก ผ่านวัดตอน 3-4 ทุ่ม กลัว ไม่เคยไปค้างที่บ้านเขา เลยทำ
งานได้น้อย" (ชาจักร)

โครงสร้างตำแหน่ง

โครงสร้างตำแหน่งเป็นการจัดระเบียบความแตกต่างที่จัดแยกบุคคลที่มีความสัมพันธ์กันออกเป็นกลุ่มเป็นพวก โดยแต่ละบุคคลหรือแต่ละกลุ่มเหล่านี้จะมีลักษณะและแบบแผนความสัมพันธ์ต่างกันไป แนวความคิดที่ใช้ศึกษาความแตกต่างทางสังคมของงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปได้แก่ สถานภาพและบทบาท และการจัดช่วงชั้นทางสังคม

ตำแหน่งของผู้เกี่ยวข้องในงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปมีหลายตำแหน่ง คือ ผู้ว่าจ้าง ผู้รับเหมาช่วง เจ้าของบ้านเสื้อโหล คนส่งผ้า ลูกน้องในบ้าน และชาจักร บางคนอาจมีตำแหน่งหลายตำแหน่งอยู่ในตัวคนเดียว เช่น ผู้รับเหมาช่วงอาจดำรงตำแหน่งทั้งเจ้าของบ้านเสื้อโหลและคนส่งผ้าด้วย ไม่เพียงแต่ตำแหน่ง ๆ ต่าง ๆ จะมีความสูงต่ำของตำแหน่งเท่านั้น ภายในตำแหน่งเดียวกันก็ยังมีระดับความสูงต่ำของคนในตำแหน่งนั้นแตกต่างกันไปตามสถานภาพที่มีอยู่ ซึ่งเป็นช่วงชั้นทางสังคมภายในตำแหน่งอีกด้วย การที่จะสามารถจัดระดับช่วงชั้นทางสังคมของผู้เกี่ยวข้องในงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปได้ เราจะต้องทราบถึงสถานภาพและบทบาทของแต่ละตำแหน่งเสียก่อน

สถานภาพและบทบาท

ในงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป จะมีบุคคลที่มีตำแหน่งและสถานภาพแตกต่างกัน แต่ละสถานภาพมีบทบาทกำกับไว้ เพื่อประโยชน์ในการกระทำระหว่างกันทางสังคมและการติดต่อเกี่ยวพันระหว่างบุคคล ประกอบด้วย

1. ผู้ว่าจ้าง เป็นผู้จัดสรรหรือกระจายงานให้ผู้อื่นกระทำแทนตน ในการว่าจ้างเหมาช่วงที่อาศัยความสัมพันธ์ส่วนตัวเป็นหลัก การติดต่อสัมพันธ์กับผู้รับเหมาช่วง ผู้ว่าจ้างมีสถานภาพย่อย ๆ ข้อนี้นับว่านอกเหนือจากการเป็นเจ้าของงาน คือ มีสถานภาพเป็นญาติ เป็นพี่น้อง เป็นคนบ้านเดียวกัน เป็นเพื่อน หรืออื่น ๆ แล้วแต่ผู้ที่ตนติดต่อว่าจ้างมีความสัมพันธ์แบบใดกับตน ดังนั้น

บทบาทของผู้ว่าจ้างจึงไม่มีเพียงบทบาทของบุคคลที่ต้องการว่าจ้างผู้รับเหมาช่วงทำงานเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปให้ตนเท่านั้น แต่ยังมีบทบาทของผู้ประกอบการที่ต้องการรักษาสภาพประโยชน์ของตนให้มากที่สุด และบทบาทที่ต้องให้ความช่วยเหลือญาติพี่น้อง คนบ้านเดียวกันหรือเพื่อนฝูงในฐานะที่ตนเป็นผู้มีโอกาสดำเนินธุรกิจดีกว่าผู้อื่น ผู้ว่าจ้างอาจพบว่าบทบาทที่ถูกคาดหวังไว้ให้แสดงมีความขัดแย้งกัน ผู้ว่าจ้างต้องเลือกแสดงบทบาทใดบทบาทหนึ่งขึ้นอยู่กับสถานการณ์และระดับความผูกพันที่มีต่อผู้เกี่ยวข้อง

ผู้ว่าจ้างมีสถานภาพสูงในสังคมของงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปเนื่องจากการได้รับเอกสิทธิ์เหนือผู้อื่นในงานดังกล่าว เอกสิทธิ์นั้นได้แก่ ความสามารถเข้าถึงลูกค้าต่างประเทศ ความสามารถลงทุนในกิจการตัดเย็บเสื้อผ้าเพื่อการส่งออก ทั้งนี้อาจได้มาจากการศึกษาความสามารถหรือฐานะทางเศรษฐกิจที่มีอยู่เดิมของบุคคลนั่นเอง ซึ่งในการศึกษาคั้งนี้พบว่าผู้ว่าจ้างส่วนใหญ่เป็นผู้มีความรู้ในเรื่องการตัดเย็บเสื้อผ้าที่ได้จากการศึกษาวิชาชีพ เคยมีอาชีพรับจ้างตัดเย็บเสื้อผ้าหน้าร้าน และย้ายถิ่นเข้าไปอยู่ในกรุงเทพมหานคร ลงทุนทำร้านเสื้อโหล สะสมประสบการณ์จนสามารถเข้าถึงคนกลางที่ติดต่อลูกค้าต่างประเทศ และทำกิจการตัดเย็บเสื้อผ้าเพื่อการส่งออกได้ เอกสิทธิ์ที่ผู้ว่าจ้างได้รับทำให้เป็นผู้มีอำนาจตัดสินใจแจกจ่ายโอกาสทางเศรษฐกิจหรืองานให้กับผู้อื่น สามารถกำหนดให้ผู้รับงานจากตนกระทำตามที่ตนต้องการ และ ผู้ว่าจ้างได้รับการประเมินค่าในทางยกย่องจากคนอื่น ๆ ในงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปว่ามีเกียรติ มีศักดิ์ศรี โดยยกย่องให้เป็น "เถ้าแก่" หรือ "ลูกผี"

ในกลุ่มผู้ว่าจ้างด้วยกันจะมีสถานภาพสูงต่ำไม่เท่ากัน ผู้ที่สามารถเข้าถึงลูกค้าต่างประเทศได้หรือที่คนในวงการเรียกว่า ผู้ส่งออก จะเป็นผู้ที่มีสถานภาพสูงที่สุด รองลงมาได้แก่ โต๊ะตัดที่ได้รับการจ้างเหมาช่วงหรือได้รับงานจากผู้ส่งออกมาดำเนินตัด ส่งเย็บ ซักฟอกสี บรรจุหีบห่อ โดยที่โต๊ะตัดเป็นผู้ลงทุนเอง ส่วนโต๊ะตัดที่ได้รับการจ้างเหมาช่วงจากโต๊ะตัดอีกต่อหนึ่งมาดำเนินการตัด ส่งเย็บ ซักฟอกสี บรรจุหีบห่อ โดยที่โต๊ะตัดผู้ว่าจ้างเป็นผู้ลงทุนให้เป็นผู้ว่าจ้างที่มีสถานภาพต่ำที่สุด ระหว่างผู้ว่าจ้าง 3 ระดับ ผู้ส่งออกเป็นผู้ได้รับเอกสิทธิ์สูงสุดในเรื่องของรายได้ คือได้ส่วนแบ่งรายได้จากสินค้าตัวละ 1-2 บาทโดยไม่ต้องรับผิดชอบเรื่องการลงทุนและดำเนินการผลิตเลย หรือ

ถ้าลงทุนและดำเนินการผลิตเองก็จะได้รับรายได้เพิ่มราคาสินค้าที่ตั้งไว้ ในขณะที่ได้ตัดทั้ง 2 ระดับจะได้รับรายได้ลดหลั่นกันลงไป เช่น ราคาสินค้าตั้งไว้ตัวละ 50 บาท ผู้ส่งออกจะจ้างเหมาให้ตัดดำเนินการผลิตและส่งให้ต้นในราคาตัวละ 48 บาท ได้ตัดส่งให้ตัดอีกระดับหนึ่งในราคาตัวละ 46 บาทหักค่าวัตถุดิบที่ลงทุนในตัวละ 30 บาท เหลือเป็นค่าแรงและกำไรเพียง 16 บาท

"คนที่ใหญ่ที่สนิทกับเขาก็น่าจะมีสิทธิ์รับงานมาก คนที่นอก ๆ มาไม่รู้จัก จะติดต่องานก็ไม่ได้ ก็กินค่าหัวกันมาตลอด คนรับ order ได้มากที่สุด ไม่ได้ทำอะไรเลย แค่อุข ๆ ก็ได้มาแล้วรับเต็ม" (คนส่งผ้า)

"อย่างที่ได้ตัดเขาเลย ก็รับต่อจากเขายีกที ไม่ใช้รับ order เอง ไม่ได้ติดต่อกับลูกค้าเองก็จะถูกเขาเองไปแล้ว 2 บาท หรือบาทหนึ่ง แต่เขาต้องรับผิดชอบ" (ผู้ส่งออก)

2. ผู้รับเหมาช่วง ในที่นี้หมายถึงผู้รับเหมาช่วงเฉพาะงานเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปที่รับงานจากผู้ว่าจ้างทั้งที่เป็นผู้ส่งออกที่มีตัดดำเนินการผลิตเองและกิจการตัด ผู้รับเหมาช่วงอาจเป็นเจ้าของบ้านเสื้อโหลหรือคนส่งผ้าก็ได้ ผู้รับเหมาช่วงเป็นคนกลางในการติดต่อระหว่างผู้ว่าจ้างกับคนเย็บ สถานภาพของผู้รับเหมาช่วงจึงประกอบด้วยสถานภาพย่อย ๆ มากมาย เช่น ในขณะที่เป็นเจ้าของบ้านเสื้อโหล ก็ยังเป็นคนส่งผ้า เป็นว่า น้า เพื่อน นายจ้างเก่า ลูกน้องเก่า หรืออื่น ๆ กับผู้ว่าจ้าง ช่างจักร และลูกน้องในบ้าน บทบาทของผู้รับเหมาช่วงจึงมีมากมายและบ่อยครั้งที่บทบาทที่ถูกคาดหวังให้แสดงมีความขัดแย้งกัน ความขัดแย้งในบทบาทของผู้รับเหมาช่วงมีมากกว่าผู้ว่าจ้าง เพราะผู้รับเหมาช่วงต้องปฏิบัติงานนั้นรับคนสองระดับที่มีความคาดหวังให้ตนแสดงบทบาทที่ขัดแย้งกัน เช่น คนส่งผ้าที่ต้องเร่งงานให้ทันกำหนดของผู้ว่าจ้าง และต้องผ่อนผันให้ช่างจักรที่เจ็บป่วยกระทันหัน คนส่งผ้าอาจต้องเลือกว่าจะแสดงบทบาทใด

สถานภาพของผู้รับเหมาช่วงในสังคมงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปจัดได้ว่าอยู่ในระดับกลาง เนื่องจากเอกลักษณ์ที่ได้รับในเรื่องความสามารถเข้าถึงลูกค้าต่างประเทศและ

๑. การลงทุนในกิจการตัดเย็บเสื้อผ้าต่ำกว่าผู้ว่าจ้าง แต่สามารถเข้าถึงผู้ว่าจ้างได้มากกว่าชาจักรและลูกน้องในบ้าน เอกสิทธิ์ในการเข้าถึงผู้ว่าจ้างได้มาจากการมีความสัมพันธ์ส่วนบุคคลกับผู้ว่าจ้าง มีพาหนะที่สามารถเดินทางรับส่งงานได้ มีฐานะทางเศรษฐกิจที่สามารถลงทุนจัดหาเครื่องมือการผลิต มีความรู้ในวิชาชีพตัดเย็บเสื้อผ้า และมีความสามารถรวบรวมกำลังแรงงานจากชาจักรและลูกน้องได้ เอกสิทธิ์ที่ได้รับทำให้ผู้รับเหมาช่วงมีอำนาจที่จะรับงานมาแจกจ่ายให้แก่ผู้อื่นและสามารถกำหนดให้ผู้อื่นทำตามที่ต้องการภายใต้ข้อกำหนดของผู้ว่าจ้าง และผู้รับเหมาช่วงได้รับการประเมินในทางยกย่องจากชาจักรและลูกน้องว่าเป็น "เจ้าเก่า" หรือ "ลูกพี่" ของตน

ในกลุ่มผู้รับเหมาช่วงด้วยกันจะมีสถานภาพสูงต่ำไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับขนาดและความมั่นคงของกิจการของผู้รับเหมาช่วงนั้น ซึ่งเป็นผลมาจากจำนวนผู้ว่าจ้างที่สามารถเข้าถึงได้ สถานภาพของผู้ว่าจ้างที่สามารถเข้าถึงนั้น ปริมาณงานและความสม่ำเสมอของงานที่ได้รับการว่าจ้าง กำลังแรงงานที่สามารถรวบรวมได้ และความน่าเชื่อถือของตัวผู้รับเหมาช่วงนั่นเอง ผู้รับเหมาช่วงที่มีลูกน้องในบ้านและชาจักรนอกบ้านจำนวนมาก สามารถเข้าถึงผู้ว่าจ้างระดับผู้ส่งออกหรือโต๊ะตัดที่ติดต่อกับผู้ส่งออก รับงานได้มากและสม่ำเสมอ สามารถส่งงานให้ชาจักรและลูกน้องทำได้ตลอด จ่ายเงินตรงเวลา นับได้ว่าเป็นกิจการใหญ่และมีความมั่นคงสูง เป็นผู้รับเหมาช่วงที่มีสถานภาพสูง ส่วนผู้รับเหมาช่วงที่มีแต่ลูกน้องในบ้านหรือมีแต่ชาจักรจำนวนไม่มาก รับงานจากผู้รับเหมาช่วงอีกทอดหนึ่ง รับงานได้ไม่มากและไม่สม่ำเสมอ จ่ายเงินไม่ตรงเวลา นับได้ว่าเป็นกิจการขนาดเล็กและไม่มี ความมั่นคงเป็นผู้รับเหมาช่วงที่มีสถานภาพต่ำ ผู้รับเหมาช่วงประเภทหลังจะได้รับการประเมินค่าจากชาจักรและลูกน้องในบ้านว่ามีศักดิ์ศรี มีเกียรติต่อยกกว่าผู้รับเหมาช่วงประเภทแรก

3. ชาจักร เป็นผู้รับเหมาช่วงงานต่อจากผู้รับเหมาช่วงหรือคนส่งผ้ามาทำการเย็บ เป็นผู้รับจ้างเย็บที่แท้จริงขึ้นตรงต่อคนส่งผ้า สถานภาพของชาจักรในการติดต่อกับคนส่งผ้ามีสถานภาพย่อย ๆ ขึ้นอยู่เนื่องจากการเป็นผู้รับจ้างคือ สถานภาพของการเป็นญาติ เป็นเพื่อน เป็นคนบ้านเดียวกัน เป็นเพื่อนหรือญาติกับชาจักรเก่า เป็นต้น ชาจักรส่วนใหญ่มีสถานภาพทางสังคมเดิมต่ำกว่า

คนส่งผ้าอยู่แล้วทั้งในด้านอายุ ฐานะและโอกาสทางเศรษฐกิจ เมื่อมีติดต่อสัมพันธ์กับคนส่งผ้าก็ยังอยู่ในฐานะที่ด้อยกว่า เนื่องจากไม่ได้รับเอกสิทธิ์ที่จะเข้าถึงตัวผู้ว่าจ้างได้เลย บางรายยังต้องพึ่งพาคนส่งผ้าด้านการจัดหาเครื่องมือการผลิตอีกด้วย อำนาจในการตัดสินใจและต่อรองก็น้อย ทุกอย่างขึ้นอยู่กับคนส่งผ้า เกียรติและศักดิ์ศรีจึงมีน้อย จะมีก็เพียงความเป็นอิสระในการทำงาน แม้ว่าคนส่งผ้าจะอาศัยแรงงานของชาจกรในการเสริมความมั่นคงให้กับกิจการของตน แต่เมื่อแรงงานมีมาก คนส่งผ้าจึงมีโอกาสเลือกในขณะที่ชาจกรมีโอกาสเลือกที่น้อยกว่าโดยเฉพาะตลาดหนองแล้งซึ่งมีคนส่งผ้าเพียงคนเดียวและห้องที่อยู่ห่างไกลจากตัวอำเภอมาก คนหนองแล้งจึงไม่มีโอกาสเลือกเลย แม้ว่าคนส่งผ้าของตลาดหนองแล้งจะมีสถานภาพต่ำกว่าคนส่งผ้าคนอื่น ๆ แต่คนหนองแล้งก็จำเป็นต้องพึ่งพาอยู่ดี

ในกลุ่มชาจกร ความแตกต่างของสถานภาพขึ้นอยู่กับความเป็นเจ้าของเครื่องมือการผลิต ซึ่งได้แก่จักรเย็บผ้าและจักรรีด ผู้ที่มีจักรเย็บผ้าที่มีประสิทธิภาพสูง เช่นจักรอุตสาหกรรมหรือจักรที่ใช้มอเตอร์กำลังแรงสูงจะสามารถทำงานได้ไวและได้ผลงานมาก ผลงานมีคุณภาพกว่าผู้ที่ใช้จักรเย็บผ้าประสิทธิภาพต่ำ เช่นจักรบ้านธรรมดา สำหรับชาจกรที่มีจักรรีดสถานภาพจะสูงกว่าชาจกรที่ไม่มี เพราะสามารถทำงานได้เองโดยไม่ต้องพึ่งพาผู้ใด ผู้ที่ไม่มีจักรรีดต้องสูญเสียเอกสิทธิ์ที่ควรได้รับการจากการทำงานในหลายประการ เช่น ไม่สามารถรับงานได้โดยตรงจากคนส่งผ้า ไม่สามารถทำงานได้โดยลำพังต้องพึ่งพาผู้ที่มีจักรรีด และได้รับค่าแรงน้อยลง เนื่องจากต้องจ่ายค่าใช้จักรรีดให้กับเจ้าของจักรหัวละ 1 บาท

ทักษะฝีมือเป็นอีกอย่างหนึ่งที่สามารถวัดความสูงต่ำของสถานภาพของชาจกรได้ คนที่มีทักษะฝีมือดี ทำงานเรียบร้อยสามารถทำงานได้ทุกขั้นตอนของการเย็บ เย็บเลื้อยผ้าแบบยาก ๆ ได้จัดอยู่ในกลุ่มชาจกรที่มีสถานภาพสูง ซึ่งทำให้ได้รับเอกสิทธิ์เหนือผู้อื่น คือจะได้รับงานประเภทละเอียดราคาแพง สามารถต่อรองกับคนส่งผ้าได้ ในขณะที่คนที่มีทักษะฝีมือต่ำ ทำงานไม่ปราณีต เย็บบางขั้นตอนไม่เป็น หรือเย็บได้ไม่ดี เช่น ขั้นตอนการเข้าขอบกางเกง ดึงยาง ตอกตาไ้ร้อยเชือก เป็นต้น พวกนี้จะถูกจัดอยู่ในกลุ่มชาจกรที่มีสถานภาพต่ำ จะได้รับงานเหยาบ ราคาถูก และยังอาจถูกหักรายได้ในส่วนที่

หาไม่ได้เพื่อจ่ายให้ผู้ทำได้ไปหาต่อ เช่น กางเกงที่มีค่าแรงตัวละ 4.50 บาท ถ้าเย็บเฉพาะตัวไม่ถึงข้าง ตอกตาไม้ ก็จะได้ค่าแรง 3 บาท คนที่เอาไปถึงข้างตอกตาไม้ได้ค่าแรงเฉพาะส่วนนั้นตัวละ 1.50 บาท ซึ่งเท่ากับครึ่งหนึ่งของค่าแรงเย็บตัวกางเกง และถ้าชาจักรรายนี้ไม่มีจักรนั่งต้องไปใช้จักรนั่งของคนอื่น ก็จะเหลือค่าแรงที่ได้รับจริงเพียงตัวละ 2 บาท

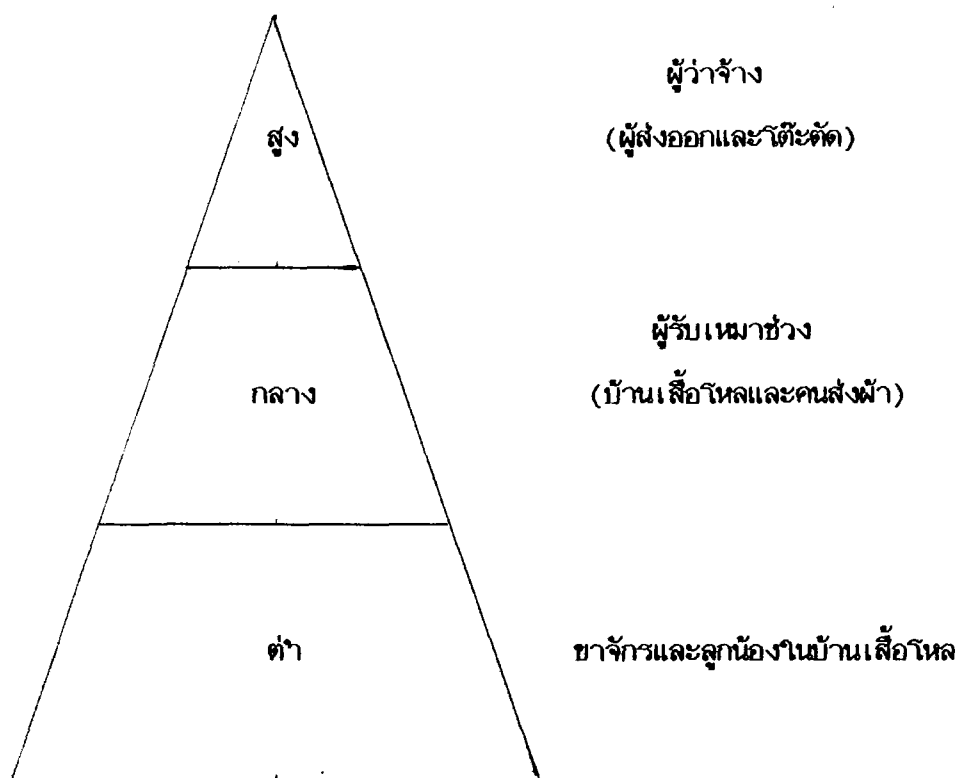
4. ลูกน้องในบ้าน เป็นแรงงานรับจ้างเย็บในบ้านเสื้อโหล ขึ้นตรงกับเจ้าของบ้าน ลูกน้องในบ้านมักมีความสัมพันธ์กับเจ้าของบ้านในฐานะญาติที่ด้อยอาวุโสกว่า ลูกหลานของญาติ หรือเพื่อนหรือคนรู้จัก ดังนั้นลูกน้องในบ้านนอกจากจะมีสถานภาพต่ำกว่าเจ้าของบ้านในฐานะเป็นแรงงานรับจ้างของเจ้าของบ้านแล้ว ยังมีสถานภาพในฐานะอื่นที่ต่ำกว่าเจ้าของบ้านด้วย นอกจากนี้ลูกน้องในบ้านเสื้อโหลยังถือว่ามีความสามารถต่ำที่สุดในกลุ่มสังคมงานเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป เนื่องจากไม่มีเครื่องมือการผลิตเป็นของตนเอง ไม่มีทักษะการผลิต ไม่มีอิสระในการทำงาน รายได้น้อยที่สุด แต่เนื่องจากความสัมพันธ์ส่วนตัวที่ต่อกันและการทำงานอยู่ร่วมกัน ทำให้ลูกน้องในบ้านมีความผูกพันใกล้ชิดกับเจ้าของบ้าน ได้รับเอกสิทธิ์บางอย่างมากกว่าชาจักรนอกบ้าน เช่น ได้รับสวัสดิการยามเจ็บป่วย ได้รับการพัฒนาทักษะ แต่ลูกน้องในบ้านเองก็ยอมรับว่าการทำงานในบ้านเสื้อโหลมีศักดิ์ศรีน้อยกว่าการทำงานในบ้านของตนเองเย็บชากจักร

ความแตกต่างของสถานภาพภายในกลุ่มลูกน้องในบ้าน ขึ้นอยู่กับทักษะฝีมือหรือความชำนาญ ผู้ที่มีทักษะฝีมือสูงกว่าผู้อื่น ทำงานได้เร็ว เรียบร้อยกว่าคนอื่น ก็จะได้รับค่าจ้างจากเจ้าของบ้านให้ได้รับงานมากกว่าคนอื่น พวกนี้มักเป็นลูกน้องที่อยู่มานานแล้ว คนที่ไม่มีทักษะฝีมือก็จะอยู่ในฐานะของเด็กฝึกงาน ไม่ได้รับงานเต็มที่ ไม่มีรายได้จากการทำงานหรือถ้าได้ก็น้อยมาก

การจัดช่วงชั้นทางสังคม

จากความแตกต่างของสถานภาพในตำแหน่งต่าง ๆ ของผู้ที่เกี่ยวข้องกับสังคมงานเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปในอำเภอท่าม่วง สามารถจัดระเบียบความแตกต่างตามสถานภาพออกเป็นช่วงชั้นต่าง ๆ

ได้ดังนี้

ภาพประกอบ 2 การจัดช่วงชั้นทางสังคมของงานจ้างเหมาช่วง

จากภาพเห็นได้ว่าคนที่เกี่ยวข้องกับงานจ้างเหมาช่วงงานเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปในอำเภอท่าม่วง ช่วงชั้นต่ำหรือคนที่มีสถานภาพต่ำมีมาก ทั้งนี้เป็นการแบ่งช่วงชั้นตามวัตถุวิสัยที่พบในการติดต่อสัมพันธ์และดำเนินกิจกรรมร่วมกันของบุคคลต่าง ๆ ที่สามารถจัดแบ่งเป็นกลุ่ม ๆ แต่ละกลุ่มมีลักษณะและแบบแผนความสัมพันธ์ที่แตกต่างกันไป นอกจากนี้แต่ละกลุ่มก็ได้รับอำนาจ เอกสิทธิ์และเกียรติแตกต่างกันไปอีกด้วย ความแตกต่างในสถานภาพของกลุ่มต่าง ๆ นี้ คนในงานจ้างเหมาช่วงทุกระดับเปรียบเทียบกับตรงกันว่าเหมือนระบบโคตต่ำ้อย ซึ่งผู้ว่าจ้างเปรียบเสมือนโรงงานน้ำตาล คนส่งผ้าเปรียบเสมือนหัวหน้าโคตต่ำ้อยผู้มีสัญญาจ้างกับทางโรงงานว่าจะรวบรวมอ้อยจากลูกไร่ส่งให้โรงงาน และชาจักรเปรียบเสมือนลูกไร่หรือชาวไร่ที่อยู่ภายใต้สังกัดของหัวหน้าโคตต่ำ้อยเอง

"ส่วนใหญที่รับจากเราจะเป็นเจ้าใหญ่ ๆ ก็เหมือนกับหัวหน้าโคตต้าอ้อย พวกนี้เป็นพวกกินหัวคิว พวกเขานี้เป็นชาวไร่" (ผู้ส่งออก)

"คนส่งผ้าก็เหมือนหัวหน้าโคตต้าอ้อยนั่นแหละ เขาตีราคามา เราพอใจก็ซื้อ ไม่พอใจก็ไม่ซื้อ ถ้าน้อยไปเราก็ขอต่อรองได้มาก็ .50-1.00 บาท" (ชาจักร)

ในแง่จิตวิทยาหรือความรู้สึกของบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องอยู่ในสถานการณ์นั้นมีความเหลื่อมล้ำของสถานภาพ ผู้รับเหมาช่วงบางคนก็ไม่มีความรู้สึกว่าตนมีสถานภาพต่ำกว่าผู้ว่าจ้าง และทำงานอยู่เคียงกันชาจักรบางคนไม่รู้สึกว่าคนส่งผ้ามีสถานภาพสูงกว่าตน คนเหล่านี้เห็นว่าการมีตำแหน่งต่างกันเป็นการแบ่งงานกันทำตามความสามารถของแต่ละคน และได้มีการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกันอย่างเป็นธรรมชาติแล้ว เป็นเรื่องการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน ไม่ใช่สิ่งที่ผู้ว่าจ้างจะมีอำนาจเหนือตนได้ นอกจากนี้ผู้ว่าจ้างไม่ใช่เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตทั้งหมด ทุนและวัตถุดิบเท่านั้นที่เป็นของผู้ว่าจ้าง แต่เครื่องมือการผลิตและแรงงานเป็นของผู้รับเหมาช่วงและชาจักรที่ผู้รับเหมาช่วงสามารถเข้าควบคุมได้มากกว่าผู้ว่าจ้าง ดังนั้นผู้รับเหมาช่วงที่เป็นเจ้าของเครื่องมือการผลิตและแรงงานจำนวนมากก็จะมีอำนาจในการต่อรองสูง

"ถือว่าติดต่อดูธุรกิจกันเท่านั้น ไม่ใช่ลูกจ้าง มีแต่เกรงใจกัน เราเกรงใจเขา เขาก็เกรงใจเรา เพราะทำงานเยอะ ๆ ไม่มีชาจักร เขาก็แะเหมือนนั้น เพราะเขารับงานมาแล้ว เกรงใจซึ่งกันและกัน" (คนส่งผ้า)

ส่วนการที่ชาจักรบางคนไม่รู้สึกว่าตนมีสถานภาพต่ำกว่าคนส่งผ้าแต่อย่างใด เนื่องจากสถานภาพข้อย่อยอย่างอื่นที่ชาจักรมีไม่ต่ำกว่าคนส่งผ้าเลย หรือ การมีสถานภาพเป็นช่วงชั้นสูงของชุมชน เช่น รัตนบ้านคลองข่อย เป็นผู้นำสตรีในหมู่บ้าน ครอบครัวมีฐานะดี มีที่ดินนับร้อยไร่ และสมควรรับบำนาญ สามีเป็นลูกจ้างประจำของกรมชลประทาน ฐานะครอบครัวมั่นคง ลูกกำลังศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษา เป็นต้น นอกจากนี้การเป็นเจ้าของเครื่องมือการผลิต แรงงาน และทำงานที่บ้านตนเอง ทำให้ชาจักรรู้สึกว่าตนมีอำนาจอยู่ในระดับหนึ่งที่จะทำงานหรือไม่ทำงานให้กับคนส่งผ้า และการที่ตน

ส่งผ่านงานมาให้คนที่นั่นก็เป็นผลประโยชน์ของคนส่งผ้าเองด้วย ดังนั้นจึงเป็นเรื่องของการต่างตอบแทนซึ่งกันและกัน ขาจักรที่ตระหนักว่าสภาพของคนที่ส่งผ้าว่าคนส่งผ้ามักมีสภาพที่ย่อยย่ำอยู่ในระดับต่ำกว่าด้วย เช่น เป็นคนไร้ญาติขาดมิตรในหมู่บ้าน ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวไม่ดี ไม่มีทางเลือกทางเศรษฐกิจอย่างอื่น เป็นคนต่างถิ่น ไม่มีเครื่องมือการผลิตเป็นของตนเอง ทักษะการผลิตต่ำ เป็นต้น ขาจักรบางคนที่เคยเป็นเพื่อนกับคนส่งผ้าแต่เมื่ออยู่ในสภาพของขาจักรที่ไม่มีทักษะไม่มีเครื่องมือการผลิตเป็นของตนเอง ก็ยังพบว่าสภาพของคนที่เขาจะตัดเย็บเพื่อนที่เป็นคนส่งผ้าได้อย่างที่เคยเป็น

ขาจักรที่ไม่รู้สึกถึงความแตกต่างของสภาพระหว่างตนกับคนส่งผ้า

"เรียกเขาเฉย ๆ เพราะเขาอายุน้อยกว่า บางทีเขามาก็พูดกันเฉย ๆ ไม่ได้เรียกกันหรอก อย่างเราเขาเรียกว่าเป็นลูกค้า เขาเอาของมาส่ง เราก็เป็นลูกค้า"

"จินดาเขามาขอร้องไว้ว่า เย็บให้ฉันก่อนเถอะ ก็เลยใจอ่อนช่วยเขา"

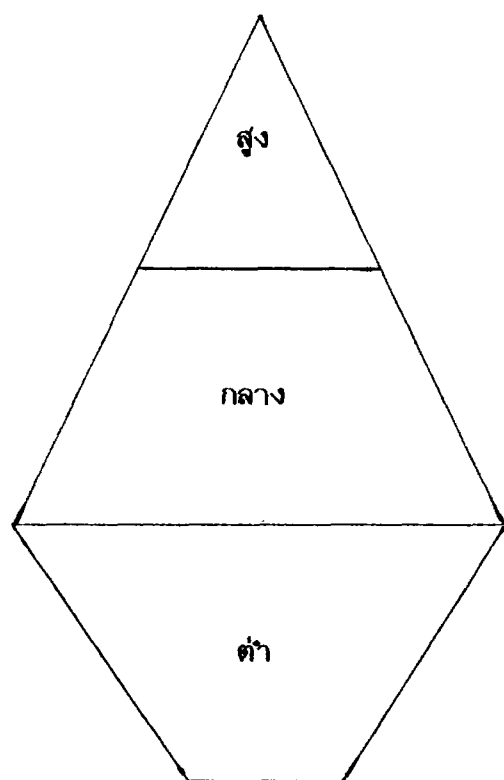
"ระหว่างเราจะบ้าล้วน ไม่มีใครอยู่ในตำแหน่งที่ดีกว่ากันหรอก ก็ทำงานเหมือนกัน จะดีกว่าตรงที่เขาไม่ต้องเย็บแล้วเขาก็ได้เงิน แต่เย็บก็ดีกว่า ไม่ปวดหัว เวลาคนเย็บเย็บไม่เสร็จ"

ขาจักรที่รู้สึกถึงความแตกต่างของสภาพระหว่างตนกับคนส่งผ้า

"ไปทำงานในฐานะลูกน้องวิไล ฐานะก็เปลี่ยนไป ไม่เหมือนตอนเป็นเพื่อน"

"ทำงานที่บ้านก็มีลูกพี่ คือ คนส่งผ้า ทำงานที่ห้วยดอกไม้(บ้านเลี้ยวไหล)ก็มีลูกพี่ คือ ดวงใจ(เจ้าของบ้าน) กับครู (คนที่ดวงใจจ้างให้ดูแลและสอนงานเด็ก)"

สำหรับโครงสร้างของงานเย็บสามารถจัดระเบียบความแตกต่างออกเป็นช่วงชั้นได้ดังนี้

ชาจักรรายใหญ่ที่มีทักษะ มีจักรอุตสาหกรรม
หรือจักรประสิทธิภาพสูงและจักรไฟฟ้า และ
สามารถรับงานได้คราวละ 1 size ขึ้นไป

ชาจักรรายย่อยที่มีทักษะ มีจักรบ้านและจักร
ไฟฟ้า สามารถรับงานไม่ถึง 1 size

ชาจักรรายย่อยที่มีทักษะต่ำ ไม่มีจักรไฟฟ้า
สามารถรับงานได้ไม่ถึงครึ่ง size
ลูกน้องในบ้านเสียเวลา

ภาพประกอบ 3 การจัดช่วงชั้นทางสังคมของงานเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป

จากภาพเห็นได้ว่าช่วงชั้นต่ำในงานเย็บมีน้อยกว่าช่วงชั้นกลาง เนื่องจากจักรไฟฟ้าราคาไม่
สูงเกินไป ถ้าทำงานไปสักระยะหนึ่งเกิดความมั่นใจว่าจะอยู่ในอาชีพนี้แน่ก็สามารถหาเงินลงทุนซื้อได้
แต่ช่วงชั้นสูงมีน้อยมาก เพราะจักรอุตสาหกรรมหรือจักรที่มีประสิทธิภาพสูงราคาแพงมาก ถ้าจะต้อง
ลงทุนก็เป็นภาระที่หนักเกินไป นอกจากนี้ชาจักรก็ไม่แน่ใจว่าการอยู่ในอาชีพนี้จะมีความมั่นคงเพียง
ใด ถ้าจะเลิกอาชีพนี้ไม่ทราบว่าจะเอาไปขายต่อให้ใครได้ หากจะรับงานให้ได้ตั้งแต่ 1 size ขึ้น
ไปก็ต้องมีคนในครอบครัวช่วยกันเย็บ และต้องลงทุนซื้อจักรเย็บเพิ่มขึ้น ซึ่งก็เป็นเรื่องยากสำหรับ
ชาจักรบางคนที่อยู่ในครอบครัวที่ไม่มีสมาชิกที่สนใจจะทำอาชีพนี้ ชาจักรส่วนใหญ่จึงทำงานคนเดียว
รับงานแบ่งกับเพื่อนบ้าน ไม่คิดจะเพิ่มประสิทธิภาพและกำลังผลิต

การจัดช่วงชั้นของงานเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปเป็นการประเมินงานวัดตัววิสัย โดยใช้ทักษะการผลิต ความเป็นเจ้าของและประเภทของเครื่องมือการผลิต และความสามารถในการผลิตเป็นเกณฑ์ประกอบกับความรูสึกของคนส่งผ้าที่มีต่อคนเย็บประเภทต่าง ๆ ที่แสดงออกในแง่ของการให้เกียรติ เอกสิทธิ์ การยอมรับอำนาจต่อรอง แต่ถ้ามิจำรณานแง่อัตตวิสัยหรือจากความตระหนักรู้ในช่วงชั้นของคนเย็บเอง คนเย็บที่อยู่ในกลุ่มช่วงชั้นต่ำจะตระหนักรู้ในสถานการณ์ของตนดีกว่าผู้อื่น

"ทำงานที่บ้านมีศักดิ์ศรีดีกว่า เราทำเองเป็นอิสระ อยู่หัวชดอกรไ้เราเป็นลูกน้องเขา" (ลูกน้องในบ้านเสื้อโหล)

คนเย็บในชั้นกลางและชั้นสูงไม่ตระหนักถึงความแตกต่างของสถานการณ์ของงานในสังคมงานเย็บจากสิ่งที่ปรากฏให้เห็นข้างต้น เพราะเห็นว่าทุกคนก็ทำงานเหมือน ๆ กัน ทักษะการผลิตที่มีไม่แตกต่างกัน ความเป็นอิสระในการทำงานเหมือนกัน ความสามารถในการผลิตที่แตกต่างกันไม่ได้แสดงว่าใครเหนือใคร เนื่องจากแต่ละคนมีเงื่อนไขในครอบครัวต่างกัน นอกจากนี้การได้มาซึ่งจักรอุตสาหกรรมของบางคนไม่ได้ได้มาจากความสามารถในการลงทุนของตนเอง แต่ได้มาจากการพึ่งพาคนส่งผ้า ดังนั้นความไม่เท่ากันของสถานการณ์ของคนเย็บจึงมักจะคำนึงถึงสถานการณ์ทางสังคมอย่างอื่นมากกว่า เช่น กรณีของลอย ไม่ยอมรับว่าเรามีสถานการณ์ที่สูงกว่าตน เพราะวารีเป็นคนต่างถิ่นเพิ่งมาอยู่ ไม่มีญาติพี่น้องในหมู่บ้าน อาศัยน้อยกว่าตน ในขณะที่ตนเป็นญาติของภักดิ์ซึ่งถือว่ายู่ในกลุ่มช่วงชั้นนาของหมู่บ้าน เมื่อคนส่งผ้าให้เอกสิทธิ์วารีเป็นผู้แบ่งงานลอยจึงต่อต้านไม่ยอมรับอำนาจนั้น

"มันเจ้าก็เจ้าการ ทั้ง ๆ ที่ตัวมันคิดเดียว ย่อหน้าว่าฉันอีก มันมาจัดการ ฉันไม่ชอบ"

การเลื่อนตำแหน่งทางสังคม

คนส่งผ้าในอำเภอท่าม่วงเริ่มทำกิจการแรกด้วยการเป็นเจ้าของบ้านเสื้อโหล รับเต็กจากหมู่บ้านมาฝึกงานและเป็นลูกน้องในบ้าน รับงานจากพี่น้องที่ทักเต็ยตัดอยู่ในกรุงเทพมหานคร เมื่อเด็กลูกน้องในบ้านแต่งงานกลับไปอยู่บ้านก็ตามเองงานไปส่งให้ทำ และขยายจำนวนชาจักรออกไปสู่ญาติพี่น้องของลูกน้อง เมื่อกิจการเริ่มมั่นคง ชาจักรมีมาก การรับงานจากที่เดียวไม่พอที่จะเลี้ยงชีพหรือส่งให้กับชาจักรได้สม่ำเสมอ จึงติดต่อรับงานจากที่อื่น ซึ่งก็ยังคงเป็นคนท่าม่วง ท่าเรือ ที่รู้จักกับผู้ว่าจ้างเดิมของตน เช่นภานีของนิภาและโพนอม ส่วนคนส่งผ้าที่มีสถานภาพต่ำกล่าวคือเป็นคนส่งผ้าที่รับงานจากผู้รับเหมาช่วงไม่ใช้รับตรงจากทักเต็ยตัด อยู่ในระหว่างการเปลี่ยนแปลงเพื่อเลื่อนชั้น จะเห็นได้ว่าคนส่งผ้าได้ผ่านการเปลี่ยนแปลงตำแหน่งจากต่ำก็มาสูงในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา โอกาสที่คนส่งผ้าจะเปลี่ยนแปลงตำแหน่งของตนให้สูงขึ้นมีมาก เนื่องจาก

1. ความสามารถในการสะสมทุน ถ้าคนส่งผ้าควบคุมดูแลการทำงานของชาจักรได้อย่างทั่วถึง ความผิดพลาดในการทำงานก็แทบไม่มี ความเสี่ยงต่อการขาดทุนมีน้อย เพราะสามารถผลักดันการยอมรับผิดชอบให้กับชาจักรได้ เช่นภานีที่ถูกปรับหรือหักค่าแรง อันเนื่องมาจากงานที่ส่งไปไม่เรียบร้อย คนส่งผ้าก็จะหักค่าแรงชาจักรต่อ ในขณะที่รายได้จากการทำงานของตนไม่ถูกระทบกระเทือน และไม่ว่าค่าแรงจะถูกลงเพียงใด คนส่งผ้าก็หักส่วนแบ่งรายได้ไว้เท่าเดิม ผลักภาระราคาที่ถูกลดให้กับชาจักร แต่ถ้าค่าแรงแพงขึ้น คนส่งผ้าอาจส่งให้ชาจักรในอัตราเดิม ซึ่งเท่ากับตนมีส่วนแบ่งเพิ่มขึ้น ในขณะที่ชาจักรไม่มีโอกาสทราบได้เลยว่างานที่ส่งมานั้น ราคาค่าแรงที่ออกจากทักเต็ยตัดตัวละเท่าไร การสะสมทุนจะนำไปสู่การลงทุนในกิจการทักเต็ยตัดหรือการจัดซื้อพาหนะที่จะเดินทางรับส่งงานได้มากขึ้น

2. โอกาสได้รับข่าวสารข้อมูลของผู้ว่าจ้าง คนส่งผ้าที่เริ่มเข้ามาทำงานใหม่ ๆ จะรับงานจากญาติสนิท เมื่อทำงานไประยะหนึ่งก็จะทราบถึงกิจการของผู้ว่าจ้างคนอื่น หรือมีผู้ว่าจ้างคนอื่นมาติดต่อ หรืออาจติดต่อผู้ว่าจ้างคนอื่นโดยอาศัยการกล่าวอ้างถึงผู้ว่าจ้างคนเดิม และ

ด้วยเหตุที่คนส่งผ้ามีอิสระที่จะรับงานจากผู้ว่าจ้างได้หลายคน ถ้าไม่ทำให้งานของผู้ว่าจ้างคนใดเสียหาย จึงสามารถขยายจำนวนผู้ว่าจ้างและเลื่อนระดับจากการรับงานจากผู้ว่าจ้างที่เป็นผู้รับเหมาช่วงขึ้นไปรับงานจากผู้ว่าจ้างระดับสูงขึ้น มักจะได้รับการสนับสนุนจากผู้ว่าจ้างรายแรก เพราะผู้ว่าจ้างรายแรกเป็นพี่น้องหรือญาติสนิท จึงให้การสนับสนุนไม่ทางตรงก็ทางอ้อม เช่นกรณีของจินดาที่รับงานจากบ้านเจ็ทองซึ่งเป็นญาติสนิท เจ็ทองก็แนะนำให้จินดาไปรับงานโดยตรงจากโต๊ะตัดซึ่งตนเองรับงานมา หรือกรณีของโกนอม ซึ่งเดิมรับงานจากโกยอคือผู้เป็นพี่ชาย เมื่อโกนอมไปรับงานของคนอื่น โกยอจะให้คำแนะนำว่าผู้ว่าจ้างรายใดน่าเชื่อถือ รายใดไม่น่าเชื่อถือ

"ไปรับงานที่เขา เขาก็ว่า เขาไม่ได้เอากำไรอะไรจากที่นั่นะ พอเก่งได้ขา

เยอะ ๆ จะให้เราเข้ากรุงเทพมหานคร" (จินดา)

"คนที่นครปฐมนี่มาติดต่อ ผมถามพี่ชาย เขาว่าให้ระวังเรื่องการเงิน ผมก็เลย

ไม่เอา" (โกนอม)

3. ความสามารถในการขยายเครือข่ายของชาวจักร เนื่องจากชาวอำเภอท่าม่วงส่วนใหญ่มีอาชีพทางการเกษตร แม้ว่าส่วนหนึ่งจะไม่มีปัญหาในการทำเกษตรเพราะอยู่ในเขตชลประทาน แต่พื้นที่หลายตำบลต้องพึ่งการเกษตรน้ำฝน โดยเฉพาะชาวไร่ย่อยที่นั่นจะมีปัญหามากขึ้น เนื่องจากความแห้งแล้งและราคาผลผลิตตกต่ำ จึงมีชาวน้ำบ้านในตำบลหมู่บ้านอีกเป็นจำนวนมากไม่มียางทำ นอกจากนี้ทักษะการเย็บเป็นสิ่งที่ฝึกฝนได้ไม่ยากนัก ดังนั้นคนส่งผ้ายังมีความสามารถที่จะขยายเครือข่ายของชาวจักรได้มาก และถ้ามีชาวจักรมากขึ้น ตำแหน่งของคนส่งผ้าก็จะเลื่อนสู่ระดับสูงขึ้น คนส่งผ้าหลายคนเริ่มกิจการจากการมีชาวจักรไม่กี่ราย เมื่อสร้างความน่าเชื่อถือให้กับชาวจักรได้ คือส่งงานไม่ขาด จ่ายเงินตรงเวลา ก็มีคนมาสมัครเป็นชาวจักรเพิ่มขึ้นมากมาย โดยไม่ต้องออกไปหาชาวจักรเอง

"ส่วนมากถ้าเรามีขายอยู่ไม่ต้องมากหรอก แต่ว่าเงินดี ตรงเวลา เดี่ยวชาวจักรก็

มาเอง" (คนส่งผ้า)

"ส่วนใหญ่เขามาติดต่อเอง เขาอยากทำงานเขาก็มาติดต่อ เงินที่นี่ sure" (คนส่งผ้า)

คนส่งผ้าบางรายสามารถเลื่อนตำแหน่งขึ้นเป็นเจ้าของโต๊ะตัด บางรายอยู่ในระหว่างการสะสมทุนและประสบการณ์เพื่อการเลื่อนตำแหน่ง แต่คนที่ไม่คิดจะเลื่อนตำแหน่งไม่ทำเพราะไม่มีความสามารถสะสมทุนและประสบการณ์ ส่วนใหญ่เนื่องจากไม่ต้องการจะทำเพราะไม่ต้องการเสี่ยงและพอใจในตำแหน่งของตนแล้ว

"เราเป็นผู้หญิง แค่นี้ก็พอกินแล้ว อย่างนี้ได้เงิน sure คนรับจากแขกมีโอกาส
แขกหนีแขกเบี้ยว เหมือนนั้น" (คนส่งผ้า)
"ผมมีแค่ 2 คน กับแพน มีลูก 2 คน พอกแล้ว แค่นี้ก็สบายแล้ว" (คนส่งผ้า)

การเลื่อนตำแหน่งของลูกน้องในบ้านเสื้อโหลขึ้นเป็นชาจกรทำได้ง่ายกว่าการเลื่อนตำแหน่งของชาจกร ลูกน้องในบ้านเสื้อโหลจะมีความสามารถในการสะสมทุนสูงกว่าชาจกร เพราะไม่ต้องลงทุนและไม่ต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการกินอยู่ รายได้ที่ได้รับสามารถเก็บออมได้มาก การทำงานในบ้านเสื้อโหลเป็นข้อจำกัดของลูกน้องที่จะออกไปเที่ยวจับจ่ายใช้สอยเงินทองอีกด้วย ดังนั้นลูกน้องสามารถสะสมทุนซื้อเครื่องมือการผลิตเป็นของตนเองได้ง่าย นอกจากนี้การทำงานในบ้านเสื้อโหลก็มีโอกาสที่จะพัฒนาทักษะการผลิตและสร้างความไว้วางใจให้กับเจ้าของบ้าน เมื่อออกไปจากบ้านเสื้อโหลแล้วจะขอรับงานละเอียดจากเจ้าของบ้านไปทำได้ไม่ยากนัก เพราะเคยเห็นฝีมือการทำงานมาก่อนแล้ว

"ลูกน้อง(ชาจกรที่เคยเป็นลูกน้องในบ้านเสื้อโหล) เก่ง ตรวจไม่ตรวจงานมัน
ก็ออกมาเสมอ ก็เลขไม่จำเป็นต้องตรวจอีก ในช่วงหลังก็เลขไม่ตรวจ ปล่อย
ผ่านเลย" (คนส่งผ้า)

ชาจกรระดับต่ำที่ไม่มีจักรนั่ง การสะสมทุนซื้อจักรนั่งทำได้ยากกว่าลูกน้องในบ้านเสื้อโหล เพราะชาจกรระดับต่ำส่วนใหญ่จะมีทักษะการผลิตต่ำด้วย หรือยังไม่มีควมชำนาญเพียงพอ การทำ

งานมักจะช้า ได้รับแต่งงานหย่าราคาถูก และยังต้องถูกหักค่าใช้จักรวังของคนอื่นอีกตัวละ 1 บาท นอกจากนี้ยังต้องลงทุนซื้อด้ายและเสียด้ายไฟอีกด้วย เช่นได้งานตัวละ 4 บาท จ่ายค่าไฟตัวละ 1 บาท ค่าด้ายค่าไฟประมาณตัวละ 50 สตางค์ ก็เหลือ 2.50 บาท ถ้าทำงานได้วันละ 15 ตัวเท่ากับมีรายได้สุทธิวันละ 37.50 บาท และยังต้องใช้จ่ายในการกินอยู่อีก ในขณะที่ลูกน้องในบ้านได้ 2 บาท ถ้าทำงานได้วันละ 15 ตัวเท่ากับมีรายได้สุทธิวันละ 30 บาท และไม่ต้องใช้จ่ายอะไรอีกแล้ว ชาวจักรส่วนใหญ่ที่สามารถซื้อจักรวังได้นั้นไม่ใช่ซื้อด้วยเงินที่เก็บออมจากการทำงานเป็นผ้า แต่เป็นการช่วยเหลือจากญาติพี่น้องบ้าง เงินที่หาได้จากอาชีพอื่นบ้าง

"จักรนี้ พี่สาวซื้อให้ จักรวังเขาก็ซื้อให้" (ชาจักร)

"จักรวังนี้ เามาจากสนใจ (เพื่อนบ้าน) ได้ไม่ถึงครึ่งเดือน ยังติดเขาอยู่เลย" (ชาจักร)

"เขาขายทองรวมของแม่ด้วย ซื้อจักรวังจักรเย็บ 2 คัน" (ชาจักร)

อย่างไรก็ตามชาจักรระดับต่ำสามารถเลื่อนขึ้นมาเป็นชาจักรระดับกลางได้ไม่ยากนักเพราะจักรวังราคาไม่แพงนัก ญาติพี่น้องพอที่จะช่วยเหลือได้ และถ้ามีจักรวังแล้วก็สามารถทำงานที่บ้านตนเองไม่ต้องเสียเวลาเคลื่อนย้ายขนผ้าไปหังบ้านคนอื่น ก็สามารถทำงานได้เร็วขึ้น รับงานได้มากขึ้น การทำงานมากขึ้นก็ช่วยให้ทักษะได้รับการพัฒนาให้ดีขึ้นด้วย

ชาจักรระดับกลางจะเลื่อนเป็นชาจักรระดับสูงมีข้อจำกัดมากขึ้น การสะสมทุนซื้อจักรอุตสาหกรรมเป็นสิ่งที่ชาจักรระดับกลางเห็นว่าเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้สำหรับตนที่จะทำได้ขนาดนั้น เพราะราคาแพงมากประมาณ 18,000 - 20,000 บาท อีกทางหนึ่งคือให้คนในครอบครัวหรือญาติพี่น้องมาร่วมกันหารวมเป็นหน่วยผลิตหน่วยเดียวกัน เพื่อให้สามารถรับงานได้มากขึ้น ซึ่งก็ไม่ใช่เรื่องที่จะเป็นไปได้สำหรับทุกคน นอกจากจะมีพี่น้องว่างงานหลายคนและพี่น้องสามารถลงทุนซื้อจักรเย็บได้ เพราะจักรวังอาจใช้ร่วมกันแต่จักรเย็บต้องเป็นของแต่ละคน ยิ่งกว่านั้นการทำงานร่วมกันในลักษณะนี้ถ้าไม่มีความสัมพันธ์ส่วนตัวที่แน่นแฟ้นจริง ๆ มักจะมีปัญหา ชาจักรหลายคนพยายามแล้วแต่ไม่เป็นผล

"เคยชวนคนแถวบ้านฉันมาช่วยเก็บ อย่างหลาน ๆ ก็ชวน บอกว่าค่าไฟฉันไม่คิดหรอก คิดแต่ค่าไฟง มันยังไม่เอา" (ชาจักร)

"แต่ก่อนก็มีคนมาเก็บด้วยที่บ้าน 2 คน บางทีได้เดือนละ 900 บาท คิดแล้ว ค่าไฟค่าค่าย แล้วค่าแรงแบ่งครึ่งกันนี้ เหมือนหนูไม่ได้อะไรเลย ค่าค่าย หนูก็ต้องซื้อ ค่าไฟหนูก็ต้องออก" (ชาจักร)

"เพื่อนเคยมาเก็บผ้าอยู่ด้วยกัน อะโหล่เราก็ check ทุกอย่างให้เขามาเก็บ ก็เพื่อนมาเป็นเพื่อน เขาก็มานอนด้วยนะ เขาให้เราเดือนละ 20 บาท เขากลับไปกินข้าวบ้าน แต่ก็มีเรื่องทะเลาะกัน เพราะแม่เขาพูดไม่ดี" (ชาจักร)

สำหรับการเลื่อนตำแหน่งของชาจักรเป็นคนส่งผ้ายังเป็นไปได้ยากมาก เพราะชาจักรไม่มีโอกาสที่จะเข้าถึงข้อมูลได้เลยว่าคนส่งผ้ารับงานมาจากใคร นอกจากนี้เงื่อนไขการทำงานที่ชาจักรต้องเร่งทำงานด้วยชั่วโมงการทำงานที่ยาวนานไม่เปิดโอกาสให้ชาจักรไปสร้างความสัมพันธ์ที่สนิทสนมกับชาจักรคนอื่นพอที่จะขึ้นมาเป็นชาจักรของตนได้ แต่ถ้าชาจักรได้รับความเชื่อถือศรัทธาจากคนในชุมชน ว่าเป็นผู้มีทักษะแล้วฝากลูกหลานเข้ามาฝึกงานด้วย เมื่อเด็กฝึกงานมีทักษะก็มีข้อมูลมาช่วยให้ทำงานกับตนเป็นกิจการบ้านเลื่อโหลก็อาจทำได้ ถ้าชาจักรนั้นอยู่ในท้องถิ่นที่ไม่ใช่เครือข่ายของคนส่งผ้าคนใดและคนอื่นในหมู่บ้านไม่สามารถเข้าถึงคนส่งผ้าได้เลย ในปัจจุบันนี้การที่ชาจักรจะหากิจการบ้านเลื่อโหลขึ้นในหมู่บ้านและเลื่อนขึ้นเป็นคนส่งผ้าได้ยากเสียแล้วเพราะเครือข่ายของคนส่งผ้าครอบคลุมไปทั่วทั้งจังหวัดกาญจนบุรี ราชบุรี นครปฐมและสุพรรณบุรี ถ้าชาจักรไม่มีโอกาสจะเข้าถึงผู้ว่าจ้างหรือตัดได้ การเลื่อนฐานะก็เป็นไปได้ยาก บ้านเลื่อโหลที่มีอยู่ในหมู่บ้านขณะนี้อยู่ได้เพราะเด็กฝึกงานยังไม่มีทักษะพอที่จะแยกตัว และลูกน้องยังสะสมทุนไม่เพียงพอที่จะแยกตัวออกไป เช่นบ้านวิไลในหมู่บ้านลุ่ม รับงานจากบ้านเจ็ทองมาทำในบ้าน เมื่อลูกน้องมีทักษะสะสมทุนได้ก็แยกตัวออกไปรับงานโดยตรงจากเจ็ทอง แม้ว่าปัจจุบันวิไลสามารถรับงานจากตัดที่กรุงเทพมหานครได้ แต่เจ็ทองมีความมั่นคงน่าเชื่อถือมากกว่ากิจการของวิไล ลูกน้องของวิไลจึงเลือกที่จะเป็นชาจักรของเจ็ทองแทนที่จะเป็นชาจักรของวิไล และในบ้านลุ่ม เครือข่ายของคนส่งผ้าก็มีหลายเครือข่าย วิไลจึงไม่อาจขยายกิจการได้เลย

หากชาจกรจะเริ่มด้วยการรับงานจากคนส่งผ้ามาส่งต่อให้คนอื่น ๆ ในชุมชน ก็อาจทำได้ แต่ต้องไม่มีการหักส่วนแบ่งรายได้ เพราะงานที่ส่งถึงชาจกรราคาถูกอยู่แล้ว ถ้าหักส่วนแบ่งอีกก็ไม่มีใครรับเย็บ ทำให้ชาจกรไม่มีแรงจูงใจที่จะทำ เพราะนอกจากไม่ได้ผลประโยชน์ตอบแทนแล้วยังเสียเวลาทำงานของตนด้วย และถ้าทำเช่นนั้นก็ต้องได้รับความยินยอมจากคนส่งผ้า ซึ่งคนส่งผ้าจะเป็นผู้ให้ส่วนแบ่งรายได้เอง เท่ากับแบ่งรายได้จากคนส่งผ้า โดยมีราคาค่าแรงเย็บเท่าเดิม และเมื่อเป็นอย่างนี้คนส่งผ้าก็เห็นว่าไม่จำเป็นต้องให้ชาจกรส่งงานให้ เพราะตนสามารถส่งงานได้โดยตรง และรับส่วนแบ่งเต็มอยู่แล้ว ดังนั้นโอกาสที่ชาจกรจะเลื่อนระดับตำแหน่งขึ้นเป็นคนส่งผ้าจึงมีน้อยมาก

"นี่ไม่ให้เขาจ่ายต่ออะ ถ้าเขาจะจ่ายต่อเราก็ต้องเป็นฝ่ายให้เปอร์เซ็นต์เขา ถ้า

เขาไปหักอีกต่อหนึ่งคนเย็บก็ได้น้อย แล้วมันเสียราคา" (คนส่งผ้า)

"ถ้าคนรับจากริน (ชาจกร) ไปทำ รินก็จะไม่ได้อะไรจากทางนี้ แล้วต้องรับ

ผิดชอบด้วย ถ้าคนรับเขาอยากรับกับเราโดยตรง เราก็จะส่งให้" (คนส่งผ้า)

"จะมีลูกน้องเขอะ ๆ ก็คงไม่ไหวหรอก ลูกน้องจะไม่ทำก็ เพราะค่าผ้าจะได้ไม่

เท่าไร ต้องแบ่งกับเราก็คง" (ชาจกร)

กระบวนการพัฒนาทักษะ

ทักษะการผลิตที่ใช้ในการเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปคือ การมีความชำนาญในการจักรเย็บผ้าและจักรปัก ความสามารถในการดูแบบเสื้อออกว่าจะต้องเย็บประกอบอะไหล่และผ้าที่ได้รับมาอย่างไร จึงจะถูกต้องตามแบบ และสามารถเย็บประกอบเสื้อผ้าได้อย่างเรียบร้อยและรวดเร็ว ดังนั้นงานเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปเป็นงานที่ต้องใช้แรงงานที่มีทักษะการผลิตในระดับหนึ่ง ทักษะการผลิตเหล่านี้ผู้ที่ต้องการเข้าสู่อาชีพนี้มีโอกาสได้รับการเรียนรู้ได้ 2 ทางคือ จาก การฝึกอบรมหรือการเรียนวิชาชีพ ตัดเย็บเสื้อผ้าซึ่งมีหน่วยงานราชการจัดฝึกอบรมให้กับสตรีในหมู่บ้านมาเป็นเวลานานแล้ว และ การฝึกหัดจากงานหรือการฝึกหัดงานจากบ้านเสื้อโหลหรือขาจักรโดยตรง

การฝึกอบรมวิชาชีพตัดเย็บเสื้อผ้า

ในอำเภอท่าม่วง หน่วยราชการที่มีบทบาทสำคัญในการฝึกอบรมวิชาชีพตัดเย็บเสื้อผ้าให้แก่ชาวชนบทในตำบลหมู่บ้านต่าง ๆ 2 หน่วยงาน คือ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดกาญจนบุรีและสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอท่าม่วง ทั้งสองหน่วยงานมีหลักสูตรและวิธีการฝึกอบรมไม่แตกต่างกัน เพราะมักเป็นการประสานงานกันในการดำเนินโครงการ โดยมีวิทยากรของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนเป็นผู้ฝึกอบรม แต่จะมีความแตกต่างกันตรงที่มาของโครงการ การจัดสรรงบประมาณ และระยะเวลาในการดำเนินโครงการเท่านั้น

สำหรับโครงการของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน ผู้ประสานงานของอำเภอและครูอาสาจะเป็นผู้สำรวจความต้องการของชาวบ้าน แล้วเสนอโครงการบรรจุไว้ในแผนพัฒนาอำเภอและจังหวัด ส่วนโครงการของสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอจะต้องเสนอมาจากระดับตำบลซึ่งเดิมพัฒนาการจะเป็นผู้ให้คำแนะนำการรวมกลุ่มสภาพตำบลว่าควรบรรจุโครงการฝึกอบรมวิชาชีพตัดเย็บเสื้อผ้าไว้ในแผนพัฒนาตำบลเป็นโครงการต่อเนื่องจากการจัดตั้งกลุ่มสตรีหรือกลุ่มเยาวชน ถ้าเห็นว่าสมาชิกกลุ่มดังกล่าวสนใจจะรับการฝึกอบรม แต่ปัจจุบันสภาพตำบลจะพิจารณาจากข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้านว่ามีปัญหาด้าน

เศรษฐกิจหรือไม่ หากหมู่บ้านใดมีปัญหาด้านผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำ อัตราผู้ประกอบอาชีพอย่างเดียวสูง ก็จะต้องหาอาชีพเสริมให้แก่ชาวบ้านในหมู่บ้านนั้น โครงการฝึกอบรมวิชาชีพตัดเย็บเสื้อผ้า เป็นโครงการหนึ่งในหลายโครงการที่มีให้สมาชิกตำบลพิจารณาเลือกโดยมีคณะกรรมการสนับสนุนการปฏิบัติงานพัฒนาชนบทระดับตำบล (คต.) เป็นที่ปรึกษา แต่ในทางปฏิบัติแล้วพัฒนากรและกำนันผู้นำหมู่บ้านเป็นผู้ตัดสินใจที่จะเลือกหรือไม่เลือก เมื่อโครงการถูกบรรจุไว้ในแผนพัฒนาตำบลแล้วก็จะถูกเสนอไปตามขั้นตอนของระบบการบริหารการพัฒนาชนบท (กชช.) เพื่อขอรับการสนับสนุนงบประมาณ

งบประมาณของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน จะอนุมัติให้เป็นค่าวัสดุฝึกอบรมและค่าตอบแทนวิทยากร ส่วนงบประมาณของพัฒนาชุมชนมีให้เฉพาะค่าวัสดุฝึกอบรมเท่านั้นไม่มีค่าตอบแทนวิทยากร เมื่อพัฒนาชุมชนมีบุคลากรที่จะเป็นวิทยากรได้ก็ต้องขอความร่วมมือจากศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน และหาทางขอรับการสนับสนุนจากผู้นำท้องถิ่นหรือให้ผู้เข้าอบรมจ่ายเงินสมทบเป็นค่าตอบแทนวิทยากร บางโครงการเป็นการประสานงานระหว่างสองหน่วยงาน คือพัฒนาชุมชนจัดสรรงบประมาณด้านวัสดุ และศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจัดสรรงบประมาณเป็นค่าตอบแทนวิทยากร

สำหรับระยะเวลาในการฝึกอบรม โครงการของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจะแบ่งเป็น 3 ประเภท คือ โครงการฝึกอบรมวิชาชีพระยะสั้น 150 ชั่วโมง โครงการฝึกอบรมวิชาชีพระยะยาว 300 ชั่วโมง และโครงการกลุ่มสนใจ 30 ชั่วโมง แต่โครงการของพัฒนาชุมชนกำหนดระยะเวลาเป็นจำนวนวัน คือ 30 วัน

วัตถุประสงค์ของโครงการฝึกอบรมวิชาชีพตัดเย็บเสื้อผ้า คือ เพื่อให้ชาวบ้านสามารถตัดเย็บเสื้อผ้าใส่เองได้เป็นการประหยัดรายจ่ายในครอบครัว และเพื่อให้ชาวบ้านสามารถนำความรู้ไปประกอบอาชีพเสริมเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัวเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าวหลักสูตรการฝึกอบรมจึงกำหนดให้ผู้เข้าอบรมต้องเรียนรู้หลักการตัดเย็บเสื้อผ้าตั้งแต่เบื้องต้น คือ วิธีการวัดตัว การสร้างแบบ การเย็บตะเข็บประเภทต่าง ๆ เช่น ตะเข็บคู่ การลิ่มตะเข็บ การเนาและสอยผ้า การถักถอบหลัง เป็นต้น จากนั้นเป็นขั้นตอนฝึกปฏิบัติ ผู้เข้าอบรมจะหัดสร้างแบบเสื้อผ้าตาม

ขนาดของตัวเองบนกระดาษวาดแบบ แล้ววางลงบนผ้า ตัด และเย็บประกอบ โดยเริ่มจากกระเปรง ทรงตรงธรรมดา หลังจากนั้นเป็นเสื้อคอกลมแขนสั้น เสื้อปกฮาวาย เสื้อปกเชิร์ต ตามลำดับ ส่วน กางเกงจะเป็นลำดับสุดท้าย ถ้ามีเวลาเหลือ ถ้าไม่มีเวลาก็ไม่สอนกางเกง เพราะกางเกงสร้าง แบบและเย็บยากกว่าอย่างอื่น

วิธีการฝึกอบรมเน้นให้ผู้เข้าอบรมได้ฝึกหัดทำด้วยตนเองให้มากที่สุด วิทยากรจะดูแลให้คำแนะนำเป็นรายคนหลังจากการอธิบายหลักการให้ทราบโดยเข้าใจกระดานดำแล้ว เมื่อผ่านการเรียนรู้ หลักการเบื้องต้น การฝึกสร้างแบบตัดเย็บกระเปรง เสื้อคอกลม เสื้อปกฮาวาย และเสื้อเชิร์ตแล้ว ผู้เข้าอบรมสามารถเลือกแบบเสื้อได้ตามความสนใจ ความรู้ที่วิทยากรถ่ายทอดให้ขึ้นอยู่กับระดับพัฒนา การเรียนรู้ของแต่ละคน บางคนเรียนรู้ได้ไวหรือมีทักษะพื้นฐานมาบ้างแล้ว ทำงานเสร็จก่อนคนอื่น ก็จะได้รับการสอนแบบใหม่ก่อนคนอื่น บางคนเรียนรู้ได้ช้าหรือไม่มีทักษะพื้นฐานมาก่อน เช่นยังใช้จักร ไม่เป็นก็อาจต้องเข้าห้องเรียนก่อนคนอื่นเพื่อหัดกับจักร และใช้เวลาในการฝึกเย็บตะเข็บบนเศษผ้านานกว่าคนอื่น ในขณะที่บางคนตัดเย็บเสื้อผ้าเป็นมาบ้างแล้วก็จะได้รับการสอนการตัดเย็บแบบขั้นสูง ขึ้นไปได้เลย เช่น เสื้อซาฟารี เป็นต้น

แม้ไม่มีข้อกำหนดเกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้เข้าอบรม ไม่ว่าจะเป็นระดับการศึกษา อายุ หรือ ทักษะพื้นฐาน แต่เนื้อหาของหลักสูตรและวิธีการฝึกอบรมได้บ่งบอกคุณสมบัติของผู้เข้าอบรมไว้ว่า ต้องอ่านออกเขียนได้ รู้จักมาตราวัด มีทักษะในการวาดเส้น และต้องมีเงินซื้อผ้าตัดเสื้อและอุปกรณ์ในการตัดเย็บบางอย่าง เช่น ไม้บรรทัด เข็มจักร สายวัด กระดาษเขียนแบบ กรรไกรตัดผ้า เพราะ แม้ว่าวัสดุเหล่านี้ทางราชการได้จัดสรรให้ แต่ก็มีจำนวนจำกัดไม่เพียงพอสำหรับทุกคนที่จะใช้ได้ ตลอดระยะเวลาของการฝึกอบรม

เจ้าหน้าที่จะให้ทางหมู่บ้านตำบลเป็นผู้รวบรวมรายชื่อผู้เข้าอบรมมาให้ ซึ่งขึ้นอยู่กับหมู่บ้าน หรือตำบลนั้นว่าใครเป็นผู้มีบทบาทในการพัฒนาสตรี บางหมู่บ้านผู้นำหมู่บ้านจะให้กรรมการหมู่บ้านหรือ ผู้ช่วยผู้นำหมู่บ้านเป็นผู้บอกข่าวแก่ชาวบ้าน เช่น บ้านห้วยไผ่ และบ้านคลองข่อย บางหมู่บ้านผู้นำสตรี

ฝึกอบรมเพิ่มพูนทักษะอาชีพสตรีของบ้านห้วยไผ่ในปี พ.ศ.2534 โครงการเดียว ที่ใช้เวลาฝึกอบรมเพียง 30 ชั่วโมงหรือ 10 วัน ดังนั้นโครงการหลังนี้จึงมุ่งไปยังกลุ่มผู้ที่เคยเข้าอบรมขั้นพื้นฐานมาแล้วเป็นการเพิ่มพูนทักษะให้แก่เนื่องจากผู้ที่เคยเข้าอบรมขั้นพื้นฐานแล้วสนใจจะรับการเพิ่มพูนทักษะมีไม่ถึง 25 คนตามข้อจำกัดของโครงการ จึงรับผู้ที่ไม่เคยเข้าอบรมมาก่อนเข้าสมัครด้วย เนื้อหาที่ฝึกอบรมต้องสอนขั้นพื้นฐานด้วยสำหรับผู้ที่ไม่มีพื้นฐานและขั้นก้าวหน้าสำหรับผู้ผ่านขั้นพื้นฐานมาแล้ว ทำให้นักเรียนการสอนไม่ได้ผลเท่าที่ควร

แม้ว่าโครงการฝึกอบรมวิชาชีพที่จัดให้แก่ชาวบ้านในหมู่บ้านต่าง ๆ จะมีวัตถุประสงค์ที่ดี เนื้อหาในการฝึกอบรมเริ่มตั้งแต่ขั้นพื้นฐาน และแนะนำให้ผู้เข้าอบรมได้ฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง มีงบประมาณสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ ผู้เข้าฝึกเสียเงินค่าใช้จ่ายเพียงเล็กน้อยเมื่อเทียบกับการไปเรียนข้างนอก ซึ่งนับว่าเป็นโอกาสของชาวบ้านที่จะได้รับความรู้ในการตัดเย็บเสื้อผ้าถึงหมู่บ้าน แต่ชาวบ้านบ้านห้วยไผ่และบ้านคลองข่อยส่วนใหญ่กลับเห็นว่า การเข้าร่วมกิจกรรมนี้เป็นเรื่องของสังคมไม่ใช่เรื่องของการศึกษา ถ้ามีลูกสาวอยู่ว่าง ๆ ไม่ได้ทำอะไรก็ควรให้ไปร่วมโครงการ หรือถ้ามีลูกหลายคนก็ควรจะให้ไปร่วมโครงการสักหนึ่งคน แม้แต่คนระดับหมู่บ้านซึ่งเป็นผู้ออกข่าวและรวบรวมรายชื่อผู้เข้าอบรม ยังไม่ส่งลูกสาวเข้ารับการฝึกอบรม แต่กลับให้ลูกสาวไปเรียนข้างนอกตัดเย็บเสื้อผ้า โดยยอมเสียค่าเล่าเรียนถึง 1,200 บาท ผู้นำหมู่บ้านบางคนยังบอกกับผู้นำสมัครเข้ารับการฝึกอบรมว่าเขาไม่ได้สอนกันจริงจังหรอก ถึงเข้าฝึกด้วยก็คงเอาไปทำอะไรกันไม่ได้

"ตอนนั้นทางราชการเขามาสอน เรียนกลางคืน พ่อไม่ให้มา กลัวไม่ได้อะไร
คนมันเยอะ พ่อเลยให้เรียนเสียเงินดีกว่า"

"เขา (เมื่อบ้านหมู่บ้าน) ก็ว่าอย่าไปสำเร็จหรอก เขาสอนไม่กี่วัน หัวเราก็อันดี
สอนกันยังไม่ทันจะเป็นดีก็เลิกแล้ว"

โดยเฉพาะโครงการแรก ๆ ของหมู่บ้าน นับได้ว่าเป็นสัญลักษณ์ของการพัฒนาที่ผู้นำท้องถิ่นมอบให้แก่ชาวบ้าน หรือที่ทางราชการมอบให้แก่หมู่บ้าน สิ่งที่ชาวบ้านหรือหมู่บ้านควรจะแสดง คือ

การตอบรับการพัฒนาดำเนินการให้ความร่วมมือกันในการทำให้รูปธรรมของโครงการประสบความสำเร็จ กล่าวคือ หากคนเข้าอบรมให้ครบจำนวน อำนวยความสะดวกดูแลเอาใจใส่แก่วิทยากรผู้ฝึก และช่วยให้โครงการสามารถดำเนินการจนสิ้นสุดระยะเวลาของโครงการ รูปแบบการฝึกอบรมถูกสร้างให้ดู ร้อยอ่า มีพิธีเปิด-ปิดการฝึกอบรม พิธีแจกประกาศนียบัตรให้แก่ผู้ผ่านการอบรมตามรูปแบบสากลนิยม มีงานฉลองประกาศนียบัตรอย่างหรูหรา อาทิ การฉายภาพยนตร์ให้ชาวบ้านได้ชมฟรี มีงานเลี้ยงโต๊ะจีน การเดินแฟชั่นโชว์เสื้อผ้าที่ผู้เข้าอบรมตัดเย็บเองโดยผู้เข้าอบรม มีการแสดงบนเวที ดนตรี เป็นต้น ซึ่งเป็นอีกกันที่ชาวบ้านต้องให้ความร่วมมือ และเมื่อเสร็จสิ้นการฝึกอบรมเท่ากับเสร็จสิ้นกิจกรรม ทางสังคมไปอย่างหนึ่ง ไม่มีกิจกรรมต่อเนื่องเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้แต่แรก ทั้งที่บ้านห้วยไผ่ ได้ใช้เงินรางวัลที่ได้จากการชนะการประกวดหมู่บ้าน ไปซื้อจักรเย็บผ้าและจักรโพงไว้เป็นสมบัติของ หมู่บ้านเพื่อให้ผู้ผ่านการฝึกอบรมได้ใช้ในการรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป แต่เนื่องจากผู้นำท้องถิ่นเองไม่สามารถเข้าถึงเครือข่ายของแหล่งจ้างงานได้ จึงปล่อยให้เป็นเรื่องที่ผู้ผ่านการฝึกอบรมช่วยเหลือตัวเองในหาข่าวสารข้อมูลเพื่อเข้าถึงแหล่งจ้างงาน ซึ่งตามสถานการณ์ทางสังคมของผู้ผ่านการฝึกอบรมที่เป็นเด็กและมีความสัมพันธ์กับคนนอกหมู่บ้านน้อยมาก ทำให้โอกาสที่จะเข้าถึงเครือข่ายของแหล่งจ้างงานยิ่งยากมากขึ้น

"ตอนเขาเรียนจบ มีงานฉลองมีกินเลี้ยง ก็ไปช่วยเขา เสียเงินไปกินโต๊ะกินเลี้ยง เขามีบัตรเชิญมา ไม่ได้ไปเรียนแต่ไปฉลองให้เขา"

"ผู้ใหญ่เขาไม่เคยมาถามว่าพวกเราจะเย็บเสื้อผ้าหรืออะไรไหม เรียนจบก็เลิกกันไป ไม่มีการเลือกกรรมการรุ่น พอมาอีกที่เขาก็กมีการเรียนตัดผม เสื้อผ้าเขาก็ทิ้งกันไป"

"ตอนเรียนจบพัฒนาการบอกว่าจะเอาผ้าไหมมาลงให้ที่บ้านสนใจ แล้วก็ไม่เห็นมีมา"

ส่วนบ้านลุ่มแตกต่างจากหมู่บ้านในตำบลหนองแล้งช้างต้น เนื่องจากที่ตั้งของหมู่บ้านอยู่ใกล้ความเจริญและแหล่งงานมากกว่า ก่อนที่จะมีโครงการฝึกอบรมวิชาชีพที่บ้านลุ่มนั้น บ้านเสื้อไหมของ

บ้านและจัดที่ตลาดปลวกศรีได้เกิดขึ้นแล้ว และมีร้านค้าเย็บเสื้อผ้าเปิดสอนวิชาขึ้นหลายแห่ง นอกจากนี้ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนยังมาจัดการฝึกอบรมวิชาขึ้นตัดเย็บเสื้อผ้าให้แก่ชาวบ้านที่ตลาดปลวกศรีหลายครั้ง เนื่องจากตลาดปลวกศรีมีชุมชนหนาแน่นและเป็นหมู่บ้านที่มีระดับการพัฒนาสูงแห่งหนึ่ง เด็กสาวในบ้านลุ่มถ้ำยากรเรียนวิชาขึ้นต้องไปเรียนที่ร้านค้าเย็บเสื้อผ้าหรือในโครงการของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนที่ตลาดปลวกศรี แล้วเข้าทำงานที่บ้านเสื้อโหลบ้าง ร้านค้าเย็บเสื้อผ้าที่ทำมาวางบ้าง ซึ่งในขณะนั้นบ้านคนส่งผ้าคนหนึ่งในตลาดปลวกศรีทำการส่งผ้าให้กับลูกน้องเก่าที่เคยทำงานในบ้านตนแล้ว การไปเรียนตามร้านค้าเย็บเสื้อผ้าต้องเสียค่าเล่าเรียนแพงและต้องใช้เวลาเรียนเป็นปี ส่วนการไปเรียนในโครงการฝึกอบรมวิชาขึ้นตัดเย็บเสื้อผ้าของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนก็ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการเดินทาง เมื่อมีโครงการเกิดขึ้นในหมู่บ้าน ชาวบ้านจึงเห็นว่าเป็นโอกาสที่จะหาความรู้โดยไม่ต้องไปถึงตลาดปลวกศรีเหมือนคนอื่น และบางคนยังคิดว่าอาจเป็นช่องทางที่จะมีอาชีพเสริมได้บ้าง ระยะนั้นผู้หญิงในหมู่บ้านจะเรียนตัดเย็บเสื้อผ้า และทำงานเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปบ้าง รับจ้างตัดเย็บเสื้อผ้าที่บ้านบ้าง ไปทำงานที่ร้านค้าเย็บเสื้อผ้าที่ท้องถิ่นอื่นบ้าง และผู้หญิงในระดับผู้นำท้องถิ่น เช่น น้องสาวผู้ใหญ่บ้าน ประธานกลุ่มสตรี กรรมการกลุ่มสตรี ลูกสาวครอบครัวที่มีฐานะดี เป็นต้น ต่างเป็นผู้มีความรู้ในวิชาขึ้นตัดเย็บเสื้อผ้ากันทั้งสิ้นจากการเรียนที่กรุงเทพฯ บ้าง ที่ตัวจังหวัดบ้าง จนกลายเป็นค่านิยมของชาวบ้านที่จะให้ลูกสาวมีความรู้ด้านการตัดเย็บเสื้อผ้าไว้บ้างแม้จะไม่คิดทำเป็นอาชีพก็ตาม จากการศึกษาสภาพชุมชนซึ่งผู้วิจัยได้เดินสำรวจเพื่อหาแผนพัฒนาหมู่บ้านและสร้างความคุ้นเคยกับชาวบ้านโดยการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการกับชาวบ้านทุกบ้าน พบว่าเกือบทุกบ้านจะมีผู้หญิงอย่างน้อย 1 คนที่เคยเรียนวิชาขึ้นตัดเย็บเสื้อผ้าจากที่ใดที่หนึ่ง

"ตอนไปเรียนตัดเย็บเสื้อผ้า เห็นเขาเย็บเสื้อโหลกัน เราก็อู่ว่าง ๆ จะได้เย็บผ้า"

"เขาเปิดสอน ก็ไปเรียนนั่นแหละ ที่บ้านไม่มีจักร เรียนกันไปคิดจะตัดเสื้อผ้า อยากมีความรู้เท่านั้น"

ความรู้สึที่มีต่อโครงการฝึกอบรมวิชาชีพที่แตกต่างกันทำให้แรงจูงใจของผู้เข้าร่วมโครงการต่างกันไป ผู้ที่เข้าอบรมวิชาชีพของบ้านห้วยไผ่และบ้านคลองข่อย มีแรงจูงใจที่เกิดจากความสัมพันธ์ทางสังคมและบรรทัดฐานของสังคมหมู่บ้านเป็นลำดับแรก ส่วนแรงจูงใจที่เกิดจากความต้องการมีความรู้เป็นลำดับรองลงมา กล่าวคือ เข้าร่วมโครงการเพราะผู้ปกครองให้ไปและเพื่อนชวน ผู้ที่ต้องการมีความรู้บางคนกลับไม่เข้าร่วมโครงการเพราะบรรทัดฐานของสังคมไม่อนุญาตให้เข้าร่วมโครงการเนื่องจากแต่งงานแล้ว คนที่แต่งงานแล้วควรอยู่บ้านเลี้ยงลูก ดูแลครอบครัว ไม่ไปทำกิจกรรมไร้สาระ อีกทั้งบางคนต้องการมีความรู้แต่ถ้าเพื่อนไม่เข้าฝึกอบรมด้วยตนก็จะไม่เข้าร่วมโครงการเช่นกัน ผิดกับบ้านลุ่มที่ผู้เข้าร่วมโครงการส่วนใหญ่มีแรงจูงใจที่เกิดจากความต้องการมีความรู้เป็นลำดับแรก

"เพื่อนมาชวน ถ้าเพื่อนไม่เรียนหนูก็ไม่เรียนหรอก ถ้ายุ่งกะหนูทำเสียโหล หนูก็อาจจะทำด้วย" (ชาวบ้านห้วยไผ่)

"ตอนไปจดชื่อเข้าเรียน ก็ชวนเพื่อนสนิทไป มีลาของ เหี้ยแซ ถ้าพวกนี้ไม่ไปก็ ไม่เรียนหรอก" (ชาวบ้านคลองข่อย)

"ตอนเรียนเขียนผ้า คนที่แต่งงานแล้วบางคนเขาก็อยากเรียน แต่ก็ยังงั้นละ จะไปเรียนกับเขาได้ไง ตัวไม่ใช้สาว ๆ มีแต่สาว ๆ ที่ไปเรียนกัน" (ชาวบ้านห้วยไผ่)

"พ่อแม่หนูเขาก็ว่า ตอนสาว ๆ ใหเรียนก็ไม่เรียน ตอนนี้จะมาคิด มีครอบครัวแล้ว ถ้าจะเรียนก็ต้องไปเรียนจริงจัง ตอนจะไปเรียนที่บ้านผู้ใหญ่ พ่อก็ว่า เขาเรียนกันฉาบฉวยไม่ต้องไปหรอก" (ชาวบ้านคลองข่อย)

"ตอนไปเรียนตัดเสื้อคิดจะเอาไว้เป็นความรู้ ไม่สนิทกับครูหรอก เรียนกันตั้ง 30 คน ไม่มีเพื่อน ไม่สนิทกับใครเลยในห้องเรียน" (ชาวบ้านลุ่ม)

"ตอนไปเรียนตัดเย็บเสื้อผ้า เห็นเขาเย็บเสื้อโหลกัน เราอยู่ว่าง ๆ จะได้เย็บผ้า" (ชาวบ้านลุ่ม)

การฝึกหัดงาน

ทักษะในการเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปสามารถพัฒนาได้อีกทางหนึ่งโดยการฝึกหัดงาน แหล่งฝึกหัดงานที่สำคัญคือบ้านเสื้อโหล และช่างกรรในหมู่บ้าน แต่ละแห่งไม่มีความแตกต่างกันในขั้นตอนและวิธีการสอน แต่จะแตกต่างกันที่ระยะเวลาในการสอนซึ่งขึ้นอยู่กับการประเมินของผู้สอนเองว่าควรยุติการสอนเมื่อใด และเกณฑ์อย่างใดที่ถือว่าผู้เรียนสามารถทำงานได้แล้ว

ขั้นตอนการสอน จะเริ่มจากการให้รู้จักวิธีใช้จักรเย็บจักรนั่ง หัดเดินตะเข็บให้ตรงและสามารถเดินตะเข็บได้ตามลักษณะงาน โดยการให้หัดเย็บอะไหล่ชิ้นเล็กชิ้นน้อยที่เย็บง่าย ๆ ก่อนแล้วเย็บชิ้นส่วนที่ยากขึ้นไปเรื่อย ๆ จนประกอบตัวได้ แบบเสื้อผ้าที่ให้หัดจะเริ่มจากกางเกง กระโปรง แล้วจึงจะสอนเสื้อ เพราะผู้สอนเห็นว่าเสื้อเป็นแบบที่เย็บยากที่สุด โดยเฉพาะการเข้าปกเสื้อต้องมีความชำนาญและเย็บได้ปราณีตจึงจะเย็บเสื้อได้ การสอนขั้นตอนการเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปจะง่ายกว่าการฝึกอบรมวิชาชีพ ผู้สอนจะคำนึงถึงความสะดวกและความเร็วในการทำงานเป็นหลัก การเย็บชิ้นส่วนของผ้าติดกันไม่ต้องเนา เย็บชิ้นส่วนใดก็ให้เย็บชิ้นส่วนนั้นไปจนเสร็จ ดังนั้นผู้เรียนจะเรียนรู้ได้เร็ว เพราะได้ฝึกหัดเย็บชิ้นส่วนนั้นคราวเดียวเรียบร้อยขึ้นจนเกิดความชำนาญ จึงเริ่มเรียนรู้การเย็บชิ้นส่วนอื่น เช่น เย็บกระเป๋าสีไปร้อยขา ย่อมมีความชำนาญในการเย็บกระเป๋าสี จากนั้นจึงหัดเย็บปลายแขนอีกข้างละร้อยขึ้น แล้วหัดเย็บปกเสื้อหัดเข้าปกเสื้ออีกร้อยตัว เป็นต้น การได้ฝึกหัดทีละขั้นตอนและขั้นตอนละหลาย ๆ ครั้ง ทำให้ผู้เรียนมีความชำนาญกว่าการเรียนแบบวิชาชีพที่หัดตัดและเย็บทีละตัว แต่ละขั้นตอนก็ได้หัดเพียงครั้งเดียว การเย็บประกอบตัวเสื้อของเสื้อผ้าสำเร็จรูปก็จะเย็บต่างจากเสื้อผ้าที่เย็บแบบวิชาชีพ คือ เสื้อผ้าสำเร็จรูปจะเข้าไหล่ เข้าแขน เข้าตัว เรียบร้อยแล้วจึงจะเข้าปกเสื้อ แต่เสื้อผ้าหน้าร้านหรือเย็บแบบวิชาชีพ เริ่มจากเข้าไหล่แล้วต้องเข้าปกเสื้อก่อนจึงจะเข้าแขนและเข้าตัว การเย็บส่วนอื่นจนเสร็จหมดแล้วทำให้ผู้เรียนมีความชำนาญในการเย็บและการบังคับฝีเข็มจักร เมื่อเย็บปกซึ่งเป็นส่วนที่ยากที่สุดของตัวเสื้อก็สามารถบังคับฝีเข็มให้ไปในทิศทางที่ต้องการได้ แต่การเรียนแบบวิชาชีพผู้เรียนยังไม่มีมีความชำนาญในการเย็บและบังคับฝีเข็ม เมื่อเริ่มเย็บปกก่อน จึงมีปัญหาผู้เรียนทำไม่ได้หรือเข้าปกไม่สวย แม้ว่าจะเป็นเย็บที่ถูก

ต้องตามหลักวิชาการก็ตาม

ระยะเวลาในการฝึกทำงาน ผู้สอนบางคนมีเกณฑ์การประเมินว่าถ้าเขียนจักรได้บังคับจักรได้ ก็ถือว่าเขียนเป็นแล้ว ดังนั้นไม่ต้องบอกอะไรมา 2-3 วันก็เป็นอย่างนั้นแล้ว แต่ผู้สอนบางคนเห็นว่าต้องเขียนเป็นทุกแบบ มีแบบไหนมาก็ทำได้ไม่ต้องมาถามอีกแล้วถึงจะเรียกว่าเขียนเป็น ดังนั้นคนเรียนจะต้องฝึกเป็นเวลานานอาจเป็น 3-6 เดือน หรือ 1 ปี ระยะเวลาในการฝึกทำงานมีผลต่อความตั้งใจของผู้เรียน เพราะช่วงฝึกทำงานผู้เรียนจะไม่ได้รับค่าตอบแทนจากการทำงาน ถ้าเวลาฝึกน้อยเกินไป ผู้เรียนอาจยังไม่เกิดความรู้สึกขยันและมุ่งมั่นที่จะทำงาน เมื่อรับงานมาทำเองจึงทำงานได้ช้า รายได้น้อย และถ้ามีงานอื่นที่ตนไม่เคยคิดจะทำไม่ได้ แต่ถ้าเวลาฝึกนานเกินไป ผู้เรียนจะเกิดความท้อแท้เบื่อหน่าย และรู้สึกว่าคุณสอนเอาเรื่องเอาเปรียบจากแรงงานของตน

"คนหัวดี ๆ 3 เดือนก็เข้าตัวได้แล้ว ออกตัวได้ไม่ต้องมาถาม ใช้เวลานาน

เพราะแบบมันเปลี่ยนไป"

"คนหัวดีนี่ 2 เดือนก็เก่งแล้ว คนหัวไม่ดี 3-4 เดือนก็เป็น"

"บางคนวันหนึ่งก็เกือบเป็นแล้ว เด็กหัวไวนี้คงก็ทำได้แล้ว"

คุณสมบัติของผู้ที่ต้องการฝึกทำงาน ผู้สอนจะกำหนดไว้ค่อนข้างเคร่งครัดว่าคุณสมบัติของผู้เข้าอบรมที่กำหนดไว้ในโครงการการฝึกอบรมวิชาชีพคือเขียนเสียผ้า ผู้สอนจะรับผู้ที่มีความสัมพันธ์ส่วนตัวทางใดทางหนึ่งกับตน อาจเป็นญาติกับตน หรือญาติของเพื่อน คนรู้จัก หรือคนบ้านเดียวกัน และต้องมีความตั้งใจจริงที่จะฝึกหัดและทำงาน บางคนจะตั้งกฎเกณฑ์ไว้เพื่อสร้างความมั่นใจว่าผู้มาขอฝึกหัดจะตั้งใจจริง เช่น จะต้องทำงานกับตนอย่างน้อย 1 ปี หรือต้องมาหัดให้สม่ำเสมอ ถ้าหยุดไปทำงานอย่างอื่นในระหว่างฝึกหัดก็จะไม่ฝึกหัดต่อให้อีกเลย บางคนมีกฎเกณฑ์ว่าจะเรียกเก็บเงินค่าเรียนถ้าไม่ทำงานกับตนหลังการฝึกหัดแล้ว ทั้งนี้ผู้สอนเห็นว่าการทำงานเป็นการลงทุนของตนอย่างหนึ่ง ตนต้องเสียเวลา เสียค่าใช้จ่ายในการฝึกทำงานให้ เมื่อมีทักษะแล้วควรตอบแทนด้วยการทำงานให้ตนระยะหนึ่ง แม้ว่าการทำงานผู้ทำจะได้รับค่าตอบแทน แต่ผู้สอนก็จะได้รับส่วนแบ่ง

ราชได้ จึงถือว่าเป็นสิ่งตอบแทนการลงทุนของผู้สอน

"ค่าฝึกเราไม่คิด ถ้าเขาทำงานกับเรานะ ถ้าเขาไม่ทำงานกับเรา เราก็ไม่
อยากฝึกเขา"

"มาแล้วหยุดไปทำงานที่นั่นทำงานนี้ พอกลับมาสิหมดแล้ว ไม่ต้องมาเลยหมานี้"

"ต้องทำกับเราอย่างน้อยปีนึง เพราะ 6 เดือนแรกนี้เราไม่ค่อยได้อะไร เขาจะ
เรียนรู้ได้ช้า และเปลืองค่าย เปลืองเข็ม 6 เดือนหลังถึงจะค่อยได้กำไรบ้าง
เพราะเด็กคล่องแล้ว และเราได้แบ่งครึ่งกับเด็ก"

สำหรับผู้ฝึกทำงานเอง แรงจูงใจในการฝึกัดเหมือนกันทุกคน คือ ต้องการมีงานทำ และ
เมื่อมีทักษะในการเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปและสามารถรับงานมาทำได้แล้ว พวกนี้จะไม่สนใจเข้ารับการ
ฝึกอบรมวิชาชีพตัดเย็บเสื้อผ้าเพิ่มเติม เนื่องจากได้บรรลุปเป้าหมายในการพัฒนาทักษะของตนแล้ว คน
ที่เคยเรียนวิชาชีพมาแล้ว ถ้าจะรับงานเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปมาทำก็ยังต้องฝึกัดเพิ่มเติมเช่นกัน
เนื่องจากการเย็บผ้าตามหลักวิชาชีพกับการเย็บแบบสำเร็จรูปไม่เหมือนกัน ผู้มีอาชีพรับจ้างเย็บ
เสื้อผ้าสำเร็จรูปเห็นว่า การฝึกอบรมวิชาชีพไม่ใช่การศึกษาเพื่อการมีงานทำ แต่การฝึกัดงานเป็น
เรื่องของการศึกษาเพื่อการมีงานทำโดยเฉพาะ จึงไม่จำเป็นต้องมีความรู้ในการสร้างแบบและ
ตัดเสื้อก็สามารถประกอบอาชีพได้ แม้ว่าการตัดเย็บเสื้อผ้าหน้าร้านจะเป็นอาชีพที่หารายได้ได้มาก
กว่าการเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป และผู้มีความรู้ในวิชาชีพตัดเย็บเสื้อผ้าเท่านั้นที่จะทำได้ แต่ความรู้
ดังกล่าวไม่สามารถหาได้จากโครงการฝึกอบรมวิชาชีพของทางราชการในเวลา 150 - 300 ชั่วโมง
ต้องใช้เวลาในการเรียนรู้มากกว่านั้น ดังนั้นคนที่ผ่านการฝึกอบรมวิชาชีพจากโครงการของหมู่บ้าน
จึงไม่สามารถเข้าสู่อาชีพรับจ้างตัดเย็บเสื้อผ้าหน้าร้านได้เนื่องจากข้อจำกัดที่เคร่งครัดแน่นของฝีมือ
เย็บที่ปราณีต และเป็นแรงจูงใจให้เข้าสู่อาชีพรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปที่ต้องการทักษะฝีมือต่ำกว่า
เมื่อโอกาสทางเศรษฐกิจที่เป็นไปได้ไม่แตกต่างกัน การเสียเวลาเพื่อเข้ารับการฝึกอบรมวิชาชีพ
นานถึง 150 - 300 ชั่วโมงโดยไม่ได้ค่าตอบแทนแต่อย่างใดก็ไม่ใช่ว่าจะเป็น และไม่ใช่ทางเลือก
ที่ดีที่สุดสำหรับเข้าสู่อาชีพรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป คนบางคนจึงเลือกที่จะไม่เข้ารับการฝึกอบรม

วิชาชีพ แต่เลือกฝึกทำงานในบ้านเพื่อโหลแทนซึ่งใช้เวลาในการเรียนรู้น้อยกว่าและได้รับค่าตอบแทน
จากงานที่ฝึกทำด้วยแม้ว่าในระยะแรกจะน้อยมากก็ตาม และเมื่อสามารถทำงานได้แล้วก็ไม่คิดที่จะ
เรียนวิชาชีพเพิ่มเติมเมื่อมีการเปิดการฝึกอบรมขึ้นในบ้านชู้บ้าน เพราะเห็นว่าตนได้บรรจุเข้างานแล้ว
คือ การมีงานทำและมีรายได้

"เจ็บเขาไปหัดที่บ้านอีลำน แล้วก็เจ็บที่นั่น ตอนเรียนวิชาชีพเขาไม่ได้มา
เรียนด้วย เขาเป็นแล้ว โหลโหลนะ เจ็บเสื้อผ้าหน้าร้านไม่เป็นหรอก แต่เขาก็
เจ็บเสื้อโหลได้แล้ว ได้อาชีพแล้ว พวกเรียนวิชาชีพก็เรียนเพราะอยากจะได้
เสื้อโหล ถ้าเปลี่ยนวิชาที่สอนเป็นวิชาเสื้อโหลก็ดี เร็วกว่ากันเยอะ"

"งานฝึกอบรมของทางราชการก็ช่วยเด็กได้บ้าง เป็นการปูพื้นฐานให้เด็กได้บ้าง"

"ถ้าเจ็บเสื้อเป็นแล้ว เวลาจะมาเจ็บเสื้อโหลก็ต้องมาหัดอีกที คนหน้าร้านนี้จะ
เจ็บเสื้อโหลไม่เป็นนะ"

"คงไม่เรียนเพิ่มแล้ว อายุเยอะแล้ว ไม่รู้จะเรียนไปทำไม เท่านี้พอช่วย
ครอบครัวได้แล้ว"

ถ้าพิจารณาในแง่ของความรู้ โครงการฝึกอบรมวิชาชีพของทางราชการให้ความรู้แก่ผู้เข้า
อบรมมากกว่าการฝึกทำงาน เพราะมีเนื้อหาและครอบคลุมหลักการพื้นฐานในทุกเรื่อง แต่ในแง่
ทักษะเฉพาะด้านแล้ว การฝึกทำงานช่วยให้ผู้ฝึกได้มีทักษะมากกว่าโครงการฝึกอบรมวิชาชีพ แม้จะ
เป็นเพียงทักษะการเจ็บ แต่ก็ก็เป็นทักษะที่จำเป็นต่อการมีอาชีพและรายได้ ทั้งนี้เนื่องจาก

1. การฝึกทำงานเป็นการนำการศึกษาในสถานการณจริงทุกอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการ
สอนงานก็เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการทำงานจริง ได้แก่ จักรเย็บผ้าไฟฟ้า และจักรโพง ในขณะที่
โครงการฝึกอบรมวิชาชีพใช้จักรเย็บด้วยเท้า ไม่มีจักรโพง

2. ในการฝึกทำงาน ผู้ฝึกหัดได้รับการเรียนรู้จากการฝึกปฏิบัติแต่ละขั้นตอนขึ้นแล้วซ้ำอีกจนชำนาญ ในขณะที่โครงการฝึกอบรมวิชาชีพ ผู้เข้าอบรมได้รับการเรียนรู้จากการฝึกปฏิบัติเพียงขั้นตอนละ 1 ครั้ง เท่ากับเป็นการหาตามหาที่วิทยากรบอกเท่านั้น แต่ไม่มีโอกาสฝึกฝนให้ชำนาญ

3. ผู้ฝึกทำงานสามารถทำงานได้จนกว่าจะเป็นงานโดยไม่จำกัดเวลา ไม่ต้องใช้จ่ายเงินทอง ผู้สอนก็ไม่รังเกียจที่จะให้ทำงานนาน ๆ เพราะทราบว่าที่ยังเป็นเด็กฝึกงานอยู่ก็ไม่ต้องจ่ายค่าตอบแทนเท่ากับลูกน้องในร้านก็ได้ แต่ผู้เข้าอบรมโครงการฝึกอบรมวิชาชีพ ถ้าต้องการมีทักษะมากก็ต้องลงทุนซื้อผ้ามาหัดตัดเย็บหลาย ๆ แบบ แบบละหลาย ๆ ตัว คนที่มีเงินซื้อผ้าได้มากก็สามารถฝึกทักษะได้มากกว่าคนไม่มีเงินซื้อผ้า นอกจากนี้โครงการมีกำหนดเวลาสิ้นสุดโครงการ ถ้าจะฝึกทักษะโดยมีวิทยากรให้คำแนะนำก็ต้องฝึกภายในเวลาของโครงการ หากเห็นแรงจูงใจที่จะฝึกทักษะมีน้อยลง

4. การฝึกเย็บจักรและประกอบตัวเสื้อไม่ยุ่งยาก คนที่ไม่มีความรู้อะไรเลยก็ฝึกได้ และการที่ผู้สอนเริ่มฝึกจากการเย็บขึ้นเล็กขึ้นน้อยด้วยตะเข็บตรงก่อน ทำให้คนฝึกหัดคุ้นชินกับจักรไปทีละเล็กทีละน้อย ความตั้งใจที่จะเรียนรู้ในขั้นต่อไปจึงยังคงมีอยู่ แต่การเรียนสร้างแบบและตัดเสื้อ มีหลักวิชาที่ต้องอาศัยความรู้ในการคำนวณ และทักษะในการวาดเส้นอยู่มาก ชาวบ้านที่ออกจากโรงเรียนมานานคุ้นเคยแต่การใช้มือจับจอบจับเสียมทำไร่ทำนา จะเรียนรู้ผู้เด็กที่เนืองออกจากโรงเรียนใหม่ ๆ ไม่ได้ ดังนั้นการสร้างแบบและการตัดเสื้อตามวัดตัวของตัวเองจึงเป็นเรื่องยุ่งยาก และเมื่อเริ่มต้นด้วยความยุ่งยากสับสนแล้ว ความตั้งใจที่จะเรียนรู้ต่อไป ๆ ไปก็ลดลง

โอกาสในการพัฒนาและเพิ่มพูนทักษะ

ผู้ทำงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปนาน ๆ จะมีความชำนาญในการใช้จักรและประกอบตัวเสื้อผ้า ทำงานได้เร็วขึ้น มีรายได้จากการทำงานมากขึ้น แต่ก็ไม่สามารถตัดเสื้อใส่เองได้ ส่วนผู้ที่ฝึกอบรมวิชาชีพ ถ้าไม่ได้ฝึกหัดทำเองหลังเสร็จสิ้นการฝึกอบรมแล้วก็น่าจะลืม เพราะเวลาที่ใช้ในการฝึกอบรมมีจำกัดในขณะที่เนื้อหาเนิ่นนานและเวลาที่จะฝึกปฏิบัติไม่เพียงพอ ถ้าผ่านการฝึกอบรม

วิชาขึ้นแล้วมาทำงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปเป็นเวลานานก็จะมีประสบการณ์ในการเย็บ แต่ไม่สามารถตัดเสื้อได้เช่นกันเพราะได้ฝึกแค่แต่การเย็บ ส่วนใหญ่ผู้ที่สามารถเข้าทำงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปได้จะไม่ต้องการเพิ่มทุนทักษะอีกแล้ว เนื่องจากเห็นว่าตนมีอาชีพแล้ว ถ้าจะฝึกอบรมเพิ่มทุนทักษะ ตนต้องหยุดการทำงานช่วงเวลาหนึ่งทำให้รายได้ลดลงซึ่งถือเป็นค่าใช้จ่ายที่ต้องลงทุนเพื่อการเพิ่มทักษะ การลงทุนดังกล่าวไม่มีความจำเป็นและไม่ก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการประกอบอาชีพที่หาอยู่ แต่เป็นการลงทุนเพื่อเปลี่ยนอาชีพไปสู่การมีอาชีพตัดเย็บเสื้อผ้าหน้าร้าน ซึ่งได้พิจารณาตามความเชื่อของตัวเองแล้วว่า การเพิ่มทุนทักษะก็คงไม่ช่วยสนับสนุนเปลี่ยนอาชีพได้จริงจึงเท่าไรนัก ด้วยเหตุนี้จึงไม่เกิดแรงจูงใจที่จะลงทุนเพื่อการเพิ่มทักษะ

"ถ้าจะเรียนเพิ่มก็เรียนได้ แต่หนูคงไม่เรียนแล้วมั้ง พอแล้ว ก็เรียนมาแล้ว ถึงจะตัดไม่ค่อยได้ แต่เย็บเป็นก็พอแล้ว" (ลูกน้องในบ้านเสื้อโหล)

"คงไม่เรียนเพิ่มแล้ว อาวุโสอะแล้ว ไม่รู้จะเรียนไปทำไม เท่านี้ก็พอช่วยครอบครัวได้แล้ว" (ชาจักร)

นอกจากนี้ชาวบ้านยังรู้สึกถึงความยุ่งยาก ถ้าจะขอให้ทางราชการจัดการฝึกอบรมเพิ่มทุนทักษะขึ้นมา เพราะข้อจำกัดของโครงการที่ต้องมีสมาชิกเพียงพอจึงจะจัดการฝึกอบรมได้ และไม่ทราบว่าขั้นตอนในการขอโครงการจะต้องทำอย่างไร อีกทั้งรู้สึกว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องของ"คนใหญ่" หรือผู้นำท้องถิ่นซึ่งมีสถานภาพสูงกว่าตนมาก ตนเองไม่มีความสนิทสนมกับผู้นำเพียงพอที่จะเสนอความต้องการได้ และรู้สึกลำบากใจถ้าจะเสนอผ่านเครือข่ายความสัมพันธ์ของผู้นำท้องถิ่น ทางที่ดีที่สุดก็คือรอว่าผู้นำท้องถิ่นจัดโครงการขึ้นมา แต่ถ้ารายละเอียดของโครงการยังคงทำในลักษณะเดิมก็คงจะไม่เข้าร่วมโครงการ เช่น ชั่วโมงฝึกอบรมในแต่ละวันเพียง 3 ชั่วโมง คนเรียนมาก เครื่องมือไม่ครบจำนวนผู้เรียน เป็นต้น หรือหากต้องไปเรียนข้างนอกก็คงต้องเสียค่าใช้จ่ายมาก ทั้งค่าเล่าเรียน และ ค่าเสียโอกาสจากการทำงาน

"อยากเรียนเพิ่มเติม แต่ไม่รู้จะไปติดต่อใคร จะติดต่อผู้ใหญ่นี่คงได้ แต่เราเป็นเด็ก เราพูดไม่ค่อยเป็น ต้องให้คนใหญ่เป็นคนติดต่อเองจะดีกว่า อย่างเจ้าโลก็คงจะช่วยให้ได้ แต่ไม่สนิทกันเท่าไร เจอหน้าก็ทักกันเท่านั้น ถ้ามีอะไรไปบอกเขาได้ แต่เขาจะหาให้หรือเปล่าก็ไม่รู้ ไม่สนิทกัน" (ชาจักร)

ส่วนผู้ที่ไม่ได้ทำอาชีพรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป ยังไม่มีความคิดที่จะพัฒนาฝีมือทักษะเลย เพราะเรียนเพิ่มก็ไม่ได้อะไร ที่เรียนไปครั้งก่อนก็ยังเอาไปใช้ประโยชน์อะไรไม่ได้ อาชีพที่ทำอยู่ปัจจุบันน่าจะเหมาะสมกับตัวเขามากกว่าอาชีพตัดเย็บเสื้อผ้า แต่ถ้าผู้เฒ่าต้องการจัดโครงการขึ้นมาและตนเองอยู่ในช่วงว่างจากอาชีพนี้อาจจะเข้าร่วมด้วย สำหรับผู้เฒ่าที่เลิกทำงานแล้วไม่ได้ทำงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป ไม่มีใครคิดจะเพิ่มทักษะเลย เพราะทักษะที่มีอยู่มีน้อยมากจนไม่เกิดแรงจูงใจที่จะเพิ่มทักษะเพื่อทำอาชีพนี้

"ตัวหนูไม่ค่อยอยากเรียนเท่าไร เย็บผ้าก็ดี แต่หนูไม่ชอบ ดิฉันมีความรู้ดี เย็บผ้าใส่เองได้ ไม่ชอบเพราะมันจุกจิกไปหน่อย มันงอเวลาเอาขึ้นนั้นมาใส่ขึ้นนี่" (เคยฝึกทำงานมา)

"พอเรียนจบมีงานอ้อยอิ่ง ช้าบ้างก็เลยไม่ได้ไปเรียนกันต่อ ตอนนั้นแม่หนูเขาก็ไม่ให้ไปเรียนต่ออีก เขาว่าเรียนมาก็ไม่เห็นได้อะไรเลย ทำอะไรไม่ได้เลย" (เคยผ่านการฝึกอบรมวิชาชีพมา)

ในแง่ของทางราชการ การจัดโครงการเพิ่มพูนทักษะวิชาชีพตัดเย็บเสื้อผ้าสามารถทำได้ ถ้าชาวบ้านมีความต้องการและมีความสนใจจริงจัง รวมทั้งมีงบประมาณเพียงพอ ในส่วนของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนสามารถจัดทำโครงการระยะสั้น ๆ ในลักษณะกลุ่มสนใจฝึกอบรมเป็นเวลา 10 วัน ให้กับผู้ที่ต้องการเพิ่มพูนทักษะได้ ซึ่งจะฝึกอบรมเน้นหนักในด้านการเย็บชายซิด ใส่zip ใส่ปก เชื้อตปกฮาวาย แต่ทั้งนี้ผู้เข้าอบรมต้องมีความรู้พื้นฐานอยู่แล้ว และเป็นการสร้างแบบตัดเย็บเป็นรายตัวเช่นเดิม หรือจัดฝึกอบรมโดยให้ผู้เข้าอบรมออกค่าเล่าเรียนเองคนละ 122 บาท ก็สามารถ

จัดการฝึกอบรมหลักสูตร 150 ชั่วโมงได้เช่นกัน โดยทางศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจะจัดวัสดุ อุปกรณ์ ภารกิจ จักรเย็บผ้าให้ ส่วนผ้าตัดเพื่อผู้เข้าอบรมต้องหาซื้อมาเอง การฝึกอบรมลักษณะนี้ ผู้เข้าอบรมต้องเสียค่าใช้จ่ายมาก

สำหรับสำนักงานพัฒนาชุมชน สามารถจัดทำโครงการฝึกอบรมทักษะได้เช่นกัน โดยทางสมาคมต้องเป็นผู้เสนอจัดทำแผนพัฒนาตำบลขึ้นมาตามระบบ กชช. เมื่อขอสนับสนุนงบประมาณ ซึ่งไม่สามารถดำเนินการได้ในทันที ต้องใช้เวลาประมาณ 1 ปี เป็นอย่างน้อยจึงจะได้รับงบประมาณมาดำเนินการได้ การใช้เวลาานทำให้ความต้องการของชาวบ้านเสื่อมคลายลงเมื่อถึงเวลาที่งบประมาณได้รับอนุมัติ ดังเช่นกรณีของบ้านห้วยไผ่ ในปี 2534 ได้รับงบประมาณมาดำเนินการฝึกอบรมเพิ่มพูนทักษะวิชาชีพตัดเย็บเสื้อผ้าจำนวน 10,000 บาท เป็นเวลา 10 วัน กลุ่มเป้าหมายควรจะเป็นผู้ที่มีความรู้พื้นฐานมาบ้างแล้ว เพราะเวลาฝึกอบรมน้อยแต่เมื่อถึงเวลาดำเนินการตามโครงการปรากฏว่าหาผู้เข้ารับการฝึกอบรมให้ครบตามจำนวนไม่ได้ ทั้ง ๆ ที่บ้านห้วยไผ่ได้จัดฝึกอบรมพื้นฐานไปแล้วถึง 2 รุ่น ในที่สุดเนื่องกับปัญหาในการบริหารโครงการจึงต้องรับผู้ที่ไม่เคยเข้าอบรมมาก่อนเลยเข้ารับการฝึกอบรม ทำให้ผลการฝึกอบรมรุ่นนั้นไม่บรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการ

"ถ้าชาวบ้านต้องการจะเรียนต่อก็ให้ติดต่อพัฒนากร มีคนร้องขอเหมือนกัน ก็ได้บ้างไม่ได้บ้าง ต้องรองงบประมาณ" (วิทยากรของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน)

ดังนั้น โอกาสที่จะพัฒนาเพิ่มพูนทักษะสำหรับวิชาชีพตัดเย็บเสื้อผ้ามีความเป็นไปได้น้อยมาก ทั้งในแง่ของความยินยอมที่จะลงทุนเพื่อการนี้ของชาวบ้านเอง และ ในแง่ของความสามารถของทางราชการที่จะดำเนินการให้ทันต่อความต้องการของชาวบ้านและมีประสิทธิภาพในการเพิ่มพูนทักษะให้ได้อย่างแท้จริง รวมทั้งในแง่ของการเพิ่มพูนทักษะจากการมีประสบการณ์ในการทำงานเป็นเวลานาน

เงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสามารถในการเข้าสู่อาชีพรับจ้างเหี่ยมเสื้อผ้าสำเร็จรูป

จากการศึกษาโครงสร้างของอาชีพ และ กระบวนการพัฒนาทักษะของชาวชนบทเพื่อเข้าสู่อาชีพรับจ้างเหี่ยมเสื้อผ้าสำเร็จรูปในบทที่ 5 และบทที่ 6 จะเห็นได้ว่า โครงสร้างและกระบวนการพัฒนาทักษะได้จำกัดทางเลือกของบุคคลไว้ระดับหนึ่ง แต่ไม่ใช่ทั้งหมด บุคคลยังสามารถตัดสินใจเลือกที่จะเข้าหรือไม่เข้าสู่อาชีพอย่างมีเหตุผลได้ โดยที่บุคคลเชื่อว่าการเลือกนั้นเป็นหนทางที่ดีที่สุดและเป็นไปได้สำหรับเขา ในบทนี้จะเป็นการเสนอผลการวิจัยในประเด็นที่ว่า เงื่อนไขอะไรที่ส่งผลให้บุคคลตัดสินใจเลือกเข้าสู่อาชีพรับจ้างตัดเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปและสามารถอยู่ในอาชีพดังกล่าวได้ ในขณะที่บุคคลบางคนตัดสินใจไม่เลือกเข้าสู่อาชีพนั้น และ บุคคลบางคนแม้ว่าจะเลือกแต่ก็ไม่สามารถอยู่ในอาชีพดังกล่าวได้ เงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสามารถในการเข้าสู่อาชีพรับจ้างเหี่ยมเสื้อผ้าสำเร็จรูปจำแนกเป็น 4 ประเด็น คือ ความสัมพันธ์ทางสังคมในการผลิต เครือข่ายทางสังคมและการเข้าถึงเครือข่าย ทรัพยากรและการเข้าถึงแหล่งทรัพยากร ความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับบรรทัดฐานของการทำงาน ผลการวิจัยเป็นดังนี้

ความสัมพันธ์ทางสังคมในการผลิต

ในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ คนเราจำเป็นต้องเข้าไปมีความสัมพันธ์ลักษณะใดลักษณะหนึ่งกับคนอื่น ๆ ภายใต้งานของระดับการพัฒนาของปัจจัยการผลิตหรือหลังการผลิต ยันได้ แก่วัตถุดิบ ผลผลิตขั้นสุดท้าย วิธีการทำงานทั้งหมด ที่ใช้ในกระบวนการผลิต เครื่องมือ และความรู้ ความชำนาญที่เกี่ยวข้อง ความสัมพันธ์ทางสังคมในการผลิตทั้งหมดประกอบเป็นโครงสร้างเศรษฐกิจของสังคมนั้น ๆ จากการศึกษาการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของบ้านลุ่ม บ้านห้วยไผ่และบ้านคลองข่อย พบว่า กิจกรรมหลักทางเศรษฐกิจก็คือ การเกษตร ประเภทของพืชผลชนิดหลักของหมู่บ้านจะแตกต่างกันไป ซึ่งส่งผลต่อความสัมพันธ์ทางสังคมในการผลิตมีผลแต่ละชนิดก็แตกต่างกันไป ดังนี้

การทำนา เป็นอาชีพที่ดำเนินการผลิตเนื้อยังชีพเป็นประการสำคัญเพื่อให้มีหลักประกันด้านอาหารที่จำเป็นแก่การบริโภคภายในครัวเรือน ถ้าผลิตได้มากเกินความต้องการบริโภคจึงขาย ปัจจุบันการทำนาในทั้ง 3 หมู่บ้านใช้เครื่องจักรเข้าช่วยเกือบทุกขั้นตอนของกระบวนการผลิต ทำให้ความจำเป็นในการใช้แรงงานของครัวเรือนเพื่อการทำนาลดลง นอกจากนี้ที่ดินที่ใช้ในการทำนามีน้อยมากสำหรับบ้านลุ่ม คนที่มีที่ดินมากจะแบ่งให้คนอื่นเช่า เป็นการลดความเสี่ยง เพราะการทำนาในบ้านลุ่มต้องลงทุนสูง ทั้งปุ๋ย ยากำจัดศัตรูพืช รวมทั้งค่าจ้างเครื่องจักรกลมาไถ เกี่ยว และนวดข้าว ค่าเช่าเรือกบเกี่ยวเป็นส่วนแบ่งผลผลิต โดยมีโรงสีของหมู่บ้านเป็นผู้รับซื้อรับฝากและรับสีข้าวให้ด้วยความสัมพันธ์ระหว่างผู้เช่ากับเจ้าของที่ดินจึงโรงสีเข้ามาแทรกกลางอยู่ด้วย

"นายรังเรนแบ่งให้เจ้าของ 12 ถังต่อไร่ ถ้าเป็นนาปี ให้เรา 15 ถังต่อไร่ เราไม่ต้องขนไปให้เขาหรอก เขาไปตักเองที่โรงสีเลขที่โรงสีมารับจากนาเราไป"

"พ่อหนูทำนา หนูไม่ค่อยได้ไปช่วยพ่อทำนา ส่วนใหญ่ไปหาไร่กับลุง แล้วก็ทำงานบ้าน หนูไม่ค่อยได้ทำ เพราะเดี๋ยวนี้เขาใช้รถเกี่ยว เดี่ยวเดี๋ยวก็เสร็จ 10 กว่าวันเท่านั้น"

"ไปทำ 2 คนกะแผน ไม่ได้เอาแรงใครเลย แต่หว่านแล้วก็แล้วกัน ไม่ต้องออกไปอีก คุณแต่นานาเท่านั้น มีแค่ 6 ไร่เอง หมดมาไถมาเกี่ยว"

แต่สำหรับบ้านห้วยไผ่และบ้านคลองข่อย ที่นาส่วนใหญ่เจ้าของจะเกี่ยวไถทำเองไม่ให้นักเช่า เพราะที่ดินที่สามารถใช้ทำนาได้นั้นหายาก การทำนาผู้ทำจะใช้วิธีธรรมชาติ คือ ไม่ใช้ปุ๋ยและยาฆ่าแมลง เพราะไม่แน่ใจว่าจะให้ผลดีแก่การลงทุนหรือไม่ แต่จ้างเครื่องจักรกลมาไถเกี่ยวเช่นเดียวกับบ้านห้วยไผ่

ดังนั้นความสัมพันธ์ทางสังคมในการผลิตจึงอยู่ในครอบครัว แรงงานภายในครัวเรือนอย่างเดี๋ยวนี้ก็เพียงพอสำหรับการทำนา ที่นาปัจจุบันมีมีครัวเรือนละไม่มาก จึงไม่มีการแบ่งเนื้อเป็นมรดกแก่ลูกหลาน พ่อแม่จะเกี่ยวไว้ให้ลูก ๆ มาช่วยกันทำแล้วแบ่งข้าวไป

การทำสวนผัก เป็นอาชีพหลักของคนจีนในบ้านลุ่ม ชาวสวนผักนิยมใช้แรงงานรับจ้าง ในการใช้กรรอก ปลูก และเก็บผลผลิต เพราะช่วงเวลาของพืชผักมีระยะเวลาสั้น เจ้าของสวนทุกคน จึงไม่สามารถแลกเปลี่ยนแรงงานกันเองได้ แรงงานรับจ้างในบ้านลุ่มมีน้อย ค่าแรงจึงสูง และ แรงงานรับจ้างยังมีโอกาสเลือกนายจ้างได้อีกด้วย ถ้านายจ้างรู้หรือไม่ถูกใจก็อาจไม่รับจ้างก็ได้ การมีความสัมพันธ์ส่วนตัวซึ่งกันและกัน ได้ถูกนำมาใช้เพื่อจูงใจให้แรงงานรับจ้างมาทำงานให้ตน

"คนรับจ้างนี้หายาก บางคนเขาเล่นตัว เขาไม่ค่อยมา ถ้าคนสนิทหันเขาเกรงใจ เขาจะมาให้ เหมือนมีบุญคุณอะไรนะ เขาช่วยแต่เขาเอาดั่งค์ แต่ถ้าไม่ ชอบพอกันจริง ๆ ถึงจ้างเขาแพงยังไงเขาก็ไม่มา ต้องเห็นแก่กัน ถึงเรามีดั่งค์ แต่เขาไม่ช่วย เรารู้แน่"

การทำไร่ เป็นอาชีพหลักของทั้ง 3 หมู่บ้าน บ้านลุ่มเป็นไร่ข้าวโพดอ่อน บ้านห้วยไผ่ และบ้านคลองข่อยเป็นไร่ถั่วลิสง ไร่ทั้ง 2 ชนิดเหมือนกันตรงที่มีความต้องการแรงงานในการผลิต มาก และเป็นอาชีพที่มีเครือข่ายการแลกเปลี่ยนแรงงาน ถ้าจำนวนแรงงานไม่เพียงพออาจทำให้ การเพาะปลูกและการเก็บเกี่ยวต้องล่าช้าออกไปและก่อให้เกิดความเสียหาย เนื่องจากเป็นการผลิต เพื่อการค้าแบบเข้มข้นที่ต้องแข่งขันกับเวลาและแข่งขันกับตลาด คนที่จะเข้าร่วมในการแลกเปลี่ยน แรงงานจะต้องเป็นผู้ที่เพาะปลูกพืชแบบเดียวกัน มีผลบางอย่างต้องเลิกปลูกไป เพราะไม่มีคนที่ จะแลกเปลี่ยนแรงงานกันได้ ต้องใช้แรงงานรับจ้าง ทำให้ต้นทุนการผลิตสูง

"ที่บ้านฝั่งเริ่มทำไร่ถั่วลิสง เดิมทำกระเทียม ทำกระเทียมจ้างเขาอย่างเดียว เพราะ ไม่มีไร่กระเทียม ถ้าทำคนละอย่างก็เอาแรงกันไม่ได้"

ในการทำไร่ ชาวไร่จะอาศัยแรงงานภายในครัวเรือนเป็นหลัก แต่เนื่องจากทั้งถั่วลิสงและ ข้าวโพดอ่อนเป็นพืชที่อยู่ในระบบตลาดแบบสัญญาข้อตกลง ซึ่งหัวหน้าโคกต่ำจะต้องหาผลผลิตส่งมอบให้ โรงงานโดยมีกำหนดช่วงเวลา และเป็นพืชที่เสียหายได้ง่าย หากเก็บเกี่ยวไม่ทันช่วงที่เหมาะสม ถ้า

เป็นอ้อย เมื่อแก่ได้ที่แล้วไม่ตัดจะหักทำให้ไส้กลางและปริมาณน้ำตาลลดลง ส่วนข้าวโพดอ่อนขนาดจะใหญ่และแก่เกินกว่าจะหั่นข้าวโพดอ่อนมาประกอบได้ ดังนั้นเมื่อผลิตได้ขนาดต้องรีบเก็บเกี่ยว แรงงานในครอบครัวจึงไม่เพียงพอ การใช้แรงงานรับจ้างทำให้ต้นทุนการผลิตสูง ชาวไร่จึงนิยมใช้การแลกเปลี่ยนแรงงานซึ่งกันและกัน เพราะผลิตแต่ละรายจะแลกเปลี่ยนพร้อมกัน

ในการแลกเปลี่ยนแรงงานไม่มีการจ่ายเงินค่าจ้างและไม่ต้องการอาหารเลี้ยงซึ่งผลิตจากการ "เอาแรง" ของบางพื้นที่ ที่เจ้าของไร่ต้องประกอบอาหารเลี้ยงแขก ถ้าครอบครัวมีแรงงานมาก นอกจากจะสามารถหาแรงงานมาร่วมแลกเปลี่ยนได้มาก เพราะมีแรงงานไปใช้คืนได้มากแล้ว ยังอาจมีรายได้จากส่วนเกินของแรงงานที่นำไปแลกเปลี่ยนได้อีกด้วย ดังนั้นสำหรับครอบครัวชาวไร่สมาชิกในครอบครัวถือเป็นแรงงานที่มีความจำเป็น ออกเสียจากว่าที่ดินทำไร่มีน้อยและแรงงานส่วนเกินมีมาก ก็อาจไม่จำเป็นสำหรับครอบครัว แต่ยังคงมีความจำเป็นสำหรับชาวไร่ด้วยกัน เพราะแรงงานรับจ้างหายาก ความจำเป็นของแรงงานที่มีต่อครอบครัวจะมีระดับความเข้มข้นมากน้อยลดหลั่นกันไปตามสภาพของแรงงาน ปริมาณที่ดินที่ครอบครัวถือครอง และจำนวนแรงงานที่มีในครอบครัวนั้น กล่าวคือ ครอบครัวที่มีที่ดินมาก แรงงานของลูกทุกคนที่ยังไม่ได้แต่งงานและลูกที่แต่งงานแล้วแต่ยังไม่ได้รับการแบ่งที่ดินให้ทำกิน จะมีความจำเป็นต่อครอบครัวเท่า ๆ กัน ครอบครัวที่มีที่ดินไม่มาก พ่อแม่ยังทำงานในไร่ได้ แรงงานของลูกอาจไม่จำเป็น แต่ถ้าครอบครัวมีลูกที่ยังไม่สามารถใช้แรงงานได้ เช่นยังเด็กเกินไป แรงงานสามีภรรยาจะมีความจำเป็นต่อครอบครัวมาก และยิ่งสามีไม่ทำงานในไร่นา เพราะมีงานอื่นที่มีรายได้ดีกว่าหรือมีงานประจำทำ ภรรยาซึ่งเป็นแรงงานที่จำเป็นมากขึ้นต่อการทำไร่ของครอบครัว แรงงานบางคนถึงไม่มีความจำเป็นสำหรับครอบครัว เช่น มีพี่น้องมาก แต่ลูกที่ยังไม่แต่งงานมักจะถือเป็นหน้าที่ที่จะต้องมาช่วยพ่อแม่ปลูกและตัดอ้อย แม้ว่าตนจะไม่ทำงานรับจ้างอยู่ท้องถิ่นอื่น เพราะเท่ากับเป็นการ "ทำไร่เลี้ยง" พ่อแม่ เมื่อเสร็จจากงานไร่จึงจะออกไปหางานทำใหม่ การทำงานอื่นที่ไม่ใช่งานไร่นาถือเป็นรายได้ส่วนตัวของลูก ลูกจะให้พ่อแม่หรือไม่ให้ก็ได้ แต่การทำงานในไร่ถือเป็นรายได้ของพ่อแม่ไว้ใช้ในครอบครัว ดังนั้นถ้าลูกกลับมาช่วยทำไร่ก็ถือว่าช่วยพ่อแม่แล้ว นอกจากนี้สำหรับชาวไร่แล้ว ก็กันว่า ถึงแม้จะมีเงินแต่ไม่มีแรงงานก็ทำไร่ไม่ได้

"ถ้าที่บ้านมีงานต้องกลับมาช่วย เพราะที่เราหาได้ เขาไม่เอาของเรา เราก็ต้องกลับมาทำเลี้ยงเขาบ้าง พ่อแม่ไม่ทำอะไร ให้ทำ(งานอย่างอื่น)ได้ แต่ถ้าช่วงตัดอ้อยไม่กลับมาทำนี่ น่าดู ว่าเน"

ความสัมพันธ์ทางสังคมในการผลิตของชาวไร่มีความเกี่ยวพันกันอย่างแข็งแรง มีข้อมูลมัดที่แน่นเหนียว เพราะไม่ใช่ว่าจะแลกเปลี่ยนแรงงานกับชาวไร่คนไหนก็ได้ บรรทัดฐานของการแลกเปลี่ยนแรงงานกำหนดว่าจะแลกเปลี่ยนกันเฉพาะในกลุ่มญาติสนิทที่อยู่บ้านใกล้เรือนเคียงกัน และเพื่อนบ้านใกล้ชิดเท่านั้น ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นคนกลุ่มเดิมที่เคยแลกเปลี่ยนแรงงานกันเป็นประจำ ทั้งนี้เพื่อความสะดวกในการกำหนดนัดหมายวันที่จะทำงานด้วยกัน ความสัมพันธ์ส่วนตัวที่มีต่อกันและความจำเป็นที่ต้องพึ่งพาแรงงานซึ่งกันและกัน ทำให้ชาวไร่ไม่อาจตัดขาดความสัมพันธ์กันโดยสิ้นเชิงแล้วย้ายไปอยู่ในกลุ่มสังคมอื่นโดยเด็ดขาด การย้ายเข้าไปอยู่ในกลุ่มสังคมใหม่จะเป็นการย้ายแบบตามฤดูกาลเป็นการชั่วคราว ความเกี่ยวพันที่แข็งแรงและข้อมูลมัดที่แน่นเหนียวแสดงให้เห็นปรากฏชัดเจนในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของหมู่บ้าน ถ้ามีกิจกรรมใดทำในช่วงเก็บเกี่ยวผลผลิต ผู้เข้าร่วมกิจกรรมจะหยุดการเข้าร่วมนั้นแล้วไปเข้าร่วมในเครือข่ายแลกเปลี่ยนแรงงานก่อน แม้ว่ากิจกรรมดังกล่าวจะให้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจได้มากกว่าในภาคทฤษฎี

"ตอนเขาเรียนกัน กำนันแกล้งมาบอกว่าใครอยากเรียนก็ไปสมัครได้ ฉันก็เลยไปสมัครเรียนนะเขา แต่เรียนได้ไม่จบ ออกมาก่อน มาตัดอ้อย"
 "ช่วงเรียน เราก็ไม่ได้ไปทุกวัน ถ้ามีงานไร่เราต้องหยุดมาทำไร่"

กลุ่มผู้ทำงานรับจ้างเก็บเกี่ยวผลผลิตสำเร็จรูปที่ครอบครัวมีอาชีพทำไร่อ้อย และเป็นแรงงานที่มีความจำเป็นสำหรับครอบครัว กลุ่มนี้จะรับจ้างเก็บเฉพาะช่วงว่างจากงานไร่ จะไม่ยึดเป็นอาชีพหลัก แม้ว่าจะเสียประโยชน์จากการถูกคนส่งมาจัดไว้เป็นพวกที่ไม่ใช่ชาประจำก็ตาม ทั้งนี้เพื่อไม่ให้สูญเสียความสัมพันธ์กับกลุ่มสังคมเดิม เพราะถึงอย่างไรพวกที่มีที่ดินไว้ทำไร่ก็ยังถือว่าการทำไร่เป็นอาชีพหลัก มีความมั่นคงกว่า เนื่องจากการมีที่ดินย่อมเป็นหลักประกันว่าสามารถสร้างรายได้ให้แก่

ครอบครัวได้แน่วแน่ทางจิตใจทางหนึ่ง ถ้าไร้อพยพขาดทุนยังสามารถเปลี่ยนไปปลูกอย่างอื่นได้ แต่อาชีพรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป ถ้าขายได้น้อยไม่ยากทำอีกแล้ว ก็ไม่รู้จะเอาจักรไว้ทำไมให้เกิดรายได้อีกได้อีกได้อย่างไร เพราะทักษะของตนมีอยู่จำกัด

"เราไม่อดแน่ มันคงกว่า เย็บเสื้อผ้าจอดได้ เพราะเขาเอาเปอร์เซ็นต์เยอะ"

"อาชีพเสื้อผ้านั้นมันคงห่วย มัน(เป็นงานที่ทำกิน)เวลาว่างของเรา เราว่างเราก็เย็บ ถ้ามีงานไร เราก็ไม่เย็บ"

ส่วนพวกที่มีที่ดินทำกินน้อยและมีลูกเยอะ แรงงานของลูกบางคนไม่มีความจำเป็นสำหรับการทำไร่ของครอบครัว แต่มีความจำเป็นที่ต้องหารายได้จากการทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจอย่างอื่นเพื่อช่วยเหลือครอบครัวอีกทางหนึ่ง หรืออย่างน้อยที่สุดก็สามารถหาเลี้ยงตัวเองได้ไม่เป็นการระของพ่อแม่ แรงงานส่วนเกินของครอบครัวเหล่านี้สามารถย้ายออกจากสังคมชาวไร่ไปสู่สังคมอื่นได้ง่าย พวกนี้สามารถเข้าสู่อาชีพรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปเป็นการถาวร และยังมีมีความจำเป็นที่จะต้องพยายามสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมในเครือข่ายของงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปให้เห็นเด่นชัด มิฉะนั้นอาจต้องย้ายออกจากสังคมนี้ไปสู่สังคมอื่นอีก เพราะการกลับเข้าไปอยู่ในสังคมชาวไร่ไม่ก่อให้เกิดผลประโยชน์ตอบแทนต่ออย่างใด

"พ่อแม่ทำไร่อ้อย มี 6 ไร่เอง ทำเอง ของตัวเอง เล็กช่วยบ้างไม่ช่วยบ้าง ถ้ามีงานที่กรุงเทพมาก็ไม่ต้องกลับมา เคยไปใช้แรงแทนพ่อแม่ แต่ไม่ค่อยได้ทำ มีพี่น้อง 3 คน เขาก็ช่วย"

อย่างไรก็ตาม โอกาสทางเศรษฐกิจนอกเหนือจากการเกษตรในหมู่บ้านไม่ใช่มีเพียงงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป สำหรับบ้านกลุ่ม โอกาสทางเศรษฐกิจมีมากทั้งในและนอกหมู่บ้าน เนื่องจากเป็นหมู่บ้านที่อยู่ใกล้เมืองและอยู่ในเขตชลประทาน แต่บ้านหัวไร่และบ้านคลองซอยโอกาสทางเศรษฐกิจมีน้อย แรงงานส่วนเกินและแรงงานที่ว่างงานตามฤดูกาลมักจะย้ายถิ่นไปทำงานที่

กรุงเทพฯ เมืองใหญ่ ๆ หรือท้องถิ่นอื่น การที่บุคคลตัดสินใจเลือกทำงานรับจ้างเหมาเสื้อผ้าสำเร็จรูป แทนที่จะเลือกอาชีพอื่นน่าจะมีเหตุผลที่เกี่ยวกับการมีความสัมพันธ์ทางสังคมกับเครือข่ายที่อยู่ข้าง

ความสัมพันธ์ทางสังคมในการผลิตของงานรับจ้างเหมาเสื้อผ้าสำเร็จรูปมีลักษณะของการใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวเพื่อลดความไม่แน่นอนและความเสี่ยงต่อการเสียหายในการทำงานร่วมกัน ความเสี่ยงต่อการเสียหายเกิดขึ้นได้ทั้งกับคนส่งผ้าและชาจักร คนส่งผ้าก็เสี่ยงต่อการที่ชาจักรทำงานเสียหาย ผิดแบบ ผิดเวลานัด รวมทั้งการทักเสียดและชักชวนขัดขืน ส่วนชาจักรก็เสี่ยงต่อการที่คนส่งผ้ามารับงานไปแล้วไม่จ่ายเงินค่าจ้าง ดังนั้นทั้งสองฝ่ายต่างก็ต้องการติดต่อและดำเนินกิจกรรมร่วมกับคนที่รู้จักหรืออย่างน้อยก็ผ่านคนรู้จัก เพื่อให้เกิดความมั่นใจ ชาจักรชอบที่จะติดต่อกับคนส่งผ้าที่อยู่ใกล้ตน ส่วนคนส่งผ้าก็ชอบที่จะส่งงานให้กับชาจักรที่ตนรู้จักแหล่งที่อยู่แน่นอน ความสัมพันธ์ทางสังคมในการผลิตของงานรับจ้างเหมาเสื้อผ้าสำเร็จรูปในหมู่บ้าน ไม่ใช่ว่ามีความสัมพันธ์ระหว่างคนส่งผ้ากับชาจักรเท่านั้น แต่ยังมีความสัมพันธ์ระหว่างชาจักรอีกด้วย ระเบียบในการจ่ายงาน ทำให้ชาจักรต้องพึ่งพาซึ่งกันและกันจำเป็นต้องรวมกลุ่มกันเพื่อให้เป็นไปตามกฎระเบียบนั้น ดังนั้น คนที่จะเข้าสู่อาชีพนี้ต้องสามารถสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมกับชาจักรคนอื่น และ ขอมรับกฎระเบียบนี้ การที่บุคคลจะสามารถทำเช่นนั้นได้ขึ้นอยู่กับโครงสร้างสังคมในที่ล้อมรอบตัวเขาอยู่ โครงสร้างสังคมในหมู่บ้านทั้ง 3 หมู่บ้านยึดถือความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างเครือญาติและเพื่อนบ้านสนิท เป็นสำคัญในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ หากเครือญาติหรือเพื่อนบ้านสนิทเป็นผู้อยู่ในเครือข่ายงานรับจ้างเหมาเสื้อผ้าสำเร็จรูปอยู่แล้ว การสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมกับกลุ่มงานนี้ก็สามารถทำได้ง่ายขึ้น แต่ถ้าไม่เป็นเช่นนั้นว่า การสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมกับกลุ่มงานนี้ทำได้ยาก อาจต้องสร้างผ่านบุคคลที่อยู่ใกล้ชิดไปยังบุคคลที่อยู่ในเครือข่ายอีกทอดหนึ่ง เรียกว่าการใช้มิตรภาพเป็นเครื่องมือ ซึ่งในการมีนี้ถ้าบุคคลผู้นั้นเห็นว่าประโยชน์ที่จะได้รับจากการสร้างความสัมพันธ์เช่นนี้มีมาก และมีโอกาสเป็นไปได้ บุคคลก็อาจยอมลงทุน แต่ถ้าเห็นว่าต้นทุนของการสร้างความสัมพันธ์ดังกล่าวมีมากเกินไปก็อาจไม่ยอมลงทุน

ด้วยเหตุนี้ บ้านลุ่มและบ้านห้วยไผ่ ซึ่งมีชาวจีนอยู่มาก จึงพบว่า ชาวจีนมักมีญาติพี่น้อง หรือเพื่อนบ้านหรือเพื่อนอยู่ในอาชีพรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปอยู่ด้วย การเข้าสู่อาชีพนี้ เริ่มจากการติดต่อผ่านญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน หรือเพื่อน และเริ่มทำงานด้วยการทำร่วมกับบุคคลดังกล่าวจนคนส่งผ้าเกิดความไว้วางใจจึงมีการติดต่อกันโดยตรง ส่วนคนที่ไม่มีความสัมพันธ์ส่วนตัวกับคนที่อยู่ในอาชีพนี้อาจติดต่อผ่านญาติพี่น้องที่รู้จักกับคนในอาชีพ เช่น กรณีของวาริ บ้านห้วยไผ่ซึ่งเข้าไปอยู่ในกรุงเทพฯ ตั้งแต่เด็ก ไม่มีความสัมพันธ์กับคนในหมู่บ้าน แต่พ่อแม่ย้ายเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านหลายปีแล้ว วาริติดต่อกับคนส่งผ้าผ่านทางแม่ ให้แม่พาไปหาความรู้จักกับริน ชาวจีนของจินดา เมื่อสร้างความสัมพันธ์ส่วนตัวกับรินได้แล้ว รินจึงเชื่อมโยงวาริไปถึงจินดา วาริต้องลงทุนสูงในแง่ของเวลาและความพยายาม ซึ่งวาริอาจไม่ยอมลงทุน ถ้ามีโอกาสทางเศรษฐกิจทางอื่นที่ดีกว่า แต่วาริยอมลงทุนเพราะไม่มีที่ดินทำไร่ทำนา ตัวเองก็ไม่สามารถทางอื่นนอกจากเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปซึ่งได้ทักษะมาจากการเข้าไปเป็นเด็กฝึกงานในกิจการห้องแถวในกรุงเทพฯ เป็นเวลานาน หรือในกรณีของเล็กบ้านลุ่ม ซึ่งมีปัญหาทางครอบครัว แม่แต่งงานใหม่ เล็กรู้สึกอึดอัดกับข้อจำกัดที่จะอยู่ร่วมกับพ่อเลี้ยง และด้วยความรู้เพียงเล็กน้อยจากการเรียนวิชาเย็บผ้าเย็บเสื้อผ้า เล็กจึงออกจากบ้านที่ทุ่งขุนแผนมาขอให้เพื่อนของพ่อที่บ้านลุ่มช่วยหาให้เล็กได้เข้าทำงานในบ้านเสื้อโหลของวิไล เพื่อนของพ่อไม่คุ้นเคยกับวิไลมากนัก จึงขอให้ภรรยาซึ่งทำงานอยู่ในบ้านของวิไลพาไป ภาภเห็นแก่เพื่อนบ้านจึงพาเล็กไปฝากเข้าทำงานกับวิไล วิไลเองก็เห็นแก่ภรรยาซึ่งเป็นทั้งเพื่อนเก่าและคนทำงานในบ้านจึงรับเล็กไว้โดยให้พักอาศัยที่บ้านของตนด้วย เห็นได้ว่า ถ้าเล็กไม่สูญเสียความสัมพันธ์กับกลุ่มสังคมเดิม ก็คงจะไม่ยอมลงทุนสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มสังคมใหม่สูงขนาดนี้

ส่วนบ้านคลองข่อย ชาวจีนเดิมมีอยู่เพียงครอบครัวเดียว ซึ่งมีนิสัยชอบเก็บตัว ไม่สมาคมกับใครแม้ว่าจะเป็นญาติพี่น้องก็ตาม อีกทั้งครอบครัวนี้ก็ไม่เคยเข้าร่วมในเครือข่ายแลกเปลี่ยนแรงงานกับผู้อื่นเพราะไม่ได้ทำอะไรที่นำเงินมาให้คนอื่นเข้า เหลือไว้เท่าที่แรงงานในครอบครัวจะทำได้ การสร้างความสัมพันธ์กับชาวจีนรายนี้ไม่ใช่เรื่องง่าย มีกฎเกณฑ์และข้อผูกมัดที่แน่นแฟ้น เช่น ถ้าจะทำงานกับเขาต้องทำจริงจัง จะทำชั่วคราวชั่วคราวไม่ได้ ดังนั้นหากบุคคลจะย้ายเข้าไปอยู่ในสังคมนี้ก็ต้องตัดขาดความสัมพันธ์กับกลุ่มสังคมเดิม ในขณะที่ความสัมพันธ์กับกลุ่มสังคมใหม่ไม่ทำให้บุคคลแน่ใจ

ว่าจะมั่นคงจึงเลือกไม่ย้ายเข้าไปพิภพ แล้วออกไปทำงานนอกหมู่บ้านเป็นการชั่วคราว เมื่อถึงฤดูกาลที่ครอบครัวต้องการใช้แรงงานก็ออกจากงานกลับมาปลูกสัมพันธ์กับกลุ่มสังคมเดิมตามข้อมูลมัดที่มีต่อกัน

"กับบ้านรัตนาก็ไม่สนิท พ่อแม่ก็ไม่สนิทกับเขา เขาไม่ค่อยคบหาสมาคมกับใคร"

"ไม่รู้จักใครนอกจากบ้านรัตนาก็เยี่ยมเสือโหล ละของไม่รู้จัก จินดาไม่รู้จัก มีแต่บ้านรัตนาท่านี่ที่จะช่วยได้ ถ้าจะเข้าไปเยี่ยมเสือโหล แต่เกรงใจไม่กล้าไปยุ่งกับเขา"

นอกเหนือจากความเกี่ยวพันอย่างแข็งแรงและข้อมูลมัดที่แน่นแฟ้นของสังคมเดิม ประกอบกับโอกาสความเป็นไปได้ในการสร้างความสัมพันธ์กับสังคมใหม่แล้ว ลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคมที่จะมีกับสังคมใหม่ตามลักษณะปัจจัยการผลิตที่ตนและผู้อื่นเป็นเจ้าของ ยังเป็นอีกเงื่อนไขหนึ่งที่บุคคลนำมาพิจารณาถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับจากการย้ายออกจากสังคมเดิม เข้าสู่สังคมงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป ปัจจัยการผลิตในงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป คือ เครื่องมือการผลิต (จักรเย็บและจักรนึ่ง) แรงงานที่มีทักษะ วัตถุดิบ (ผ้าและอะไหล่) สองอย่างแรกเป็นของชาจักร ส่วนอย่างหลังเป็นของผู้นำจ้างที่คนส่งผ้าเป็นผู้ถือครองแทน ถ้าชาจักรเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตทั้งสองอย่าง ลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคมในการผลิตก็เป็นการแบ่งงานกันทำตามหน้าที่ของแต่ละฝ่าย แต่ถ้าคนส่งผ้าหรือคนอื่นเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตของชาจักร ความสัมพันธ์จะมีลักษณะไม่เท่าเทียมกัน ผลประโยชน์ที่ควรได้รับก็จะถูกแบ่งส่วนไปให้ผู้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตนั้น ดังที่ปรากฏในโครงสร้างสังคมของงานแล้วว่า การจัดระเบียบความแตกต่างตามสถานภาพของคนทำงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปเป็นอย่างไร ลักษณะเครื่องมือการผลิตที่ตนเป็นเจ้าของและทักษะแรงงานที่มีจะบ่งบอกสถานภาพของบุคคลนั้น

ด้านเครื่องมือการผลิตคนที่ยังไม่ได้เข้าไปทำงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปโดยปกติแล้วไม่มีจักรเย็บผ้า หรือถ้ามีก็เป็นจักรบ้านธรรมดา แต่จะไม่มีจักรนึ่ง การทำงานโดยไม่มีจักร

โรงเป็นของตัวเอง จะต้องเข้าสู่วงจรของการพึ่งพาโดยไปใช้จักรโรงของคนอื่น แม้ว่าจะได้ตอบแทนเป็นค่าใช้จักรแล้ว แต่ผู้พึ่งพาก็ยังรู้สึกว่าผู้ให้พึ่งมีบุญคุณต่อตน เพราะเจ้าของจักรมีสิทธิที่จะไม่ให้ใช้ก็ได้ การใช้จักรโรงของคนอื่นทำให้เกิดผลประโยชน์ที่ได้รับจากการทำงานน้อยลง ถ้าจะลงทุนแล้วไม่ได้ทำงานเต็มทีก็ไม่คุ้มค่ากับการลงทุน

"จักรแม่ซื้อให้จักรโรงเขาไม่ซื้อให้ ไม่กล้าลงทุน กลัวเราไม่เก็บ ไปใช้จักรโรงของคนอื่นก็ลำบากเกินไป"

คนที่ไม่มีเครื่องมือการผลิตเลยต้องอยู่ในฐานะลูกน้องในบ้านเสื้อโหล ซึ่งต้องแบ่งรายได้ให้กับเจ้าของบ้านครึ่งหนึ่ง ถ้างานที่เจ้าของบ้านรับมาเป็นงานราคาดี และเครื่องมือการผลิตมีประสิทธิภาพสูง เช่น จักรอุตสาหกรรม แม้จะได้รายได้เพียงครึ่งหนึ่ง ก็ยังจูงใจให้เลือกอาชีพนี้ แต่หากเป็นงานราคาถูกและเครื่องมือการผลิตเป็นจักรบ้านธรรมดา ผลประโยชน์ที่จะได้รับจากการทำงานมีน้อย ก็อาจไม่เลือกถ้ายังมีทางเลือกอื่น เช่น การเลี้ยงหมู บ้านห้วยไผ่ ยินดีเป็นลูกน้องในบ้านเสื้อโหลของทางใจที่บ้านห้วยคอกน้ำ เพราะที่นั่น ดวงใจรับงานโดยตรงจากกรุงเทพฯ ใช้จักรอุตสาหกรรมทั้งหมด เมื่อกลับมาอยู่ที่บ้าน วาริมาชวนให้ไปเย็บที่บ้านของวาริ โผนไม่ยินดีเป็นลูกน้องของวาริ เพราะวาริรับงานจากจินดาที่เป็นคนส่งผ้าซึ่งรับงานมาจากคนส่งผ้าอีกทอดหนึ่งจึงเป็นงานราคาถูกประกอบกับจักรในบ้านวาริเป็นจักรบ้าน ถ้าต้องแบ่งครึ่งกับวาริ โผนเห็นว่าผลประโยชน์ที่ได้รับน้อยเกินไป

"วาริมาชวนไปเย็บที่ร้าน ไม่ไปเพราะไม่รู้จะได้เท่าไร จักรเล็กทำได้ไม่พอกินหรอก"

ด้านทักษะของแรงงาน งานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปจะให้ผลประโยชน์ตอบแทนสูงแก่คนที่มีความชำนาญในการเย็บ คนที่มีทักษะในการตัดเย็บ จะได้รับผลประโยชน์จากการทำงานมากกว่าคนไม่มีทักษะ เพราะสามารถทำงานได้อย่างเป็นอิสระ มีความชำนาญทำงานได้ไว แต่ส่วนใหญ่แล้ว

คนในหมู่บ้านแม้ผ่านการฝึกอบรมวิชาชีพจากทางราชการก็ยังไม่มีความเชี่ยวชาญเพียงพอที่จะทำงานอิสระได้ ต้องมีผู้ควบคุม ดูแลให้คำแนะนำ เมื่อมีความรู้แล้วจึงจะได้รับผลประโยชน์ตอบแทนสูง คนที่ไม่มีทักษะเพียงพอและไม่มีผู้แนะนำได้หรือไม่มีความสัมพันธ์ส่วนตัวกับผู้ที่ให้คำแนะนำได้ จะไม่เลือกเข้าสู่อาชีพรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป เพราะเกิดความไม่มั่นใจว่าตนจะได้รับผลตอบแทนมากนักเพียงใด จากการทำงานนี้ และต้องใช้เวลานานเพียงใดจึงจะได้รับผลประโยชน์ตอบแทนมากกว่าการทำงานอื่น ในขณะที่งานอย่างอื่นที่ต้องการแรงงานไร้ฝีมือก็มีให้เลือกอีกมาก

"ถ้าทำเสื้อโหลก็สบายหน่อย ทำงานในร่ม แต่ก็เหนื่อยหน่อย เสื้อโหลเย็บไม่ค่อยได้ เงินก็คงจะไม่ดี ต้องเย็บอีกนาน ถ้าเย็บที่บ้านก็ต้องลงทุน ถ้าเย็บที่บ้านร้อนๆ หนูยังไม่รู้จะหาดีไหม"

ดังนั้นลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคมในการผลิตของงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปนี้จึงมีหลายลักษณะ ขึ้นอยู่กับความเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตและระดับทักษะของแรงงานนั้น ได้แก่ ความสัมพันธ์แบบพึ่งพา ในกรณีที่ฝ่ายหนึ่งไม่มีจักรเย็บ ต้องพึ่งพาขอใช้จักรเย็บของของอีกฝ่ายหนึ่ง ความสัมพันธ์แบบนายจ้าง-ลูกจ้าง ในกรณีที่ฝ่ายหนึ่งต้องไปทำงานในสถานที่และใช้เครื่องมือการผลิตของอีกฝ่ายหนึ่ง ความสัมพันธ์แบบร่วมมือ ในกรณีที่ทั้งสองฝ่ายต่างมีเครื่องมือการผลิตของตนเอง แต่ไม่สามารถรับงานได้คราวละ 1 size ต้องรับงานแบ่งกัน ถ้างานของฝ่ายใดทำไม่ทันอีกฝ่ายหนึ่งจะช่วยทำ โดยได้รับค่าตอบแทนตามส่วนที่ช่วยทำนั้น ความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ ในกรณีที่ชาวจีนต้องขอความช่วยเหลือจากคนส่งผ้าทางด้านการเงินหรือเครื่องมือการผลิต แม้ว่าชาวจีนจะขอใช้คืนก็ยังไม่รู้ว่าจะคืนได้หรือไม่ ความสัมพันธ์แบบพ่อค้า-ลูกค้า ในกรณีที่ชาวจีนกับคนส่งผ้าทำการติดต่อธุรกิจกันโดยไม่มีฝ่ายใดเหนือกว่ากัน เป็นความสัมพันธ์ที่ต่างคนต่างทำหน้าที่ของตัวเอง และได้แลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกันโดยยุติธรรมแล้วตามความเชื่อของคู่สัมพันธ์

ลักษณะความสัมพันธ์จะบ่งบอกถึงผลประโยชน์ที่บุคคลจะได้รับในการเข้าไปมีความสัมพันธ์กับสังคมของงานดังกล่าว ถ้าบุคคลต้องเข้าไปอยู่ในฐานะที่ต่ำกว่าคนอื่นในสังคมนั้น ผลประโยชน์ที่ได้

รับก็ต้องน้อยกว่าคนอื่น บุคคลบางคนแม้รู้ว่าฐานะตนจะด้อยกว่าคนอื่นถ้าเข้าไปอยู่ในสังคมของงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป แต่ก็ยังเลือกเข้าไป เนื่องจากไม่มีทางเลือกอื่นที่ดีกว่า การเกี่ยวข้องกับเครือข่ายของความสัมพันธ์ทางสังคม หรือไม่ต้องการเสี่ยงจากการเปลี่ยนแปลง ซึ่งได้พบจากการสัมภาษณ์บุคคลต่าง ๆ ดังนี้

การเลือกอันเกิดจากไม่มีทางเลือกอื่น เช่น กรณีของเล็ก บ้านลุ่ม ซึ่งจะกลับบ้านก็อยู่กับพ่อเลี้ยงไม่ได้ จะไปทำงานโรงงานก็ทำไม่ได้ เพราะยืนนานไม่ได้ ปวดขา จึงไปเป็นลูกน้องในบ้านวิไล ในขณะที่ทำงาน เล็กไม่สบายตลอด เนื่องจากแพ้ฝุ่นละอองจากผ้าที่เย็บ งานจึงทำไม่ได้มากเท่าที่ควร เพราะช่วงป่วยก็ต้องพักพ่อน แต่ทนทำงานอยู่ที่นี่ได้ถึง 3 ปี จนกระทั่งหาใจไม่ออก จึงหยุดพักรักษาตัว และยังคงคิดที่จะกลับเข้าไปทำอีกถ้าหายดีแล้ว

"เล็กออกมาจากบ้านวิไลเป็นคนสุดท้าย คนแถวนี้เขาว่าเล็กขี้ด เล็กว่า เล็กไม่มีทางไปมั่ง"

การเลือกอันเป็นผลมาจากการเกี่ยวข้องกับเครือข่ายของความสัมพันธ์ทางสังคม เช่น มีญาติพี่น้องอยู่ในเครือข่ายนี้ชวนเข้าไปทำ หรือให้เข้าไปช่วยจนมีทักษะขึ้นมา และไม่ได้คิดจะทำอย่างอื่นเพราะไหน ๆ ก็เคยทำงานแบบนั้นมาแล้ว เช่น กรณีของจ่อม บ้านลุ่ม พี่สาวแต่งงานไปอยู่ที่นครปฐม ครอบครัวฝ่ายชายทำงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป พี่สาวจึงพาจ่อมไปอยู่ด้วย หักให้เย็บจนทำงานกับเขาไปในที่สุด เมื่อกลับมาอยู่บ้านจึงยึดอาชีพรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปเป็นอาชีพหลักไปเลย

"พี่สาวเขาเย็บอยู่ที่นครปฐม น้องแพนเขารับงานผ้าโหลมาเย็บอยู่ที่บ้านนครปฐม ทำได้ 1 ปีก็กลับมาอยู่บ้าน ไปรับจ้างทำงานบ้านหมอที่ทำเรือ 1 เดือน จู้จี้ ก็เลยกลับบ้าน..ว่างเกินเลยให้พี่สาวซื้อจักรมาให้แล้วไปที่ตลาด(ปลวกศรี)ว่าจะเย็บผ้า"

การเลือกอันเกิดจากไม่ต้องการเสี่ยงกับการเปลี่ยนแปลง เช่น กรณีของเหิง บ้านห้วยไผ่ เรียนวิชาชีพตัดเย็บเสื้อผ้าจากโครงการฝึกอบรมจากทางราชการที่จัดขึ้นในหมู่บ้าน ข้าราชการของหมู่บ้านมาเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปกับเพื่อนสนิทอีก 4 คน รับงานจากเจ้ทอง ต่อมาคนส่งผ้าไม่เอาผ้ามาส่งให้ที่บ้าน ต้องไปรับเองที่เจ้ทอง เหิงไปติดต่อกับคนส่งผ้าอีกหลายแห่งแต่ก็ไม่มีใครเอามาส่งให้ เพราะบ้านห้วยไผ่อยู่ไกล จนเหิงต้องเลิกกิจการไป เมื่อคนในหมู่บ้านคนหนึ่งมีญาติมาทำบ้านเสื้อโหลอยู่ที่ห้วยดอกไม้ เห็นว่าเด็กกลุ่มนี้เคยเย็บเสื้อผ้าจึงมาติดต่อบริษัท แต่การไปทำงานที่นั่นฐานะของเหิงต่ำลงกว่าเดิม เพราะเท่ากับไปเป็นลูกน้องเขา แต่เหิงและเพื่อนก็ตกลงไป เนื่องจากเห็นว่าเคยทำงานนี้มาแล้ว ถ้าจะเปลี่ยนไปทำงานอื่นก็ไม่ทราบว่าทำได้ไหม

"ทำงานที่บ้านมีศักดิ์ศรีกว่า เราทำเองเป็นอิสระ อยู่ห้วยดอกไม้เป็นลูกน้องเขา ถ้าจะทำงานรับจ้างอย่างอื่นก็ต้องไปทำที่อื่นมัน ส่วนมากเข้ากรุงเทพฯ อย่างที่หนู(เพื่อน)เขาไปทำ หนูเขามีวุฒิ ม.3 เราไม่มีก็ไปไม่ได้"

ลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคมสามารถเปลี่ยนแปลงได้ เมื่อข้าราชการสามารถเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตในส่วนรับผิดชอบของตนได้ ส่วนลักษณะของแรงงาน ข้าราชการสามารถมีได้จากการทำงานไปนาน ๆ เพราะลักษณะที่จำเป็นในการทำงานไม่ซับซ้อน สำหรับเครื่องมือการผลิตข้าราชการต้องลงทุน ส่วนใหญ่แล้วข้าราชการจะลงทุนซื้อจักรไถ่และจักรเย็บธรรมดา แต่ไม่ลงทุนซื้อจักรอุตสาหกรรม เพราะจักรอุตสาหกรรมราคาสูงเกินไป รายได้ที่ได้จากการทำงานไม่จูงใจให้ข้าราชการลงทุนในสิ่งที่ข้าราชการเห็นว่าเกินความจำเป็น โดยเฉพาะข้าราชการที่มีรายได้จากทางอื่นหรือทำงานนี้แบบชั่วคราวตามฤดูกาล สำหรับข้าราชการที่ติดงานนี้เป็นอาชีพหลักและเคยใช้จักรอุตสาหกรรมมาก่อนจากการทำงานในบ้านเสื้อโหล อาจยอมลงทุนเพราะให้ประโยชน์มากกว่าจักรธรรมดาในระยะยาว หากข้าราชการไม่มีเงินลงทุนเองก็อาจต้องพึ่งคนส่งผ้าหรือนายทุนคนอื่นต่อไปอีก

บุคคลบางกลุ่ม แม้จะสามารถย้ายออกจากสังคมของอาชีพเดิมได้ มีโอกาสที่จะสร้างความสัมพันธ์กับสังคมอาชีพรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป มีจักรเย็บผ้า มีทักษะการผลิตระดับหนึ่งที่สามารถ

พัฒนาได้แต่ก็ไม่ย้ายเข้ามาร่วมในสังคมอาชีพรับจ้างเห็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป เนื่องจากมีความผูกพันกับกลุ่มสังคมบางกลุ่มจนไม่อาจแยกออกไปอยู่ร่วมในสังคมอื่น ถ้ากลุ่มสังคมนี้ไม่ไปด้วยหรือไม่อนุญาต เช่น เพื่อนหรือสมาชิกในครอบครัว กล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า กลุ่มสังคมดังกล่าวมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของบุคคล บุคคลบางคนมีความสนิทสนมกับเพื่อนมาก เมื่อเพื่อนกลุ่มนี้เข้าร่วมในสังคมอาชีพใด ก็จะไปด้วยด้วย เพื่อนเองอาจไม่สามารถรับตัวให้เข้ากับสังคมอาชีพรับจ้างเห็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปได้ จึงไม่สนใจที่จะเข้าร่วม แต่เพื่อนมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของบุคคล บุคคลจึงออกจากสังคมอาชีพดังกล่าวแล้วทำตามเพื่อน เช่น กรณีของน้อย บ้านห้วยไผ่ น้อยเคยเรียนวิชาชีพตัดเย็บเสื้อผ้าจากโครงการฝึกอบรมในหมู่บ้าน เช่นเดียวกับนันทา เพื่อนสนิท นันทาชวนน้อยไปทำงานที่บ้านเสื้อโหลที่ห้วยดอกไม้ แต่นันทาทำไม่ได้ ไหว จึงลาออก น้อยเห็นว่าตนยังพอทำได้ จึงอยู่ต่อ แต่น้อยก็ไม่มีความสุขในการทำงาน จนกระทั่งกลับมาอยู่บ้าน น้อยติดต่อยังงานจากคนส่งผ้ามาทำ นันทาชวนน้อยไปเป็นลูกจ้างร้านข้าวมันไก่ที่ทำม่วง น้อยตัดสินใจเลิกเย็บผ้าไปทำงานกับนันทา ลักษณะ"ติดเพื่อน" จะไม่พบในกลุ่มผู้รับจ้างเห็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปมาเป็นเวลานาน

อีกตัวอย่างหนึ่งเป็นการมีของคนที่มีความสัมพันธ์อันญาติบางคนอย่างแน่นแฟ้น ญาติไปทำงานอะไรก็จะตามไปทำด้วย เช่น สมศรี บ้านลุ่ม ที่"ติด"หลาน หลานคิดจะเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป สมศรีก็คิดจะทำเช่นนั้น เมื่อหลานเลิกแล้วไปทำงานโรงงานก็เลิกแล้วไปทำงานโรงงานตาม เช่นกัน หรือฉลาย บ้านห้วยไผ่ ที่มีความสัมพันธ์อย่างแน่นแฟ้นกับญาติกลุ่มหนึ่งที่เป็นกลุ่มร่วมในกิจกรรมทางเศรษฐกิจเดียวกันมาตลอด เมื่อกลุ่มนี้รับงานเสื้อผ้าสำเร็จรูปมาเย็บ ฉลายจะเข้าไปทำด้วย เมื่อเขาเลิกฉลายก็เลิกด้วย แม้ว่าจะมีคนอื่นในหมู่บ้านยังทำงานนี้อยู่ ฉลายก็ไม่สนใจที่จะเข้าร่วม แต่ฉลายบอกว่า ถ้าญาติเอามาให้เย็บก็จะเย็บอีก แต่ถ้าเป็นของคนอื่นไม่เย็บ

กล่าวโดยสรุป เจาะลึกที่ส่งผลต่อความสามารถในการเข้าสู่อาชีพรับจ้างเห็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปของชาวชนบทประเด็นความสัมพันธ์ทางสังคมในการผลิต คือ การที่บุคคลบางกลุ่มสามารถเข้าสู่อาชีพรับจ้างเห็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปได้ เนื่องจากความเกื้อหนุนและข้อผูกมัดที่มีต่อสังคมอาชีพเดิม และกลุ่มสังคมที่ใกล้ชิดไม่เข้มแข็งแน่นแฟ้น ประกอบกับโอกาสที่จะสร้างความสัมพันธ์กับสังคมของอาชีพรับจ้าง

เก็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปในชุมชนมีความเป็นไปได้ อีกทั้งลักษณะความสัมพันธ์ที่จะมีกับสังคมใหม่นี้เอื้อผลประโยชน์ให้มากกว่าทางเลือกอื่น อาจเป็นผลประโยชน์ที่ได้รับในขณะนั้นหรือในภายภาคหน้า ในขณะที่บุคคลกลุ่มที่ไม่สามารถเข้าสู่อาชีพนี้ได้ เนื่องจากความเกียจคร้านและข้อผูกมัดที่มีต่อสังคมอาชีพเดิม และกลุ่มสังคมที่ใกล้ชิด มีความเข้มแข็งและแน่นแฟ้น ประกอบกับโอกาสที่จะสร้างความสัมพันธ์กับสังคมของอาชีพรับจ้างเก็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปในชุมชนมีน้อยหรือเต็มไปด้วยความยุ่งยาก อีกทั้งลักษณะความสัมพันธ์ที่จะมีในสังคมใหม่ไม่จูงใจให้ลงทุนสร้างความสัมพันธ์ด้วย นอกจากนี้ยังมีทางเลือกอื่นที่ทำให้ผลประโยชน์ตอบแทนทางสังคมหรือเศรษฐกิจที่จะสูงกว่า

เครือข่ายและการเข้าถึงเครือข่ายของงาน

เครือข่ายของงานรับจ้างเก็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปในหมู่บ้าน มีคนส่งผ้าเป็นศูนย์กลางของเครือข่าย ความสัมพันธ์ทางสังคมที่บุคคลมีต่อกันและกันภายในเครือข่าย เมื่อเริ่มจากคนส่งผ้าก็จะขยายวงกว้างออกไปได้หลายปริมณฑล จนเกิดเครือข่ายย่อย ๆ หลาย ๆ เครือข่าย เครือข่ายที่มีคนส่งผ้าเป็นศูนย์กลางนี้ ในงานวิจัยครั้งนี้ได้ศึกษาเครือข่ายย่อยของคนส่งผ้าที่เกี่ยวข้องกับงานรับจ้างเก็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป ประกอบด้วยเครือข่ายตรง ซึ่งหมายถึงการติดต่อโดยตรงของคนส่งผ้าที่มีต่อชาจักรและลูกน้องในบ้าน และเครือข่ายอ้อม ซึ่งหมายถึงการเกี่ยวข้องกับติดต่อของคนส่งผ้าที่มีต่อชาจักรทางอ้อมโดยที่คนส่งผ้าอาจไม่รู้จำบุคคลนั้นโดยตรง แต่สามารถติดต่อผ่านสมาชิกที่อยู่เครือข่ายตรงของตนได้ นอกจากนี้ยังศึกษาถึงระยะห่างทางสังคมของเครือข่ายดังกล่าว โดยแบ่งเครือข่ายของคนส่งผ้าเป็น 3 ปริมณฑล คือ เครือข่ายใกล้ชิด เครือข่ายรอง และเครือข่ายขยาย การแบ่งระดับปริมณฑลเป็นไปตามระดับของความผูกพันและการะหน้าที่ที่มีต่อกัน หรือลักษณะของความสัมพันธ์ ลักษณะความสัมพันธ์ดูจากจำนวนบทบาทที่บุคคลมีต่อกันในการติดต่อกัน สิ่งที่คู่สัมพันธ์นำมาแลกเปลี่ยนกับลักษณะความเท่าเทียมในการแลกเปลี่ยนความถี่และระยะเวลาของความสัมพันธ์ รวมทั้งศึกษาความสัมพันธ์ของบุคคลในปริมณฑลต่าง ๆ ของคนส่งผ้า ว่า มีความสัมพันธ์กันหรือไม่ในลักษณะใด บุคคลที่เข้าไปอยู่ในเครือข่ายของคนส่งผ้าใช้วิธีใดในการเข้าไป และ ดำรงรักษาทานแหน่งในเครือข่ายไว้ได้ ส่วนคนที่ไม่ได้เข้าไปอยู่ในเครือข่านั้น เป็นเพราะเหตุใดจึงไม่สามารถเข้าไปอยู่

หรือถูกผลักออกมาจากเครือข่ายดังกล่าว

ความสัมพันธ์ของบุคคลมีความเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ผู้วิจัยจะพยายามชี้ให้เห็นภาพของความเคลื่อนไหวนี้ตั้งแต่บุคคลเริ่มเข้าสู่เครือข่ายจนถึงปัจจุบันว่าได้มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร มีสาเหตุจากอะไร บุคคลแต่ละบุคคลต่างมีเครือข่ายสังคมของตนเช่นกัน ซึ่งอาจเชื่อมโยงกับเครือข่ายของคนส่งผ้า หรือเชื่อมโยงไปไม่ถึงเครือข่ายของคนส่งผ้าก็ได้ขึ้นอยู่กับวงจรชีวิต สถานภาพและบทบาทของคนนั้น ลักษณะความสัมพันธ์ภายในเครือข่ายแต่ละช่วงชีวิตก็เปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากการะหน้าที่และระดับความผูกพันกับบุคคลในเครือข่ายเปลี่ยนแปลงไป แต่ก่อนที่จะกล่าวถึงเรื่องดังกล่าว ผู้วิจัยขอเสนอให้เห็นคุณลักษณะของเครือข่ายสังคมของงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป เพื่อเป็นพื้นฐานความเข้าใจไว้เบื้องต้นดังนี้

1. บทบาทที่สัมพันธ์กัน คนส่งผ้ามีทั้งคนในหมู่บ้านและคนนอกหมู่บ้าน คนส่งผ้าในหมู่บ้านกับชาจักร แต่ละคนมีหลายบทบาทที่ต้องส่วมในการมีความสัมพันธ์กัน เรียกว่ามีความสัมพันธ์เชิงซ้อนต่อกัน บทบาทแต่ละบทบาทมีผลกระทบซึ่งกันและกัน เพราะในแต่ละบทบาทต่างก็มีบรรทัดฐานและความคาดหวังทางสังคมขึ้นมาจากพฤติกรรม ดังจะมีตัวอย่างที่พบในการวิจัยครั้งนี้ ภูมิของวิไล บ้านลุ่ม วิไลสวมบทบาททั้งเป็นประธานกลุ่มสตรี เป็นญาติอาวุโสของชาจักรบางคน เป็นเพื่อนนักเรียนรุ่นเดียวกันกับชาจักรบางคน เป็นเพื่อนบ้านกับชาจักรบางคน และ เป็นผู้ฝึกสอนงานเย็บกับชาจักรหลายคน ความคาดหวังที่ทุกคนมีต่อพฤติกรรมของวิไล คือ การอุปถัมภ์ ช่วยเหลือคนอื่นและไม่เอาัดเอาเปรียบ แต่เมื่อวิไลสวมบทบาทของผู้นำจ้าง บทบาทนี้ได้ส่งผลกระทบต่อบทบาทข้างต้น เพราะสิ่งที่วิไลต้องทำในบทบาทนี้ คือ การเร่งงานเพื่อให้เสร็จทันเวลา ควบคุมคุณภาพของงานให้ตรงตามแบบที่กำหนด วิไลทำในสิ่งที่ผู้นำจ้างคนอื่น ๆ ทำ ใช้ระเบียบในการทำงานเช่นเดียวกับที่ผู้นำจ้างคนอื่นใช้ คือ เด็กฝึกงานจะไม่ได้รับค่าตอบแทนจากการทำงาน ถ้ามาทำงานในบ้านของวิไลต้องแบ่งรายได้กับคนละครึ่ง ถ้าทำงานที่บ้านชาจักร วิไลจะหักค่าแรงไว้ 1 บาท ถ้ามาใช้จักรฝังของวิไลชาจักรก็หักค่าแรงไว้อีก 1 บาท ถ้าทำงานไม่เสร็จให้คนอื่นช่วยก็ถูกหักค่าแรงไปให้คนอื่นที่ช่วยทำ เมื่อมีงานยาก คืองานเสื้อเชิร์ต วิไลเกรงว่าชาจักรข้างนอกบ้านจะเย็บไม่สวย จึง

เจ็บเสียเอง แล้วหักค่าแรงไป 1 บาท ระเบียบเหล่านี้คนส่งผ้าทัวไปก็บังคับใช้เหมือนกัน เช่น รับงานมาตัวละ 3 บาท ถ้าเข้าไปบ้านคนส่งผ้า คนเก็บได้ 1.50 บาทหรือ 1.25 บาท แต่ถ้าเก็บที่บ้านชาจักรเอง คนเก็บจะได้ 2 - 2.50 บาท ถ้าไม่มีจักรไปนั่งบ้านคนส่งผ้าก็จะได้ 1.50-2.00 บาท แต่สำหรับวิไลแล้วการใช้ระเบียบเช่นนี้กลับถูกตำหนิจากคนที่มีความสัมพันธ์เชิงซ้อนกับตน ในขณะที่ชาจักรที่ติดต่อกันในบทบาทเดียว คือ บทบาทเฉพาะในงานเท่านั้น ไม่มีบทบาทอื่นต่อกัน เห็นว่าวิไลเป็นคนดี มีความยุติธรรม สำหรับชาจักรเอง การสวมหลายบทบาทโดยที่แต่ละบทบาทมีความขัดแย้งกันในแง่ของพฤติกรรมที่ถูกคาดหวัง ทำให้มีความลำบากใจในการแสดงพฤติกรรม โดยเฉพาะคู่สัมพันธ์ต่างให้ความสำคัญกับบทบาทต่างกัน วิไลให้ความสำคัญกับบทบาทของคนส่งผ้ากับชาจักรมากกว่าบทบาทอื่น ในขณะที่ชาจักรกลับให้ความสำคัญกับบทบาทของ น้ำ-หลาน เพื่อน-เพื่อนมากกว่า

เช่นเดียวกับกรณีของรัตนา ชาจักรรายใหญ่ของบ้านคลองข่อย ปริมาณงานที่รัตนารับมา สามารถแจกจ่ายต่อให้กับคนในหมู่บ้านได้โดยไม่มีปัญหา หรืออาจอาศัยความน่าเชื่อถือของรัตนารับงานเพิ่มเพื่อให้คนในบ้านคลองข่อยทำก็ได้ แต่รัตนานำทำ รัตนากับชาบ้านคลองข่อยมีความสัมพันธ์ฉันท์เครือญาติต่อกัน กล่าว คือ แม่ของรัตนาคือคนในนามสกุลใหญ่ของบ้านคลองข่อย ความเป็นญาติทำให้ชาบ้านคลองข่อยคาดหวังว่ารัตนาคือความช่วยเหลือญาติพี่น้องให้ทำงานทำ แต่รัตนานำไม่ได้ทำตามความคาดหวังนั้นตั้งที่อยู่ในฐานะที่จะทำได้ รัตนาและครอบครัวไม่ยุ่งเกี่ยวกับใครในหมู่บ้านถ้าไม่จำเป็น ไม่ช่วยเหลือญาติพี่น้อง แม้ว่ารัตนาคือติดต่อบริการจากคนส่งผ้าได้ แต่ก็จะไม่แนะนำใครให้มารับงานจากคนส่งผ้าที่ตนติดต่อยู่และไม่แนะนำให้คนส่งผ้าไปส่งงานใคร รัตนากล่าวว่าไม่อยากยุ่งวุ่นวายกับคนอื่น ถ้าเกิดตลาดขึ้นมาจะมาโทษตน เห็นได้ว่า รัตนาและครอบครัวไม่ได้ให้ความสำคัญกับบทบาทของญาติ ในขณะที่ชาบ้านคลองข่อยให้ความสำคัญกับบทบาทดังกล่าวมากกว่าอย่างอื่น

สำหรับคนส่งผ้านอกหมู่บ้าน ความสัมพันธ์เชิงซ้อนที่มีระหว่างคู่สัมพันธ์ ไม่ทำให้เกิดความยุ่งยากในการแสดงพฤติกรรม เนื่องจากบทบาทที่สวมเป็นบทบาทที่ไม่เกี่ยวข้องกันโดยตรง หรือไม่ใช่มบทบาทที่เกิดจากการมีความสัมพันธ์โดยตรง เช่น เป็นเพื่อนของชาจักรเก่า เป็นเพื่อนของเพื่อนบ้าน

เป็นลูกน้องเก่า เป็นเพื่อนของญาติ เป็นต้น หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคนส่งผ้าที่มีชาจักรอยู่นอกหมู่บ้านตน แม้ว่าคนส่งผ้าชอบที่จะมีการติดต่อกับชาจักรที่ตนรู้จัก และมีความสัมพันธ์ส่วนตัวกันในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง แต่การมีความสัมพันธ์ส่วนตัวที่ใกล้ชิดกันเกินไปจนกระทั่งบทบาทแต่ละบทบาทในการติดต่อกันมีความขัดแย้งไม่สอดคล้องกันแทนที่จะส่งผลดีต่อความสัมพันธ์ภายในเครือข่าย กลับทำให้ความสัมพันธ์เปราะบางหรือมีที่จะแตกหักได้หากความสัมพันธ์ไม่ปรับความคาดหวังที่มีต่อกันให้ตรงกัน ด้วยเหตุนี้จึงมักพบว่า เครือข่ายของคนส่งผ้าที่สามารถอยู่ได้นานมีความมั่นคงนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างคนส่งผ้าและชาจักรจะไม่ใช่อุบัติเหตุ เพื่อนรัก แต่ก็ไม่ใช่เป็นความสัมพันธ์เชิงเดียวหรือความสัมพันธ์ที่เกิดจากการที่ความสัมพันธ์ติดต่อกันในบทบาทเดียว หากเป็นความสัมพันธ์เชิงซ้อนที่มีระยะห่างทางสังคมพอสมควร

"เด็กที่ปลากรีนัน รู้จักกับเหี้ย(เพื่อนสนิท) อีกเจ้าหนึ่งคนที่อยู่ใกล้ ๆ นี้ (เพื่อนบ้าน)หาไป อีกคนมีชายเขาได้เมียอยู่ใกล้ ๆ นี้เอง เมียของพี่ชายเขาหาไป" (คนส่งผ้า)

"ส่วนมาจากน้องผมอยู่ทางโน้น(กิ่งอำเภอชะมดแต) ก็เลยมีชาจักรทางโน้น" (คนส่งผ้า)

2. สิ่งที่ความสัมพันธ์นำมาแลกเปลี่ยน การเข้ามามีความสัมพันธ์กันภายในเครือข่ายของงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป สิ่งที่คู่สมพันธ์นำมาเข้ามาแลกเปลี่ยนกันคืองาน เงิน และแรงงาน แต่คู่สมพันธ์เห็นว่าสิ่งแลกเปลี่ยนทั้ง 3 อย่างนี้ไม่เพียงพอที่จะผูกมัดกันไว้ได้ เพราะชาจักรเองก็ไม่ได้เลือกรับงานจากคนส่งผ้าโดยพิจารณาแต่ปัจจัยราคาค่าตอบแทนเท่านั้น และคนส่งผ้าก็ไม่ได้เลือกชาจักรเพียงแต่มีแรงงานเท่านั้น สิ่งที่คนส่งผ้าคิดว่ามีความสำคัญต่อการแลกเปลี่ยนแรงงานของชาจักรคือ การหักทวง การสนทนา การเย็บเยียน การช่วยเหลือการทำงาน การช่วยเหลือทางการเงิน รวมเรียกว่า การบริการหลังการจ้าง สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าคนส่งผ้าได้ให้ความสำคัญแก่ความสัมพันธ์ที่มีต่อชาจักรมาก โดยเฉพาะชาจักรที่มีทักษะ เป็นชาจักรประจำหรือมีงานนี้เป็นอาชีพหลัก สามารถรับงานได้ทั้ง size โดยไม่ต้องหาคนแบ่ง และติดต่อกันมานาน เพราะผลประโยชน์ที่จะได้รับจากการแลกเปลี่ยนก็คือความจงรักภักดีที่ชาจักรจะมีต่อคนส่งผ้าคนนั้น ซึ่งเป็นสิ่งที่คนส่งผ้า

ทุกคนปรารถนาจากชาจักร ความจงรักภักดีส่งผลต่อความมั่นคงในเครือข่ายและอาชีพของคนส่งผ้า

"เวลาน้องมีอะไร มีงาน เจ็บป่วย เราต้องดูแล เพราะเขาทำเงินให้เรา

ใช้" (คนส่งผ้า)

"ถ้าคนเขามีปัญหาเดือดร้อนก็ไปช่วยเขาบ้าง ให้เขาเบิกส่างหน้าบ้าง คิดว่าตัวเองก็เคยจนมาก่อน"(คนส่งผ้า)

"ลูกน้องเอาจักรไปคนละตัว จักรนั้นเราไม่ได้คิดค่าเช่า จักรหนึ่งก็ออกให้เขาผ่อนเรา เขาทำงานให้เรา ถ้าไม่ให้อุปการะเขา เขาก็ทำงานไม่ได้" (คนส่งผ้า)

สำหรับชาจักร สิ่งที่มีความสำคัญในการแลกเปลี่ยนงานและเงินจากคนส่งผ้า คือ ความรับผิดชอบในหน้าที่ ความซื่อสัตย์ เร่งงานให้ ช่วยทำงานให้ชาจักรคนอื่น เมื่อแก้ปัญหาให้คนส่งผ้า และ ให้ความเคารพ เกรงใจ ในสิ่งแลกเปลี่ยนประการหลังนี้ ผู้ให้ข้อมูลมักไม่พูดตรง ๆ ผู้วิจัยสังเกตจากท่าทีของผู้ให้ข้อมูลที่มีต่อคนส่งผ้า คำนึงที่ใช้เมื่อเวลาพูดถึงคนส่งผ้า และการกระทำเมื่อไม่เห็นด้วยหรือไม่พอใจในตัวคนส่งผ้า เปรียบเทียบกับลักษณะนิสัยและพฤติกรรมที่แสดงออกต่อคนอื่น เช่น เมื่อคนส่งผ้ามารับหรือส่งงาน ชาจักรจะปฏิเสธจอต้อนรับวางมือจากกิจกรรมอย่างอื่น เมื่อคนส่งผ้าแสดงอารมณ์ส่อถึงไม่ตอบโต้ ไม่ได้เกรง ทั้งที่ชาจักรผู้นั้นเป็นคนไม่ยอมคน บางคนก็เป็นคนก้าวร้าวด้วยซ้ำ

"เขาว่า ช่างเขา เขานิสัยอย่างนั้นไม่โอ้อวด เราไม่เคยทำอะไรให้เขา

โกรธนี้ เขาโกรธเขาทั้งอนั่นแหละ นิสัยเขานั้นแหละ คนใจร้อน" (ชาจักร)

"บางทีเงินของเขาคิดเก็บมาซึ่งต้องคืนเขาไป คนเราซื้อกินไม่หมด เกษมแค่ 70-80 บาทมันไม่รวม ให้เขาไว้วางใจดีกว่า"(ชาจักร)

3. ลักษณะของการแลกเปลี่ยน การแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างบุคคลสองคนอาจมีลักษณะของการให้และการรับที่สมดุลกัน หรือไม่สมดุลกัน ถ้าการให้และการรับที่เท่าเทียมกันก็แสดงว่าคู่สมันต์มีอำนาจ เกียรติภูมิในระดับที่เท่าเทียมกัน แต่ถ้าไม่เท่าเทียมกัน ผู้ที่ให้มากกว่าย่อมมีอำนาจและเกียรติภูมิสูงกว่าผู้รับ การพิจารณาว่าใครให้อะไรใครมากกว่ากันเป็นเรื่องที่วัดได้ยาก เพราะสิ่งที่คู่สมันต์ให้และรับไม่เหมือนกัน ของบางอย่างเป็นนามธรรมที่ไม่อาจวัดได้ จึงเป็นเรื่องของคุณค่าที่ผู้รับจะตีค่าว่าสิ่งที่ได้รับมีคุณค่าต่อตนเพียงใด เมื่อเทียบกับสิ่งที่ตนตอบแทนไป ซึ่งบางครั้งผู้รับไม่บอกตามความเป็นจริง เพื่อรักษาภาพพจน์ของตัวเองไม่ให้ดูด้อยต่ำในสายตาของคนแปลกหน้า อย่างผู้วิจัย เช่นผู้ให้ข้อมูลมักกล่าวว่าตนไม่จ้องคนส่งผ้าหрок คนส่งผ้าต่างหากต้องจ้องตน แต่จากข้อมูลที่แวดล้อมพบว่าทางเลือกทางเศรษฐกิจของบุคคลคนนั้นมีน้อยมาก และผู้ให้ข้อมูลเองก็ได้ทุ่มเทความพยายามอย่างมากที่จะรักษาความสัมพันธ์กับคนส่งผ้าคนนี้ไว้ให้ได้ เป็นต้น ผู้วิจัยจึงประเมินปริมาณการให้และการรับจากระดับความต้องการในสิ่งที่รับของผู้รับและโอกาสที่จะได้รับสิ่งนั้นจากผู้อื่นว่ามีมากน้อยเพียงใด นอกเหนือจากการให้คุณค่าโดยผู้ให้ข้อมูลเอง

ในการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างคนส่งผ้ากับชาจักร คนส่งผ้าจะมีอำนาจและเกียรติภูมิสูงกว่าชาจักรได้ในกรณีต่อไปนี้

1. คนส่งผ้าได้ให้ความช่วยเหลือแก่ชาจักรในเรื่องอุปสรรคในการทำงาน เช่น ช่วยผ่อนชาจักรให้ ให้เช่าจักรหนึ่ง จักรอุตสาหกรรม เป็นต้น อุปสรรคเหล่านี้มีความสำคัญต่อการประกอบอาชีพ ถ้าชาจักรไม่มีและไม่สามารถลงทุนได้ ชาจักรจะรู้สึกว่าความช่วยเหลือของคนส่งผ้ามีคุณค่าต่อตนมาก แต่ในกรณีที่ชาจักรมีอุปสรรคอยู่แล้ว คนส่งผ้าเอาอุปสรรคอย่างเดียวกับที่ชาจักรมีมาเพิ่มให้ เพื่อให้ชาจักรหาคนมาช่วยเย็บ ชาจักรจะไม่รู้สึกว่าความช่วยเหลือของคนส่งผ้ามีคุณค่าอะไร เนื่องจากตนไม่ได้มีความต้องการ คนส่งผ้ามาทำให้เพื่อผลประโยชน์ของคนส่งผ้าเอง เช่น กรณีของสมควร บ้านลุ่ม ใช้จักรบ้านเย็บผ้า คนส่งผ้าเอาจักรบ้านมาลงให้อีก 1 หลังเพื่อให้ลูกสาวของสมควรช่วยแม่เย็บผ้าตอนปิดภาคเรียน สมควรไม่ให้ความสำคัญกับการกระทำเช่นนี้ของคนส่งผ้าเลย ผิดกับเจลา หมู่บ้านเดียวกันที่คนส่งผ้าให้เช่าจักรอุตสาหกรรม เดือนละ 250 บาท ซึ่งเป็นสิ่งที่เจลาต้อง

การ เพราะจะช่วยให้ทำงานได้เร็วกว่าจักรบ้านที่ตนมี เฉลาคุดถึงจักรว่า "ป้าสาวเอามาลงให้" โดยไม่ได้พูดถึงเงินค่าเช่าที่ต้องจ่ายให้คนส่งผ้า ซึ่งแสดงถึงความรู้สึกที่เฉลามีต่อกรณีนี้ว่าเงินค่าเช่ามีค่าน้อยกว่าน้ำใจที่คนส่งผ้าให้แก่ตน

2. คนส่งผ้าให้ความช่วยเหลือทางการเงินแก่ชาจักร แม้ไม่ใช่เป็นเงินให้เปล่าหรือเงินที่ขอเบิกล่วงหน้า แต่เป็นเงินที่ชาจักรได้ทำงานส่งไปแล้ว แต่ยังไม่ถึงกำหนดจ่าย เช่น กำหนดจ่ายวันที่ 5 ของเดือน เมื่อชาจักรจำเป็นต้องใช้เงิน จึงให้เบิกเงินส่วนที่ทำงานไปแล้วก่อนวันที่ 5 ชาจักรก็ถือว่าเป็นเรื่องที่คนส่งผ้าได้ให้ความช่วยเหลือตน และถ้าชาจักรไม่สามารถขอยืมจากใครได้อาจเนื่องจากไม่มีความสัมพันธ์ทางสังคมกับคนในชุมชน ยิ่งเป็นเรื่องที่ชาจักรเห็นว่าสิ่งที่ได้รับจากคนส่งผ้าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญรับตน เช่นกรณีของวาริ บ้านห้วยไผ่ ที่ไม่สามารถไปขอความช่วยเหลือทางการเงินจากคนในหมู่บ้านได้ เพราะตนเป็นคนต่างถิ่น จินดา คนส่งผ้า จึงเป็นที่พึ่งคนเดียวที่วาริมีอยู่ ในขณะที่น้อย หมู่บ้านเดียวกัน ไม่สนใจ เบิกได้ดี เบิกไม่ได้ก็แล้วไป เพราะยังขอเงินจากพ่อแม่ใช้ได้

3. ชาจักรมีปัญหาครอบครัว ขาดความอบอุ่น เมื่อมาทำงานกับคนส่งผ้า ได้รับความเอาใจใส่ให้ที่พัก ให้งานทำ ครอบครัวของคนส่งผ้าปฏิบัติด้วยเหมือนคนในครอบครัว แม้มีทางเลือกทางเศรษฐกิจทางอื่น ก็จะไม่ไป เพราะรู้สึกที่คนส่งผ้ามีพระคุณต่อตน เช่น กรณีของเล็ก บ้านลุ่มซึ่งมีปัญหามันแตก วิไลรับไว้ในบ้าน แม่ของวิไลให้ความรักความเอาใจใส่แก่เล็กเหมือนลูกหลาน เมื่อสิทธิ คนส่งผ้าอีกคนหนึ่งซึ่งมีงานราคาดีกว่างานของวิไลมาชวนให้เล็กไปอยู่ด้วย เลิกไม่ไป เพราะรู้สึกเป็นหนี้บุญคุณต่อวิไล ไม่อาจทิ้งไปได้

4. คนส่งผ้ากับชาจักรมีความสัมพันธ์ส่วนตัวกันมาก่อนแล้ว และเป็นความสัมพันธ์ที่คนส่งผ้าอยู่ในฐานะสูงกว่าชาจักร เมื่อติดต่อกันในบทบาทคนส่งผ้า-ชาจักร ก็ยังคงทำให้ชาจักรรู้สึกต่อยกกว่าคนส่งผ้าเช่นเดิม แม้ตนจะถูกเอารัดเอาเปรียบก็ไม่กล้าต่อต้าน เช่นกรณีของลอย เคยเรียนตัดเย็บเสื้อผ้าจากสงพร แม้จะเสียค่าเล่าเรียน แต่ลอยก็มีความรู้สึกที่สงพรเป็นครู เคยไปกินไปอยู่บ้านเขา

สิ่งที่ได้รับจากสมพรมีค่าเกินกว่าค่าเล่าเรียนที่จ่าย เมื่อรับงานจากสมพรมาทา สมพรไม่จ่ายเงินค่าจ้างให้ ลอยไม่กล้าเรียกรื่องทางถาม ลอยกล่าวว่า ไม่กล้าเพราะเคยไปกินข้าวแดงแกงร้อนของเขามา

5. ขาจักรสูญเสียความสัมพันธ์กับคนส่งผ้ารายอื่นจนไม่อาจอยู่ในเครือข่ายนั้นได้ และไม่มีทางเลือกอื่นอีกแล้ว เมื่อติดต่อเครือข่ายรายใหม่ได้ ขาจักรรู้สึกว่าคุณส่งผ้าเป็นผู้มีพระคุณให้โอกาสในการทำงานแก่ตน ไม่ว่าจะถูกคนส่งผ้าเอาเอาเปรียบหรือใช้อารมณ์อย่างไรก็ยอมไม่ตอบโต้ แม้ว่าตนจะเป็นฝ่ายถูกก็ตาม เช่น กรณีของจ๋อมและส้ม บ้านลุ่ม เคยทำงานกับคนส่งผ้ามาหลายรายมีปัญหามาต้องเลิกติดต่อกันไป เมื่อป้าล้นมาส่งงานให้โดยไม่เกี่ยงงอนอะไร ทั้งสองคนจึงเห็นว่าป้าล้นมีบุญคุณที่ทาให้ตนมีงานทำ ถึงจะได้งานราคาถูกและโดนดูว่าขี้ขลาด ก็ไม่ต่อต้าน

กรณีที่ขาจักรมีฐานะสูงกว่าคนส่งผ้าในความสัมพันธ์ที่มีต่อกันมีเพียงกรณีเดียวคือ กรณีขาจักรมีทักษะฝีมือ และมีกำลังผลิตสูง คือ สามารถทำงานได้คราวละมาก ๆ เป็นขาจักรรายใหญ่เช่นรับงานมากกว่า 1 size ขาจักรประเภทนี้มีความสำคัญต่อกิจการของคนส่งผ้า สามารถเลือกคนส่งผ้าได้ ถ้าขาจักรรายนี้เลิกทำงาน ฐานะของคนส่งผ้าก็จะถูกกระทบกระเทือน เพราะจะต้องหาขาจักรใหม่เพิ่มขึ้น 2 คนขึ้นไปจึงจะทำงานได้เท่ากับขาจักรเดิม เช่น รัตน บ้านคลองข่อย รับงานคราวละ 3 size ถ้ารัตนเลิกรับ ก็จะต้องหาขาจักรใหม่เพิ่มถึง 6 รายจึงจะรับงานได้เท่ารัตน คนส่งผ้าหลายคนมาติดต่อ เมื่อจินดา คนส่งผ้าตำบลหนองแล้งมาติดต่อ จินดาใช้คำว่า"ช่วยทำให้ฉันก่อนเถอะ" รัตนเองก็ว่าเขามาขอร้องไห้ช่วยก็เลยใจอ่อนช่วยเหลือ รัตนยังกล่าวอีกว่า ถ้าเลิกรับจากจินดา จินดาก็คงจะแย่ เหมือนคนส่งผ้าเจ้าเก่าที่รัตนเคยรับงาน แล้วเลิกรับ ที่ต้องเลิกส่งผ้าไปเลยเมื่อรัตนบอกเลิกรับ ซึ่งแสดงถึงความรู้สึกของรัตนเองก็คิดว่าตนมีฐานะเหนือคนส่งผ้า

กล่าวโดยสรุป การให้คุณค่าสิ่งที่ได้รับนั้นสูงหรือต่ำขึ้นอยู่กับความต้องการจำเป็นของผู้รับที่มีในสิ่งนั้นในเวลานั้น และโอกาสหรือหนทางที่ผู้รับจะได้รับจากทางอื่นหรือจากสิ่งอื่นที่ใช้ทดแทนกันได้

4. ความถี่และระยะเวลาของความสัมพันธ์ การรู้จักกันแต่ไม่ได้พบปะกันบ่อยครั้ง ก็ไม่ทำให้คู่สัมพันธ์มีความใกล้ชิดและผูกพันกันได้ และถ้ารู้จักกันไม่นานถึงพบปะกันบ่อยก็ไม่ได้ทำให้คู่สัมพันธ์มีความใกล้ชิดและผูกพันกันได้เช่นกัน ความใกล้ชิดและความผูกพันช่วยให้ความสัมพันธ์มีความมั่นคงโดยทั่วไปแล้ว ขาจักรกับคนส่งผ้าจะพบปะกันก็เฉพาะในเรื่องงาน ดังนั้นขาจักรที่ทำงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปเป็นอาชีพหลัก จะมีโอกาสพบปะกับคนส่งผ้าได้บ่อยและติดต่อกันเป็นเวลานานไม่ขาดช่วง ความใกล้ชิดและความผูกพันย่อมมีมากกว่าขาจักรที่ทำงานเฉพาะช่วงว่างจากฤดูกาลผลิตหรือทำชั่วคราวชั่วคราว นอกจากนี้ ยังชี้ให้เห็นว่า ขาจักรประเภทแรกได้ทุ่มเทเวลาให้กับความสัมพันธ์ในเครือข่ายมากกว่าขาจักรประเภทหลัง คนส่งผ้าจึงทำให้ไว้วางใจแก่ขาจักรประเภทแรกมากกว่าขาจักรประเภทหลัง

"บางทีไรน้าต้องให้เขาเช่าหรือจ้างคนอื่นทำ เพราะถ้าเราทำอย่างนี้ทำอย่างเขาถือว่าไม่ใช่เขาประจำ ตอนนี้เขาก็ไม่เกรงใจ เงินทองก็จ่ายช้า อะไรจ้"(ขาจักร)

เครือข่ายของคนส่งผ้า

ประวัติเครือข่ายรวมทางสังคมของคนส่งผ้าประกอบด้วย 3 ประมวล ดังนี้ (1) เครือข่ายใกล้ชิด ได้แก่ พ่อแม่ ญาติพี่น้อง เพื่อน เพื่อนบ้านที่สนิทสนมกัน (2) เครือข่ายรอง ได้แก่ญาติห่าง ๆ คนในหมู่บ้าน หรือคนที่คุ้นเคยกันน้อยกว่าคนในเครือข่ายใกล้ชิด และ (3) เครือข่ายขยาย ได้แก่คนที่คนส่งผ้าไม่รู้จัก แต่จะติดต่อก็ได้โดยผ่านเครือข่ายใกล้ชิดหรือเครือข่ายรอง ส่วนเครือข่ายย่อยของคนส่งผ้าที่เกี่ยวกับงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป คือความสัมพันธ์ระหว่างคนส่งผ้ากับขาจักร ซึ่งมีคนส่งผ้าเป็นศูนย์กลาง และขาจักรอยู่ในประมวลต่าง ๆ ดังนี้

1. เครือข่ายใกล้ชิด ได้แก่ ขาจักรที่เป็นบุคคลในเครือข่ายใกล้ชิดของเครือข่ายรวม ขาจักรที่ทำงานนี้เป็นอาชีพหลักรับงานคราวละ 1 size ติดต่อกันเป็นเวลานานพอสมควรจนมีความรู้สึกสนิทสนมและไว้วางใจ หรือที่เรียกว่าขาจักรประจำ และลูกน้องในบ้าน

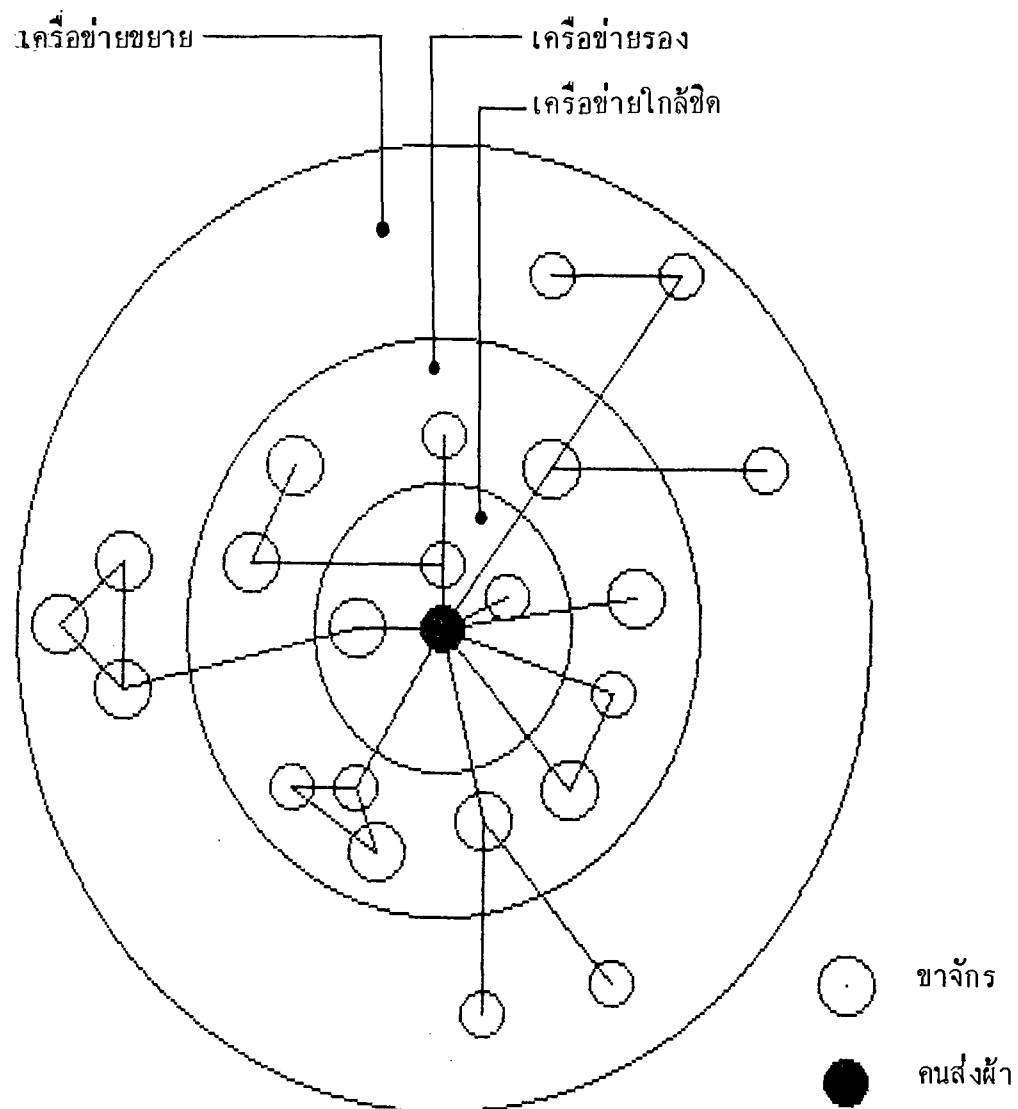
2. เครือข่ายรอง ได้แก่ ข้าราชการที่ทำงานชั่วคราว ข้าราชการที่เป็นบุคคลในเครือข่ายรองของเครือข่ายรวม และ พนักงานชั่วคราว ข้าราชการที่เพิ่งติดต่อกันไม่กี่ครั้ง รวมทั้งข้าราชการที่รับงานน้อยกว่า 1 size ที่ต้องรวมกลุ่มกับข้าราชการคนอื่นในการรับงาน ทั้งที่ทำงานอาชีพหลักและชั่วคราว

3. เครือข่ายขยาย ได้แก่ กลุ่มของข้าราชการที่ทำงานร่วมกัน โดยที่คนส่งฟ้าไม่ได้ติดต่อดโดยตรงด้วย แต่จะติดต่อกันผ่านข้าราชการในเครือข่ายใกล้ชิดหรือเครือข่ายรอง

ข้าราชการในเครือข่ายใกล้ชิด และ เครือข่ายรองบางคนอาจเคยอยู่ในเครือข่ายขยายของเครือข่ายรวมของคนส่งฟ้า แต่เนื่องจากคนส่งฟ้าใช้การติดต่อโดยตรงในการทำงานมากกว่าการส่งโดยอ้อม คนที่จะเข้ามาเป็นข้าราชการอาจทำความรู้จักกับคนส่งฟ้าผ่านมาจากบุคคลอื่นที่เคยอยู่ในเครือข่ายรวมของคนส่งฟ้า แต่เมื่อทำงานร่วมกันการติดต่อโดยตรงทำให้ความสัมพันธ์ที่มีต่อกันเปลี่ยนไป ส่วนข้าราชการในเครือข่ายขยาย เป็นข้าราชการที่มาทำงานร่วมกับข้าราชการในเครือข่ายอื่นโดยที่คนส่งฟ้าไม่รู้ หรือรู้แต่ไม่มีการติดต่อกัน เช่น น้องของข้าราชการที่ช่วยพี่สาวเขี่ย หรือขอแบ่งงานจากพี่ไปเขี่ย เป็นต้น

ลักษณะเครือข่ายของคนส่งฟ้าสามารถเขียนเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

ภาพประกอบ 4 แผนภูมิแสดงลักษณะเครือข่ายของคนส่งผ้า

ขนาดของเครือข่ายของคนส่งฝ้ายจะแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับขีดความสามารถของคนส่งฝ้ายในการแจกจ่ายงาน เนื่องจากระเบียบในการจ่ายงานที่วางไว้ว่าจ่ายตรง และต้องไปจ่ายให้กับชาจักรที่บ้าน ทำให้คนส่งฝ้ายต้องจำต้องเครือข่ายไว้ไม่อาจขยายออกไปได้กว้างขวางนัก คนส่งฝ้ายที่เป็นผู้หญิงใช้รถจักรยานยนต์ออกไปส่งงานให้แก่ชาจักรตามบ้าน ย่อมมีขนาดของเครือข่ายเล็กกว่าคนส่งฝ้ายที่เป็นชาย ใช้รถจักรยานยนต์ออกไปส่งงาน นอกจากนี้ยังขึ้นกับขีดความสามารถของคนส่งฝ้ายในการหางาน ถ้าคนส่งฝ้ายได้รับการว่าจ้างปริมาณมาก ก็มีความจำเป็นต้องมีชาจักรอยู่ในเครือข่ายมาก และอาจสร้างระบบการจ่ายงานต่อ เช่น ที่เจ็ทของเจ็ทงานให้เงินค่าไปจ่ายต่อ จึงดำรงงานมาแบ่งให้ญาติที่ดั่งกันไปจ่ายต่อ ทำให้เครือข่ายของเจ็ทมีขนาดใหญ่ แต่ถ้าคนส่งฝ้ายรับงานน้อยก็ไม่ต้องมีความจำเป็นต้องขยายชาจักร เช่น กรณีของสมชัย ที่รับงานได้เพียงคราวละ 1 ไร่เศษ จากผู้ว่าจ้างเพียงรายเดียวที่ตนติดต่อได้ สมชัยจึงต้องการชาจักรเพียง 4 คน และลูกน้องในบ้านเพียง 4 คน ไม่จำเป็นต้องขยายเครือข่ายของตนออกไป เพราะไม่สามารถหางานมาป้อนชาจักรได้มากกว่านี้

ด้านความเกี่ยวพันภายในเครือข่าย จากแผนภูมิจะเห็นได้ว่า ชาจักรในเครือข่ายใกล้ชิดความเกี่ยวพันภายในเครือข่ายเป็นไปอย่างหลวม ๆ เพราะชาจักรแต่ละคนมีเครือข่ายทางสังคมของตนเองแยกไปต่างหากจากชาจักรรายอื่น แม้บางคนเคยมีความสัมพันธ์ส่วนตัวต่อกันแต่เมื่อมาอยู่ในเครือข่ายใกล้ชิดของคนส่งฝ้ายแล้ว การพบปะติดต่อกันมีห่างออกไป จะเปลี่ยนไปเป็นการพบปะติดต่อกับคนส่งฝ้ายบ่อยครั้งกว่า อย่างไรก็ตาม เมื่อบุคคลทางสังคมบุคคลที่ชาจักรรู้สึกสนิทสนมที่สุดว่าเป็นใครอยู่ที่ไหน ส่วนใหญ่จะตอบว่าเป็นญาติพี่น้อง คนละแวกบ้าน และชาจักรในปริมาณที่อื่นซึ่งทำงานร่วมกัน ส่วนชาจักรที่อยู่ในเครือข่ายใกล้ชิดของคนส่งฝ้ายคนเดียวกันเป็นเพียงคนรู้จักกันเท่านั้น

ในเครือข่ายรอง ความเกี่ยวพันภายในเครือข่ายเป็นไปอย่างเหินห่างแน่นกว่าในเครือข่ายใกล้ชิด แต่จะแบ่งออกเป็นกลุ่ม ๆ ของ คนที่ร่วมกันรับงานตามระเบียบของปริมาณการจ่ายงาน การติดต่อ การร่วมมือและการช่วยเหลือกันจะจำกัดอยู่ภายในกลุ่มเล็ก ๆ แต่ละกลุ่มไม่มีความจำเป็นต้องเกี่ยวข้องกัน อย่างไรก็ตามสมาชิกของกลุ่มในเครือข่ายรองสามารถติดต่อโดยตรงกับคนส่งฝ้ายซึ่งเป็นศูนย์กลางของเครือข่าย ดังนั้นความสัมพันธ์ภายในกลุ่มจึงมีเพียงเนื้อหา คุณภาพของความสัมพันธ์

อาจมีหรือไม่มีขึ้นอยู่กับลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคมของบุคคลในกลุ่มที่มีอยู่เดิม และบรรทัดฐานในการแจกจ่ายงานภายในกลุ่ม ยิ่งคนส่งผ้าเข้ามาเกี่ยวข้องกับงานภายในกลุ่มมากเท่าใด ความเกี่ยวพันภายในกลุ่มยิ่งอ่อนแอลงเท่านั้น แต่ถ้าคนส่งผ้าเข้ามาเกี่ยวข้องกับการแจกจ่ายงานภายในกลุ่มน้อย ให้กลุ่มจัดการกันเอง ความเกี่ยวพันภายในกลุ่มจะเข้มแข็งขึ้น เพราะมีโอกาสพบปะกันบ่อยครั้ง เกิดความสนิทสนมไว้วางใจซึ่งกันและกันมากขึ้น

ในเครือข่ายชาย ความเกี่ยวพันภายในเครือข่ายมีลักษณะแบ่งเป็นกลุ่มย่อย ๆ เช่นเดียวกับในเครือข่ายรอง แต่มีความเหนียวแน่นภายในกลุ่มย่อยมากกว่า อีกทั้งยังมักเป็นกลุ่มที่มีความสัมพันธ์ส่วนตัวกันอย่างใกล้ชิดมานาน เช่น พี่น้องในบ้าน เพื่อนสนิท หรือเพื่อนบ้านใกล้ชิด ซึ่งพบปะติดต่อกันอยู่เสมอในหลายบทบาท นอกจากนี้ สมาชิกในกลุ่มไม่สามารถติดต่อโดยตรงกับคนส่งผ้าได้ ทำให้ต้องติดต่อกันเองภายในกลุ่มและมีความสนิทสนมกันเองมากขึ้น

ปริมาณของคนในแต่ละประเภทของเครือข่ายของคนส่งผ้า ในเครือข่ายรองจะมีปริมาณคนอยู่มากกว่าประเภทอื่นเนื่องจากขีดความสามารถในการรับงานของชาจักรในหมู่บ้านมีจำกัดไม่สามารถรับงานได้คราวละ 1 size โดยไม่ต้องแบ่งใคร และชาจักรจำนวนมากที่ทำงานชั่วคราวเฉพาะเมื่อว่างจากฤดูกาลทำไร่ทำนา ส่วนในเครือข่ายชายปริมาณคนในประเภทนี้ไม่มากนัก คนจะอยู่ในเครือข่ายชายเพียงชั่วคราว เมื่อแน่ใจว่าผลประโยชน์ที่ได้รับเป็นที่น่าสนใจก็จะหาทางเข้าสู่เครือข่ายรอง ชาจักรในเครือข่ายใกล้ชิดและเครือข่ายรองเองก็ไม่ชอบที่จะส่งงานต่อให้ใคร ถ้าไม่ใช่เป็นการช่วยกันทำในครัวเรือน หรือมีความสัมพันธ์ส่วนตัวอย่างใกล้ชิดจริง ๆ เนื่องจากตนจะต้องรับผิดชอบในผลงานของคนในเครือข่ายชายที่รับงานจากตนไปโดยไม่ได้รับผลประโยชน์ตอบแทนแต่อย่างใด ส่วนเครือข่ายใกล้ชิดจะมีปริมาณคนอยู่มากกว่าเครือข่ายชาย แต่น้อยกว่าเครือข่ายรอง

ความเคลื่อนไหวภายในเครือข่าย

ระเบียบที่ระบุวิธีการการแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจคือ การซื้อขายแรงงานและ การทำงาน เหมาช่วง มีต้นทุนในการติดต่อ ซึ่งหมายถึงการลงทุนในด้านเวลา พลังงาน และค่ารถค่าเดินทางที่ต้องใช้ในการติดต่อ ทั้งนี้อาจรวมถึงต้นทุนที่เกิดจากค่าเสียโอกาสที่ต้องหยุดงานอื่นเพื่อเดินทางไปติดต่อกับคนส่งผ้า อาจต้องใช้เวลานานวันถึงจะได้พบตัวคนส่งผ้า และยังต้องจ่ายให้กับผู้พาไปซึ่งอาจอยู่ในรูปของบุญคุณ ความผูกพัน หรือ ค่ารถค่าเดินทาง ราคาการลงทุนนี้ ทำให้ผู้เริ่มเข้าสู่เครือข่ายที่ยังไม่แน่ใจว่าผลประโยชน์ที่ได้รับจะคุ้มค่าแก่การลงทุนหรือไม่ จึงเริ่มจากการอยู่ในเครือข่ายขายของคนส่งผ้า โดยการขอแบ่งงานจากชาวจักรมาลงทำจำนวนหนึ่ง ซึ่งอาจอยู่ในเครือข่ายนั้นนานเป็นเดือนหรือ 2 - 3 งานงาน เมื่อมั่นใจว่าตนทำได้และเห็นช่องทางว่าสามารถมีรายได้จากงานนี้ได้พอสมควร จึงจะลงทุนในการติดต่อกับคนส่งผ้าเพื่อขอรับงานโดยตรง

คนส่งผ้าไม่จำเป็นต้องจ่ายงานให้ทุกคนที่ไปติดต่อ ระเบียบในการจ่ายงานที่วางไว้เพื่อลดความไม่แน่นอนและความเสี่ยงต่อการเสียหายของงานกำหนดว่า การจ่ายงานจะเป็นการจ่ายตรง และคนส่งผ้าไปจ่ายให้กับบ้าน ระเบียบดังกล่าวเพิ่มต้นทุนให้แก่คนส่งผ้าในการติดต่อกับชาวจักรเช่นกัน ถ้าคนส่งผ้าเห็นว่าทุนที่เพิ่มขึ้นนั้นไม่มีความจำเป็นและไม่ก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการผลิต อาจไม่ติดต่อ แต่ถ้าคนส่งผ้าเห็นว่าการทำงานตรงกับชาวจักรรายใหม่ ตนไม่จำเป็นต้องใช้ต้นทุนเพิ่มขึ้นมากนัก เพราะบ้านอยู่ในทิศทางเดียวกับชาวจักรเก่ารายอื่น และหากนี้เครือข่ายของตนขยายออกไปได้อีก คนส่งผ้าก็จะจ่ายงานให้ ชาวจักรรายนั้นก็จะได้เลื่อนขึ้นมาอยู่ในเครือข่ายรอง ถ้าคนส่งผ้าสามารถส่งงานให้ได้สม่ำเสมอ จ่ายเงินตรงเวลา ชาวจักรอาจตัดสินใจยึดเป็นอาชีพหลัก ก็จะได้เลื่อนเข้ามาอยู่ในเครือข่ายปกติติดต่อไป

"แต่ก่อนก็รู้จักเจ๊จินดา แต่ไม่พูดกับเขา เขาไม่รู้จักฉันหรอก เขาเพิ่งรู้จักตอนนั้น มาเยี่ยมฉันนี่แหละ เขารู้จักแม่ฉันนานแล้ว แต่เขาไม่รู้ว่าเป็นเมียไอ้หยด"
(ชาวจักร)

การเข้าถึงเครือข่าย

ในสถานการณ์ที่การแจกจ่ายงานและการจ้างงานไม่ได้เป็นไปในระบบตลาดแข่งขันสมบูรณ์ คุณสมบัติด้านความสามารถไม่ใช่ปัจจัยสำคัญเพียงพอที่จะเข้าถึงเครือข่ายได้ เนื่องจากบรรทัดฐานหรือกฎเกณฑ์ของกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องในระบบแจกจ่ายเลือกปฏิบัติต่อสถานภาพต่าง ๆ ของบุคคลไม่เท่าเทียมกัน เพื่อลดความไม่แน่นอนและความเสี่ยงต่อการเสียหายของงาน กฎการเข้าถึงจึงถูกสร้างขึ้นในรูปแบบการประกอบกิจกรรมร่วมกันโดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของความสัมพันธ์ส่วนตัวและการติดต่อกันโดยตรง

ระเบียบการจ่ายงานและจ้างงานสักระหว่างชาวจีนในการเข้าถึงแหล่งจ่ายงาน เกณฑ์ที่คัดกันชาวจีนคือ

1. การขาดคุณสมบัติรับรองความสามารถที่จะรับงานได้ ได้แก่ทักษะการใช้จักรเย็บจักร ฝีหนัง และการเย็บประกอบตัวเสื้อผ้า ทักษะเป็นสิ่งที่จำเป็นในการทำงาน แม้ไม่ถึงขนาดที่ต้องมีวุฒิบัตรวิชาชีพรับรองก็ตาม แต่ก็ไม่ใช่สิ่งที่บุคคลทุกคนทำได้โดยไม่ต้องเรียนรู้ ทักษะดังกล่าวได้รวมถึงคุณภาพของทักษะด้วย ไม่ใช่เพียงแต่เย็บเป็นเย็บได้ แต่ต้องเย็บดีด้วย คนส่งผ้ามักจะทดสอบทักษะของชาวจีนก่อนรับเข้าอยู่ในเครือข่ายด้วยวิธีง่าย ๆ เช่น ให้นับเย็บให้ดู หรือให้ทดลองทำงานดูสักหนึ่งงวด ถ้าเห็นว่าทำงานได้ เรียบร้อย ถูกต้องตามแบบก็จะรับไว้

"เลือกคนรับงานดูจากเย็บเรียบร้อยไหม ให้นำเขาลองเย็บให้ดู ถ้าดีก็จะให้ ดูว่าเย็บดีไหม ทำงานเรียบร้อยไหม"(คนส่งผ้า)

2. สถานภาพทางสังคมไม่เป็นที่ไว้วางใจได้ คนที่จะเป็นชาวจีนไม่จำเป็นต้องเป็นบุคคลในเครือข่ายใกล้ชิดของเครือข่ายรวมของคนส่งผ้า แต่ต้องมีสถานภาพเป็นสมาชิกของสังคมใดสังคมหนึ่งที่แน่นอน และควรเป็นสังคมที่คนส่งผ้าคุ้นเคย หรือถ้ามีความสัมพันธ์กับคนในเครือข่ายของคนส่งผ้าได้ยิ่งดี เพราะชาวจีนจะทำงานในบ้านของชาวจีนเอง ถ้าเป็นคนหลักลอย ไม่มีถิ่นที่อยู่อาศัยแน่นอน ไม่อยู่ในกลุ่มสังคมที่เชื่อถือได้ หรือไม่มีใครรู้จัก ก็จะเป็นการเสี่ยงต่อการสูญเสียวัตถุดิบที่ส่งมอบให้

ชาจักรไปทำ นอกจากนี้สถานการณ์ทางสังคมบางอย่างก็เป็นอุปสรรคต่อการทำงาน เช่น ผู้หญิงที่มีลูกอ่อน หรือมีการแต่งงานมาก ไม่สามารถทำงานได้เต็มที่ และอาจทำให้นางเสียรายได้

"บางครั้งมีลูก ลูกไม่สบาย ต้องหยุดงานหยุดงานมาคืนเรา เราก็ต้องเก็บงานต่อ"

(คนส่งผ้า)

3. เงื่อนไขทางการเงิน ชาจักรต้องจัดหาจักรเย็บจักรตัวเองจะด้วยวิธีใดก็ตาม อาจซื้อหรือขอใช้ร่วมกับชาจักรคนอื่นก็ได้ เพราะเป็นเครื่องมือการผลิตสำคัญ สำหรับบ้านห้วยไผ่ เกณฑ์ข้อนี้ไม่ได้ทำให้ชาบ้านเข้ามาเป็นชาจักรไม่ได้ เพราะหมู่บ้านมีจักรให้ยืมใช้ได้ แต่ปัญหาอยู่ที่ขณะนี้ชาจักรคนหนึ่งยึดครองอยู่ โดยไม่ได้จ่ายค่าเช่าให้แก่หมู่บ้าน และถ้าใครไปใช้ก็เรียกเก็บเงินค่าใช้ตัวละ 50 สตางค์ ชาบ้านคนอื่นไม่กล้าไปใช้และไม่กล้าเรียกร้องให้หมู่บ้านดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งกับเรื่องนี้ เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่ทุกคนด้วยความเกรงจะเสียความสัมพันธ์ที่เคยมีต่อกัน ส่วนหมู่บ้านอื่น ผู้ที่จะเป็นชาจักรต้องจัดหาเอง ทำให้คนที่ต้องการจะเป็นชาจักรบางคนไม่สามารถเข้าสู่เครือข่ายได้ เพราะไม่มีเงินจะลงทุน โดยเฉพาะจักรนั่ง

"จักรนั่งคงไม่มีปัญหาซื้อหรือขอ ต้องไปขอ แต่หมอก็ต้องผ่อนรถ(จักรยานยนต์)อีก

ไม่รู้จะซื้อจักรได้ไหม"

"ไม่มีจักร ไม่ได้ซื้อ ถ้าจะทำเป็นอาชีพไม่รู้จะเอาที่ไหน"

ระเบียบที่กำหนดขึ้นจึงเป็นการกีดกันคนบางกลุ่มให้ไม่สามารถเข้าสู่เครือข่ายได้ นอกจากนี้ยังมีอุปสรรคอย่างอื่นที่นอกเหนือจากเกณฑ์ที่ถูกกำหนดโดยระเบียบแล้ว ซึ่งทำให้คนบางกลุ่มไม่สามารถเข้าสู่เครือข่ายได้ดังนี้

1. บุคคลได้พิจารณาตามความเชื่อของตนซึ่งอาจถูกต้องตามความจริงหรือไม่ก็ได้แล้วว่าตัวเองขาดความชำนาญที่จะทำงานได้ จึงไม่พยายามที่จะเข้าถึงเครือข่ายนี้ ประเด็นนี้เป็นเรื่องของ

ความเชื่อส่วนบุคคลเอง คนที่ผ่านการฝึกอบรมวิชาชีพติดเข็มเสื้อผ้ามาเหมือน ๆ กัน บางคนก็เห็นว่าความรู้ที่ได้รับเพียงพอที่จะเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปได้ บางคนก็เห็นว่าความรู้ไม่เพียงพอ ถ้าตนจะทำอาชีพนี้คงต้องเรียนเพิ่มเติมอีก ดังนั้นแม้ว่าบุคคลจะผ่านการฝึกอบรมวิชาชีพมาแล้ว มีทักษะการผลิตอยู่ในระดับหนึ่ง แต่ไม่มั่นใจในความสามารถของตนว่าจะทำงานได้ ก็จะไม่พยายามเข้าถึงเครือข่าย แม้ว่าจะมีความสัมพันธ์ส่วนตัวกับบุคคลที่อยู่ในเครือข่ายเป็นอย่างดี

"ตอนเรียนมาก็ไม่เคยเย็บเสื้อโหล ไม่มีประสบการณ์ผ้าโหล กลัวเย็บได้ไม่ดี"

"ที่ไม่คิดจะไปทำงานเสื้อโหลเพราะไม่กล้า กับพวกที่ทำงานเสื้อโหลก็สนิท แต่เราไม่เป็น เลยไม่ยอมเข้าใกล้เขา รินก็ชวน แต่ไม่กล้าไปหรอก"

2. บุคคลขาดทรัพยากรทางเศรษฐกิจเพียงพอที่จะเกี่ยวข้องกับเครือข่ายนี้ คนบางคนมีความจำเป็นทางการเงินสูง ต้องการงานที่ได้เงินไว เพราะไม่มีทุนรอนที่จะประทังชีพในระหว่างที่ยังไม่ถึงกำหนดจ่ายเงินค่าจ้าง ถ้าต้องรอรับเงินเป็นรายเดือน ครอบครัวก็จะเดือดร้อน โดยเฉพาะเมื่อเข้าทำงานใหม่ ๆ รายได้คงไม่ดี ไม่เพียงพอที่จะใช้จ่ายภายในครอบครัว บางคนเข้าไปอยู่ในเครือข่ายแล้ว ต้องออกมาจากเครือข่ายเมื่อพบว่าครอบครัวไม่สามารถรอเงินเป็นรายเดือนได้

"ของฝากเขาซื้อ เข้าส่งตัวให้เขา เย็นไปจ่ายเงิน ก็ได้ เท่ากับเอาของเขามาขายก่อน ถ้าเผื่อนั่งเย็บผ้าจะมีใครก็ไม่ได้ นอกจากไปเบิก (ขายของ) มันมีเงินหมุนนะ"

3. ขาดความรู้หรือข้อมูลเกี่ยวกับเครือข่าย ไม่ทราบว่าคนส่งผ้าเป็นใครอยู่ที่ไหน จะติดต่อได้อย่างไร และไม่ทราบว่าเครือข่ายนั้นเปิดกว้างสำหรับตนเช่นกัน โดยเฉพาะในบ้านคลองข่อย ซึ่งบุคคลที่อยู่ในเครือข่ายไม่ยินยอมให้คนอื่นเข้าถึงเครือข่ายโดยผ่านทางตนเลย และไม่ให้ข้อมูลแก่ผู้อื่นเกี่ยวกับเครือข่ายดังกล่าว ชาวบ้านจึงไม่ทราบว่าถ้าตนไปติดต่อคนส่งผ้าที่บ้านหนองปลาชุม

แล้วบอกว่าเป็นคนบ้านคลองข่อย เคยเรียนตัดเย็บเสื้อผ้ามา บ้านช่องอยู่ตรงนั้นตรงนี้ คนส่งผ้าก็อาจมาส่งงานให้ที่บ้านได้ หรือถ้าที่บ้านไม่มีจักร จะไปที่บ้านห่วยไม่ขอทำงานที่บ้านเสียโหลของวารีก็ได้ เมื่อขาดข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องเหล่านี้ ชาวบ้านจึงไม่คิดว่าตนจะมีโอกาสเข้าถึงเครือข่ายนี้ได้ นอกจากนี้ บางคนก็ขาดข้อมูลที่ชัดเจนเกี่ยวกับผลประโยชน์ที่จะได้รับจากงานนี้ว่ามีมากน้อยเพียงใด จึงไม่อาจตัดสินใจได้ บางคนก็ได้รับข้อมูลในทางลบจึงไม่คิดจะเข้าสู่เครือข่าย

"ถ้ามาเย็บที่บ้าน เราก็ไม่รู้จะนำใครมาส่งงานให้เรา ถึงไม่มีอะไรจะทำ ถ้าไปเย็บที่บ้านเขาก็ไม่รู้จะไปเย็บที่บ้านใคร"

"คิดจะหางานถาวรทำ แต่ไม่รู้จะไปหาอะไร กับงานผ้าโหลบางคนเขาก็ว่าไม่พอกิน บางทีเราทำไปไม่ดี เขาก็ตีกลับ เพื่อน ๆ อย่างเพ็ญ เขายอก เขาว่า รายได้ไม่ดี หาอย่างอื่นดีกว่า แต่อย่างน้ำริน น้ำเงิน เขาก็ทำแล้วอยู่ได้"

4. บุคคลมีอาชีพอื่นอยู่แล้วจึงไม่ให้ความสนใจหรือไม่มีความจำเป็นต้องทำงานนี้ อาชีพดังกล่าวอาจไม่นับผลตอบแทนดีกว่างานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป แต่เป็นงานที่บุคคลนั้นมีความคุ้นเคยมากกว่า จึงไม่เห็นความจำเป็นที่จะต้องไปลงทุนทั้งเวลา และพลังงานไปเริ่มทำอาชีพอย่างอื่นที่ตนไม่คุ้นเคย บางคนเห็นว่าอาชีพที่ตนทำอยู่นั้น ถึงอย่างไรก็ทิ้งไปไม่ได้ เพราะทำมานาน และรู้สึกสนุกสนานกับงานที่ทำ เช่น อาชีพค้าขาย ทำไร่ รับจ้างในโรงงาน ซึ่งทำให้ตนได้พบกับกลุ่มสังคมบุคคล หรือบรรยากาศในการทำงานที่ตนพอใจ

"งานหลักของเรา เราก็ทิ้งไม่ได้ ย่าให้ที่ดินมาแล้ว เราก็ต้องทำ ชายของเรา ก็ชอบ เพราะได้เงินสด เสียโหลรายได้ก็ดี ถ้าเย็บจริง ๆ จัง ๆ เงินจะ (เหมือนบ้าน) เขาก็ได้เยอะ แต่เราก็ทิ้งงานไปไม่ได้"

"งานในร่มกับงานนอกร่ม ก็เหมือนกัน แล้วแต่คนชอบ ตัวเองทำได้ทั้งนั้น ถ้างานนั้นเราทำได้ ก็จะทำ อย่างงานในไร่ เราว่าเราทำได้ก็อยากทำ"

ระเบียบและอุปสรรคทำให้คนบางกลุ่มถูกกีดกัน และ ไม่สามารถเข้าถึงแหล่งจ้างงานหรือคนส่งผ้าได้ แต่ไม่ได้หมายความว่าคนที่ไม่ได้อยู่ในเกณฑ์ที่ถูกกีดกันออกไปและไม่อุปสรรคที่สกัดกั้นแล้วจะสามารถเข้าถึงแหล่งจ้างงานได้ทุกคน โดยเฉพาะเมื่อไม่มีระเบียบวิธีการติดต่อกำหนดไว้แน่ชัด วิธีการหรือแนวทางที่บุคคลจะใช้เพื่อให้ได้รับการแจกจ่ายงานขึ้นอยู่กับสถานการณ์ของระบบการแจกจ่าย ซึ่งจำแนกได้เป็น 2 สถานการณ์ คือ สถานการณ์ที่มีแหล่งจ้างงานเพียงแหล่งเดียว และสถานการณ์ที่มีแหล่งจ้างงานหลายแหล่ง

สถานการณ์ที่มีแหล่งจ้างงานเพียงแหล่งเดียวคือ สถานการณ์ที่เกิดขึ้นในบ้านบ้านห้วยไผ่ ซึ่งมีคนส่งผ้านอกหมู่บ้านชื่อ จินดา ในสถานการณ์เช่นนี้ชาวบ้านไม่มีทางเลือก แม้ชาวบ้านจะทราบว่าจินดารับงานมาจากเจ็ททอง แต่ก็ไม่สามารถเข้ารับงานจากเจ็ททองได้โดยตรง เพราะเจ็ททองกับจินดาเป็นญาติกัน และยังเป็นแนวทางปฏิบัติของการจ่ายงานด้วยว่าถ้าผู้ว่าจ้างได้ให้คนส่งผ้าเป็นผู้จ่ายงานในบ้านท้องถิ่นนั้นแล้ว ผู้ว่าจ้างจะไม่ไปส่งงานในท้องถิ่นนั้น ดังนั้นผู้ที่ต้องการรับงานต้องรับงานจากจินดาเท่านั้น เมื่อจินดาเป็นแหล่งจ้างงานเพียงแหล่งเดียวที่มีอยู่ คนที่ต้องการเป็นชาจักรจะต้องเข้าไปถึงตัวจินดาจึงจะสามารถรับงานได้ วิธีติดต่อไม่มีข้อกำหนดไว้นแน่ชัด ซึ่งเป็นปัญหาสำหรับชาจักรในการเลือกวิธีปฏิบัติต่อสถานการณ์ดังกล่าว ชาจักรบ้านห้วยไผ่ไม่มีวิธีปฏิบัติเพื่อเข้าถึงแหล่งจ้างงาน 3 ลักษณะ ดังนี้

1. ลักษณะรกเร้า เป็นวิธีที่วารีและน้อยชายใช้ในการเข้าถึงแหล่งจ้างงาน ครอบครัวของวารีย้ายมาจากอำเภอท่ามะกา มาทำไร่อยู่ที่นี่เองแล้ว ต่อมาพ่อของวารีขายไร่ แล้วมาทำอยู่ต่อมาอยู่ที่บ้านห้วยไผ่ วารีเข้าไปอยู่กรุงเทพฯตั้งแต่เด็กเนื่องจากอยู่กับพ่อแม่เมื่อกลางปี 2534 ความสัมพันธ์ส่วนตัวของวารีกับคนในหมู่บ้านจึงไม่มี พ่อแม่ของวารีก็ไม่ได้มีความสนิทสนมกับคนในหมู่บ้านเท่าไรนัก วารีมีความรู้สึกตัวเพียงอย่างเดียว คือ การแย่งเสื้อผ้าสำเร็จรูปซึ่งได้จากการเป็นเด็กฝึกงานอยู่ในกิจการห้องแถวในกรุงเทพฯ วารีต้องการงานนี้มาก วารีทราบจากแม่ว่าคนในหมู่บ้านนี้ก็มีคนรับจ้างแย่งเสื้อผ้าสำเร็จรูป แต่ไม่รู้ว่าเขาจ้างงานจากใคร แม่หาวารีไปรู้จักกับรินซึ่งเป็นชาจักรและเพื่อนของจินดา โดยที่แม่กับรินก็ไม่สนิทกัน แม่ขอแบ่งงานของรินมาให้วารีลองทำดูสัก 10 - 20 ตัว

รินก็ไม่ขัดข้อง เพราะจะช่วยเพื่อนคือจินดาหาข่าจักรอยู่แล้ว วาริลงทุนซื้อจักรนั่งจากเงินออมของตน บ้านของวาริเป็นห้องแถวชั้นเดียวอยู่ริมถนน เมื่อจินดาผ่านไปก็เห็นว่าวาริเก็บผ้าของตนอยู่จึงถามว่าเอามาจากใคร วาริบอกว่าขอริมาทำ อยากเก็บผ้าไหล จินดายังไม่แน่ใจนักจึงไม่ตอบรับคำเสียทันที บอกให้วาริไปหาคนที่บ้าน แล้วจินดา就去ถามรินเกี่ยวกับวาริ รินบอกว่ายังไม่รู้จักกันเท่าไรแต่คงทำได้ วาริไปหาจินดาที่บ้านและพยายามให้จินดาเห็นว่าตนมีความต้องการงานนี้เพียงใด ตนจะทำงานเป็นอาชีพหลัก หน้าอ้อยก็จะไม่หิวอย่างคนอื่น เพราะตนไม่มีอะไรทำขอให้อินดาจ้างงานในทันที ๗ และสัญญาเสมอ ตนรับรองว่าทำได้แน่ และเพื่อแสดงความยืนยันว่าสิ่งที่ตนพูดนั้นเป็นความจริง วาริบอกถึงแผนการณ์ที่จะซื้อจักรอุตสาหกรรม แต่ยังไม่เป็นเงิน ถ้าจินดาจะช่วยออกเงิน Down ให้วาริก็จะได้มีจักรอุตสาหกรรมมาทำงานให้จินดาได้เร็วและมากขึ้น แต่จินดายังไม่ไว้วางใจ เพราะวาริเป็นคนแปลกหน้าสำหรับชุมชน จึงบอกให้ลองทำดูก่อนก็แล้วกัน จ้างงานให้วาริทำ 50 ตัว วาริทำงานนี้สุดฝีมือเพื่อรักษาชื่อเสียง วาริเร่งทำงานตลอด รินเห็นวาริทำจริงจึงบอกข่าววาริว่ามีคนเขาจะซื้อจักรอุตสาหกรรมเพราะเขาพอทนต่อไม่ไหว วาริจึงขอซื้อแต่ยังไม่ได้รับเงิน Down ให้เขา เพียงแต่ผ่อนดอให้บริษัท วาริพยายามทุกวิถีทางให้จินดาเห็นว่าตนเป็นผู้มีความรับผิดชอบ ตั้งใจจริง และมีทักษะฝีมืออย่างแท้จริง วาริรับอาสาเก็บเอาสิ่งของ ซึ่งข่าจักรคนอื่นในหมู่บ้านทำไม่ได้และส่งจินดาได้ทันเวลา งานเร่งงานด่วนวาริทำเสร็จทันเวลาทุกครั้งแม้จะไม่ได้นอนเลยก็ตาม เดิมจินดาจะส่งงานให้ข่าจักรในบ้านหัวข่าไม่ทุกบ้านโดยแบ่งงานให้เลขบ้านนี้ 50 ตัว บ้านนั้น 100 ตัว เป็นต้น ครั้งหนึ่งวาริบอกว่างานนี้วาริทำไม่ได้หรอก อะไหล่ไม่ครบ ไม่รู้จะไปตามเอาที่ไหน ซึ่งความจริงวาริจะไปตามเอาก็ได้ เพราะงานอยู่ในหมู่บ้านและวาริก็รู้ว่าใครเป็นข่าจักรของจินดาบ้าง แต่วาริต้องการขยายงานจึงกล่าวว่า ถ้าอะไหล่ไม่ครบ วาริไม่ทำ เสียเวลา พร้อมกับเสนอว่าให้เอางานมาลงที่บ้านวาริก็ได้ วาริจะแบ่งให้คนอื่นเอง จินดาจะได้ไม่ยุ่งยากนับอะไหล่ จินดาเห็นว่าสะดวกกับตนด้วยจึงตกลงให้บ้านวาริเป็นจุดลงงานของบ้านหัวข่าไม่ ผลของความพยายามของวาริจินดาออกเงิน Down จักรอุตสาหกรรมให้วาริเครื่องหนึ่ง จินดาพูดถึงวาริว่า "มันตั้งใจดี"

วิธีของน้อยไม่ยุ่งยากเท่าวาริ เพราะน้อยเป็นคนบ้านหัวข่าไม่มาแต่เกิด และเป็นหลานกำนัน น้อยรู้จักจินดาจากलयซึ่งบ้านอยู่ติดกัน ตอนนั้นलयเป็นข่าจักรของจินดาแล้ว ลอยบอกน้อยว่าบ้าน

จินดาอยู่ที่หนองปลาชุม น้อยซึ่งมีจักรยานยนต์ไปหาจินดาที่บ้านเลข แล้วบอกจินดาว่าจะเก็บเสื้อโหล จินดาไม่ได้ใช้เวลาตัดสินใจนานนัก เพราะเห็นว่าสภาพภาพของน้อยน่าไว้วางใจได้ และอยู่ใกล้บ้าน ขาจักรเก่าของตนอยู่แล้ว ทั้งที่น้อยไม่มีจักรของตัวเองใช้จักรเย็บผ้าของน้ำใช้จักรรีฟิงของลอย และรับงานเย็บครั้งละ 20-30 ตัว แต่จินดาเห็นว่าอย่างนี้เรียกว่า"คนรู้จักตัวเอง รับเป็นลูกน้องได้"

2. ลักษณะรอยต่อด้วยความอดทน เป็นวิธีที่ลอยใช้ในการเข้าถึงจินดา ลอยเคย เรียนตัดเย็บเสื้อผ้ากับคนในบ้านห้วยไผ่ตั้งแต่อายุ 14 ปี เมื่อครูสอนตัดเย็บรับงานเสื้อผ้าสำเร็จรูป มาทำ ลอยเข้าไปเย็บด้วย แต่งานนั้นลอยไม่ได้รับค่าจ้าง ซึ่งลอยก็ไม่กล้าพูดเพราะเห็นว่าครูเป็นผู้มีพระคุณ จึงออกอุบายเอาจักรกลับบ้าน ต่อมาลอยย้ายเข้ามาอยู่บ้านห้วยไผ่อีกครั้งหนึ่งหลังแต่งงานสามีลอยไม่ค่อยอยู่บ้าน เพราะมีอาชีพรับรถบรรทุกและชอบเล่นการพนัน เมื่อหมดหน้าตัดย่อย ลอยก็ไม่มีอะไรทำ ลอยรู้จักกับรินไปมาหาสู่กันบ่อย เมื่อรินรับงานเสื้อผ้าสำเร็จรูปมาทำ ลอยก็ไปช่วยรินทำบ้างเมื่อเวลาไปหาริน เวลารินทำงานไม่ทันก็จะให้ลูกไปตามลอยมาช่วย ลอยก็ช่วยโดยไม่ได้ขอรับค่าตอบแทนแต่อย่างใด จนนานเข้าก็ขอแบ่งงานมาทำบ้าง แล้วไป縫ที่บ้านริน การไปคลุกคลีกับรินบ่อยเข้าจึงได้พบกับจินดา เมื่อคุ้นกัน จินดาเห็นว่าลอยน่าจะรับงานเองได้ จึงเอางานมาส่งให้ที่บ้าน ความจริงแล้วเป็นความต้องการของลอยที่จะมีงานทำในช่วงว่างจากไร่ย่อย จะไปทำงานที่อื่นสามีก็ไม่ให้ไป งานที่ออกแรงมากก็ทำไม่ได้ เพราะสุขภาพไม่ดี แต่ลอยไม่ได้รับแรงที่จะติดต่อยรับงาน อดทนไปช่วยรินรอจนกระทั่งจินดามาจ้างงานให้เอง จินดาเองก็รู้จักสามีของลอยมานานแล้ว แต่ลอยก็ไม่ได้ใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างจินดา กับสามีตนเป็นเครื่องมือในการเข้าถึงตัวจินดาเลย

วิธีการของลอยเป็นวิธีเดียวกับบุคคลที่ยังไม่เข้าสู่เครือข่ายคิดว่าจะทำ ถ้าเข้าสู่เครือข่ายนี้คือ ไม่คิดจะติดต่อกับจินดาโดยตรง แต่จะขอแบ่งงานจากขาจักรในหมู่บ้านที่มีความสัมพันธ์ส่วนตัวกับตนมาทำ บางคนพูดว่ารับจากใครก็เหมือนกันแหละไม่ต้องรับกับจินดาหรอก ซึ่งเป็นวิธีที่ใช้ต้นทุนในการติดต่อย่อยที่สุดหรืออาจไม่มีต้นทุนในการติดต่อเลยถ้าคนที่ขอแบ่งงานมานั้นเป็นผู้มีความสนิทสนมกับขาจักรหลายคนที่ต้องการรับงานจากคนส่งผ้าโดยตรง ก็เลือกใช้วิธีนี้ในระยะแรกเมื่อเข้าสู่เครือข่าย

ที่จะไม่ติดต่อกับคนส่งผ้าโดยตรงจนกว่าจะแน่ใจว่าผลประโยชน์ที่ได้รับคุ้มแก่การลงทุนเวลา หลังงาน และทรัพย์สินในการติดต่อ

3. ลักษณะไม่เข้าร่วม เป็นวิธีที่เหี้ยมและเหี้ยมในสถานการณ์ที่มีปัญหาการเข้าถึงแหล่งจ่ายงาน เหี้ยและเหื่อนเคยใช้วิธีรุมมาแล้วโดยเข้าไปติดต่อดirectที่เจ็ทอง ขณะนั้นจินดา ยังไม่เป็นคนส่งผ้า เจ็ทองก็มาจ่ายผ้า เมื่อกิจการของเจ็ทองขยายใหญ่ขึ้น เจ็ทองไม่ออกมาส่งงานให้ชาจักรไกล ๆ เหี้ยและเหื่อนต้องเข้าไปรับงานเอง เมื่อประสบความสำเร็จความยุ่งยากเหี้ยและเหื่อนจึงเลิกรับงานจากเจ็ทอง แล้วไปทำงานที่บ้านเสื้อโหลที่ห้วยคอกไม้ตามคำชักชวนของคนในหมู่บ้าน เมื่องานขาดช่วงเหี้ยและเหื่อนกลับมามีบ้านอีก เหี้ยเห็นว่าถึงแม้ขณะนี้ในหมู่บ้านมีคนส่งผ้าเข้ามาส่งผ้าให้ แต่ก็ยังเป็นคนส่งผ้าที่รับช่วงมาจากเจ็ทองอีกต่อหนึ่ง ถ้าไปรับที่เจ็ทองเองไม่ได้ก็ไม่ทำเสียเลยดีกว่า เพราะงานรับมาหลายช่วงราคาถูกลง และถึงแม้จะรู้จักจินดาดีก็ไม่เคยได้พูดคุยกัน ถ้าจะเข้าสู่เครือข่ายของจินดาก็ต้องเริ่มต้นกันใหม่อีก เหี้ยและเหื่อนจึงไม่เข้าร่วมในระบบแจกจ่ายของจินดา

สถานการณ์ของระบบแจกจ่ายอีกอย่างหนึ่งคือ สถานการณ์ที่มีแหล่งจ่ายงานมากกว่า 1 แห่งเกิดขึ้นในบ้านลุ่ม ซึ่งมีเครือข่ายคนส่งผ้าหลายเครือข่าย ได้แก่ บ้าลั่น เจ็ทอง วิไล สมชัย และสิทธิ ในสถานการณ์เช่นนี้ชาวบ้านมีทางเลือกมากขึ้นที่จะย้ายตัวเองจากเครือข่ายหนึ่งไปรับจากเครือข่ายอื่น แต่ไม่ใช่ทุกคนสามารถเลือกและย้ายได้เสมอไป วิธีการที่ชาจักรใช้ในการเข้าถึงเครือข่ายของคนส่งผ้าเหมือนกับวิธีการที่ใช้ในบ้านห้วยไผ่ กล่าวคือ ความสัมพันธ์ส่วนตัว และสถานภาพทางสังคม ก็ยังคงมีความสำคัญอยู่เช่นเดิม สิ่งที่แตกต่างกันจากบ้านห้วยไผ่ได้แก่ การที่ชาวบ้านลุ่มมีทางเลือกมากกว่า ทางเลือกของชาจักรบ้านลุ่มบางครั้งไม่ได้ขึ้นอยู่กับปัจจัยราคาอย่างเดียว แต่ชาจักรจะพิจารณาถึงการบริหารของคนส่งผ้าด้วย เช่นงานง่ายไหม ผ้าเสมอไหม เงินจ่ายตรงเวลาหรือเปล่า เป็นต้น แต่ถ้าราคาแพงกว่าด้วยก็ยิ่งดี อย่างไรก็ตามทางเลือกที่มีไม่ได้ทำให้ชาจักรมีโอกาสโยกย้ายได้โดยอิสระนัก

ลู่ทางที่ชาวจักรมีในการเลือกเครื่องช่วยของงาน หากชาวจักรกำลังติดต่อยังงานจากเครื่องช่วย
หนึ่งอยู่แล้ว ถ้าชาวจักรมีลู่ทางที่จะโยกย้ายไปติดต่อกับเครื่องช่วยอื่นนี้อาจจะได้ราคาค่าแรงสูงกว่าและ
ถ้าไม่ได้ก็จะติดต่อกับเครื่องช่วยเดิมต่อไป ในการโยกย้ายจากเครื่องช่วยหนึ่งไปยังอีกเครื่องช่วยหนึ่งนั้น
ชาวจักรอาจต้องยอมรับการเสียหายบางอย่างจากการโยกย้ายนั้น ๆ การเสียหายอาจไม่มีเลย หรือ
น้อยมาก หรือสูงมาก จนกระทั่งไม่คิดจะโยกย้ายเครื่องช่วยเลย การเสียหายที่เกิดขึ้นต่อชาวจักรจาก
การโยกย้ายเครื่องช่วยนี้เรียกว่า ค่าใช้จ่ายในการโยกย้าย ซึ่งแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล ปัจจัย
สำคัญที่ทำให้ค่าใช้จ่ายในการโยกย้ายสูง คือ บรรทัดฐานที่คนส่งผ้ายึดถือร่วมกันว่าจะไม่แข่งขานหรือ
ทับขากัน ถ้าชาวจักรรับงานจากใครอยู่แล้ว อีกคนจะไม่ชักชวนจริงจังด้วยวิธีการใด ๆ ให้ชาวจักรย้าย
มารับงานของตน แม้ว่าชาวจักรจะเป็นผู้มาขอรับงานจากตน หากเขายังไม่ขาดความสั่นหวั่นกับคนส่งผ้า
คนเดิมอยู่ก็จะไม่ส่งงานไปทับกัน

ชาวจักรในบ้านลุ่มที่มีประสบการณ์การโยกย้ายเครื่องช่วย ซึ่งขอนำมาเสนอเป็นกรณีศึกษามี
3 คน คือ จ๋อม ส้ม ผกา

จ๋อม โยกย้ายเครื่องช่วยหลายครั้ง จ๋อมเริ่มเข้าสู่เครื่องช่วยครั้งแรก คือ เครื่องช่วยของ
ป้าล้น โดยคำแนะนำของเพื่อนซึ่งเป็นลูกน้องในบ้านป้าล้น จ๋อมทำงานสักระยะหนึ่งเห็นว่างาน
ของป้าล้นถูกจึงเลิกรับ จ๋อมไปเที่ยวบ้านเพื่อน ผีสาวของเพื่อนชื่อเจ้มารับงานจากคนส่งผ้าที่อำเภอ
ท่าเรือมาเย็บ เป็นงานราคาแพง จ๋อมไปช่วยเจ้มาเย็บอยู่ระยะหนึ่ง คนส่งผ้าที่ท่าเรือก็เอามาส่ง
ให้จ๋อมเย็บที่บ้าน ต่อมาเจ้มาเลิกเย็บไปทำงานที่ท่าม่วง คนส่งผ้าจึงไม่ค่อยอยากมาส่งเพราะระยะ
ทางไกลและมีจ๋อมเหลือเย็บคนเดียว ในที่สุดจ๋อมก็เลิกรับจากท่าเรือ ไปติดต่อกับเจ้ทอง ขณะนั้นวิไล
เป็นชาวจักรรายใหญ่ของเจ้ทองส่งงานมาให้กับคนในหมู่บ้าน เจ้ทองจึงไม่ส่งให้จ๋อม จ๋อมไปติดต่อกับคนส่งผ้า
ชอยหนองตาบ่ง เขตสุขาภิบาลท่าม่วง เขาก็ไม่มาส่งให้ ให้เหตุผลว่า เขาส่งให้ครั้งละ 1 ใต้ะ ถ้า
รับทีละ 100-200 ตัวต้องไปรับเอง จ๋อมเห็นว่าการเดินทางไปรับ-ส่งงานเป็นเรื่องยุ่งยากจึงไม่รับ
กลับมารับของป้าล้นอีกครั้ง จ๋อมบอกว่า นี่แหละดีกว่าไม่มีเย็บ ถูก ๆ ก็ยังได้เงิน ส่วนป้าล้นก็
พูดว่า ให้ไปลองเย็บของคนอื่นละดี ไม่ว่าหรอก ทุกคนแหละ ไปเย็บของคนอื่นเดี๋ยวก็กลับมาหาตนอีก

ส้ม โยกย้ายน้อยครั้งกว่าจอม ส้มเริ่มเข้าสู่เครือข่ายแรกคือ วิไล โดยเป็นลูกน้องวิไล ทำงานแบบเข้าไป-เย็นกลับ ในขณะที่เดียวกับที่บ้านแม่ของส้ม น้องสาวชื่อจุ่มเลิกกับสามีกลับมาอยู่กับแม่ ไม่มีงานทำ จึงลงทุนซื้อจักรไฟฟ้าและจักรเย็บรับงานจากเจ็ทองมาเย็บ (ขณะนั้นวิไลไม่ได้รับงานจากเจ็ทองแล้ว ผู้ว่าจ้างจากกรุงเทพมหานครมาส่งงานให้ จึงถือว่าขาดความสัมพันธ์ต่อกันแล้ว เจ็ทองสามารถเข้ามาส่งงานในหมู่บ้านนี้ได้โดยตรง) เมื่อจุ่มกลับไปคืนดีกับสามี ส้มก็สวมรอยเข้าทำแทน ต่อมาส้มทำงานให้เจ็ทองไม่เสร็จตามกำหนดเวลาเนื่องจากลูกไม่สบาย เจ็ทองจึงไม่มาส่งงานให้อีก บ้าล้นมาติดต่อให้ส้มไปคุมงานในบ้านเลี้ยงโฮลของพวกให้ เพราะมีคนบอกบ้าล้นว่า ส้มทำงานดี และเคยทำงานในกิจการห้องแถวในกรุงเทพฯ ส้มไปทำงานกับบ้าล้นอยู่พักหนึ่งแล้วจึงรับงานจากบ้าล้น มาทำที่บ้าน ส้มอยู่ในเครือข่ายของบ้าล้นถึง 2 ปี โดยแบ่งงานให้น้องสาวและลูกพี่ทำด้วย วันหนึ่งงานที่คนอื่นทำผิดแบบ บ้าล้นตำหนิส้ม ซึ่งเป็นช่วงที่ส้มมีปัญหาครอบครัวอยู่ด้วย ทำให้ส้มน้อยใจและเลิกทำงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ปัจจุบันส้มมีอาชีพค้าขายกล้วยเดี่ยวรถเข็น ส้มเองก็ยังไม่ยอมเลิกอาชีพรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป เพราะเธอมีความชำนาญในเรื่องนี้ ได้ทำงานอย่างนี้มาตั้งแต่อายุ 15 ปี ส้มไปขอยืมบ้าล้น แต่บ้าล้นไม่พูดด้วย เท่ากับประกาศตัดความสัมพันธ์กัน เมื่อถูกคนส่งผ้าตัดความสัมพันธ์มาถึง 2 คนข่มขู่ทำให้โอกาสที่ส้มจะโยกย้ายเข้าสู่เครือข่ายอื่นยิ่งยากขึ้น

ผกา โยกย้ายเพียงครั้งเดียว ผกาเริ่มเข้าสู่เครือข่ายแรกคือ วิไล โดยเป็นเด็กฝึกงานและเป็นลูกน้องในบ้านวิไล ต่อมารับงานมาทำที่บ้าน โดยไปใช้จักรไฟฟ้าของวิไล ค่าแรงที่ได้จึงถูกหักเป็นค่าไฟฟ้าด้วย ผกาไม่พอใจที่ได้รับค่าแรงน้อย จึงเลิกรับงานจากวิไลและตัดความสัมพันธ์ส่วนตัวที่เคยมีต่อกันมานานตั้งแต่เด็กเสียด้วย ผกาไปติดต่อรับงานจากเจ็ทอง ลงทุนซื้อจักรไฟฟ้าเอง และอยู่ในเครือข่ายของเจ็ทองมาตลอดจนถึงปัจจุบัน บางครั้งงานของเจ็ทองราคาถูก ผกาก็ไม่กล้าย้ายไปทำงานกับบ้าล้น ผกาบอกว่า ถ้าโยกย้ายไปรับของคนนั้นบ้างคนนี้บ้าง โดยถือเรื่องราคาเป็นหลัก จะทำให้ขาดความเชื่อถือ ถ้าเขาไม่รับตนทั้ง 2 เครือข่ายตนจะยิ่งแย่ จึงคิดว่าถึงราคาถูกก็ต้องทนทำไป

ชาจักรอีก 2 คน คือเล็ก และ สมควร ไม่เคยโยกย้ายเครือข่ายเลขด้วยgs96z]ต่างกัน สำหรับเล็กอยู่ในเครือข่ายของวิไล โดยเป็นลูกน้องในบ้านวิไลมาตั้งแต่วิไลเริ่มกิจการใหม่ ๆ สิทธิชวนเล็กให้ไปทำงานที่บ้านของตนที่ท่าม่วง แม้ว่าราคางานของสิทธิจะแพงกว่าของวิไล แต่เล็กก็ไม่ไป เนื่องจากมีความผูกพันกับวิไลและครอบครัว อีกทั้งถือว่าวิไลมีบุญคุณกับตนที่ได้ให้ความรักความเอาใจใส่ต่อตนเป็นอย่างดี ตนจะทิ้งวิไลไปทำงานให้คนอื่นได้อย่างไร และเล็กยังคิดอีกว่าสิทธิทำไม่ถูกต้องที่มาชวนลูกน้องในบ้านวิไลไปอยู่กับตนโดยที่วิไลไม่ทราบ ทั้ง ๆ ที่วิไลเป็นน้ำแท้ ๆ ของสิทธิ ส่วนสมควร อยู่ในเครือข่ายของเจ็ทอง สมควรมีความสัมพันธ์กับคนนอกครอบครัวน้อยมาก ไม่มีข้อมูลเกี่ยวกับเครือข่ายอื่นเลย ไม่รู้จักคนส่งผ้าคนอื่น เคยคุยกับชาจักรที่รับงานจากคนอื่นก็เห็นว่าราคาต่ำแรงพอ ๆ กัน ความสัมพันธ์กับเจ็ทองก็ราบรื่นดี จึงไม่มีความจำเป็นอะไรที่จะโยกย้ายเครือข่าย

เห็นได้ว่าแม้ว่าชาจักรสามารถโยกย้ายเครือข่ายได้ แต่ค่าใช้จ่ายในการโยกย้ายสูงมาก ค่าใช้จ่ายดังกล่าวอาจเป็นการสูญเสียความสัมพันธ์ส่วนตัว การต้องหยุดงานระยะหนึ่ง ต้นทุนในการติดต่อเครือข่ายใหม่ การสูญเสียความน่าเชื่อถือหรือการสูญเสียความรักความอบอุ่นใจ นอกจากนี้ค่าใช้จ่ายบางครั้งอาจเป็นการสูญเสียงาน คือ ไม่สามารถเข้าสู่เครือข่ายใดได้เลย เพราะคนส่งผ้าบางคนจะไม่รับชาจักรของคนอื่น แม้ว่าเขาจะเลิกรับงานจากเครือข่ายเก่าแล้วก็ตาม ด้วยความเกรงใจอีกฝ่ายหนึ่ง และเกรงจะถูกเข้าใจผิดว่าตนชักชวนหรือแข่งเขาเขา ดังนั้นค่าใช้จ่ายในการโยกย้ายนั้นจะแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคลขึ้นอยู่กับ (1) การยึดมั่นของคนส่งผ้าที่มีต่อบรรทัดฐานในการจ้างงานและจ้างงาน (2) ทักษะฝีมือของชาจักร (3) ความสัมพันธ์ระหว่างเครือข่ายเดิมกับชาจักร (4) ต้นทุนในการติดต่อเครือข่ายใหม่ (5) ความสัมพันธ์ระหว่างชาจักรกับผู้จัดการวิธีการติดต่อให้หรือคนกลางที่จะเชื่อมโยงเข้าสู่เครือข่ายใหม่

ทรัพยากรและการเข้าถึงแหล่งทรัพยากร

ในงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูประบบการแจกจ่ายงานเป็นไปโดยมีกฎเกณฑ์ ผู้ต้องการรับงานมาทำต้องมีทรัพยากรที่จำเป็นบางอย่างนอกเหนือจากการมีเครื่องมือการผลิต ได้แก่ทักษะ ประสิทธิภาพ สถานภาพทางสังคม และข่าวสารข้อมูล ซึ่งอาจเป็นทรัพยากรที่มีอยู่ก่อน หรือต้องแสวงหามาใหม่เพื่อให้บุคคลมีมติเพียงพอและไม่ถูกคัดค้านออกไปจากระบบการแจกจ่าย การนี้ได้มาซึ่งทรัพยากรแต่ละอย่างนั้น บุคคลต้องหาความรู้ข่าวสาร และเลือกใช้กลยุทธ์ที่เหมาะสมกับสถานการณ์ของการแจกจ่ายทรัพยากรนั้น ๆ เพื่อจะได้สามารถเข้าถึงแหล่งทรัพยากร ผลการวิจัยจำแนกตามประเภทของทรัพยากรเป็น 5 ประเภท ดังนี้

1. เครื่องมือการผลิต

เครื่องมือการผลิตที่สำคัญ คือ จักรเย็บผ้าและจักรโพง แม้ว่าชาจักรส่วนใหญ่จะใช้จักรบ้านที่มีราคาถูกกว่าจักรอุตสาหกรรมมาก แต่การลงทุนซื้อจักรก็เป็นภาระที่หนักสำหรับชาจักรทุกคน อย่างไรก็ตาม จักรเป็นสิ่งจำเป็นในการรับงานมาทำ จักรบ้านมีราคาประมาณ 1,300-2,900 บาทขึ้นอยู่กับคุณภาพของจักร ส่วนจักรโพง ราคาประมาณ 3,500-5,000 บาท ดังนั้นเงินลงทุนขั้นต่ำของชาจักรประมาณ 5,000-8,000 บาท ถ้าเป็นจักรอุตสาหกรรมต้องใช้จ่ายเงินเพิ่มอีก 15,000-17,000 บาท และหากซื้อแบบผ่อนส่ง ต้องเสียเงินเพิ่มขึ้นอีกประมาณร้อยละ 30 ชาจักรบางคนอาจมีจักรบ้านอยู่ก่อนแล้วเนื่องจากเป็นเครื่องมือที่ครัวเรือนอาจซื้อหาไว้ใช้ซ่อมแซมเสื้อผ้าเครื่องใช้ในบ้าน จากการวิจัยครั้งนี้พบว่า ชาจักรส่วนใหญ่เริ่มลงทุนซื้อจักรเมื่อมีความรู้เกี่ยวกับการเย็บเสื้อผ้าบ้างแล้ว และคิดว่าจะรับงานเสื้อผ้าสำเร็จรูปมาเย็บ โดยเริ่มจากจักรเย็บผ้าก่อน เมื่อแน่ใจว่าจะทำงานนี้จริงจังจึงซื้อจักรโพง

เงินที่นำมาซื้อจักรทั้ง 2 ชนิด ส่วนใหญ่ได้รับความช่วยเหลือจากผู้ปกครองหรือญาติพี่น้อง บางคนที่ยุติให้องค์ให้ความช่วยเหลือไม่ได้ก็ต้องดิ้นรนทำงานอื่นเพื่อรวบรวมทุนมาซื้อจักร และ

บางคนใช้เงินออมของตนเอง ดังนั้น ถ้าบุคคลสามารถสะสมทุนได้ การซื้อจักรมาใช้ก็ไม่มีปัญหา เพราะเป็นการตัดสินใจของบุคคลนั่นเองว่าจะลงทุนหรือไม่ แต่ถ้าสะสมทุนไม่ได้ ก็ต้องอาศัยคนในครอบครัว บุคคลต้องแสดงให้เห็นถึงความตั้งใจจริงและความสามารถที่จะใช้ประโยชน์จากจักรที่จะลงทุนซื้อ ถ้าไม่สามารถแสดงให้เห็นได้ หรือผู้อุปถัมภ์เชื่อว่าบุคคลไม่มีความตั้งใจจริง หรือไม่สามารถใช้จักรให้เป็นประโยชน์ได้จริงก็จะไม่ลงทุนให้ ซึ่งความเชื่อของผู้อุปถัมภ์นี้อาจถูกต้องหรือไม่ถูกต้องกับความเป็นจริงก็ได้ ดังนั้นการลงทุนซื้อจักรของผู้นี้ไม่สามารถสะสมทุนได้จึงขึ้นอยู่กับ การตัดสินใจของผู้อุปถัมภ์ ถ้าผู้อุปถัมภ์เป็นพ่อแม่พี่น้องหรือเครือญาติใกล้ชิด การตัดสินใจอาจไม่มีประเด็นที่จะพิจารณามากนัก เพราะความสัมพันธ์อันดีเครือญาติมีข้อกำหนดทางศีลธรรมที่จะไม่คำนึงถึงผลตอบแทนของการให้ในแง่ของมูลค่าของสิ่งที่แลกเปลี่ยนว่าต้องเท่ากัน หากการตัดสินใจขึ้นอยู่กับฐานะทางเศรษฐกิจและความเชื่อของผู้อุปถัมภ์เอง ถ้าผู้อุปถัมภ์มีฐานะทางเศรษฐกิจดีและเชื่อว่าบุคคลมีความตั้งใจจริงและสามารถใช้จักรให้เป็นประโยชน์ได้ก็จะตัดสินใจลงทุนให้ - ถ้าความเชื่อเป็นไปในทางตรงข้ามก็จะไม่ลงทุนให้ แต่หากผู้อุปถัมภ์มีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ดี แม้เชื่อว่าบุคคลมีความตั้งใจจริง และสามารถใช้จักรให้เป็นประโยชน์ได้ ก็ไม่สามารถจะลงทุนให้ได้

นอกจากฐานะทางเศรษฐกิจและความเชื่อของผู้อุปถัมภ์แล้ว ความเชื่อของบุคคลเกี่ยวกับความสามารถของตนเองที่จะทำงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปได้ ก็มีความสำคัญต่อการตัดสินใจลงทุนเช่นกัน บางคนแม้เชื่อว่าผู้อุปถัมภ์มีอำนาจซื้อเพียงพอ แต่คิดว่าตนเองไม่มีความสามารถที่จะทำงานได้ อาจด้วยความไม่ถนัดหรือชอบทำอะไรอื่นมากกว่าหรือด้วยเหตุผลใดก็ตาม ก็จะตัดสินใจไม่ขอให้ผู้อุปถัมภ์ลงทุนให้

การตัดสินใจซื้อจักรฟังมีความยุ่งยากมากกว่าการตัดสินใจซื้อจักรเย็บ เพราะจักรเย็บถ้าไม่ทำอาชีพนี้แล้วก็ยังสามารถเก็บไว้ใช้ประโยชน์ในครัวเรือนได้ แต่จักรฟังไม่มีความจำเป็นสำหรับครัวเรือน ผู้ที่สามารถลงทุนเองได้ก็ยังคงพิจารณาให้ถึงความจริงจังของตนเองและความมั่นคงของงานในการทำอาชีพนี้ ถ้ายังไม่แน่ใจก็จะยังไม่ลงทุน เพราะยังสามารถขอใช้จักรฟังของช่างจักรคนอื่นได้โดยยอมเสียเงินเป็นการตอบแทน ส่วนผู้ที่ไม่สามารถซื้อได้เองต้องพึ่งผู้อุปถัมภ์ยิ่ง

ต้องพิสูจน์ตัวเองให้ชัดเจนว่าจะอยู่อาศัยอย่างจริงจัง ไม่เช่นนั้นผู้อุปถัมภ์ไม่ลงทุนให้อย่างแน่นอน สำหรับบ้านห้วยไผ่มีจักรโรงของหมู่บ้านอยู่ 1 หลัง คนที่ยังไม่ได้เป็นชาจักรคิดว่าถ้าต้องการจะรับงานเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปมาทำ การลงทุนซื้อจักรโรงไผ่ไผ่เป็นปัญหาเพราะทุกคนในหมู่บ้านสามารถขอยืมจักรของกลางนั้นมาใช้ได้ แต่ในทางปฏิบัติไผ่ไผ่เรื่องง่ายนักที่จะใช้เนื่องจากมีผู้ครอบครองใช้งานอยู่ หากใครจะใช้ก็ต้องจ่ายเงินเป็นค่าด้วยค่าไผ่ให้กับเจ้าของบ้านแล้วจะหอบกองผ้าไปโรงที่บ้านนั้น นับว่าเป็นเรื่องยุ่งยากไม่น้อย คนที่เป็นชาจักรของบ้านห้วยไผ่พยายามหาทางลงทุนซื้อจักรโรงไว้เป็นของตนเอง ในขณะที่ผู้ปกครองและญาติพี่น้องเห็นว่าไม่จำเป็นต้องลงทุน ควรใช้จักรของกลางจะดีกว่า ดังนั้นชาจักรในบ้านห้วยไผ่หากจะซื้อจักรโรงต้องสะสมทุนเอง การขอให้ผู้ปกครองหรือญาติพี่น้องช่วยเป็นเรื่องยากมาก

จักรอุตสาหกรรมมีชาจักรเพียง 2 รายใน 3 หมู่บ้านที่ทำการศึกษาลงทุนซื้อไว้ รายแรกคือรัตนที่บ้านคลองข่อย ซื้อด้วยเงินทุนของครอบครัว อีกรายหนึ่งคือวาริบ้านห้วยไผ่ ซื้อต่อจากคนในหมู่บ้านที่ผ่อนบริษัทต่อไปไม่ไหว วาริได้รับความช่วยเหลือจากจินดา คนส่งผ้า ช่วยออกเงิน Down ให้ครึ่งหนึ่ง ชาจักรทั้งสองรายยอมลงทุนเพราะตัดสินใจถึงงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปเป็นอาชีพอย่างแท้จริง สำหรับบ้านรัตนรับงานคราวละ 3 size รายได้ประมาณเดือนละ 10,000 บาทขึ้นไป ส่วนวาริตั้งใจจะขยายกิจการเป็นบ้านเสื้อโหล รับเด็กเข้ามาฝึกและให้ทำงานด้วยกันในบ้าน ชาจักรอีกรายที่บ้านลุ่ม คือ ส้ม ใช้จักรอุตสาหกรรมเช่นกัน แต่ไม่ได้ลงทุนซื้อ เป็นจักรที่เข้ามาจากป้าล้น คนส่งผ้า ในอัตราเดือนละ 250 บาท ส้มเคยทำงานในกิจการห้องแถวที่กรุงเทพฯ คำนวณเกี่ยวกับการใช้จักรอุตสาหกรรม และเห็นประโยชน์ว่าจะสามารถทำงานได้เร็วกว่าจักรธรรมดา อีกทั้งตั้งใจจะทำเป็นอาชีพจริงจังร่วมกับเจลา น้องสาว แต่ส้มและเจลาไม่สามารถลงทุนได้ จึงขอจากป้าล้น กิจการของชาจักรที่ใช้จักรอุตสาหกรรมทั้ง 3 รายมีลักษณะเหมือนกัน คือ เป็นกิจการในครัวเรือน ไม่ได้ทำงานคนเดียว สมาชิกในบ้าน เช่นพ่อแม่พี่น้องจะช่วยกันทำด้วยโดยไม่มีส่วนแบ่ง รายได้เป็นสัดส่วน นอกจากชาจักร 3 รายนี้แล้วก็จะมีแต่บ้านเสื้อโหลเท่านั้นที่ใช้จักรอุตสาหกรรม

ชาจักรส่วนใหญ่ไม่คิดจะลงทุนซื้อจักรอุตสาหกรรม แม้ว่าจะมีประสิทธิภาพในการทำงานสูง เพราะจักรบ้านก็สามารถทำงานได้ดี หากใช้เวลาทำงานให้นานขึ้นก็จะได้ผลงานพอ ๆ กับจักรอุตสาหกรรม นอกจากนี้รายได้จากการทำงานสำหรับชาจักรที่ทำงานคนเดียวที่บ้านไม่ทำให้เกิดแรงจูงใจที่จะลงทุน อีกทั้งไม่แน่ใจว่าจะได้ผลตอบแทนที่คุ้มค่า เพราะจักรใหม่และจักรเย็บก็ยังต้องใช้ทุนที่ไม่ได้เกิดจากการทำงานนี้มาซื้อ และยังไม่สามารถสะสมทุนคืนเงินลงทุนเก่าได้ ถ้าจะลงทุนสูงถึงหมื่นกว่าบาท ก็ไม่รู้ว่าเมื่อไรจะคืนทุน จึงยอมใช้ช่วงการทำงานยาวนานขึ้น แทนที่จะลงทุนเปลี่ยนจักรให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าชาจักรไม่มีความต้องการจะมีจักรอุตสาหกรรมไว้ใช้ เพียงแต่ไม่ต้องการและไม่สามารถลงทุนได้

"บอกให้เขาออกอุตสาหกรรม เขาว่าโธ้ย! อย่างงี้ จะกินยังไม่มีเลย ออกไปไหนหรือ เป็นหมื่น"

"หนูยังเคยเขียนไปขออนายกาเลข(นายอำเภอ บัณฑิต) ขอจักรอุตสาหกรรม แล้วเขียนเขาจะเปลี่ยนนายกา ก็คงจะไม่ได้แล้ว หนูคิดนะ ถ้ามีจักรใหญ่สักคัน ครบครัวหนูคงจะดีกว่านี้ เพราะมันเย็บได้เร็วกว่า ก็เลยเสี่ยงเขียนขอไป ขอได้ก็เอา ไม่ได้ก็ไม่เอา ซื้อเองตัวละหมื่นกว่าบาท กว่าจะได้กำไรคงนาน"

แหล่งทรัพยากรอีกแหล่งหนึ่งนอกจากกลุ่มเครือข่ายที่ช่วยให้บุคคลมีจักรได้ คือ คนส่งผ้า คนส่งผ้าบางคนมีกิจการบ้านเลื้อยโหล เมื่อลูกน้องกลับไปอยู่บ้าน จักรที่มีอยู่ก็ไม่มีอะไรใช้ จึงจะหาทางให้เกิดผลผลิตจากจักรเหล่านี้โดยการให้ชาจักรนอกบ้านเย็บ เพื่อให้ชาจักรหาคนมาช่วยทำงานเพิ่มขึ้น เป็นการเพิ่มผลผลิตของคนส่งผ้าทางอ้อม แม้ว่าการทำเช่นนี้ไม่ได้ทำให้ชาจักรรู้สึกว่าคุณส่งผ้ามีบุญคุณหรือให้การช่วยเหลืออะไรแก่ตน เพราะไม่ใช่สิ่งที่ตนเรียกร้องและต้องการ แต่ทำให้เกิดความผูกพันทางใจว่าคนส่งผ้ามีความไว้วางใจตนมากกว่าคนอื่น อีกหนทางหนึ่งที่คนส่งผ้าช่วยได้คือการให้เข้า หรือออกเงินให้ก่อนเพื่อซื้อจักรตามที่ชาจักรต้องการ ส่วนใหญ่แล้วไม่ได้เป็นการให้เปล่า แต่เป็นการให้กู้ยืมโดยคิดดอกเบี้ยมาน้อยแล้วแต่กรณี แม้ว่าการทำเช่นนี้คนส่งผ้าได้รับประโยชน์ตอบแทนในรูปแบบค่าเช่าหรือดอกเบี้ย แต่ชาจักรกลับรู้สึกว่าเป็นเรื่องของบุญคุณ และคนส่งผ้าก็คิดว่า

เป็นการช่วยเหลือ ทั้งนี้เนื่องจากชาจักรเป็นผู้ไปขอร้องให้คนส่งผ้าช่วย เมื่อได้รับการช่วยตามที่ร้องขอ แม้จะต้องเสียดอกเบี้ยหรือค่าเช่าเป็นการแลกเปลี่ยน แต่คุณค่าของสิ่งที่แลกเปลี่ยนมีลักษณะไม่เท่าเทียมกัน เพราะจักรไม่ได้มีคุณค่าเท่ากับราคาที่ยืมชยเท่านั้น แต่ยังมีคุณค่าตรงที่เป็นทุนในการติดต่อเพื่อรับงานมาทำได้อีกด้วย

การเข้าถึงคนส่งผ้าในฐานะแหล่งทรัพยากร ไม่ใช่ใครก็สามารถเข้าถึงได้ จะต้องเป็นคนที่มีความสัมพันธ์ส่วนตัวกันในระดับที่มีความไว้วางใจและผูกพันกันพอสมควรคนส่งผ้าจึงจะให้ความช่วยเหลือ เพราะการออกเงินกู้ยืมให้ก่อนหรือการให้เข้าจักร มักไม่มีการทำสัญญาหรือเอกสารเป็นลายลักษณ์อักษร ความไว้วางใจกันจึงมีความสำคัญ คนไม่คุ้นเคยกันมาก่อน คนส่งผ้าก็ไม่กล้าเสี่ยงที่จะช่วยเหลือ ดังนั้นอาจต้องมีการติดต่อสัมพันธ์กันสักระยะหนึ่งจนเกิดความรู้สึกชอบพอกันเป็นการส่วนตัวและเชื่อถือไว้วางใจ จึงจะสามารถเอ่ยปากขอให้คนส่งผ้าช่วยได้ เป็นการสร้างข้อผูกมัดทางใจและความเชื่อถือในสายสัมพันธ์ซึ่งอาจผ่านการทำงานร่วมกัน การทำงานจะเป็นการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน ถ้ากระบวนการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์เป็นไปด้วยดีก่อให้เกิดความเชื่อถือซึ่งกันและกัน การขอเงินกู้ยืมย่อมเป็นไปได้ง่าย โดยเฉพาะเมื่อคนส่งผ้าเห็นว่าการให้บริการแก่ชาจักรนั้นจะได้รับตอบแทนกลับคืนมาไม่เพียงแต่ในรูปของผลประโยชน์ แต่ยังรวมไปถึงความผูกพันที่จะมีต่อกันต่อไป เท่ากับกระบวนการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ยิ่งแน่นแฟ้นมากขึ้น

"บางทีก็ต้องช่วยลงจักรฟังให้ชาจักร ก็ช่วยกันออกนะ คนเข็นมีคันหนึ่ง เอาของฉันไปสองคันห้า ช้อจักรตัวหนึ่ง พอมิพึ่งอยู่ในบ้าน งานก็ออกเร็วขึ้น คิดว่าถ้าให้เรานักทุก size เราจะไม่คิดดอกเบี้ย" (คนส่งผ้า)

"ให้เขาออกเงิน Down ให้นั แล้ววารีจะผ่อนเอง วารียอกว่าวารีไม่มีเงิน Down เขาบอกว่า เขายังไม่ค่อยรู้จักวารี เข้าไม่กล้าเสี่ยง กลัวเราทำไม่ตลอด ให้นัวารีลองทำดูไปก่อน" (ชาจักร)

2. ทักษะการผลิต

ทักษะการผลิตที่สำคัญ คือ การเก็บประกอบตัวเสื่อผ้าซึ่งสามารถได้มาจาก 2 แหล่งคือ การเรียนวิชาชีพตัดเย็บเสื่อผ้า และ การฝึกหัดงาน

การเรียนวิชาชีพตัดเย็บเสื่อผ้า ชาวบ้านสามารถเลือกที่จะเรียนจากช่างตัดเสื่อหรือจากโครงการฝึกอบรมวิชาชีพตัดเย็บเสื่อผ้าที่ทางราชการจัดขึ้นในหมู่บ้านก็ได้ สำหรับการวิจัยครั้งนี้สนใจศึกษาการเรียนวิชาชีพในโครงการฝึกอบรมของทางราชการซึ่งนับได้ว่าเป็นแหล่งทรัพยากรที่ทางราชการได้จัดสรรให้ถึงหมู่บ้าน โดยหลักการแล้วชาวบ้านสามารถเข้าถึงได้ง่ายและประหยัดกว่าการเรียนจากช่างเสื่อ จึงจะกล่าวถึงเฉพาะการเรียนวิชาชีพจากโครงการฝึกอบรมวิชาชีพตัดเย็บเสื่อผ้าเท่านั้น การฝึกอบรมวิชาชีพมีเกณฑ์ที่ทำให้บุคคลบางกลุ่มไม่สามารถเข้าฝึกอบรมได้ เช่นอ่านหนังสือไม่ออกเขียนหนังสือไม่ได้ ไม่มีเงินจะซื้อผ้าและอุปกรณ์ ไม่มีเวลาว่างพอที่จะเข้าห้องเรียน นอกจากนี้ยังมีอุปสรรคที่นอกเหนือจากเกณฑ์ข้างต้นที่ทำให้บุคคลไม่เข้าร่วมการฝึกอบรม ดังนี้

1. บุคคลได้พิจารณาตัวเองตามความเชื่อของตัวเองว่า ขาดความชำนาญหรือทรัพยากรที่จะใช้ประโยชน์จากการฝึกอบรมได้ เช่น ฝึกอบรมไปก็คงจะทำงานไม่ได้ เย็บไม่เป็นอยู่ดี เพราะตัวไม่ถนัด หรือฝึกอบรมไปก็ใช้ประโยชน์ไม่ได้ เพราะตนไม่มีจักร หรือฝึกอบรมไปก็หากมาจ้างงานให้ทำไม่ได้ จึงไม่คิดจะเข้ารับการฝึกอบรม

2. ขาดความรู้หรือข้อมูลเกี่ยวกับการฝึกอบรม ไม่รู้ว่าเรามีโครงการฝึกอบรมหรือไม่รู้ว่าตนเองก็มีคุณสมบัติที่จะเข้าฝึกอบรมได้ คนบางคนย้ายถิ่นไปทำงานนอกหมู่บ้านชั่วคราว เมื่อมีโครงการฝึกอบรมไม่มีคนส่งข่าวไปบอก จึงไม่ได้มาร่วมโครงการ บางคนยังเรียนหนังสืออยู่ คิดว่านักเรียนมาเข้ารับการฝึกอบรมไม่ได้

3. มีการครอบครัวยุคใหม่อาจเข้าร่วมโครงการได้ เนื่องจากอยู่คู่การเก็บเกี่ยวผลผลิตบ้าง ฐานะทางครอบครัวยากจนมีอาชีพรับจ้างรายวัน ถ้ามาเข้าร่วมโครงการ ครอบครัวก็ขาดรายได้บ้าง
4. ไม่สนใจโครงการฝึกอบรมเพราะมีทางเลือกอื่นอยู่แล้ว เช่น เป็นเด็กฝึกหัดงานในบ้านเลี้ยงโฮล คิดว่าความรู้แค่นี้ก็ทำงานมีรายได้แล้ว ไม่ต้องเข้าร่วมโครงการก็ได้
5. บุคคลไม่มีอำนาจในการตัดสินใจ โดยเฉพาะเด็กที่ยังอยู่ในความปกครองของพ่อแม่ พ่อแม่ไม่ให้เข้าร่วมโครงการ ก็เข้าร่วมไม่ได้

ผู้ทํานานที่แจกจ่ายโอกาสได้รับทักษะการผลิตจากโครงการฝึกอบรมวิชาชีพขึ้นคือ ผู้นำท้องถิ่น การบอกข่าวแก่ชาวบ้านใช้วิธีเดินบอกตามบ้าน ซึ่งมีบ้างที่บอกข่าวไม่ทั่วถึง โดยเฉพาะบ้านที่มีความสัมพันธ์ทางลบกับผู้นำท้องถิ่นและบ้านที่อยู่ไกลจากแหล่งชุมชน สำหรับบ้านที่ขัดแย้งกับผู้นำท้องถิ่น แม้ว่าสมาชิกในครอบครัวต้องการเข้าร่วมโครงการ และสามารถกระทำได้โดยติดต่อกับเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบโดยตรง แต่ผู้นำครอบครัวไม่อนุญาตให้เข้าร่วมกิจกรรมใด ๆ กับผู้นำท้องถิ่น สมาชิกในครอบครัวก็ไม่สามารถขัดคำสั่งได้ ส่วนบ้านที่อยู่ไกลจากแหล่งชุมชนนั้น สภาพทางกายภาพทำให้ความสัมพันธ์กับคนในแหล่งชุมชนไม่แน่นแฟ้นเท่าที่ควรจึงไม่เกิดแรงจูงใจให้เกิดการเข้าร่วมกิจกรรมของหมู่บ้าน ยิ่งเป็นกิจกรรมที่ไม่ได้รับการบอกกล่าว ยิ่งทำให้ขาดความสนใจที่จะเข้าร่วมมากขึ้น

นอกจากนี้ สิ่งที่ตั้งใจดูคนให้เข้ารับทักษะการผลิตเมื่อมีโอกาสเปิดให้แล้ว คือ ความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งมีบทบาทมากในบ้านห้วยไผ่และบ้านคลองข่อย ส่วนบ้านลุ่มความสัมพันธ์ทางสังคมมีบทบาทน้อย คนที่เข้าร่วมโครงการฝึกอบรมวิชาชีพของสองหมู่บ้านข้างต้นเข้าร่วมโครงการเพราะเพื่อนชวน คนที่ไม่มีเพื่อนหรือเพื่อนไม่ได้เข้าฝึกอบรมด้วยก็จะไม่เข้าฝึกอบรมเช่นกัน จึงเห็นได้ว่าการมีทักษะการผลิตไม่ได้เป็นวัตถุประสงค์หลักของผู้เข้าร่วมโครงการบางกลุ่ม แต่เป็นผลพลอยได้ของการเข้ารับการฝึกอบรม ผิดกับบ้านลุ่มซึ่งมีวัตถุประสงค์หลักของผู้เข้ารับการฝึกอบรมคือ ต้องการ

มีความรู้ด้านการตัดเย็บ เพื่อใช้ประโยชน์ในครอบครัวหรือเพื่อหาอาชีพรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปต่อไป

"ตอนไปจดชื่อเข้าเรียน ก็ชวนเพื่อนสนิทไป มีลาของ แม่ผุ่ย แก้วผุ่ย ถ้าหากนี้ไม่ไปก็
ไม่เรียนหรอก" (บ้านคลองข่อย)

"เรียนที่นี่ 1 รุ่น เรียนครบทีม มี 5 คน แม่ผุ่ย แก้วผุ่ย แม่ ใจ เป็นเพื่อนกัน
มาตั้งแต่เด็ก ไปไหนไปด้วยกัน" (บ้านห้วยไผ่)

"ตอนไปเรียนตัดเย็บเสื้อผ้า โรงงานยังไม่มี เห็นเขาเย็บเสื้อโหลกัน เราอยู่
ว่าง ๆ จะได้เย็บผ้า"(บ้านลุ่ม)

ทักษะการผลิตที่ได้จากโครงการฝึกอบรมวิชาชีพ เหมาะสำหรับการนำไปใช้ในงานตัดเย็บ
เสื้อผ้าหน้าร้าน เพราะเนื้อหาที่สอนเน้นการสร้างแบบและตัดเย็บเสื้อผ้าเป็นตัว แต่เนื่องจากงาน
ตัดเย็บเสื้อผ้าหน้าร้านมีกฎเข้มงวดเกี่ยวกับคุณภาพของการตัดเย็บและประสิทธิภาพของช่างเสื้อ
หากผู้ผ่านการฝึกอบรมที่ยังไม่มีประสบการณ์เพียงพอ และมีมือยังไม่ปรณีดีเท่าที่ความมีแรงจูงใจ
ที่จะเข้าสู่งานเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปซึ่งต้องการงานเย็บที่มีคุณภาพต่ำกว่ามาตรฐาน

การฝึกอบรมวิชาชีพซึ่งมีระเบียบในผู้เข้าต้องกันเป็นผู้รวบรวมรายชื่อผู้เข้าอบรม และการจัด
การฝึกอบรมในลักษณะขึ้นเรียนเป็นเวลาถึง 3 เดือน เป็นการเพิ่มต้นทุนการติดต่อและการได้มาซึ่ง
ทรัพยากร คือ ทักษะการผลิตแก่คนบางคนที่มีปัญหาทางสังคมและเศรษฐกิจ คนที่ไม่มีความสัมพันธ์
ส่วนตัวที่ดีกับผู้ต้องกัน คนที่ขาดความผูกพันกับชุมชน และคนที่หาเช้ากินค่ำ ต้นทุนที่เพิ่มขึ้นจูงใจให้
คนเหล่านี้จำต้องวิธีหาความรู้ โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาแล้วว่าคนที่เพิ่มขึ้นนี้มีความจำเป็นและไม่
ก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการหาความรู้ โดยอาจจะขอฝึกจากคนอื่นแทนโดยใช้เวลานี้น้อยลง และ
ฝึกเฉพาะทักษะที่ใช้ในการหางานโดยการทำงาน

การฝึกงาน เป็น การฝึกทักษะการคิดโดยตรงซึ่งอาจฝึกจากชาจกรหรือบ้านเลื้อยโหลก็ได้ การฝึกงานไม่มีเกณฑ์ติดกับผู้เข้าฝึกในเรื่องความสามารถในการอ่านเขียนและค่าใช้จ่ายในการซื้อผ้าและอุปกรณ์ เนื่องจากการฝึกงานไม่ต้องเรียนภาคทฤษฎีหรือหลักการแต่อย่างใด เป็นการฝึกด้วยการทำงานจริง ๆ ผ้าและอุปกรณ์เป็นของผู้สอนที่รับมาเพื่อเย็บส่ง ผู้ผ่านการฝึกงานแล้วเข้าทำงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปจะมีทักษะการเย็บเป็นอย่างดี แต่ไม่สามารถสร้างแบบหรือตัดเสื้อผ้าได้ แต่สำหรับผู้ที่ฝึกงานไม่ต่อเนื่องหรือฝึกแล้วไม่ทำงานต่อก็จะมีทักษะเพียงการใช้จักรเท่านั้น การประกอบตัวเสื้อผ้าแบบต่าง ๆ จะทำไม่ได้ การเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปมีเทคนิคและขั้นตอนการเย็บเป็นการเฉพาะตัว ผู้ที่เย็บเสื้อผ้าหน้าร้านได้เมื่อมาเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปยังจะต้องเรียนรู้เทคนิคและขั้นตอนดังกล่าว มิฉะนั้นไม่สามารถเย็บได้เร็วเท่ากับผู้ที่ฝึกเพียงทักษะจากการฝึกงานเย็บโดยเฉพาะ

การเข้าถึงแหล่งฝึกงานต้องใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวมากกว่าการเข้าร่วมโครงการฝึกอบรมวิชาชีพมาก เพราะเป็นเรื่องการติดต่อโดยตรงระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน ความสัมพันธ์มีลักษณะของระบบอุปถัมภ์เพราะเป็นการแลกเปลี่ยนสิ่งที่มีคุณค่าไม่เท่าเทียมกันอย่างชัดเจน ในการฝึกงานไม่มีการเรียกเก็บค่าสอนหรือค่าบริการแต่อย่างใด ตรงกันข้าม เมื่อฝึกงานไปได้ระยะหนึ่ง ผู้สอนอาจให้ค่าตอบแทนแก่ผู้เรียนตามชิ้นงานที่ทำได้ ระยะเวลาตั้งแต่เริ่มฝึกงานจนถึงการได้ค่าตอบแทนขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้สอนแต่ละคน ไม่มีกำหนดแน่นอน เมื่อผู้สอนเห็นว่าผู้เรียนสามารถรับงานได้แล้วก็จะมอบงานให้รับผิดชอบโดยจ่ายค่าตอบแทนเหมือนชาจกรหรือลูกน้องคนอื่น ๆ ดังนั้นการที่ผู้สอนเสียเวลาสอนงานให้โดยเฉพาะในระยะแรก ๆ ผู้สอนไม่ได้ผลประโยชน์อะไรตอบแทนเลย แต่จะได้ตอบแทนในระยะหลังเมื่อผู้เรียนมีความชำนาญแล้ว นั่นคือความผูกพันทางใจที่จะเข้าร่วมในกระบวนการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกันในการทำงานต่อไป ผู้สอนบางคนตั้งกฎเกณฑ์ว่าถ้าจะฝึกงานต้องทำงานกับผู้สอนเป็นเวลา 1 ปีเป็นอย่างน้อย เพื่อให้แน่ใจว่าการลงทุนของตนไม่สูญเปล่า อย่างไรก็ตามกฎเกณฑ์ดังกล่าวไม่มีผลบังคับตามกฎหมาย และไม่สามารถบังคับได้อย่างจริงจัง ถ้าผู้เรียนไม่เกิดความรู้สึกผูกพันทางใจที่จะต้องตอบแทนผลประโยชน์ให้กับผู้สอน

สถานการณ์ทางสังคม ความตั้งใจ และความอดทนจึงเข้ามามีบทบาทในการตัดสินใจของผู้สอนว่าจะสอนงานให้ใครหรือไม่สอนงานให้ใคร การมีสถานการณ์ที่ได้จากการเป็นสมาชิกของกลุ่มชนเดียวกัน เครือญาติ พวกน้อง ทำให้ผู้สอนมีความแน่ใจได้ว่า การสอนงานนั้นไม่สูญเปล่า ผู้เรียนจะไม่ผิดข้อตกลงที่จะแลกเปลี่ยนผลประโยชน์กันหลังจากที่ผ่านระยะเวลาฝึกงานแล้ว เพราะความสัมพันธ์ส่วนตัวจะผูกมัดผู้เรียนไว้กับผู้สอน อีกทั้งยังมีการควบคุมทางสังคมจากชุมชนกำกับไว้ด้วย นอกจากนี้ผู้เรียนต้องแสดงให้ผู้สอนเห็นถึงความตั้งใจที่จะเรียนรู้และมีความอดทนในการทำงาน เพราะลักษณะของงานไม่ใช่งานที่ทําให้สนุกเพลิดเพลิน คนที่จะเป็นช่างจักรหรือลูกน้องต้องมีความอดทนที่จะนั่งอยู่กับที่ได้นาน ๆ ทำงานอย่างช้า ๆ ช้า ๆ วันละหลายชั่วโมง ถ้าผู้เรียนไม่มีคุณสมบัติเหล่านี้ การสอนงานก็เสียเปล่า ผู้สอนบางคนถึงกับจะเรียกค่าสอนงานเพื่อให้ผู้เรียนรู้สึกเสียค่าเงิน หรือเป็นการกดดันผู้เรียนให้เหลือแต่ผู้ที่ตั้งใจจะเรียนรู้และมีความอดทนเท่านั้น

เนื่องจากไม่มีมาตรฐานในการประเมินผลความสำเร็จของผู้เรียน ทำให้บางครั้งการสอนงานกลายเป็นการเอาัดเอาเปรียบผู้เรียน เพราะทราบว่าผู้เรียนยังไม่ผ่านการประเมินมีฐานะเป็นเด็กฝึกงานอยู่ ก็จะไม่ได้รับค่าตอบแทนจากงานที่ทำได้ ผลประโยชน์ที่เกิดจากงานตกเป็นของผู้สอน อย่างไรก็ตาม การที่บุคคลสามารถเข้าถึงการฝึกงานก็เท่ากับบุคคลนั้นได้เข้าใกล้แหล่งจ้างงานแล้ว ถึงแม้ผู้สอนบางคนจะไม่ใช้คนส่งฟ้า แต่ผู้เรียนก็จะมีโอกาสได้ทราบว่าใครเป็นคนส่งฟ้า วิธีการติดต่อจะทำได้อย่างไร เมื่อพ้นขั้นระยะผูกพันกับผู้สอนก็มีโอกาสขยับขยายช่องทางเข้าสู่เครือข่ายของคนส่งฟ้าได้โดยง่ายต่อไป ยิ่งถ้าผู้สอนเป็นคนส่งฟ้าก็เท่ากับว่าผู้เรียนได้งานทำแล้ว

โอกาสของการเข้าถึงการฝึกงานแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น สำหรับบ้านคลองข่อย โอกาสเข้าถึงการฝึกงานมีน้อยที่สุดเนื่องจากผู้สอนไม่มีความสัมพันธ์ที่ดีกับคนในหมู่บ้าน ไม่ชอบคบหาสมาคมกับใคร ไม่ต้องการฝึกงานให้ใคร เกรงจะเป็นการเสียเวลาในการทำงาน แต่เนื่องจากเกรงจะเป็นขัดต่อข้อกำหนดทางศีลธรรมจรรยาของชุมชน จึงเปิดโอกาสให้คนในหมู่บ้านฝึกงานในบ้านตนได้โดยตั้งข้อกำหนดไว้เคร่งครัดมาก เช่น ต้องฝึกงานให้ต่อเนื่อง จะหยุดไปทำงานอื่นแล้วกลับมาฝึกต่อไม่ได้ ต้องตั้งใจจริง ใช้เวลาฝึกอย่างน้อยที่สุด 3 เดือน ถ้าทำงานได้แล้วต้องทำงานกับผู้สอน

อย่างน้อย 1 ปี ถ้าไม่ทำงานกับผู้สอนจะคิดค่าสอนงาน 500 บาท เป็นต้น ทำให้ชาวคลองชลน้อย คนที่จะคิดฝึกงานที่บ้านนี้ ไม่ใช่เนื่องจากขาดคุณสมบัติดังกล่าว แต่เป็นเพราะไม่แน่ใจว่าจะได้รับการต้อนรับจากผู้สอนและจะหาตัวให้เป็นที่พักใจของผู้สอนได้

ส่วนอีกสองหมู่บ้านมีแหล่งฝึกงานหลายแห่งทั้งในหมู่บ้านเองและในหมู่บ้านใกล้เคียง บ้านลุ่มมีแหล่งฝึกงาน คือบ้านวิไลและบ้านผาล้วน ส่วนบ้านห้วยไผ่มีแหล่งฝึกงานคือ บ้านริน บ้านวาริ และบ้านจินดา แหล่งฝึกงานของสองหมู่บ้านนี้ไม่มีข้อกำหนดมากนักเพียงมีสถานภาพเป็นคนในหมู่บ้านเดียวกันตั้งใจจะทำงานและมีความอดทนก็สามารถเข้าฝึกงานได้ ผู้เรียนสามารถเลือกได้ว่าจะฝึกงานกับใคร ส่วนในหมู่บ้านจะเลือกผู้ที่มีความสัมพันธ์ส่วนตัวกันอยู่ เพราะจะรู้สึกสะดวกใจที่จะทำงานด้วยกันต่อไปในภายหลัง บางคนจึงไม่เลือกผู้สอนในหมู่บ้าน กลับเลือกฝึกงานกับพี่น้องที่ทำงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปในท้องถิ่นอื่น แม้ว่าหลังการฝึกงานจะไม่ได้ทำงานด้วยกันเพราะผู้เรียนกลับมาอยู่บ้านเพื่อหาแหล่งจ้างงานในหมู่บ้านทำ ก็ไม่มีปัญหาเพราะข้อมูลนัดทางศิษย์ธรรมระหว่างพี่น้องทำให้คู่สัมพันธ์ไม่ติดใจที่จะเรียกร้องให้มีการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ตอบแทนอย่างเท่าเทียมกัน

ผู้ผ่านการฝึกงานแล้วไม่เข้าสู่อาชีพรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปเนื่องจากระยะเวลาฝึกงานน้อยเกินไป เมื่อเข้าฝึกงานระยะหนึ่งเห็นว่าบรรทัดฐานการทำงานขัดกับนิสัยส่วนตัว จึงล้มเลิกความพยายามที่จะเรียนรู้พัฒนาทักษะ บางคนยุติการฝึกงานเนื่องจากขาดความสัมพันธ์ส่วนตัวกับผู้สอนในระหว่างการฝึกงาน เมื่อขาดความสัมพันธ์ส่วนตัวกัน การทำกิจกรรมร่วมกันในการฝึกงานและแผนงานที่จะทำงานร่วมกันต่อไปก็ต้องขาดลงไปด้วย อีกกรณีหนึ่งผู้สอนเลิกกิจการออกจากเครือข่ายงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป ทำให้ผู้เรียนต้องเลิกกิจการไปด้วย

ผู้ที่ยังไม่มีทักษะเลย เมื่อคิดถึงแหล่งฝึกทักษะจะคิดถึงการทำงานกับผู้ที่มีความสัมพันธ์ส่วนตัวกันมาก่อนมากกว่าจะคิดถึงโครงการฝึกอบรมวิชาชีพ เนื่องจากเห็นตัวอย่างจากชาวจังหวัดบางคนที่ไม่มีความรู้ด้านวิชาชีพแต่เย็บเสื้อผ้าก็ยังสามารถทำงานมีรายได้ และเห็นตัวอย่างของผู้ผ่านการฝึกอบรมวิชาชีพมาแล้วแต่ไม่สามารถทำงานได้ ดังนั้นถ้าจะต้องการทักษะเพียงเพื่อทำงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้า

สำเร็จรูปก็ไม่จำเป็นต้องเสียเวลาฝึกอบรมวิชาชีพถึง 3 เดือน านี้"เพื่อน"สอนงานให้ก็ได้

3. ประสบการณ์

แม้ว่าประสบการณ์ไม่ใช่ทรัพยากรที่จำเป็นในการเข้าสู่อาชีพรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป แต่จากการวิจัยนี้พบว่า ประสบการณ์ของบุคคลที่ได้รับในช่วงชีวิตที่ผ่านมานำไปสู่ความรู้สึกที่บุคคลมีต่ออาชีพรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป และส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกหรือไม่เลือกเข้าสู่อาชีพนี้ บุคคลอาจได้รับประสบการณ์ตรง โดยมีโอกาสได้เข้าร่วมอยู่ในสถานการณ์ที่เกี่ยวข้อง หรือได้รับประสบการณ์ทางอ้อม โดยได้รับรู้จากผู้อื่นที่อยู่ในสถานการณ์ดังกล่าว

ด้านประสบการณ์ตรง บุคคลได้รับจากการทำงานในกิจการเย็บเสื้อผ้าห้องแถวที่กรุงเทพฯ และจังหวัดใกล้เคียง รวมทั้งการทำงานร่วมกับช่างจักรหรือบ้านเสื้อโหลในหมู่บ้าน ถ้าบุคคลได้รับประโยชน์จากการทำงานดังกล่าวตอบสนองเป้าหมายของตน เช่น มีรายได้ ได้รับการพัฒนาทักษะ บรรยาภาคนการทำงานเป็นไปด้วยดี บุคคลจะมีความรู้สึกที่ดีต่ออาชีพนี้ บุคคลจะเกิดความพอใจเลือกทำอาชีพนี้ต่อไปเมื่อกลับมาอยู่บ้านหรือในหมู่บ้านที่มีแหล่งจ้างงาน ในทางตรงกันข้าม ถ้าบุคคลไม่ได้รับประโยชน์จากการทำงานและเป้าหมายของตนไม่ได้รับการตอบสนอง เช่น ความสัมพันธ์ของคนทำงานด้วยกันมีความขัดแย้ง ทะเลาะเบาะแว้งกัน ไม่ได้รับรายได้ในระดับที่คาดหวัง ไม่มีเพื่อน บุคคลจะมีความรู้สึกที่ไม่ดีต่ออาชีพนี้ และไม่เลือกที่จะทำ

"จอมเริ่มทำงานมีรายได้ถึงงานเย็บผ้า ไปเย็บผ้าโหลกับพี่สาวที่นครปฐม เรียนตัดเย็บเสื้อผ้าจบก็ไปหัดกับพี่สาว เขาให้นั่งเย็บกางเกง เขาให้เย็บผ้าโหล บอกว่าให้เย็บตรงนั้นเย็บตรงนี้"

"บ้านนั้นมีคนทะเลาะกันทั้งวันเลย เรื่องผ้า เขาว่าคนนั้นทำงาน คนนี้ทำงาน เขาแบ่งให้คนนั่งทำอย่างนี้ คนหนึ่งนั่งคนหนึ่งริมชายจี๋ พวกนี้ผ้าอะเย็บกันมาก บางทีมีการตีกัน ที่นั่นทำงานดึก บางทีก็อยู่สว่าง พวกเราชอบมากกลับเร็ว

พวกกินเงินเดือนทำกันต่อ เคยอยู่ถึง 6 โมงเช้า 7 โมงเช้าจน 8 โมงตื่นทำ
งานต่อ 2 วัน โห้โฮ! ไม่นาน ..ที่แรกก็คิดว่าจะทน เห็นพวกที่เขาเก่ง ๆ เขา
ก็บอกว่าตอนแรกก็งั้น ทำ ๆ ไปก็เก่งเอง แต่พอไปเห็นพวกที่สาเหฺรแล้ว ไม่
อยากแล้ว"

ส่วนประสบการณ์ทางอ้อม บุคคลได้รับจากการเห็นหรือรับรู้การทำงานและผลตอบแทนจาก
การทำงานจากผู้รอบข้าง โดยเฉพาะญาติพี่น้องหรือเพื่อนบ้านใกล้ชิดจะมีอิทธิพลต่อความรู้สึกของ
บุคคลที่มีต่ออาชีพรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปมาก บุคคลที่เห็นหรือรับรู้ว่าคนที่ทำอาชีพนี้มียาขได้ไม่มี
ปัญหาในการทำงานก็จะมีทัศนคติต่ออาชีพดังกล่าว เกิดความพอใจที่จะเลือก แต่ถ้าบุคคลเห็นหรือ
รับรู้ว่าคนที่ทำอาชีพนี้มียาขได้น้อย ประสบปัญหาในการทำงาน และมีปัญหาในครอบครัวก็จะมี
ความรู้สึกที่ไม่ดีต่ออาชีพนี้ รวมทั้งไม่เลือกที่จะเข้าสู่อาชีพนี้ด้วย ในกรณีที่เกิดความขัดแย้งหรือความไม่
ตรงกันของข้อมูลที่ได้รับรู้ บุคคลมีความโน้มเอียงที่จะเลือกเชื่อถือข้อมูลจากคนที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิด
กับตนมากกว่าคนอื่น

"คนอื่นว่ารายได้ดี เราก็ไม่รู้ว่าจริงหรือเปล่า ตอนนั้นเพื่อนที่ทำอาชีพนี้ก็ไม่
คุยกับพวกที่ทำ บางคนมันพูดไม่ค่อยจริง รายได้น้อยก็ว่ารายได้มาก บางคนว่าไป
อยู่กรุงเทพฯ ได้ 3,000-4,000 บาท อีกคนว่าได้ไม่เท่าไร ไม่รู้จะเชื่อใครดี
เลยเชื่อนั่นตัวเองดีกว่า เห็นหลานเย็บอยู่กับบ้านก็คิดว่าได้ไม่เท่าไร เลยไม่
เอา ทำงานโรงงานดีกว่า"

อย่างไรก็ตามเป้าหมายแต่ละคนก็ไม่เหมือนกัน และเป้าหมายอย่างเดียวกันก็มีความสำคัญ
ต่อบุคคลแต่ละคนไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับบรรทัดฐานและค่านิยมของคนนั่นเอง บางคนมีเป้าหมายด้าน
รายได้เพียงแค่นี้มีเงินค่ากับข้าวก็พอ ในขณะที่บางคนต้องการรายได้ให้เพียงพอแก่การเลี้ยงดูสมาชิก
ในครอบครัว และบางคนต้องการรายได้ถึงระดับมากกว่ารายได้ที่ได้จากการทำนาทำไร่ บางคนให้
ความสำคัญต่อเป้าหมายในการรักษาความสัมพันธ์ของครอบครัวมากกว่าการหารายได้ ดังนั้นความ

รู้สึกที่บุคคลมีต่อประสบการณ์ที่ได้รับจึงไม่อาจอธิบายได้โดยใช่เพียงลักษณะของสถานการณ์ แต่ต้องพิจารณาถึงเป้าหมายและลำดับความสำคัญของเป้าหมายที่จัดตามบรรทัดฐานและค่านิยมของแต่ละบุคคลด้วย ในสถานการณ์เหมือนกันบุคคลจะรับรู้และมีความรู้สึกต่อสถานการณ์นั้นต่างกัน เช่น ความขัดแย้งในสถานที่ทำงาน คนหนึ่งรับรู้ว่าการทำงานอาชีพนี้ทำให้เกิดความบาดหมาง ทะเลาะเบาะแว้งกัน เพราะเป็นงานที่ยุ่งยาก จุกจิก ทุกคนอยากทำงานง่าย เมื่อบางคนได้ทำงานง่ายบางคนทำงานยาก คนที่ทำงานยากจะไม่พอใจ ตนเองจึงเกิดความรู้สึกไม่ชอบอาชีพดังกล่าว ทั้งนี้เนื่องจากเป้าหมายในการทำงานของคนไม่มุ่งที่การมีความสัมพันธ์ทางสังคม ชอบที่จะทำงานกับเพื่อน เป้าหมายด้านรายได้เป็นเรื่องสำคัญรองลงไป แต่อีกคนหนึ่งรับรู้ว่าการทำงานในสถานที่นี้กับบุคคลบางคนเป็นต้นเหตุของความขัดแย้ง คนรู้จักใช้อารมณ์ จึงไม่ชอบทำงานกับบุคคลดังกล่าว แต่ยังพอใจที่จะเลือกอาชีพเดียวกันนั้นอยู่ เพราะเป็นอาชีพที่นำรายได้มาให้ตนซึ่งเป็นเป้าหมายหลักในการทำงาน

ดังนั้นประสบการณ์ไม่ใช้ทรัพยากรที่เป็นเงื่อนไขไปสู่ความสามารถในการเข้าสู่อาชีพรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป แต่การรับรู้เกี่ยวกับสถานการณ์ของประสบการณ์ที่สนองตอบเป้าหมายของบุคคล ซึ่งถูกจัดลำดับความสำคัญไปตามบรรทัดฐานและค่านิยมของบุคคลนั้นต่างหากที่เป็นเงื่อนไขไปสู่การตัดสินใจเลือกเข้าสู่อาชีพรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป และสามารถนำประสบการณ์ที่ได้รับมาเป็นทรัพยากรให้สามารถเข้าสู่เครือข่ายของคนส่งผ้าได้ง่ายขึ้น และรักษาความสัมพันธ์อยู่ภายในเครือข่ายได้อย่างแน่นแฟ้น

4. สถานภาพทางสังคม

สถานภาพทางสังคมที่เป็นทรัพยากรของการเข้าสู่อาชีพรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป มีทั้งที่เป็นสถานภาพที่มีอยู่เดิมและสถานภาพที่บุคคลได้มาในภายหลัง สถานภาพบางอย่างบุคคลสามารถเปลี่ยนแปลงหรือสร้างขึ้นมาได้ เช่น การเป็นสมาชิกของกลุ่ม ชุมชน หรือการเป็นเพื่อน เป็นต้น แต่สถานภาพบางอย่างบุคคลไม่สามารถเปลี่ยนแปลงหรือสร้างขึ้นได้ เพราะเป็นสถานภาพที่เกิดขึ้นก่อนหน้านั้นแล้วและอยู่นอกเหนือวิสัยของมนุษย์ที่จะแก้ไขได้ เช่น การเป็นแม่ลูกอ่อน หรือการเป็นผู้

น้อง เป็นต้น สถานภาพที่หากบุคคลจะต้องเข้าสู่อาชีพรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปโดยไม่อาจเลือกโอกาสทางเศรษฐกิจอย่างอื่นได้นั้น จากการวิจัยพบว่า ไม่มีสถานภาพใดเลยที่เด่นชัดพอจะแยกความแตกต่างระหว่างกลุ่มบุคคลที่ทำงานและไม่ทำงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปได้ โดยเฉพาะกลุ่มคนโสดทั้งที่ทำงานและไม่ทำงานนี้ ต่างก็มีบุคคลที่มีสถานภาพเป็นลูกสาวคนเดียว หรือลูกสาวคนเล็กเหมือนกัน และคนในกลุ่มนี้ก็เคยหรือสามารถย้ายถิ่นไปทำงานที่อื่นได้พอ ๆ กัน จึงไม่อาจสรุปได้ว่าคนที่ทำงานนอกกรอบประเภทนี้เป็นคนที่เป็ลูกสาวซึ่งไม่ได้รับอนุญาตให้ย้ายถิ่นไปทำงานนอกหมู่บ้าน ดังนั้น กล่าวได้ว่า การเข้าสู่อาชีพรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปไม่มีสถานภาพใดเป็นปัจจัยหลัก มีแต่สถานภาพที่เป็นปัจจัยดึงดูดให้คนเข้าสู่อาชีพ ได้แก่

1. สถานภาพของแม่บ้านที่ไม่มีลูกอ่อน การเป็นแม่บ้าน มีหน้าที่ที่จะต้องดูแล

ครอบครัวและทำงานบ้าน การจะย้ายถิ่นไปทำงานที่อื่นเป็นสิ่งที่ทำได้ยากถ้าสามีไม่ไปด้วย แม่บ้านที่เป็นข้าราชการส่วนใหญ่มักรายได้ไม่เพียงพอที่จะเลี้ยงดูครอบครัว แม่บ้านจึงถือเป็นอีกหน้าที่หนึ่งที่ต้องหางานอื่นทำเพื่อเพิ่มรายได้แก่ครอบครัวอีกทางหนึ่ง การหาหน้าที่ทั้ง 3 อย่างในเวลาเดียวกัน บางครั้งก็มีความสอดคล้องกัน การรับงานไปทำที่บ้านช่วยให้แม่บ้านสามารถดูแลครอบครัวและทำงานบ้านได้ แต่ลักษณะงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปที่ต้องทำงานแข่งกับเวลา เพื่อให้ทันกำหนดส่งงานรวมทั้งระเบียบเกี่ยวกับปริมาณงานที่ส่งให้ข้าราชการไปทำที่บ้านต่อครั้งนั้น ไม่สอดคล้องกับหน้าที่อีก 2 ประการแรก แม่บ้านที่สามารถเข้าสู่อาชีพนี้และทำงานนี้ได้นานต้องเป็นแม่บ้านที่ไม่มีภาระดูแลครอบครัว และทำงานบ้านมากนัก เพราะบ่อยครั้งที่ต้องทำงานจนสว่างเพื่อให้ทันส่งงาน หรืออาจนอดึก ตื่นสาย ไม่สามารถตื่นขึ้นมาหุงข้าวทำอาหารให้สามีและลูกในตอนเช้าได้ การมีลูกอ่อนหรือลูกที่ยังช่วยเหลือตัวเองไม่ได้จะเป็นภาระหนักสำหรับแม่ ที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการทำงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปนอกจากจะมีสมาชิกในครอบครัวคนอื่นที่ช่วยดูแลลูกแทนได้ เช่น ปู่ตาชาย แต่ถ้าลูกโตแล้ว ดูแลตัวเองได้ ช่วยทำงานบ้านได้บ้าง แม่ก็จะสามารถทุ่มเทเวลาให้กับการทำงานได้ ดังนั้นแม่บ้านที่ไม่มีลูกอ่อนและไม่มีภาระครอบครัวมากนักจึงจะสามารถทำงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปได้

"งานผ้าไหมลี้ดี อยู่กับบ้านก็ทำได้ ไม่ต้องไปหาที่อื่น แต่ต้องอดนอน คนเย็บผ้าไหมไม่ได้ทำงานบ้านเท่าไร ลูกเต้าอีก ต้องทำงานทั้งวัน ถ้ามีพ่อแม่อยู่ด้วยก็เย็บได้ ให้น้องผ้าซิ่นผ่อน เย็บบ้านให้"

"ที่มาเย็บผ้าเพราะเห็นว่าราชได้ก็ดีหน่อย แล้วเราไม่ต้องไปตากแดดอะไร ลูก ๆ ก็โตแล้ว เราจะได้บ้านอยู่ชองด้วย งานบ้านผ้าลูกอยู่ลูกก็ทำ เราก็เย็บผ้า กับข้าวกับปลา แพนห่า ผื่นอบบางที่ก็ร่วมเที่ยงคืน ขึ้น 6 โมงเช้า แต่ก่อนไม่มีอะไร 2 ทุ่มก็นอนแล้ว มาเย็บผ้านี้แหละ นอนดึก"

"ลูกทำให้หนูทำงานไม่ค่อยสะดวก ขอบงอแง ดิฉันแม่ ทำให้หนูเย็บเสียไม่เสร็จ รับงานน้อยลงก็ยิ่งได้เงินน้อย แล้วอีกอย่างเขาก็ไม่แบ่งอีกแหละ เขาก็จะให้เงินตั้ง ๆ บางทีก็ 100,200,300 ตัวแล้วแต่ ถ้าหนูเองงานไปหาที่บ้านไม่มีปัญหา เรื่องคนส่งงานหรือมีปัญหาเรื่องลูก"

2. สถานการณ์การเป็นสมาชิกของชุมชนหรือเป็นพวกห้อง สถานภาพนี้บุคคลอาจมีอยู่ก่อนแล้ว หรืออาจมาได้ในภายหลังเพื่อเข้าสู่เครือข่ายงานก็ได้ การเป็นสมาชิกของชุมชนหรือเป็นพวกห้องกันเป็นสิ่งสำคัญที่จะสร้างความไว้วางใจในการติดต่อและทำงานร่วมกัน ในกรณีที่ไม่เคยรู้จักกันเป็นการส่วนตัว ไม่ได้เป็นพวกห้องกัน คนส่งผ้าอาจต้องการหลักฐานยืนยันสถานภาพการเป็นสมาชิกของชุมชน โดยให้ยื่นสำเนาทะเบียนบ้านและบัตรประจำตัวประชาชนไว้ก็ได้ และบางครั้งคนส่งผ้าจะตามไปดูบ้านของผู้นำติดต่อเพื่อความแน่ใจ แต่ถ้ารู้จักกันหรือเป็นพวกห้องกันแล้ว หลักฐานต่าง ๆ ก็ไม่จำเป็น การเป็นพวกห้องกัน ไม่จำเป็นต้องเป็นญาติหรือคนที่เคยมีความสัมพันธ์ส่วนตัวกันมาก่อน อาจเริ่มต้นมาจากการรู้จักกันในฐานะเพื่อนของชาวจังหวัดหรือสมาชิกของชุมชนหนึ่ง ถ้าได้พบปะกันสม่ำเสมอหลังจากรู้จักกันแล้ว ความสัมพันธ์ส่วนตัวก็สามารถเกิดขึ้นได้ เมื่อมีความสัมพันธ์ส่วนตัวกันอย่างใกล้ชิด ความไว้วางใจก็ตามมา คนที่มีความไว้วางใจต่อกันจึงถือว่าเป็นพวกห้องกัน ความเป็นพวกกันเป็นสิ่งสำคัญในการรักษาความสัมพันธ์ภายในเครือข่ายของคนส่งผ้า คนส่งผ้าบางคนไม่สนใจว่าคนที่มาติดต่อขอรับงานจากตนเป็นพวกห้องกับตนหรือไม่ต้องการเพียงความแน่ใจว่าบุคคลเป็นสมาชิกของชุมชน ไม่ใช่คนจร หรือ คนที่ไม่มีหลักแหล่งถิ่นฐานที่อยู่แน่นอน ก็ยินยอมส่งงานให้

แต่ความเป็นพวกพ้องเป็นสิ่งจำเป็นที่จะดำรงการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกันให้ยืนยาวมั่นคงต่อไป ถ้าบุคคลสามารถสร้างความสัมพันธ์ส่วนตัวกับคนส่งผ้าได้ก่อนที่จะติดต่อเรื่องงานกัน การติดต่อและการทำงานร่วมกันก็จะสะดวกยิ่งขึ้น บุคคลจึงมักใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวที่มีต่อคนที่อยู่ในเครือข่ายของคนส่งผ้าเป็นเครื่องมือให้ได้มาซึ่งสถานการณ์ที่จะเชื่อมตนเข้ากับคนส่งผ้า ในการนี้บุคคลต้องมีความรู้หรือข้อมูลว่าใครเป็นชาจกรบ้างและรับงานจากใคร การจะหาความรู้จักและสร้างความสัมพันธ์กับชาจกรควรจะใช้กลยุทธ์ใด ส่วนใหญ่บุคคลจะไม่เลือกที่จะสร้างความสัมพันธ์ส่วนตัวกับชาจกรของคนส่งผ้าคนใด แต่จะเลือกชาจกรที่คิดว่าสามารถสร้างความสัมพันธ์กันได้ง่ายมากกว่าคนที่เคยรู้จักและคุ้นเคยกันมากกว่าคนอื่น จึงมักจะถูกเลือกให้เป็นแหล่งกำเนิดสถานการณ์การเป็นพวกพ้อง เพราะทำได้ง่ายกว่าการทำให้คนที่ไม่รู้จักหรือคุ้นเคยกันมาก่อนยอมรับว่าตนเป็นพวกพ้องของเขา แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะของบุคคลสองฝ่ายด้วยว่าเอื้อต่อการสร้างมิตรภาพหรือการผูกมิตรเพียงใด ชาจกรบางคนมีอิทธิพลในตรีตี ถึงแม้จะไม่รู้จักคุ้นเคยกันมาก่อนก็สามารถเข้าหาและผูกมิตรได้ไม่ยาก เช่น ริน บ้านห้วยไผ่ หลายคนในหมู่บ้านนี้เลือกที่จะหารินเป็นแหล่งกำเนิดสถานการณ์การเป็นพวกพ้อง เพราะลักษณะนิสัยของรินเอื้อต่อการผูกมิตร ในขณะที่ชาจกรบางคนไม่ชอบคบหาสมาคมกับใคร แม้จะรู้จักกันมาก่อน ก็ไม่สามารถพัฒนาระดับความสัมพันธ์ขึ้นเป็นพวกพ้องได้ เช่น บ้านรัตน

"พี่ริน..เขาใจดี คุยตลก คุยถูกคอกันดี ถ้าฉันไม่เย็บผ้าก็ไม่คุยกับเขา นิดข้าว

เมื่อไรก็กลับ ช้างบ้านเขาดันนี่ยังเคยกินมาเลย"

"บ้านรัตน เขาเป็นคนเฉย ๆ เขาไม่ค่อยมีเพื่อนเท่าไร เขาไม่ค่อยไปคุยกับใคร"

ดังนั้นคนที่มีความพ้องเป็นชาจกรจะมีโอกาสเข้าสู่อาชีพรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป หากตนมีความต้องการเช่นนั้นด้วยมากกว่าคนที่ไม่มีพ้องเป็นชาจกร เพราะการสร้างสถานการณ์การเป็นพวกพ้องบางครั้งก็ทำได้ยาก ต้องใช้เวลาและความพยายาม โดยเฉพาะคนที่อยู่ในชุมชนที่มีชาจกรน้อยรายซึ่งไม่เปิดโอกาสให้ใครผูกมิตรได้ง่ายนัก เช่นชาจกรที่บ้านคลองข่อย

5. ข่าวสารข้อมูล

ข่าวสารข้อมูลเกี่ยวกับช่องทางในการเข้าสู่อาชีพเป็นสิ่งสำคัญต่อการตัดสินใจเลือกของบุคคล การมีข้อมูลสมบูรณ์เกี่ยวกับจำนวน คุณสมบัติ ช่องทาง และผลประโยชน์ตอบแทน ของเครือข่ายของ คนส่งข่าว จะช่วยให้บุคคลสามารถตัดสินใจกำหนดทางเลือกที่ดีที่สุดของตนได้ จากการวิจัยครั้งนี้พบว่า บุคคลไม่มีโอกาสที่จะได้รับข้อมูลที่สมบูรณ์ได้เลย เพราะเครือข่ายความสัมพันธ์ของตนเองมีจำกัด อีกทั้งเครือข่ายของคนส่งข่าวก็ไม่เป็นที่เปิดเผย บุคคลจึงใช้ข้อมูลเพียงเท่าที่รวบรวมได้ในการตัดสินใจ เลือกเข้าสู่เครือข่ายของคนส่งข่าว ถ้าผลของการกระทำตามที่เลือกได้รับประโยชน์ตามความคาดหวัง บุคคลก็จะหยุดเก็บข้อมูล แต่ถ้าไม่เป็นไปตามความคาดหวัง บุคคลจึงเริ่มหาข้อมูลใหม่ แล้วเปรียบ เทียบกับข้อมูลที่มีอยู่เดิม ถ้าข้อมูลที่ได้รับปรากฏว่าเครือข่ายใหม่ดีกว่าเครือข่ายเดิมก็อาจตัดสินใจ เลือกทางเลือกใหม่ การรวบรวมข้อมูลแบบแยกส่วนและข้อมูลแต่ละส่วนไม่สมบูรณ์ทำให้สภาวะการ เลือกของบุคคลมีลักษณะเสี่ยงหรือไม่แน่นอน

บุคคลได้รับข่าวสารข้อมูลจากเพื่อนหรือญาติมากกว่าเจ้าหน้าที่ของทางราชการ หรือ สื่ออื่น ผู้วิจัยสอบถามพัฒนาการหลายคนถึงแหล่งจ่ายงานในอำเภอท่าม่วง ส่วนใหญ่รู้จักเพียงคนเดียวคือ กำนัน สมชัย เนื่องจากเป็นผู้นำท้องถิ่นที่พัฒนาการต้องติดต่อกันอยู่เสมอ นอกนั้นไม่มีใครให้ข้อมูลได้เลย ซึ่ง ชี้ให้เห็นว่า เจ้าหน้าที่ที่อยู่ใกล้ชิดชาวบ้านและรับผิดชอบเกี่ยวกับงานส่งเสริมอาชีพสตรีโดยตรงไม่สามารถให้ข้อมูลข่าวสารในเรื่องนี้แก่ชาวบ้านได้ แหล่งข้อมูลข่าวสารของบุคคลที่เป็นชาวจังหวัด ใต้จากคนที่มีความสัมพันธ์ส่วนตัวใกล้ชิด แต่บางคนก็ได้ข้อมูลข่าวสารจากคนที่มีความสัมพันธ์กันเพียง ผิดาเนิน ดังนั้นการมีความสัมพันธ์กันแม้เพียงน้อยนิดก็ยังมีประโยชน์ต่อการได้มาซึ่งข้อมูลข่าวสารของ ช่องทางเข้าสู่อาชีพ ดังเช่นกรณีของริน บ้านห้วยไผ่ ที่ได้ข้อมูลข่าวสารจากคนหมู่บ้านอื่นที่เคยไป ทำงานด้วยกันในบ้านเลี้ยงโหลที่อำเภอเมืองกาญจนบุรี จึงทำให้เครือข่ายของคนส่งข่าวเข้ามาสู่หมู่บ้าน ห้วยไผ่และเกิดชาวจังหวัดขึ้นหลายคน

ข่าวสารที่บุคคลต้องการทราบเพื่อการตัดสินใจเลือกเข้าสู่อาชีพนี้ คือ คนส่งผ้าเป็นใคร บ้านอยู่ที่ไหน จะติดต่อได้อย่างไร จำงานดีไหม(สม่ำเสมอ งานยากหรือง่าย) จ่ายเงินดีไหม (ราคาค่าแรงดีไหม จ่ายเงินสม่ำเสมอ) ข้อมูลเช่นนี้ผู้ที่จะบอกได้ก็คือคนที่อยู่ในเครือข่ายของคนส่งผ้า ดังนั้นข่าวสารจะถูกส่งผ่านชาจักรและวงศาคานของคนส่งผ้า

ชุมชนที่มีแหล่งจ้างงานอยู่ในหมู่บ้านหลายแหล่ง เช่น บ้านลุ่ม ช่องทางที่จะได้รับข้อมูลข่าวสารมีมากเพราะมีชาจักรอยู่ในหลายเครือข่าย บุคคลจึงสามารถเลือกช่องทางข้อมูลได้มาก อย่างไรก็ตาม บุคคลมักจะเก็บข้อมูลจากคนที่อยู่ใกล้ตัวซึ่งมีโอกาสเข้าถึงได้ง่ายที่สุดก่อน และใช้ข้อมูลนั้นในการตัดสินใจ ส่วนชุมชนที่มีแหล่งจ้างงานเพียงแหล่งเดียว และมีชาจักรเพียงรายเดียวที่รับงานจากแหล่งจ้างงานนั้น เช่น บ้านคลองข่อย โอกาสที่บุคคลจะเลือกช่องทางข้อมูลมีน้อยมาก เมื่อบุคคลไม่สามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลที่มีอยู่ในชุมชนได้ บุคคลจึงก็ไม่มีข้อมูลที่จะตัดสินใจ อย่างไรก็ตามการไม่มีแหล่งข้อมูลในชุมชนไม่ใช่ปัญหาสำคัญสำหรับทุกชุมชน ชุมชนที่ไม่มีแหล่งจ้างงานเช่น บ้านห้วยไผ่ ยังมีโอกาสได้รับข้อมูลข่าวสารที่ถูกส่งมาจากนอกหมู่บ้าน

จึงกล่าวได้ว่า จำนวนช่องทางที่จะได้รับข้อมูลข่าวสารที่มีอยู่ในชุมชน ความกว้างขวางของเครือข่ายความสัมพันธ์ของบุคคล มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากันสำหรับบุคคลในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับช่องทางที่จะเข้าสู่งานรับจ้างเก็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป

ความสามารถในการปรับตัวเข้ากับบรรทัดฐานของงาน

ในการติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่น บุคคลได้เรียนรู้ที่จะสร้างหรือพัฒนากฎเกณฑ์หรือแนวทางปฏิบัติที่หากให้ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นเป็นไปอย่างราบรื่นและบรรลุเป้าหมายที่แต่ละคนต่างคาดหวัง เมื่อแนวทางปฏิบัติได้รับการยอมรับและถือปฏิบัติกันในกลุ่มสมาชิกของสังคม จนกลายเป็นมาตรฐานของความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของสังคมนั้น ๆ แล้ว เราเรียกกฎเกณฑ์หรือแนวทางปฏิบัตินั้นว่าเป็นบรรทัดฐานของ

สังคมนั้น ในกลุ่มสังคมหนึ่ง ๆ จะมีการดำเนินกิจกรรมหลายอย่าง แต่ละอย่างก็มีบรรทัดฐานของกิจกรรมแตกต่างกันไป บุคคลหนึ่งอาจดำเนินการเกี่ยวข้องกับหลายกิจกรรมซึ่งกลุ่มบุคคลที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้องกับตัวในทุุกกิจกรรมหรือบางกิจกรรมอาจเป็นบุคคลกลุ่มเดียวกันหรือต่างกลุ่มกัน บุคคลจะต้องทำตามบรรทัดฐานซึ่งครอบคลุมกิจกรรมที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้องกับตัว บรรทัดฐานของกิจกรรมหนึ่งจะติดตัวบุคคลนั้นไปมีอิทธิพลต่อกิจกรรมอื่น ถ้าบรรทัดฐานของกิจกรรมหนึ่งไม่สอดคล้องกับบรรทัดฐานของอีกกิจกรรมหนึ่ง แต่กิจกรรมทั้งสองมีความหมายต่อบุคคลนั้น บุคคลอาจต้องพยายามดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อลดความขัดแย้งไม่ลงรอยกันระหว่างบรรทัดฐานของสองกิจกรรม

จากการวิจัยครั้งนี้พบว่า บรรทัดฐานของสังคมหมู่บ้านกำหนดแนวทางปฏิบัติสำหรับผู้หญิงในฐานะสมาชิกของครอบครัวว่า ถ้ายังไม่แต่งงาน ผู้หญิงจะต้องอยู่ในโอวาทพ่อแม่ ช่วยแม่ทำงานบ้านดูแลน้อง เป็นแรงงานของครอบครัวในไร่มา สำหรับผู้หญิงที่แต่งงานแล้วต้องเชื่อฟังสามี หาน้ำที่ดูแลบ้าน เลี้ยงดูลูก ประพฤติดีสามี ไม่เที่ยวไปนั่งบ้านเรือนบ้านนี้ เป็นแรงงานของครอบครัวในไร่มา ในความเป็นจริงของสังคมปัจจุบัน ผู้หญิงไม่อาจเป็นเพียงแรงงานของครอบครัวในไร่มาเท่านั้นเพราะการทำงานในไร่มาไม่สามารถก่อให้เกิดรายได้เพียงพอแก่การดำรงชีพของครอบครัว ความต้องการมีรายได้ส่วนตัวของเต็กสาว และความจำเป็นที่จะต้องช่วยเหลือหารายได้เพิ่มสำหรับครอบครัวของการหย่าทำให้ผู้หญิงต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจด้วย บรรทัดฐานของกิจกรรมทางเศรษฐกิจแต่ละกิจกรรมแตกต่างกันไป นอกจากนี้ผู้หญิงในฐานะที่เป็นบุคคลยังมีนิสัย บุคลิกภาพซึ่งเป็นกฎหรือบรรทัดฐานส่วนบุคคลอันเกิดจากแรงโน้ตจิตใจของเธอเองที่เข้าใช้ในการดำเนินชีวิต ซึ่งบุคคลจะเลือกนำมาใช้ในการแสดงบทบาทต่าง ๆ บรรทัดฐานส่วนบุคคลอาจเข้ากับบรรทัดฐานของงานได้ดีและเสริมบรรทัดฐานของงานให้เด่นขึ้น เช่น นิสัยชอบความสงบ เป็นต้น

กิจกรรมรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปมีบรรทัดฐานในการทำงานอันเกิดจากลักษณะธรรมชาติของกิจกรรมที่ผู้ส่งออกมีข้อตกลงกับลูกค้าต่างประเทศเกี่ยวกับกำหนดส่งงานซึ่งผู้ส่งออกต้องเร่งรัดให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการขนานการผลิตรายการผลิตรายการให้เสร็จตามกำหนดนั้น เพราะการตรงต่อเวลาในการส่งงานถือเป็นเรื่องสำคัญอย่างหนึ่งในการทำให้ลูกค้ามีความเชื่อถือและติดต่อดูธุรกิจกัน

ต่อไปซึ่งส่งผลให้ผู้ส่งออกรักษาส่วนแบ่งของตลาดไว้ได้ นอกจากนี้ผู้ว่าจ้างยังต้องพยายามควบคุมต้นทุนการผลิตให้ยังคงรักษาสัดส่วนกำไรของตนไว้ให้น้อยลง จึงได้มีการสร้างกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการจ้างงานเพื่อความสะดวกในการควบคุมกระบวนการผลิตที่ใช้การจ้างเหมาช่วงนอกสถานประกอบการของตน หากโรงงานที่จ้างให้กับราชการแต่ละรายมีปริมาณมากเมื่อโรงงานไม่กระจัดกระจายออกไปมากเกินไปก็จะควบคุมดูแลได้ อีกทั้งราคาค่าจ้างถูกกำหนดไว้ในระดับต่ำ การรับงานในปริมาณมากและต้องทำให้เสร็จภายในกำหนดเวลาโดยมีค่าตอบแทนให้ตามปริมาณงานที่ทำ ทำให้เกิดบรรทัดฐานในการทำงานของผู้มีอาชีพรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป ซึ่งได้แก่ ผู้ทำงานต้องมีความอดทน รับผิดชอบต่อคุณภาพของงานและกำหนดส่งงาน นอนให้น้อย ใช้เวลาทำงานให้นาน ไม่ห่างกินห่างเที่ยว ทำงานให้ไว ถ้าทำงานเสร็จเร็วก็ได้ทำงานมากขึ้น รายได้ก็สูงขึ้นด้วย คนทำงานสามารถเลือกสถานที่ทำงานได้ ถ้าทำงานที่บ้านตนเองก็จะเป็นอิสระ ทำงานได้สะดวก และได้มาก เพราะไม่ต้องห่างบ้าน แต่ถ้าทำงานที่บ้านคนอื่นก็ควรจะหักค่างด้วยเพื่อจะได้ทำงานดีๆ ได้ การทำงานตอนกลางวันไม่มีสมาธิ ทำงานได้มากกว่าตอนกลางคืน ดังนั้นคนทำงานนี้ควรนอนดึก การพบปะสังสรรค์ผู้คนมากทำให้ได้งานน้อย และการทำงานไม่ต่อเนื่องกัน ทำให้ผลประโยชน์ต่าง ๆ ที่ควรได้รับก็ลดน้อยลง นอกจากนี้คนทำงานนี้ควรซื้อสัตย์และรักดีต่อผู้ว่าจ้างหรือคนส่งผ้าที่ตนติดต่อด้วยจะทำให้ได้รับงานทำตลอดไป

เห็นได้ว่า บรรทัดฐานของงานกับบรรทัดฐานของสังคมที่สตรียึดถือปฏิบัติต่อครอบครัวไม่สอดคล้องกันนัก จะไปด้วยกันได้ก็เพียงประเด็นที่สามารถทำงานไปทำที่บ้านได้เท่านั้น การทำงานด้วยจำนวนชั่วโมงที่ยาวนานและต้องทำงานให้นานและไว ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการทำหน้าที่ของลูกสาวมารยา และแม่ที่ดี แต่ก็มีบุคคลจำนวนไม่น้อยที่พยายามปรับหรือเปลี่ยนบรรทัดฐานที่ติดตัวมาให้สอดคล้องกันกับบรรทัดฐานของงาน แล้วยอมทำตามบรรทัดฐานของงาน เนื่องจากการยอมทำตามบรรทัดฐานของงานเป็นทางที่เอื้ออำนวยให้บรรลุเป้าหมายของบุคคลที่ต้องการรายได้จากการทำงาน และบางคนก็ยอมทำตามเพราะกลัวผลที่ตามมาจากการไม่ทำตามบรรทัดฐาน ซึ่งอาจเป็นการถูกปรับ การสูญเสียโอกาสทำงาน การเสียชื่อเสียง

การปรับหรือเปลี่ยนบรรทัดฐานให้สอดคล้องกันสามารถทำได้ง่ายขึ้นถ้าได้รับความร่วมมือจากสมาชิกในกลุ่มกิจกรรมอื่นที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้องกับได้แก่ พ่อ แม่ สามี ลูก คนส่งน้ำ เป็นต้น การที่สมาชิกดังกล่าวให้ความร่วมมือในการปรับเปลี่ยนบรรทัดฐาน เนื่องจากเป็นทางที่เอื้ออำนวยให้ได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน

บรรทัดฐานที่ปรับเปลี่ยนอาจเป็นไปได้ทั้ง 3 บรรทัดฐาน คือ บรรทัดฐานของสังคมครอบครัว บรรทัดฐานของงาน และบรรทัดฐานส่วนบุคคล ขึ้นอยู่กับการเปลี่ยนแปลง การต่อรอง หรือการประนีประนอมระหว่างบรรทัดฐานทั้งสาม ลักษณะใดจะก่อให้เกิดประโยชน์และเป็นไปได้มากที่สุด รวมทั้งตัวบุคคลผู้นั้นมีอิทธิพลหรืออำนาจที่จะปรับเปลี่ยนบรรทัดฐานอย่างใดมากกว่ากัน ข้าราชการส่วนใหญ่มีบรรทัดฐานส่วนบุคคลที่สอดคล้องกับบรรทัดฐานของงาน คือ ไม่ชอบเที่ยว ไม่ชอบยุ่งกับใคร ชอบที่จะอยู่กับบ้านและครอบครัว บุคคลที่มีลักษณะเช่นนี้สามารถเข้าได้กับการทำงานอยู่กับบ้านด้วยการใช้วิธีแบ่งงานยาวนาน ไม่ค่อยมีโอกาสพบปะผู้คนหรือไปเที่ยวที่ไหนบ่อยนัก เนื่องจากภาระของงานไม่เอื้ออำนวย บรรทัดฐานส่วนบุคคลจะถูกปรับให้เสริมแรงบรรทัดฐานของงานมากขึ้น โดยนอนน้อยลง เที่ยวน้อยลง กินน้อยลง เพราะเป็นประโยชน์ต่อการทุ่มเทเวลาให้กับงาน ทำงานได้มากก็จะได้รับรายได้มากขึ้นตามไปด้วย

"ไม่เคยไปคุยบ้านใครเลย ฉันไม่ค่อยได้ไปบ้านใคร เป็นนิสัยตั้งแต่เด็ก ไม่

ชอบยุ่งกับใคร กลางวันฉันจะนอน กลางคืนค่อยทำงาน"

"อยู่คนเดียว เกิดมาคนเดียว เคยทำอะไรคนเดียวมาตลอด"

"ทำงานอย่างนี้ไม่ค่อยได้เจอใคร อยู่แต่บ้าน เวลารว่างก็ดูโทรทัศน์บ้าง ฟังเพลง

บ้าง ไม่เหงาหรอก อยู่คนเดียวคนเดียว แต่ก่อนพ่อแม่ไม่ค่อยอยู่บ้านคนเดียว"

ข้าราชการบางคนมีบรรทัดฐานส่วนบุคคลไม่สอดคล้องกับบรรทัดฐานของงาน คือ ดิถเฟื่อนหรือชอบเที่ยว ก็จะเกิดแรงกดดันให้ข้าราชการสร้างบรรทัดฐานขึ้นมาเชื่อม ซึ่งทำให้ความไม่สอดคล้องระหว่างบรรทัดฐานบรรทัดฐานสองชุดลดน้อยลง โดยการโน้มน้าวให้เพื่อนร่วมงานด้วยกัน เพื่อ

ไม่ให้เสียเพื่อนไปและยังสามารถทำงานได้ด้วย หรืออาจปรับวิธีการทำงาน แบ่งเวลาไปเที่ยวกับเพื่อนบ้าง แต่จะไม่ให้เสียงาน แม้ว่าจะต้องใช้เวลานักผ่อนของตนมาทำงานให้เสร็จ

"เพื่อนก็ช่วยกันได้ ทำงานหนักก็ไม่เป็นไร เพราะอยู่ด้วยกัน สนุก ไม่ว่างหรอก"

"ถ้าเขาไม่แรง เราอยากเที่ยวก็เที่ยวได้ เที่ยวเป็นเที่ยว แต่ทำงานเขาแรง

เราก็ไม่เที่ยว บางทีไปคุหนั่งเลิมาเที่ยงคืน ไปเรียกป้าลอ(เพื่อนบ้าน)ว่าจะ

พั้งผ้า ป้าลอว่าอ๊า ป้า ูกจะนอนแล้ว"

กรณีที่บรรทัดฐานของสังคมครอบครัวยับบรรทัดฐานของงานมีข้อผูกมัดที่ขัดแย้งกัน แต่ทั้งครอบครัวและงานต่างก็มีความหมายสำหรับชาจักร ชาจักรจะพยายามสร้างบรรทัดฐานของทั้งสองกิจกรรมให้ตรงกัน ซึ่งมี 2 วิธี วิธีแรก ปรับบรรทัดฐานของครอบครัวเสียใหม่ โดยการหาทางจัดระเบียบปฏิบัติของสมาชิกในครอบครัวให้เข้ามาช่วยทำงานบ้าน ไม่ปล่อยให้เป็นที่ของแม่บ้านเพียงคนเดียว ซึ่งต้องได้รับความร่วมมือจากสมาชิกของครอบครัวด้วย ถ้าไม่ได้รับความร่วมมือ การปรับบรรทัดฐานของครอบครัวก็จะไม่สำเร็จและทำให้ชาจักรมีปัญหาในการทำงานจนอาจถึงต้องยุติการเข้ามามีปฏิสัมพันธ์กับกิจกรรมงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป

"เข้า ๆ ก็วาดบ้าน ถ้าลูกอยู่ลูกก็ทำ เราก็เย็บผ้า กับข้าวกับปลาเผาทำ เย็บผ้าก็ทำคนเดียว ถ้าลูกสาวอยู่ลูกสาวก็ช่วยบ้าง ดึก ๆ ตื่น ๆ ก็เย็บอยู่คนเดียว ลูก ๆ ก็ไม่ทำอะไร"

"แผนฉันทังแต่ฉันทันเย็บผ้าเขาก็ทำงานบ้านเองบ้าง ตื่นขึ้นมาก็ซักผ้าหุงข้าวเสร็จ แต่ถ้าเขาออกนอกบ้านละก็อไม่กลับง่าย นี่เขาซื้อมาม่ามาให้ 2 ลังให้ไว้ต้มกินกลางคืน"

"ทำงาน(เย็บผ้า)บ้านแม่มีปัญหาเรื่องแผน ต้องกลับไปทำกับข้าวให้แผน เขาชอบไม่ให้ใส่อาหารถ้ากลับบ้านแล้วไม่เจอหนู อยู่บ้านหนูก็ทำงานคนเดียว เขาไม่ช่วยดูลูก ลูกงอแงเขาก็เฉย เขาชอบให้หนูทำน้ำพริกแกงเอง หนูทำงานมาเหนื่อย ไม่อยากทำ"

วิธีที่สอง คือ ปรับบรรทัดฐานของงานเสียใหม่ ซึ่งไม่ใช่เรื่องง่ายนัก และทำให้ชาจักรเสียประโยชน์ไปบ้าง บรรทัดฐานของสังคมครอบครัวที่มีข้อยึดที่ขัดแย้งกับบรรทัดฐานของงานที่สำคัญคือหน้าที่ในการใช้แรงงานช่วยครอบครัวในไร่ นา เมื่อถึงฤดูกาลผลิตเป็นเรื่องที่ชาจักรยากที่จะหลีกเลี่ยงหรือปรับเปลี่ยนเป็นอย่างอื่น เพราะตนต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับข้อยึดที่มีต่อเครือข่ายการแลกเปลี่ยนแรงงานด้วย ชาจักรจึงไม่อาจรับงานเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปได้อย่างต่อเนื่อง ความสัมพันธ์ภายในเครือข่ายของคนส่งผ้าจึงไม่ค่อยมั่นคงนัก เพราะคนส่งผ้าจะเห็นว่าชาจักรไม่ใช่ชาประจำ ความเกรงใจก็จะลดลง การปฏิบัติต่อชาจักรในการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ไม่เหมือนสมาชิกชาประจำ แต่ชาจักรก็ต้องยอมรับผลที่ตามมาเช่นนี้ เพราะเป็นภาระหน้าที่ที่จะต้องยอมทำตามบรรทัดฐานของสังคมครอบครัวในส่วนนั้น ในขณะที่เดียวกัน คนส่งผ้าก็ต้องยอมรับบรรทัดฐานนี้เช่นกัน เพราะในท้องถิ่นชนบท อาชีพหลักของชาบ้านคือ การเกษตร เกษตรกรส่วนใหญ่จะทำงานอื่นเพียงช่วงว่างจากงานในไร่ นา ถ้าจะกีดกันชาจักรประเภทนี้โดยสิ้นเชิงไม่ส่งงานให้ทำ แรงงานที่จะมาเป็นชาจักรก็จะมีน้อยไม่เพียงพอ คนส่งผ้าจึงอาจรับงานมาน้อยลงในช่วงนั้นหรือไปท่งงานให้กับชาจักรประจำหรือลูกน้องในบ้านให้มากขึ้น

"คงเข็มนั่นแหละ เพราะซื้อจักรแล้ว ก็ต้องเข็ม หน้าปลูกอ้อยตัดอ้อยก็หยุดเข็มงานอ้อยเสร็จก็เข็มต่อ"

"พ่อแม่อีกไม่ทำอะไร ให้ทำ(เย็บผ้าที่บ้านเสื้อโหล)ได้ แต่ถ้าช่วงตัดอ้อยถ้าไม่กลับมาก็น่าดู ว่าแน่"

"ถ้าทำต้องทำให้ติดต่อก่อน ถ้าไม่ติดต่อก่อน ทำ ๆ หยุด ๆ เขาก็ถือว่าเราไม่ใช่ชาประจำ คราวนี้แหละก่อเงินอาจได้ช้า ติด ๆ ชัด ๆ แต่ถ้าเป็นชาประจำ เงินจะดี เขาจะเกรงใจ"

คนบางคนได้ประโยชน์จากบรรทัดฐานที่มีอยู่เดิม และมีอำนาจที่จะปกป้องไม่ให้เปลี่ยนแปลงบรรทัดฐานเดิมให้สอดคล้องกับบรรทัดฐานของงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป ทำให้เกิดแรงต้านขัดขวางแรงกดดันการเปลี่ยนแปลง ผู้มีอำนาจปกป้องการเปลี่ยนแปลงอาจเป็นตัวบุคคลเอง หรือพ่อ

แม่ สามียของบุคคลนั้น บุคคลบางคนมีอำนาจมากกว่าคนอื่นที่เกี่ยวข้องอยู่ในการสร้างหรือปรับปรุงมาตรฐานของสังคมครอบครัวยุให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และผลประโยชน์ของตัวเอง เช่นลูกที่มีการศึกษาเหนือกว่าคนอื่นในบ้าน การคิดหรือตัดสินใจทำอะไร พ่อแม่ก็จะหลยเห็นดีเห็นงามไปด้วย แม้ว่าพ่อแม่จะไม่ได้รับผลประโยชน์อะไรจากการกระทำของลูกผู้นั้นนัก ลูกเป็นคนจับจด รักสนุก เลื่องงาน จะทำงานที่สบาย ๆ มีหน้ามีตา ได้พบปะผู้คนมากหน้าหลายตา เป็นงานที่แสดงถึงการมีสถานภาพเหนือกว่าคนอื่นในบ้าน เพราะคนอื่นไม่มีวุฒิการศึกษาที่จะทำได้ ช่วงนี้มีงานหากลับมาอยู่ที่บ้าน แม่อยากให้ลูกรับงานอะไรก็ได้มาทำที่บ้าน แต่ลูกไม่ทำ ซึ่งพ่อแม่ก็ว่าอะไรไม่ได้ แม่ของเด็กคนหนึ่ง ซึ่งเคยเข้าร่วมโครงการฝึกอบรมวิชาชีพตัดเย็บเสื้อผ้าตอบคำถามที่ผู้วิจัยถามถึงเหตุผลที่ลูกสาวไม่รับงานเสื้อผ้าสำเร็จรูปมาเย็บในช่วงที่ว่างงานอยู่เพราะตัวเองก็เย็บเป็นว่า

"เขาเป็นคนไม่ชอบอยู่บ้าน นั่งทำงานอยู่กับที่ไม่ชอบ เรียน(พาณิชย์)จบก็ทำงานนอกบ้านตลอด กลับมาเย็บบ้านบ้าง ให้นั่งทำดอกไม้คนเดียวก็น่าเบื่อ เครียด รับงานมาไม่ค่อยทำ แม่ต้องช่วยทำ แต่ทำทำงานที่ได้กับผู้คนก็ทน ทำได้นาน ๆ ไม่ทน"

สำหรับบางคนอ่อนแกว่าผู้อื่นในครอบครัว ไม่สามารถสร้างแรงกดดันให้เปลี่ยนแปลงบรรทัดฐานได้ จำเป็นต้องทำตามกฎเกณฑ์ของครอบครัว เพื่อลดความไม่แน่นอนและสามารถอยู่ร่วมกับคนในครอบครัวได้ แม้ว่าตนเองต้องการที่จะเปลี่ยนแปลง บรรทัดฐานของครอบครัวที่สอดคล้องกับธรรมเนียมประเพณีของสังคมเดิมทำให้บุคคลเชื่อถือถึงความถูกต้องในการสร้างและกำหนดพฤติกรรมของตัวเอง ตราบเท่าที่ตนยังคงได้รับสิ่งตอบแทนจากการกระทำตามบรรทัดฐานนั้น แรงจูงใจให้เปลี่ยนแปลงก็ไม่มีพลังเพียงพอที่จะนำไปสู่การตัดสินใจและการกระทำที่ต้องห้าม ดังนั้นผู้ที่พ่อแม่หรือสามียังมีความสามารถหาเลี้ยงได้ จะเชื่อว่าการทำหน้าที่ของลูกสาวหรือภรรยาที่ดีในการทำงานบ้าน ดูแลน้อง เลี้ยงดูลูก เป็นแรงงานของครอบครัวในไร่นา เป็นสิ่งที่ถูกต้อง และไม่ละเมิดหรือพยายามเข้าไปทำงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปซึ่งมีบรรทัดฐานของงานขัดกับบรรทัดฐานเดิม ถ้าพ่อแม่หรือสามีไม่เห็นด้วย

"แม่บอกว่าผ้าไหมก็ดี เงินดี เขาก็ชอบ แต่กลัวไม่มีคนช่วยทอขาย แม่ก็สนิทกับน้ำริน(ชาจักร) แม่ไปที่บ้านเขาบ่อย เคยถามว่าทำไมไม่ให้ทอเสื้อไหม แม่บอกไม่ให้ทออย่างเดียว"

"แม่บอกว่าเย็บผ้าไหมมันไม่ได้อะไร ถ้าไม่แต่งงานก็อาจจะไปเย็บกับเขา นี่แต่งงานแล้วก็ไม่เย็บไป ถ้าไม่มีงานอะไรโรงงานผ้าไหมก็ดี อยู่บ้านก็ทำได้ ไม่ต้องไปที่อื่น แต่ต้องอดนอน คนเย็บผ้าไหมไม่ได้ทำงานบ้านเท่าไร ลูกเต้าอีก ต้องทำงานทั้งวัน"

"พอมีลูกแล้วคิดไปถึงลำบาก ไรก็ต้องทำ นี่สาวมีชาน(ไปเย็บเสื้อไหม) แต่แฟนไม่ให้ไป ก็เลยไม่ไป"

บรรทัดฐานส่วนบุคคลที่แสดงออกในรูปของลักษณะนิสัยและบุคลิกภาพมีส่วนสำคัญที่สุดในการกระตุ้นให้บุคคลเกิดแรงจูงใจที่จะยอมรับและทำตามบรรทัดฐานของงานหรือไม่ แม้ว่าบุคคลมีอำนาจมากที่สุดในการเปลี่ยนแปลงบรรทัดฐานส่วนบุคคลของตนเอง แต่บุคคลจะมีความโน้มเอียงทางจิตใจที่จะไม่เปลี่ยนแปลง และพยายามที่จะเลือกเรียนรู้และยอมทำตามกฎหรือบรรทัดฐานของกลุ่มสังคมที่สอดคล้องกับนิสัยและบุคลิกภาพของตน โดยเฉพาะเมื่อสิ่งทดแทนจากการเปลี่ยนแปลงนิสัยและบุคลิกภาพไม่มากนัก อีกทั้งยังมีทางเลือกที่จะอยู่ในกลุ่มสังคมงานอื่นได้

ลักษณะนิสัยที่ขัดกับบรรทัดฐานของงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปมากที่สุดคือ ชอบเที่ยว เบื่อง่าย ไม่อดทน ชอบพบปะวิสาสะกับผู้คน เป็นต้น ลักษณะเช่นนี้ไปกันไม่ได้กับงานที่ต้องนั่งอยู่กับที่เป็นเวลานาน ๆ ทำงานคนเดียวในบ้าน ไม่สามารถกำหนดวันหยุดได้ตามใจชอบ เมื่อเข้ากับบรรทัดฐานของงานไม่ได้ อาจทำให้บุคคลประหลาดใจในลักษณะเบี่ยงเบนคือทำบ้างไม่ทำบ้าง เมื่อทำงานไม่ทันก็ให้ชาจักรคนอื่นช่วยทำต่อ ผลที่ตามมาคือมีปัญหาในการประสานงาน เกิดความสับสนและไม่แน่นอนในการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ ในสังคมนั้น คนส่งผ้าไม่แน่ใจว่าชาจักรผู้นั้นจะทำงานเสร็จหรือไม่ งานนี้จะรับงานใหม่ จะรับเท่าไร คนส่งผ้าอาจเลิกติดต่อด้วยในที่สุด ชาจักรบางคนต้องรับงานร่วมกับผู้อื่น ถ้าตนทำงานไม่เสร็จไม่เรียบร้อย ชาจักรอีกคนหนึ่งก็ต้องทำงานแทน ซึ่งอาจทำได้ไม่ทัน

เพราะไม่ได้คาดคิดมาก่อนว่าเพื่อนจะทิ้งงาน ทำให้ปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาจกรทั้งสองคน และคนส่งผ้า เกิดความสับสนไม่มั่นคง จนอาจถึงเลิกทำงานด้วยกันไป

"เคยได้งานแพง ๆ มากี่ไม่ได้ตั้งค้ บุญสมเอามาให้ทำ หนูเอามา 100 ตัว คิดว่าเสร็จ แต่คนอื่นเอามาคืนหนูอีก หนูเลยต้องทำ 170 ตัวแล้วก็ไม่เสร็จ เพราะมีเวลาแค่ 2 วัน ต้องเอางานไปคืนเขา" (ชาจกร)

"บางคนไปเล่นไพ่เสียบ้าง ว่าแห่งที่สองที่ก็ได้เงินดีกว่ามาเย็บผ้า จริง ๆ นะ บางทีงานเราไม่เสร็จต้องหอบงานมาทำเอง" (คนส่งผ้า)

"เด็กคลองอ้อมคนหนึ่ง ไม่ใช่ว่าดี รู้จักกับแม่เขา มาเย็บอยู่นานหนึ่งก็ไปไม่ไหว เด็กเย็บได้เกือบเดือน เด็กเบือ มันชอบเหี่ยว เฝิงจบจากโรงเรียนก็มาอยู่กับเรา" (เจ้าของบ้านเสื้อโหล)

"คนที่ออก(จากงาน) พวกเบือ เขาก็ไม่ทำอะไรออกไปเฉย ๆ เพราะงานมันไม่มีเวลาว่าง ยิ่งเด็กวัยรุ่นยิ่งไม่ชอบความจำเจ ถ้า 20 ปีขึ้นไปจะทนมากกว่า ต้องทนมานานเย็บผ้า ต้องนั่งอยู่ทั้งวัน แล้วยิ่งคนเหี่ยว ๆ นะ อยู่ไม่ได้หรอก มันไม่ค่อยอิสระ งานอันอิสระกว่า คือมันไม่มีวันหยุด กลางค้กลางคืนก็ต้องเย็บ" (ลูกน้องในบ้านเสื้อโหล)

เงื่อนไขที่ส่งให้บุคคลสามารถปรับตัวเข้ากับบรรทัดฐานของงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปได้มีดังนี้

1. เครื่องแวดล้อมการกระทำ คนที่สามารถปรับตัวให้เข้ากับบรรทัดฐานของงานได้มีปัจจัยแวดล้อมเอื้ออำนวยให้กระทำได้ในหลายประการ การไม่มีที่ดินทำกินหรือมีน้อยไม่เพียงพอแก่การประทังชีวิตของครอบครัว ทำให้บุคคลต้องหารายได้จากอาชีพอื่นอย่างใดอย่างหนึ่ง เมื่อไม่มีความรู้ โอกาสที่จะเข้าทำงานบางอย่างก็ไม่มี ประกอบกับความจำเป็นของความสัมพันธ์ในครอบครัว ไม่มีใครดูแลพ่อแม่หรือลูก จึงต้องหางานที่สามารถทำที่บ้านได้เพื่อดูแลบ้านและอยู่เป็นเพื่อนพ่อแม่หรือลูกไป

ด้วย บางคนอยากไปทำงานที่อื่นที่มีรายได้ดีกว่า เช่น งานโรงงาน ซึ่งมีรถมารับถึงบ้าน แต่สามีหรือพ่อแม่ไม่ให้ไป ในขณะที่บางคนได้รับอนุญาตให้ไปทำ แต่ทำไม่ได้ไหว เพราะเป็นงานที่ต้องยืนทั้งวัน และสภาพแวดล้อมภายในโรงงาน ทำให้เป็นภูมิแพ้สารเคมีและควันละอองต้องออกจากงาน แล้วมองหางานอื่น เมื่อบุคคลสามารถสร้างความสัมพันธ์กับเครือข่ายของคนส่งผ้าได้ โอกาสเข้าไปอยู่ในเครือข่ายก็มีมากขึ้น ประกอบกับลักษณะนิสัยที่ไม่ชอบให้เขาและสูงส่งกับใครทำให้เข้ากับลักษณะการทำงานที่ต่างคนต่างทำไม่ต้องยุ่งเกี่ยวกับคนอื่น ไม่ค่อยได้ผลประโยชน์ ได้เป็นอย่างดี เหล่านี้เป็นเครื่องแวดล้อมให้คนสามารถยอมรับและปฏิบัติตามบรรทัดฐานของงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปได้ง่ายขึ้น

2. ความรู้ความสามารถของบุคคลเกี่ยวกับการทำตามบรรทัดฐานนั้น ผู้ที่เข้ามาเป็นช่างจักรต่างรู้บรรทัดฐานของงานมาก่อนแล้วว่า ต้องนอนดึก ต้องเข้าน้ำได้มากจึงจะได้รายได้ดี ต้องเร่งงานให้ทันเวลา และมีความตั้งใจจะยึดมั่น เพราะทราบดีว่าการทำตามบรรทัดฐานตนเองจะได้รับประโยชน์ คือ มีรายได้ ได้รับความเชื่อถือ มีความมั่นคงภายในเครือข่ายของคนส่งผ้า ช่างจักรมีวิถีปฏิบัติตามบรรทัดฐานแตกต่างกันไป เช่น (1) เปลี่ยนเวลานอนจากกลางคืนมาเป็นกลางวันเพื่อให้สามารถทำงานได้มากขึ้น เพราะเวลากลางวันเดียวคนเฝ้าไปคนเฝ้ามาอดที่จะไปคุยไปดูเขาไม่ได้ ทำให้ทำงานได้น้อยลง (2) ให้คนเฝ้าบ้านช่วยทำงานเฝ้าแทนเพื่อตนเองจะได้มีเวลาทำงานได้มากขึ้น เหมือนพี่เฝ้าหากเหนื่อยก็ทำต่อ (3) ทำงานในช่วงอากาศไม่ร้อน ช่วงบ่ายอากาศร้อนทำงานไม่ได้คืออยู่แล้วถ้าได้หยุดพักผ่อนในช่วงดังกล่าวเมื่อกลับมามีแรงทำงานได้อีกนาน จึงหยุดงานในช่วงบ่ายใช้เวลาไปในการพักผ่อน ออกไปเดินเล่นนอกบ้านบ้าง เย็นกลับมาทำงานต่อจนถึงเที่ยงคืนหรืออาจดีกว่านั้น (4) ถ้าอยากไปเที่ยวกับเพื่อนบ้างก็ไปเที่ยวได้ในช่วงงานไม่เร่ง แต่ถ้างานเร่งก็ต้องงดเที่ยว หรือถ้าขี้ดเพื่อนไม่ได้ก็ไปเที่ยวกับเพื่อนก่อนแล้วใช้เวลาพักผ่อนของตนเองมาทำงานชดเชย (5) ถ้ามีงานต้องเร่งทำงานให้เต็มที่ เมื่อมีเวลาว่างนอนพักทันที ไม่ไปเที่ยวไหน ออกกำลังกายตอนมีงาน (6) หากทำไม่ได้ไหวเนื่องจากแพ้ฝุ่นละอองหรือเจ็บป่วยอย่างอื่นต้องพักรักษาตัวให้จริงจัง เพื่อให้มีร่างกายที่แข็งแรงสู้งานได้ต่อไป เมื่อหายดีแล้วต้องหาทางป้องกันไม่ให้กลับไปเจ็บป่วยอีก (7) ให้คนเฝ้าบ้านช่วยตัดซื้อผ้า เย็บผ้า หนี้งผ้า หรืออย่างอื่น ๆ ที่เป็นเรื่องจุกจิกให้บ้างเพื่อจะได้ทำงานได้เร็วขึ้น (8) ใช้เครื่องดื่มน้ำปรุงรสเข้าช่วยในเวลาอ่อนเพลียหรือว่าง

นอนเพื่อให้สามารถทำงานได้ต่อไป (8) จัดทีมงานชนเพื่อนที่ไปไหนมาไหนด้วยกันมาช่วยกันทำงาน แบ่งผลประโยชน์กัน เพื่อให้ไม่เสียเพื่อน และเสริมบรรยากาศการทำงานให้สนุก ไม่่ง่วง ช่วยเหลือ และนุกาให้กำลังใจซึ่งกันและกัน

ไม่เพียงแต่ชาจักรเท่านั้นที่มีความรู้ในวิถีปฏิบัติตามบรรทัดฐาน ความรู้ของคนในแวดลอม เกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวมีส่วนเสริมให้ชาจักรสามารถปฏิบัติตามวิถีของตนในการปรับตัวได้ พ่อแม่ หรือสามีและลูก ทราบถึงบรรทัดฐานของงานด้วย และให้ความร่วมมือด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น อยู่เป็น เพื่อนชาจักรในตอนกลางคืน ช่วยทำงานบ้านหรือช่วยตัดซื้อผ้า เย็บผ้า ไ้่งผ้าให้ ช่วยดูแลลูกให้ ไม่บ่นไม่ว่าถ้าการใช้จักรรบกวนคลื่นโทรศัพท์ ทำตัวให้ชินกับเสียงจักรโดยเฉพาะเวลาตอน

นอกจากนี้ชาจักรยังมีทรัพยากรที่จำเป็นในการทำตามบรรทัดฐานได้คือ (1) มีจักรเย็บผ้า หรือมอเตอร์ หรือจักรอุตสาหกรรมที่ต้องการทำงานให้เร็วขึ้น ถ้าไม่มีทุนก็ขอเช่าจากคนส่งผ้า หรือให้คนส่งผ้าช่วยออกเงินบางส่วนแล้วผ่อนใช้ หรือไปทำงานในบ้านเลื้อไหล (2) มีจักรเีง ถ้าลงทุนได้จะลงทุน เพราะการมีจักรเีงอยู่บ้านตัวเองช่วยให้ทำงานได้สะดวกขึ้น ถ้าไม่มี ต้องสร้างความสัมพันธ์กับชาจักรคนอื่น ขอใช้ร่วมบ้างเขาและจ่ายค่าไฟค่าผ้าให้เขา หรือขอเช่าจาก คนส่งผ้า (3) ต้องมีทักษะ ถ้าไม่มีต้องหาทางเข้าไปเป็นเด็กฝึกงานกับชาจักร หรือเข้ารับการ ฝึกอบรมวิชาชีพตัดเย็บเสื้อผ้า ชาจักรต้องแกะแบบได้ ถ้าไม่ได้ต้องหา"พวก"หรือสร้างความสัมพันธ์ กับคนที่แกะแบบเก่ง ๆ

3. ข้อมูลมัดและแรงจูงใจที่จะยอมรับบรรทัดฐาน การเข้าสู่เครือข่ายของงานรับจ้าง เย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป เป็นการตัดสินใจเลือกของบุคคล โดยการติดต่อโดยตรงกับคนส่งผ้า ข้อมูลมัดที่มีต่อกัน คือ คำนันสัญญา ความสัมพันธ์ส่วนตัว ความไว้เนื้อเชื่อใจ ที่จะแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกัน และกันภายใต้กฎเกณฑ์ในการทำงาน การไม่ทำตามกฎเกณฑ์ทำผลประโยชน์ของอีกฝ่ายหนึ่งเสีย หายไปด้วย ความไว้เนื้อเชื่อใจจะถูกทำลายลง ความสัมพันธ์ที่มีต่อกันหมดไป ทำให้ชาจักรต้องออกจากกลุ่มสังคมของงานนี้ไป ดังนั้น การทำตามกฎเกณฑ์ของงานเท่านั้นที่จะผูกมัดชาจักรไว้กับ

เครือข่ายของคนส่งผ้าได้ ซึ่งทำให้กระบวนการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ยังคงดำเนินต่อไปได้ โดยเฉพาะกรณีที่เครือข่ายของคนส่งผ้ามีความมั่นคงสูง คนส่งผ้าจะมีอำนาจเหนือชาจกร เพราะชาจกรจะถูกแบ่งเป็นส่วน ๆ ด้วยลักษณะธรรมชาติของงาน จนไม่สามารถจะรวมกลุ่มกันต่อรองการใช้กฎเกณฑ์ของคนส่งผ้าได้ ชาจกรทุกคนจะขึ้นตรงต่อคนส่งผ้าเท่านั้น จึงต้องมีความผูกพันและยึดมั่นในกฎเกณฑ์การทำงาน บางคนยึดมั่นถึงระดับจงรักภักดีเพราะตนได้ประโยชน์จากการทำตามกฎ แต่ถ้าไม่ทำตามกฎไม่เพียงแต่ตนเท่านั้นที่เสียหาย คนส่งผ้าก็สูญเสียผลประโยชน์ไปด้วย อาจส่งผลให้กระบวนการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกันมีปัญหา ชาจกรที่ทำงานเป็นกลุ่มหรือรับงานมาแบ่งกัน คนที่ติดต่อกับคนส่งผ้าจะมีความผูกพันยึดมั่นในบรรทัดฐานสูงและพยายามเฝ้าระวังไม่ให้คนอื่นทำตาม เพราะการเลี้ยวบรรทัดฐานของคนอื่นกระทบต่อผลประโยชน์ของตนโดยตรง

"หนูก็พยายามทำดีที่สุด แต่เรื่องไม่ใช่เพราะหนู น้องมะป้าทำผิด หนูให้เลาะแล้ว เขาไม่ยอมเลาะ..ที่หนูเป็นคนรับงานมา ป้าลั่นก็ใส่หนูใหญ่ พ่อให้หนูไปจ้อเขา พ่อว่าหนูผิดเพราะเป็นคนรับงานมา หนูไปบ้านเขา แต่เขาไม่พูดด้วย"
(ชาจกร)

"ก็ต้องเมียนให้หน่อย เดี่ยวไม่ทันไปส่ง ถ้าส่งไม่ทันทางพี่แดง(ผู้ว่าจ้าง)ก็คงมีญาติไปรับ บางทีก็ต้องเอามาขายเอง" (คนส่งผ้า)

ชาจกรบางคนผูกพันและยึดมั่นในกฎเกณฑ์เพียงเพราะกลัวการถูกลงโทษ การลงโทษมีหลายระดับ นับตั้งแต่แกล้งงาน ตัดเงินค่าแรง งดจ่ายค่าแรง เลิกจ้างงาน ไม่ว่าจะเป็นระดับใดชาจกรก็สูญเสียผลประโยชน์ทั้งสิ้นและทำให้สถานการณ์ภายในเครือข่ายไม่มั่นคง การทำงานร่วมกันผู้นานในลักษณะรับงานด้วยกัน ชาจกรอาจยอมเสียความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงานได้ ถ้าเป็นต้นเหตุให้ตนถูกลงโทษ โดยเฉพาะเพื่อนร่วมงานที่ไม่ได้มีความสัมพันธ์ส่วนตัวใกล้ชิดกันมาก่อน หรือไม่มีความสัมพันธ์เชิงซ้อนต่อกัน

"วันนั้นนายไปตัวหนึ่ง ถือว่ามีน้ำหนักของฉันทชาติ ฉันทไป 50 มันบอกไม่ถึง 50 ใครจะไปน้ำหนัก เลยเอ็ดตะโรกัน เพราะมันน้ำหนักของฉันทชาติ เต็มใจเขาจะหาว่าฉันทงานชาติ"

"ถ้าเราทำของเขาไม่เสร็จ วันหลังเขาก็ไม่จ้างงานนี้ มันมีกำหนด ก็ต้องรับทำ ให้เขา ส่งกรรณดักไม่ได้ไปเที่ยว"

สำหรับเงื่อนไขที่ส่งผลให้บุคคลไม่สามารถปรับตัวเข้ากับบรรทัดฐานของการทำงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปได้ มีดังนี้

1. เครื่องแวดล้อมการกระทำ คนที่ไม่สามารถปรับตัวเข้ากับบรรทัดฐานของงานได้ มีปัจจัยแวดล้อมที่ไม่เอื้ออำนวยหลายประการ การมีที่ดินทำกินและทำการเกษตรเป็นอาชีพหลัก ทำให้แรงงานของบุคคลเป็นสิ่งที่จำเป็นของครอบครัวในการทำไร่ทำนา ไม่สามารถรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปได้อย่างต่อเนื่อง ประโยชน์ที่จะได้รับจากการทำงานก็น้อยลง บางคนพ่อแม่หรือสามีมีรายได้เพียงพอที่จะเลี้ยงดูครอบครัวได้ ก็ไม่จำเป็นต้องจะไปหารายได้จากทางอื่น หรือบางคนสามารถเข้าถึงโอกาสทางเศรษฐกิจอย่างอื่นได้มากกว่า จึงไม่สนใจที่จะเรียนรู้และทำตามบรรทัดฐานของงานนี้ และบางคนมีความสัมพันธ์กับกลุ่มสังคมบางกลุ่มอย่างใกล้ชิด มีความผูกพันแน่นแฟ้น และบรรทัดฐานของกลุ่มก็ขัดแย้งกับบรรทัดฐานของงานอย่างมาก ทำให้มีแรงต้านการปรับตัวตามบรรทัดฐานของงาน

2. ความรู้ความสามารถของบุคคลเกี่ยวกับการทำตามบรรทัดฐานนั้น ผู้ที่ไม่ได้เป็นชาจักรส่วนใหญ่ทราบว่าบรรทัดฐานของงานนี้เป็นอย่างไร แต่ไม่สามารถทำตามได้เนื่องจากลักษณะนิสัยขัดแย้งกับบรรทัดฐานของงานอย่างมาก เช่น ชอบเที่ยว ชอบสนุก แต่บางคนแม้มีลักษณะนิสัยไม่ขัดแย้งกับบรรทัดฐานของงานแต่ก็ทำตามไม่ได้เพราะมีการผูกพันของครอบครัว เช่น มีลูกอ่อน พ่อแม่หรือสามีไม่อนุญาตให้ทำ นอกจากนี้บุคคลบางกลุ่มยังขาดความสามารถและทรัพยากรที่จะทำตามบรรทัดฐานของงานได้ เช่น ขาดทักษะฝีมือที่เพียงพอจะทำงานให้เร็วและเรียบร้อยได้ ไม่มีจักรเย็บผ้าและ

จักรีพงษ์ และไม่มีทุนจะซื้อ บางคนทราบดีว่าวิธีที่จะหาเครื่องมือมาใช้โดยไม่ต้องลงทุนเองควรทำอย่างไร แต่ไม่สามารถใช้วิธีดังกล่าวได้เนื่องจากสภาพทางสังคมไม่เอื้ออำนวย เช่น การไปใช้เครื่องมือของคนอื่นก็ต้องไปทำงานที่บ้านของเจ้าของเครื่องมือนั้น การไปทำงานที่บ้านคนอื่นจนติดดินและบางครั้งต้องค้างคืน หญิงที่แต่งงานแล้วทำไม่ได้เพราะเป็นสิ่งที่ไม่สมควรตามบรรทัดฐานของสังคมและยังทำให้ไม่มีเวลาทำงานบ้านและดูแลลูก หรือไม่มีความสัมพันธ์ส่วนตัวใกล้ชิดกับบ้านที่มีเครื่องมือ การไปทำงานที่บ้านเขาย่อมทำให้ลำบากใจ บางคนไม่สามารถนอนติดได้เนื่องจากสุขภาพไม่ดี จึงไม่สามารถทำตามบรรทัดฐานของงานได้

นอกจากนี้คนที่แวดล้อมยังไม่ยินยอมและไม่ให้ความร่วมมือในการปรับตัวของบุคคลให้เข้ากับบรรทัดฐานของงาน เช่น ไม่ช่วยทำงานบ้าน ไม่ช่วยดูแลลูก ต้องการให้บุคคลปรับนิสัยใจคิดและตามหน้าที่การงาน ทำให้บุคคลไม่สามารถทำตามบรรทัดฐานของงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปได้

3. ข้อผูกมัดและแรงจูงใจที่จะยอมรับบรรทัดฐาน ผู้ที่ไม่ได้เป็นชาจักรี ไม่มีแรงจูงใจที่จะยึดมั่นและทำตามบรรทัดฐาน เพราะตนเองและคนที่แวดล้อมเห็นว่าผลประโยชน์ที่ได้รับไม่คุ้มค่าต่อการต้องเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของตนและครอบครัว ถ้าทางเลือกอื่นยังมีไม่เห็นความจำเป็นที่จะต้องใช้ชีวิตอย่างชาจักรี เช่น พ่อแม่หรือสามีเลี้ยงดูได้ มีงานอื่นที่มีรายได้ดีกว่าทำอยู่แล้ว หรือรายได้ไม่แตกต่างกันแต่ใช้เวลาทำงานน้อยกว่า บางคนแม้มีที่ดินน้อยแต่เครือข่ายของงานรับจ้างนั้นคงอยู่แล้ว มีเพื่อนร่วมงานที่ช่วยเหลือกัน ผูกพันกันแน่นแฟ้น คนที่จ้างรู้จักและว่าจ้างตนเองก็ไม่เกิดแรงจูงใจที่จะทำงานอย่างอื่น

"ถ้าเย็บเสื้อโหล นอนน้อยก็คงทนไม่ไหว เพราะที่บ้านก็มีงานเยอะ"

"ทำเสื้อโหลไม่พอกินหรอก มันถูก เย็บไม่เก่งก็ไม่พอกิน ถ้ามีงานอื่นคงไม่ทำหรอกเสื้อโหล"

"ถ้าต้องทำคนเดียว เย็บผ้าจนติดดินก็ยังไม่รู้จะเป็นยังไง เพราะเคยไปเคยเที่ยว เคยอะไรทุกอย่าง มีแฟนแล้วก็ยังเที่ยว เพราะเรื่องนี้เขาไม่เคยว่าไม่เคยคิด"

โอกาสพัฒนาเป็นผู้ประกอบการ

จากการศึกษาภูมิหลังของผู้ประกอบการระดับเจ้าของบ้านเสื้อโหล และ คนส่งผ้าที่ติดต่อรับงานโดยตรงจากผู้ว่าจ้างในกิจการตัดเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปเพื่อการส่งออก พบว่าผู้ประกอบการมีระดับการศึกษาเพียงประถมศึกษาปีที่ 4 แต่มีความรู้ด้านวิชาชีพตัดเย็บเสื้อผ้า เคยทำงานเกี่ยวข้องกับการตัดเย็บมาก่อน เช่น ตัดเย็บเสื้อผ้าหน้าร้าน ตัดเย็บตุ๊กตา เป็นต้น เข้ามาเกี่ยวข้องกับการรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปครั้งแรกโดยการติดต่อกับพี่น้อง หรือติดต่อผ่านพี่น้อง รับงานมาเย็บที่บ้าน หากเด็กข้างบ้าน หลาน และลูกหลานของคนรู้จักมาสอนงานให้และให้ทำงานในบ้าน เมื่อเด็กเหล่านี้แต่งงานไปอยู่บ้านตนก็ตามไปจ้างงานให้เย็บ บางคนก็ส่งเด็กและให้เข้าจักรไปพร้อมกับส่งงานให้ทำตามบ้านเพื่อหลบเลี่ยงภาษี ต่อมาจึงขยายขงจักรออกไปในหมู่บ้าน ญาติของลูกน้องเก่า จนมีเครือข่ายกว้างขวางตามกำลังความสามารถในการหางานมาส่งให้จักรของคนส่งผ้าใน

ปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการเป็นผู้ประกอบการที่จะชี้ให้เห็นว่า ขาจักรในหมู่บ้านมีโอกาสพัฒนาขึ้นเป็นผู้ประกอบการหรือเจ้าของบ้านเสื้อโหลและคนส่งผ้าได้มากน้อยเพียงใด มี 5 ประการดังนี้

1. ความรู้ด้านวิชาชีพตัดเย็บเสื้อผ้า ผู้ประกอบการต้องสามารถแกะแบบและสั่งงานขาจักรและลูกน้องได้อย่างถูกต้อง ความรู้ด้านวิชาชีพตัดเย็บเสื้อผ้าช่วยให้ผู้ประกอบการทราบว่าชิ้นส่วนต่าง ๆ ที่ผู้ว่าจ้างส่งมาให้มันคืออะไร จะเอาชิ้นไหนมาเย็บอย่างไรเพื่อให้เป็นไปตามแบบที่ผู้ว่าจ้างต้องการ อย่างไรก็ตามทักษะการเย็บประกอบตัวเสื้อผ้าแบบเสื้อผ้าสำเร็จรูปมีลักษณะเฉพาะตัว ต่างจากการตัดเย็บเสื้อผ้าแบบวิชาชีพหรือนำร้าน เพราะเป็นงานที่ต้องการความเร็วและความง่ายในการเย็บ ช่วงตัดเย็บเสื้อผ้าหน้าร้านเองยังต้องฝึกหัดเปลี่ยนวิธีเย็บเมื่อต้องการเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป ดังนั้นผู้มีทักษะจากการฝึกงานจนมีความชำนาญก็สามารถแกะแบบและสั่งงานได้เป็นอย่างดี ขาจักรบางคนผ่านการเป็นเด็กฝึกงานจากกิจการเสื้อโหลห้องแถวในกรุงเทพฯ ได้รับการติดต่อจากเจ้าของบ้านเสื้อโหลให้ช่วยคุมงานในบ้าน ซึ่งขาจักรก็ทำงานได้เป็นอย่างดี หากให้

เชื่อว่าชาวจักรที่ไม่มีทักษะเพียงการเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปจากการฝึกงานจนชำนาญ ก็สามารถแกะแบบ และ สร้างงานในบทบาทของผู้ประกอบการได้

2. ทุน ผู้ประกอบการต้องมีทุนในการจัดซื้อเครื่องมือการผลิตสำหรับลูกน้องในบ้าน ทั้ง จักรเย็บ จักรปัก กรรไกร และอื่น ๆ ส่วนใหญ่ใช้ทุนของตัวเอง เพราะไม่สามารถขอสินเชื่อจากธนาคารพาณิชย์ได้ จักรอาจซื้อแบบผ่อนส่งได้ ถ้าเป็นจักรบ้านราคาจะถูกแต่ประสิทธิภาพต่ำ เจ้าของบ้านเสียโหลหลายรายจึงมักจะลงทุนซื้อจักรอุตสาหกรรม นอกจากนี้ยังต้องมีเงินทุนหมุนเวียนที่ใช้ในการเลี้ยงลูกน้องในบ้านซึ่งใช้เป็นค่าอาหาร น้ำ ไฟฟ้า ด้ายและอุปกรณ์อื่น ๆ ในการทำงาน สำหรับลูกน้อง 10 คนต้องใช้จ่ายเป็นค่าอาหารเดือนละไม่น้อยกว่า 3,000 บาท ข้าวสารเดือนละครึ่งกระสอบ ค่าไฟเดือนละ 5-600 บาท ถ้าผู้ประกอบการต้องเข้าไปรับงานเองจากโต๊ะตัดที่กรุงเทพฯหรือต้องออกส่งงานให้ชาวจักรนอกบ้าน ผู้ประกอบการต้องมีพาหนะและค่าน้ำมัน เห็นได้ว่าทุนในการประกอบการเป็นการยากมาก ชาวจักรจำนวนน้อยเท่านั้นที่จะมีทุนเพียงพอในการดำเนินการ แต่ชาวจักรบางส่วนอาจมีผู้ปกครองที่มีฐานะดีพอที่จะลงทุนได้

"ตอนผมเริ่มทำงานลงทุนไปแสนกว่าบาท ใช้ซื้อจักร หาลูกน้อง วัน ๆ ก็หลายตั้งค์ วัน ๆ ต้องมี 300-400 บาท เป็นค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงลูกน้องในบ้าน เป็นค่าข้าว ค่าอาหาร เงินที่เอามาลงทุนไม่ต้องกู้ใช้เครดิตได้ พี่น้องหลายคนช่วย ๆ กัน"

ชาวจักรส่วนใหญ่เห็นว่า ตนคงจะขยับขยายกิจการไปไม่ได้ เพราะไม่มีพาหนะไปรับส่งงาน ปัญหาเรื่องรถเป็นสิ่งที่ชาวจักรคำนึงถึงเป็นอันดับแรก ถ้าไม่มีรถก็ไม่มีคล่องตัว การติดต่อแม้แต่คนส่งผ้าที่อยู่ใกล้ตัวก็ยังมีปัญหา ถ้าจะติดต่อกับผู้ว่าจ้างโดยตรงจะยิ่งเป็นปัญหามากขึ้น นอกจากนี้ถ้าไม่มีรถก็ไม่สามารถเอางานไปส่งชาวจักรได้ การเดินทางโดยรถโดยสารทำให้ทำงานไม่คล่องตัว การให้ผู้ว่าจ้างมาส่งงานที่บ้านก็เป็นไปไม่ได้ที่จะรับงานโดยตรงจากกรุงเทพฯ และถ้าจะรับงานจากผู้ว่าจ้างในเขตอำเภอท่าม่วงหรืออำเภอโกสุมพิสัยก็ยอมให้คนส่งผ้าได้ส่วนแบ่งรายได้เป็นค่ารับส่งงานดีกว่าลงทุนไปรับเอง

"จะขยับขยายเป็นไปไม่ได้หรอก เพราะต้องใช้รถ เราไม่มีรถเหมือนไม่มีตีนผีมือ

ก็มีคนมาชวนให้ไปเอาที่นั่นที่นี่ แต่ฉันว่าไปไม่ได้หรอก ต้องใช้รถ"

"ถ้าจะให้รับงานจากกรุงเทพฯ มาส่งคงทำไม่ได้ เพราะเราไม่มีรถรา"

"ถ้าจะทำอย่างเจจินดา ถ้าเรามีรถก็ทำได้ แต่ตอนนี้ยังกระห่อนกระแตอยู่เลย

ถ้าสัก 10 ปีคงมีโอกาส ถ้าจะทำเองต้องมีรถไปรับงานโดยตรงไม่ผ่านใคร"

3. รู้แหล่งจ่ายงาน ผู้ประกอบการต้องสามารถหางานมาป้อนชาจักร และ ลูกน้องได้

สม่ำเสมอ รวมทั้งต้องเป็นงานที่สอดคล้องกับความสามารถและความถนัดของคนเย็บ จากโครงสร้างของงานนี้พบว่า การติดต่อกับแหล่งจ่ายงานให้ราบรื่นต้องติดต่อกับคนรู้จัก โดยเฉพาะคนที่มีความสัมพันธ์ส่วนตัวใกล้ชิด เพื่อลดความไม่แน่นอนและความเสี่ยงต่อการเสียหาย นอกจากนี้ยังต้องแน่ใจว่าแหล่งจ่ายงานมีความน่าเชื่อถือทางการเงินและการเงิน ยิ่งเป็นแหล่งจ่ายงานที่เป็นผู้ส่งออกเองยิ่งดี เพราะจะได้งานราคาดีกว่าได้ะจัดหรือผู้รับเหมาช่วงกันหลายทอด อีกทั้งควรติดต่อกับแหล่งจ่ายงานไว้หลายแหล่ง เพื่อมั่นใจว่างานจะไม่ขาดช่วงและเป็นการสร้างอำนาจต่อรอง แต่ทั้งนี้ต้องสามารถรับผิดชอบในการทำงานไม่ให้เกิดแหล่งจ่ายงานใดเสียหาย ปัจจุบันนี้เป็นเรื่องยากมากสำหรับชาจักรในหมู่บ้าน เพราะในท้องถิ่นที่ชาจักรอาศัยมีคนส่งผ้าส่งประจำอยู่แล้ว ชาจักรชอบที่จะติดต่อกับคนส่งผ้าที่อยู่ใกล้กันมากกว่าที่อยู่ไกล เพราะสะดวกในการติดตามเงินและติดตามอะไหล่ เมื่ออะไหล่ไม่ครบ การติดต่อยู่เฉพาะกับคนส่งผ้าของตนโอกาสที่จะได้ทราบข่าวสารข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งจ่ายงานก็มีน้อยลง แม้แต่ผู้ว่าจ้างของคนส่งผ้าก็ยังไม่ได้รับการเปิดเผย นอกจากนี้ถ้าคนส่งผ้ายังดำเนินกิจการอยู่ ผู้ว่าจ้างของคนส่งผ้าผู้นั้นก็จะไม่จ้างเหมาช่วงให้แก่คนอื่นในท้องถิ่นอีกด้วย นอกจากจะมีคนอื่นในหมู่บ้านหรือญาติพี่น้อง หรือ ตัวชาจักรเองเคยทำงานอยู่ในกิจการที่เกี่ยวข้องกับงานนี้ในท้องถิ่นอื่นโดยเฉพาะกรุงเทพฯ

บ้านตัวข่ายไผ่ก็มีชาวบ้านหลายคนที่เคยทำงานในกรุงเทพฯ และสามารถช่วยให้ข้อมูลในเรื่องนี้ได้ เช่น สมพรและวาริ บ้านลุ่มมีจอม ส้ม และน้องชายน้องสะเน่ของวิไล ส่วนบ้านคลองข่อยมีลูกสาวของผู้ใหญ่บ้าน อย่างไรก็ตามการติดต่อกับผู้ว่าจ้างในกรุงเทพฯ ไม่ใช่เรื่องง่าย แม้แต่ผู้ที่

คนส่งผ้าในปัจจุบันบางคนยังไม่ทราบว่า จะติดต่อกับใครที่ไหน อีกทางหนึ่งที่ชาจักรจะติดต่อแหล่งจ่ายงานได้ง่ายกว่า คือ ติดต่อกับโต๊ะตัดในท้องถิ่นอำเภอท่าม่วงหรืออำเภอใกล้เคียง แต่อุปสรรคที่สำคัญคือ ชาจักรไม่มีความสัมพันธ์กับผู้ว่าจ้างเหล่านี้มาก่อน ต้องหาคนรู้จักเป็นสื่อ หรือต้องอาศัยผู้นำท้องถิ่นใช้สถานภาพทางสังคมเป็นเครื่องมือในการสร้างความไว้วางใจ นอกจากนี้โต๊ะตัดในท้องถิ่นมีน้อย บางแห่งฐานะทางการเงินไม่ดี บางแห่งระเบียบกฎเกณฑ์ยุ่งยาก ทำให้ทางเลือกของชาจักรมีจำกัดการรับงานจากคนส่งผ้ารายใหญ่ ๆ เช่น เจ็ทอง นิภา หรือโกนอม มาให้ลูกน้องในบ้านเขียบ และ ส่งงานให้ชาจักรนอกบ้านมีโอกาสนี้จะรับงานได้มากขึ้น แต่โอกาสที่จะดำเนินกิจการให้มั่นคงทำได้ยาก เพราะราคาค่าแรงถูกหักมาหลายทอดจนคนเขียบไม่เกิดแรงจูงใจอยากจะทำคนเขียบยาก ดังที่วิไลประสมในช่วงที่รับงานจากเจ็ทองมาทำ ชาจักรเองก็คิดถึงประเด็นนี้เช่นกันว่า ถ้ายังรับงานจากคนส่งผ้าในท้องถิ่นอยู่การทำบ้านเลื้อยไหลเป็นไปไม่ได้เพราะค่าแรงที่ลูกน้องจะได้รับถูกกินไป

"ลูกน้องจะไม่ทำสิ เพราะค่าผ้าจะได้ไม่เท่าไร ต้องแบ่งกับเรายัง บางคนพอทำเป็นแล้วเขาก็จะไปทำที่บ้านเขา อย่างตัวละ 3 บาท เราคิดให้เขาตัวละ 1-2 บาทก็ไม่ไหว"

4. หาชาจักรและลูกน้องได้ ชาจักรและลูกน้องมีบทบาทสำคัญที่จะทำให้กิจการดำเนินไปได้ ทักษะ ความตั้งใจ ความอดทนและการยึดมั่นในบรรทัดฐานของการทำงานของชาจักรและลูกน้อง จะช่วยให้เครือข่ายของผู้ประกอบการมีความมั่นคง เป็นที่น่าเชื่อถือและไว้วางใจแก่ผู้ว่าจ้าง นอกจากนี้ยังทำให้ผู้ประกอบการสามารถประมาณการความสามารถในการผลิตแต่ละช่วงของตนได้อย่างแน่นอนเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนการรับงาน จากการศึกษาการทำงานของคนส่งผ้า พบว่าคนส่งผ้าหาชาจักรโดยอาศัยความสัมพันธ์ส่วนตัวกับคนต่างท้องถิ่น ญาติพี่น้อง และเพื่อน หลายคนเริ่มจากการรับเด็กในหมู่บ้านต่าง ๆ เข้ามาสอนงานและทำงานด้วยกันระยะหนึ่ง หลังจากนั้นให้เด็กกลับไปหาที่บ้านแล้วเอางานไปส่ง เป็นการขยายเครือข่ายเข้าไปในหมู่บ้านนั้นด้วยโดยผ่านทางลูกน้องเก่า การเป็นลูกน้องในบ้าน เด็กจะได้รับการขัดเกลาให้ทราบถึงระเบียบกฎเกณฑ์ แนวทางปฏิบัติ

รวมทั้งคุณค่าที่สังคมของงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปกำหนดไว้สำหรับสมาชิกที่จะเข้ามามีความสัมพันธ์กันนอกจากนี้ยังทำให้เกิดความผูกพันกันอย่างแน่นแฟ้น เมื่อออกไปเป็นชาจกรก็จะเป็นชาจกรที่มีความจงรักภักดีต่อคนส่งผ้าและกฎระเบียบในการทำงานสูง ความไว้นี้เชื่อใจกันและกันย่อมมีมากกว่าชาจกรที่ไม่เคยเป็นลูกน้อง

ในห้องกินที่ประสบปัญหาผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำและโอกาสทางเศรษฐกิจน้อย จะหาเด็กเข้ามาฝึกงานได้ง่ายเพราะแรงงานส่วนเกินของครอบครัวมีมาก และชาวบ้านเองก็ต้องการหารายได้จากการที่อาชีอื่น แต่การจะหาเด็กเหล่านี้เข้ามาฝึกงานและเป็นลูกน้องในบ้านเสื้อโหลนั้นขึ้นอยู่กับความกว้างขวางของเครือข่ายความสัมพันธ์ของชาจกรเองว่ามีมากน้อยเพียงใด เนื่องจากไม่ใช่ว่าใครก็ได้ที่จะรับเข้าเป็นเด็กฝึกงาน ต้องพิจารณาถ่วงการองพอสมควรว่า การสอนงานจะไม่สูญเปล่า และเด็กสามารถอยู่ร่วมกับคนอื่นรวมทั้งตัวเจ้าของบ้านเองได้ ไม่ทำให้หนักใจในเรื่องความประพฤติส่วนตัว เพื่อให้แน่ใจว่าจะได้เด็กฝึกงานอย่างที่คาดหวัง จึงต้องเลือกรับเด็กจากคนรู้จักกันหรือมีความสัมพันธ์กันทางใดทางหนึ่ง

เมื่อพิจารณาจากเครือข่ายความสัมพันธ์ของคนส่งผ้าที่เป็นประโยชน์ในการหาลูกน้อง และชาจกร พบว่าคนส่งผ้าทุกคนมีภูมิหลังด้านเศรษฐกิจและสังคมที่เกี่ยวข้องกับคนหลายท้องถิ่น เช่นมีอาชีพเดิมของครอบครัว คือ อาชีพค้าขาย อาชีพคนกลางรับซื้อผลผลิตทางการเกษตร เป็นหัวหน้าโคด้าอ้อย เป็นนายทุนท้องถิ่น เป็นผู้นำชุมชน เป็นต้น อาชีพเดิมและสถานภาพทางสังคมของบุคคลทำให้มีเครือข่ายความสัมพันธ์กับบุคคลต่าง ๆ มากมาย ซึ่งสามารถเชื่อมโยงไปถึงพี่น้องเพื่อนฝูงของบุคคลเหล่านั้นได้อย่างกว้างขวาง จากการศึกษาถึงภูมิหลังของชาจกร พบว่า ส่วนใหญ่มีเครือข่ายความสัมพันธ์อยู่ในวงจำกัดของญาติพี่น้อง และเพื่อนบ้าน การทำกิจกรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจหรือสังคมก็จะทำร่วมกับคนกลุ่มเดียวกันนี้ คนที่มีเครือข่ายความสัมพันธ์อยู่ต่างท้องถิ่นมากก็มีแต่จะเป็นท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งเท่านั้น เช่น ลอย บ้านห้วยไผ่ มีญาติพี่น้องและเพื่อนอยู่ที่หนองแสงหรือเล็ก บ้านลุ่มหมีมีเพื่อนอยู่ที่ทุ่งขุนแผนที่เดียว เรื่องนี้จึงเป็นปัญหาของชาจกรอีกประการหนึ่งที่ทำให้โอกาสที่จะเป็นผู้ประกอบการของชาจกรมีไม่มากเท่าที่ควร

"อยากรับงานมาแจกเหมือนกัน ดี ไม่ต้องทำอะไรก็ได้ แต่ต้องหาชา รู้จักคนมาก ๆ
ลงที่นั่นที่นี่ แต่ก็ยาก เพราะคนที่เรียน(ฝึกอบรมวิชาชีพตัดเย็บเสื้อผ้า)มาด้วยกัน
มีแต่คนมีเงินทั้งนั้น"

"ยังไม่คิดเป็นนายทุน เพื่อนที่สนใจยังน้อยอยู่ ถ้าเยอะ ๆ ก็จะลองดู เล็กๆ
รู้จักคนน้อยด้วย เล็กไม่ค่อยได้ไปไหน ยังไม่ได้เตรียมการที่จะรู้จักคนเยอะ ๆ
เลย เป็นเพียงความคิด กลัวไม่มีคนเย็บ"

"เคยชวนคนแถวบ้านมาช่วยเย็บ อย่างหลาน ๆ ก็ชวน บอกว่าค่าไฟไม่คิด
หรอก คิดแต่ค่าไฟง มันยังไม่เอา"

5. ความสามารถเกี่ยวกับการจัดการ ผู้ประกอบการต้องมีความสามารถในการจัดการ
ที่สำคัญ 2 ด้านคือ การจัดการบุคคลและการจัดการผลิต ความสามารถในการจัดการบุคคล ได้แก่
การสรรหาชาจักรและลูกน้องซึ่งได้กล่าวไว้แล้วในข้อ 4 รวมทั้งการรักษาชาจักรและลูกน้องไว้ใน
เครือข่าย และการพัฒนาทักษะฝีมือของชาจักรและลูกน้อง ส่วนการจัดการผลิตที่มีความจำเป็นใน
การดำเนินงานได้แก่ การวางแผนการผลิต การควบคุมปริมาณและคุณภาพของผลผลิต

การรักษาชาจักรและลูกน้องไว้ในเครือข่ายช่วยเสริมสร้างความมั่นคงให้กับเครือข่าย โดย
เฉพาะชาจักรและลูกน้องที่มีทักษะและไว้วางใจในด้านการทำงานได้แล้ว ชาจักรและลูกน้องบางคน
อาจไม่ทำงานประจำ จะทำงานเฉพาะช่วงที่ว่างจากงานในไร่ นา การเข้าออกงานตามฤดูกาลเช่นนี้
เป็นสิ่งที่ผู้ประกอบการสามารถคาดการณ์และหาขายได้ ไม่เป็นปัญหาต่อกิจการ แต่ถ้าชาจักรและ
ลูกน้องออกจากงานด้วยเหตุผลอื่นในอัตราสูง กิจการของผู้ประกอบการจะไม่มั่นคง สำหรับลูกน้อง
ในบ้าน การออกจากงานของคนหนึ่งอาจมีส่วนทำให้คนอื่น ๆ ออกตามไปด้วย ส่วนชาจักร การเลิก
รับงานของชาจักรบางคนอาจทำให้ชาจักรในชุมชนเหลือน้อยจนไม่คุ้มค่ากับค่าใช้จ่ายในการรับ-ส่งงาน
หรือต้นทุนการติดต่อ

การรักษาซากักรและลูกน้องในบ้านไว้ให้ได้นั้นทางหนึ่งทำได้โดยใช้การควบคุมทางสังคมตามบรรทัดฐาน กล่าวคือ ถ้าซากักรของนาย ก. เลิกรับงานจากนาย ก. มาขอรับงานจากนาย ข. หรือถ้าลูกน้องในบ้านนาย ก. ออกจากบ้านนาย ก. ไปทำงานอยู่บ้านนาย ข. นาย ข. จะไม่รับเพราะเกรงว่าจะผิดใจกับนาย ก. นาย ก. อาจเข้าใจผิดว่านาย ข. แย่งงานนาย ก. แต่การควบคุมทางสังคมเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอที่จะรักษาซากักรและลูกน้องไว้ได้ เพราะการกีดกันซากักรไม่ให้สามารถรับงานจากคนส่งผ้าคนอื่นได้ อาจเพิ่มแรงจูงใจให้มีการร่วมกันกระทำการผิดบรรทัดฐาน เพราะคนส่งผ้าที่ยอมทำผิดบรรทัดฐานได้ประโยชน์จากการมีซากักรเพิ่มขึ้น และซากักรก็จะจงรักภักดีกับตนเพราะไม่มีทางเลือกอีกแล้วงานราคาถูกเพียงไรซากักรก็ต้องทำ นอกจากนี้บรรทัดฐานข้างต้นก็เท่ากับเป็นการกีดกันคนส่งผ้าให้ไม่สามารถส่งงานให้กับซากักรของคนส่งผ้าอีกคนหนึ่งได้ ก็อาจเพิ่มแรงจูงใจให้ซากักรให้ความร่วมมือในการทำผิดบรรทัดฐาน เพราะซากักรอาจได้ค่าแรงสูงขึ้นจากการรับงานจากคนส่งผ้าที่ถูกกีดกัน ดังนั้นการรักษาซากักรและลูกน้องไว้ในเครือข่ายจึงต้องอาศัยความสามารถของคนส่งผ้าหรือผู้ประกอบการเองด้วย แต่ละคนก็มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว และมีกลยุทธ์แตกต่างกันไปตามสถานการณ์ที่เกี่ยวข้อง คนส่งผ้าปัจจุบันส่วนใหญ่ใช้วิธีเลี้ยงขาและจ่ายเงินให้ตรงเวลา บางคนอาจให้บริการในด้านต่าง ๆ อีก เช่น เย็บเย็บเวลาซากักรเจ็บป่วย ดูแลรับผิดชอบเวลาลูกน้องเจ็บป่วย ให้เบิกเงินล่วงหน้า ให้มีซากักร ช่วยออกเงินให้ซื้อจักรก่อน เป็นต้น การกระทำทุกอย่างข้างต้นเป็นการกระทำเพื่อสร้างความรู้สึกลูกหนี้ทางใจ อันเป็นส่วนสำคัญในการรักษาซากักรและลูกน้องไว้ในเครือข่ายความสัมพันธ์ของคนส่งผ้า

ส่วนการพัฒนาทักษะของซากักรและลูกน้องให้สามารถทำงานได้เรียบร้อย สบายงาน และทำงานเร็ว ย่อมทำในกิจกรรมของผู้ประกอบการมีความน่าเชื่อถือและไว้วางใจของผู้ว่าจ้าง การเลือกรับแต่เฉพาะผู้ทำงานเป็นแล้วเข้ามาในเครือข่ายทำให้ซากักรและลูกน้องมีน้อย ส่วนใหญ่ผู้ประกอบการจึงยอมลงทุนฝึกหัดเด็กที่ไม่มีทักษะเลยให้ทำงานและรับงานได้ต่อไป แม้ว่าจะต้องเสียเวลาและค่าใช้จ่ายบ้าง แต่ถ้าไม่ยอมลงทุนด้านนี้เลยก็ขยายกิจการไปไม่ได้ ในการพัฒนาทักษะผู้ประกอบการแต่ละคนก็มีวิธีการแตกต่างกันไปตามความถนัด การพัฒนาทักษะให้คนเย็บสามารถเย็บเสื้อผ้าแบบยาก ๆ และงานปราณีตมากขึ้น ผู้ประกอบการจะทำเฉพาะกับลูกน้องในบ้านเท่านั้น

ส่วนข้าราชการตามบ้านโอกาสที่ผู้ประกอบการจะพัฒนาทักษะให้ระหว่างการทำงานทำได้ยาก เพราะ ข้าราชการอยู่ประจำที่ตายตัว การพัฒนาทักษะให้กับคนเฒ่า ถ้าผู้ประกอบการทำได้ก็จะทำให้กิจการ พัฒนาขึ้นไปอีกระดับหนึ่งสามารถรับงานราคาแพงขึ้นมาทำได้ เท่ากับทุกคนที่เกี่ยวข้องต่างได้รับ ผลประโยชน์มากขึ้น ดังนั้นผู้ประกอบการควรมีความสามารถที่จะพัฒนาทักษะคนเฒ่าได้ ในเรื่องนี้ ข้าราชการตามหมู่บ้านส่วนใหญ่ไม่มีความสามารถที่จะพัฒนาทักษะคนเฒ่าได้ เพราะตนเองก็ยังมีความ สามารถที่จำกัดในการทำงาน เนื่องจากโอกาสที่จะพัฒนาทักษะตนเองมีน้อยดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ถ้า ข้าราชการเป็นผู้ประกอบการ ข้าราชการจำเป็นต้องพัฒนาทักษะของตนเองก่อน

"นี่จะฝึกเด็กในร้านนี้ให้เก่ง จะได้รับงานดี ๆ มาลงเพราะได้ราคากว่า อย่าง กางเกงนี้ ตัวละ 10 บาท แบ่งครึ่งกับเรา เราได้ 5 บาท งานราคาแพงก็จะ ขาดต้องมีมือดี" (คนส่งผ้า)

"เด็กเฒ่าได้แต่ง่าย ๆ พวกเสื้อหม้อห้อมนี่ งานไม่มีมือก็เฒ่าไม่ได้ มันแพงหน่อย แต่เด็กเฒ่าไม่เป็น งานหม้อห้อมงานขายบนน้อย เฒ่ายังไงเขาก็เอา มันถูกแล้ว เฒ่าง่าย" (คนส่งผ้า)

ความสามารถในการจัดการผลิต ผู้ประกอบการต้องสามารถวางแผนการผลิตควบคุมปริมาณ และคุณภาพการผลิตได้ การจัดการผลิตที่หน่วยผลิตกระจายกระจายเป็นเรื่องที่ยาก ผู้ประกอบการ ต้องสามารถประมาณการรับส่งงานให้พอดีกับจังหวะเวลา ไม่ให้งานขาดช่วง ต้องไม่ปล่อยให้ข้าราชการ และลูกน้องว่างงาน เมื่อไปรับงานคืนจะต้องเอางานใหม่ไปส่งให้ข้าราชการทันต่อได้เลย ดังนั้นผู้ ประกอบการต้องประมาณเวลาที่จะติดต่อกับผู้ว่าจ้างให้มาส่งงาน หรือตนเองจะไปรับงานเมื่อไร รับ มาจำนวนเท่าไรจึงจะเหมาะสมกับความสามารถของข้าราชการและคนเฒ่าแต่ละช่วง บางช่วงอาจต้อง รับงานน้อยลงเพราะเป็นช่วงเทศกาลที่ข้าราชการอาจไม่ว่าง งานบางแบบที่ยากก็ต้องรับในปริมาณน้อย หรือให้มีเวลาเฒ่ามากขึ้น เพื่อจะได้เสร็จทันเวลา ช่วงที่ข้าราชการทำงานไปทำไร่นาอาจต้องลงงาน ส่วนใหญ่ไว้วันบ้าน นอกจากนี้ยังต้องมีเวลาให้ข้าราชการและลูกน้องได้พักบ้าง ไม่ให้เหนื่อยเกินไป ทำงาน ตลอด เมื่อแจกจ่ายงานแล้วผู้ประกอบการต้องติดตามความเคลื่อนไหวของงานว่าส่วนใดหรือข้าราชการ

คนไหนจะทำงานไม่ทันด้วยเหตุจำเป็นส่วนตัวบ้างหรือไม่ ต้องจัดแจงโยกย้ายงานเพื่อให้ทุกส่วนสามารถทำงานได้เสร็จตามกำหนดได้พร้อม ๆ กัน นอกจากนี้ยังต้องรู้ว่าข้าราชการคนใดขาดงานแบบไหน งานบางอย่างข้าราชการบางคนทำไม่ได้ ก็ต้องให้ข้าราชการคนอื่นที่ทำได้เป็นผู้ทำ บางครั้งอาจต้องให้ข้าราชการบางคนทำงานเพียงบางส่วน เช่น เก็บประกอบตัวทางเก่งอย่างเดียว แล้วให้ข้าราชการอีกคนเข้าข้างยึดเอาและตอกตาไม้โดยไม่ต้องเก็บ

จากภูมิหลังของคนส่งผ้าพบว่า ความสามารถในการจัดการของคนส่งผ้าได้จากการมีประสบการณ์ด้านอาชีพที่ต้องเกี่ยวข้องกับคนจำนวนมากหรือการมีบทบาทผู้นำชุมชน เช่น อาชีพค้าขาย งานรับจ้างเหมามาตัดผ้า เป็นหัวหน้าโคดผ้าอ้อย ผู้นำสตรี กำนัน เป็นต้น ข้าราชการส่วนใหญ่ยังไม่มีประสบการณ์ และบทบาทดังกล่าว บางคนเห็นว่าเป็นเรื่องยุ่งยากถ้าจะต้องเกี่ยวข้องกับคนหมู่มาก ไม่อยากรับภาระ นอกจากนี้จากการพิจารณาถึงลักษณะนิสัยและภูมิหลังทางสังคมของข้าราชการ พบว่า ข้าราชการชอบทำงานคนเดียว ไม่มีความมั่นใจที่จะทำอะไรแปลกจากเดิมเพียงลำพัง และมีความสัมพันธ์อยู่ในวงแคบ ข้าราชการบางคนมีความสามารถที่จะจัดการได้แต่ไม่ได้รับการยอมรับ เนื่องจากสถานภาพทางสังคมเป็นผู้อ่อนอาวุโส และฐานะทางเศรษฐกิจอยู่ในระดับยากจน เช่นกรณีของวาริ บ้านห้วยไผ่ ได้รับมอบจากจินดา (คนส่งผ้า) ให้แจกจ่ายงานให้กับข้าราชการในหมู่บ้านห้วยไผ่ ข้าราชการที่อายุน้อยกว่าวาริไม่มีปัญหาในการทำงานกับวาริ แต่ข้าราชการที่มีอายุมากกว่าวาริและเป็นญาติกับกำนันไม่ยอมรับวาริ

"คนส่งได้เขอะ เราท้ออย่างเขาไม่ได้ เราไม่มีทุน ถึงมีคนช่วยเรื่องเงิน ก็

ต้องมีคนช่วยทำงานอีก ห้าคนสองคนไม่ไหว"

"ไม่เคยคิดจะทำงานอย่างเจ้จินดา มันยุ่งยาก ชอบทำงานสบาย ๆ ไม่ชอบรับ

ภาระหน้าที่อะไร ไม่ชอบอะไรที่ยุ่ง ๆ "

"มันเจ้าก็เจ้าการ ทั้ง ๆ ที่มันตัวนิดเดียว อ่อนกว่าฉันอีก มันมาจัดการฉันไม่

ชอบ"

จากปัจจัยต่าง ๆ ช้างตันชี้ให้เห็นว่า ชาวจักรแต่ละคนในหมู่บ้านมีโอกาสที่จะพัฒนาขึ้นเป็นผู้ประกอบการได้น้อย เพราะแต่ละคนมีข้อเด่นเป็นเพียงบางประการไม่ครบถ้วนทุกประการดังกล่าว นอกจากจะร่วมมือกันในลักษณะหุ้นส่วน แบ่งงานกันทำตามความถนัดของแต่ละคน คนที่มีทุนออกทุน หาพาหนะไปรับส่งงานจากกรุงเทพฯ และส่ง-รับงานชาจักร คนที่รู้จักคนมาก หาชาจักรและลูกน้อง คนที่มีทักษะฝีมือคุณภาพในบ้าน คนที่มีทักษะและคล่องตัวคุณภาพงานชาจักรนอกบ้าน แต่การทำงานเป็นหุ้นส่วนอาจไม่ช่วยให้ชาจักรและลูกน้องมีรายได้ดีไปกว่าที่เป็นอยู่ เพราะส่วนแบ่งกำไรต้องแบ่งกันหลายคน ราคาที่ส่งให้ชาจักรอาจถูกเกินไปมากเท่ากับการส่งงานกันมาหลายทอด นอกจากจะได้รับงานราคาดีแล้วพัฒนาทักษะของคนเขียบให้สามารถทำงานราคาแพงได้ เนื่องจากค่าแรงถูกกำหนดไว้แล้วตายตัวจากผู้ส่งออก

ลักษณะผู้ประกอบการอีกรูปแบบหนึ่งที่ริเริ่มกระทำ คือ จัดและเขียบเอง ส่งออกไปขายในตลาดระดับท้องถิ่น ริเริ่มซื้อผ้าเนื้อดีปลายไม้ ซึ่งมีราคาถูกกว่าผ้าที่ขายตามปกติ มาจัดเขียบแล้วให้คนในหมู่บ้านเอาไปขาย ให้ส่วนแบ่งราคาขายให้คนขายร้อยละ 30 ซึ่งจัดเขียบคราวละ 30-40 ตัว แต่เริ่มมีปัญหาที่หาซื้อผ้าไม่ได้ เพราะผ้าเนื้อดีราคาถูกต้องซื้อในกรุงเทพฯ ถ้าผ้าเนื้อไม่ดีก็ขายไม่ได้ราคา ในขณะที่ขั้นตอนการทำงานทุกอย่างเท่าเดิม เท่ากับรายได้น้อยลง ไม่เกิดแรงจูงใจให้ทำอีก การประกอบการอย่างนี้เป็นเรื่องที่น่ามาพิจารณา เพราะชาวบ้านจะได้รับประโยชน์มากกว่าการทำงานเหม่าช่วงจากกิจการส่งออกเท่านั้น กิจการส่งออกผูกติดอยู่กับตลาดต่างประเทศมากเกินไป ถ้าผู้ส่งออกไม่สามารถแข่งขันในตลาดโลกได้อีกต่อไป ชาจักรก็จะไม่มีงานทำ แต่การผลิตเพื่อขายในตลาดท้องถิ่นยังมีช่องทางการตลาดอีกมาก โดยเฉพาะเสื้อผ้าราคาถูก การประกอบการเป็นกิจการขนาดย่อมเพื่อผลิตเสื้อผ้าส่งตลาดท้องถิ่นไม่ต้องลงทุนสูง เพราะปริมาณการผลิตน้อย เทคนิคการเขียบก็ไม่ยุ่งยาก เพราะเสื้อผ้าที่เป็นที่นิยมในท้องถิ่นเป็นรูปแบบง่าย ๆ สามารถสร้างงานได้อีกมากสำหรับชาวบ้าน โดยแบ่งขั้นตอนการผลิตออกเป็นส่วน ๆ แล้วจ้างเหม่าช่วงงานแต่ละขั้นตอน คนที่ไม่มีความรู้การตัดเย็บเลขก็สามารถรับช่วงงานติดกระดุม และบรรจุหีบห่อ หรือขายได้

การประกอบการเองทั้งหมดมีความเป็นไปได้สำหรับชาวบ้าน แต่ต้องไม่ใช่ลักษณะกิจการขนาดใหญ่เหมือนกิจการของผู้ส่งออกและไม่ใช่กิจการเจ้าของคนเดียว คนในหมู่บ้านจะมีความสามารถไม่เหมือนกัน ความแตกต่างนี้อาจเป็นประโยชน์แก่กิจการเสื้อผ้าสำเร็จรูปของหมู่บ้าน เงินทุนที่สามารถหาได้จากกองทุนต่าง ๆ ที่มีในหมู่บ้าน เช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต และยังสามารถระดมทุนจากผู้มีฐานะดีในหมู่บ้านให้เป็นผู้ถือหุ้นได้อีกด้วย คนที่ไม่มีทุนก็ให้เป็นผู้จ้างแรงงานในแต่ละขั้นตอนการผลิต เมื่อมีรายได้จากการทำงานก็ให้ถือหุ้นในภายหลัง ผู้ที่มีความสามารถในการตัดเย็บเสื้อผ้าเป็นผู้ออกแบบและตัด ผู้ที่ตัดผ้าไม่ได้แต่เย็บเป็นก็ให้เป็นคนเย็บ ผู้ที่หาอะไรไปเป็นก็ให้ทำงานที่ไม่ต้องใช้ทักษะ เช่น ตัดกระดาษ บรรจุหีบห่อ เป็นต้น ผู้มีหน้าที่การดำเนินงานเป็นผู้นำสินค้าไปขาย รูปแบบของสินค้าไม่น่าเป็นปัญหา เพราะผู้ประกอบการเป็นคนต้องเกี่ยวข้องมีความรู้ความเข้าใจในพฤติกรรม การบริโภคของลูกค้าเป้าหมายได้เป็นอย่างดี หรือหากไม่ทราบก็สามารถหาข้อมูลได้ง่าย ปัญหาเรื่องวัตถุดิบที่รีนเคยประสบมาสามารถแก้ไขได้ เพราะท่าม่วงกับกรุงเทพฯ ไม่ไกลกันเท่าไรนัก นอกจากนี้การคมนาคมก็สะดวก การเข้ามาซื้อวัตถุดิบที่กรุงเทพฯ ไม่ทำให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้นเท่าไรนัก เพียงแต่ผู้จัดซื้อวัตถุดิบควรทราบถึงระบบการจัดจำหน่ายผ้า และตลาดค้าส่งผ้า ก็สามารถหาซื้อวัตถุดิบได้ไม่ยาก ประเด็นนี้ผู้วิจัยทราบจากผู้ส่งออกเสื้อผ้าสำเร็จรูปรายหนึ่งว่า กิจการของเขาต้องไปสั่งซื้อผ้าจากสาเหิง เพราะโรงงานทอผ้ามีสัญญาส่งผ้าให้ที่นี่

"เราซื้อผ้าจากสาเหิง เขาอยู่กับทางโรงงานชาตหมด เขาก็คิดเราราคาส่ง
สาเหิงเขาจะมีโควตาอยู่กับทางโรงงาน ซึ่งเราไม่สามารถเข้าถึงโรงงานได้"

สำหรับช่องทางการจำหน่าย อำเภอท่าม่วงมีเขตสุขาภิบาล 4 แห่ง คือ สุขาภิบาลท่าม่วง สุขาภิบาลสารอง สุขาภิบาลหนองขาวและสุขาภิบาลหนองตาขาว มีพื้นที่ชุมชนหนาแน่นนอกเขต สุขาภิบาลอีกหลายแห่ง เช่น แยกวังศาลา แยกหนองเสือ แยกวังขนาย เป็นต้น พื้นที่เหล่านี้สามารถเป็นแหล่งจำหน่ายสินค้าของหมู่บ้านได้เป็นอย่างดี หรือหากจะทำเสื้อผ้าสำหรับขายนักท่องเที่ยว จังหวัดกาญจนบุรีก็เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชาวไทยและชาวต่างประเทศเข้ามาในพื้นที่เป็นจำนวนมาก ร้านขายสินค้าสำหรับนักท่องเที่ยวมีหลายแห่งเป็นแหล่งจำหน่ายอีกประเภทหนึ่งที่ติดต่อวางสินค้าได้

นอกจากนี้ จากการสังเกตการณ์ของผู้วิจัยพบว่า ชาวบ้านในหมู่บ้านต่าง ๆ ของอำเภอ ทำมางขายซื้อเสื้อผ้าสำเร็จรูปจากตลาดนัด ซึ่งมีพ่อค้าเร่เดินทางจัดตามหมู่บ้านหมุนเวียนกันไปทั้งสัปดาห์ ดังนั้นนอกจากการขายตรงและวางสินค้าตามร้านแล้ว การเข้าร่วมในกองคาราวานตลาดนัดของพ่อค้าเร่ก็สามารถจำหน่ายสินค้าได้ทุกวันเช่นกัน

เห็นได้ว่าภายใต้โครงสร้างของกิจการเสื้อผ้าสำเร็จรูปเพื่อการส่งออก โอกาสที่ชาวบ้านจะพัฒนาจากชาวจักรไปเป็นผู้ประกอบการระดับคนส่งผ้าและเจ้าของบ้านเสื้อโหล มีความเป็นไปได้อยู่บ้าง เพราะชาวจักรแต่ละคนมีความสามารถที่สำคัญในการเป็นผู้ประกอบการบางประการ แต่ยังไม่ครอบคลุม ถ้าได้รับการพัฒนาความรู้อย่างขาดไปก็จะช่วยได้มาก โดยเฉพาะความสามารถในการจัดการและทุน นอกจากนี้ยังได้แนวความคิดจากชาวจักรในหมู่บ้านเองว่าการประกอบการอีกลักษณะหนึ่งที่ชาวบ้านสามารถทำได้ คือ กิจการเสื้อผ้าสำเร็จรูปเพื่อตลาดท้องถิ่น จากการศึกษาถึงโอกาสทางการตลาดของกิจการนี้ พบว่า มีความเป็นไปได้สูงภายใต้ลักษณะการประกอบการขนาดเล็ก เนื่องจากกิจการขนาดเล็กใช้เงินทุนน้อย สามารถระดมทุนภายในท้องถิ่นได้ง่าย จ้างงานได้มาก การบริหารงานไม่ซับซ้อนอยู่ในขีดความสามารถของชาวบ้านที่จะทำได้ ถ้าได้รับความช่วยเหลือด้านความรู้เกี่ยวกับการตลาดและการจัดการ เชื่อว่าจะเป็นกิจการที่เป็นประโยชน์แก่ชาวบ้านไม่น้อย

สรุป และการอภิปรายผล

ในบทที่ 5 - 8 ได้บรรยายถึงโครงสร้างของงานเศรษฐกิจจากระบบในชนบทมีงานรับเหมาช่วงเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปและการบวนการพัฒนาทักษะของผู้อยู่ในอาชีวนี รวมทั้งได้วิเคราะห์ถึงปัจจัยเงื่อนไขที่ทำให้ชาวชนบทสามารถหรือไม่สามารถเข้าสู่โครงสร้างที่ซับซ้อนของอาชีวดังกล่าว และวิเคราะห์ถึงโอกาสที่ผู้รับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปจะพัฒนาขึ้นเป็นผู้ประกอบการ ภายใต้ปัจจัยเงื่อนไขและโครงสร้างนั้น ในบทนี้เป็นการสรุปและอภิปรายผลการวิจัยซึ่งจะนำไปสู่ข้อสรุปเชิงทฤษฎี

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

งานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปในเขตท้องที่อำเภอท่าม่วง เกิดจากการขยายตัวของธุรกิจตัดเย็บเสื้อผ้าห้องแถวในกรุงเทพฯ เริ่มจากการรับจ้างเย็บเพื่อส่งตลาดบีบีเมื่อประมาณ พ.ศ. 2527 ช่วงที่งานมีมาก หากคนเย็บไม่ทัน ก็ส่งงานมาให้น้องสาวที่ท่าม่วงช่วยเย็บให้ จึงเกิดกิจการบ้านเลื้อยไหลขึ้นในอำเภอท่าม่วง ชาวคราวเกี่ยวข้องกับงานของตลาดบีบีที่แพร่สะพัด ชาวท่าม่วงที่มีความรู้เกี่ยวกับการตัดเย็บอยู่บ้างเห็นช่องทางที่จะหามาหาเงินในกรุงเทพฯ จึงได้ย้ายเข้าไปเปิดร้านห้องแถวบริเวณสถานีขนส่งสายใต้และสถานีรถไฟรับอากาศสายใต้เก่า รับงานจากตลาดบีบีมาเย็บเมื่อภาวะเศรษฐกิจการส่งออกเจริญเติบโตขึ้น เจ้าของร้านบางคนสามารถติดต่อตลาดต่างประเทศได้โดยผ่านชาวต่างประเทศที่เข้ามาอยู่ในประเทศไทยเป็นคนกลาง ร้านห้องแถวจึงพัฒนากิจการเป็นกิจการตัดเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปเพื่อการส่งออก เมื่อรับการสั่งซื้อ จะตัดและจัดอะไหล่ประกอบเสื้อผ้าส่งให้ร้านห้องแถวของคนที่เคยร่วมงานกันมาไปเย็บ ร้านที่มีทุนก็จะตั้งโต๊ะตัดและขอรับเหมาช่วงงานจากผู้ส่งออกมาตัดส่งคนเย็บเอง

เมื่อการส่งออกขยายตัวมากขึ้นในช่วงประมาณ พ.ศ. 2529 การขยายกำลังผลิตภายใน กรุงเทพมหานครประสบปัญหา เนื่องจากราคาที่ดินและอาคารสิ่งก่อสร้างที่จะเปิดหรือขยายร้านแพงขึ้น อีกทั้งแรงงานราคาถูกก็หายาก เจ้าของร้านจึงเปลี่ยนรูปแบบจากตัดและเย็บภายในร้านมาเป็นตัดอย่างเดียว และส่งงานเย็บมาให้ญาติพี่น้องที่ยังอยู่ที่ท่าม่วงและลูกจ้างในร้านที่แต่งงานแล้วกลับมาอยู่บ้านเย็บให้ ทำให้เกิดบ้านเลื้อยโหลขึ้นที่ท่าม่วงอีกหลายแห่งซึ่งหาได้จากหมู่บ้านเข้ามาฝึกงานและเป็นคนงานหรือเรียกว่าลูกน้องในบ้าน การเข้ามาฝึกงานและเป็นลูกน้องในบ้านต้องอยู่อาศัยกับเจ้าของบ้าน ดังนั้นเมื่อเด็กแต่งงานจึงมักจะกลับไปอยู่บ้านของตน เมื่องานมีมาก เจ้าของบ้านจึงเอางานไปส่งให้เด็กลูกน้องเก่าเย็บที่บ้านของเด็ก และขยายวงออกไปสู่คนอื่น ๆ ในชุมชน ซึ่งทำให้เกิดการแพร่กระจายของงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปในหมู่บ้านต่าง ๆ ในพื้นที่อำเภอท่าม่วงอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

โครงสร้างของงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปแสดงให้เห็นชัดเจนถึงการแบ่งงานกันทำในสังคมของคน 3 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้จัดการผลิต กลุ่มคนกลาง และกลุ่มผู้ดำเนินการผลิต โดยมีการรับเหมาช่วงเป็นเครื่องมือเชื่อมระหว่างกลุ่มทั้ง 3 เข้าไว้ในกิจกรรมทางเศรษฐกิจอย่างเดียวกัน

กลุ่มผู้จัดการผลิตประกอบด้วยผู้ส่งออกและโต๊ะตัด ผู้ส่งออกทำหน้าที่เกี่ยวกับการตลาดและจำหน่าย ส่วนโต๊ะตัดทำหน้าที่จัดการและความคุมกระบวนการผลิตทุกขั้นตอนให้ได้เสื้อผ้าสำเร็จรูปที่มีรูปแบบและคุณภาพตามที่ผู้ส่งออกต้องการ ภายในกำหนดระยะเวลาที่ผู้ส่งออกกำหนดไว้ ในการทำหน้าที่ดังกล่าว โต๊ะตัดอาจเป็นผู้ลงทุนจัดซื้อวัตถุดิบเองทั้งหมดหรือผู้ส่งออกจัดหาให้ก็ได้ขึ้นอยู่กับข้อตกลง โต๊ะตัดจะทำการตัดผ้าและจัดอะไหล่เพื่อส่งไปเย็บ เมื่อรับงานเย็บกลับมาที่จะส่งไปฟอกสี ถักรางติดกระดุม และบรรจุหีบห่อต่อไป

กลุ่มคนกลางประกอบด้วย เจ้าของบ้านเลื้อยโหลและคนส่งผ้า ทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานระหว่างกลุ่มผู้จัดการผลิตและกลุ่มผู้ดำเนินการผลิต ทำให้เกิดการขนย้ายวัตถุดิบจากโต๊ะตัดไปสู่คนเย็บ และขนย้ายเสื้อผ้าที่เย็บแล้วจากคนเย็บกลับมาสู่โต๊ะตัด โดยมีฐานะเป็นผู้รับเหมาช่วงงานเย็บ

จากโต๊ะตัด และเป็นผู้ว่าจ้างของคนเย็บ

กลุ่มผู้ดำเนินการผลิตในงานวิจัยนี้ศึกษาเฉพาะผู้ดำเนินการผลิตในขั้นตอนการเย็บเท่านั้น ในกลุ่มนี้จึงประกอบด้วย ลูกน้องในบ้านเสื้อโหลและชาจักร กลุ่มนี้ทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินการเย็บ ประกอบวัตถุดิบ เป็นเสื้อผ้าตามรูปแบบที่ได้รับการว่าจ้าง

ระบบการเหมาร้างในงานเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปเป็นแบบแนวดิ่ง คือ ผู้ว่าจ้างมอบวัตถุดิบให้ผู้รับจ้างทำงานตามแบบที่กำหนด ผู้รับจ้างแต่ละคนไม่ขึ้นต่อกัน จะขึ้นตรงกับผู้ว่าจ้างที่ติดต่อกับตนเท่านั้น ไม่ต้องรับผิดชอบกับผู้ว่าจ้างที่อยู่ระดับเหนือขึ้นไป กล่าวคือ ลูกน้องในบ้านเสื้อโหลขึ้นตรงต่อเจ้าของบ้าน ชาจักรขึ้นตรงต่อคนส่งผ้า คนส่งผ้าขึ้นตรงต่อโต๊ะตัด โต๊ะตัดขึ้นตรงต่อผู้ส่งออก เป็นลำดับขึ้น รูปแบบการเหมาร้างงานเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปของหมู่บ้านในอำเภอท่าม่วงมี 3 รูปแบบคือ

1. การติดต่อโดยตรง เป็นรูปแบบที่โต๊ะตัดส่งงานเย็บให้กับชาจักรโดยไม่ต้องผ่านคนกลาง
2. การติดต่อผ่านคนกลาง เป็นรูปแบบที่โต๊ะตัดส่งงานเย็บให้ชาจักรผ่านคนกลาง หรือ คนส่งผ้าที่ไม่ได้ดำเนินการเย็บเองจะทำหน้าที่เป็นคนกลางระหว่างโต๊ะตัดกับชาจักรเท่านั้น
3. รูปแบบผสม เป็นรูปแบบที่โต๊ะตัดส่งงานเย็บให้ชาจักรที่เป็นบ้านเสื้อโหลที่มีคนงานเย็บในบ้านด้วยและเป็นคนกลางส่งงานให้ชาจักรรายย่อยอื่น ๆ ในหมู่บ้านต่าง ๆ ด้วย

ปัจจัยการผลิต ประกอบด้วยเครื่องมือการผลิต วัตถุดิบ และแรงงาน เครื่องมือการผลิตมี 3 อย่างคือ จักรเย็บผ้า จักรโพง และการกรไกรหรือก้ามปูตัดด้วย จักรเย็บผ้าและจักรโพงเป็นหัวใจของงานเย็บที่ชาจักรต้องมี การเป็นเจ้าของเครื่องมือการผลิตทั้ง 2 ชนิดนี้เป็นตัวกำหนดฐานะตำแหน่ง และระดับรายได้ของคนในโครงสร้างทางเศรษฐกิจของงานรับเหมาร้าง ผู้ที่ไม่มีเครื่องมือการผลิตต้องอาศัยความสัมพันธ์ส่วนบุคคลเข้าไปขอร้องหาผู้อื่น ส่งผลให้ถูกเอารัดเอาเปรียบมากขึ้น

วัตถุดิบคือวัสดุต่าง ๆ ที่ใช้สำหรับงานเย็บประกอบตัวเสื้อผ้า มีทั้งส่วนที่เป็นผ้าและไม้ใช้ผ้า ส่วนที่เป็นผ้าส่วนใหญ่เป็นผ้าฝ้ายทอมัดห้อมและผ้าฝ้ายย้อมสีซึ่งถูกตัดเป็นชิ้นส่วนต่าง ๆ เรียบร้อยแล้ว สามารถนำมาเย็บประกอบได้เลย ส่วนที่ไม้ใช้ผ้าได้แก่ ชิบ เขือก ฟองน้ำ ด้ายและอื่น ๆ เป็นต้น วัตถุดิบที่ผู้ว่าจ้างจัดส่งให้สำหรับงานเย็บ ประกอบด้วย ตัวเสื้อผ้า ซึ่งเป็นชิ้นส่วนหลักของตัวเสื้อ กระเป๋รหรือกางเกง และอะไหล่ ซึ่งเป็นส่วนประกอบต่าง ๆ ของตัวเสื้อผ้ารวมทั้งอุปกรณ์ตกแต่ง ทั้งหมด ส่วนวัสดุในการเย็บ เช่น ด้าย เข็มเย็บผ้า ผู้เย็บต้องจัดหาซื้อเอง

แรงงานเป็นแรงงานหญิงทั้งสิ้น บางคนรับงานเฉพาะช่วงที่ว่างจากงานในไร่ นา บางคนก็ รับงานประจำคิดเป็นอาชีพหลัก สำหรับทักษะฝีมือของแรงงานในงานเย็บนี้ไม่จำเป็นต้องใช้ความรู้ จากการศึกษาในระบบ แต่เนื่องจากงานเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปเป็นงานที่ต้องทำทั้งตัวไม้ใช้เย็บเพียง ชิ้นส่วนใดชิ้นส่วนหนึ่ง แรงงานจึงต้องมีทักษะอยู่ระดับหนึ่ง อย่างน้อยต้องใช้จักรเป็น แกะแบบได้ คือ สามารถดูแบบเสื้อผ้าออกและสามารถนำชิ้นส่วนอะไหล่มาประกอบเป็นเสื้อผ้าได้ แต่ก็ไม่ต้องมี ทักษะฝีมือถึงขนาดสามารถเย็บเสื้อหน้าร้านได้ ดังนั้นทักษะฝีมือของแรงงานที่ได้มาจากการฝึกทำงาน เย็บในร้านเสื้อโหลหรือจากชาจักรด้วยกันนี้เพียงพอที่จะทำงานได้แล้ว

วิธีการผลิตเสื้อผ้าสำเร็จรูปเหมือนกับการผลิตสินค้าอุตสาหกรรมโดยทั่วไป ที่จะทำให้การแบ่ง แรงงานในการผลิตออกเป็นส่วน ๆ ให้ทำงานเฉพาะอย่างประสานสอดคล้องเป็นจังหวะกับส่วนอื่น เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต ผู้รับจ้างงานเย็บจะหาหน้าที่เย็บอย่างเดียว โดยผู้เย็บจะได้รับตัว เสื้อผ้าพร้อมอะไหล่สำหรับเย็บประมาณ 100 - 200 ตัว แล้วแต่ความสามารถและข้อกำหนดของ คนส่งผ้า พร้อมกับตัวแบบ บางครั้งก็เป็นแบบง่าย ๆ หรือ แบบที่เคยทำมาแล้วก็จะไม่มีตัวแบบมาให้ ผู้เย็บแต่ละคนจะมีขั้นตอนการเย็บหรือเย็บชิ้นส่วนใดก่อนหลังไม่เหมือนกัน ขึ้นอยู่กับความถนัดของผู้นั้น เอง โดยจะไม่เย็บทีละตัวแต่ละจะเย็บทีละชิ้นหรือทีละส่วน ทำให้เย็บได้ไวกว่าเย็บทีละตัวแบบเสื้อ หน้าร้าน

เส้นทางเดินของงานไม้เป็นเหมือนระบบสายพานในโรงงาน เนื่องจากผู้เย็บจะทำงานเย็บทั้งตัวไม้เข้าเย็บเพียงบางส่วน ดังนั้นเส้นทางเดินของงานจึงมีลักษณะเดินไปยังหน่วยผลิตขั้นตอนอื่น โดยมีผู้ว่าจ้างต้นทางเป็นผู้ส่งผ่านงานแต่ละขั้นตอน การส่งงานไปยังหน่วยเย็บจะมีเส้นทางเดินของงานซับซ้อนกว่าหน่วยอื่น เนื่องจากมีผู้รับเหมาช่วงบางคนไม่ได้เย็บเอง แต่ส่งงานต่อแก่ชาจักรรายย่อย ๆ อีกต่อหนึ่ง เส้นทางเดินของงานบางเส้นทางถูกส่งต่อหลายช่วงกว่าจะถึงมือคนที่ทำหน้าที่ย่อยจริง ๆ

ผู้ใช้แรงงานในงานเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปในอำเภอท่าม่วง จำแนกตามลักษณะการจ้างแรงงานได้เป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. เด็กฝึกงาน เป็นแรงงานไร้ฝีมือเข้ามาฝึกทักษะการเย็บเพื่อรับงานเหมาช่วงต่อไป เด็กฝึกงานจะรับจากเด็กที่มีความสัมพันธ์ส่วนตัวกันทางใดทางหนึ่ง ระยะแรกจะไม่ได้รับค่าตอบแทนหรือได้น้อยมาก ระยะเวลาในการมีฐานะเป็นเด็กฝึกงานขึ้นอยู่กับผู้สอน

2. คนงานเย็บผ้าในบ้านหรือลูกน้องในบ้าน เป็นแรงงานกึ่งฝีมือและมีฝีมือที่ไม่มีเครื่องมือการผลิตของตนเอง ส่วนใหญ่เป็นแรงงานที่เลื่อนระดับมาจากเด็กฝึกงาน แรงงานประเภทนี้มักกินอยู่พักอาศัยกับเจ้าของบ้าน ทำงานในลักษณะรับเหมาช่วง ได้ค่าตอบแทนเป็นรายชิ้นแบ่งครึ่งกับเจ้าของบ้านโดยไม่ต้องลงทุนค่าตัว ค่าไฟ รวมทั้งค่ากินอยู่ แรงงานประเภทนี้อาจเรียกได้ว่าเป็นแรงงานรับจ้าง เพราะจ้างเพียงแรงงานมาทำการผลิตด้วยเครื่องมือการผลิตของผู้ว่าจ้าง ในสถานที่ทำงานของผู้ว่าจ้าง การรับจ้างในลักษณะงานเหมาที่ผู้ว่าจ้างไม่ได้กำหนดเวลาทำงาน แต่ต้องทำงานให้แล้วเสร็จภายในระยะเวลาที่กำหนด ได้รับค่าตอบแทนตามปริมาณงานที่ทำได้ไม่มีสวัสดิการอย่างอื่นใด

3. ชาจักร เป็นผู้รับเหมาช่วงรายย่อยนอกหน่วยผลิตของผู้รับเหมาช่วงหรือคนส่งผ้า ชาจักรต้องจัดหาเครื่องมือการผลิตเอง ลักษณะการจ้างแรงงานเป็นการจ้างเหมาช่วง ได้รับค่า

ตอบแทนตามปริมาณงานที่ทำ สามารถกำหนดเวลาทำงานและขั้นตอนการทำงานตลอดจนสถานที่ทำงานได้โดยอิสระ แต่ต้องทันกำหนดส่งงานและรูปแบบ ในการว่าจ้างไม่มีการทำสัญญาว่าจ้างเป็นลายลักษณ์อักษร และไม่มีการค้ำประกัน ดังนั้นความสัมพันธ์ส่วนตัวจึงเป็นสิ่งสำคัญในการติดต่อกัน ช่วยลดความไม่แน่นอนและความเสี่ยงต่อการเสียหายในการจ้างงานที่การควบคุมจากรัฐมีน้อย

สำหรับกิจการโต๊ะตัด จะมีการจ้างงานอีกลักษณะหนึ่งคือ แรงงานรับจ้าง ซึ่งรับค่าตอบแทนเป็นรายวันหรือรายเดือน ตามตำแหน่งงานที่มีการจ้างงานเป็นรายวันหรือรายเดือน ได้แก่ คนหิ้ว ช่างแบบ ช่างตัด ช่างเย็บ เด็กจัดโต๊ะใหญ่ และฝ่ายบรรจุใบห่อ การจ้างแรงงานของกิจการโต๊ะตัดไม่มีสัญญาจ้างงานเป็นลายลักษณ์อักษรเช่นกัน อีกทั้งไม่มีการกำหนดเวลาทำงานแน่นอน ส่วนใหญ่มีชั่วโมงการทำงานยาวนาน โดยไม่มีค่าตอบแทนล่วงเวลา

ความสัมพันธ์ภายในธุรกิจตัดเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป มีลักษณะไม่เป็นทางการ ใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวในการติดต่อธุรกิจและดำเนินกิจกรรมร่วมกันเป็นส่วนใหญ่ การติดต่อว่าจ้างไม่มีการทำสัญญาเป็นลายลักษณ์อักษร ไม่มีการเรียกเก็บเงินค้ำประกัน และจะจกัตัวอยู่เฉพาะในกลุ่มคนรู้จักกันหรือคนในท้องถิ่นเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน ความสัมพันธ์ระหว่างผู้รับจ้างกับผู้ว่าจ้างอาศัยความไว้วางใจกันเป็นหลัก หากการค้าในธุรกิจร่วมกันเป็นไปด้วยความราบรื่นในระยะแรก ต่างฝ่ายต่างจะพยายามรักษาความสัมพันธ์ให้มั่นคง โดยที่ฝ่ายผู้ว่าจ้างจะถือเป็นหน้าที่ที่จะต้องหางานส่งให้กับผู้รับเหมาช่วงอย่างสม่ำเสมอเพื่อไม่ให้ความสัมพันธ์หยุดชะงักลง ซึ่งเรียกว่า "การเลี้ยงขา" ผู้รับเหมาช่วงถือเป็นหน้าที่ที่จะทำงานให้เสร็จทันเวลาเพื่อไม่ให้ธุรกิจของผู้ว่าจ้างเสียหาย ถ้าการค้าในธุรกิจร่วมกันไม่ราบรื่นเท่าที่ควร ไม่ว่าจะเป็นความผิดของฝ่ายใด ต่างฝ่ายต่างก็จะยังคงรักษาความสัมพันธ์ส่วนตัวที่ดีเอาไว้ แม้ว่าอาจจะยุติการติดต่อธุรกิจกันไป แต่ถ้าความสัมพันธ์ส่วนตัวหมดไป แม้ว่าการดำเนินธุรกิจร่วมกันไม่มีปัญหา ทั้งสองฝ่ายอาจเลิกติดต่อธุรกิจกัน เพราะความสัมพันธ์ส่วนตัว ก่อให้เกิดความไว้วางใจกัน ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญช่วยลดความไม่แน่นอนและความเสี่ยงต่อการเสียหายของการดำเนินธุรกิจที่อยู่นอกเหนือการควบคุมจากรัฐ เมื่อขาดความสัมพันธ์ส่วนตัวกัน ความไว้วางใจก็หมดไปด้วย การติดต่อธุรกิจกันต่อไปย่อมมีความเสี่ยงสูง

ความสัมพันธ์ระหว่างโต๊ะตัดกับคนส่งผ้าและบ้านเสื้อโหล เป็นความสัมพันธ์แบบพึ่งพากันและกันมากกว่าความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ เพราะถึงแม้โต๊ะตัดจะเป็นเจ้าของงาน แต่ก็ไม่สามารถเข้าถึงชาจักรหรือคนเย็บได้โดยตรง คนส่งผ้าและบ้านเสื้อโหลจึงเป็นเสมือนผู้จัดการงานเย็บสำเร็จลงได้ หากขาดบ้านเสื้อโหลและคนส่งผ้าเท่ากับขาดชาจักร งานของโต๊ะตัดก็ไม่ประสบความสำเร็จ

ส่วนลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างคนส่งผ้ากับชาจักรนั้น ถูกกำหนดโดยทักษะการผลิตและกรรมสิทธิ์ในเครื่องมือการผลิตของชาจักร ประกอบกับความมั่นคงในงานและสถานะทางการเงินของคนส่งผ้า ในกรณีที่ชาจักรมีทักษะการผลิตต่ำ ไม่มีเครื่องมือการผลิตเป็นของตนเอง ต้องพึ่งพาคนส่งผ้าในด้านอื่น ๆ นอกเหนือจากการรับงานตามปกติ แม้ว่าความช่วยเหลือเหล่านี้ไม่ใช่การหาให้เปล่า ชาจักรจะยังคงมีความรู้สึกว่าคุณส่งผ้ามีบุญคุณต่อตน ช่วยแก้ปัญหา และเป็นที่ยึดเหนี่ยวในระดับหนึ่ง ซึ่งคนส่งผ้ายินดีให้ความช่วยเหลือ เพราะเป็นหนทางที่จะหาให้ตนเองมีอำนาจเหนือชาจักร และผูกมัดชาจักรให้อยู่ในสังกัดตนได้นาน ๆ ไม่ไปรับงานของคนอื่น ทำให้กิจการของคนส่งผ้ามีความมั่นคง สามารถประมาณกำลังการผลิตของเครือข่ายตนได้อย่างแน่นอน และ เป็นที่น่าเชื่อถือของผู้ว่าจ้าง

ในกรณีที่ชาจักรมีทักษะการผลิตและมีกรรมสิทธิ์ในเครื่องมือการผลิต ชาจักรจะมีอำนาจต่อรองสูงขึ้น ความสัมพันธ์ที่ต่อกันอยู่ในลักษณะของการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน ถ้าชาจักรรับงานอย่างสม่ำเสมอต่อเนื่อง และมีความรับผิดชอบ คนส่งผ้าจะให้ความเกรงใจถือเป็นขาประจำ ส่งงานให้ไม่ขาด จ่ายเงินให้ตรงเวลา ในทางอ้อมเดียวกันถ้าคนส่งผ้าสามารถส่งงานได้สม่ำเสมอ และ จ่ายเงินตรงเวลา ชาจักรก็จะอยู่ในสังกัดได้นาน

ความพยายามผูกมัดกันไว้ด้วยความสัมพันธ์ส่วนตัวและความผูกพันทางใจ ทำให้ความเคร่งครัดในกฎเกณฑ์การทำงานร่วมกันอ่อนแอลงไปบ้าง อีกทั้งความรู้สึกว่าถูกขูดรีดแรงงานจากการทำงานวันละหลายชั่วโมงด้วยค่าจ้างแรงงานที่ต่ำที่บรรเทาเบาบางด้วยการชี้ให้เห็นความจำเป็นที่ว่างงานมักมีกำหนดเวลา ค่าจ้างแรงงานถูกกำหนดมาจากผู้ว่าจ้างไว้ตายตัว ไม่ใช่สิ่งที่คนส่งผ้า

สร้างกฎเกณฑ์ขึ้นมาบังคับชาจักร ทั้งสองฝ่ายต่างร่วมชะตากรรมเดียวกัน เพียงแต่มีหน้าที่ต่างกัน เท่านั้น

คนส่งพัสดุที่รู้จักกันเป็นการส่วนตัวจะช่วยเหลือกันในเวลาทำงานขาดช่วง โดยไม่เอาค่าไถ่กัน เพื่อให้ชาจักรมีงานทำตลอด นอกจากนี้ยังถือเป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับคนส่งพัสดุที่จะไม่"แย่งขา"หรือ "ทับขา"กัน คนส่งพัสดุที่แย่งขาจักรของคนอื่นจะถูกสังคมคนส่งพัสดุประณามว่าเป็น"ไอ้ตัวร้าย"ไม่มีใครคบหาสมาคมด้วยและไม่มีใครให้ความช่วยเหลือเมื่อประสบปัญหา การแข่งขันระหว่างคนส่งพัสดุไม่ได้ อยู่ที่ราคา เพราะราคาค่าแรงเหี่ยจะไม่ต่างกันมาก และถูกกำหนดมาจากผู้ว่าจ้าง แต่จะไปแข่งขันกันในการให้บริการ กล่าวคือ มีงานง่ายให้ทำมากกว่างานยาก ส่งงานได้สม่ำเสมอไม่ขาด จ่ายเงินเร็วและตรงเวลา รวมทั้งการไม่จู้จี้

ความสัมพันธ์ระหว่างชาจักรผูกพันกันโดยทักษะการผลิต กรรมสิทธิ์ และ ประเภทของ เครื่องมือการผลิต และความสามารถในการเข้าถึงคนส่งพัสดุ ในการทำงานรับเหมาช่างตามปกติ แล้วชาจักรแต่ละคนไม่ขึ้นต่อกัน ต่างคนต่างขึ้นตรงต่อคนส่งพัสดุของตนเท่านั้น แต่ในความเป็นจริง ชาจักรจะต้องติดต่อสัมพันธ์กับชาจักรคนอื่น ๆ ในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง นับตั้งแต่เริ่มเข้าสู่เครือข่ายของงานนี้ เริ่มจากการขอแบ่งงานเหี้ยจากชาจักรเก่าซึ่งเป็นเพื่อนบ้านมาทำและใช้จักรฟุ้งของเพื่อนบ้านอยู่ระยะหนึ่ง เมื่อเห็นว่าตนทำได้ก็จะหาทางเข้าถึงตัวคนส่งพัสดุโดยอ้างชื่อเพื่อน ถ้าได้งาน และแน่ใจว่าจะทำงานไปอีกนานจึงจะลงทุนซื้อจักรฟุ้ง แม้จะมีจักรฟุ้งและจักรเหี้ยผ้า แต่การใช้จักรบ้านทำให้ชาจักรไม่สามารถทำงานได้เพียงคนเดียว เพราะปริมาณงานที่คนส่งพัสดุจะส่งให้แต่ละคราวมากเกินไปกว่าคนเหี้ย 1 คนใช้จักรบ้านจะเหี้ยได้เสร็จ จำเป็นต้องทำงานร่วมกับชาจักรคนอื่นที่สามารถแบ่งงานกันได้ ความสัมพันธ์ในลักษณะนี้เป็นความสัมพันธ์แบบต่างพึ่งพา ไม่มีการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน

ชาจักรจึงทำงานกันเป็นกลุ่มเล็ก ๆ 2-3 คน ซึ่งผูกพันกันไว้ด้วยความสัมพันธ์ส่วนตัว และความจำเป็นในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ แม้ว่าการติดต่อกันเกี่ยวกับงานบางอย่างต้องจ่าย

คำตอบแทนให้กัน แต่ชาจักรเห็นว่าการทำเช่นนี้เป็นการ"ช่วยกัน" ไม่ใช่การแลกเปลี่ยนผลประโยชน์กัน แสดงถึงอิทธิพลของความผูกพันกันเป็นส่วนตัวในฐานะญาติ หรือเพื่อนบ้าน ได้เข้ามาแทรกอยู่ใน การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจอย่างไม้อาจแยกออกจากกันได้

ความสัมพันธ์ของคนในบ้านเชื้อโหลระหว่างเจ้าของบ้านกับลูกน้องในบ้านมีลักษณะเหมือนคนในครอบครัวเดียวกัน เพราะลูกน้องส่วนใหญ่เป็นลูกหลานของญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน หรือคนรู้จักกันที่เข้ามา做工าน เมื่อมีความสามารถเพียงพอที่จะทำงานได้ เจ้าของบ้านก็จะให้ทำงานอยู่ในบ้านด้วย โดยพักอาศัยอยู่กับเจ้าของบ้าน เจ้าของบ้านจึงมีความรู้สึกต่อลูกน้องเหมือนลูกหลาน ดูแลเอาใจใส่ความเป็นอยู่พอสมควร บางครั้งก็ได้ส่งลาไปถึงชีวิตส่วนตัวและความประพฤตินในเรื่องอื่นนอกเหนือจากงานอีกด้วย ทั้งนี้ด้วยความห่วงใยในสวัสดิภาพของลูกน้อง ไม่ใช่เพื่อผลประโยชน์ของตนเอง ในขณะที่เดียวกันก็ระมัดระวังไม่ให้ลูกน้องรู้สึกว่าคุณบังคับหรือถูกควบคุมจนเกินไป ถ้าเจ้าของบ้านใจดีเป็นกันเอง ไม่รู้จัก ลูกน้องก็จะอยู่ด้วยได้นาน ๆ

ส่วนลูกน้องในบ้านเชื้อโหลส่วนใหญ่เป็นคนรุ่นราวคราวเดียวกันเมื่อมาทำงานด้วยกัน กินอยู่หลับนอนด้วยกัน ทำให้เกิดความสัมพันธ์แบบพี่น้องและเพื่อนได้ง่าย เมื่อแยกย้ายกันกลับไปอยู่บ้านบางคนยังมีการติดต่อและส่งข่าวแก่กันในเรื่องแหล่งจ้างงาน ซึ่งช่วยให้คนที่อยู่ในท้องถิ่นที่ไม่มีคนส่งข่าวมีข่าวสารข้อมูลและเข้าถึงเครือข่ายของแหล่งจ้างงานได้

การทำงานร่วมกันในกิจการรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปของคนจำนวนมาก ได้มีการติดต่อสัมพันธ์กันอยู่เสมอและเป็นเวลานานจนมีการจัดระเบียบทางสังคม เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการผลิตและความต่อเนื่องของกิจการ การจัดระเบียบทางสังคมดังกล่าวมีผลการวิจัยเป็น 2 ประเด็นใหญ่ ๆ คือ การจัดระเบียบบรรทัดฐานซึ่งเป็นระเบียบกฎเกณฑ์หรือแนวทางที่ผู้เกี่ยวข้องในกิจการนี้ใช้เป็นหลัก หรือ แนวทางในการติดต่อสัมพันธ์กัน และโครงสร้างตำแหน่งซึ่งเป็นการจัดระเบียบความแตกต่างและความสูงต่ำของบุคคลที่มาติดต่อสัมพันธ์กัน

ระเบียบกฎเกณฑ์ที่ผู้เกี่ยวข้องในกิจการนี้ใช้เป็นแนวทางในการติดต่อสัมพันธ์กัน จำแนกได้เป็น 3 เรื่องใหญ่ ๆ คือ ระเบียบกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการจ้างงาน การจ้างงาน และการทำงาน

ในการจ้างงานมีกฎเกณฑ์ อยู่ 3 ด้าน คือ ปริมาณงานที่จ่าย ลักษณะงานที่จ่าย และวิธีการจ้างงาน ปริมาณงานที่จ่ายจากผู้ว่าจ้างแต่ละระดับหรือเอาความสะดวกของผู้จ้างงานเป็นหลักจึงจ่ายงานคราวละมาก ๆ ทำให้ชาวจักรต้องมีการรวมกลุ่มกันเป็นกลุ่มเล็ก ๆ หลาย ๆ กลุ่ม เพื่อรับงานมาแบ่งกันทำตามกำลังความสามารถของแต่ละคน การรวมกลุ่มของชาวจักรส่วนใหญ่จะสอดคล้องกับความสัมพันธ์ในชุมชน คือ เป็นการรวมกลุ่มกันในกลุ่มเครือญาติและเพื่อนบ้านใกล้ชิด แต่คนส่งผ้าบางคนก็อาจยอมเสียเวลาเป็นผู้แบ่งงานให้กับชาวจักรรายเล็กรายน้อยเอง เพื่อหาโอกาสใกล้ชิดกับชาวจักรและสามารถควบคุมดูแลได้ทั่วถึง งานที่จ่ายออกให้กับชาวจักรส่วนใหญ่เป็นงานเขยิบที่ไม่ต้องการความประณีตมากนัก เพราะทักษะฝีมือของชาวจักรในดินที่จะรับงานละเอียดที่ต้องการความประณีตได้ นอกจากนี้สภาพบ้านเรือนของชาวจักรโดยทั่วไปไม่สะอาด งานเป็นฝุ่นละอองจากดินและลูกรังได้ง่าย จึงเหมาะกับการทำงานเหมือนหมอนที่ไม่ต้องระมัดระวัง เพราะถึงอย่างไรก็ต้องนำไปซักนอกอีกครึ่งหนึ่งอยู่แล้ว ส่วนงานละเอียดจะส่งให้ลูกน้องในบ้านเสียโอกาส สำหรับวิธีการจ้างงาน ถ้าเป็นการจ้างงานจากผู้ว่าจ้างให้กับคนส่งผ้า มีทั้งที่ผู้ว่าจ้างมาส่งให้และคนส่งผ้าไปรับเอง ขึ้นอยู่กับความรู้จักมักคุ้นและข้อตกลงรวมทั้งความสะดวกของคนส่งผ้าเองด้วย ในการจ้างงานจากคนส่งผ้าให้กับชาวจักร คนส่งผ้านิยมใช้วิธีการจ่ายตรงคือ คนส่งผ้าจะเป็นผู้นำผ้าไปส่งให้ชาวจักรถึงบ้าน ถ้าเป็นชาวจักรที่รับรวมกับคนอื่นที่มารับผ้าที่บ้านซึ่งคนส่งผ้านัดหมายลงผ้าไว้ บางครั้งคนส่งผ้าก็อาจไปส่งให้ที่บ้านของทุกคนที่อยู่ในกลุ่มเดียวกันเลยไม่ต้องแบ่งกันเอง ทำให้คนส่งผ้าสามารถควบคุมดูแลการทำงานได้ใกล้ชิด และสามารถเข้าไปแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง ระเบียบในการจ้างงานที่ใช้วิธีการจ่ายตรงและไม่จ่ายให้ที่บ้านชาวจักรนี้ เป็นการเพิ่มต้นทุนให้กับคนส่งผ้าในการติดต่อกับชาวจักร ถ้าคนส่งผ้าเห็นว่าทุนที่เพิ่มขึ้นนั้นไม่มีความจำเป็นและไม่ก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการผลิต คนส่งผ้าอาจไม่ส่งงานให้และจ้กตัวงเครื่องขายไว้เพียงเท่าที่มี

กฎเกณฑ์เกี่ยวกับการจ้างงาน เป็นการกำหนดแนวทางปฏิบัติในการเลือกคนเข้าสู่เครือข่ายของงานรับจ้างเขียนสื่อผ้าสำเร็จรูปอีกทั้งเป็นกลไกในการแบ่งปันผลประโยชน์ภายในกลุ่มผู้เกี่ยวข้อง คุณสมบัติของคนที่ได้รับเลือกเข้าสู่เครือข่ายในฐานะผู้รับเหมาช่วงงานทั้งจาก วัดะตัด บ้านเสือไหล และ คนส่งผ้า คือ ผู้ที่มีความสามารถในการผลิต และมีสถานภาพทางสังคม ที่ทำให้เกิดความไว้วางใจกันได้เป็นประการสำคัญ เนื่องจากการจ้างเหมาช่วงกันเป็นทอด ๆ ไม่มีสัญญาผูกมัดเป็นลายลักษณ์อักษร ผู้ว่าจ้างจึงต้องการความมั่นใจว่า ผู้รับงานจากตนสามารถทำงานให้ตนได้ไม่เกิดความเสียหาย การติดต่อกับคนที่รู้จักและไว้วางใจกันได้เป็นการลดความเสี่ยงดังกล่าว และแม้ว่าการจ้างงานมีลักษณะเป็นการจ้างเหมาช่วงที่ไม่มีสัญญาว่าจ้าง และไม่มีหลักประกันว่าจะมีการจ้างต่อหรือไม่ แต่การจ่ายเงินค่าจ้างกลับนิยมจ่ายเป็นรายเดือนโดยคิดบัญชีกันตอนสิ้นเดือน และมีการว่าจ้างกันตลอดไป โดยผู้ว่าจ้างจะหางานมาป้อนให้ผู้รับจ้างทำอย่างต่อเนื่อง ถ้าผู้ว่าจ้างไม่สามารถป้อนงานให้ผู้รับจ้างในบางช่วงก็ต้องบอกให้ผู้รับจ้างทราบ เพื่อให้ผู้รับจ้างหางานอื่นทำไปพลางก่อนในระหว่างนั้น ถ้าขาดการติดต่อไปเฉย ๆ ผู้รับจ้างสามารถเปลี่ยนไปรับงานของคนอื่นทำได้ เพราะถือว่าผู้ว่าจ้างไม่ประสงค์จะส่งงานให้อีกแล้ว การบอกเลิกจ้าง ผู้ว่าจ้างจะไม่บอกตรง ๆ แต่จะแสดงออกเป็นนัยให้ผู้รับจ้างทราบได้เอง

ระเบียบกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการทำงาน ชาวจักรสามารถเลือกเวลาทำงานที่เหมาะสมสำหรับตนเองได้ ส่วนใหญ่เห็นว่าทำงานในเวลากลางคืนจะได้งานมากกว่าในช่วงกลางวัน เพราะคนอื่นพักผ่อนกันแล้ว ไม่มีใครมาชวนคุยหรือขัดจังหวะการทำงาน ชาวจักรจึงมักทำงานจนดึกและตื่นสาย บางครั้งก็ทำงานถึงสว่างเพื่อให้งานเสร็จทันกำหนดส่งงาน ส่วนลูกน้องในบ้านเสือไหลแม้ไม่มีกำหนดเวลาทำงานตายตัว แต่เจ้าของบ้านมักกระตุ้นให้ลูกน้องตื่นเช้าและนอนดึก อย่างไรก็ตามเวลาทำงานอาจยืดหยุ่นได้ บางวันชาวจักรหรือลูกน้องอาจนอนกันทั้งวัน ถ้าวันก่อนหน้านั้นต้องทำงานกันถึงสว่าง การมีชั่วโมงการทำงานต่อวันยาวนานก็เพราะมีกำหนดส่งงานจุกจิกไว้ ด้านคุณภาพของงานคนเขียนจะต้องเขียนตามแบบให้ถูกต้อง และต้องระวังเรื่องสีผ้าในการประกอบตัวเสื้อผ้าไม่ให้เพี้ยนสี นอกจากนี้คนเขียนจะต้องเขียนให้เรียบร้อย ฝีเข็มส่งผ้าเสมอ คนส่งผ้าบางรายเน้นให้เขียนฝีเข็มถี่ด้วย ถ้าเขียนผิดแบบเพี้ยนสี ไม่ดีไม่เรียบร้อย คนส่งผ้าหรือเจ้าของบ้านบอกให้เลาะ ต้องเลาะ ต้องแก้ไข

ถ้าไม่เลาะไม่แก้ไข คนส่งผ้าหรือเจ้าของบ้านต้องเอาไปให้คนอื่นแก้ไขให้ คนเย็บก็จะถูกหักค่าแรง เท่ากับจำนวนที่ต้องจ่ายให้คนที่แก้ไข และถ้าช่างจักรคนใดทำไม่ทัน ต้องบอกให้คนส่งผ้าทราบเพื่อ คนส่งผ้าจะสามารถเอางานไปให้คนอื่นช่วยทำต่อเพื่อให้ทันกำหนดส่งงาน และช่างจักรก็จะถูกหัก ค่าแรงไปตามส่วนที่ยังไม่เสร็จนั้น บางกรณีคนส่งผ้าอาจส่งงานไปให้ผู้ว่าจ้างหาคนอื่นเย็บต่อในส่วน ที่ยังไม่เสร็จแล้วหักค่าแรงไป สำหรับสถานที่ทำงาน คนที่จะหาอาชีพนี้ควรมีสถานที่ทำงานกับที่นัก อาศัยที่อยู่ใกล้เคียงกันหรือทำงานในที่นักอาศัย เพื่อความสะดวกและความปลอดภัยในการทำงานเวลา กลางคืน การทำงานในบ้านของคนอื่นแล้วกลับไปพักอาศัยที่บ้านตนเอง หรือทำงานเข้าไป-เย็นกลับ เป็นการไม่สะดวกและทำงานได้น้อย

ในประเด็นของโครงสร้างตำแหน่ง พบว่าผู้เกี่ยวข้องกับงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปมี หลายตำแหน่งซึ่งมีสถานภาพสูงต่ำแตกต่างกันไป ผู้ว่าจ้างมีสถานภาพสูงในสังคมของงานรับจ้างเย็บ เสื้อผ้าสำเร็จรูป เนื่องจากการได้รับเอกสิทธิ์เหนือผู้อื่นในงานดังกล่าว เอกสิทธิ์นั้นได้แก่ ความ สามารถเข้าถึงลูกค้าต่างประเทศ ความสามารถลงทุนในกิจการตัดเย็บเสื้อผ้าเพื่อการส่งออก ทำให้ เป็นผู้มีอำนาจตัดสินใจแจกจ่ายโอกาสทางเศรษฐกิจหรืองานให้กับผู้อื่น สามารถกำหนดให้ผู้รับงาน จากตนกระทำตามที่ตนต้องการ และ ผู้ว่าจ้างได้รับการประเมินค่าในทางยกย่องจากคนอื่น ๆ ใน งานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป ว่า มีเกียรติ มีศักดิ์ศรี โดยยกย่องให้เป็น "เถ้าแก่" หรือ "ลูกพี่" ในกลุ่มผู้ว่าจ้างด้วยกันจะมีสถานภาพสูงต่ำไม่เท่ากัน ผู้ที่สามารถเข้าถึงลูกค้าต่างประเทศได้หรือที่คน ในวงการเรียกว่า ผู้ส่งออก จะเป็นผู้ที่มีสถานภาพสูงที่สุด รองลงมาได้แก่ ใต้ะตัดที่ได้รับการจ้าง เหมาช่างหรือได้รับงานจากผู้ส่งออกมาดำเนินการผลิตโดยที่ใต้ะตัดเป็นผู้ลงทุนเอง ส่วนใต้ะตัดที่รับ การจ้างเหมาช่างจากใต้ะตัดอีกต่อหนึ่ง โดยที่ใต้ะตัดผู้ว่าจ้างเป็นผู้ลงทุนให้เป็นผู้ว่าจ้างที่มีสถานภาพ ต่ำที่สุด

สถานภาพของผู้รับเหมาช่างในสังคมงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปจัดได้ว่าอยู่ในระดับ กลาง เนื่องจากเอกสิทธิ์ที่ได้รับในเรื่องความสามารถเข้าถึงลูกค้าต่างประเทศและการลงทุนใน กิจการตัดเย็บเสื้อผ้าต่ำกว่าผู้ว่าจ้าง แต่สามารถเข้าถึงผู้ว่าจ้างได้มากกว่าช่างและลูกน้องในบ้าน

ทำให้ผู้รับเหมาช่วงมีอำนาจที่จะรับงานมาแจกจ่ายให้แก่ผู้อื่นและสามารถกำหนดให้ผู้อื่นทำตามที่ตนต้องการภายใต้ข้อกำหนดของผู้ว่าจ้าง และผู้รับเหมาช่วงได้รับการประเมินในทางยกย่องจากชาจักร และลูกน้องว่าเป็น "เจ้าแก" หรือ "ลูกพี่" ของตน ในกลุ่มผู้รับเหมาช่วงด้วยกันจะมีสถานภาพสูงต่ำไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับขนาดและความมั่นคงของกิจการของผู้รับเหมาช่วงนั้น ซึ่งเป็นผลมาจากจำนวนผู้ว่าจ้างที่สามารถเข้าถึงได้ สถานภาพของผู้ว่าจ้างที่สามารถเข้าถึงได้ ปริมาณงาน และ ความสม่ำเสมอของงานที่ได้รับการว่าจ้าง กำลังแรงงานที่สามารถรวบรวมได้ และ ความน่าเชื่อถือของผู้รับเหมาช่วงนั่นเอง

ชาจักรส่วนใหญ่มีสถานภาพทางสังคมเดิมต่ำกว่าคนส่งผ้าอยู่แล้วทั้งในด้านอายุ ฐานะและโอกาสทางเศรษฐกิจ เมื่อมีติดต่อสัมพันธ์กับคนส่งผ้าก็ยังอยู่ในฐานะที่ด้อยกว่า เนื่องจากไม่ได้รับเอกสิทธิ์ที่จะเข้าถึงตัวผู้ว่าจ้างได้เลย บางรายยังต้องพึ่งพาคนส่งผ้าด้านการจัดหาเครื่องมือการผลิตอีกด้วย อำนาจในการตัดสินใจและต่อรองก็มีน้อยทุกอย่างขึ้นอยู่กับคนส่งผ้า เกียรติและศักดิ์ศรีจึงมีน้อย จะมีก็เพียงความเป็นอิสระในการทำงาน แม้ว่าคนส่งผ้าจะอาศัยแรงงานของชาจักรในการเสริมความมั่นคงให้กับกิจการของตน แต่เมื่อแรงงานมีมาก คนส่งผ้าจึงมีโอกาสเลือกในขณะที่ชาจักรมีโอกาสเลือกที่น้อยกว่า ในกลุ่มของชาจักร ความแตกต่างของสถานภาพขึ้นอยู่กับความเป็นเจ้าของเครื่องมือการผลิต ซึ่งได้แก่จักรเย็บผ้า จักรปั่นและทักษะฝีมือ

ลูกน้องในบ้านเสื้อโหลมีสถานภาพต่ำที่สุดในกลุ่มสังคมงานตัดเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป เนื่องจากไม่มีเครื่องมือการผลิตเป็นของตนเอง ไม่มีทักษะการผลิต ไม่มีอิสระในการทำงาน รายได้ก็น้อยที่สุด แต่เนื่องจากความสัมพันธ์ส่วนตัวที่ติดกันและการทำงานอยู่ร่วมกัน ทำให้ลูกน้องในบ้านมีความผูกพันใกล้ชิดกับเจ้าของบ้าน ได้รับเอกสิทธิ์บางอย่างมากกว่าชาจักรนอกบ้าน แต่ลูกน้องในบ้านเองก็ยอมรับว่า การทำงานในบ้านเสื้อโหลมีศักดิ์ศรีน้อยกว่าการทำงานในบ้านของตนเองเย็บชาจักร ความแตกต่างของสถานภาพภายในกลุ่มลูกน้องในบ้านขึ้นอยู่กับทักษะฝีมือหรือความชำนาญ

การจัดช่วงชั้นทางสังคมของงานจ้างเหมาช่วงงานเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป มองานแ่งวัดฤวิสัย แบ่งได้เป็น 3 ช่วงชั้น คือ ช่วงชั้นสูงได้แก่ ผู้ส่งออกและโต๊ะตัด ช่วงชั้นกลางได้แก่ เจ้าของบ้าน เสื้อโหลและคนส่งผ้า ช่วงชั้นต่ำได้แก่ ขาจักรและลูกน้องในบ้านเสื้อโหล แต่ในแ่งวัดฤวิสัย ผู้รับเหมาช่วงบางคนก็ไม่มีความรู้สึกว่าตนมีสถานภาพต่ำกว่าผู้ว่าจ้าง และตนเองเดียวกันขาจักรบางคนก็ไม่มีรู้สึกว่าคนส่งผ้ามีสถานภาพสูงกว่าตน คนเหล่านี้เห็นว่า การมีตำแหน่งต่างกันเป็นการแบ่งงานกันทำตามความสามารถของแต่ละคน และได้มีการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกันอย่างเป็นธรรมแล้ว เป็นเรื่องการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน ไม่ใช่สิ่งที่ผู้ว่าจ้างจะมีอำนาจเหนือตนได้ นอกจากนี้ผู้ว่าจ้างไม่ใช่เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตทั้งหมดทุนและวัตถุดิบเท่านั้นที่เป็นของผู้ว่าจ้าง แต่เครื่องมือการผลิตและแรงงานเป็นของผู้รับเหมาช่วงและขาจักรที่ผู้รับเหมาช่วงสามารถเข้าควบคุมได้มากกว่าผู้ว่าจ้าง ดังนั้น ผู้รับเหมาช่วงที่เป็นเจ้าของเครื่องมือการผลิตและแรงงานจำนวนมากก็จะมีอำนาจในการต่อรองสูง

ส่วนการที่ขาจักรบางคนไม่รู้สึกว่าตนมีสถานภาพต่ำกว่าคนส่งผ้าแต่อย่างใด เนื่องจากสถานภาพย่อยอย่างอื่นของตนไม่ต่ำกว่าคนส่งผ้าเลย นอกจากนี้การเป็นเจ้าของเครื่องมือการผลิต แรงงาน และทำงานที่บ้านตนเอง หากให้ขาจักรรู้สึกว่าตนมีอำนาจอยู่ในระดับหนึ่งที่จะทำงานหรือไม่ทำงานให้กับคนส่งผ้า และการที่คนส่งผ้าจ้างมาให้อุตสาหกรรม ก็เป็นผลประโยชน์ของคนส่งผ้าเองด้วย ดังนั้นจึงเป็นเรื่องของการต่างตอบแทนซึ่งกันและกัน ขาจักรที่ตระหนักว่าสถานภาพของตนต่ำกว่าคนส่งผ้ามักมีสถานภาพย่อยอย่างอื่นในระดับต่ำกว่าด้วย ขาจักรบางคนที่เคยเป็นเพื่อนกับคนส่งผ้าแต่เมื่ออยู่ในสถานภาพของขาจักรที่ไม่มีทักษะไม่มีเครื่องมือการผลิตเป็นของตนเอง ก็ยังพบว่าสถานภาพของตนไม่อาจทัดเทียมเพื่อนที่เป็นคนส่งผ้าได้อย่างที่เคยเป็น

การจัดช่วงชั้นทางสังคมของงานเย็บในแ่งวัดฤวิสัย แบ่งได้เป็น 3 ช่วงชั้น คือ ชั้นสูงได้แก่ ขาจักรรายใหญ่ที่มีทักษะ มีจักรอุตสาหกรรมหรือจักรประสิทธิภาพสูงและจักรไฟฟ้า และสามารถรับงานได้คราวละ 1 size ขึ้นไป ชั้นกลางได้แก่ ขาจักรรายย่อยที่มีทักษะ มีจักรบ้านและจักรไฟฟ้า สามารถรับงานได้ถึง 1 size ขึ้นไป ชั้นต่ำได้แก่ ขาจักรรายย่อยที่มีทักษะต่ำ ไม่มีจักรไฟฟ้า สามารถรับ

งานได้ไม่ถึงครึ่ง size และ ลูกน้องในบ้านเสือโหล การจัดช่วงชั้นในแง่อัตราสัณ คนเย็บที่อยู่ในกลุ่มช่วงชั้นต่ำจะตระหนักในสภาพภาพของตนดีกว่าผู้อื่น คนเย็บในชั้นกลางและชั้นสูงไม่ตระหนักถึงความแตกต่างของสภาพภาพของตนในสังคมงานเย็บ เพราะเห็นว่าทุกคนก็ทำงานเหมือน ๆ กัน ทักษะการผลิตที่มีไม่แตกต่างกัน มีความเป็นอิสระในการทำงานพอ ๆ กัน ความสามารถในการผลิตที่แตกต่างกันไม่ได้แสดงว่าใครเหนือใคร เนื่องจากแต่ละคนมีเงื่อนไขในครอบครัวต่างกัน นอกจากนี้ การได้มาซึ่งจักรอุตสาหกรรมของบางคนไม่ได้มาจากความสามารถในการลงทุนของตนเอง แต่ได้มาจากการพึ่งพาคนส่งผ้า ดังนั้นความไม่เท่ากันของสภาพภาพของคนเย็บจึงมักจะคำนึงถึงสภาพภาพทางสังคมอย่างอื่นมากกว่า

คนส่งผ้ามีโอกาสในการเลื่อนตำแหน่งทางสังคมมาก เนื่องจากมีความสามารถในการสะสมทุน มีโอกาสได้รับข่าวสารข้อมูลเกี่ยวกับผู้ว่าจ้าง และมีความสามารถในการขยายเครือข่ายข่าจักรในระดับคนเย็บ ลูกน้องในบ้านเสือโหลสามารถเลื่อนตำแหน่งขึ้นเป็นชาจักรได้ง่ายเพราะมีความสามารถในการสะสมทุนจากค่าแรงที่ได้รับโดยไม่ต้องลงทุน และไม่ต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการกินอยู่ นอกจากนี้ยังมีโอกาสได้รับการพัฒนาทักษะการผลิตและสร้างความไว้วางใจให้กับเจ้าของบ้าน เมื่อออกไปจากบ้านเสือโหลแล้วจะขอรับงานละเอียดราคาแพงจากเจ้าของบ้านไปทำได้น่าประทับใจ

ชาจักรระดับต่ำที่ไม่มีจักรฟิง การสะสมทุนซื้อจักรฟิงทำได้ยากกว่าลูกน้องในบ้านเสือโหล เพราะชาจักรระดับนี้ส่วนใหญ่ก็จะมีทักษะการผลิตต่ำด้วย หรือยังไม่มีความรู้ความชำนาญเพียงพอ การทำงานมักจะช้า ได้รับแต่งานขายราคาถูก และยังต้องถูกหักค่าใช้จ่ายฟิงของคนอื่นอีกตัวละ 1 บาท นอกจากนี้ยังต้องลงทุนซื้อด้ายและเสียค่าไฟอีกด้วย ชาจักรส่วนใหญ่ที่สามารถซื้อจักรฟิงได้นั้นน่าจะซื้อด้วยเงินที่เก็บออมจากการทำงานเย็บผ้า แต่เป็นการช่วยเหลือจากญาติพี่น้องบ้าง เงินที่หาได้จากอาชีพอื่นบ้าง

อย่างไรก็ตามชาจักรระดับต่ำสามารถเลื่อนขึ้นมาเป็นชาจักรระดับกลางได้น่าเป็นไปได้ เพราะจักรฟิงราคาไม่แพงนัก ญาติพี่น้องพอที่จะช่วยเหลือได้ และถ้ามีจักรฟิงแล้วก็สามารถทำงาน

ที่บ้านตนเองไม่ต้องเสียเวลาเคลื่อนย้ายขนผ้าไปพึ่งบ้านคนอื่น ก็สามารถทำงานได้เร็วขึ้น รับงานได้มากขึ้น การทำงานมากขึ้นก็ช่วยให้ทักษะได้รับการพัฒนาให้ดีขึ้นด้วย

ชาวจักรระดับกลางจะเลื่อนเป็นชาวจักรระดับสูงมีข้อจำกัดมากขึ้น ชาวจักรระดับกลางเห็นว่า เป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้สำหรับตนที่จะสะสมทุนเพื่อลงทุนซื้อจักรอุตสาหกรรม การให้คนในครอบครัว หรือญาติพี่น้องมารวมกันหารวมเป็นหน่วยผลิตหน่วยเดียวกัน เพื่อให้สามารถรับงานได้มากขึ้น ก็ไม่ใช่ เรื่องที่จะเป็นไปได้สำหรับทุกคน

สำหรับการเลื่อนตำแหน่งของชาวจักรเป็นคนส่งผ้ายังเป็นไปได้ยากมาก เพราะชาวจักรไม่มี โอกาสที่จะเข้าถึงข้อมูลได้เลยว่าคนส่งผ้ารับงานมาจากใคร นอกจากนี้เงื่อนไขการทำงานที่ชาวจักร ต้องเร่งทำงานด้วยชั่วโมงการทำงานที่ยาวนานไม่เปิดโอกาสให้ชาวจักรไปสร้างความสัมพันธ์สนิทสนม กับชาวจักรคนอื่นพอที่จะดึงมาเป็นชาวจักรของตนได้ แต่ถ้าชาวจักรได้รับความเชื่อถือศรัทธาจากคนใน ชุมชน ว่าเป็นผู้มีทักษะแล้วฝากลูกหลานเข้ามาฝึกงานด้วย เมื่อเด็กฝึกงานมีทักษะก็มีข้อผูกมัดให้ต้อง ทำงานกับตนเป็นกิจการบ้านเลื้อยไหล ก็อาจทำได้

ทักษะการผลิตที่ชาวจักรจำเป็นต้องมีในการรับงานเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปมาทำ คือ ความ สามารถในการใช้จักรเย็บผ้าและจักรไถ่ง และความสามารถในการเย็บประกอบชิ้นส่วนต่าง ๆ เป็น ตัวเสื้อผ้าตามแบบที่ได้รับความนิยมอย่างสูง แนวทางในการพัฒนาทักษะของชาวจักรมี 2 ทาง คือ การฝึกอบรม วิชาชีพตัดเย็บเสื้อผ้าและการฝึกงาน

การฝึกอบรมวิชาชีพตัดเย็บเสื้อผ้าเป็นกิจกรรมที่ทางราชการได้จัดให้กับสตรีในหมู่บ้านต่าง ๆ ของอำเภอท่าม่วงมาเป็นเวลานานแล้ว โดยมีหน่วยงานที่มีบทบาทสำคัญ 2 หน่วยงาน คือ ศูนย์การ ศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดกาญจนบุรีและสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอท่าม่วง วัตถุประสงค์ของการฝึกอบรมเพื่อให้ชาวบ้านสามารถตัดเย็บเสื้อผ้าใส่เองได้ เป็นการประหยัดรายจ่ายในครอบครัว และ เพื่อให้ชาวบ้านสามารถนำความรู้ไปใช้ประกอบอาชีพเสริมเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว เพื่อ

ให้บรรลุลัพธ์ประสงค์ดังกล่าว หลักสูตรการฝึกอบรมจึงกำหนดให้ผู้เข้าอบรมต้องเรียนรู้หลักการตัดเย็บเสื้อผ้าตั้งแต่เบื้องต้นจนถึงการสร้างแบบ และตัดเย็บเสื้อผ้า วิธีการฝึกอบรมเน้นให้ผู้เข้าอบรมได้ฝึกหัดทำด้วยตนเองให้มากที่สุด แม้ไม่มีข้อกำหนดเกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้เข้าอบรม ไม่ว่าจะเป็นระดับการศึกษา อายุ หรือทักษะพื้นฐาน แต่เนื้อหาของหลักสูตรและวิธีการฝึกอบรมได้บ่งบอกคุณสมบัติของผู้เข้าอบรมไว้ในตัวว่าต้องอ่านออกเขียนได้ รู้จักมาตรวัด มีทักษะในการวาดเส้น และต้องมีเงินซื้อผ้าตัดเสื้อและอุปกรณ์ในการตัดเย็บบางอย่าง เช่น ไม้บรรทัด เข็มจักร สายวัด กระดาษเขียนแบบ กรรไกรตัดผ้า เพราะวัสดุที่ทางราชการได้จัดสรรให้มีจำนวนจำกัดไม่เพียงพอสำหรับทุกคนที่จะใช้ได้ตลอดระยะเวลาของการฝึกอบรม

การมีความรู้ในการสร้างแบบและตัดเย็บเสื้อผ้าจะช่วยให้ชาวบ้านสามารถตัดเย็บเสื้อผ้าเป็นตัวหรือเรียกว่าตัดเสื้อผ้านำร้านได้ แต่เนื่องจากอาชีพรับจ้างตัดเย็บเสื้อผ้านำร้านมีข้อจำกัดที่เครื่องจักรในแง่ของฝีมือเย็บที่ปราณีต ผู้ผ่านการฝึกอบรมวิชาชีพจากโครงการของหมู่บ้านเพียง 150 ชั่วโมงยังไม่มีทักษะและความปรารถนาพอจึงไม่สามารถเข้าสู่อาชีพดังกล่าวได้ และเป็นแรงจูงใจให้เข้าสู่อาชีพรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปที่ต้องการทักษะฝีมือต่ำกว่า เมื่อโอกาสทางเศรษฐกิจที่เป็นไปได้ไม่แตกต่างกัน การเสียเวลาเพื่อเข้ารับการฝึกอบรมวิชาชีพนานถึง 150 ชั่วโมงโดยไม่ได้รับค่าตอบแทนแต่อย่างใดก็ไม่ใช่ว่าสิ่งจำเป็น และไม่ใช่ทางเลือกที่ดีที่สุดสำหรับการเข้าสู่อาชีพรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป คนบางคนจึงเลือกที่จะไม่เข้ารับการฝึกอบรมวิชาชีพแต่เลือกฝึกทำงานในบ้านเสื้อโหลหรือกับช่างจักรแทน

แหล่งฝึกทำงานแต่ละแห่งไม่มีความแตกต่างกันในขั้นตอนและวิธีการสอน แต่จะแตกต่างกันที่ระยะเวลาในการสอนซึ่งขึ้นอยู่กับภาระประเมินของผู้สอนเองว่าควรยุติการสอนเมื่อใด และเกณฑ์อย่างใดที่ถือว่าผู้เรียนสามารถทำงานได้แล้ว ขั้นตอนการสอน จะเริ่มจากการให้รู้จักวิธีใช้จักรเย็บจักรให้หนัง หัดเดินตะเข็บให้ตรงและสามารถเดินตะเข็บได้ตามลักษณะงาน โดยการให้หัดเย็บอะไหล่ชิ้นเล็กชิ้นน้อยที่เย็บง่าย ๆ ก่อน แล้วเย็บชิ้นส่วนที่ยากขึ้นไปเรื่อย ๆ จนประกอบตัวได้ การสอนขั้นตอนการเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปจะง่ายกว่าการฝึกอบรมวิชาชีพ ผู้สอนจะคำนึงถึงความสะดวกและความ

เร็วในการทำงานเป็นหลัก ระยะเวลาในการฝึกหัดงาน ผู้สอนบางคนมีเกณฑ์การประเมินว่าถ้าเข็บบจักรได้บังคับจักรได้ก็ถือว่าเข็บบเป็นแล้ว ดังนั้นไม่ต้องบอกระยะเวลา 2-3 วันก็เป็นอย่างนั้นแล้ว แต่ผู้สอนบางคนเห็นว่าต้องเข็บบเป็นทุกแบบ มีแบบไหนมาก็ทำได้ไม่ต้องมาถามอีกแล้วถึงจะเรียกว่าเข็บบเป็น ดังนั้นคนเรียนจะต้องฝึกเป็นเวลานานอาจเป็น 3-6 เดือน หรือ 1 ปี คุณสมบัติของผู้ที่ต้องการฝึกหัดงาน ผู้สอนจะกำหนดไว้ค่อนข้างเคร่งครัดกว่าคุณสมบัติของผู้เข้าอบรมที่กำหนดไว้ในโครงการการฝึกอบรมวิชาชีพตัดเย็บเสื้อผ้า ผู้สอนจะรับผู้ที่มีความสัมพันธ์ส่วนตัวทางใดทางหนึ่งกับตน ต้องมีความตั้งใจจริงที่จะฝึกหัดและทำงาน เมื่อมีทักษะแล้วต้องตอบแทนด้วยการทำงานกับผู้สอนระยะหนึ่ง แม้ว่าการทำงานผู้ทำจะได้รับค่าตอบแทน แต่ผู้สอนก็จะได้รับส่วนแบ่งรายได้ จึงถือว่าเป็นสิ่งตอบแทนการลงทุนของผู้สอน สำหรับผู้ฝึกหัดงานเองแรงจูงใจในการฝึกหัดเหมือนกันทุกคน คือ ต้องการมีงานทำ และ เมื่อมีทักษะในการเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปและสามารถรับงานมาทำได้แล้ว จะไม่สนใจเข้ารับการฝึกอบรมวิชาชีพตัดเย็บเสื้อผ้าเพิ่มเติม เนื่องจากได้บรรลุเป้าหมายในการพัฒนาทักษะของตนแล้ว

ถ้าพิจารณาในแง่ของความรู้ โครงการฝึกอบรมวิชาชีพของทางราชการให้ความรู้แก่ผู้เข้าอบรมมากกว่าการฝึกหัดงาน เพราะมีเนื้อหาและครอบคลุมหลักการพื้นฐานในทุกเรื่อง แต่ในแง่ทักษะเฉพาะด้านแล้ว การฝึกหัดงานช่วยให้ผู้ฝึกหัดมีทักษะมากกว่าโครงการฝึกอบรมวิชาชีพ แม้จะเป็นเพียงทักษะการเย็บ แต่ก็เป็นที่จำเป็นต่อการมีอาชีพและรายได้

ผู้ทำงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปนาน ๆ จะมีความชำนาญในการใช้จักรและประกอบตัวเสื้อผ้า ทำงานได้เร็วขึ้น มีรายได้จากการทำงานมากขึ้น แต่ก็ไม่สามารถตัดเสื้อใส่เองได้ ส่วนผู้ที่ฝึกอบรมวิชาชีพ ถ้าไม่ได้ฝึกหัดทำเองหลังเสร็จสิ้นการฝึกอบรมแล้วมักจะลืม ถ้าผ่านการฝึกอบรมวิชาชีพแล้วมาทำงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปเป็นเวลานานก็จะมี ความชำนาญในการเย็บ แต่ไม่สามารถตัดเสื้อได้เช่นกันเพราะได้ฝึกหัดแต่การเย็บ ส่วนใหญ่ผู้ที่สามารถเข้าทำงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปได้จะไม่ต้องการเพิ่มพูนทักษะอีกแล้ว เนื่องจากเห็นว่าตนมีอาชีพแล้ว ถ้าจะฝึกอบรมเพิ่มพูนทักษะตนต้องหยุดการทำงานช่วงเวลาหนึ่งทำให้รายได้ลดลง ซึ่งถือเป็นค่าใช้จ่ายที่ต้องลงทุนเพื่อการเพิ่มทักษะ การลงทุนดังกล่าวไม่มีความจำเป็นและไม่ก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการประกอบอาชีพที่ทำ

อยู่ แต่เป็นการลงทุนเพื่อเปลี่ยนอาชีพไปสู่การมีอาชีพตัดเย็บเสื้อผ้าหน้าร้าน ซึ่งได้พิจารณาตามความเชื่อของตัวเองแล้วว่า การเพิ่มทุนทักษะคงไม่ช่วยให้ตนเปลี่ยนอาชีพได้จริงจึงเท่าไรนัก ด้วยเหตุนี้จึงไม่เกิดแรงจูงใจที่จะลงทุนเพื่อการเพิ่มทักษะ นอกจากนี้ชาวบ้านยังรู้สึกถึงความยุ่งยาก ถ้าจะขอให้ทางราชการจัดการฝึกอบรมเพิ่มทุนทักษะขึ้นมา ส่วนผู้ที่ไม่ได้ทำอาชีพรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปยิ่งไม่มีความคิดที่จะพัฒนาเพิ่มทุนทักษะเลย เพราะเรียนเพิ่มก็ไม่ได้อะไร ที่เรียนไปครั้งก่อนก็ยังเอาไปใช้ประโยชน์อะไรไม่ได้ สำหรับผู้ที่เลิกทำงานแล้วไม่ได้ทำงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป ไม่มีผู้ใดคิดจะเพิ่มทุนทักษะเลย เพราะทักษะที่มีอยู่มีน้อยมากจนไม่เกิดแรงจูงใจที่จะเพิ่มทุนทักษะเพื่อทำอาชีพนี้ โอกาสที่จะพัฒนาเพิ่มทุนทักษะสำหรับวิชาชีพตัดเย็บเสื้อผ้ามีความเป็นไปได้น้อยมากทั้งในแง่ของความยินยอมที่จะลงทุนเพื่อการนี้ของชาวบ้านเอง และในแง่ของความสามารถของทางราชการที่จะดำเนินโครงการให้ทันต่อความต้องการของชาวบ้านและมีประสิทธิภาพในการเพิ่มทุนทักษะให้ได้ อย่างแท้จริง รวมทั้งในแง่ของการเพิ่มทุนทักษะจากการมีประสบการณ์ในการทำงานเป็นเวลานาน

จากโครงสร้างของอาชีพและการขยายการพัฒนาทักษะของชาวชนบทเมื่อเข้าสู่อาชีพ จะเห็นได้ว่า โครงสร้างและการขยายการพัฒนาทักษะได้จำกัดทางเลือกของบุคคลไว้ระดับหนึ่ง แต่ไม่ใช่ทั้งหมด บุคคลยังสามารถตัดสินใจเลือกที่จะเข้าหรือไม่เข้าสู่อาชีพอย่างมีเหตุผลได้ โดยที่บุคคลเชื่อว่าการเลือกนั้นเป็นหนทางที่ดีที่สุดและเป็นไปได้สำหรับเขา เงื่อนไขที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกเข้าสู่อาชีพรับจ้างตัดเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปและความสามารถที่จะอยู่ในอาชีพดังกล่าวได้ของบุคคล จำนวน 4 ประเด็น คือ ความสัมพันธ์ทางสังคมในการผลิต เครือข่ายทางสังคมและการเข้าถึงเครือข่ายทรัพยากรและการเข้าถึงแหล่งทรัพยากร ความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับบรรทัดฐานของการทำงาน

ในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ บุคคลได้เข้าไปมีความสัมพันธ์ลักษณะใดลักษณะหนึ่งกับบุคคลอื่น ๆ มีการติดต่อสัมพันธ์ แลกเปลี่ยน และร่วมมือกันในการผลิตทั้งหมด เกิดความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นกลุ่มสังคม กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกหรือไม่เลือกเข้าสู่อาชีพรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป และสามารถหรือไม่สามารถอยู่ในอาชีพดังกล่าวได้ คือ อาชีพทำไร่

ข้าวโพดอ่อนและไร่ถั่วฝักยาว 2 ชนิดมีความเหมือนกันตรงที่มีความต้องการแรงงานในการผลิตมาก และเป็นอาชีพที่มีเครือข่ายการแลกเปลี่ยนแรงงาน ถ้าจำนวนแรงงานไม่เพียงพออาจทำให้การเพาะปลูกและการเก็บเกี่ยวต้องล่าช้าออกไปและก่อให้เกิดความเสียหาย เนื่องจากเป็นการผลิตเพื่อการค้าแบบเข้มข้นที่ต้องแข่งขันกับเวลา และแข่งขันกับตลาด คนที่จะเข้าร่วมในการแลกเปลี่ยนแรงงานจะต้องเป็นผู้ที่เพาะปลูกพืชแบบเดียวกัน ในการทำไร่ ชาวไร่จะอาศัยแรงงานภายในครัวเรือนเป็นหลัก แต่เนื่องจากทั้งถั่วฝักยาวและข้าวโพดอ่อนเป็นพืชที่อยู่ในระบบตลาดแบบสัญญาข้อตกลงซึ่งหัวหน้าครัววงศ์จะต้องหาผลผลิตส่งมอบให้โรงงาน โดยมีกำหนดช่วงเวลา และเป็นพืชที่เสียหายได้ง่าย หากเก็บเกี่ยวไม่ทันช่วงที่เหมาะสม ดังนั้นเมื่อผลผลิตได้ขนาดต้องรีบเก็บเกี่ยว แรงงานในครอบครัวจึงไม่เพียงพอ การใช้แรงงานรับจ้างทำให้ต้นทุนการผลิตสูง ชาวไร่จึงนิยมใช้การแลกเปลี่ยนแรงงานซึ่งกันและกัน ถ้าครอบครัวมีแรงงานมาก นอกจากจะสามารถหาแรงงานมาร่วมแลกเปลี่ยนได้มากเพราะมีแรงงานไปใช้คืนได้มากแล้ว ยังอาจมีรายได้จากส่วนเกินของแรงงานที่นำไปแลกเปลี่ยนได้อีกด้วย ความจำเป็นของแรงงานที่มีต่อครอบครัวจะมีระดับความเข้มข้นมากขึ้นน้อยลงขึ้นอยู่กับตามสถานการณ์ของแรงงาน ปริมาณที่ดินที่ครอบครัวถือครอง และจำนวนแรงงานที่มีในครอบครัวนั้น

ความสัมพันธ์ทางสังคมในการผลิตของชาวไร่มีความเกี่ยวพันกันอย่างแข็งแกร่ง มีข้อมูลมัดที่แน่นแฟ้น เพราะบรรทัดฐานของการแลกเปลี่ยนแรงงานกำหนดว่า จะแลกเปลี่ยนกันเฉพาะในกลุ่มญาติสนิทที่อยู่บ้านใกล้เรือนเคียงกันและเพื่อนบ้านใกล้ชิดเท่านั้น ส่วนใหญ่จึงเป็นคนกลุ่มเดิมที่เคยแลกเปลี่ยนแรงงานกันเป็นประจำ ความสัมพันธ์ส่วนตัวที่มีต่อกันและความจำเป็นที่ต้องพึ่งพาแรงงานซึ่งกันและกัน ทำให้ชาวไร่ไม่อาจตัดขาดความสัมพันธ์กันโดยสิ้นเชิง แล้วย้ายไปอยู่ในกลุ่มสังคมอื่นโดยเด็ดขาด การย้ายเข้าไปอยู่ในกลุ่มสังคมใหม่จะเป็นการย้ายแบบตามฤดูกาลเป็นการชั่วคราว

อย่างไรก็ตาม โอกาสทางเศรษฐกิจนอกเหนือจากการเกษตรในหมู่บ้านไม่ยังมีเพียงงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป การที่บุคคลตัดสินใจเลือกทำงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปแทนที่จะเลือกอาชีพอื่นจึงมีเหตุผลที่เกี่ยวกับการมีความสัมพันธ์ทางสังคมกับเครือข่ายนี้อยู่ด้วย

ความสัมพันธ์ทางสังคมในการผลิตของงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป มีลักษณะของการใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวเพื่อลดความไม่แน่นอนและความเสี่ยงต่อการเสียหายในการทำงานร่วมกัน ความเสี่ยงต่อการเสียหายเกิดขึ้นได้ทั้งกับคนส่งผ้าและช่างจักร ดังนั้นทั้งสองฝ่ายต่างก็ต้องการติดต่อและดำเนินกิจกรรมร่วมกับคนที่รู้จักหรืออย่างน้อยผ่านคนรู้จัก เพื่อให้เกิดความมั่นใจ นอกจากนี้ระเบียบในการจ้างงาน ทำให้ช่างจักรต้องพึ่งพาซึ่งกันและกันจำเป็นต้องรวมกลุ่มกันเพื่อให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์นั้น ดังนั้นคนที่จะเข้าสู่อาชีพนี้ต้องสามารถสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมกับช่างจักรคนอื่นและยอมรับกฎระเบียบนี้ การที่บุคคลจะสามารถทำเช่นนั้นได้ขึ้นอยู่กับโครงสร้างสังคมใหญ่ที่ล้อมรอบตัวเขาอยู่ โครงสร้างสังคมใหญ่ในทั้ง 3 หมู่บ้าน ยึดถือความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างเครือญาติและเพื่อนบ้านสนิท เป็นสำคัญในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ หากเครือญาติหรือเพื่อนบ้านสนิทเป็นผู้ช่วยในเครื่องจักรงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปอยู่แล้ว การสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมกับกลุ่มงานนี้ก็สามารถทำได้ง่ายขึ้น แต่ถ้าไม่เป็นเช่นนั้นว่า การสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมกับกลุ่มงานนี้ทำได้ยาก อาจต้องสร้างผ่านบุคคลที่อยู่ใกล้ชิดไปยังบุคคลที่อยู่ในเครือข่ายอีกทอดหนึ่ง เรียกว่าการใช้อิทธิพลเป็นเครื่องมือ ซึ่งในการมีนี้ถ้าบุคคลผู้นั้นเห็นว่าประโยชน์ที่จะได้รับจากการสร้างความสัมพันธ์เช่นนี้มีมากและมีโอกาสเป็นไปได้ บุคคลก็อาจยอมลงทุน แต่ถ้าเห็นว่าต้นทุนของการสร้างความสัมพันธ์ดังกล่าวมีมากเกินไปก็อาจไม่ยอมลงทุน บุคคลบางกลุ่ม แม้จะสามารถย้ายออกจากสังคมของอาชีพเดิมได้ มีโอกาสที่จะสร้างความสัมพันธ์กับสังคมอาชีพรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป มีจักรเย็บผ้า มีทักษะการผลิตระดับหนึ่งที่สามารถพัฒนาได้ แต่ก็ไม่ย้ายเข้ามาร่วมในสังคมอาชีพรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป เนื่องจากมีความผูกพันกับกลุ่มสังคมบางกลุ่มจนไม่อาจแยกออกไปอยู่ร่วมในสังคมอื่น

นอกเหนือจากความเกี่ยวพันอย่างแข็งแกร่งและซื่อสัตย์ที่แน่นเหนียวของสังคมเดิม ประกอบกับโอกาสความเป็นไปได้ในการสร้างความสัมพันธ์กับสังคมใหม่แล้ว ลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคมที่จะมีกับสังคมใหม่ตามลักษณะปัจจัยการผลิตที่ดินและผู้อื่นเป็นเจ้าของ ยังเป็นอีกเงื่อนไขหนึ่งที่บุคคลนำมาพิจารณาถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับจากการย้ายออกจากสังคมเดิมเข้าสู่สังคมงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป ปัจจัยการผลิตในงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป คือ เครื่องมือการผลิต แรงงานที่มีทักษะ วัตถุดิบ สองอย่างแรกเป็นของช่างจักร ส่วนอย่างหลังเป็นของพ่อว่าจ้างที่คนส่งผ้าเป็นผู้ถือ

ครองแทน ถ้าชาจักรเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตทั้งสองอย่าง ลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคมในการผลิตก็เป็นการแบ่งงานกันทำตามหน้าที่ของแต่ละฝ่าย แต่ถ้าคนส่งผ้าหรือคนอื่นเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตของชาจักร ความสัมพันธ์จะมีลักษณะไม่เท่าเทียมกัน

ลักษณะความสัมพันธ์จะบ่งบอกถึงผลประโยชน์ที่บุคคลจะได้รับในการเข้ามามีความสัมพันธ์กับสังคมของงานดังกล่าว ถ้าบุคคลต้องเข้าไปอยู่ในฐานะที่ด้อยกว่าคนอื่นในสังคมนั้น ผลประโยชน์ที่ได้รับก็ต้องน้อยกว่าคนอื่น แต่บุคคลบางคนแม้รู้ว่าฐานะตนจะด้อยกว่าคนอื่นถ้าเข้าไปอยู่ในสังคมของงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปก็ยังเลือกเข้าไป เนื่องจากไม่มีทางเลือกอื่นที่ดีกว่า การเกี่ยวข้องงานเครือข่ายของความสัมพันธ์ทางสังคม หรือในต้องการเสี่ยงจากการเปลี่ยนแปลง ลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคมสามารถเปลี่ยนแปลงได้ เมื่อชาจักรสามารถเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตในส่วนรับผิดชอบของตนได้

เงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสามารถเข้าสู่อาชีพรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปของชาวชนบทอีกประเด็นหนึ่ง คือ เครือข่ายและการเข้าถึงเครือข่ายของงาน ขนาดของเครือข่ายของคนส่งผ้าจะแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับขีดความสามารถของคนส่งผ้าในการแจกจ่ายงานและการหางาน ด้านความเกี่ยวพันภายในเครือข่าย ชาจักรในเครือข่ายใกล้ชิดจะมีความเกี่ยวพันภายในเครือข่ายเป็นไปอย่างหลวม ๆ ความเกี่ยวพันภายในเครือข่ายรองเหนียวแน่นกว่าในเครือข่ายใกล้ชิด แต่จะแบ่งออกเป็นกลุ่ม ๆ ของคนที่รวมกันรับงานตามระเบียบของปริมาณการจ่ายงาน การติดต่อ การร่วมมือ และการช่วยเหลือกันจะจำกัดอยู่ภายในกลุ่มเล็ก ๆ นั้น แต่ละกลุ่มไม่มีความจำเป็นต้องเกี่ยวข้องกัน คุณภาพของความสัมพันธ์อาจมีหรือไม่มีขึ้นอยู่กับลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคมของบุคคลในกลุ่มที่มีอยู่เดิม และบรรทัดฐานในการแจกจ่ายงานภายในกลุ่ม ยิ่งคนส่งผ้าเข้ามาเกี่ยวข้องกับการแจกจ่ายงานภายในกลุ่มมากเท่าใด ความเกี่ยวพันภายในกลุ่มยิ่งอ่อนแอลงเท่านั้น ความเกี่ยวพันภายในเครือข่ายขยายมีลักษณะแบ่งเป็นกลุ่มย่อย ๆ เช่นเดียวกับในเครือข่ายรอง แต่มีความเหนียวแน่นภายในกลุ่มย่อยมากกว่า เพราะมักเป็นกลุ่มที่มีความสัมพันธ์ส่วนตัวกันอย่างใกล้ชิดมานานและสมาชิกในกลุ่มไม่สามารถติดต่อโดยตรงกับคนส่งผ้าได้ ทำให้ต้องติดต่อกันเองภายในกลุ่มและมีความสนิทสนมกันเองมากขึ้น

ปริมาณของคนในแต่ละปริมาณของเครือข่ายของคนส่งผ้า ในเครือข่ายรองจะมีปริมาณคนอยู่มากกว่าปริมาณคนอื่น เนื่องจากขีดความสามารถในการรับงานของชาจักรในหมู่บ้านมีจำกัด ไม่สามารถรับงานได้คราวละ 1 size โดยไม่ต้องแบ่งใคร

ระเบียบการจ้างงานและจ้างงานสัปดาห์ชาจักรในการเข้าถึงแหล่งจ้างงาน การขาดคุณสมบัติรับรองความสามารถที่จะรับงาน สถานภาพทางสังคมไม่น่าไว้วางใจ และ เงื่อนไขทางการเงินเป็นเกณฑ์ที่กีดกันชาจักรคนบางกลุ่มให้ไม่สามารถเข้าสู่เครือข่ายได้ นอกจากนี้ยังมีอุปสรรคอย่างอื่นนอกเหนือจากเกณฑ์ดังกล่าว ซึ่งทำให้คนบางกลุ่มไม่สามารถเข้าสู่เครือข่ายได้ คือ การที่บุคคลได้พิจารณาตามความเชื่อของตนซึ่งอาจถูกต้องตามความจริงหรือไม่แล้วแต่ตัวเองขาดความชำนาญที่จะทำงานได้จึงไม่พยายามที่จะเข้าถึงเครือข่ายนี้ หรือขาดทรัพยากรทางเศรษฐกิจเพียงพอที่จะเกี่ยวข้องกับเครือข่ายนี้หรือขาดความรู้หรือข้อมูลเกี่ยวกับเครือข่ายหรือมีอาชีพอื่นอยู่แล้วจึงไม่ให้ความสนใจหรือไม่มีความจำเป็นต้องทำงานนี้ ระเบียบและอุปสรรคดังกล่าวทำให้คนบางกลุ่มถูกกีดกันและไม่สามารถเข้าถึงแหล่งจ้างงานหรือคนส่งผ้าได้ แต่ไม่ได้หมายความว่าคนที่ไม่ได้อยู่ในเกณฑ์ที่ถูกกีดกันออกไปและไม่มีอุปสรรคที่สัปดาห์แล้วจะสามารถเข้าถึงแหล่งจ้างงานได้ทุกคน โดยเฉพาะเมื่อไม่มีระเบียบวิธีการติดต่อกำหนดไว้แน่ชัด วิธีการหรือแนวทางที่บุคคลจะใช้เพื่อให้ได้รับการแจกจ่ายงานขึ้นอยู่กับสถานการณ์ของระบบการแจกจ่าย

สถานการณ์ที่มีแหล่งจ้างงานเพียงแหล่งเดียว ชาวบ้านไม่มีทางเลือก ชาจักรมีวิธีปฏิบัติเพื่อเข้าถึงแหล่งจ้างงาน 3 ลักษณะ คือ การรุกทุกวิถีทางเพื่อให้ได้รับการจ้างงาน การรอคอยด้วยความอดทนโดยไม่สนใจว่าจะได้ผลคุ้มค่าหรือไม่ และไม่สนใจเข้าร่วมในระบบแจกจ่ายนั้น ในสถานการณ์ที่มีแหล่งจ้างงานมากกว่า 1 แห่ง ชาวบ้านมีทางเลือกมากขึ้นที่จะย้ายตัวเองจากเครือข่ายหนึ่งไปรับการแจกจ่ายงานจากเครือข่ายอื่น แต่ไม่ใช่ทุกคนสามารถเลือกและย้ายได้เสมอไป ความสัมพันธ์ส่วนตัวและสถานภาพทางสังคมก็ยังคงมีความสำคัญอยู่เช่นเดิม ทางเลือกที่มีไม่ได้ทำให้ชาจักรมีโอกาสย้ายได้โดยอิสระนัก ในการโยกย้ายจากเครือข่ายหนึ่งไปยังอีกเครือข่ายหนึ่งนั้น ชาจักรอาจต้องยอมรับการเสียหายบางอย่างจากการโยกย้ายนั้น ๆ การเสียหายที่เกิดขึ้นต่อชาจักรจาก

การโยกย้ายเครื่องชั่งนี้ เรียกว่า ค่าใช้จ่ายในการโยกย้าย ซึ่งแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล ขึ้นอยู่กับการยึดมั่นของคนส่งผ้าที่มีต่อบรรทัดฐานในการจ้างงานและจ้างงาน ทักษะฝีมือของชาจักร ความสัมพันธ์ระหว่างเครื่องชั่งเดิมกับชาจักร ต้นทุนในการติดต่อเครื่องชั่งใหม่ และ ความสัมพันธ์ระหว่างชาจักรกับผู้จัดการวิธีการติดต่อให้หรือคนกลางที่จะเชื่อมโยงเข้าสู่เครื่องชั่งใหม่ แม้ว่าชาจักรสามารถโยกย้ายเครื่องชั่งได้ แต่ค่าใช้จ่ายในการโยกย้ายสูงมาก ค่าใช้จ่ายดังกล่าวอาจเป็นการสูญเสียความสัมพันธ์ส่วนตัว การต้องหยุดงานระยะหนึ่ง ต้นทุนในการติดต่อเครื่องชั่งใหม่ การสูญเสียความน่าเชื่อถือหรือการสูญเสียความไว้วางใจ นอกจากนี้ค่าใช้จ่ายบางครั้งอาจถึงกับสูญเสียงานไปเลยก็ได้

เงื่อนไขประเด็นที่สามที่ส่งผลต่อความสามารถเข้าสู่อาชีพรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปของชาวชนบท คือ ทรัพยากรและการเข้าถึงแหล่งทรัพยากร ทรัพยากรที่สำคัญมี 5 ประเภท คือ เครื่องมือการผลิต ทักษะการผลิต ประสิทธิภาพ สถานภาพทางสังคม และข่าวสารข้อมูล

เครื่องมือการผลิตที่สำคัญคือจักรเย็บผ้าและจักรหนัง ถ้าบุคคลสามารถสะสมทุนได้ การซื้อจักรมาใช้ก็ไม่มีปัญหา เพราะเป็นการตัดสินใจของบุคคลนั่นเองว่าจะลงทุนหรือไม่ สำหรับการลงทุนซื้อจักรของผู้ที่สามารถสะสมทุนได้นั้นขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของผู้ดูแล ถ้าผู้ดูแลเป็นพ่อแม่พี่น้องหรือเครือญาติใกล้ชิด การตัดสินใจจะขึ้นอยู่กับฐานะทางเศรษฐกิจและความเชื่อของผู้ดูแลเองว่าบุคคลมีความตั้งใจจริงและสามารถใช้จักรให้เป็นประโยชน์ได้หรือไม่ ประกอบกับความเชื่อของบุคคลเกี่ยวกับความสามารถของตนเองที่จะทำงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปได้หรือไม่ การตัดสินใจซื้อจักรยังมีความยุ่งยากมากกว่าการตัดสินใจซื้อจักรเย็บ เพราะจักรเย็บทำไม่ทำอาชีพนี้แล้วยังสามารถเก็บไว้ใช้ประโยชน์ในครัวเรือนได้ แต่จักรหนังไม่มีความจำเป็นสำหรับครัวเรือน ชาจักรส่วนใหญ่มักจะไม่คิดจะลงทุนซื้อจักรอุตสาหกรรม แม้ว่าจะมีประสิทธิภาพในการทำงานสูงเพราะจักรบ้านก็สามารถทำงานได้ดี หากใช้เวลาทำงานให้ยาวนานขึ้นก็จะได้ผลงานพอ ๆ กับจักรอุตสาหกรรม นอกจากนี้รายได้จากการทำงานสำหรับชาจักรที่ทำงานคนเดียวที่บ้านไม่ทำให้เกิดแรงจูงใจที่จะลงทุนอีกทั้งไม่แน่ใจว่าจะให้ผลตอบแทนที่คุ้มค่า

แหล่งทรัพยากรอีกแหล่งหนึ่งนอกจากกลุ่มเครือข่ายที่ช่วยให้บุคคลมีจักรได้ คือ คนส่งผ้า แม้
ว่าความช่วยเหลือเช่นนี้คนส่งผ้าได้รับประโยชน์ตอบแทนในรูปค่าเช่าหรือดอกเบี้ย แต่ชาจักรกลับรู้สึก
ว่าเป็นเรื่องของบุญคุณ และคนส่งผ้าก็คิดว่าเป็นการช่วยเหลือ ทั้งนี้เนื่องจากชาจักรเป็นผู้ขอร้อง
ให้คนส่งผ้าช่วย เมื่อได้รับการช่วยเหลือตามที่ร้องขอแม้จะต้องเสียดอกเบี้ยหรือค่าเช่าเป็นการแลกเปลี่ยน
แต่คุณค่าของสิ่งที่แลกเปลี่ยนมีลักษณะไม่เท่าเทียมกัน เพราะจักรไม่ได้มีคุณค่าเท่ากับราคาที่ยืมขาย
เท่านั้นแต่ยังมีคุณค่าตรงที่เป็นทุนในการติดต่อเพื่อรับงานมาทำได้อีกด้วย การเข้าถึงคนส่งผ้าในฐานะ
แหล่งทรัพยากร ต้องอาศัยความสัมพันธ์ส่วนตัวกันในระดับที่มีความไว้วางใจและผูกพันกันพอสมควร
เป็นสื่อ ดังนั้นอาจต้องมีการติดต่อสัมพันธ์กันสักระยะหนึ่งจนเกิดความรู้สึกชอบพอกันเป็นการส่วนตัว
และเชื่อถือไว้วางใจ จึงจะสามารถเอ่ยปากขอให้คนส่งผ้าช่วยได้ เป็นการสร้างข้อมูลนัดทางใจ
และความเชื่อถือในสายสัมพันธ์ซึ่งอาจผ่านการทำงานร่วมกัน การทำงานจะเป็นการแลกเปลี่ยนผล
ประโยชน์ซึ่งกันและกัน ถ้ากระบวนการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์เป็นไปด้วยดีก็จะก่อให้เกิดความเชื่อ
ซึ่งกันและกัน การขอพึ่งพาอาศัยย่อมเป็นไปได้ง่าย โดยเฉพาะเมื่อคนส่งผ้าเห็นว่าการให้บริการแก่
ชาจักรนั้นจะได้รับตอบแทนกลับคืนมาไม่เพียงแต่ในรูปของผลประโยชน์ แต่ยังรวมถึงความผูกพันที่
จะมีต่อกันต่อไป เท่ากับกระบวนการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ยิ่งแน่นแฟ้นมากขึ้น

ทักษะการผลิตที่สำคัญ คือ การเขียนประกอบตัวเสื้อผ้า ซึ่งสามารถได้มาจาก 2 แหล่ง คือ
การเรียนวิชาชีพตัดเย็บเสื้อผ้า และ การฝึกทำงาน โครงการฝึกอบรมของทางราชการเป็นแหล่ง
ทรัพยากรที่ทางราชการได้จัดสรรให้ถึงหมู่บ้าน โดยหลักการแล้วชาวบ้านสามารถเข้าถึงได้ง่ายและ
ประหยัดกว่าการเรียนจากช่างเสื้อ การฝึกอบรมวิชาชีพมีเกณฑ์ที่ทำให้บุคคลบางกลุ่มไม่สามารถเข้า
ฝึกอบรมได้ เช่น อ่านหนังสือไม่ออกเขียนหนังสือไม่ได้ ไม่มีเงินจะซื้อผ้าและอุปกรณ์ ไม่มีเวลาว่าง
พอที่จะเข้าห้องเรียน นอกจากนี้ยังมีอุปสรรคที่นอกเหนือจากเกณฑ์ข้างต้นที่ทำให้บุคคลไม่เข้าร่วม
การฝึกอบรม ได้แก่ การที่บุคคลได้พิจารณาตัวเองตามความเชื่อของตัวเองว่าขาดความชำนาญหรือ
ทรัพยากรที่จะใช้ หรือขาดความรู้หรือข้อมูลเกี่ยวกับการฝึกอบรม หรือมีการครอบครัวยังอาจเข้า
ร่วมโครงการได้ หรือไม่สนใจโครงการฝึกอบรม เพราะมีทางเลือกอื่นอยู่แล้ว หรือบุคคลผู้นั้นไม่มี
อำนาจในการตัดสินใจ

การฝึกอบรมวิชาชีพซึ่งมีระเบียบให้ผู้นำท้องถิ่นเป็นผู้รวบรวมรายชื่อผู้เข้าอบรม และการจัดการฝึกอบรมในลักษณะชั้นเรียนเป็นเวลาถึง 3 เดือน เป็นการเพิ่มต้นทุนการติดต่อและการได้มาซึ่งทักษะการผลิตแก่คนบางคนที่ไม่มีโอกาสทางสังคมและเศรษฐกิจ คนที่ไม่มีความสัมพันธ์ส่วนตัวที่ดีกับผู้นำท้องถิ่น คนที่ขาดความผูกพันกับชุมชน และคนที่หาเช้ากินค่ำ ต้นทุนที่เพิ่มขึ้นจึงอาจให้คนเหล่านี้จำกัดวงวิสัยความรู้ โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาแล้วว่าคนที่เพิ่มขึ้นไม่มีความจำเป็นและไม่ก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการหาความรู้ โดยอาจจะขอยืมจากคนอื่นแทนโดยใช้เวลาฝึกน้อยลง และฝึกเฉพาะทักษะที่ใช้ในการทำงานโดยการฝึกงาน

การฝึกงาน เป็นการฝึกทักษะการผลิตโดยตรงซึ่งอาจฝึกจากชาวจังหวัดหรือบ้านเลื้อยโหลก็ได้ การฝึกงานไม่มีเกณฑ์วัดกันผู้เข้าฝึกในเรื่องความสามารถในการอ่านเขียนและค่าใช้จ่ายในการซื้อผ้าและอุปกรณ์ เนื่องจากในการฝึกงานไม่ต้องเรียนภาคทฤษฎีหรือหลักการแต่อย่างใด เป็นการฝึกด้วยการทำงานจริง ๆ ผ้าและอุปกรณ์เป็นของผู้สอนที่นำมาเพื่อเย็บส่ง การเข้าถึงแหล่งฝึกงานต้องใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวมากกว่าการเข้าร่วมโครงการฝึกอบรมวิชาชีพมาก เพราะเป็นเรื่องการติดต่อโดยตรงระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน ความสัมพันธ์มีลักษณะของระบบอุปถัมภ์เพราะเป็นการแลกเปลี่ยนสิ่งที่มีคุณค่าไม่เท่าเทียมกันอย่างชัดเจน ในการฝึกงานไม่มีการเรียกเก็บค่าสอนหรือค่าบริการแต่อย่างใด ดังนั้นการที่ผู้สอนเสียเวลามาสอนงานนี้โดยเฉพาะในระยะแรก ๆ ผู้สอนไม่ได้ผลประโยชน์อะไรตอบแทนเลย แต่จะได้ตอบแทนในระยะหลังเมื่อผู้เรียนมีความชำนาญแล้ว นั่นคือความผูกพันทางใจที่จะเข้าร่วมในกระบวนการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกันในการทำงานต่อไป สถานภาพทางสังคม ความตั้งใจ และความอดทนจึงเข้ามามีบทบาทในการตัดสินใจของผู้สอนว่าจะสอนงานให้ใครหรือไม่สอนงานให้ใคร

โอกาสของการเข้าถึงการฝึกงานแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่นขึ้นอยู่กับความเคร่งครัดของข้อกำหนดในการฝึกและลักษณะความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน ส่วนใหญ่จะเลือกขอฝึกงานกับผู้ที่มีความสัมพันธ์ส่วนตัวกันอยู่ เพราะจะรู้สึกสะดวกใจที่จะทำงานด้วยกันต่อไปในภายหลัง เมื่อเข้าฝึกงานระยะหนึ่งถ้าเห็นว่าบรรทัดฐานการทำงานขัดกับนิสัยส่วนตัว ก็จะล้มเลิกความพยายาม

ที่จะเรียนรู้พัฒนาทักษะและไม่เข้าสู่อาชีพรับจ้างเหมาเสื้อผ้าสำเร็จรูป บางคนยุติการฝึกงานก่อนที่จะทำงานเป็น เนื่องจากขาดความสัมพันธ์ส่วนตัวกับผู้สอนในระหว่างการฝึกงาน เมื่อขาดความสัมพันธ์ส่วนตัวกัน การทำกิจกรรมร่วมกันในการฝึกงานและแผนงานที่จะทำงานร่วมกันต่อไปก็ต้องขาดลงไปด้วย อีกกรณีหนึ่งผู้สอนเลิกกิจการออกจากเครื่องชั่งงานรับจ้างเหมาเสื้อผ้าสำเร็จรูป ทำให้ผู้เรียนต้องเลิกกิจกรรมไปด้วย

แม้ว่าประสบการณ์ไม่ใช่ทรัพยากรที่จำเป็นในการเข้าสู่อาชีพรับจ้างเหมาเสื้อผ้าสำเร็จรูป แต่ประสบการณ์ของบุคคลที่ได้รับในช่วงชีวิตที่ผ่านมาไปสู่ความรู้สึกที่บุคคลมีต่ออาชีพรับจ้างเหมาเสื้อผ้าสำเร็จรูป และส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกหรือไม่เลือกเข้าสู่อาชีพนี้ บุคคลที่ได้รับประสบการณ์ตรงโดยมีโอกาสดำเนินการอยู่ในสถานการณ์ที่เกี่ยวข้อง ถ้าบุคคลได้รับประโยชน์จากการทำงานดังกล่าวตอบสนองเป้าหมายของตน บุคคลจะมีความรู้สึกที่ดีต่ออาชีพนี้และพอใจที่จะเลือกทำอาชีพนี้ต่อไปในทางตรงกันข้าม ถ้าบุคคลไม่ได้รับประโยชน์จากการทำงานและเป้าหมายของตนไม่ได้รับการตอบสนองจะมีความรู้สึกที่ไม่ดีต่ออาชีพนี้ และไม่เลือกที่จะทำ บุคคลที่ได้รับประสบการณ์ทางอ้อมจากการเห็นหรือรับรู้การทำงานและผลตอบแทนจากการทำงานจากผู้คนรอบข้าง ว่า คนที่ทำอาชีพนี้มีรายได้ดี ไม่มีปัญหาในการทำงานก็จะมีความรู้สึกที่ดีต่ออาชีพดังกล่าว เกิดความพอใจที่จะเลือก แต่ถ้าเห็นหรือรับรู้ว่าคนที่ทำอาชีพนี้มีรายได้น้อย ประสบปัญหาในการทำงาน และมีปัญหาในครอบครัวก็จะมีความรู้สึกที่ไม่ดีต่ออาชีพนี้ รวมทั้งไม่เลือกที่จะเข้าสู่อาชีพนี้ด้วย ในกรณีที่เกิดความขัดแย้งหรือความไม่ตรงกันของข้อมูลที่ได้รับรู้ บุคคลมีความไม่แน่ใจที่จะเลือกเชื่อถือข้อมูลจากคนที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับตนมากกว่าคนอื่น

อย่างไรก็ตามเป้าหมายแต่ละคนมีไม่เหมือนกัน และเป้าหมายอย่างเดียวกันก็มีความสำคัญต่อบุคคลแต่ละคนไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับบรรทัดฐานและค่านิยมของคนนั้น ส่งผลให้บุคคลรับรู้และมีความรู้สึกต่อสถานการณ์อย่างเดียวกันต่างกัน ดังนั้นการรับรู้เกี่ยวกับสถานการณ์ของประสบการณ์ที่ตนเองตอบเป้าหมายของบุคคล ซึ่งถูกจัดลำดับความสำคัญไว้ตามบรรทัดฐานและค่านิยมของบุคคลนั้น เป็นเงื่อนไขไปสู่การตัดสินใจเลือกเข้าสู่อาชีพรับจ้างเหมาเสื้อผ้าสำเร็จรูปและสามารถนำประสบการณ์

ที่ได้รับมาเป็นทรัพยากรให้สามารถเข้าสู่เครือข่ายของคนสงฆ์ได้ง่ายขึ้น และรักษาความสัมพันธ์อยู่ภายในเครือข่ายได้อย่างแน่นแฟ้น

สถานการณ์ทางสังคมที่เป็นทรัพยากรของการเข้าสู่อาชีพรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป มีทั้งที่เป็นสถานการณ์ที่มีอยู่เดิมและสถานการณ์ที่บุคคลได้มาในภายหลัง สถานการณ์ที่ทำให้บุคคลจำเป็นต้องเข้าสู่อาชีพรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปโดยไม่อาจเลือกโอกาสทางเศรษฐกิจอย่างอื่นได้นั้น ไม่มีสถานการณ์ใดเลยที่เด่นชัดพอจะระบุได้ว่าเป็นปัจจัยหลักดังกล่าว ส่วนสถานการณ์ที่เป็นปัจจัยดึงดูดคนให้เข้ามาเข้าสู่อาชีพนี้มี 2 ประเภท คือ สถานการณ์ของแม่บ้านที่ไม่มีลูกอ่อน และสถานการณ์การเป็นสมาชิกชุมชนหรือเป็นพวกพ้อง แม่บ้านที่สามารถเข้าสู่อาชีพนี้และทำงานมีได้นั้น ต้องเป็นแม่บ้านที่ไม่มีภาระดูแลครอบครัวและทำงานบ้านมากนัก เพราะบ่อยครั้งที่จะต้องทำงานจนสว่างเพื่อให้ทันส่งงาน หรืออาจนอนดึก ตื่นสาย ไม่สามารถตื่นขึ้นมาหุงข้าวทำอาหารให้สามีและลูกในตอนเช้าได้ การมีลูกอ่อนหรือลูกที่ยังช่วยเหลือตัวเองไม่ได้จะเป็นภาระหนักสำหรับแม่ที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการทำงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป ส่วนการเป็นสมาชิกของชุมชนหรือเป็นพวกพ้องกันเป็นสิ่งสำคัญที่จะสร้างความไว้วางใจในการติดต่อและทำงานร่วมกัน การเป็นพวกพ้องกันไม่จำเป็นต้องเป็นญาติหรือคนที่เคยมีความสัมพันธ์ส่วนตัวกันมาก่อน อาจเริ่มต้นจากการรู้จักกันในฐานะเพื่อนของชาวจังหวัดหรือสมาชิกของชุมชนหนึ่ง ถ้าได้พบปะกันสม่ำเสมอหลังจากรู้จักกันแล้ว ความสัมพันธ์ส่วนตัวก็สามารถเกิดขึ้นได้ เมื่อมีความสัมพันธ์ส่วนตัวกันอย่างใกล้ชิด ความไว้วางใจก็ตามมา คนที่มีความไว้วางใจต่อกันจึงถือว่าเป็นพวกพ้องกัน ความเป็นพวกพ้องกันเป็นสิ่งสำคัญในการรักษาความสัมพันธ์ภายในเครือข่ายของคนสงฆ์ที่จะดำรงการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกันให้ยืนยาวมั่นคง บุคคลจึงมักใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวที่มีต่อคนที่อยู่ในเครือข่ายของคนสงฆ์เป็นเครื่องมือให้ได้มาซึ่งสถานการณ์ที่จะเชื่อมตนเข้ากับคนสงฆ์โดยไม่เลือกที่จะสร้างความสัมพันธ์ส่วนตัวกับชาวจังหวัดของคนสงฆ์คนใด แต่จะเลือกชาวจังหวัดที่คิดว่าสามารถสร้างความสัมพันธ์กันได้ง่ายมากกว่า แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะของบุคคลสองฝ่ายด้วยว่าเอื้อต่อการสร้างมิตรภาพหรือการผูกมิตรเพียงใด ดังนั้นคนที่ไม่มีพวกพ้องเป็นชาวจังหวัดจะมีโอกาสได้เข้าสู่อาชีพรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปมากกว่าคนที่ไม่มีพวกพ้องเป็นชาวจังหวัด

ข่าวสารข้อมูลเกี่ยวกับช่องทางในการเข้าสู่อาชีพเป็นสิ่งสำคัญต่อการตัดสินใจเลือกของบุคคล การมีข้อมูลสมบูรณ์เกี่ยวกับจำนวน คุณสมบัติ ช่องทาง และผลประโยชน์ตอบแทนของเครือข่ายของ คนส่งข่าว จะช่วยให้บุคคลสามารถตัดสินใจกำหนดทางเลือกที่ดีที่สุดของตนได้ แต่บุคคลไม่มีโอกาสที่จะ ได้รับข้อมูลที่สมบูรณ์ได้เลย เพราะเครือข่ายความสัมพันธ์ของตนเองมีจำกัด อีกทั้งเครือข่ายของ คนส่งข่าวก็ไม่ใช่ที่เปิดเผย บุคคลจึงใช้ข้อมูลเพียงเท่าที่รวบรวมได้ในการตัดสินใจเลือกเข้าสู่ เครือข่ายของคนส่งข่าว ถ้าผลของการกระทำตามทางเลือกได้รับประโยชน์ตามความคาดหวัง บุคคลก็จะ หยุดเก็บข้อมูล แต่ถ้าไม่เป็นไปตามความคาดหวัง บุคคลจึงเริ่มหาข้อมูลใหม่ แล้วเปรียบเทียบกับ ข้อมูลที่มีอยู่เดิม ถ้าข้อมูลที่ได้รับปรากฏว่าเครือข่ายใหม่ดีกว่าเครือข่ายเดิมก็อาจตัดสินใจเลือกทาง เลือกใหม่ การรวบรวมข้อมูลแบบแยกส่วนและข้อมูลแต่ละส่วนไม่สมบูรณ์ทำให้สภาวะการเลือกของ บุคคลมีลักษณะเสี่ยงหรือไม่แน่นอน

บุคคลได้รับข่าวสารข้อมูลจากเพื่อนหรือญาติมากกว่าเจ้าหน้าที่ของทางราชการหรือสื่ออื่น ข่าวสารจะถูกส่งผ่านชาจักรและวงศาคณาญาติของคนส่งข่าว ดังนั้นการมีความสัมพันธ์กันแม้เพียงน้อยนิดกับ คนในเครือข่ายก็ยังมีประโยชน์ต่อการได้มาซึ่งข้อมูลข่าวสารของช่องทางเข้าสู่อาชีพ กลุ่มชนที่มีแหล่ง จำขงงานอยู่ในหมู่บ้านหลายแหล่ง ช่องทางที่จะได้รับข้อมูลข่าวสารมีมาก แต่บุคคลก็มักจะเก็บข้อมูล จากคนที่อยู่ใกล้ตัวซึ่งมีโอกาสเข้าถึงได้ง่ายที่สุดก่อน และใช้ข้อมูลนั้นในการตัดสินใจ ส่วนกลุ่มชนที่มี แหล่งจำขงงานเพียงแหล่งเดียว โอกาสที่บุคคลจะเลือกช่องทางข้อมูลมีน้อยมาก อย่างไรก็ตามการมี แหล่งข้อมูลในกลุ่มชนน้อยหรือไม่มีเลยไม่ใช่ปัญหาสำคัญสำหรับทุกชุมชน เพราะข้อมูลข่าวสารอาจถูก ส่งมาจากนอกหมู่บ้าน ถ้าเครือข่ายความสัมพันธ์ของบุคคลกว้างขวางพอ

เงื่อนไขประการที่สี่ที่ส่งผลถึงความสามารถในการเข้าสู่เครือข่ายงานรับจ้างเหมาเสื้อผ้า สำเร็จรูปของชาวชนบท คือ ความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับบรรทัดฐาน บรรทัดฐานของงาน กับบรรทัดฐานของสังคมที่สตรียึดถือปฏิบัติต่อครอบครัวไม่สอดคล้องกันนัก จะไปด้วยกันได้ก็เพียง ประเด็นที่สามารถนํางานไปหาที่บ้านได้เท่านั้น ส่วนการทำงานด้วยจำนวนชั่วโมงที่ยาวนานและต้อง ทำงานหนักและไวก็นับอุปสรรคต่อการทำหน้าที่ของลูกสาวภรรยา และแม่ที่ดี แต่ก็มีบุคคลจำนวนไม่

น้อยที่พยายามปรับหรือเปลี่ยนบรรทัดฐานที่ติดตัวมาให้สอดคล้องกันกับบรรทัดฐานของงาน แล้วยอมทำตามบรรทัดฐานของงาน เนื่องจากการยอมทำตามบรรทัดฐานของงานเป็นทางที่เอื้ออำนวยให้บรรลุเป้าหมายของบุคคลที่ต้องการรายได้จากการทำงาน และบางคนก็ยอมทำตามเพราะกลัวผลที่ตามมาจากการไม่ทำตามบรรทัดฐาน ซึ่งอาจเป็นการถูกปรับ การสูญเสียโอกาสทำงาน การเสียชื่อเสียง การปรับหรือเปลี่ยนบรรทัดฐานให้สอดคล้องกันสามารถทำได้ง่ายขึ้น ถ้าได้รับความร่วมมือจากสมาชิกในกลุ่มกิจกรรมอื่นที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย การที่สมาชิกดังกล่าวให้ความร่วมมือในการปรับเปลี่ยนบรรทัดฐานเนื่องจากเป็นทางที่เอื้ออำนวยให้ได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน

บรรทัดฐานที่ปรับเปลี่ยนอาจเป็นไปได้ทั้ง 3 บรรทัดฐาน คือ บรรทัดฐานของสังคมครอบครัวยุค บรรทัดฐานของงาน และบรรทัดฐานส่วนบุคคล ขึ้นอยู่ว่าการเปลี่ยนแปลง การต่อรอง หรือการประนีประนอมระหว่างบรรทัดฐานทั้งสาม ลักษณะใดจะก่อให้เกิดประโยชน์และเป็นไปได้มากที่สุด รวมทั้งตัวบุคคลผู้ไม่มีอิทธิพลหรืออำนาจที่จะเปลี่ยนแปลงบรรทัดฐานอย่างใดมากกว่ากัน ข้าราชการส่วนใหญ่มีบรรทัดฐานส่วนบุคคลที่สอดคล้องกับบรรทัดฐานของงาน คือไม่ชอบเที่ยว ไม่ชอบยุ่งสิ่งกับใคร ชอบที่จะอยู่กับบ้านและครอบครัว บรรทัดฐานส่วนบุคคลจะถูกปรับให้เสริมแรงบรรทัดฐานของงานมากขึ้น เพราะเป็นประโยชน์ต่อการทุ่มเทเวลาให้กับงาน ทำงานได้มากก็จะได้รับรายได้มากขึ้นตามไปด้วย

ข้าราชการบางคนมีบรรทัดฐานส่วนบุคคลไม่สอดคล้องกับบรรทัดฐานของงาน คือ ติดเพื่อนหรือชอบเที่ยว ก็จะเกิดแรงกดดันให้ข้าราชการสร้างบรรทัดฐานขึ้นมาเชื่อม ซึ่งทำให้ความไม่สอดคล้องระหว่างบรรทัดฐานสองชุดลดลง

ลักษณะนิสัยที่ขัดกับบรรทัดฐานของงานรับจ้างเขียนสื่อประชาสัมพันธ์มากที่สุดคือ ชอบเที่ยว เบื่อง่าย ไม่อดทน ชอบพบปะวิสาสะกับผู้อื่น เป็นต้น ลักษณะเช่นนี้ไปกันไม่ได้กับงานที่ต้องนั่งอยู่กับที่เป็นเวลานาน ๆ ทำงานคนเดียวในบ้าน ไม่สามารถกำหนดวันหยุดได้ตามใจชอบ เมื่อเข้ากับบรรทัดฐานของงานไม่ได้ อาจทำให้บุคคลประพฤตินลักษณะเบี่ยงเบนคือทำบ้างไม่ทำบ้าง เมื่อทำงานไม่ทันก็ให้ข้าราชการคนอื่นช่วยทำต่อ ผลที่ตามมาคือมีปัญหาในการประสานงาน เกิดความสับสนและ

ไม่แน่นอนในการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ ในสังคมนั้น คนส่งผ้าก็ยังไม่แน่ใจว่าชาจักรผู้นั้นจะทำงานเสร็จหรือไม่ งวดนี้จะรับงานใหม่ จะรับเท่าไร จนคนส่งผ้าอาจเลิกติดต่อด้วยในที่สุด ชาจักรบางคนต้องรับงานร่วมกับผู้อื่น ถ้าตนทำงานไม่เสร็จไม่เรียบร้อย ชาจักรอีกคนหนึ่งก็ต้องทำงานแทน ซึ่งอาจทำได้ไม่ทัน เพราะไม่ได้คาดคิดมาก่อนว่าเพื่อนจะทิ้งงาน ทำให้ปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาจักรทั้งสองคน และคนส่งผ้าเกิดความสับสนไม่มั่นคง จนอาจถึงเลิกทำงานด้วยกันไป

กรณีที่ยับรุดฐานของสังคมครอบครัวกับยับรุดฐานของงานมีข้อผูกมัดที่ขัดแย้งกัน แต่ทั้งครอบครัวและงานต่างก็มีความหมายสำหรับชาจักร ชาจักรจะพยายามสร้างยับรุดฐานของทั้งสองกิจกรรมให้ตรงกัน ซึ่งมี 2 วิธี วิธีแรก ปรับยับรุดฐานของครอบครัวเสียใหม่ซึ่งต้องได้รับความร่วมมือจากสมาชิกของครอบครัวด้วย วิธีที่สอง คือ ปรับยับรุดฐานของงานเสียใหม่ ซึ่งไม่ใช่ว่าเรื่องง่ายนัก และทำให้ชาจักรเสียประโยชน์ไปบ้าง แต่ชาจักรก็ต้องยอมรับผลที่ตามมาเช่นนี้เพราะเป็นการระหนักรู้ที่จะต้องยอมทำตามยับรุดฐานของสังคมครอบครัวในส่วนนั้น

คนที่สามารถปรับตัวให้เข้ากับยับรุดฐานของงานได้ เป็นเพราะมีปัจจัยแวดล้อมเอื้ออำนวย ำให้คนสามารถยอมรับและปฏิบัติตามยับรุดฐานของงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปได้ง่ายขึ้น เช่น ความจำเป็นในการหารายได้จากอาชีพอื่นอย่างใดอย่างหนึ่งที่เป็นงานที่สามารถทำอยู่ที่บ้านได้ เพื่อดูแลบ้านและอยู่เป็นเพื่อนพ่อแม่หรือลูกไปด้วย เมื่อบุคคลสามารถสร้างความสัมพันธ์กับเครือข่ายของคนส่งผ้าได้ ประกอบกับลักษณะนิสัยเข้ากับลักษณะการทำงานที่ต่างคนต่างทำไม่ต้องยุ่งเกี่ยวกับคนอื่น ไม่ค่อยได้พบปะผู้คนได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังมีความรู้ในวิถีปฏิบัติตามยับรุดฐานและมีทรัพยากรที่จำเป็นในการทำตามยับรุดฐานได้ อีกทั้งมีข้อผูกมัดและแรงจูงใจที่จะยอมรับยับรุดฐานนั้นด้วย

สำหรับคนที่ไม่สามารถปรับตัวเข้ากับยับรุดฐานของงานได้ เป็นเพราะปัจจัยแวดล้อมไม่เอื้ออำนวย เช่น แรงงานของบุคคลเป็นสิ่งที่จำเป็นของครอบครัวในการทำไร่ทำนา ไม่มีความจำเป็นที่บุคคลจะไปหารายได้จากทางอื่น หรือบางคนสามารถเข้าถึงโอกาสทางเศรษฐกิจอย่างอื่นได้มากกว่า จึงไม่สนใจที่จะเรียนรู้และทำตามยับรุดฐานของงานนี้ ในขณะที่บางคนมีความสัมพันธ์กับกลุ่มสังคม

บางกลุ่มอย่างใกล้ชิด มีความผูกพันแน่นแฟ้น และบรรทัดฐานของกลุ่มก็ขัดแย้งกับบรรทัดฐานของงานอย่างมาก ทำให้มีแรงต้านการปรับตัวตามบรรทัดฐานของงาน นอกจากนี้ยังขาดความสามารถและทรัพยากรที่จะทำตามบรรทัดฐานของงานได้ อีกทั้งยังไม่มีแรงจูงใจที่จะยึดมั่นและทำตามบรรทัดฐาน เพราะตนเองและคนที่แวดล้อมเห็นว่าผลประโยชน์ที่ได้รับไม่คุ้มค่าต่อการต้องเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของตนและครอบครัว ถ้าทางเลือกอื่นยังไม่มีก็ไม่เห็นความจำเป็นที่จะต้องใช้ชีวิตอย่างชาจักร บางคนแม้ที่ติดน้อยแต่เครือข่ายของงานรับจ้างมันคงอยู่แล้ว มีเพื่อนร่วมงานที่ช่วยเหลือกัน ผูกพันกันแน่นแฟ้น คนที่จ้างรู้จักและว่าจ้างตนเองก็ไม่เกิดแรงจูงใจที่จะทำงานอย่างอื่น

ปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการเป็นผู้ประกอบการที่จะชี้ให้เห็นว่า ชาจักรในหมู่บ้านมีโอกาสที่จะพัฒนาขึ้นเป็นผู้ประกอบการหรือเจ้าของบ้านเสื้อโหลและคนส่งผ้าได้มากน้อยเพียงใด มี 5 ประการ คือ มีความรู้ด้านวิชาชีพตัดเย็บเสื้อผ้า มีทุน รู้จักแหล่งจ้างงาน หาชาจักรและลูกน้องได้ และมีความสามารถเกี่ยวกับการจัดการ ภาษาใต้โครงสร้างของกิจการเสื้อผ้าสำเร็จรูปเพื่อการส่งออก โอกาสที่ชาวบ้านจะพัฒนาจากชาจักรไปเป็นผู้ประกอบการระดับคนส่งผ้าและเจ้าของบ้านเสื้อโหลมีความเป็นไปได้สูง เพราะชาจักรแต่ละคนมีความสามารถที่สำคัญในการเป็นผู้ประกอบการบางประการไม่ครอบคลุมทั้งหมด ถ้าได้รับการพัฒนาความสามารถที่ยังขาดไปก็จะช่วยได้มาก โดยเฉพาะความสามารถในการจัดการและทุน นอกจากนี้ยังได้แนวความคิดจากชาจักรในหมู่บ้านเองว่าการประกอบการอีกลักษณะหนึ่งที่ชาวบ้านสามารถทำได้ คือ กิจการเสื้อผ้าสำเร็จรูปเพื่อตลาดท้องถิ่น จากการศึกษาถึงโอกาสทางการตลาดของกิจการนี้ พบว่า มีความเป็นไปได้สูง ภาษาใต้ลักษณะการประกอบการขนาดย่อม เนื่องจากกิจการขนาดเล็กใช้เงินทุนน้อย สามารถระดมทุนภายในท้องถิ่นได้ง่าย จ้างงานได้มาก การบริหารงานไม่ซับซ้อนอยู่ในขีดความสามารถของชาวบ้านที่จะทำได้ ถ้าได้รับความช่วยเหลือด้านความรู้เกี่ยวกับการตลาดและการจัดการ เชื่อว่าจะเป็นกิจการที่เป็นประโยชน์แก่ชาวบ้านไม่น้อย

การอภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาโครงสร้างและการเข้าถึงเครือข่ายเศรษฐกิจนอกระบบในชนบท กรณีรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปครั้งนี้ พบว่า งานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปเป็นกิจกรรมในภาคเศรษฐกิจนอกระบบที่เกิดจากการขยายการจัดการองค์การของธุรกิจส่งออกเสื้อผ้าสำเร็จรูปซึ่งเป็นกิจการในภาคเศรษฐกิจในระบบเอง การส่งออกสินค้าสำหรับตลาดล่างหรือสินค้าราคาถูกที่มุ่งสนองความต้องการของผู้บริโภคที่มีรายได้น้อยโดยผ่านคนกลางยิ่งทำให้ราคาสินค้าถูกกดต่ำลงกว่าที่ควรเป็น เพื่อรักษาระดับรายได้และส่วนแบ่งการตลาดของตนไว้ กิจการในระบบจึงต้องพยายามหาทางลดต้นทุนการผลิตในมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ การเปลี่ยนแปลงรูปแบบกิจการจากโรงงานที่มีหน่วยผลิตทุกอย่างอยู่ภายในมาเป็นบริษัทซึ่งมีเพียงงานบริหารและงานที่ไม่ต้องใช้แรงงานมากนัก ส่วนงานที่ต้องใช้แรงงานมากส่งออกไปให้กับหน่วยผลิตและแรงงานในภาคเศรษฐกิจนอกระบบทำเป็นหนทางที่ช่วยลดต้นทุนการผลิตได้เป็นอย่างดี ซึ่งตรงกับแนวความคิดของนักวิชาการหลายคน (Roberts. 1989 : 41 - 42 ; Birbeck. 1979 ; Sklar. 1977 ; Waldniger. 1985 ; Benton. 1986 ; Piore and Sabel. 1984) นอกจากนี้กิจการส่งออกยังได้จัดการลงทุนด้านเครื่องจักรในกระบวนการผลิตบางขั้นตอนที่จะทำให้ต้องมีการระงับการบำรุงรักษาและความดูแลแรงงานที่ใช้เครื่องจักรนั้นลงอีกด้วย เช่น งานฟอก-ย้อมสี งานจักรวาง-ติดกระดุม ซึ่งช่วยให้ผู้ประกอบการประหยัดเงินลงทุนและสามารถบริหารกิจการของตนได้ดียิ่งขึ้น เนื่องจากกิจการจะมีขนาดเล็กลง การจัดการผลิตเกือบทุกขั้นตอนใช้วิธีการจ้างเหมาช่วง โดยผู้รับเหมาช่วงเป็นผู้จัดหาเครื่องมือการผลิตและแรงงานเอง วิธีนี้เป็นการผลิตหลัก หรือ ถ่ายเทภาระการลงทุนและความเสี่ยงให้ไปอยู่ที่หน่วยผลิตและแรงงานนอกระบบแทนที่จะอยู่ที่ผู้ประกอบการทั้งหมดเช่นในรูปองค์การแบบเก่า การจ้างเหมาช่วงจึงเป็นเสมือนสิ่งเชื่อมเศรษฐกิจนอกระบบและเศรษฐกิจในระบบเข้าไว้ด้วยกัน

ในขณะที่ภาวะการส่งออกกำลังขยายตัวอย่างรวดเร็ว แรงงานราคาถูกในกรุงเทพฯ ได้ยากขึ้น ความจำเป็นที่ต้องขยายกำลังการผลิตโดยรักษาดัชนีทุนการผลิตให้ต่ำไว้ ผู้ประกอบการจึงหันมาใช้แรงงานนอกระบบในชนบทมากขึ้น ยิ่งการคมนาคมเป็นไปโดยสะดวก ต้นทุนค่าขนย้ายวัตถุดิบ

และผลผลิตระหว่างกรุงเทพฯกับชนบทยิ่งต่ำกว่าค่าขนย้ายแรงงานในชนบทเข้าไปทำงานในโรงงาน หรือหน่วยผลิตในกรุงเทพมหานครมากนัก การรับเหมาช่วงงานผลิตจึงได้ขยายเข้าไปในชนบทอย่างรวดเร็ว

โครงสร้างการรับเหมาช่วง พบว่า สามารถจัดเข้ากับลักษณะโครงสร้างที่ วาตานาเบ้ (Watanabe. 1983) และเบเนเรีย (Benería. 1989) ค้นพบจากการศึกษาเศรษฐกิจนอกระบบ คือ มีการรับเหมาช่วงแนวราบ ในระดับผู้ส่งออกจ้างเหมาช่วงให้ใต้จัดดำเนินการผลิตสินค้าตามแบบ โดยใต้จัดจัดหาวัตถุดิบเอง และมีการรับเหมาช่วงแนวตั้ง ในระดับใต้จัดจ้างเหมาช่วงให้คนส่งผ่านหรือขายการผลิตโดยใต้จัดจะมอบวัตถุดิบให้ผลิตตามข้อกำหนด ซึ่งในการรับเหมาช่วงแนวตั้งนี้มี 3 รูปแบบ คือ การติดต่อโดยตรงจากใต้จัดถึงราชการรายใหญ่หรือบ้านเลื่อโฮลโดยไม่ผ่านคนกลาง การติดต่อผ่านคนกลาง และ รูปแบบผสมที่ใต้จัดส่งงานให้บ้านเลื่อโฮลซึ่งมีคนงานเข้ามาในบ้านและเป็นคนกลางส่งงานให้ราชการรายย่อยอื่น ๆ ในหมู่บ้านด้วย

เนื่องจากการจ้างเหมาช่วงเป็นการตกลงด้วยวาจา เพื่อหลีกเลี่ยงการเสียค่าใช้จ่ายที่ต้องทำตามกฎหมาย ความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างกันช่วยลดความไม่แน่นอนและความเสี่ยงต่อการเสียหาย อันเนื่องมาจากการดำเนินกิจกรรมในระบบที่หลบหลีกการควบคุมของรัฐนั้น การติดต่อ และ ดำเนินธุรกิจร่วมกันของผู้ประกอบการและผู้รับเหมาช่วงจึงจำกัดอยู่ในแวดวงของคนรู้จักกัน อาจเป็นญาติพี่น้อง คนบ้านเดียวกัน คนจังหวัดเดียวกัน หรือใกล้เคียงกัน การทำงานร่วมกันโดยใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวเป็นหลัก ทำให้ระเบียบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ มีความยืดหยุ่นสูงแต่ไม่ใช่แบบแผนการจัดระเบียบในการติดต่อสัมพันธ์กันจะไม่มีเสียเลย ระเบียบกฎเกณฑ์ในการทำงานเป็นการต่อรองระหว่างบุคคลที่เกี่ยวข้องมากกว่าเป็นเรื่องของกฎเกณฑ์แบบทางการ สอดคล้องกับข้อค้นพบของนักวิชาการหลายคน (Roberts. 1989 : 41-59 ; Fortuna and Prates. 1989 : 78-94 ; Davies. 1979 : 87-104 ; Pardo, Castaño and Soto. 1989 : 95-110 ; สุภาภรณ์ พุ่มพวง. 2534) นอกจากนี้ยังพบอีกว่าระเบียบกฎเกณฑ์ในการทำงานถูกสร้างขึ้นจากลักษณะธรรมชาติของงาน มีความสามารถที่มืออยู่จำกัดของผู้เกี่ยวข้อง รวมทั้งโครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจของสังคมชนบทอีกด้วย

ลักษณะการจ้างแรงงานในงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปในชนบท ถ้าจัดการการจ้างแยกประเภทแรงงานของ บรอมเลย์และเกอร์รี่ (Bromley and Gerry. 1979 : 5-11) แบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ แรงงานรับจ้างระยะสั้น และแรงงานรับจ้างแฝง ประเภทแรกได้แก่ ลูกน้องในบ้านเสื้อโหล ซึ่งได้รับการจ้างงานและจ่ายค่าจ้างตามปริมาณงานที่ทำได้เป็นรายเดือน เจ้าของบ้านจะจัดเครื่องมือการผลิตและวัตถุดิบให้โดยกำหนดเวลาส่งงาน ส่วนแรงงานรับจ้างแฝงได้แก่ ชาจกร ซึ่งเป็นผู้รับเหมาช่วงงานจากคนส่งผ้า ผลผลิตของชาจกรเป็นส่วนหนึ่งของกิจการที่จ้างโดยตรง โดยที่ผู้รับจ้างไม่ได้เป็นลูกจ้างของกิจการนั้นอย่างถูกกฎหมาย เครื่องมือการในส่วนที่ชาจกรใช้ในการผลิต ชาจกรต้องจัดหาเอง แม้ว่าลักษณะการจ้างแรงงานทั้ง 2 ประเภท บรอมเลย์และเกอร์รี่เห็นว่า ชัดความมั่นคงในการมีงานทำ และชัดเจนของรายได้ที่จะได้รับจากผู้ว่าจ้าง โดยการทำสัญญาจ้างงานระยะยาว เนื่องจากไม่มีหลักประกันใด ๆ ว่าจะได้รับการจ้างงานต่อหรือไม่ แต่ในทางปฏิบัติ การจัดรูปองค์การที่มีหน่วยผลิตกระจาย การควบคุมการผลิตเป็นไปด้วยความยากลำบาก หากมีความจำเป็นต้องเลือกแรงงานที่สามารถไว้วางใจได้จากคนที่มีความสัมพันธ์ส่วนตัวกันทางใดทางหนึ่ง การบอกเลิกจ้างแรงงานที่เคยว่าจ้างมาแล้วไปว่าจ้างแรงงานรายใหม่ เป็นการเริ่มต้นศูนย์ในการจัดการของผู้ว่าจ้าง ทำให้เครือข่ายของผู้ว่าจ้างไม่มั่นคง มีภาวะเสี่ยงเกิดขึ้น ผู้ว่าจ้างจึงไม่ยอมที่จะเปลี่ยนแปลงแรงงานรับจ้าง ถ้าสามารถทำงานให้ผลเป็นที่พอใจแล้วก็จะจ้างงานกันตลอดไป แม้ไม่มีการทำสัญญาจ้างงานระยะยาวก็ตาม สำหรับลูกน้องในบ้านเสื้อโหล แม้จะเป็นแรงงานที่ทำงานอยู่ในสถานที่ประกอบการของผู้ว่าจ้าง การควบคุมการผลิตทำได้ง่าย แต่การใช้ชีวิตร่วมกันทั้งในการทำงานและกินอยู่ ผู้ว่าจ้างจึงมีความพิถีพิถันในการเลือกรับแรงงานเข้ามาอยู่ในบ้าน ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่มีความสัมพันธ์ส่วนตัวใกล้ชิด การใช้ชีวิตร่วมกันทำให้เกิดความผูกพัน และต้องการให้อยู่ทำงานด้วยกันนาน ๆ ดังนั้นกล่าวได้ว่า แม้ลักษณะการจ้างงานจะไม่มีสัญญาจ้างงานระยะยาว แต่ในทางปฏิบัติ ความผูกพันและความไว้วางใจซึ่งเกิดจากความสัมพันธ์ส่วนตัวที่มีต่อกัน เป็นหลักประกันให้กับแรงงานรับจ้างได้ว่าจะมีการจ้างงานกันต่อไปอย่างต่อเนื่องตรงเท่าที่ผู้ว่าจ้างดำเนินกิจการอยู่

การจัดรูปองค์การแบบใหม่ของกิจการเสื้อผ้าสำเร็จรูปเพื่อการส่งออก ชี้ให้เห็นถึงการแบ่งงานกันทำในสังคมของคน 3 กลุ่ม คือ ผู้จัดการผลิต กลุ่มคนกลาง และกลุ่มผู้ดำเนินการผลิตหรือแรงงาน แต่ละกลุ่มต่างก็มีความชำนาญเฉพาะอย่างและโอกาสแตกต่างกันไป กลุ่มผู้จัดการผลิตมีความสามารถและโอกาสในการสะสมทุน การจัดการ และการติดต่อลูกค้าต่างประเทศ ส่วนกลุ่มคนกลาง มีความสามารถและโอกาสในการติดต่อผู้ว่าจ้าง การหาและควบคุมการทำงานของช่างกรมีทุนพอที่จะจัดหาพาหนะสำหรับขนส่งงานระหว่างผู้ว่าจ้างกับช่างกรได้ ส่วนกลุ่มผู้ดำเนินการผลิตหรือแรงงานหรือช่างกร มีความสามารถในการเก็บ ทุนมีน้อย ผู้จัดการผลิตแม้จะมีทุนและโอกาสทางเศรษฐกิจมากกว่าคนกลุ่มอื่น แต่ถ้าไม่มีคนกลางที่จะนำพาไปให้ช่างกรเก็บก็ไม่สามารถผลิตสินค้าที่มีราคาต่ำพอที่จะแข่งขันกับประเทศอื่นได้ คนกลางแม้จะสามารถเข้ารับงานจากผู้จัดการผลิตได้ แต่ถ้าไม่มีช่างกรตนเองก็ทำงานไม่ได้เช่นกัน ส่วนคนเก็บเองถ้าไม่มีคนกลางรับส่งงานในก็ไม่สามารถที่จะเข้าไปรับงานเองได้ ถ้าจะเป็นผู้ประกอบการเสียเองก็ขาดทักษะในการจัดการและขาดเงินทุน ดังนั้นความร่วมมือกันทั้งสามกลุ่มและกัน ทำให้ทุกฝ่ายสามารถอยู่ร่วมกันในระบบการผลิตด้วยความสามารถที่มีเพียงด้านใดด้านหนึ่ง นอกจากนี้ความร่วมมือกันของคนทั้ง 3 กลุ่มยังทำให้อุตสาหกรรมส่งออกเสื้อผ้าสำเร็จรูปสามารถแข่งขันในตลาดโลกได้ นำเงินตราต่างประเทศเข้าสู่ประเทศได้มากมาย โดยเฉพาะเสื้อผ้าสำเร็จรูปที่คนเหล่านี้ร่วมมือกันผลิตใช้วัตถุดิบที่ผลิตขึ้นในประเทศทั้งสิ้น จึงก่อให้เกิดมูลค่าเพิ่มแก่เศรษฐกิจไทยอย่างมาก ผลของการแบ่งงานกันทำในการผลิตสอดคล้องกับแนวความคิดของ เดอร์ไคม์ ที่เห็นว่า การพัฒนาความร่วมมือในการผลิตทางอุตสาหกรรมจะเสริมสร้างบรรทัดฐานรูปแบบใหม่ของชีวิตสังคม ช่วยให้คนที่มีความสามารถเพียงด้านใดด้านหนึ่งก็สามารถอยู่ร่วมกับคนอื่น ๆ ในสังคมได้อย่างมีหน้าที่ประโยชน์ต่อกัน ดังนั้นการที่คนในชนบทซึ่งมีทุนน้อย ทักษะฝีมือต่ำ ไม่มีความรู้ความสามารถในเชิงการค้าและการจัดการ กับนายทุนในเมืองที่มีทุนมากกว่า มีความเชี่ยวชาญทางการค้าและการจัดการ จึงอยู่ร่วมกันในระบบการผลิตซึ่งกันและกัน และทำหน้าที่ประโยชน์แก่สังคมโดยรวมได้ ความสัมพันธ์ในการผลิตเป็นแบบร่วมมือประสานกันซึ่งแต่ละคนถูกกำหนดหน้าที่โดยสังคม (The Division of Labour : 181 ; citing Campbell. 1981 : 154)

แม้ว่างานเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปที่ได้รับการจ้างเหมาช่วงจะเป็นเพียงส่วนหนึ่งของการบวนการผลิตที่ไม่เหมือนงานเย็บเสื้อผ้าหน้าร้านซึ่งเป็นงานของช่างฝีมือ แต่ลักษณะงานนี้ทำให้ช่างงานแยกขึ้นตามระบบสหภาพในโรงงาน คนเย็บต้องเย็บทั้งตัวเพียงแต่ไม่ต้องติดกระดุม และ ถักกางกระดุม และ เสื้อผ้ายังไม่ได้ฟอกสีเท่านั้น คนเย็บจึงมีความภูมิใจที่ได้เห็นผลงานของตนเพราะเป็นงานที่ตนเย็บประกอบเองทั้งหมด นอกจากนี้แบบเสื้อผ้าก็เปลี่ยนไปเรื่อยตามความต้องการของลูกค้า ไม่ใช่เสื้อผ้าแบบเดิมตลอด ทำให้คนเย็บมีโอกาสพัฒนาทักษะของตนเองได้ระดับหนึ่ง คนที่ทำงานเย็บผ้าไปนาน ๆ จะมีความชำนาญทำงานได้เร็วขึ้น แกะแบบได้เก่งขึ้น สามารถคุมงาน และ สอนงานคนอื่นได้ ผู้วิจัยจึงไม่เห็นด้วยกับแนวความคิดของมาร์กซ์ที่ว่า ระบบการผลิตแบบเหมาช่วงทำลายประสิทธิภาพในการผลิตของคน (Marx. 1970, vol.1 : 473 ; citing Scott. 1979 : 110) ผู้วิจัยเห็นว่าเมื่อคนมีทักษะการเย็บแล้ว การพัฒนาทักษะในการสร้างแบบและตัดเสื้อผ้าจะทำได้ง่ายขึ้น เพราะมีความคุ้นเคยกับการใช้จักรและชิ้นส่วนของเสื้อผ้าที่อยู่แล้ว นอกจากนี้จากการวิจัยก็พบว่า ผู้ที่มีทักษะในการเย็บเสื้อผ้า ไม่พัฒนาทักษะในการสร้างแบบและการตัดเสื้อผ้าแบบวิชาชีพ ไม่เช่นนั้นมีโอกาส แต่เป็นเพราะเห็นว่าความรู้ในวิชาชีพตัดเย็บเสื้อผ้าไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ในการประกอบอาชีพของตน อาชีพรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปไม่จำเป็นต้องใช้ความรู้ในส่วนนั้น ความรู้แบบวิชาชีพเหมาะสมแก่งานของช่างเลื้อหรืองานตัดเย็บเสื้อผ้าหน้าร้าน ซึ่งมีกฎที่เข้มงวดเกี่ยวกับคุณภาพของการตัดเย็บและประสิทธิภาพของช่างเลื้อ อีกทั้งลูกค้าเป้าหมายในท้องถิ่นที่จะมาว่าจ้างให้ตัดเย็บเสื้อผ้าก็มีน้อยจนไม่เกิดแรงจูงใจให้ทำอาชีพดังกล่าว จึงไม่เห็นความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาทักษะ

ความขัดแย้งในการแบ่งปันผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจในการจ้างเหมาช่วงมีอยู่อย่างมาก เนื่องจากการจำกัดจำนวนผู้รับเหมาช่วง โดยการเลือกจ้างงานเฉพาะผู้ที่มีความสัมพันธ์ส่วนตัวกัน ทำให้ราคาค่าจ้างแรงงานยังไม่มีการแข่งขันกันระหว่างผู้รับงาน ผู้ว่าจ้างเองก็ไม่สามารถกดค่าแรงให้ต่ำลงได้มากนัก เสื้อผ้าบางแบบที่มีชิ้นส่วนประกอบมาก คนส่งผ้ายังต้องยอมลดส่วนแบ่งของตนเอง เพื่อให้ช่างจักรได้ค่าแรงเพิ่มขึ้น ถ้าผู้ว่าจ้างหักส่วนแบ่งรายได้ไว้มากเกินไป คนส่งผ้าก็ไม่เกิดแรงจูงใจให้รับงานไปส่งช่างจักรทำ เพราะถ้ากดค่าแรงช่างจักรมาก ช่างจักรก็อาจไม่รับทำงานนี้ ดังนั้น

ผู้ว่าจ้างต้องพิจารณากำหนดค่าจ้างแรงงาน ให้อยู่ในระดับที่คนส่งผ้าสามารถหักส่วนแบ่งไว้ได้ และ
 ข้าราชการมีความพอใจที่จะทำงานให้ ความตระหนักรู้ในความสัมพันธ์ที่ต้องพึ่งกัน ทำให้ทุกฝ่ายต่างยอมรับ
 ว่าผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่เกิดจากค่าจ้างแรงงานต้องแบ่งปันกัน นอกจากนี้ความสัมพันธ์ส่วนตัว
 ที่มีต่อกันและความเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตที่แตกต่างกันแต่มีความจำเป็นในการผลิตเท่า ๆ กัน ทำ
 ให้อำนาจต่อรองสามารถต่อรองได้ในระดับหนึ่ง สำหรับลูกน้องในบ้านเล็โหล แม้ว่าค่าแรงจะได้รับ
 เพียงครึ่งเดียว แต่เจ้าของบ้านเป็นผู้รับผิดชอบค่าด้าย ค่าสัฟยต่าง ๆ รวมถึงค่าใช้จ่ายในการกินอยู่
 จึงเป็นเรื่องที่ลูกน้องยอมรับได้ การได้รับค่าจ้างแรงงานต่ำของข้าราชการและลูกน้องในบ้านเล็โหล ไม่
 ใช่เนื่องจากสภาพภาพแรงงานเป็นแรงงานนอกระบบ แต่เป็นเพราะเครือข่ายของคนกลางมีความ
 ชับซ้อนมากเกินไป บางเครือข่ายมีการส่งต่องานกันหลายทอด ทำให้ค่าจ้างแรงงานที่เหลือถึงมือ
 คนเขียนต่ำมาก นอกจากนี้วิธีการผลิตที่ข้าราชการต่างคนต่างทำงานไม่ต้องเกี่ยวข้องกัน ทำให้ข้าราชการไม่
 สามารถรวมกลุ่มกันผลักดันให้มีการเปลี่ยนแปลงระดับค่าจ้างแรงงานได้เลย อย่างไรก็ตามทักษะฝีมือ
 และความเป็นเจ้าของเครื่องมือการผลิต ทำให้ข้าราชการมีอำนาจต่อรองได้มากขึ้น ซึ่งตรงกับงานวิจัย
 ของกลุ่มนักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาชาวแม็กซิกัน ที่ศึกษาเศรษฐกิจนอกระบบและตลาดแรงงาน
 ในเมืองกวาดาลาฮารา (Guadajara) (Roberts. 1989 : 41 - 59)

สำหรับข้าราชการที่ไม่สามารถจัดหาเครื่องมือการผลิตได้ ต้องขอเช่าหรือขอความช่วยเหลือ
 จากคนส่งผ้าหรือคนอื่น ก็จะต้องอาศัยความสัมพันธ์ส่วนตัวหรือเข้าไปอยู่ในวงจรพึ่งพาผู้อื่น ส่งผลให้
 โอกาสถูกเอารัดเอาเปรียบมีมากขึ้นสอดคล้องกับงานวิจัยของ บรอมลีย์และเกอร์รี่ และหัตตะชัชชา
 (Bromley and Gerry. 1979 : 12 - 13 ; Bhattacharya. 1969 : 167 - 174)
 แต่เนื่องจากทั้งสองฝ่ายมีความสัมพันธ์ส่วนตัวต่อกัน ความรู้สึกขัดแย้งหรือคับข้องใจที่ถูกเอารัด
 เอาเปรียบจึงบรรเทาเบาบางลง การที่ข้าราชการพยายามหาทางออกจากวงจรพึ่งพาผู้อื่น โดยการซื้อ
 จักรผังไว้ใช้เองนั้น ข้าราชการไม่ได้คำนึงถึงความเสียเปรียบที่ต้องจ่ายค่าใช้จักรผังให้กับเจ้าของ
 บ้านแต่คำนึงถึงความสะดวกที่สามารถทำงานในบ้านตนเองได้โดยไม่ต้องขนย้ายผ้าไปนั่งที่อื่นมากกว่า
 ส่วนการขอความช่วยเหลือจากคนส่งผ้า คนส่งผ้ามักจะผ่อนปรนไม่เรียกร้องผลประโยชน์ตอบแทนมาก
 นัก เพราะคนส่งผ้าก็ต้องพึ่งข้าราชการในการทำงานให้ตน ผลประโยชน์ตอบแทนที่คนส่งผ้าต้องการจึงอยู่

ในรูปของความผูกพัน และ ความจงรักภักดีที่ชาวจีนมีต่อเครือข่ายของตนมากกว่า ข้อค้นพบนี้ตรงกับผลการวิจัยของ ฟอรันาและพรตส์ (Fortuna and Prates. 1989 : 84) ที่พบว่าผู้ว่าจ้างพยายามที่จะให้บริการอย่างอื่นนอกเหนือจากงานแก่ผู้รับจ้าง เพื่อเป็นการผูกมัด และ สร้างความสัมพันธ์ในลักษณะที่เป็นหนี้บุญคุณต่อกัน

การวิจัยครั้งนี้พบว่า ความแตกต่างของตำแหน่งทางสังคมในแง่วัตถุวิสัย สอดคล้องกับผลการสังเคราะห์งานวิจัยในหลายประเทศทั่วโลกของคาสเทลส์และพอร์ตส์ (Castells and Portes. 1979) ซึ่งชี้ว่าตำแหน่งทางสังคมถูกแบ่งให้เห็นแตกต่างตามอำนาจหน้าที่ในการทำงาน ผู้ที่อยู่ในอำนาจหน้าที่ในการทำงานสูงกว่าย่อมอยู่ในตำแหน่งที่สูงกว่า แม้จะเป็นญาติหรือเพื่อนกันก็ตาม แต่ในแง่อัตวิสัยของผู้ที่เกี่ยวข้องในงานรับเหมาช่วงงานเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปแล้ว สอดคล้องกับข้อค้นพบของโรเบิร์ตส์ (Roberts. 1989) ที่ว่า แม้จะมีความแตกต่างระหว่างตำแหน่งทางสังคม แต่ความสัมพันธ์ส่วนตัว ความเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต ทักษะฝีมือในการผลิต และสถานภาพสังคมที่มีอยู่เดิม ทำให้ความแตกต่างดังกล่าวไม่เด่นชัด ในกรณีที่เมื่อญาติหรือเพื่อนมาทำงานอยู่ในตำแหน่งที่มีอำนาจหน้าที่ในการทำงานต่ำกว่าจริงอยู่ในตำแหน่งทางสังคมที่ไม่เท่าเทียมกับคนที่มีความอำนาจหน้าที่ในการทำงานสูงกว่านั้น เป็นเพราะมีปัจจัยอย่างอื่นด้อยกว่าด้วย เช่น ไม่มีทักษะฝีมือ ไม่มีเครื่องมือในการผลิต หรือ สถานภาพทางสังคมเดิมต่ำกว่าอยู่แล้ว ไม่ใช่ฐานะเปลี่ยนแปลงไปเพราะการมีอำนาจหน้าที่ที่ต่างกันเท่านั้น

การดำเนินกิจกรรมรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปในชนบท เป็นการดำเนินกิจกรรมที่มีเครือข่าย การเข้าสู่เครือข่ายไม่ใช่เรื่องง่าย ต้องใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวผ่านคนที่อยู่ในเครือข่ายก่อนแล้ว หรือผู้คนที่มือหิบลหรือมีความสัมพันธ์กับผู้ที่อยู่ในเครือข่ายนั้น เช่นเดียวกับกิจกรรมในเศรษฐกิจนอกระบบในหลายประเทศที่นักวิชาการได้ศึกษาวิจัย พบว่า การดำเนินกิจกรรมมีเครือข่าย ลักษณะความสัมพันธ์ในเครือข่ายเป็นแบบเครือญาติ เพื่อน และวงศ์ผู้ใหญ่นั่นเอง การเข้าถึงเครือข่ายของอาชีพสำหรับบุคคลภายนอกแล้วไม่ใช่เรื่องง่าย (Bienefeld. 1974 : 21 ; Temple. 1975 : 79 ; Bhattacharya. 1969 : 167-174 ; King. 1979 : 217-228 ; McGee

and Others. 1989 ; Ngwu. 1985 ; Breman. 1985 : 58-59 ; สุภาภรณ์ นุ่มพวง. 2534) แม้ว่ากิจกรรมในเศรษฐกิจนอกระบบจะมีรูปแบบหลากหลายแตกต่างกัน บางกิจกรรมเป็นงานอิสระ บางกิจกรรมเป็นงานผลิตกฎหมาย บางกิจกรรมเป็นงานรับเหมาช่วง แต่ทุกกิจกรรมมีความเหมือนกันตรงที่ไม่มีระเบียบแบบแผนที่กำหนดไว้แน่นอน เกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้เข้าสู่กิจกรรมและวิธีการติดต่อ ความไม่มีระเบียบแบบแผนนี้ชัดเจนทำให้กลุ่มคนที่ดำเนินกิจกรรมร่วมกันต้องใช้การติดต่อสัมพันธ์ระหว่างกันเป็นพิเศษเฉพาะเจาะจงหรือด้วยความผูกพันบางอย่าง เพื่อลดความไม่แน่นอนและความเสี่ยงในการดำเนินกิจกรรมต่อไป การเลือกปฏิบัติต่อผู้ต้องการเข้าสู่เครือข่ายจึงมีความจำเป็น โดยเฉพาะในกิจกรรมการรับเหมาช่วงงานผลิตจากกิจการส่งออกในระบบซึ่งมีสัญญาข้อตกลงกับลูกค้าต่างประเทศ ถ้ามีความผิดพลาดใดเกิดขึ้นเนื่องจากการทำงานของผู้รับเหมาช่วง ผลเสียหายที่มีต่อกิจการส่งออกในระบบมีมูลค่าสูงเกินกว่าผู้รับเหมาช่วงจะชดใช้ให้ได้ ดังนั้นหลักประกันที่ดีที่สุดในการทำงานร่วมกันระหว่างกิจกรรมในระบบและผู้รับเหมาช่วงนอกระบบก็คือ ความไว้วางใจที่เกิดจากการมีความสัมพันธ์ส่วนตัวต่อกัน การเข้าสู่เครือข่ายจึงไม่ใช่เรื่องง่ายและไม่ได้เปิดกว้างสำหรับใครก็ได้

ระดับการศึกษาไม่ใช่ทรัพยากรที่จำเป็นสำหรับการเข้าสู่อาชีพรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปทักษะฝีมือ เครื่องมือการผลิต สถานภาพทางสังคม และข่าวสารข้อมูล เป็นทรัพยากรที่สำคัญในการเข้าสู่อาชีพดังกล่าว ทรัพยากรเหล่านี้ส่วนใหญ่ชาวจีนได้รับจากเครือข่ายความสัมพันธ์ส่วนตัวมากกว่าจากเจ้าหน้าที่ราชการ ด้านทักษะฝีมือ แม้ว่าชาวจีนบางคนได้ผ่านการฝึกอบรมวิชาชีพจากทางราชการ แต่มักต้องฝึกทักษะเพิ่มเติม เพราะวิธีการและหลักสูตรของการฝึกอบรมไม่เหมาะกับการเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปที่ต้องการความรวดเร็วและความง่ายที่สุดในการประกอบตัวเสื้อผ้า ผลการวิจัยสอดคล้องกับการประเมินผลผู้สำเร็จการฝึกอบรมวิชาชีพของศูนย์ฝึกและพัฒนาอาชีพราษฎรไทยบริเวณชายแดน จังหวัดปราจีนบุรี รุ่นที่ 1 ซึ่งพบว่าผู้ผ่านการฝึกอบรมวิชาชีพตัดเย็บเสื้อผ้า ไม่ค่อยมีความเชื่อมั่นในทักษะของตนเองและขาดความมั่นใจในการนำความรู้ไปประกอบอาชีพอิสระ

(กล้า สมตระกูล. 2532 : 26-27) การฝึกทักษะด้านการเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปโดยเฉพาะ มักกระทำผ่านเครือข่ายความสัมพันธ์ของครอบครัวและเพื่อน หรือการฝึกงานกับเจ้าของบ้านเสื้อโหล

โดยตรงซึ่งก็ต้องใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวเป็นเครื่องมือในการขอฝึกเช่นกัน ตรงกับงานวิจัยของ นักวิชาการหลายท่าน (King. 1979 ; McGee and Others. 1989 ; Chomlada Loprayoon. 1991 ; Ybara. 1989 ; Gerry. 1979 ; สุภาพร นุ่มพวง. 2534)

ด้านเครื่องมือการผลิต งานวิจัยส่วนใหญ่พบว่าเครื่องมือการผลิตของกิจการในเศรษฐกิจ นอกระบบ เป็นเครื่องมือที่ไม่ซับซ้อน ราคาถูก การลงทุนไม่สูง (Romijn. 1987 ; Davies. 1979 : 90 ; International Labour Office. 1972) สำหรับงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้า สำเร็จรูป เครื่องมือการผลิตที่สำคัญคือจักรเย็บผ้า และจักรรีด มีราคารวมกันประมาณ 5,000 - 8,000 บาทซึ่งดูเหมือนจะไม่มากนัก แต่ถ้าเทียบกับรายได้จากการจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตร แล้วปรากฏว่า ชาวชนบทต้องขายข้าว 1,500 กิโลกรัม หรือ 1.5 เกวียน หรือ ขายอ้อย 13 ตัน หรือทำงานรับจ้าง 100 วัน จึงจะสามารถซื้อจักรเย็บผ้าและจักรรีดที่มีคุณภาพต่ำที่สุดได้อย่างละ 1 หลัง เห็นได้ว่าเครื่องมือการผลิตของชาวจีนในชนบทราคามิถูกละเลย ชาวจีนส่วนใหญ่ต้องอาศัย ความช่วยเหลือจากผู้ประกอบการญาติพี่น้องในการซื้อจักร และบางคนต้องพึ่งพาคนส่งผ้า คนที่ยังไม่แน่ใจ ในความมั่นคงของอาชีพนี้จึงไม่มีแรงจูงใจที่จะลงทุน

งานวิจัยส่วนใหญ่พบว่า งานนอกระบบในลักษณะรับงานไปทำที่บ้านสอดคล้องกับสถานการณ์ และหน้าที่ของผู้หญิงที่มีต่อครอบครัว เป็นแหล่งรายได้สำคัญของผู้หญิง (Fernández and Kelly. 1983 ; Ybara. 1989 ; Roberts. 1989 ; Fortuna and Prates. 1989 ; Pardo, Castaño and Soto. 1989 ; Romijn. 1987) แต่จากการวิจัยครั้งนี้พบว่าไม่ใช่ผู้หญิงทุกคนจะ ทำงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปนี้ได้ แม้ที่มีลูกอ่อน หรือลูกยังช่วยตัวเองไม่ได้ รวมทั้งผู้หญิงที่มี ภาระงานบ้านมาก เป็นอุปสรรคต่อการรับงานไปทำที่บ้าน เนื่องจากลักษณะของงานมีข้อจำกัด เกี่ยวกับปริมาณงานและกำหนดส่งงาน ทำให้คนทำต้องทุ่มเทเวลาให้กับการเกินกว่าที่จะหาหน้าที่ของ แม่และแม่บ้านได้ แต่สำหรับสถานการณ์ทางสังคมที่เป็นพวกเดียวกัน เป็นสมาชิกชุมชน หรือเป็นญาติ เป็นปัจจัยดึงดูดทำให้คนเข้าไปอยู่ในเครือข่ายของงานดังกล่าว

สำหรับข่าวสารข้อมูล ส่วนใหญ่ชาวบ้านได้รับข่าวสารข้อมูลเกี่ยวกับเครือข่ายของคนสงฆ์หรือแหล่งจ้างงานจากญาติและเพื่อนมากกว่าจากสื่ออย่างอื่นหรือเจ้าหน้าที่ราชการ ในชุมชนที่ไม่มีเครือข่ายของคนสงฆ์ หากคนในชุมชนมีเครือข่ายส่วนบุคคลกว้างขวางก็สามารถได้รับข่าวสารเช่นกัน แม้ว่าความสัมพันธ์ที่ต่อกันมีความผูกพันกันน้อยก็ตาม สอดคล้องกับงานวิจัยของกรานเวเตอร์ (Granovetter. 1973 ; 1983) ซึ่งพบว่า คนที่เปลี่ยนงานหลายครั้งได้ทราบข่าวงานใหม่จากการติดต่อทางสังคมกับคนที่มีความเกี่ยวข้องกับตนเองอย่างมาก ซึ่งหมายถึง ความผูกพันที่บุคคลทุ่มเทเวลาให้กับความสัมพันธ์นั้นน้อยมาก กรานเวเตอร์ยังได้เสนอว่าไม่ควรประเมินความเกี่ยวข้องกับตนเองนี้ต่ำเกินไป เพราะความเกี่ยวข้องที่อ่อนแอนี้แหละที่ทำให้คนถูกโยงไว้กับสังคมได้ ถ้าไม่มีความเกี่ยวข้องที่อ่อนแอนี้ คนบางคนอาจถูกโดดเดี่ยวออกไปจากเครือข่ายสังคม

สุภาภรณ์ นุ่มพวง (2534) ได้ทำการวิจัยผู้ประกอบการตัดเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปในเขตกรุงเทพฯ พบว่า ประสบการณ์ที่ได้รับจากการเป็นลูกจ้างร้านเย็บเสื้อผ้าโหล ได้เรียนรู้ระบบการจัดการงานในร้าน มีส่วนช่วยให้สามารถประกอบกิจการเป็นของตนเองได้ในเวลาต่อมา แต่ในงานวิจัยครั้งนี้พบว่าไม่เป็นความจริงเสมอไป เพราะผู้ประกอบการในอาเภอท่าม่วงเท่าที่ผู้วิจัยสัมภาษณ์มาไม่มีใครมีประสบการณ์ข้างต้นเลย ส่วนชาวบ้านที่เคยมีประสบการณ์ดังกล่าวถ้าการรับรู้เกี่ยวกับสถานการณ์ของประสบการณ์ได้สนองตอบเป้าหมายของคนนั้นซึ่งได้ถูกจัดลำดับความสำคัญไว้ตามบรรทัดฐานและค่านิยมส่วนตัว ประสบการณ์ดังกล่าวจึงจะมีส่วนช่วยให้บุคคลผู้นั้นตัดสินใจเลือกเข้าสู่อาชีพรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปและสามารถนำประสบการณ์ที่ได้รับมาเป็นทรัพยากรให้สามารถเข้าสู่เครือข่ายได้อย่างแน่นอน อย่างไรก็ตาม การมีโอกาสได้รับประสบการณ์ก็ได้กระพือผ่านเครือข่ายความสัมพันธ์ในครอบครัวและเพื่อนเช่นเดียวกับผลการวิจัยของ สุภาภรณ์ นุ่มพวง ข้างต้น

ในด้านความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับบรรทัดฐานของงาน นักวิชาการหลายคนพบว่า ผู้หญิงสามารถปรับตัวให้เข้ากับบรรทัดฐานของงานที่รับไปทำที่บ้านได้เป็นอย่างดี เพราะสอดคล้องกับบรรทัดฐานของสังคมที่กำหนดไว้สำหรับผู้หญิง (Fernández-Kelly and Garcia. 1989 : 262 ; Nelson. 1979 : 283-302 ; Ybara. 1989 ; Escobar. 1986 ; Roberts.

1989 ; Fortuna and Prates. 1989 ; Pardo, Castaño and Soto. 1989 ; Mead. 1981 ; Capeccchi. 1989 ; Romijn. 1987 ; เบญจา จิรภัทรนิมล. 2534 ; กรมแรงงาน กระทรวงมหาดไทย. 2534 ; อมรา นงศาพิชญ์. 2534) แต่จากการวิจัยนี้พบว่า บรรทัดฐานของงานไม่สอดคล้องกับบรรทัดฐานของสังคมที่กำหนดไว้สำหรับผู้หญิง ผู้หญิงจะไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับบรรทัดฐานของงานได้เลย ถ้าไม่ได้รับความร่วมมือจากสมาชิกครอบครัว และ บรรทัดฐานส่วนบุคคลในรูปแบบของนิสัยของผู้หญิงคนนั้นไม่เอื้ออำนวย

ลักษณะการดำเนินกิจกรรมของงานรับจ้างเก็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปที่ใช้ความสัมพันธ์ส่วนบุคคล เป็นเครื่องมือในการติดต่อสัมพันธ์กันระหว่างชาวจีนที่กระจัดกระจายเป็นกลุ่มเล็กกลุ่มน้อยกับผู้ว่าจ้าง ในกิจการส่งออก โดยผ่านคนส่งผ้าและบ้านเสื้อโหลนั้น ทำให้กล่าวได้ว่าโอกาสที่ชาวจีนจะพัฒนาขึ้น เป็นผู้ประกอบการไม่ใช่ว่าเรื่องง่าย แต่ไม่ใช่ว่าจะไม่มีโอกาสเสียทีเดียว อย่างน้อยที่สุดการได้เข้ามาอยู่ในเครือข่ายก็ทำให้ชาวจีนได้มีโอกาสพัฒนาทักษะของตัวเอง ได้เรียนรู้ระบบการทำงานของคนส่งผ้า และทำให้ชาวบ้านเชื่อถือศรัทธาได้ การเปิดกิจการบ้านเสื้อโหล โดยรับเด็กเข้ามาฝึกงานทำได้ไม่ ยากนักถ้ากิจการบ้านเสื้อโหลเป็นไปด้วยดี ก็มีโอกาที่จะเข้าถึงเครือข่ายของผู้ว่าจ้างในระดับสูงขึ้น ไม่ได้ หรืออาจดำเนินการในรูปแบบของความร่วมมือกันของชาวจีนหรือชาวบ้านหลายคน แบ่งงานกันทำ ตามความถนัดและความสามารถเฉพาะด้านที่แต่ละคนมี นอกจากนี้ยังอาจเปลี่ยนรูปแบบการ ประกอบการมาเป็นกิจการขนาดย่อม ที่ดำเนินธุรกิจเพื่อผลิตเสื้อผ้าสำเร็จรูปออกจากหน้าขายในตลาดท้องถิ่นก็ได้ อย่างไรก็ตามการพัฒนาทักษะความรู้ด้านการจัดการธุรกิจ และความช่วยเหลือในด้าน เงินทุนจากทางราชการ จะช่วยให้โอกาสที่ชาวจีนจะพัฒนาเป็นผู้ประกอบการมีความเป็นไปได้มากขึ้น

ข้อสรุปเชิงทฤษฎี

เศรษฐกิจนอกระบบในชนบทที่เป็นกิจการรับเหมาช่วงงานผลิตเป็นภาคเศรษฐกิจที่ไม่ได้เกิดขึ้นเองและเป็นอิสระจากระบบเศรษฐกิจของประเทศโดยส่วนรวม แต่เป็นส่วนหนึ่งของระบบทุนนิยม และเกิดขึ้นโดยความตั้งใจของกิจการในระบบทุนนิยมที่เข้าไปแข่งขันอยู่ในตลาดโลก การแข่งขันอย่างรุนแรงทำให้กิจการเจ้าของทุนต้องหาทางลดต้นทุนค่าจ้างแรงงาน เพื่อเพิ่มหรือรักษากำไรและส่วนแบ่งตลาดไว้ โดยการจัดรูปแบบองค์การใหม่ให้มีเครือข่ายของหน่วยผลิตนอกระบบให้มากที่สุด และประสานการทำงานผ่านการเหมาช่วงงานผลิต เป็นการย้ายความเสี่ยงและแบ่งภาระการลงทุนไปให้กับผู้รับเหมาช่วง เมื่อท้องถิ่นชนบทมีเส้นทางคมนาคมติดต่อกับเมืองได้สะดวก ต้นทุนการขนย้ายวัตถุดิบและผลผลิตระหว่างเมืองและชนบทต่ำกว่าการขนย้ายแรงงานเข้าไปทำงานในเมือง ระบบการเหมาช่วงผลิตจึงได้ขยายเข้าไปในชนบทอย่างรวดเร็ว ประมวลกับสภาพแวดล้อมในชนบทเอื้ออำนวยหลายประการ ได้แก่ ความยากจนของชาวชนบท การว่างงานในบางฤดูกาล การมีแรงงานส่วนเกิน เป็นต้น ทำให้ระบบการเหมาช่วงงานผลิตกลายเป็นโอกาสและฐานทางเศรษฐกิจที่ชาวชนบทต้องการ โดยมีทุน การแข่งขัน และ เงื่อนไขทางสังคมเศรษฐกิจของชุมชนชนบทเป็นตัวกำหนดโอกาส และ แบบแผนพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของกิจกรรมดังกล่าว

โครงสร้างของระบบการเหมาช่วงเป็นการพัฒนาความร่วมมือในการผลิตทางอุตสาหกรรมที่เสริมบรรทัดฐานของสังคมแบบใหม่ ให้มีการแบ่งงานกันทำตามความถนัดของแต่ละคน ช่วยให้คนที่มีความสามารถเชิงด้านในด้านหนึ่งได้อยู่ร่วมกับคนอื่น ๆ ในสังคมโดยสามารถทำหน้าที่ที่เป็นประโยชน์ต่อกันและกัน รวมทั้งเป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวมด้วย

ระเบียบกฎเกณฑ์ในการจ้างงาน การจ้างงาน และการทำงานถูกกำหนดขึ้นจากลักษณะธรรมชาติของสินค้าอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก ยึดความสามารถที่มีอยู่จำกัดของผู้ที่เกี่ยวข้อง โครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจของสังคมชนบท รวมทั้งการต่อรองระหว่างบุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยมีความไว้วางใจกันเกิดจากความสัมพันธ์ส่วนตัวเป็นหลักประกันความไม่แน่นอนและความเสี่ยงต่อการ

เสียหายที่เนื่องมาจากการติดต่อสัมพันธ์ทางธุรกิจนอกการควบคุมของรัฐ

ความแตกต่างทางสังคมของผู้เกี่ยวข้องในเศรษฐกิจนอกกรอบเกิดจาก ทุน ประเภท และคุณภาพของปัจจัยการผลิตส่วนที่อยู่ในความรับผิดชอบของตน รวมทั้ง สถานภาพทางสังคมที่มีอยู่เดิมมากกว่าที่จะเกิดจากความแตกต่างของอำนาจหน้าที่

เงื่อนไขที่ส่งผลให้ชาวชนบทสามารถหรือไม่สามารถเข้าสู่เครือข่ายของเศรษฐกิจนอกกรอบมี 4 ประการ คือ ความสัมพันธ์ทางสังคมในการผลิต การเข้าถึงเครือข่าย การเข้าถึงแหล่งทรัพยากร และ ความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับบรรทัดฐานของงาน

ด้านความสัมพันธ์ทางสังคมในการผลิต การที่บุคคลจะย้ายจากกลุ่มสังคมหนึ่งไปอยู่กับอีกสังคมหนึ่ง หรือเลือกที่จะไม่เข้าไปรวมในกลุ่มสังคม เป็นสิ่งที่บุคคลทำได้ ขึ้นอยู่กับโอกาสและประโยชน์ที่ได้รับจากการย้ายไปหรือไม่ย้ายไปอย่างไหนจะมากกว่ากัน การที่บุคคลบางกลุ่มสามารถเข้าสู่อาชีพรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปได้ เนื่องจากความเกียจคร้านและข้อผูกมัดที่มีต่อสังคมอาชีพเดิม และกลุ่มสังคมที่ใกล้ชิดไม่เข้มแข็งแน่นแฟ้น ประกอบกับโอกาสที่จะสร้างความสัมพันธ์กับสังคมของอาชีพรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปในชุมชนมีความเป็นไปได้ อีกทั้งลักษณะความสัมพันธ์ที่มีกับสังคมใหม่นี้เอื้อผลประโยชน์ให้มากกว่าทางเลือกอื่น อาจเป็นผลประโยชน์ที่ได้รับในขณะนั้นหรือในภายภาคหน้า ในขณะที่บุคคลกลุ่มที่ไม่สามารถเข้าสู่อาชีพนี้ได้ เนื่องจากความเกียจคร้านและข้อผูกมัดที่มีต่อสังคมอาชีพเดิม และกลุ่มสังคมที่ใกล้ชิด มีความเข้มแข็งและแน่นแฟ้น ประกอบกับโอกาสที่จะสร้างความสัมพันธ์กับสังคมของอาชีพรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปในชุมชนมีน้อยหรือเต็มไปด้วยความยุ่งยาก อีกทั้งลักษณะความสัมพันธ์ที่จะมีในสังคมใหม่มุ่งไม่จริงจังให้ลงทุนสร้างความสัมพันธ์ด้วย นอกจากนี้ยังมีทางเลือกอื่นที่นำผลประโยชน์ตอบแทนทางสังคมหรือเศรษฐกิจที่จะสูงกว่า

กฎเกณฑ์การเข้าถึงเครือข่ายได้ถูกสร้างขึ้นในรูปของการประกอบกิจกรรมร่วมกันโดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของความสัมพันธ์ส่วนตัวและการติดต่อกันโดยตรง ระเบียบการจ้างงานและจ้างงานสัปดาห์

การเข้าถึงเครือข่ายของแหล่งจ้างงาน โดยมีกฎเกณฑ์ที่กีดกันบุคคลซึ่งขาดคุณสมบัติรับรองความสามารถที่จะทำงานได้ สถานภาพทางสังคมไม่เป็นที่ยอมรับ ไม่มีเงินทุนเพียงพอที่จะจัดซื้อเครื่องมือการผลิต นอกจากนี้ยังมีอุปสรรคที่ทำให้บุคคลไม่สามารถเข้าถึงเครือข่ายในด้านความเชื่อของบุคคลนั้นเองว่าไม่มีความชำนาญที่จะทำงานในเครือข่ายนี้ได้ ขาดทรัพยากรทางเศรษฐกิจเพียงพอที่จะเข้ามาเกี่ยวข้องกับ ขาดความรู้ข้อมูลเกี่ยวกับเครือข่าย หรือมีอาชีพอื่นอยู่แล้วจึงไม่สนใจที่จะเข้าร่วมในเครือข่าย แม้ว่าบางคนไม่อยู่ในเกณฑ์ที่ถูกกีดกันและไม่มียุทธวิธีที่วางแผนไว้แต่การไม่มีระเบียบวิธีการติดต่อกำหนดไว้แน่ชัด บุคคลต้องรู้จักเลือกใช้ยุทธวิธีที่เหมาะสมจึงจะสามารถเข้าถึงเครือข่ายของแหล่งจ้างงานได้

การเข้าถึงแหล่งทรัพยากรขึ้นอยู่กับระเบียบกฎเกณฑ์การแจกจ่ายของทรัพยากรแต่ละประเภท บุคคลต้องหาความรู้ข่าวสารและเลือกใช้กลยุทธ์ที่เหมาะสมกับสถานการณ์การแจกจ่ายทรัพยากรนั้น ๆ ทางเลือกที่ง่ายที่สุดและปลอดภัยที่สุด คือ การรับความช่วยเหลือจากญาติพี่น้อง เนื่องจากบรรทัดฐานทางศีลธรรมจรรยา กำหนดไว้ว่า การแลกเปลี่ยนระหว่างญาติพี่น้องนั้นไม่มีการคำนึงถึงมูลค่าของสิ่ง ที่นำมาแลกเปลี่ยนว่าจะเท่าเทียมกันหรือไม่ แต่ถ้าญาติพี่น้องไม่สามารถให้ความช่วยเหลือได้ บุคคลจะมีแรงจูงใจที่จะดิ้นรนเพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพยากรนั้นน้อยลง

ผู้สามารถปรับตัวให้เข้ากับบรรทัดฐานของงานได้ดี คือ ผู้ที่มีบรรทัดฐานส่วนบุคคลสอดคล้องกับบรรทัดฐานของงานอยู่แล้ว และยังได้รับความร่วมมือจากสมาชิกครอบครัวในการปรับบรรทัดฐานของสังคมครอบครัวให้ตรงกับบรรทัดฐานของงานอีกด้วย ผู้ที่ไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับบรรทัดฐานของงานได้ คือ ผู้ที่สมาชิกในครอบครัวไม่ให้ความร่วมมือในการปรับบรรทัดฐานของสังคมครอบครัว ส่วนผู้ที่ไม่ยินยอมที่จะปรับตัวเลย คือ ผู้ที่มีบรรทัดฐานส่วนบุคคลขัดแย้งกับบรรทัดฐานของงาน และผู้ที่เห็นประโยชน์จากการไม่ปรับบรรทัดฐานของสังคม ว่า มีมากกว่าการปรับเพื่อให้สอดคล้องกับบรรทัดฐานของงาน

โอกาสในการพัฒนาขึ้นเป็นผู้ประกอบการของแรงงานนอกระบบ มีความเป็นไปได้อยู่บ้าง เมื่อแรงงานผ่านการพัฒนาทักษะและเรียนรู้ระบบการทำงานมากขึ้น และมีโอกาสเป็นไปได้มากขึ้นถ้าทำในรูปของการร่วมมือกัน หรือ ลดรูปแบบการประกอบการเป็นกิจการขนาดย่อมผลิตสินค้าสนองความต้องการของตลาดท้องถิ่น โดยได้รับการสนับสนุนจากรัฐในการพัฒนาทักษะการจัดการธุรกิจและสนับสนุนด้านเงินทุน

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาถึงโครงสร้างของงานเศรษฐกิจนอกระบบในชนบท การมีงานรับเหมารับจ้างเหมา
 เลี้ยงผ้าสาเห็จรูป กระบวนการพัฒนาทักษะของผู้ประกอบการในอาชีพนี้ ปัจจัยเงื่อนไขที่ทำให้ชาวชนบทสามารถ
 หรือไม่สามารรถเข้าสู่โครงสร้างที่ซับซ้อนของอาชีพดังกล่าว และการวิเคราะห์ถึงโอกาสที่ผู้รับจ้าง
 เหมาเลี้ยงผ้าสาเห็จรูปจะพัฒนาเป็นผู้ประกอบการ ภาษาได้ปัจจัยเงื่อนไขและโครงสร้างนั้น ได้พบปัญหา
 ของเศรษฐกิจนอกระบบ ระบบการเหมาจ้าง ตลอดจนข้อบกพร่องในการกำหนดและนโนบาย
 ส่งเสริมระบบการเหมาจ้างไปปฏิบัติในหลายประการ ซึ่งในขณะนี้จึงได้นำเสนอปัญหาและข้อเสนอแนะ
 เพื่อการปรับปรุงแก้ไขนโยบายที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งข้อเสนอแนะเกี่ยวกับงานวิจัยในอนาคตต่อไป เพื่อ
 ให้การศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับเศรษฐกิจนอกระบบมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นและเป็นประโยชน์ทางวิชาการ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ความมั่นคงของงานรับจ้างเหมาเลี้ยงผ้าสาเห็จรูปในชนบทขึ้นอยู่กับความสามารถในการ
 แข่งขันกับต่างประเทศของอุตสาหกรรมเลี้ยงผ้าสาเห็จรูปเป็นสำคัญ ทิศทางการส่งออกเลี้ยงผ้าสาเห็จรูป
 ของกลุ่มประเทศพัฒนาแล้วจะเป็นการค้าขายภายในกลุ่มประเทศพัฒนาแล้วด้วยกัน มีการกีดกันทาง
 การค้ามากขึ้น ประเทศกำลังพัฒนารวมทั้งประเทศไทยจึงมีทิศทางการค้ามุ่งสู่ประเทศกำลังพัฒนาด้วย
 กันเองมากขึ้นโดยเฉพาะตลาดในตะวันออกกลางซึ่งไม่ว่าจะเป็นตลาดที่มีความสำคัญเพิ่มขึ้น (บรรษัท
 เงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย. 2532 : 22) ความสามารถในการแข่งขันของไทยและ
 ประเทศคู่แข่งอาจแสดงให้เห็นได้ในรูปของต้นทุนการผลิต จากการคำนวณของซุชิโร (Suchiro.
 1982) ปรากฏว่าต้นทุนต่อหน่วยของไทยสูงกว่าของฮ่องกง ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ และไต้หวันด้วย ในขณะที่
 ที่สูงกว่าอินโดนีเซียและมาเลเซีย โดยมีองค์ประกอบสำคัญอยู่ที่เป็นการใช้แรงงานค่อนข้างสูง แต่
 ความพยายามลดต้นทุนการผลิตในด้านค่าจ้างแรงงาน เพื่อให้ผู้ประกอบการมีความสามารถในการ
 แข่งขันกับต่างประเทศมากขึ้นไม่เป็นประโยชน์ต่อแรงงานนอกระบบในชนบทที่รับเหมารับจ้างงานเหมา
 รัฐบาลจึงควรพิจารณาให้ความช่วยเหลืออุตสาหกรรมนี้ โดยการกำหนดมาตรการอย่างอื่น เพื่อให้

อุตสาหกรรมเสื้อผ้าสำเร็จรูปมีความได้เปรียบประเทศคู่แข่งมากขึ้น ซึ่งจะมีส่วนช่วยย่นางานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปในชนบทมีความมั่นคง และเป็นโอกาสให้ชาวชนบทได้รับประโยชน์ทางเศรษฐกิจมากขึ้นไปด้วย ดังนี้

1.1 การส่งออกเสื้อผ้าสำเร็จรูปของผู้ประกอบการไปยังตลาดตะวันออกกลางต้องดำเนินการผ่านคนกลางซึ่งเป็นชาวต่างประเทศ เนื่องจากไม่มีความรู้ด้านภาษาต่างประเทศ ระเบียบพิธีการส่งออก ข้อมูลการตลาด และอื่น ๆ ที่จำเป็นในการติดต่อกับลูกค้าต่างประเทศได้โดยตรง ทำให้ราคาสินค้าสูงกว่าความเป็นจริง รัฐบาลจึงควรพัฒนาความสามารถของผู้ประกอบการตลอดจนให้ความช่วยเหลือในด้านข้อมูลการตลาดและการส่งออก เพื่อให้ผู้ประกอบการสามารถส่งออกสินค้าได้โดยไม่ผ่านคนกลาง

1.2 ผู้ประกอบการไม่สามารถสั่งซื้อวัตถุดิบโดยตรงจากโรงงาน เนื่องจากมีการผูกขาดการค้าโดยพ่อค้าขายส่งทำให้ต้นทุนการผลิตด้านวัตถุดิบสูง ถ้าต้นทุนด้านวัตถุดิบต่ำลงอาจทำให้ผู้ประกอบการสามารถเพิ่มค่าจ้างแรงงานให้สูงขึ้นโดยไม่กระทบต่อต้นทุนการผลิตของสินค้า รัฐบาลจึงควรสนับสนุนให้กิจการที่มีความเกี่ยวข้องกัน เช่น โรงงานผลิตวัตถุดิบจากมวลสิ่งทอและอุปกรณ์แต่งเสื้อผ้า ให้ได้มีการร่วมมือกันมากขึ้น สามารถติดต่อกันได้โดยตรง เพื่อลดต้นทุนการผลิตด้านวัตถุดิบ

1.3 การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองภายในและการเมืองระหว่างประเทศลดจนการล่มสลายของลัทธิสังคมนิยม ทำให้ประเทศในกลุ่มสังคมนิยมเปิดให้มีการติดต่อการค้ากับต่างประเทศมากขึ้น และเนื่องจากกำลังซื้อของประชาชนในประเทศเหล่านั้นยังไม่มาก ความต้องการสินค้านำเข้าจึงมีสูง ช่องทางการส่งออกเสื้อผ้าสำเร็จรูปสำหรับตลาดล่างไปยังประเทศเหล่านั้นมีแนวโน้มว่าจะมีแนวโน้มดีขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับศักยภาพในการผลิตของอุตสาหกรรมเสื้อผ้าสำเร็จรูปที่มีการจ้างเหมาช่วงงานเย็บไปยังแรงงานนอกเขตในชนบท รัฐบาลจึงควรเร่งกระชับความสัมพันธ์และส่งเสริมให้มีการติดต่อทางการค้ากับประเทศในกลุ่มสังคมนิยมและกลุ่มอินโดจีน เพื่อเปิดตลาดการค้าให้กว้างขวางขึ้น เป็นการช่วยให้อุตสาหกรรมเสื้อผ้าสำเร็จรูปมีโอกาสขยายตัวซึ่งส่งผลถึงการเพิ่มอัตราการ

จ้างงานแรงงานนอกระบบในชนบทด้วย

2. จากแนวนโยบายของรัฐบาลที่ปรากฏในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 กำหนดแนวทางการพัฒนาเกี่ยวกับการสร้างงานและบรรเทาปัญหาการว่างงาน โดยมีมาตรการให้ส่งเสริมระบบรับเหมาช่วงงานให้กระจายออกไปสู่แรงงานที่อยู่ในเมืองและชนบท (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2529 : 12,30 ; สำนักนายกรัฐมนตรี. 2530 : 95 ; กรอบทิศทางแผนการกระจายรายได้ในแผนฯ 7. 2534) นับว่าเป็นประโยชน์ทั้งแก่ผู้ว่าจ้าง ซึ่งเป็นเจ้าของกิจการอุตสาหกรรมภาคเศรษฐกิจในระบบ และ ผู้รับจ้างซึ่งเป็นแรงงานนอกระบบในชนบท อีกทั้งเป็นประโยชน์ต่ออุตสาหกรรมเสื้อผ้าสำเร็จรูปในการแข่งขันกับต่างประเทศด้วย นอกจากนี้จากการศึกษายังพบว่า ผู้รับเหมาช่วงมีโอกาสพัฒนากิจการขึ้นเป็นผู้ประกอบการหรือเจ้าของกิจการอุตสาหกรรมภาคเศรษฐกิจในระบบได้อีกด้วย แต่ที่ชาวชนบทได้รับประโยชน์จากระบบการเหมาช่วงอยู่ในขณะนี้ เนื่องจากผู้ว่าจ้างมีความจำเป็นต้องใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวเป็นหลักประกันความเสี่ยงในการจ้างเหมาช่วงงานอยู่ การแข่งขันระหว่างผู้รับเหมาช่วงจึงยังไม่สูงนัก ซึ่งถ้าปล่อยให้ระบบการเหมาช่วงพัฒนาไปตามธรรมชาติโดยไม่มีการควบคุมดูแลอย่างเหมาะสม เมื่อผู้ว่าจ้างสามารถจัดระเบียบการติดต่อและความคุ้มครองระบบการเหมาช่วงโดยสิ้นเชิงแล้ว ความสัมพันธ์ส่วนตัวก็หมดความจำเป็นลง การแข่งขันระหว่างผู้รับเหมาช่วงจะเป็นไปอย่างเข้มข้น ก่อให้เกิดสภาพการตัดราคาค่าแรงกันเอง ซึ่งทำให้ผลประโยชน์ของระบบการเหมาช่วงไปตกอยู่กับกลุ่มที่ได้เปรียบในสังคม คือ ผู้ว่าจ้างมากขึ้น และค่าจ้างแรงงานนอกระบบในชนบทจะถูกกดให้ต่ำลงไปอีก ดังนั้นเพื่อสนับสนุนให้ระบบการเหมาช่วงมีบทบาทในการสร้างงาน และ เป็นโอกาสสำหรับชาวชนบทที่จะพัฒนายกระดับฐานะของตนเอง รัฐบาลควรมีนโยบายที่จะกำกับดูแลการพัฒนาระบบการเหมาช่วง ดังนี้

2.1 เครือข่ายที่ซับซ้อนของคนกลางและการรับเหมาช่วงกันต่อ ๆ มาหลายทอด ทำให้ค่าตอบแทนที่ผู้รับเหมาช่วงซึ่งเป็นแรงงานนอกระบบในชนบทได้รับถูกกดให้ต่ำลง การที่ผู้ว่าจ้างต้องใช้เครือข่ายของคนกลางเนื่องจากแรงงานการจัดกระจาย ดังนั้นผู้ว่าจ้างใช้ในการติดต่อกับแรงงานจึงมีสูง เพื่อลดต้นทุนดังกล่าว ผู้ว่าจ้างจึงติดต่อผ่านคนกลาง เพื่อให้แรงงานนอกระบบใน

ชนบทสามารถควบคุมระบบการเหมาช่วงได้ ก่อนที่เครือข่ายของคนกลาง และ ผู้ว่าจ้างจะควบคุมได้สำเร็จ รัฐบาลควรส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มของแรงงานเหล่านี้ จัดระบบให้เป็นองค์กรที่ท้าน้ำที่ในการติดต่อกับผู้ว่าจ้างโดยตรงลดความซับซ้อนของเครือข่ายลง ถ้าแรงงานมีการรวมกลุ่มกันเป็นองค์กร ผู้ว่าจ้างก็ไม่จำเป็นต้องติดต่อผ่านคนกลาง สามารถติดต่อกับแรงงานได้โดยตรงผ่านองค์กรของแรงงานที่มีอยู่ในหมู่บ้าน ทำให้ค่าตอบแทนที่แรงงานจะได้รับมีมากขึ้น ไม่ต้องถูกหักหลายทอด อีกทั้งยังเป็นแหล่งต่อรองได้ในอนาคตอีกด้วย

2.2 จากการศึกษาพบว่า ผู้รับเหมาช่วงซึ่งเป็นแรงงานนอกระบบในชนบทไม่ได้รับความคุ้มครองสวัสดิภาพในการทำงานเลย คนทำงานเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปนี้มีความเสี่ยงต่อการสูญเสียประสิทธิภาพในการใช้สายตาก่อนวัยอันควร เนื่องจากการเย็บผ้าสีเข้มในสถานที่ที่มีแสงสว่างไม่เพียงพอติดต่อกันเป็นเวลานาน หลายคนเป็นโรคภูมิแพ้เนื่องจากการแพ้สารเคมีและฝุ่นละอองที่ติดมากับผ้า อาการที่พบมากคือเป็นหวัดเรื้อรัง หายใจไม่ออก มีเมือกในคันที่มีมือ นอกจากนี้การทำงานด้วยชั่วโมงที่ยาวนานถึงวันละ 12-20 ชั่วโมง ทำให้ร่างกายไม่ได้รับการพักผ่อนที่เพียงพอ เป็นผลเสียต่อสุขภาพร่างกายและจิตใจ รัฐบาลควรมีกำหนดมาตรการทางกฎหมายให้ผู้ว่าจ้างได้มีส่วนรับผิดชอบต่อสวัสดิภาพทางร่างกาย และ จิตใจของผู้รับเหมาช่วงที่สืบเนื่องมาจากการทำงานที่ไม่ใช่เกิดจากความปรารถนาของผู้รับเหมาช่วงเองด้วย และควรให้ความรู้แก่ผู้รับเหมาช่วงในด้านการป้องกันอันตรายจากการทำงาน

2.3 จากการศึกษาพบว่า ทักษะการผลิตของแรงงานที่รับเหมาช่วงเป็นตัวกำหนดชนิดของงานที่ได้รับการว่าจ้างและค่าตอบแทนที่ได้รับ การที่ชาวชนบทส่วนใหญ่มีทักษะฝีมือต่ำ ทำให้งานที่ผู้ว่าจ้างส่งไปให้มักเป็นงานแบบง่าย ๆ และไม่ปราณีต ซึ่งมีราคาค่าแรงค่อนข้างถูก รัฐบาลจึงควรส่งเสริมให้มีการฝึกอบรมเน้นเทคนิคการเย็บเสื้อผ้าแบบยากและปราณีต เพื่อเพิ่มคุณภาพการผลิต และ พัฒนาทักษะฝีมือ ซึ่งจะส่งผลถึงโอกาสที่จะได้รับการว่าจ้างงานที่มีราคาสูงขึ้นด้วย

2.4 การที่แรงงานที่รับเหมาช่วงมีความสามารถในการลงทุนด้านเครื่องมือการผลิตทำให้เป็นอุปสรรคต่อ การรับงานมาทำ การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต การเพิ่มกำลังการผลิต และการได้รับผลตอบแทนที่เป็นธรรม การสั่งซื้อเครื่องมือการผลิตด้วยระบบผ่อนส่งทำให้ต้องใช้จ่ายเงินลงทุนเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 30 การขอใช้เครื่องมือการผลิตของคนอื่น เช่น จักรึงก็ต่อจ่าค่าใช้จักรให้เจ้าของตัวละ 1 บาท ในขณะที่ค่าจ้างเหมาได้เพียงตัวละ 3-5 บาท นอกจากนี้การพึ่งพาคนกลางในเรื่องนี้ส่งผลให้แรงงานต้องอยู่ในวงจรพึ่งพา และ เสียเปรียบในแง่การมีอำนาจต่อรองเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง รัฐบาลจึงควรสนับสนุนให้มีการสินเชื่อแก่แรงงานเหล่านี้ในอัตราดอกเบี้ยต่ำที่สุด เพื่อให้แรงงานได้มีความสามารถในการลงทุนได้ หรือ จัดสรรเครื่องมือการผลิตให้กับกลุ่มของแรงงานใช้เป็นสมบัติของกลุ่ม โดยให้จ่ายค่าบำรุงให้กับกลุ่มในการใช้ตามสัดส่วนของการใช้งาน

2.5 แรงงานรับเหมาช่วงไม่ทราบถึงสิทธิของตนที่ได้รับการคุ้มครองตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยการจ้างทำของ ทำให้เสียโอกาสที่จะได้รับการคุ้มครองจากรัฐและพิทักษ์รักษาผลประโยชน์ของตนเอง กรณีที่แรงงานประสบมากคือ คนกลางมักผลักดันการรับผิดชอบที่ตนเองต้องมีต่อผู้ว่าจ้างมาให้แรงงานที่รับเหมาช่วง หน่วยงานของรัฐ เช่น สำนักงานอัยการสูงสุด และ กรมแรงงาน ควรเผยแพร่ให้แรงงานได้มีความรู้ความเข้าใจถึงสิทธิของแรงงานที่ได้รับการคุ้มครองและให้ความช่วยเหลือแรงงานในการพิทักษ์ปกป้องสิทธิและผลประโยชน์ที่ควรได้รับเพื่อไม่ให้แรงงานถูกเอารัดเอาเปรียบจากผู้อื่นที่เกี่ยวข้องในระบบเหมาช่วง

2.6 ชาวชนบทขาดข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับงานรับเหมาช่วงที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้น ๆ เนื่องจากข้อมูลข่าวสารจะถูกส่งผ่านเครือข่ายความสัมพันธ์ส่วนบุคคล ทำให้ไม่ได้รับประโยชน์จากโอกาสทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น นอกจากนี้การมีข้อมูลจำกัดยังทำให้การตัดสินใจเลือกเข้าสู่อาชีพมีความไม่แน่นอน และอยู่ในภาวะเสี่ยง เจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้อง เช่น พาณิชย์จังหวัด แรงงานจังหวัด พัฒนาชุมชนจังหวัด เป็นต้น ควรร่วมมือกันจัดทำศูนย์บริการข้อมูลและเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งจ้างงานงานจ้างเหมาช่วงในท้องถิ่น เพื่อให้ชาวชนบทในท้องถิ่นได้ทราบและสามารถเข้าถึง

แหล่งจ้างงานต่าง ๆ ได้มากขึ้น

2.7 หมู่บ้านที่อยู่ห่างไกลจากเขตเมืองส่วนใหญ่เป็นหมู่บ้านยากจนมีความต้องการโอกาสทางเศรษฐกิจจากอาชีพนอกภาคเกษตรกรรมเป็นอย่างมาก แต่งานรับเหมาช่วงมักเข้าไปไม่ถึง เพราะการคมนาคมไม่สะดวก หากให้หมู่บ้านที่มีโอกาสทางเศรษฐกิจดีอยู่แล้วเนื่องจากอยู่ใกล้เขตเมืองได้รับประโยชน์จากงานรับเหมาช่วงมากยิ่งขึ้น ทางรัฐบาลจึงควรพัฒนาเส้นทางคมนาคมของท้องถิ่นที่อยู่ห่างไกลให้สามารถติดต่อกับเมืองได้สะดวกขึ้น เมื่อถึงจุดงานรับเหมาช่วงเข้ามาให้ท้องถิ่นดังกล่าว เป็นการบรรเทาปัญหาความยากจนของชาวบ้านในหมู่บ้านที่ยากจนอย่างแท้จริง

3. จากการศึกษาการพัฒนาทักษะของผู้รับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปในชนบทพบว่า การฝึกงานจากบ้านเสื้อโหลหรือชาจักรมีประสิทธิภาพในการพัฒนาทักษะให้กับผู้ที่ต้องการทำงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปได้ดีกว่าการฝึกอบรมวิชาชีพตัดเย็บเสื้อผ้าที่ทางราชการจัดขึ้น ผู้ผ่านการฝึกอบรมวิชาชีพแล้ว หากจะรับงานเสื้อผ้าสำเร็จรูปมาเย็บยังต้องฝึกทักษะเพิ่มเติม เนื่องจากการเย็บลักษณะวิชาชีพกับการเย็บแบบเสื้อผ้าสำเร็จรูปมีความแตกต่างกันตรงที่อย่างแรกเน้นที่ความปราณีต แต่อย่างหลังเน้นที่ความเร็ว ดังนั้นในท้องถิ่นที่มีงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปแพร่หลายและผู้ที่เข้ามารับการฝึกอบรมต้องการมีทักษะเพื่อรับงานดังกล่าวมาทำ ควรมีการปรับปรุงโครงการฝึกอบรมวิชาชีพตัดเย็บเสื้อผ้าให้ลักษณะของโครงการ และ เนื้อหาของหลักสูตรสอดคล้องกันกับเป้าหมายของผู้เข้ารับการฝึกอบรม ดังนี้

3.1 ควรจัดให้มีการฝึกอบรมที่มุ่งให้ความรู้เกี่ยวกับเทคนิคการเย็บ และ การประกอบตัวเสื้อผ้าที่จะช่วยให้สามารถทำงานได้เร็ว และ เรียบร้อย การใช้จักรเย็บผ้าไฟฟ้าและจักรวัน การตอกตาไก่ การเข้าขีปกางเกง การเย็บขางยัด หรืออื่น ๆ ที่จำเป็น โดยอาจติดต่อขอรับงานจากผู้ประกอบการมาใช้ในการฝึกอบรม การจัดการขั้นตอนการสอนอย่างเหมาะสมจะทำให้งานที่เกิดขึ้นเสร็จภายในกำหนดส่งงาน มีรายได้เกิดขึ้นในระหว่างการฝึกอบรม ซึ่งอาจแบ่งให้กับผู้ฝึกอบรมตามส่วนของงานที่ทำ หรือเก็บไว้เป็นกองกลางเพื่อจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นเพื่อใช้ร่วมกัน

ในการรับงานมาทำต่อไป เช่นจักรเย็บผ้าได้ การจัดการฝึกอบรมลักษณะนี้จะใช้เวลาในการฝึกน้อยกว่าการฝึกอบรมวิชาชีพ และ ให้ประโยชน์โดยตรงต่อผู้เข้ารับการฝึกอบรม

3.2 ควรจัดให้มีการฝึกอบรมเพิ่มพูนทักษะ เพื่อให้ผู้รับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปมีทักษะฝีมือสูงขึ้น หลังจากที่ได้ทำงานไประยะหนึ่ง โดยการฝึกอบรมเทคนิคการเย็บเสื้อผ้าแบบยากขึ้น และละเอียดขึ้น

3.3 ควรจัดให้มีการฝึกอบรมการซ่อมบำรุงจักรเย็บผ้าและจักรเย็บมือเพื่อให้ผู้รับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปสามารถซ่อมแซมเครื่องมืออุปกรณ์ที่ใช้ เมื่อเกิดการชำรุดเสียหายได้ด้วยตนเอง เนื่องจากในหมู่บ้านชนบทส่วนใหญ่ขาดแคลนช่างซ่อมเครื่องมือเหล่านี้ เมื่อเกิดการชำรุดต้องนำมาให้ช่างซ่อมในเมืองแก้ไข ซึ่งทำให้เสียเวลาในการทำงานและเสียค่าใช้จ่ายสูง

3.4 ควรจัดให้มีการฝึกอบรมหลักสูตรคนคุมงานเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป เพื่อช่วยให้คำแนะนำและพัฒนาทักษะฝีมือของผู้รับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปที่อยู่อย่างกระจัดกระจาย โดยคัดเลือกจากผู้รับจ้างเย็บอย่างน้อยชุมชนละ 1 คน เป็นต้นแบบเข้ารับการฝึกอบรมเพื่อจะไปถ่ายทอดความรู้ให้คำแนะนำปรึกษาแก่คนอื่น ๆ ในชุมชน การฝึกอบรมคนคุมงานต้องมีการฝึกอบรมอย่างเข้มข้น ให้มีความรู้ความชำนาญอย่างแท้จริง

4. จากการศึกษาพบว่า การฝึกอบรมวิชาชีพตัดเย็บเสื้อผ้าที่ทางราชการจัดขึ้น สามารถดำเนินการให้เสร็จสิ้นตามโครงการ แต่ไม่ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของโครงการเท่าที่ควร ผู้ผ่านการฝึกอบรมไม่มีความมั่นใจในความรู้ที่ได้รับว่าตนจะสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ ปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ที่ทำให้การฝึกอบรมวิชาชีพไม่บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ สมควรได้รับการแก้ไขในหลายประการ ดังนี้

4.1 วัตถุประสงค์ของโครงการ แม้จะมีเพียง 2 ประการ คือ เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมสามารถตัดเย็บเสื้อผ้าเองได้ เป็นการลดรายจ่ายของครอบครัว และเพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมสามารถนำความรู้ไปประกอบอาชีพได้ เป็นการเพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัว แต่วัตถุประสงค์ทั้ง 2 ประการกว้างเกินไป โดยเฉพาะในประการหลังเป็นวัตถุประสงค์ที่ประสบความสำเร็จได้ยาก ด้วยการให้การฝึกอบรมเพียง 150 ชั่วโมง เพราะความรู้วิชาชีพเหมาะแก่การประกอบอาชีพเป็นช่างเสื้อหรือรับจ้างตัดเย็บเสื้อผ้าหน้าร้าน ที่ผู้จ้างต้องสร้างแบบ ตัดและเย็บตามแบบที่ได้รับการว่าจ้าง งานลักษณะนี้ต้องการช่างที่มีทักษะฝีมือสูง และมีความปราณีต คนที่เรียนมาเพียง 150 ชั่วโมงไม่สามารถทำได้ และถ้าจะมุ่งหมายให้ผู้ผ่านการฝึกอบรมนำความรู้ไปประกอบอาชีพรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป หลักสูตรของการฝึกอบรมก็ไม่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ดังนั้นจึงควรกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการให้ชัดเจนว่ามีความมุ่งหมายอย่างไร เพราะวัตถุประสงค์ของโครงการจะเป็นตัวกำหนดทิศทางการฝึกอบรม เนื้อหาของหลักสูตร วิธีการฝึกอบรม และอื่น ๆ

4.2 ลักษณะจำเพาะของโครงการด้านจำนวนคนที่เข้าอบรมและจำนวนวันฝึกอบรม ที่ระบุและถูกตรวจสอบอย่างเข้มงวด ทำให้ผู้บริหารโครงการต้องให้ความสนใจเป็นพิเศษมากกว่าประสิทธิภาพของการฝึกอบรม การมีผู้เข้ารับการฝึกอบรมมากถึง 25-30 คน ต่อวิทยากร 1 คน ทำให้วิทยากรไม่สามารถจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพได้ นอกจากนี้ยังทำให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมที่ไม่ใช่กลุ่มเป้าหมายและไม่มีความตั้งใจเข้าร่วมด้วย เนื่องจากได้รับการขอร้องจากผู้บริหารโครงการให้เข้าร่วมโครงการเพื่อให้มีจำนวนผู้เข้าอบรมครบตามโครงการ ส่วนจำนวนวันฝึกอบรมที่ติดต่อกันยาวนาน 30-50 วัน ทำให้ผู้ประสงค์จะเข้าร่วมโครงการบางส่วนถูกกีดกันออกไป เนื่องจากความจำเป็นด้านอาชีพไม่เปิดโอกาสให้เข้ารับการฝึกอบรมได้ตลอด และบางโครงการจัดในช่วงที่ตรงกับฤดูกาลผลิตทางการเกษตร ผู้เข้ารับการฝึกอบรมจึงไม่สามารถทุ่มเทเวลาให้กับ การฝึกอบรมได้อย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ไม่มีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาต่าง ๆ ที่ดีพอจะนำไปใช้ประโยชน์ได้ ผู้บริหารระดับสูงของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและสำนักงานประมาณการได้พิจารณาลักษณะจำเพาะของโครงการ ว่าเป็นความยืดหยุ่นเหมาะสมแก่สภาพของท้องถิ่น และ คำนึงถึงประสิทธิภาพของโครงการมากกว่าการให้ความสำคัญแก่จำนวนคนที่ได้รับประโยชน์จากการจัดสรรงบประมาณ

4.3 วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการฝึกอบรมไม่เพียงพอ ไม่มีประสิทธิภาพ และล้าสมัย

อุปกรณ์ที่เป็นปัญหามากที่สุดในการฝึกอบรมคือ จักรเย็บผ้า ซึ่งมีไม่เพียงพอสำหรับผู้เข้าอบรม และมักชำรุดเสียหายบ่อย เนื่องจากเป็นจักรเก่าและใช้งานคร่ำครวญมานานหลายคน นอกจากนี้ยังเป็นจักรที่ใช้เท้าถีบ ปัจจุบันไฟฟ้าขยายไปในหมู่บ้านชนบทเกือบทุกหมู่บ้านแล้ว ชาวชนบทสมัยนี้จึงนัดกับการใช้จักรไฟฟ้ามากกว่าและเห็นว่าจักรที่ใช้เท้าถีบเย็บช้ากว่าจักรไฟฟ้า ในการฝึกเย็บผู้เข้าอบรมจึงประสบกับความยุ่งยากในการรอคิวใช้จักร ช่อมแซมจักร และฝึกเย็บจักร จนทำให้เบื่อหน่ายและหมดความสนใจในการฝึก ดังนั้นทั้งกรมการศึกษานอกโรงเรียนและกรมการพัฒนาชุมชนที่เกี่ยวข้องในการฝึกอบรมและมีแผนที่จะจัดฝึกอบรมตัดเย็บเสื้อผ้าในอีกหลายหมู่บ้าน ควรจัดสรรงบประมาณให้หน่วยงานในส่วนภูมิภาคจัดซื้อจักรเย็บผ้าไฟฟ้าไว้ใช้ในการฝึกอบรมอย่างพอเพียง และกำกับให้มีการซ่อมบำรุงให้ใช้งานได้อยู่เสมอ

4.4 เนื้อหาของหลักสูตรและแบบเสื้อที่ฝึกอบรมควรปรับให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น

ความต้องการ ความสามารถ และความมุ่งหมายที่จะนำไปใช้ประโยชน์ของผู้เข้าอบรม ไม่ใช่เป็นเสมือนสูตรสำเร็จในทุกท้องถิ่นที่ต้องสอนตามลำดับคือ กระโปรง เสื้อคอกลม เสื้อยาวชาย เสื้อเชิ้ต และกางเกง เนื่องจากสภาพท้องถิ่นชนบทบางแห่งชาวบ้านไม่มีความจำเป็นต้องใช้กระโปรง แต่นิยมใช้เสื้อคอกระเช้ามากกว่า หากให้การฝึกตัดเย็บกระโปรงไม่ได้ถูกนำไปใช้งานอีกหลังการฝึกอบรมแล้ว และแบบเสื้อผ้าบางอย่างก็ยากเกินไปสำหรับผู้เข้าอบรม เช่น เสื้อเชิ้ตและกางเกง ถ้าสอนตัดเย็บกางเกงขาสั้น หรือกางเกงขาเกวียน จะง่ายกว่า และนำไปใช้งานได้จริง หากให้การฝึกอบรมประสบความสำเร็จและเป็นที่น่าสนใจ

4.5 กรมการพัฒนาชุมชนมักจัดสรรงบประมาณสำหรับการฝึกอบรมให้เฉพาะวัสดุ

อุปกรณ์ที่ใช้ในการฝึก โดยให้หาวิทยากรในท้องถิ่น และให้ชาวบ้านมีส่วนออกเงินสมทบเพื่อใช้จ่ายในการฝึกอบรม หากให้เป็นปัญหาสำหรับการพัฒนาการประจำตำบลและผู้นำท้องถิ่น ในท้องถิ่นที่ผู้นำท้องถิ่นและชาวบ้านมีฐานะดีปัญหาอาจไม่หนักนัก แต่ในท้องถิ่นที่ผู้นำท้องถิ่นและชาวบ้านยากจน การสมทบโครงการด้วยเงินเป็นการระหนัก โดยเฉพาะเรื่องค่าตอบแทนวิทยากร แม้ใช้วิทยากรท้องถิ่น ก็ควร

ต้องจ่ายค่าตอบแทนให้เพราะทำให้เขาเสียเวลาในการประกอบอาชีพ ดังนั้นกรมการพัฒนาชุมชนควรทบทวนนโยบายเกี่ยวกับการจัดสรรงบประมาณเพื่อการฝึกอบรมให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ของแต่ละท้องถิ่น และให้เพียงพอแก่การดำเนินงาน เพื่อศักดิ์ศรีของหน่วยงาน ซึ่งส่งผลถึงความศรัทธาที่ชาวบ้านจะมีต่องานพัฒนาชุมชนโดยรวมด้วย

5. จากการศึกษาพบว่า โครงการฝึกอบรมวิชาชีพตัดเย็บเสื้อผ้าส่วนใหญ่เป็นโครงการต่อเนื่องของการจัดตั้งองค์กรสตรีและเยาวชน เพื่อให้สมาชิกขององค์กรทั้งสองมีอาชีพและรายได้ แต่หลังการฝึกอบรมแล้วผู้เข้าร่วมโครงการมักไม่ได้มีความรู้ไปประกอบอาชีพ นอกจากสาเหตุที่เนื่องจากความไม่ประสบความสำเร็จของการฝึกอบรมในข้อ 4 แล้ว ยังมีปัญหาอุปสรรคที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานส่งเสริมและพัฒนาอาชีพให้แก่ชาวบ้านบท ดังนี้

5.1 การส่งเสริมอาชีพตัดเย็บเสื้อผ้า ไม่ได้มีการศึกษาถึงความเป็นไปได้ของการประกอบอาชีพ ข้อมูลการตลาด และสถานการณ์ของชุมชนให้ต้องแท้ แต่เป็นการส่งเสริมโดยคำนึงถึงความพร้อมของเจ้าหน้าที่มากกว่า เนื่องจากมีวิทยากรจากศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนที่ให้ความร่วมมือกับสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเป็นอย่างดี และมีจักรเย็บผ้าที่ขอยืมได้จากชุมชนทุกทิศมาคม ทำให้การกำหนดหลักสูตรมีความผิดพลาด ความรู้ที่ส่งเสริมไม่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดที่มีอยู่ร่วมกัน ดังนั้นในการส่งเสริมอาชีพ เจ้าหน้าที่ควรเคร่งครัดต่อแนวทางปฏิบัติที่กรมการพัฒนาชุมชนกำหนดไว้ในการพัฒนาเศรษฐกิจหมู่บ้านซึ่งให้ยึดแนวทางตลาดนำการผลิต ควรทำการศึกษาถึงความเป็นไปได้ของการประกอบอาชีพ ข้อมูลการตลาด และสถานการณ์ของชุมชนให้ต้องแท้ก่อนที่จะส่งเสริมอาชีพใด ๆ แก่ชาวบ้าน

5.2 การส่งเสริมอาชีพยังขาดความต่อเนื่อง เมื่อดำเนินการฝึกอบรมขั้นพื้นฐานไปแล้วไม่มีการกำหนดแน่นอนว่าจะฝึกอบรมเพิ่มพูนทักษะเมื่อใด จะให้การสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์แก่กลุ่มอาชีพเมื่อใด จะจัดฝึกอบรมพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์เมื่อใด และจะจัดการฝึกอบรมเชิงธุรกิจเมื่อใด โดยเฉพาะการฝึกอบรมวิชาชีพตัดเย็บเสื้อผ้า ส่วนใหญ่ไม่มีการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องเพื่อให้ชาวบ้าน

ได้ประกอบอาชีพได้อย่างจริงจัง ทำให้ผู้ผ่านการฝึกอบรมหมดศรัทธาต่องานส่งเสริมอาชีพ พัฒนาการ
ประจำตำบลควรมีแผนในการส่งเสริมอาชีพให้ชัดเจนว่าจะทำอะไรเมื่อไรและติดตามการดำเนินงาน
ให้เป็นไปตามแผนที่วางไว้เพื่อให้การส่งเสริมอาชีพสัมฤทธิ์ผลอย่างแท้จริง

5.3 การส่งเสริมอาชีพยังขาดเป้าหมายที่ชัดเจนว่า จะส่งเสริมเพื่อการประกอบ
อาชีพอิสระหรือเพื่อการเป็นแรงงานรับจ้าง เป้าหมายที่ชัดเจนจะเป็นตัวกำหนดลักษณะการฝึกอบรม
และขั้นตอนการส่งเสริม ถ้ามีเป้าหมายเพื่อการประกอบอาชีพอิสระ ควรจะเริ่มจากการฝึกอบรม
ด้านการจัดการธุรกิจเพื่อผู้เข้าอบรมสามารถวิเคราะห์ความต้องการของตลาด โอกาสทางเศรษฐกิจ
ความเป็นไปได้ของการเลือกอาชีพ ตลอดจนมีความรู้เกี่ยวกับการจัดการผลิต การจัดการตลาดและ
การบริหารการเงิน ซึ่งจะช่วยให้ผู้เข้าอบรมสามารถตัดสินใจได้ว่าจะทำการผลิตสินค้าประเภทใดเพื่อ
สนองความต้องการของลูกค้าเป้าหมาย จะต้องใช้เงินลงทุนเท่าใด ใช้แรงงานในการผลิตเท่าใด
จะจัดการผลิตอย่างไรในปริมาณเท่าไร จะจัดจำหน่ายที่ไหน แล้วจึงเลือกผู้เข้ารับการอบรมทักษะ
การผลิตเพื่อให้สามารถผลิตสินค้าให้มีคุณภาพและรูปแบบที่กลุ่มต้องการ เมื่อกลุ่มเริ่มดำเนินการผลิต
ก็ให้การสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ในการผลิต ฝึกอบรมเพิ่มเติมทักษะการผลิตให้กับกลุ่มผู้ทำการผลิต ฝึก
อบรมด้านการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ให้กับกลุ่มผู้บริหาร การส่งเสริมตามขั้นตอนนี้จะช่วยให้กลุ่มอาชีพ
สามารถประกอบอาชีพอิสระ แต่ถ้ามีเป้าหมายในการส่งเสริมให้เป็นแรงงานรับจ้างอาจเป็นงานรับ
เหมาช่วงก็ได้ ควรให้การฝึกอบรมเน้นเฉพาะทักษะที่จำเป็นจริง ๆ และเพิ่มทุนพัฒนาทักษะให้เป็น
ระยะ ๆ นอกจากนี้ยังควรมีอบรมในเรื่องการป้องกันสวัสดิภัยในการทำงาน สิทธิประโยชน์ที่ได้
รับการคุ้มครองตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องในการรับจ้าง แหล่งจ้างและจ่ายงาน วิธีการติดต่อกับแหล่ง
จ้าง และจ่ายงานนั้น เป็นต้น และเมื่อผู้เข้าอบรมได้ทำงานสักระยะหนึ่งแล้วควรมีอบรมด้านการ
จัดการธุรกิจให้ เพื่อช่วยให้แรงงานรับจ้างหรือรับจ้างเหมาช่วงสามารถที่จะพัฒนากิจการของตนเอง
เป็นผู้ประกอบการ

5.4 ปัญหาอุปสรรคที่สำคัญที่สุดที่ทำให้งานส่งเสริม และ พัฒนาอาชีพชาวชนบทไม่
ประสบความสำเร็จ คือ เจ้าหน้าที่ผู้ทำการส่งเสริมในทุกระดับยังขาดความรู้ความเข้าใจในด้านการ

จัดการเชิงธุรกิจ ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญต่อการประกอบอาชีพทุกอาชีพ ลักษณะงานที่ทำจึงเป็นการเผยแพร่หรือสอนอาชีพมากกว่า คือ เผยแพร่ให้ชาวบ้านได้รู้ว่าอาชีพหรือผลิตภัณฑ์นั้น ๆ ใช้อย่างไร แต่ไม่สามารถช่วยชาวบ้านมีรายได้จากการประกอบอาชีพที่เผยแพร่ได้อย่างจริงจัง กรมการพัฒนาชุมชน ควรที่จะพัฒนาบุคลากรที่เกี่ยวข้องให้มีความรู้ และ มีทักษะเกี่ยวกับการจัดการเชิงธุรกิจอย่างจริงจัง ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการแก้ปัญหาความยากจนของชาวชนบท และ เป็นการประหยัดงบประมาณของประเทศชาติที่เกิดจากการนำไปใช้อย่างไม่มีประสิทธิผล

ข้อเสนอแนะในการวิจัยต่อไป

1. ทั้ง ๆ ที่แรงงานนอกระบบในงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป มีส่วนสร้างเสริมการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจให้กับประเทศอย่างมาก โดยเฉพาะอุตสาหกรรมผลิตเสื้อผ้าสำเร็จรูป มีมูลค่าส่งออกสูงถึงร้อยละ 11.2 ของมูลค่าส่งออกทั้งหมด (กรมเศรษฐกิจการพาณิชย์. 2534) แต่แรงงานเหล่านี้กลับไม่ได้รับความสนใจแง่ของการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับปริมาณและรายได้ ทั้งในการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ กรมแรงงาน และกองบัญชีรายได้ประชาชาติ การไม่มีข้อมูลที่ชัดเจนทำให้การศึกษาค้นคว้าถึงกำลังการผลิต ประสิทธิภาพการผลิต อัตราการจ้างงานและมูลค่าเพิ่มของเศรษฐกิจนอกระบบทำได้ยาก ส่งผลถึงการวิเคราะห์ทิศทางการพัฒนา และการจัดสรรทรัพยากรของประเทศไม่ตั้งอยู่บนฐานความเป็นจริงของสังคม เพื่อให้ข้อมูลในส่วนนี้ชัดเจนและเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าทางวิชาการต่อไป จึงควรมีการศึกษาถึงจำนวน รายได้ คุณลักษณะของแรงงานที่ทำงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปแยกเป็นเขตเมืองและชนบท โดยใช่วิธีวิจัยเชิงปริมาณ อาจเป็นการสัมภาษณ์หรือการสำรวจก็ได้

2. กิจกรรมในภาคเศรษฐกิจนอกระบบมีความหลากหลาย แต่ละกิจกรรมจะมีรูปแบบ วิธีการการผลิต ความสัมพันธ์ทางสังคมในการผลิต และแบบแผนพฤติกรรมแตกต่างกันไป เพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจนอกระบบมีความสมบูรณ์สามารถให้คำนิยามเศรษฐกิจนอกระบบ วิเคราะห์บทบาทที่เศรษฐกิจภาคนี้มีต่อเศรษฐกิจของประเทศ และสร้างทฤษฎีเกี่ยวกับเศรษฐกิจนอกระบบได้ จึงควรมี

การวิจัยถึงโครงสร้างและแบบแผนพฤติกรรมของกิจกรรมในภาคเศรษฐกิจนอกระบบอย่างอื่น

3. เสื้อผ้าสำเร็จรูปที่จ้างเหมาช่วงให้กับชาวชนบทในจังหวัดกาญจนบุรีเย็บเป็นเสื้อผ้าสำเร็จรูปสำหรับตลาดล่างที่ส่งออกไปยังประเทศในกลุ่มตะวันออกกลาง ความมีการวิจัยถึงงานเหมาช่วงเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปในภูมิภาคต่าง ๆ เพื่อศึกษาถึงความมั่นคงของงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปในชนบททั่วประเทศว่าขึ้นอยู่กับตลาดต่างประเทศส่วนใด ซึ่งจะมีส่วนช่วยให้รัฐบาลสามารถวางแผนส่งเสริมการส่งออกเสื้อผ้าสำเร็จรูป ให้มีส่วนสร้างงานให้กับชาวชนบทได้ดียิ่งขึ้น

4. เพื่อสร้างแนวความคิดทฤษฎีเกี่ยวกับระบบรับเหมาช่วง ความมีการวิจัยถึงระบบการรับเหมาช่วงในอุตสาหกรรมอย่างอื่น ซึ่งขณะนี้มีสินค้าหลายประเภทที่จ้างเหมาชาวชนบทผลิต เช่น ดอกไม้ประดิษฐ์ ไฟราประดับต้นคริสต์มาส ผ้าฉลุ เครื่องสาน เป็นต้น และยังมีงานรับเหมาช่วงอีกลักษณะหนึ่ง คือ งานรับเหมาช่วงขาย ที่เจ้าของสินค้าจัดสินค้าและอุปกรณ์ช่วยขายให้ทั้งหมด คนรับเหมาช่วงมีหน้าที่ขายเท่านั้น ไม่ต้องลงทุน เป็นงานที่น่าศึกษาวิจัยเพื่อเปรียบเทียบถึงระบบการรับเหมาช่วงในรูปแบบการประกอบการอย่างเดียวกัน คือ ผลิต และรูปแบบการประกอบการที่ต่างกันคือ ผลิตกับขาย มีโครงสร้างและแบบแผนพฤติกรรมการเข้าถึงเครือข่ายต่างกันหรือไม่อย่างไร

5. เพื่อปรับปรุงโครงการฝึกอบรมวิชาชีพตัดเย็บเสื้อผ้าให้มีประสิทธิภาพและเป็นประโยชน์แก่ชาวชนบทมากขึ้น ความมีการวิจัยประเมินผลโครงการนี้ในทุกภูมิภาคว่ามีผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสตรีในชนบทหรือไม่ในด้านใด ผู้ผ่านการฝึกอบรมได้นำความรู้จากการฝึกอบรมไปใช้ได้มากน้อยเพียงใด สภาพของท้องถิ่น โอกาสทางเศรษฐกิจ ความสามารถในการบริหารโครงการ มีความสัมพันธ์กับประสิทธิผลของโครงการหรือไม่อย่างไร

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

"กรอบทิศทางแผนการกระจายรายได้ในแผนฯ 7," วารสารเศรษฐกิจและสังคม. 28(3) : 23

- 30 ; พฤษภาคม - มิถุนายน 2534.

กล้า สมตระกูล. "สู่ถนนสายใหม่...อาชีพอิสระ," วารสารการศึกษานอกโรงเรียน. 26(47) :

24 - 28 ; กุมภาพันธ์ - มีนาคม 2532.

กฤษ เน้นทันจิตต์. "อิทธิพลขององค์การระหว่างประเทศและรัฐบาลต่างประเทศที่มีต่อนโยบาย

เศรษฐกิจไทย : กรณีศึกษาว่าด้วยธนาคารโลก," ใน ทฤษฎีการพึ่งพา กับสังคมเศรษฐกิจ

ไทย. บรรณาธิการโดย รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ และสมบุญ ศรีประชัย. หน้า 125 -

212. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2528.

คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. แผนพัฒนาการระบบการผลิต การตลาด

และการสร้างงาน ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 พ.ศ.2530 -

2534. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์และทำปกเจริญผล, 2529.

คาร์ล มาร์กซ์. "แรงงานรับจ้างและทุน," แปลโดย กัมพล ศรีถนอม และวิทยากร เชียงกุล.

วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง. 3(3) : 94 - 115 ; มกราคม 2527.

เงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย, บรรษัท. อุตสาหกรรมสิ่งทอไทยกับแนวโน้มและสู่ทางการค้า

ในตลาดโลก. กรุงเทพฯ : ฝ่ายวิจัยและพัฒนา, 2532.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. พัฒนาการเศรษฐกิจประเทศไทย. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2511.

ณรงค์ เพชรประเสริฐ และคนอื่น ๆ. รายงานวิจัยเรื่องวิเคราะห์โครงสร้างว่าด้วยการว่างงาน

และการจ้างงานไม่เพียงพอในประเทศไทย : กรณีศึกษาอุตสาหกรรมตัดเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป

ขนาดเล็ก. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.

ณรงค์ชัย อัครเศรณี และคนอื่น ๆ. การจ้างงานของกิจการนอกฟาร์มในชนบทไทย. กรุงเทพฯ :

บริษัทจัดการอุตสาหกรรมจำกัด, 2526. (รายงานสรุปของ Rural Off-Farm Employment

Assessment Project).

- ชาติชาย ณ เชียงใหม่. "การเปลี่ยนแปลงทางสังคมกับพฤติกรรมทางการเมืองของชาวนาในภาคเหนือ," ใน รัฐกับหมู่บ้านในไทยศึกษา. บรรณาธิการโดย อัญญา ภูงศกุล. หน้า 204 - 261. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2533.
- ทวีป อภิสิต. "การพัฒนาบุคคลากรด้วยการฝึกอบรม," วารสารการศึกษานอกโรงเรียน. 28 (130) : 3 - 6 ; มิถุนายน 2529.
- ธงชัย สันติวงษ์. การบริหารงานบุคคล. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2531.
- นภาพร หะวานนท์. การจัดระเบียบทางสังคมและโครงสร้างทางสังคม. เอกสารประกอบการบรรยายวิชา ED 502. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ม.ป.ป.
- เบญจา จิรภัทรนิล. การทำงานของหญิงในตลาดแรงงานนอกระบบในเมืองเชียงใหม่. เอกสารประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่อง แรงงานสตรีภาคเศรษฐกิจนอกระบบ: งานศึกษาวิจัยในประเทศไทย ณ สถาบันวิจัยบทบาทหญิงชายและการพัฒนา วันที่ 15 มิถุนายน 2534.
- ฝ่ายวิจัยและวางแผน บรรษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย. "การพัฒนาอุตสาหกรรมในประเทศไทยจากการผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้าไปสู่การผลิตเพื่อการส่งออก," ใน ความรู้ นักเศรษฐศาสตร์ไทย ปี 2530. บรรณาธิการโดย ไกรยุทธ อีรชาตินันท์. กรุงเทพฯ : สมาคมเศรษฐศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2531.
- พนม แฝงฤทธิ์. ปัจจัยที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนอาชีพในชุมชนใกล้เมืองและชุมชนไกลเมือง อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2528. ยัดสำเนา
- พรหมราช ทรัพย์ประภา. จิตวิทยาอุตสาหกรรม. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2529.
- นิมพัลย์ ปรีดาสวัสดิ์ และวาทีณี บุญชะลิกย์. "การวิเคราะห์เครือข่ายสังคม," ใน การศึกษาเชิงคุณภาพ : เทคนิคการวิจัยภาคสนาม. บรรณาธิการโดย เบญจา ขอดด้าเนิน - แอ็ดดิกซ์, บุญมา ศิริรัตน์ และวาทีณี บุญชะลิกย์. หน้า 345 - 371. พิมพ์ครั้งที่ 2. นครปฐม : สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2533

ภาวดี ทองอุไทย. "แรงงานหญิงและสิ่งทอ ผลกระทบของความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีของ
อุตสาหกรรมสิ่งทอต่อการจ้างแรงงานสตรี," วารสารเศรษฐศาสตร์อุตสาหกรรม. 9(3)
: 25 - 40 ; 2534.

มนัส ภูมิชนานนท์ และคนอื่น ๆ. "การประกอบอาชีพอิสระนอกกรอบในเมือง," วารสารเศรษฐกิจ
และสังคม. 28(3) : 34 - 45 ; พฤษภาคม - มิถุนายน 2534.

แรงงาน, กรม. รายงานสรุปผลการศึกษาศักยภาพการจ้างและการทำงานของผู้รับงานไปทำที่บ้าน.
เอกสารประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่อง แรงงานสตรีภาคเศรษฐกิจนอกกรอบ :
งานศึกษาวิจัยในประเทศไทย ณ สถาบันวิจัยบทบาทหญิงชายและการพัฒนา
วันที่ 15 มิถุนายน 2534.

วรวิทย์ เจริญเลิศ. "พัฒนาการเศรษฐกิจไทยกับการเติบโตของเศรษฐกิจนอกกรอบ : ข้อสังเกต
บางประการเกี่ยวกับธุรกิจตัดเย็บเสื้อผ้าห้องแถว," สังคมพัฒนา ฉบับผู้เฒ่า. 1 : 18 -
30 ; 2534.

วิบูลย์ลักษณ์ ทองเชื้อ และคนอื่น ๆ. "ผลการพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียนในแผนพัฒนาการศึกษา
แห่งชาติ ฉบับที่ 6," วารสารการศึกษาแห่งชาติ. 24(5) : 71 - 80 ; มิถุนายน -
กรกฎาคม 2533.

วิลส์ มาร์ติน และปีเตอร์ จิวอร์. "ทำไมสัดส่วนของภาคเกษตรกรรมไทยจึงลดลง," วารสาร
เศรษฐศาสตร์จุฬาลงกรณ์. 2(2) : 178 - 224 ; สิงหาคม 2533.

ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน. หลักสูตรตัดเย็บเสื้อผ้า. กาญจนบุรี : ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน,
2534. เอกสารอัดสำเนา.

เศรษฐกิจการพาณิชย์, กรม. สถิติการค้าและเครื่องใช้ภาวะเศรษฐกิจของไทย ปี 2533. กรุงเทพฯ
: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทยจำกัด, 2534.

สมศักดิ์ แด่มญเลิศชัย. ภาพรวมของอุตสาหกรรมในภูมิภาค. โครงการวิจัยอุตสาหกรรมและ
การจ้างงานในชนบท. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2533.

แสง สงวนเรือง, สมศักดิ์ แด่มญเลิศชัย และ นิติ สัมมานันท์. อุตสาหกรรมขนาดย่อมในประเทศไทย.
กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยและพัฒนาบริหารศาสตร์และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2521.

สุภาภรณ์ พุ่มพวง. กรณีศึกษาแรงงานนอกระบบ : ตัดเย็บเสื้อผ้าห้องแถว. เอกสารประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่อง แรงงานสตรีภาคเศรษฐกิจนอกระบบ : งานศึกษาริวิจัยในประเทศไทย ณ สถาบันวิจัยบทบาทหญิงชายและการพัฒนา วันที่ 15 มิถุนายน 2534.

สุมาลี คู่สกุลนิรันดร์. การประกอบอาชีพเสริมของชาวชนบทอีสาน : ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านศรีฐานอำเภอป่าติ้ว จังหวัดยโสธร. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2531. อัดสำเนา

สำนักงานกฤษฎีกา. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 พ.ศ. 2530 - 2534.

กรุงเทพ : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2530

อมรา พงศาพิชญ์. รายงานการศึกษาริวิจัยเรื่องผู้หญิงกับงานรับเหมาในประเทศไทย.

เอกสารประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่อง แรงงานสตรีภาคเศรษฐกิจนอกระบบ : งานศึกษาริวิจัยในประเทศไทย ณ สถาบันวิจัยบทบาทหญิงชายและการพัฒนา วันที่ 15 มิถุนายน 2534.

อัมพิกา ไกรฤทธิ. มนุษย์สัมพันธ์ในโรงงานอุตสาหกรรม. กรุงเทพฯ : บริษัทสามวอลชน, 2524

อารยะ ภูสาศิส. เงื่อนไขทางสังคม เศรษฐกิจ และทางเมืองของชาวนาไร้ที่ดินในการหารายได้สำหรับครัวเรือนในบ้านคลอง ฉะเชิงเทรา. วิทยานิพนธ์ ร.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530. อัดสำเนา.

Adelman, Irma. "A Poverty - focusd Approach to Development Policy," in Development Strategies Reconsidered. edited by John P. Lewis and Kallob Valeriana. New Brunswick : Transaction Book, 1986.

Adelman, Irma and Sherman Robinson. Income Distribution Policy in Developing Countries : a Case Study of Korea. Standford, California : Standford University Press for World Bank, 1978.

Apter, David E. Rethinking Development : Modernization, Dependency and Post Modern Politics. California : Sage Publications Inc., 1987.

- Bach G.L. Economics. 7thed. New Jersey : Prentice Hall, 1971.
- Bangkok Bank. Economic Review. April 1990.
- Barth, F. "On the Study of Social Change," American Anthropologist.
69 : 661 - 669 ; 1967.
- Beinefeld, Manfred. "Urban Employment : a Historical Perspective," in
Casual Work and Poverty in Third World Cities. edited by Ray
Bromley and Chris Gerry. p. 27 - 44. New York : John Wiley, 1979.
- Benería, Lourdes. "Subcontracting and Employment Dynamics in Mexico
City," in The Informal Economy. edited by A. Portes, M. Castells
and L.A. Benton. p. 173 - 188. Baltimore and London : The John
Hopkins University Press, 1989.
- Benton, L. The Role of Informal Sector in Economic Development :
Industrial Restructuring in Spain. Dissertation. Department of
Anthropology. Baltimore : The John Hopkins University, 1986.
photocopied.
- Bhattacharya, S.S. "The Shoe - shiners of Patna," Sociological Bulletin.
18 : 167 - 174 ; 1969
- Birbeck, C. "Garbage, Industry and the Vultures of Gali Columbia," in
Casual Work and Poverty in Third World Cities. edited by Ray
Bromley and Chris Gerry. p. 161 - 183. New York : John Wiley,
1979.
- Bogaert, Michael Van Den. "Barefoot Management in India : a Humanitarian
Stand," in Planning for Small Enterprises in Third World Cities.
edited by Ray Bromley. p. 21 - 26. Great Britain : Pergamon
Press, 1985.
- Boissevain, Jeremy. Friends of Friends. Oxford : Basil Blackwell, 1974.
- Booth, A. and R.M. Sundrum. Labour Absorption in Agriculture. Oxford :
Oxford University Press, 1985.

- Bose, A.N. The Informal Sector in Calcutta Metropolitan Economy. Geneva : ILO, World Employment Programme, WEP 2 - 19, 1974. (Working Paper No.4)
- Bottomore, T.B. and Maximilien Rubel. Karl Marx Selected Writing in Sociology and Social Philosophy. Harmondsworth : Penguin Books, 1961.
- Breman, Jan. "A Dualistic Labour System ? a Critique of 'the Informal Sector' Concept," in Planning for Small Enterprises in Third World Cities. edited by Ray Bromley. p. 43 - 64. Great Britain : Pergamon Press, 1985.
- Bromley, Ray and Chris Gerry. Casual Work and Poverty in Third World Cities. New York : John Wiley, 1979.
- Bruco, S. "'The Emilian' Model : Productive Decentralization and Social Intergration," Cambridge Journal of Economics. 6 : 167 - 184 ; 1982.
- Burns, Tom R. and Helena Flam. The Shapping of Social Organization : Social Rule System Theory with Application. London : SAGE Publications, 1987.
- Campbell, Tom. Seven Theories of Human Society. New York : Oxford University Press, 1981.
- Capecchi, Vittorio. "The Informal Economy and the Development of Flexible Specialization in Emilia - Romagna," in The Informal Economy. edited by A.Porter, M.Castells and L.A.Benton. p. 189 - 215. Baltimore and London : The John Hopkins University Press, 1989.
- Castells, M. The Shek Kip Mei Syndrome : Public Housing and Economic Development in Hong Kong. Hong Kong : University of Hong Kong, 1986. Mimeograph.

- Castells, Manuel and Alejandro Portes. "World Underneath : the Origins, Dynamics and Effects of the Informal Economy," in The Informal Economy. edited by A.Portes, M.Castells and L.A.Benton. p. 11 - 37. Baltimore and London : The John Hopkins University Press, 1989.
- Chalongphob Sussangkarn. The Thai Labour Market : a Study of Seasonality and Segmentation, Paper present at The International Conference on Thai Studies, ANU Canbera, July 1987.
- Chalongphob Sussangkarn. Production Structures, Labour Markets and Human Capital Investments : Issues of Balance for Thailand. Bangkok : NUPRI , April 1988. (Research Paper Series No.46)
- Chalongphob Sussangkarn and Others. The Long - term View on Growth and Income Distribution. Bangkok:TDRI, 1988.
- Chomlada Loprayoon. Vending Activity in Bangkok. Thesis on Master of Economics. Bangkok : Thammasat University, 1991. photocopied.
- Cohen, Percy S. Modern Social Theory. New York : Basic Book Inc, 1968.
- Curry, R.L.Jr. and L.L. Wade. The Theory of Political Exchange. Englewood, New Jersey : Prentice - Hall, 1968.
- Dahl, Robert A. and Charles E. Lindblom. Politics, Economics and Welfare. New York : Harper, 1953.
- Davies, Rob. "Informal Sector or Subordinate Mode of Production ? a Model," in Casual Work and Poverty in Third World Cities. edited by Ray Bromley and Chris Gerry. p. 87 - 104. New York : John Wiley, 1979.
- Eisenstadt, S.N. "Anthropological Studies of Complex Societies," Current Anthropology. June 1961.
- Elster, Jon. Rational Choice. Oxford : Basil Blackwell Ltd., 1986.

Fei, John. and Gustav Ranis. Development of the Labor Surplus Economy : Theory and Policy. New Haven : Yale University Press, 1964.

Fei, John, Gustav Ranis and Shirley W.Y. Kuo. Growth with Equity : the Thaiwan Case. New York : Oxford University Press, 1979.

Fernández-Kelly, M.P. For We Are Sold : Women and Industry in Mexico's Frontier, Albany. New York : State University of New York Press, 1983.

Fernández-Kelly, M.P. and A.M. Garcia. "Informalization at the core : Hispanic Women, Homework and the Advanced Capitalist State," in The Informal Economy. edited by A.Porter, M.Castells and L.A. Benton. p. 247 - 264. Baltimore and London : The John Hopkins University Press, 1989.

Ferman, L.,L. Berndt and E. Selo. Analysis of the Irregular Economy : Cash Flow in the Informal Sector. Detroit : University of Michigan - Wayne State University Institute of Labour and Industrial Relation, 1978.

Feild, G.S. "Rural - Urbarn Migration, Urban Unemployment and Underemployment and Job Search Activity in LDC's," Journal of Development Economic. 2 : 165 - 188 ;1975.

Fischer, Claude S. The Dwell among Friends : Personal Networks in Town and City. Chicago : University of Chicago Press, 1982.

Flora, J.L. and C.B. Flora. "Peasant Consumer Stores as Community Development : the Colombbian Case," in Research in Rural Sociology and Development : Volume 3. edited by H.K. Schwarzweller. p.103 - 125. London : Jai Press Inc., 1987.

Fortuna, J.C. and S. Prates. "The Informal Sector Versus Informalized Labour Relations in Uruguay," in The Informal Economy. edited by A.Porter, M.Castells and L.A.Benton. p. 78 - 94. Baltimore and London : The John Hopkins University Press, 1989.

- Friedman, J. and William Alonso. Regional Policy : Readings in Theory and Application. Cambridge, Mass. : MIT Press, 1975.
- Gerry, Chris. Petty Producers and the Urban Economy : a Case Study of Dakar. Geneva : ILO World Employment Programme, WEP 2-19, 1974. (Working Paper No.8)
- Gerry, Chris. "Small - scale Manufacturing and Repairs in Dakar : a Survey of Market Relations within the Urban Economy," in Casual Work and Poverty in Third World Cities. edited by Ray Bromley and Chris Gerry. p. 229 - 250. New York : John Wiley, 1979.
- Gerry, Chris. "How Important a Factor Will the 'Urban Informal Sector' Be in the U.K. Crisis Management Strategy ?," in The Urban Informal Sector : Recent Trends in Research and Theory. p.225 - 239. Baltimore : The John Hopkins University, 1984.
- Gerth, H.H. and Mills C. Wright. From Max Weber : Essays in Sociology. London : Routledge, 1948.
- Giddens, Anthony. Emile Durkhiem Selected Writings. 2nded. New York : Cambridge University Press. 1974.
- Granovetter, Mark. "The Strength of Weak Ties," American Journal of Sociology. 78 : 1360 - 1380 ; 1973.
- Granovetter, Mark. "The Strength of Weak Ties : a network Theory Revisited," in Sociological Theory. edited by Randall Collins. p. 201 - 233. Sanfrancisco : Jossey - Bass, 1983.
- Granovetter, Mark. "Small is Beautiful : Labor Markets and Establishment Size," American Sociological Review. 49 : 323 - 334 ; 1984.
- Hackenberg, A.R. "New Patterns of Urbanization in Southeast Asia," Population and Development Review. 6(3) : 173 - 189 ; 1980.

- Hagen, E.E. "The Transition in Columbia," in Entrepreneurship and Economic Development. edited by P.Killy. p.191 -224. New York : The Free Press, 1971.
- Harbinson, Frederick H. and Charles A. Myer. Education Manpower and Human Resource Development. New York : McGraw-Hill Book Company, 1964.
- Hart, Keith. "Informal Income Opportunities and Urban Employment in Ghana," Journal of Modern African Studies. 11 : 61 - 89 ;1973.
- Hechter, Michael. The Microfoundation of Macrosociology. Philadelphia : Temple University Press, 1983.
- Henry, S. The Hidden Economy. London : Martin Robertson, 1978.
- Hindess, Barry. Choice Rationality and Social Theory. London : Urwin Hyman Ltd., 1988.
- Hirschman, Albert O. The Strategy of Economic Development. New Haven : Yale University Press, 1958.
- Hirschmeier, J. "The Origin of Entrepreneurship Meiji Japan," in Entrepreneurship and Economic Development. edited by P.Killy. p. 241 - 266. New York : The Free Press, 1971.
- International Labour Office. Employment Incomes and Equity : a Strategy for Increasing Productive Employment in Kenya. Geneva : ILO, 1972.
- Jucius, Michael.J. Personal Management. Tokyo : Charles E. Tuttle Company, 1962.
- Kast, Fremont E. and James E. Rosenzweig. Organization & Management (a System and Contingency Approach). 4th ed. Singapore : McGraw - Hill Book Company, 1986.

- King, Kenneth. "Petty Production in Nairobi : the Social Context of Skill Acquisition and Occupation Differentiation," in Casual Work and Poverty in Third World Cities. edited by Ray Bromley and Chris Gerry. p. 217 - 228. New York : John Wiley, 1979.
- Lea S.E.G., R.M. Tarpy and P. Webley. The Individual in the Economy. New York : Cambridge University press, 1987.
- Leach, E.R. Rethinking Anthropology. New York : Athlone Press, 1961.
- Lewin, A.C. "The Dialectic of Dominance : Petty Production and Peripheral Capitalism," in Planning for Small Enterprises in Third World Cities. edited by Ray Bromley. p. 107 - 136. Great Britain : Pergamon Press, 1985.
- Lewis, Arthur W. "Economic Development with Unlimited Supplies of Labour," Manchester School of Economics and Social Studies. 22 : 139 - 191 ; May 1954.
- Lozano, B. High Technology, Cottage Industrial. Dessertation. Davis : University of California, 1985.
- Macdonald, G. and P. Pettit. Semantics and Social Science. London : Routledge & Kegan Paul, 1981.
- Massey, D. and R Meegan. The Anatomy of Job Loss. London : Methuen, 1982.
- McClelland, D.C. The Achieving Society. Princeton, New Jersey : Van Nostrand, 1961.
- McGee, I.G. and Others. "Industrial Development, Ethnic Cleavages and Employment Patterns : Penang State," in The Informal Economy. edited by A.Portes, M.Castells and L.A.Benton. p. 265 - 278. Baltimore and London : The John Hopkins University Press, 1989.
- Mead, D.C. Subcontracting in Rural Areas of Thailand. Bangkok : Rural Areas of Employment Assessment Project, Kasetsart University, 1981.(Research No.5)

- Meier, Gerald M. Emerging from Poverty : the Economics that Really Matter. New York : Oxford University press, 1984.
- Mitchell, J.Clyde. Social Networks in Urban Situations. Manchester : University Press, 1969.
- Morley, Samuel A. Labour Markets and Inequitable Growth : the Case of Authoritarian Capitalism in Brazil. Cambridge : Cambridge University Press, 1982.
- Morley, Samuel A. and J.G. Williamson. The Impact of Demand on Labour Absorbtion and the Distribution of Earnings : the Case of Brazil. Program of Development Studies Rice University, 1973. (Paper No.9)
- Napaporn Havanon, Economic Development as Determinant of Rural - Urban Inequality and Urban Growth , the case of Thailand. Thesis on Master of Arts. Providence : Brown University, 1986. photocopied.
- Nelson, Nici. "How Women and Men Get by : The Sexual Division of Labour in the Informal Sector of a Nailobi Sqatter Settlement," in Casual Work and Poverty in Third World Cities. edited by Ray Bromley and Chris Gerry. p. 283 - 302. New York : John Wiley, 1979.
- Ngwu, Patrick Nathan Chukwuma. A Continuing Education Plan for Self - Employed Primary School Leavers in Benue State, Nigeria (Informal Sector, Unemployment, Nonformal). Dissertation. Ohio : Ohio University, 1985. photocopied.
- Offe, C. Disorganized Capitalism : Contemporary Transformations of Work and Politics. Cambridge, Mass : MIT Press, 1985.
- Olsen, Marvin E. The Process of Social Organization. Oxford : IBH Publishing Co., 1968.
- Pahl, R.E. Division of Labour. Oxford : Basil Blackwell, 1984

Papanek, Gustav. "The Poor of Jakarta," Economic Development and Cultural Change. 24 : 1 - 27 ; 1975.

Pardo, M.L., G.M. Castaño and A.T. Soto. "The Articulation in Formal and Informal Sector in the Economy of Bogotá, Colombia," in The Informal Economy. edited by A.Portes, M.Castells and L.A.Benton. p. 95 - 100. Baltimore and London : The John Hopkins University Press, 1989.

Pearce, David W. The Dictionary of Modern Economics. 3rd ed. Great Britain : Richard Clay (The Chances Press) Ltd., 1986.

Peattie, L.R. What Is to Be Done with the 'Informal Sector': a Case Study of Shoe Manufactures in Columbia. Department of City and Regional Planning, MIT, 1981.

Piore, M.J. and C. Sabel. The Second Industrial Divide. New York : Basic Books, 1984.

Popenoe, David. Sociology. 6th ed. Englewood Cliffs, New Jersey : Prentice - Hall, 1986.

Portes, A. and J. Walton. Labor Class and International System. New York : Academic Press, 1981.

Portes, A., S. Blitzer and J. Curtis. "The Urban Informal Sector in Uruguay : Its Internal Structure, Characteristics and Effects," World Development. 14 : 727 - 741 ; 1986.

Rattansi, Ali. Marx and the Division of Labour. Hong Kong : The MacMillan Press Ltd., 1982.

Roberts, Bryan R. "Employment Structure, Life Cycle and Life Chances : Formal and Informal Sectors in Guadalajara," in The Informal Economy. edited by A.Portes, M.Castells and L.A.Benton. p. 41-59. Baltimore and London : The John Hopkins University Press, 1989.

- Rogers, A. and J. Williamson. "Migration, Urbanization and Third World Development : an Overview," Economic Development and Cultural Change. 3 (3) : 463 - 482 ;1982.
- Romijn, Hendrika A. "Employment Generation through Cottage Industries in Rural Thailand : Potentials and Constraints," in Rural Industrialisation and Employment in Asia. edited by Rizwanul Islam. p. 211 - 240. New Delhi : International Labour Organization, 1987.
- Rozental, A.A. Finance and Development in Thailand. New York : Praeger Publisher, 1970.
- Sabel, C. The Division of Labour in Industry. Cambridge : Cambridge University Press, 1982.
- Sarin, Madhu. "Urban Planning, Petty Trading and Squatter Settlements in Chandigarh, India," in Casual Work and Poverty in Third World Cities. edited by Ray Bromley and Chris Gerry. p. 133 - 160. New York : John Wiley, 1979.
- Sassen-Koob, S. "Growth and Informalization at the Core : the Case of New York City," in The Urban Informal Sector : Recent Trends in Research and Theory. p.492 - 518. Baltimore : The John Hopkins University, 1984.
- Sassen-Koob, S. "New York City's Informal Economy," in The Informal Economy. edited by A.Portes, M.Castells and L.A.Benton. p. 41 - 59. Baltimore and London : The John Hopkins University Press, 1989.
- Schaffer, Bernard. IDS Communications. Brighton : Institute of Development Studies, 1972.
- Schaffer, Bernard and Huang Wen-hsien. "Distribution and the Theory of Access," in Planning for Small Enterprises in Third World Cities. edited by Ray Bromley. p. 257 - 276. Great Britain : Pergamon Press, 1985.

- Schneider, H.K. Economic Man. New York : The Free Press, 1974.
- Schumpeter, J.A. "The Fundamental Phenomenon of Economic Development," in Entrepreneurship and Economic Development. edited by P.Killy. : p.43 - 70, New York : The Free Press, 1971.
- Scott, Alison Maceneen. "Who Are the Self - Employed ?," in Casual Work and Poverty in Third World Cities. edited by Ray Bromley and Chris Gerry. p. 105 - 129. New York : John Wiley, 1979.
- Sethuraman, S.V. The Urban Informal Sector in Developing Country : Employment Poverty and Environment. Geneva : International Labour Organization, 1981.
- Shaw, R.A. "Strategies for Employment in Agriculture," in Employment Creation in Developing Societies , the Situation of Labor in Dependent Economics. edited by Karl Wahlmuth. New York : Praeges Publishers, 1977.
- Sklar, Fred. "Francises and Independence : Interorganizational Power Relations in a Contractual Context," Urban Life. 6 : 33 - 52 ; 1977.
- Somchai Jitsuchon. Source and Trend of Income Inequality : Thailand 1975/76 to 1985/86. Thesis on Master of Economics. Bangkok : Thammasat University, 1987. photocopied.
- Somsuk Tambunlertchai and Chesada Loha-unchit. Rural Industries in Thailand. Report prepared for The USAID, April 1985. photocopied.
- Standing, G. "Meshing Labour Flaxibility with Security : an Answer to British Unemployment?," International Labour Review. 125 : 87 - 106 ; 1986.
- Stepick, Alex. "Miami's Two Informal Sectors," in The Informal Economy. edited by A.Portes, M.Castells and L.A.Benton. p. 111 - 134. Baltimore and London : The John Hopkins University Press, 1989.

- Susbauer, J.C. "The Technical Company Formation Process : A Particular Aspects of Entrepreneurship," Dissertation Abstracts. 30(4) : 1311 - 1324 ; October 1969.
- Suchiro, Akira. Comparative Advantage of Manufacturing Industries in Asian Countries. Tokyo : Institute of Developing Economics, 1982.
- Temple, G. "Migration to Jakarta," Bulletin of Indonesian Economic Studies. 11 : 76 - 81 ; 1975.
- TDRI. Quarterly Newsletter. 3 (3) ; September 1988.
- Todaro, Michael P. Economic Development in the Third World. 3rd ed. New York : Longman, 1985.
- Tongroj Onchan and Others, Rural Industrialization and Employment Generation : A Study of Regional Industries in Thailand. A Report prepared for The ILO - ARTEP, July 1985. photocopied.
- Tran, K.L. "Economic Development in Vietnam ; The Role of Entrepreneurship and Public Policy," Dissertation Abstracts International. 36(3) , 1659 - a, September, 1975.
- Waldinger, R. "Immigration and Industrial Change in the New York City Apparel Industry," in Hispanics in the US Economy. edited by G.J. Borjas and M. Tienda. p. 323 - 349. New York : Academic Press, 1985.
- Walton, J. The IMF Riots. Paper delivered at the International Conference, Global Restructuring and Territorial Development, Hong Kong : University of Hong Kong, september 1985. photocopied.
- Watanabe, S. Technology, Marketing and Industrialization : Linkages Between Large and Small Enterprises. New Delhi : MacMillan, 1983.
- Wattana Suwansang Janjaroen. Economic Impacts of Demographic Change on Educational Planning in Thailand , 1987 - 2001. Bangkok: TDRI, December 1985.

- Wellman, Barry. "Network Analysis : Some Basic Principle," in Sociological Theory. edited by Randal Collins. p. 155 - 200. Sanfrancisco : Jossey - Bass, 1983.
- Wilken, P.H. "Catalysts of Change ? : A Comparative Analysis of Significant of Entrepreneurship in the Eighteenth and Nineteenth Centuries," Dissertation Abstracts International. 38 (2) : 1062 A ; August 1977.
- Williams, Gavin. and Tumusiime - Mutebile Emmanuel. "Capitalist and Petty Commodity Production in Nigeria - a Note," World Development. 6 : 1103 - 1104 ; 1978.
- Williamson, O.E. The Economic Institutions of Capitalism. New York : Free Press, 1985.
- Ybara, Josep-Antoni, "Informalization in the Velencian Economy : a Model for Underdevelopment," in The Informal Economy. edited by A.Portes, M.Castells and L.A.Benton. p. 216 - 227. Baltimore and London : The John Hopkins University Press, 1989.

ภาคผนวก

นิยามศัพท์

กำมปู	อุปกรณ์ที่ใช้สำหรับตัดเศษด้วย มีขาสองข้างที่ส่วนบนไม่แยกจากกัน ปลายขาทั้งสองข้างเป็นใบมีด ลักษณะเหมือนกำมปู
กะแบบ (1)	ความสามารถในการนำชิ้นส่วนตัวเลื้อยผ่านและอะไหล่ที่ได้รับมาเข้าประกอบตัวเลื้อยทำให้เป็นตามแบบที่ได้รับการว่าจ้าง
กะแบบ (2)	การนำชิ้นส่วนตัวเลื้อยผ่านและอะไหล่ที่ได้รับมาเข้าประกอบเป็นเลื้อยตามแบบที่ได้รับการว่าจ้างเพื่อใช้ดูเป็นตัวอย่างหรือมอบให้ผู้รับเหมาช่วงเป็นตัวอย่าง
ชาจักร	คนที่รับงานเลื้อยผ้าสำเร็จรูปจากคนส่งผ้าหรือบ้านเลื้อยโหลไปเย็บที่บ้านของตน บางครั้งกิจการที่ตัดผ้าและอะไหล่ก็เรียกผู้รับเหมาช่วงงานเย็บจากตนว่าเป็นชาจักรเช่นกันแม้ว่าผู้รับเหมาช่วงนั้นจะไม่ได้ทำการเย็บเองก็ตาม
เครื่องตัดผ้า	เครื่องมือไฟฟ้าที่ใช้สำหรับตัดผ้า มีลักษณะเหมือนเลื่อย ขนาดของใบเลื่อยมีตั้งแต่ 8-12 นิ้ว ยึดมีความยาวมากเท่าไรยิ่งตัดผ้าได้มากชิ้นขึ้นเท่านั้น
ดึงยาง	การเย็บยางยึดขนาด 1 นิ้วขึ้นไปไว้ในขอบเอา โดยขณะที่เย็บต้องคอยดึงยางยึดแล้วเย็บขอบยางติดกับขอบกางเกงด้วย ในการดึงและเย็บยางยึดต้องง้างผ้ากับยางยึดที่เย็บติดกันนั้นมีความพอดี เมื่อปล่อยยางยึดแล้วเอากางเกงจะมีรอยขุ่นผ้าเสมอไม่ไปกระจุยอยู่ข้างใดมากหรือน้อยเกินไป
โต๊ะตัด (1)	โต๊ะที่ใช้สำหรับตัดผ้า ปกติขนาดกว้าง 1.20 ม. ยาว 2.40 ม. ผิวหน้าโต๊ะเรียบเป็นมัน โต๊ะต้องมีโครงสร้างที่แข็งแรงสามารถรับน้ำหนักของผ้าและของข้างตัดได้ หน้าผ้าปูเต็มโต๊ะสามารถวางแบบเลื้อยผ้าเด็กสำหรับตัดได้ 6 size 6 ขนาด ถ้าเป็นเลื้อยผ้าผู้ใหญ่อาจวางได้ 4 หรือ 5 size ขึ้นอยู่กับส่วนตกต่างตัวเลื้อยผ่านและความกว้างใหญ่ยาวของแบบ
โต๊ะตัด (2)	กิจการที่มีโต๊ะสำหรับตัดผ้าและอะไหล่ประกอบเลื้อยผ่านจากจ้างงานให้ผู้รับเหมาช่วงไปเย็บนอกสถานประกอบการของตน อาจเป็นกิจการของผู้ส่งออกเอง หรือ เป็นกิจการของผู้รับเหมาช่วงงานจากผู้เข้ามาทำการตัดและส่งเย็บ

ทัชชา	การที่ผู้ว่าจ้างคนหนึ่งไปว่าจ้างให้ผู้รับเหมาช่วงซึ่งติดต่อธุรกิจเป็นประจำอยู่กับผู้ว่าจ้างคนอื่นอยู่แล้วให้ทำงานให้ตนด้วยโดยไม่ต้องบอกเลิกกับผู้ว่าจ้างคนเดิม
ง้าง	การเข้บริ่มผ้ากันลุยด้วยจักรง้าง ขณะเข้บริ่มผ้า ส่วนที่เกินแนวกันลุยจะถูกตัดทิ้งไป
เข้บริ่มผ้าหน้าร้าน	การเข้บริ่มผ้าที่ละตัวตามที่ได้รับการว่าจ้างจากลูกค้า ผู้รับจ้างต้องสร้างแบบขนาดเท่าตัวของลูกค้าแต่ละคน ตัดผ้าตามแบบ และเข้บริ่มด้วยฝีมือปราณีตและเรียบร้อย เป็นการทำงานอย่างละเอียด
แย่งชา	การที่ผู้ว่าจ้างคนหนึ่งไปชักชวนใ้มน้าวให้ผู้รับเหมาช่วงซึ่งติดต่อธุรกิจเป็นประจำอยู่กับผู้ว่าจ้างคนอื่นอยู่แล้ว ให้เลิกรับงานของผู้ว่าจ้างคนเดิมแล้วมารับทำงานให้ตนแทน
เลี้ยงชา	การที่ผู้ว่าจ้างหางานมาป้อนให้ผู้รับจ้างหาอย่างต่อเนื่องไม่ให้ผู้รับจ้างขาดงาน เพื่อให้ผู้รับจ้างไม่ไปรับงานจากคนอื่นมาทำ
หม้อห้อม	ผ้าฝ้ายที่ย้อมสีน้ำเงินเข้มหรือกรมท่า เมื่อนำไปฟอกสีจะดูคล้ายผ้ายืนสีฟอก เนื้อผ้าหนากว่าผ้าหม้อห้อมที่เป็นผ้าพื้นเมืองของทางภาคเหนือ
หล่อยุ้ง	ผ้ายัดที่ใช้ทำปกเสื้อยัดหรือผ้าลักษณะเหมือนกัน นำมาใช้ในการเข้บริ่มเป็นผ้ารัดปลายขากางเกง เรียกว่าหล่อยุ้งชา ถ้ารัดปลายแขนเสื้อ เรียกว่า หล่อยุ้งแขน
อะไหล่	ผ้าที่ตัดเป็นชิ้นส่วนต่าง ๆ ที่ไม่ใช้ชิ้นตัวเสื้อผ้าหลัก สำหรับประกอบตัวเสื้อผ้าให้เป็นตามแบบ เช่น กระเป๋าสีเสื้อ แขนเสื้อ ปกเสื้อ กระเป๋ากางเกง หูกางเกงรวมทั้งอุปกรณ์อื่น ๆ ที่ไม่ใช้ผ้า เช่น ขีป ตรา เบอร์ แผ่นหนังประดับ ฟองน้ำ ผ้าลูกไม้ เป็นต้น
ฮั่ว	เป็นคำที่มาจากภาษาจีน ใช้ในความหมายถึง การคำนวณค่าใช้จ่ายและปริมาณวัตถุดิบที่จะใช้ในการผลิตเสื้อผ้าสำเร็จรูปแต่ละแบบ
size (1)	เบอร์หรือขนาดของเสื้อผ้าซึ่งมี 6 เบอร์ บางรายก็ใช้เป็นเลข 1-6 บางรายใช้ขนาด เป็นเลขคู่ อาจเป็นเบอร์ 2 4 6 8 10 และ 12 บางรายใช้เป็นเบอร์ 20 22 24 26 28 30 แต่ละเบอร์ จะมีรอบเอวต่างกัน 2 นิ้ว

size (2)

ชิ้นส่วนตัวเสื้อผ้าและอะไหล่ประกอบเสื้อผ้าที่ใช้เย็บสำหรับเสื้อผ้าในเบอร์หรือขนาดหนึ่ง ซึ่งได้รับการตัดในคราวเดียวกัน อาจมีจำนวน 200-300 ตัวขึ้นอยู่กับจำนวนชิ้นของผ้าที่ปูสำหรับการตัดครั้งหนึ่ง ๆ

แนวคำถามในการสัมภาษณ์

แนวคำถามในการสัมภาษณ์แบ่งเป็น 4 ชุด ใช้กับผู้ให้สัมภาษณ์ต่างกลุ่มกันดังนี้

- ชุดที่ 1 ใช้สัมภาษณ์ผู้รับเหมาช่วงและคนกลาง หรือผู้ให้ข่าวสารที่สำคัญ กลุ่มที่ 1
- ชุดที่ 2 ใช้สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการฉกฉวยที่ดิน หรือผู้ให้ข่าวสารที่สำคัญ กลุ่มที่ 2
- ชุดที่ 3 ใช้สัมภาษณ์ผู้รับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป
- ชุดที่ 4 ใช้สัมภาษณ์ผู้ที่ไม่ได้รับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป

ชุดที่ 1 สำหรับผู้รับเหมาช่วง และ คนกลาง

1. รูปแบบและโครงสร้างของระบบการเหมาช่วง

- 1.1 ผู้ว่าจ้างเป็นใคร ติดต่อกันได้อย่างไร ทะลอมถามว่า ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ว่าจ้างกับผู้รับจ้างมีลักษณะอย่างไร เป็นญาติกันหรือเปล่า มีผู้ว่าจ้างกี่คน รู้จักกันได้อย่างไร มีใครเป็นสื่อกลางในการติดต่อหรือไม่ วิธีการติดต่อว่าจ้างทำอย่างไร
- 1.2 ความสัมพันธ์ระหว่างผู้รับเหมาช่วงด้วยกันเป็นอย่างไร ทะลอมถามว่า ทราบหรือไม่ว่าผู้ว่าจ้างได้ว่าจ้างใครอีกนอกจากตัวเอง รู้จักกันหรือเปล่า ถ้ารู้จัก ถามต่อว่ารู้จักกันดีแค่ไหน มีความสัมพันธ์กันในลักษณะใด เคยติดต่อกันในเรื่องงานรับเหมาหรืองานรับเหมาช่วงหรือไม่ ติดต่อกันอย่างไรในด้านใด ถ้าไม่รู้จักไม่เคยติดต่อกัน ถามต่อว่าเป็นเพราะอะไร
- 1.3 ท่านได้รับการว่าจ้างสม่ำเสมอเพียงใด ทะลอมถามถึง จำนวนความถี่ของการว่าจ้าง และปริมาณงานที่ได้รับต่อครั้งในช่วงระยะเวลาตลอดปี
- 1.4 การทำสัญญาว่าจ้างเป็นอย่างไร ทะลอมถามว่าวิธีการทำสัญญาว่าจ้างทำเป็นลายลักษณ์อักษรหรือวาจา เรื่องที่ตกลงกันมีอะไรบ้าง ตกลงกันอย่างไร
- 1.5 เครื่องมือและวัตถุดิบอะไรที่ผู้ว่าจ้างจัดหาให้ท่านและอะไรบ้างที่ท่านต้องจัดหาเอง

- 1.6 ลักษณะงานที่ทำเป็นอย่างไร ตะล่อมถามว่า เป็นงานที่ต้องผลิตตั้งแต่การจัดเตรียมวัตถุดิบ จนถึงพร้อมที่จะจัดจำหน่าย หรือเป็นเพียงขั้นตอนบางขั้นตอน ถ้าตอบว่าเป็นเพียงบางขั้นตอนถามต่อว่าขั้นตอนใดบ้าง

2. ปัจจัยการผลิต

- 2.1 เครื่องมือในการเก็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปมีอะไรบ้าง ใครเป็นผู้จัดหา
- 2.2 เงินทุนที่ใช้ในการทำอาชีพนี้ ประมาณเท่าไร ใช้ทำอะไรบ้าง
- 2.3 เงินทุนและเครื่องมือท่านหามาได้อย่างไร

3. วิธีการผลิต

- 3.1 เมื่อรับงานมาจากผู้ว่าจ้าง ท่านทำอย่างไรกับงานนั้น ตะล่อมถามว่า แบ่งงานออกเป็นขั้นตอนอย่างไร แต่ละขั้นตอนแจกจ่ายให้ใครทำบ้าง งานแต่ละขั้นตอนมีความสัมพันธ์กันอย่างไร ใครต้องรับงานต่อจากใคร จนถึงขั้นส่งมอบงานให้แก่ผู้ว่าจ้าง
- 3.2 ขั้นตอนของการเก็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปเป็นอย่างไร ตะล่อมถามถึงขั้นจัดเตรียมวัตถุดิบขึ้นเก็บชิ้นส่วน และขึ้นประกอบเป็นตัวของเสื้อผ้าแต่ละชนิด

4. ระเบียบกฎเกณฑ์

- 4.1 ระเบียบกฎเกณฑ์ในการทำงานเป็นอย่างไร ตะล่อมถามเรื่องเวลาในการทำงาน คุณภาพของงาน กำหนดส่งงาน เป็นต้น
- 4.2 ระเบียบกฎเกณฑ์ในการจ้างงานเป็นอย่างไร ตะล่อมถามเรื่องค่าจ้าง สวัสดิการ คุณสมบัติของผู้ว่าจ้าง การค้ำประกันการจ้างงาน เป็นต้น
- 4.3 ระเบียบกฎเกณฑ์ในการจ่ายงานเป็นอย่างไร ตะล่อมถามเรื่องคุณสมบัติของผู้ที่จะจ่ายงานให้ วิธีการจ่ายงาน ข้อตกลงในการจ่ายงาน ระยะเวลา และปริมาณงาน

4.4 ระเบียบกฎเกณฑ์แต่ละด้านในข้อ 3.1-3.3 ใครเป็นผู้กำหนด วิธีการกำหนดทำ
อย่างไร

5. วิธีการถ่ายทอดและมาตรการควบคุมระเบียบกฎเกณฑ์

5.1 ท่านมีวิธีทำให้ผู้เกี่ยวข้องเช่น คนงาน ผู้รับเหมาช่วง ผู้รับงานไปทำ เป็นต้น ทราบ
ถึงระเบียบกฎเกณฑ์ได้อย่างไร

5.2 ถ้าผู้เกี่ยวข้องดังกล่าวไม่ทำตามระเบียบกฎเกณฑ์ ท่านจะทำอย่างไร ตะล่อมถาม
ถึงมาตรการต่าง ๆ เช่น การตัดเงิน ลดงาน หรือการเลิกจ้าง

6. ตำแหน่งและบทบาทของผู้เกี่ยวข้องในกิจการนอกระบบ

6.1 ในกิจการของท่านทั้งหมดมีตำแหน่งงานอะไรบ้าง ตะล่อมถามถึงตำแหน่งหน้าที่ที่
เกี่ยวข้องในงานจ้างเหมาและในงานตัดเย็บ

6.2 แต่ละตำแหน่งมีสถานภาพอย่างไร ตะล่อมถามว่าแต่ละตำแหน่งมีอำนาจหน้าที่
อย่างไร ได้รับอภิสิทธิ์ในเรื่องอะไรบ้าง ได้รับเงินเดือน จัดว่าตำแหน่งสูงต่ำ
อย่างไร

6.3 แต่ละตำแหน่งมีความสัมพันธ์กันอย่างไร ตะล่อมถามว่ามีการติดต่อกันหรือไม่ ใน
เรื่องอะไรบ้าง

6.4 คนที่ทำงานในตำแหน่งหนึ่งจะเลื่อนไปทำงานในตำแหน่งที่สูงกว่าได้หรือไม่ ถ้าได้
ถามต่อว่า ทำอย่างไร ถ้าไม่ได้ ถามต่อว่าเพราะอะไร

6.5 ท่านเริ่มเข้ามาเกี่ยวข้องกับกิจการนี้ในตำแหน่งใด และเลื่อนขึ้นมาจากตำแหน่ง
ในปัจจุบันได้อย่างไร

7. เครือข่ายความสัมพันธ์

- 7.1 ท่านจัดว่าใครบ้างเป็นคนที่มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดที่สุดในบรรดาผู้คนรอบข้าง คนเหล่านี้มีใครบ้างที่ท่านติดต่อด้วยเกี่ยวกับงานตัดเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป ติดต่อกันอย่างไร พบปะกันบ่อยครั้งเพียงใด รู้จักกันมานานแค่ไหน รู้จักกันได้อย่างไร ฐานะความสัมพันธ์เป็นอย่างไร (ใครเหนือกว่าใคร) มีการแลกเปลี่ยนอะไรกันบ้าง (ท่านให้อะไรแก่เขา และรับอะไรจากเขา) ลักษณะของการแลกเปลี่ยนเท่าเทียมกันหรือไม่
- 7.2 ท่านจัดว่าใครบ้างเป็นคนที่มีความสัมพันธ์กันใกล้ชิดรองจากกลุ่มแรก คนเหล่านี้มีใครบ้างที่ท่านติดต่อด้วยเกี่ยวกับงานตัดเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป ติดต่อกันอย่างไร พบปะกันบ่อยครั้งเพียงใด รู้จักกันมานานแค่ไหน รู้จักกันได้อย่างไร ฐานะความสัมพันธ์เป็นอย่างไร (ใครเหนือกว่าใคร) มีการแลกเปลี่ยนอะไรกันบ้าง (ท่านให้อะไรแก่เขา และรับอะไรจากเขา) ลักษณะของการแลกเปลี่ยนเท่าเทียมกันหรือไม่
- 7.3 ท่านจัดว่าใครบ้างที่ท่านไม่รู้จักรันโดยตรง แต่สามารถติดต่อสัมพันธ์กันด้วยได้ ถ้าต้องการ คนเหล่านี้มีใครบ้างที่ท่านติดต่อด้วยเกี่ยวกับงานตัดเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป ท่านติดต่อด้วยผ่านใคร ติดต่อกันอย่างไร พบปะกันบ่อยครั้งเพียงใด รู้จักกันมานานแค่ไหน รู้จักกันได้อย่างไร ฐานะความสัมพันธ์เป็นอย่างไร (ใครเหนือกว่าใคร) มีการแลกเปลี่ยนอะไรกันบ้าง (ท่านให้อะไรแก่เขา และรับอะไรจากเขา) ลักษณะของการแลกเปลี่ยนเท่าเทียมกันหรือไม่

ชุดที่ 2 สำหรับผู้เกี่ยวข้องในการฝึกวิชาชีพ

1. โครงการฝึกอบรมเกิดขึ้นได้อย่างไร ตะล่อมถามว่าใครเป็นผู้ริเริ่ม มีวัตถุประสงค์อย่างไร ขั้นตอนการเสนอโครงการเป็นอย่างไร
2. เกณฑ์ในการเลือกคนเข้ารับการฝึกอบรมเป็นอย่างไร
3. ใครเป็นผู้เลือกหรือเสนอชื่อผู้เข้ารับการฝึกอบรม
4. เนื้อหาสาระที่ฝึกอบรมมีอะไรบ้าง ตะล่อมถามวิชาที่เน้นหนักเป็นพิเศษหรือใช้เวลามากกว่าวิชาอื่น และวิชาที่ใช้เวลาน้อยกว่าวิชาอื่น
5. วิธีการฝึกอบรมเป็นอย่างไรในแต่ละเนื้อหา ตะล่อมถามขั้นตอนของการตัดเย็บเสื้อผ้าแต่ละชนิดเป็นอย่างไร การฝึกแต่ละขั้นตอนทำอย่างไร
6. วัตถุประสงค์ในการฝึกอบรมมีอะไรบ้าง จำนวนเท่าใด ใครเป็นผู้จัดหา หลังการฝึกอบรมแล้วทำอย่างไรกับวัตถุประสงค์ของโครงการ
7. การประเมินผลโครงการทำอย่างไร ตะล่อมถามเกณฑ์ที่ใช้วัดความสำเร็จหรือไม่ สำเร็จของโครงการ และวิธีที่วัด
8. การติดตามผลโครงการทำอย่างไร

ชุดที่ 3 สำหรับผู้มีอาชีพรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป

โครงสร้างของงาน

1. รูปแบบการเหมาจ้าง

- 1.1 ผู้ว่าจ้างเป็นใคร ติดต่อกันได้อย่างไร ตะล่อมถามว่า ผู้ว่าจ้างเป็นผู้รับเหมาหรือผู้รับเหมาจ้าง หรือเป็นคนกลาง ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ว่าจ้างกับผู้รับจ้างมี

ลักษณะอย่างไร เป็นญาติกันหรือไม่ มีผู้ว่าจ้างกี่คน รู้จักกันได้อย่างไร มีใคร เป็นสื่อกลางในการติดต่อหรือไม่ วิธีการติดต่อว่าจ้างอย่างไร

- 1.2 ความสัมพันธ์ระหว่างคนที่ทำอาชีพเดียวกันเป็นอย่างไร ทะลอมถามว่า ทราบหรือไม่ว่าผู้ว่าจ้างได้ว่าจ้างใครอีกในหมู่บ้านนี้และในหมู่บ้านอื่นนอกจากตัวเอง รู้จักกันหรือไม่ ถ้ารู้จัก ถามต่อว่ารู้จักกันดีแค่ไหน มีความสัมพันธ์กันมานานลักษณะใด เคยติดต่อกันในรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปหรือไม่ ติดต่อกันอย่างไรในด้านใด ถ้า ไม่รู้จักไม่เคยติดต่อกัน ถามต่อว่าเป็นเพราะอะไร
- 1.3 ท่านได้รับการว่าจ้างสม่ำเสมอเพียงใด ทะลอมถามถึง จำนวนความถี่ของการว่าจ้าง และปริมาณงานที่ได้รับต่อครั้งในช่วงระยะเวลาตลอดปี
- 1.4 การทำสัญญาว่าจ้างเป็นอย่างไร ทะลอมถามว่าวิธีการทำสัญญาว่าจ้างเป็นลายลักษณ์อักษรหรือวาจา เรื่องที่ตกลงกันมีอะไรบ้าง ตกลงกันอย่างไร
- 1.5 เครื่องมือและวัตถุดิบอะไรที่ผู้ว่าจ้างจัดหาให้ท่าน และอะไรบ้างที่ท่านต้องจัดหาเอง
- 1.6 ลักษณะงานที่ท่านทำเป็นอย่างไร ทะลอมถามว่า เป็นงานที่ต้องผลิตตั้งแต่การจัดเตรียมวัตถุดิบ จนถึงพร้อมที่จะจัดจำหน่าย หรือเป็นเพียงขึ้นตอนบางขั้นตอน ถ้าตอบว่าเป็นเพียงบางขั้นตอนถามต่อว่าขั้นตอนใดบ้าง

2. ปัจจัยการผลิตและวิธีการผลิต

- 2.1 ท่านเป็นเจ้าของเครื่องมือการผลิตอะไรบ้าง ทะลอมถามเรื่องชนิดของจักร และอุปกรณ์ต่าง ๆ
- 2.2 เครื่องมือการผลิตที่ท่านจำเป็นต้องใช้มีอะไรบ้าง
- 2.3 วัตถุดิบอะไรบ้างที่ได้รับจากผู้ว่าจ้าง และอะไรบ้างที่ท่านต้องจัดหาเอง
- 2.4 ท่านใช้เงินทุนเท่าไรในการประกอบอาชีพนี้ ใช้ทำอะไรบ้าง
- 2.5 วัตถุดิบที่ได้รับจากผู้ว่าจ้างเป็นอย่างไร ต้องทำอะไรกับวัตถุดิบนั้นบ้าง ทะลอมถาม

ว่าผ้าที่รับมาตัดมาเรียบร้อยหรือเปล่า อุปกรณ์ชิ้นส่วนต่าง ๆ เช่น กระเป๋าลือ
 ฯลฯ ได้รับมาในลักษณะใด ต้องมาทำอะไรบ้าง

- 2.6 เมื่อรับงานมาจากผู้ว่าจ้างแล้ว ท่านทำตามลำดับอย่างไร แล้วส่งงานต่อให้ใคร
 คนรับงานต่อจากท่านทำอะไรกับงานนั้นแล้วส่งต่อให้ใครอีก

3. ระเบียบกฎเกณฑ์

- 3.1 ระเบียบกฎเกณฑ์ในการทำงานเป็นอย่างไร ทะล่อมถามเรื่องเวลาในการทำงาน
 คุณภาพของงาน กำหนดส่งงาน เป็นต้น
- 3.2 ระเบียบกฎเกณฑ์ในการจ้างงานเป็นอย่างไร ทะล่อมถามว่ารับงานจากผู้อื่นได้หรือไม่ ถ้าตอบว่าได้ ถามต่อว่ามีข้อแม้อย่างไร ถ้าตอบว่าไม่ได้ ถามต่อว่าเพราะ
 อะไร ทะล่อมถามว่าสวัสดิการอื่นมีไหมอะไรบ้าง มีการค้าประกันการจ้างงาน
 หรือเปล่า ใช้อะไรค้าประกัน ใครเป็นคนจ่าย ระยะเวลาในการจ้างเป็นอย่างไร
 มีข้อผูกมัดอะไรบ้างในการจ้างงาน
- 3.3 ระเบียบข้างต้น ใครเป็นผู้กำหนด วิธีการกำหนดอย่างไร ท่านมีส่วนเกี่ยวข้อง
 บ้างหรือไม่ เกี่ยวข้องอย่างไร
- 3.4 ท่านรับทราบระเบียบดังกล่าวได้อย่างไร บอกอย่างไร เมื่อไร
- 3.5 ถ้าไม่ทำตามระเบียบจะเป็นอย่างไร ทะล่อมถามถึงเรื่องการถูกตัดเงิน ลดงาน
 หรือลดการจ้างงาน

4. ตำแหน่งและบทบาทของผู้เกี่ยวข้อง

- 4.1 ในการรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป ท่านต้องติดต่อเกี่ยวข้องกับใครบ้าง
- 4.2 อำนาจหน้าที่ของเขาเป็นอย่างไร ทะล่อมถามว่า ท่านต้องทำตามคำสั่งของใครบ้าง
 คำสั่งอะไรที่ต้องทำตาม ท่านสามารถสั่งให้ใครทำตามท่านได้บ้าง คำสั่งอะไรที่ท่าน

สั่งให้เขาทำตาม

- 4.3 อภิสัทธินี้ของแต่ละตำแหน่งเป็นอย่างไร เพราะอะไรจึงได้รับอภิสัทธินั้น ตะล่อมถามว่าตำแหน่งต่าง ๆ มีสิทธิพิเศษเหนือคนอื่นหรือตำแหน่งอื่นอย่างไร เช่น ได้รับค่าจ้างมากกว่าคนอื่น ได้รับงานมากกว่าคนอื่น หรือได้รับการยกเว้นไม่ต้องทำงานแต่รับผลประโยชน์เท่ากับหรือมากกว่าคนอื่น ๆ เพราะอะไรจึงเป็นเช่นนั้น
- 4.4 เกียรติภูมิของแต่ละตำแหน่งเป็นอย่างไร ตะล่อมถามเรื่องของศักดิ์ศรี การได้รับความยกย่อง นับหน้าถือตา
- 4.5 ตำแหน่งหน้าที่ที่สูงกว่าท่าน ท่านจะเลื่อนขึ้นสู่ตำแหน่งนั้นได้หรือไม่ ถ้าตอบว่าได้ ถามต่อว่าหาอย่างใดจึงจะได้เลื่อน ถ้าตอบว่าไม่ได้ ถามต่อว่าเพราะอะไร

การฝึกทักษะ

6. การฝึกทักษะ

ผู้ที่เคยเรียนวิชาชีพ

- 6.1 ท่านได้รับความรู้อะไรบ้างจากการเข้ารับการฝึกอบรมวิชาชีพ อะไรที่ทำได้ดีที่สุด อะไรที่ทำได้ไม่ดีเลย
- 6.2 ความรู้ด้านไหนที่สามารถนำมาใช้ในอาชีพรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปที่ท่านอยู่ในปัจจุบันได้มาก ด้านไหนที่ไม่ได้ใช้เลย
- 6.3 การฝึกอบรมวิชาชีพควรปรับปรุงอย่างไรให้เหมาะสมกับอาชีพรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป
- 6.4 ถ้าต้องการฝึกทักษะเพิ่มเติมจะทำอย่างไร

ผู้ที่ไม่เคยเรียนวิชาชีพ แต่ฝึกทักษะจากงาน

- 6.5 ฝึกทักษะอะไรบ้าง ตามลำดับขั้นตอนอย่างไร
- 6.6 ใช้เวลาในการฝึกทักษะนานเพียงใด
- 6.7 ถ้าต้องการฝึกทักษะเพิ่มเติมจะหาอย่างไร

ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการเข้าสู่อาชีพนอกระบบ

7. ภูมิหลังทางเศรษฐกิจ

- 7.1 ครอบครัวท่านมีอาชีพอะไร ท่านมีอาชีพอะไร ก่อนเข้าสู่อาชีพนี้ ฐานะความเป็นอยู่ของครอบครัวและตัวท่านเป็นอย่างไร
- 7.2 อาชีพเดิมมีลักษณะอย่างไร ทะล่อมถามว่างานที่ท่านทำอย่างไร หากกับใคร รายได้เป็นอย่างไร
- 7.3 ทำไมจึงเลือกทำอาชีพรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป ทะล่อมถามมูลเหตุจริงใจ และสภาวะแวดล้อมในขณะนั้น
- 7.4 อาชีพใหม่ดีกว่าอาชีพเก่าอย่างไร

8. ความสัมพันธ์ทางสังคมในการผลิต

- 8.1 ในการทำงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป ท่านทำงานร่วมกับใครบ้าง คนเหล่านั้นมีความสัมพันธ์กันแบบใด (ญาติ เพื่อนสนิท เพื่อนบ้าน หรือนายจ้าง) แบ่งงานกันอย่างไร
- 8.2 ใครมีความสำคัญที่สุดในกลุ่มที่ท่านทำงานด้วยกัน สำคัญอย่างไร เพราะอะไรจึงสำคัญ
- 8.3 ตัวท่านจะแยกตัวออกมาทำโดยอิสระได้หรือไม่ เพราะอะไร

- 8.4 ในการทำงานมีการช่วยเหลือกันอย่างไร
- 8.5 แบ่งปันผลประโยชน์กันอย่างไร
- 8.6 บรรยากาศในการทำงานเป็นอย่างไร
- 8.7 วิธีการที่ท่านเข้ามาทำงานนี้เป็นอย่างไร ตะล่อมถามว่าใครชักชวน หรือติดต่อผ่านใคร รับงานมาทำได้อย่างไร เป็นต้น

9. เครือข่ายและการเข้าถึง

- 9.1 เมื่อเริ่มทำงานนี้รับงานจากใคร คนนั้นเป็นอะไรกับท่าน เขารับงานมาจากใคร เป็นอะไรกับเขา ท่านติดต่อพบปะกับคนที่ท่านรับงานมาบ่อยครั้งเพียงใด ในเรื่องอะไร รู้จักกันมานานเพียงใด รู้จักกันได้อย่างไร ฐานะความสัมพันธ์เป็นอย่างไร (ใครเหนือกว่าใคร) มีการแลกเปลี่ยนอะไรกันบ้าง ในลักษณะใด
- 9.2 ปัจจุบันท่านรับงานจากใคร คนนั้นเป็นอะไรกับท่าน เขารับงานมาจากใคร เป็นอะไรกับเขา ท่านติดต่อพบปะกับคนที่ท่านรับงานมาบ่อยครั้งเพียงใด ในเรื่องอะไร รู้จักกันมานานเพียงใด รู้จักกันได้อย่างไร ฐานะความสัมพันธ์เป็นอย่างไร (ใครเหนือกว่าใคร) มีการแลกเปลี่ยนอะไรกันบ้าง ในลักษณะใด
- 9.3 ถ้าบุคคลในข้อ 9.1 และ 9.2 เป็นคนละคนกัน ถามต่อว่าทำไมจึงเปลี่ยน เปลี่ยนได้อย่างไร บุคคลในข้อ 9.1 และ 9.2 มีสถานภาพต่างกันหรือไม่ (เป็นผู้รับเหมามือแรก ผู้รับเหมาช่วง หรือคนกลาง) ถ้าบุคคลในข้อ 9.1 และ 9.2 เป็นคนคนเดียวกัน ถามต่อว่าทำไมจึงไม่เปลี่ยน
- 9.4 ท่านจะติดต่อโดยตรงกับผู้จ้างงานในระดับสูงขึ้นไปโดยตรงได้หรือไม่ (ถ้าติดต่ออยู่กับผู้รับเหมาช่วง ผู้จ้างงานระดับสูงขึ้นไปหมายถึง ผู้รับเหมามือแรกหรือคนกลางที่จ้างงานให้กับผู้รับเหมาช่วงนั้น หรือถ้าติดต่ออยู่กับผู้รับเหมามือแรกหรือคนกลาง ผู้จ้างงานระดับสูงขึ้นไปคือผู้ว่าจ้างผู้รับเหมามือแรกหรือคนกลางนั้น) ถ้าตอบว่าได้ ถามต่อว่าจะทำอย่างไร ถ้าตอบว่าไม่ได้ ถามต่อว่า เพราะอะไร

10. ทรัพยากรและการเข้าถึง

10.1 ทักษะ

ถ้าฝึกวิชาชีพ เข้ารับการฝึกอบรมได้อย่างไร ใครเป็นผู้เสนอชื่อ มีความสัมพันธ์กับผู้เสนอชื่ออย่างไร ติดต่อกันได้อย่างไร พบปะกันบ่อยครั้งเพียงใด รู้จักกันมานานแค่ไหน รู้จักกันได้อย่างไร ฐานะความสัมพันธ์เป็นอย่างไร (ใครเหนือกว่าใคร) มีการแลกเปลี่ยนอะไรกันบ้าง (ท่านให้อะไรแก่เขา และรับอะไรจากเขา) ลักษณะของการแลกเปลี่ยนเท่าเทียมกันหรือไม่

ถ้าฝึกหัดจากงาน ท่านฝึกงานกับใคร คนนั้นมีความสัมพันธ์อย่างใดกับท่าน ติดต่อกันได้อย่างไร พบปะกันบ่อยครั้งเพียงใด รู้จักกันมานานแค่ไหน รู้จักกันได้อย่างไร ฐานะความสัมพันธ์เป็นอย่างไร (ใครเหนือกว่าใคร) มีการแลกเปลี่ยนอะไรกันบ้าง (ท่านให้อะไรแก่เขา และรับอะไรจากเขา) ลักษณะของการแลกเปลี่ยนเท่าเทียมกันหรือไม่ ทำไมจึงไม่เข้ารับการฝึกอบรมวิชาชีพ

10.2 เครื่องมือการผลิต ท่านได้จักรและเครื่องมืออื่น ๆ มาได้อย่างไร ประสิทธิภาพการทำงานเป็นอย่างไร ถ้าจะเปลี่ยนให้ดีขึ้นทำได้หรือไม่ ถ้าตอบว่าได้ ถ้ามองต่อว่าจะหามาเปลี่ยนได้อย่างไร ถ้าตอบว่าไม่ได้ ถ้ามองว่าทำไม

10.3 ประสบการณ์ ได้จากคำถามภูมิหลังทางเศรษฐกิจ

10.4 สถานภาพทางสังคม ได้จากคำถามเครือข่ายและการเข้าถึง

10.5 ข่าวสารข้อมูล ท่านทราบข่าวโครงการฝึกอบรมวิชาชีพ การฝึกสอนงาน ได้อย่างไร ใครบอก และทราบเรื่องแหล่งจ้างงานได้อย่างไร ใครบอก คน ๆ นั้นเป็นอะไรกับท่าน ติดต่อกันได้อย่างไร พบปะกันบ่อยครั้งเพียงใด รู้จักกันมานานแค่ไหน รู้จักกันได้อย่างไร ฐานะความสัมพันธ์เป็นอย่างไร (ใครเหนือกว่าใคร) มีการแลกเปลี่ยนอะไรกันบ้าง (ท่านให้อะไรแก่เขา และรับอะไรจากเขา) ลักษณะของการแลกเปลี่ยนเท่าเทียมกันหรือไม่

11. การปรับตัวเข้ากับบรรทัดฐาน

- 11.1 การดำเนินชีวิตในปัจจุบันกับในอดีตก่อนเข้ามาทำงานนี้แตกต่างกันอย่างไร ทะล่อมถามเรื่อง กิจกรรมประจำวัน นิสัยความเคยชิน เวลาพักผ่อน การพบปะเพื่อน เป็นต้น ทำไมจึงแตกต่างกัน
- 11.2 มีความรู้สึกอย่างไรกับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว
- 11.3 ปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงด้วยวิธีการอย่างไร ทำไมจึงต้องปรับ
- 11.4 คนในครอบครัวมีความคิดเห็นอย่างไรในเรื่องนี้

12. โอกาสในการเป็นผู้ประกอบการ

- 12.1 คิดจะทำกิจการของตัวเองบ้างไหม เพราะอะไร
- 12.2 ถ้าทำเองจะทำได้ไหม ทำอย่างไร ทะล่อมถามเรื่องการติดต่อกิจการจากผู้ประกอบการ เงินทุน การจ้างแรงงาน การขยายกิจการ ถ้าตอบว่าทำไม่ได้ ถามต่อว่า เพราะอะไรจึงทำไม่ได้ ต้องการความช่วยเหลือจากใครบ้าง ต้องการให้ช่วยเรื่องอะไร

ชุดที่ 4 สำหรับผู้ไม่มีอาชีพรับจ้างเขียนเสื้อผ้าสำเร็จรูป

1. การฝึกทักษะ

ผู้ที่เคยเรียนวิชาชีพ

- 1.1 ท่านได้รับความรู้อะไรมาจากการเข้ารับการฝึกอบรมวิชาชีพ อะไรที่ทำได้ดีที่สุด อะไรที่ทำได้ไม่ดีเลย
- 1.2 ความรู้ด้านไหนที่สามารถนำมาใช้ในปัจจุบันได้มาก ด้านไหนที่ใช้ได้น้อย ใช้ทำอะไร (ตัดเย็บเสื้อผ้าใส่เอง ซ่อมแซมเสื้อผ้า หรืออื่น ๆ)

- 1.3 การฝึกอบรมริชาชีพควรปรับปรุงอย่างไรให้เหมาะสมกับอาชีพรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป
- 1.4 ถ้าต้องการฝึกทักษะเพิ่มเติมจะหาอย่างไร

ผู้ที่ไม่เคยเรียนวิชาชีพ แต่ฝึกทักษะจากงาน

- 1.5 ฝึกทักษะอะไรบ้าง ตามลำดับขั้นตอนอย่างไร
- 1.6 ใช้เวลาในการฝึกทักษะนานเพียงใด
- 1.7 ถ้าต้องการฝึกทักษะเพิ่มเติมจะหาอย่างไร

2. ภูมิหลังทางเศรษฐกิจ

- 2.1 ท่านและครอบครัวปัจจุบันมีอาชีพอะไร ก่อนหน้านี้มีอาชีพอะไร ฐานะความเป็นอยู่เป็นอย่างไร
- 2.2 ลักษณะอาชีพเดิมและอาชีพปัจจุบันเป็นอย่างไร
- 2.3 ความคิดเห็นที่มีต่ออาชีพที่ทำอยู่ในขณะนี้เป็นอย่างไร ตะล่อมถามเรื่องราวได้ ความมั่นคง ความพึงพอใจ

3. ความสัมพันธ์ทางสังคมในการผลิต

- 3.1 งานที่ทำอยู่ในขณะนี้ ทำร่วมกับใครบ้าง คนที่ทำงานร่วมกันมีความสัมพันธ์กันแบบใด แบ่งงานกันอย่างไร
- 3.2 ใครมีความสำคัญที่สุดในกลุ่มที่ทำงานด้วยกัน สำคัญอย่างไร เพราะอะไรจึงมีความสำคัญ
- 3.3 คนที่ทำงานร่วมกันมีการช่วยเหลือกันหรือไม่ ช่วยเหลือกันในเรื่องอะไร

- 3.4 การแบ่งผลประโยชน์กันเป็นอย่างไร
- 3.5 บรรยากาศในการทำงานเป็นอย่างไร
- 3.6 ถ้าท่านจะแยกตัวออกมาเพื่อไปทำงานอย่างอื่นจะทำได้หรือไม่ ถ้าตอบว่าได้ ถ้ามอง
ต่อว่าทำได้อย่างไร ถ้าตอบว่าไม่ได้ ถ้ามองต่อว่าเพราะอะไร
- 3.7 ท่านคิดจะเปลี่ยนอาชีพไปรับจ้างเก็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปหรือไม่ ถ้าตอบว่าคิด ถ้ามอง
ต่อว่าทำไม และจะเข้าไปทำได้อย่างไร ถ้าตอบว่าไม่คิด ถ้ามองต่อว่าทำไมจึง
ไม่คิดจะเปลี่ยน
- 3.8 ท่านรู้จักใครที่ทำงานรับจ้างเก็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปบ้างหรือไม่ มีความสัมพันธ์กันแบบใด

4. เครือข่ายและการเข้าถึง

- 4.1 ท่านรู้จักคนจ้างงานเสื้อผ้าสำเร็จรูปหรือไม่
- 4.2 คนจ้างงานและคนที่ทำงานรับจ้างเก็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปที่ท่านรู้จัก เป็นอะไรกับท่าน
ติดต่อกันได้อย่างไร พบปะกันบ่อยครั้งเพียงใด รู้จักกันมานานเพียงใด รู้จักกัน
ได้อย่างไร ฐานะความสัมพันธ์เป็นอย่างไร(ใครเหนือกว่าใคร) มีการแลกเปลี่ยน
อะไรกันบ้าง ลักษณะการแลกเปลี่ยนเป็นอย่างไร
- 4.3 บุคคลดังกล่าวจะช่วยเหลือท่านได้หรือไม่ หากท่านจะเข้าสู่อาชีพนี้ ถ้าตอบว่าได้ ถ้ามอง
ต่อว่าช่วยได้อย่างไร ถ้าตอบว่าไม่ได้ ถ้ามองต่อว่าเพราะอะไร

5. ทรัพยากรและการเข้าถึง

5.1 ทักษะ

ถ้าฝึกวิชาชีพ เข้ารับการฝึกอบรมได้อย่างไร ใครเป็นผู้เสนอชื่อ มีความสัมพันธ์
กับผู้เสนอชื่ออย่างไร ติดต่อกันได้อย่างไร พบปะกันบ่อยครั้งเพียงใด รู้จักกันมานาน
แค่ไหน รู้จักกันได้อย่างไร ฐานะความสัมพันธ์เป็นอย่างไร (ใครเหนือกว่าใคร)

มีการแลกเปลี่ยนอะไรกันบ้าง (ท่านให้อะไรแก่เขา และรับอะไรจากเขา) ลักษณะของการแลกเปลี่ยนเท่าเทียมกันหรือไม่

ถ้าฝึกหัดจากงาน ท่านฝึกงานกับใคร คนนั้นมีความสัมพันธ์อย่างใดกับท่าน ติดต่อกันได้อย่างไร พบปะกันบ่อยครั้งเพียงใด รู้จักกันมานานแค่ไหน รู้จักกันได้อย่างไร ฐานะความสัมพันธ์เป็นอย่างไร (ใครเหนือกว่าใคร) มีการแลกเปลี่ยนอะไรกันบ้าง (ท่านให้อะไรแก่เขา และรับอะไรจากเขา) ลักษณะของการแลกเปลี่ยนเท่าเทียมกันหรือไม่ ทำไมจึงไม่เข้ารับการฝึกอบรมวิชาชีพ

ถ้าไม่ฝึกวิชาชีพและไม่ฝึกหัดจากงาน ท่านตัดเย็บเสื้อผ้าเป็นหรือเปล่า ถ้าตอบว่าเป็น ใครสอน ทำไมจึงไม่เข้าฝึกอบรมวิชาชีพ ใครเป็นผู้เสนอชื่อ คนนั้นมีความสัมพันธ์อย่างใดกับท่าน ติดต่อกันได้อย่างไร พบปะกันบ่อยครั้งเพียงใด รู้จักกันมานานแค่ไหน รู้จักกันได้อย่างไร ฐานะความสัมพันธ์เป็นอย่างไร (ใครเหนือกว่าใคร) มีการแลกเปลี่ยนอะไรกันบ้าง (ท่านให้อะไรแก่เขา และรับอะไรจากเขา) ลักษณะของการแลกเปลี่ยนเท่าเทียมกันหรือไม่

- 5.2 เครื่องมือการผลิต ท่านมีจักร และอุปกรณ์ตัดเย็บอื่น ๆ เป็นของตนเองหรือไม่ มีอะไรบ้าง ประสิทธิภาพการทำงานเป็นอย่างไร ท่านใช้ทำอะไรบ้าง ถ้าไม่มีท่านจะสามารถซื้อได้หรือไม่
- 5.3 ประสบการณ์ ได้จากคำถามภูมิหลังทางเศรษฐกิจ
- 5.4 สถานภาพทางสังคม ได้จากคำถามเครือข่ายและการเข้าถึง
- 5.6 ข่าวสารข้อมูล ท่านทราบข่าวโครงการฝึกอบรมวิชาชีพ การฝึกสอนงาน ได้อย่างไร ใครบอก และทราบเรื่องแหล่งจ้างงานได้อย่างไร ใครบอก คน ๆ นั้นเป็นอะไรกับท่าน ติดต่อกันได้อย่างไร พบปะกันบ่อยครั้งเพียงใด รู้จักกันมานานแค่ไหน รู้จักกันได้อย่างไร ฐานะความสัมพันธ์เป็นอย่างไร (ใครเหนือกว่าใคร) มี

การแลกเปลี่ยนอะไรกันบ้าง(ท่านให้อะไรแก่เขา และรับอะไรจากเขา) ลักษณะ
ของการแลกเปลี่ยนเท่าเทียมกันหรือไม่

6. การปรับตัวเข้ากับบรรทัดฐาน

- 6.1 ปัจจุบันการดำเนินชีวิตเป็นอย่างไร ทะล่อมถามเรื่อง กิจกรรมประจำวัน นิสัย
ความเคยชิน เวลาพักผ่อน การพบปะเพื่อน เป็นต้น
- 6.2 ถ้าท่านอาชีพรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป จะทำให้การดำเนินชีวิตแตกต่างไปอย่างไร
- 6.3 มีความคิดเห็นอย่างไรต่อการต้องเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตถ้าจะเข้าสู่อาชีพรับ
จ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป
- 6.4 คนในครอบครัวมีความคิดเห็นอย่างไรในเรื่องนี้

ประวัติย่อของพี่วิจัย

ชื่อ นางสาวชนิษฐา ชื่อสกุล กาญจนรังษิณันท์
เกิด วันที่ 28 เดือน กรกฎาคม พุทธศักราช 2498
สถานที่เกิด เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร
สถานที่อยู่ปัจจุบัน 49/34 ฝั่งศรีสุขนิเวศน์ ถนนเรวดี
ตำบลตลาดขวัญ อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี 11000
ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน นักวิชาการพัฒนาชุมชน 6
สถานที่ทำงานปัจจุบัน กองวิชาการและแผนงาน กรมการพัฒนาชุมชน
กระทรวงมหาดไทย

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2514 มัธยมศึกษาตอนต้น จาก โรงเรียนสตรีบุรีรัมย์วิทย์
พ.ศ. 2516 มัธยมศึกษาตอนปลาย สายศิลปะ จาก โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา
พ.ศ. 2520 รัฐศาสตรบัณฑิต (ร.บ.) สาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
จาก จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
พ.ศ. 2524 พัฒนบริหารศาสตรมหาบัณฑิต (พบ.ม.) ทางรัฐประศาสนศาสตร์สาขา
การบริหารการพัฒนาชุมชนชนบท จาก สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
พ.ศ. 2536 การศึกษาดุษฎีบัณฑิต (กศ.ด.) สาขาพัฒนศึกษาศาสตร์
จาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

โครงสร้างและการเข้าถึงเครือข่ายเศรษฐกิจนอกระบบในชนบท

: กรณีรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป

บทคัดย่อ

ของ

ชนัญญา กาญจนรังษิณนท์

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษาคุณวุฒิปบัณฑิต สาขาพัฒนศึกษาศาสตร์

เมษายน 2536

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาโครงสร้างและเครือข่ายของเศรษฐกิจนอกระบบในชนบท รวมทั้งอธิบายแบบแผนของพฤติกรรมทางสังคมและเศรษฐกิจของผู้ที่เกี่ยวข้องในภาคเศรษฐกิจดังกล่าว นอกจากนี้ยังมุ่งที่จะศึกษาถึงเงื่อนไขอุปสรรคในการเข้าถึงเครือข่ายของงาน โดยใช้งานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปซึ่งเป็นงานรับเหมาช่วงผลิตจากกิจการส่งออกเป็นการมีศึกษา

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพและการเลือกหน่วยตัวอย่างแบบเจาะจง เพื่อศึกษาความซับซ้อนของโครงสร้างและเครือข่ายของงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป ผู้วิจัยเลือกศึกษาหมู่บ้าน 3 แห่งในอำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี คือ บ้านลุ่ม บ้านห้วยไผ่และบ้านคลองข่อย โดยเลือกจากหมู่บ้านที่เคยมีการฝึกอบรมวิชาชีพตัดเย็บเสื้อผ้าให้แก่ชาวบ้านในระหว่างปี 2529 - 2534 และมีผู้ผ่านการฝึกอบรมมาไม่น้อยกว่า 25 คน หมู่บ้านที่เลือกศึกษามีความแตกต่างกันคือ หมู่บ้านหนึ่งมีทั้งแหล่งจ้างงานและมีผู้รับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปอยู่ในหมู่บ้าน ส่วนอีกสองหมู่บ้านมีแหล่งจ้างงานหรือผู้รับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปเพียงอย่างเดียวอย่างใดอย่างหนึ่ง เทคนิคหลักที่ใช้ในการเก็บข้อมูล คือ การสัมภาษณ์ระดับลึกผู้ให้ข่าวสารที่สำคัญ 3 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้ประกอบการ จำนวน 7 คน กลุ่มวิทยากรฝึกอบรม จำนวน 2 คน และกลุ่มชาวบ้าน จำนวน 26 คน

ผลการวิจัยพบว่า งานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปในชนบท เป็นกิจกรรมที่เกิดจากการปรับเปลี่ยนรูปแบบองค์การของธุรกิจส่งออกเสื้อผ้าสำเร็จรูป เพื่อรักษาระดับกำไร และ ส่วนแบ่งการตลาดไว้ โครงสร้างของระบบเหมาช่วงแสดงให้เห็นชัดเจนถึงการแบ่งงานกันทำของคน 3 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้จัดการผลิต กลุ่มคนกลาง และกลุ่มผู้รับจ้าง แต่ละกลุ่มทำงานตามความชำนาญเฉพาะด้านซึ่งต้องใช้ปัจจัยการผลิตและทักษะต่างกัน การจัดระเบียบทางสังคมในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจร่วมกัน ถูกกำหนดขึ้นจากลักษณะธรรมชาติของสินค้าอุตสาหกรรมส่งออก ที่ผู้ส่งออกมีข้อตกลงอย่างเป็นทางการกับลูกค้าต่างประเทศที่ต้องส่งสินค้าตามกำหนดเวลา การติดต่อสัมพันธ์กันตั้งอยู่บนพื้นฐานของความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างผู้ประกอบการกับผู้รับเหมาช่วง ความแตกต่างทางสังคมถูกกำหนดโดยทุน ประเภท และคุณภาพของของปัจจัยการผลิต รวมทั้งสถานภาพส่วนบุคคลมากกว่าลำดับขั้นตามอำนาจหน้าที่ในการดำเนินธุรกิจร่วมกัน ผู้รับงานเสื้อผ้าสำเร็จรูปไปเย็บที่บ้านต้องมีทักษะในการใช้จักรเย็บผ้าและจักรปัก ทักษะดังกล่าวหาได้จากการฝึกอบรมวิชาชีพตัดเย็บเสื้อผ้าที่ทางราชการ

จัดขึ้นและการฝึกงานนั่นเอง ในการศึกษาถึงเงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการเข้าสู่อาชีพรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปพบว่า บุคคลที่มีความเกี่ยวพันและเชื่อมโยงมัดต่อสังคมอาชีพเดิมและกลุ่มสังคมใกล้ชิด ไม่เข้มแข็งแน่นอนเห็น มีโอกาสสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มสังคมของงานรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปและสามารถเข้าสู่อาชีพรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปได้ง่ายกว่า ส่วนเครือข่ายและการเข้าถึงเครือข่ายนั้น แม้ว่าชาวบ้านจะมีคุณสมบัติเพียงพอที่จะทำงานได้ แต่การเข้าถึงเครือข่ายก็ยังขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่นอีกด้วย ได้แก่ ยุทธวิธีที่ใช้ในการทำให้ได้รับการว่าจ้าง และจำนวนผู้จ้างงานที่มีอยู่ในชุมชน สำหรับทรัพยากรที่จำเป็นต่อการเข้าสู่อาชีพนี้มี 4 ประการคือ เครื่องมือการผลิต ทักษะการผลิต สถานภาพส่วนบุคคล และข่าวสารข้อมูล ส่วนประสบการณ์เป็นทรัพยากรที่ช่วยเสริมให้เข้าสู่เครือข่ายได้ง่ายขึ้น และสามารถรักษาความสัมพันธ์อยู่ภายในเครือข่ายได้อย่างแน่นอน ไม่ว่าทรัพยากรที่จำเป็นสำหรับงานนี้ การเข้าถึงแหล่งทรัพยากรแต่ละประเภทขึ้นอยู่กับสถานภาพของผู้แจกจ่าย และ ระเบียบการแจกจ่ายทรัพยากรนั้น ๆ ด้านบรรทัดฐานของงานพบว่า มีแนวโน้มขัดแย้งกับบรรทัดฐานของสังคมโดยทั่วไป บุคคลที่มีปัจจัยแวดล้อมของครอบครัวเอื้ออำนวยและมีทรัพยากรที่จำเป็นจะง่ายแก่การปรับตัวให้เข้ากับบรรทัดฐานของงาน สำหรับโอกาสในการเลื่อนฐานะของผู้มีอาชีพรับจ้างเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป หากพิจารณาจากทักษะและประสบการณ์ที่ได้รับจากการทำงาน ผู้รับจ้างมีโอกาสนพัฒนาขึ้นเป็นผู้ประกอบการในระดับคนส่งผ้าหรือเจ้าของบ้านเสื้อโหล และเจ้าของกิจการเสื้อผ้าสำเร็จรูปขนาดย่อมเพื่อสนองตลาดท้องถิ่นได้ แต่ต้องร่วมมือกันทำเป็นกลุ่มและได้รับการพัฒนาความสามารถในการจัดการเชิงธุรกิจ และ ความช่วยเหลือด้านเงินทุน

STRUCTURE AND NETWORK ACCESSIBILITY OF RURAL INFORMAL SECTOR
: THE CASE OF GARMENT SUBCONTRACTING

AN ABSTRACT

BY

KANITTA KANJANARANGSRINON

Presented in partial fulfillment of the requirements for the
Doctor of Education degree in Development Education
at Srinakharinwirot University

April 1993

The objective of the present research is to study the structure and network of rural informal sector and to investigate the pattern of social and economic behaviour of the involved people. The study also explored the constraints and conditions under which people can have access to this network. Garment subcontracting was served as the basis for this investigation.

Purposive sampling and qualitative approach was employed to explore the complexity of the structure and network of garment informal sector. Three villages of the Tha Moun District, Kanchanaburi Province including Lum, Hoypai and Klongkoi were selected from villages where formal dressmaking training courses were implemented between 1987 and 1991. The eligible villages must have at least 25 villagers who ever attended those courses. Of the three villages selected, one has both work distributors and receivers, the other two have either the work distributors or the work receivers. Respondents consisted of 7 entrepreneurs, 2 trainers and 26 villagers. Data were collected by using the in-depth interview technique.

The study found that garment subcontracting in rural areas emerged from the restructuring of formal export enterprises in order to keep in their profitability and market share. The structure of subcontracting system can be divided into three major tiers : production manager, intermediary and worker. These three tiers are interrelated through their work specialization, each of which requires different factors of production and skill. The social organization of the garment informal

sector is determined by the nature of exporting business through which exporters had made a formal contract to deliver products on specific time. The commitment is based on personal relation between entrepreneurs and subcontractors. Ranks in social stratification are determined by the availability of capital, types and quality of factors of production and personal status rather than position hierarchy and authorities in the business. Garment outworkers must have skill on handling sewing and edging machines. Such skill can be obtained through formal training courses and informal training by apprenticeships. With the regards to the constraints of rural garment subcontracting, the study found that those whose commitments with previous occupational and social groups are weak, can easily establish the relationship with the garment groups and enter to subcontracting employment. Having access to the network does not depend on the villager's qualification. Rather it depends on a number of factors including the strategies employed for obtaining the job and the number of deliverers in community. Necessary resources for being employed are personal status, machine, skill and information. The experiences are the implementary resource which facilitate access to the network as well as strengthen the network. Making an effort to gain specific resource depends on the distributor status and the distribution rule. The working norms tend to conflict with social norms. Generally, the person whose family circumstances allow and possess resources that ease the adjustment tend to be better able to follow the working norms. The outworker can move upwardly to be a deliverer or garment house owner and small garment enterprise that serves local market. However, such mobility requires group-working business, skill development and fund assistance.